THEOLOGIA
MORALIS UNIVERSA
R. P. GABRIELIS ANTOINE
A REV. P. DE CARBONEANO

Pridem Notis, & Appendicibus ad usum Missionariorum, potissime ad Sacros Christianorum Ritus, & Ecclesiæ Orientalis disciplinam spectantibus amplificata,

Dein novis accessionibus ex geminis scholarum & Ecclesiæ Doctoribus S. THOMA AQUINATE *&* S. BONAVENTURA CARD. *depromptis ad* PAROCHOS, CONFESSARIOS, *præsertim vero ad* STUDIOSAM JUVENTUTEM *informandam aucta, & illustrata*

A R. P. BONAVENTURA STAIDEL M. C.

ACCEDUNT

TRIA OPUSCULA EX AUREO MELCHIORIS CANI DE LOCIS THEOLOGICIS LIBRO DESUMPTA, ET DISCEPTATIO PROOEMIALIS DE LEGE DIVINA.

EDITIO POSTREMA

IN SEX TOMOS DISTRIBUTA.

A JO: DOMINICO MANSI

ARCHIEPISCOPO LUCENSI

MEDULLITUS INSPECTA, PERMULTIS ALIIS ADDITIONIBUS EX OPERIBUS

BENEDICTI XIV. & CLEMENTIS XIII. & XIV.

Literis Apostolicis excerptis locupletata, & correcta.

TOMI SECUNDI PARS PRIMA.

VENETIIS, MDCCLXXVIII.

APUD ANTONIUM GRAZIOSI.

SUPERIORUM PERMISSU, AC PRIVILEGIO.

INDEX.

TOMI SECUNDI PARS PRIMA.

TRACTATUS

APPENDIX

APPENDIX

APPENDIX

TRACTATUS
De Virtute Religionis

TRACTATUS

De Virtutibus moralibus, & Vitiis eis oppositis.

APPENDIX

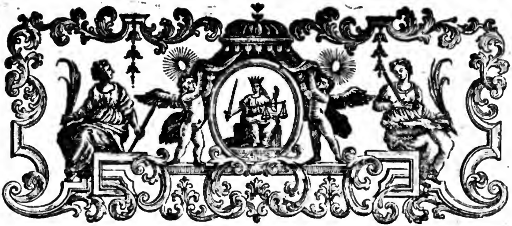

APPENDIX

TRACTATUS

De Justitia, & Jure, Injustitia, & Restitutione.

TRACTATUS
DE VIRTUTIBUS THEOLOGICIS.

Nota 1. VIrtus generatim recte definitur habitus habilitans vel inclinans ad rectam operationem; & consequenter perficiens ac recte disponens subjectum, cui inest. . Unde ex S. August. lib. 3. q. 41. *virtus est animi habitus naturæ modo atque rationi consentaneus*.

Virtutes dividuntur. 1. In intellectuales, quæ intellectum habilem reddunt seu inclinant ad actum verum; & in virtutes voluntarias, quæ voluntatem habilem reddunt, vel inclinant ad actum honestum. 2. In theologicas & morales. Virtutes theologicæ, de quibus hic agitur, sunt eæ, quæ habent Deum pro objecto materiali immediato saltem primario, & aliquam ejus perfectionem pro formali, seu motivo saltem principali. Tres sunt, nempe Fides, Spes, & Caritas. *De Virtutibus Moralibus suo loco* (1).

Nota

---

(1) *Omnium generatim Virtutum, videlicet quæ Theologicarum, quave Moralium finem, necessitatem, usum hac præclara doctrina pandit D. Bonav.* (*in 3. sent. dist. 35. art. 1. q. 1.*) Generalis necessitas virtutum est ad rectificandum potentias animæ contra obliquitatem, & ad vigorandum contra difficultatem: virtus enim facit potentiam rectam, & vigorosam. Et quoniam convenit hominem ordinari ad Deum, proximum, & se ipsum, & in his eisdem potest obliquari, & impediri, sive retardari: hinc est, quod non solum indiget habitibus ipsum vigorantibus, & rectificantibus, prout directe tendit in Deum, cujusmodi sunt habitus virtutum theologicarum, sed etiam habitibus indiget ipsum regulantibus, & rectificantibus, prout ordinatur ad se ipsum, & ad proximum, & tales sunt habitus virtutum Cardinalium. Unde sicut præter præcepta primæ tabulæ, quæ directe ordinant in Deum, opportunum fuit ponere præcepta secundæ tabulæ, quæ ordinant ad proximum; sic etiam in habitibus est intelligendum. Et propterea, præter habitus virtutum Theologicarum, necessarium est ad salutem ponere habitus virtutum Cardinalium. *Itaque merito alibi scripsit* (*Compend. Theol. Verit. lib. 5. cap. 8.*) Sicut in cithara, si defuerit una chorda, non erit harmonia perfecta: ita nec in anima erit spiritualis melodia, nisi adsint omnes virtutes. *Porro de utriusque classis virtutibus maxima cum laude, summoque Christianæ Reipublicæ emolumento scripsit Angelicus Doctor in ea* Theologicæ Summæ *parte, quæ dicitur* secunda secundæ, *ab initio ad finem usque, ubi etiam vitia quæque contraria diligentissime persecutus est: item in quinque postremis quæst. quæ de* Sp. Creaturis *inscribuntur. Multa pariter de Virtutibus, tum Theologicis, tum Moralibus, sapientissime tradidit Benedict. XIV. variis locis Operis* de Beatificat. Servor. Dei, (*præsertim lib. 3. cap. 22. & 24.*) *quæ magna ex parte sunt derivata ex prælaudato ditissimo Thesauro Angelico. Eum ipsum in finem consulenda, ac sedulo perlustranda optima Commenta-*

ria

Nota 2. Virtutum actus alii sunt eliciti, alii imperati. Actus elicitus alicujus virtutis est, qui ab illa immediate procedit, Imperatus est actus pertinens ad unam virtutem, sed qui ex motu ac imperio alterius virtutis fit, & ab ea assumitur tamquam medium ad proprium finem assequendum.

PARS PRIMA

DE FIDE.

CAPUT PRIMUM:

De natura & necessitate Fidei.

Quæst. I. Q*Uid est Fides?*

Resp. Fides actualis est assensus supernaturalis & firmissimus, datus rebus a Deo revelatis propter Dei revelantis auctoritatem, seu veracitatem. Hinc objectum ejus materiale sunt res omnes a Deo revelatæ: formale vero est auctoritas Dei revelantis, per quam summe repugnat Deum falli & fallere: nam summa Dei auctoritas in revelando, quæ idem est ac veracitas, est complexum cum ex sapientia infinita, qua Deus perfectissime novit omnia ut sunt, nec potest errare; tum ex bonitate infinita, qua vult revelare res ut illas cognoscit, nec potest fallere. Quare Fides divina excludit omnem dubitationem, & formidinem saltem voluntariam (*). Fides habitualis est habitus per se infusus, elicitivus actuum Fidei cum auxilio gratiæ, sive est habitus per se infusus, permanenter habilitans ad actus Fidei eliciendos.

Nota. Innocentius XI. damnavit hanc propositionem: *Assensus Fidei supernaturalis & utilis ad salutem, stat cum notitia saltem probabili revelationis; immo cum formidine, qua quis formidat, ne non sit locutus Deus.*

✠ Hæc propositio est 21. ex proscriptis ab Innoc. XI. ac ad id comprobandum, quod Auct. asserit, opus est etiam duas antecedentes, ac sequentem recensere; 19. *Voluntas non potest efficere, ut assensus fidei in seipso sit magis firmus, quam meretur pondus rationum ad assensum impellentium*. 20. *Hinc potest quis prudenter repudiare assensum, quem habebat supernaturalem. Et* 22. *Fides late dicta ex testimonio creaturarum, similive motivo, ad justificationem sufficit.*

Quæst. II. *An & qualis actus Fidei est necessarius necessitate medii?*

Nota 1. Illud est necessarium necessitate medii ad salutem, sine quo salus obtineri nequit, etiamsi illius omissio sit inculpabilis. Illud est necessarium necessitate præcepti, quod est præceptum, & sine quo proinde salus obtineri nequit, si culpabiliter omittatur, nisi hæc omissio per pœnitentiam remittatur. Si tamen sit necessarium hac sola necessitate, ejus omissio inculpabilis non impedit salutem. Porro quidquid necessarium est necessitate medii, est etiam necessarium necessitate præcepti, si sit in nostra potestate; nam eodem præcepto quo tenemur procurare nostram salutem, tenemur etiam nobis comparare media ad salutem necessaria. Certum est autem, habitus Fidei, Spei, & Caritatis esse omnibus, etiam infantibus necessarios medii, *ex Con. Trid. sess. 6. c. 7.* nam nemo unquam justificatur sine infusione habituum Fidei, Spei, & Caritatis. Sed nullus actus virtutis infantibus est necessarius ad salutem, cum nullius sint capaces, & tamen salvari possint.

Nota 2. Aliquid credi potest, vel expresse, hoc est, distincte, & secundum se ac proprium conceptum; vel implicite, id est, non distincte, non secundum se, sed confuse, & in alio in quo continetur: ut cum creditur, quidquid Ecclesia credit, tunc creduntur implicite omnia dogmata Fidei.

Resp. 1. Omnibus adultis est necessarium necessitate medii credere explicite actu supernaturali Deum existere, providere saluti hominum, & justos remunerari vita æterna. Constat ex Hebr. 11. 11. *Sine fide impossibile est placere Deo. Credere enim oportet accedentem ad Deum quia est, & inquirentibus se remunerator sit*, Et ex Conc. Trident. sess. 6. c. 7. *sine*

---

ria ejusdem D. Thomæ a duobus præsertim interpretibus edita, nimirum a doctissimo Sylvio, & eximio P. Suarezio. S. Bonaventura propositum thema quam frequenter attigit in aureis suis Operibus: prolixe vero & accurate in lib. 3. sent. dist. 23. & novem seq. in Centiloq. *par. 3. sect. 36. usq. ad 45. in* Compend. Theol. Verit. *lib. 5. c. 5. usq. ad 38. atque in Opusc. integro de* Gradib. Virt. *ubi veluti per scalæ gradus ascensum aperit ad montem omnium virtutum. Posteriori hac ætate gloriam Seraphici sui Magistri feliciter æmulatus est Em. Card. Brancatus de Lauræa tribus integris Tom. in fol. nempe 2. 3. & 4. in lib. 3.* sentent. *quos Reverendissimi Consultores Sacr. Congr. Rituum valde suspiciunt, ac familiares habent. Missos facio plures egregios Scripto-* Ethicos, *qui de* solis *virtutibus Cardinalibus, seu Moralibus scite pertractarunt, inter quos eminent ex antiquis Ægidius Romanus Augustinensis æque, ac Columnensis Familiæ decus, in Oper. de* Regim. Prin. *lib. 1. par. 2. par. 2. per totum, & ex recentioribus Em. Card. de Aguir Benedictinæ Scholæ columen, in duobus integris Tom. in fol. scilicet* Disput. Ethic. *&* Comment. in Aristot. Ethicam. *Juvat Notam hanc absolvere ingenioso, ac salubri monito D. Bonaventuræ, cujus pariter verbis ipsam inchoavimus. Confirmata, juxta constantem SS. Patrum doctrinam, mirabili connexione, & similitudine virtutum, observat (Comp. Theol. Verit. lib. 5. c. 8.) illarum aliquas esse* matres *reliquarum;* non quod habitus virtutis generet habitum, sed motus motum. *Atque* secundum hunc modum, *subdit* quatuor dicuntur esse matres virtutum, scilicet Fides origine, quia ex motibus fidei surgunt motus aliarum virtutum: Caritas educatione; Prudentia regimine: Humilitas conservatione. *Porro autem quidquid nos in Dissert. Prooem. (N. 34. usq. ad 49.) de necessitate, utilitate, excellentia* Doctrinæ divinitus revelatæ *tradidimus, duce ipso Seraphico, ac tribus aliis veteris Scholæ Principibus; debet procul dubio censeri, ac retineri velut præcipuum fundamentum ac necessaria isagoge ad Tract. de* Supernaturali Fide, *quem hic e vestigio Auctor orditur.*

(*) *De volita revelatione.*

ne qua (Fide) *nulli contigit unquam justificetur*. Nam Deus non vult salvare adultos, sine propria eorum cooperatione, quæ non potest sine tali Fide salutem procurare. Hinc Innoc. XI. damnavit hanc propositionem; *Nonnisi Fides unius Dei necessaria videtur necessitate medii, non autem explicita remuneratoris*. Requiritur autem explicita Fides Dei ut remuneratoris supernaturalis, nempe per vitam æternam in cælo, quam solus Deus revelavit & promisit, quæque est supernaturalis merces.

Resp. 2. Nunc ab Evangelii promulgatione omnibus adultis necessaria est necessitate medii Fides explicita Incarnationis quoad divinitatem, humanitatem, passionem, mortem, & resurrectionem Christi Salvatoris nostri.

Prob. 1. Ex Joan. 17. *Hæc est vita æterna* (id est via assequendæ vitæ æternæ) *ut cognoscant te solum Deum verum, & quem misisti Jesum Christum*. Et ad Gal. 2. *Non justificatur homo ex operibus Legis, nisi per Fidem Jesu Christi. Et nos in Christo Jesu credimus, ut justificemur ex Fide Christi*. Ubi Apostolus agit de Fide in Jesum Christum, qualem habebat ac prædicabat, & docentur Fideles. At talis Fides est Fides explicita Christi ut veri Dei & hominis, pro salute hominum mortui &c. Deinde Fides Christi in sensu proprio id significat; per Fidem Christi plus intelligitur, quam per Fidem Dei ut remuneratoris, & saluti humanæ providentis, quæ est Fides implicita Christi. Idem docent Patres.

2. Ex Conc. Trid. sess. 6. c. 6. ubi exponens ea, quæ ad justificationem credi debent, ait: *Libere moventur in Deum, credentes vera esse, quæ divinitus revelata & promissa sunt, atque illud in primis, a Deo justificari impium per gratiam ejus, per redemptionem, quæ est in Christo Jesu*.

3. Ex S. August. lib. 2. de corrept. & grat. c. 7. *A damnatione se non liberabunt, qui dicere poterunt, se non audivisse Evangelium Christi*: Et infra; *Quicumque ab illa damnatione, ista divina gratiæ largitate discreti sunt, non est dubium quod & procuratur eis audiendum Evangelium, & cum audiant, credant &c.*

4. Quia homines debent nosse viam salutis pro ratione status in quo versantur: at Christus est via salutis nostræ, ut ipse testatur Joan. 14. *Ego sum via, veritas, & vita*. Et vero non est verisimile Deum voluisse, Fidem explicitam Christi pro ejus gloria & salute nostra mortui, & auctoris salutis nostræ, & jam ubique publice prædicati, non esse magis necessariam, quam sit cognitio aliarum rerum, a quibus non ita pendet salus nostra: præsertim cum hoc ad honorem Christi conducat.

Resp. 3. Nunc etiam sic necessaria est Fides explicita SS. Trinitatis. Quia 1. Fides SS. Trinitatis est objectum Fidei nostræ primarium, & fundamentum salutis nostræ; & ideo Baptismus, qui est Sacramentum Fidei, necessario conferri debet, in nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti, ex Matth. 28. *Docete omnes gentes, baptizantes in nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti*. At quod est salutis fundamentum, id certe secundum se & explicite requiritur. 2. Fides explicita Incarnationis non potest esse sine Fide explicita Trinitatis: nam (ut ait S. Thom. 2. 2. q. 2. ar. 8.) *In mysterio incarnationis hoc continetur, quod Filius Dei carnem assumpserit, quod per gratiam Spiritus Sancti mundum renovaverit, quod de Spiritu Sancto conceptus fuerit*. Ex Symbolo Athanasiano ab Ecclesia usu recepto, & approbato, ibi: *Fides Catholica hæc est, ut unum Deum in Trinitate, & Trinitatem in unitate veneremur &c. Sed necessarium est ad æternam salutem, ut Incarnationem quoque Domini nostri Jesu Christi fideliter credat &c. ... Hæc est Fides Catholica, quam nisi quisque fideliter, firmiterque crediderit, salvus esse non poterit.*

✠ Hinc Innoc. XI. damnavit hanc propositionem, quæ est n. 64. *Absolutionis capax est homo, quantumvis laboret ignorantia mysteriorum Fidei & etiamsi per negligentiam etiam culpabilem nesciat mysterium Sanctissimæ Trinitatis, & Incarnationis Domini nostri Jesu Christi*. ✠

Resp. 4. Necesse est necessitate medii, ut adulti credant generatim vera esse omnia, quæ a Deo revelata & promissa sunt, quæque per Ecclesiam credenda proposuit; ideoque credant implicite omnia Fidei dogmata, ex Conc. Trid. sess. 6. c. 5. supra cit. Et vero auctoritas Dei revelantis exigit, ut saltem sic generatim credantur omnia, quæ ipse revelavit.

Quæst. III. *An & quarum rerum Fides explicita præcepta sit*.

Resp. Extat præceptum speciale Fidei. Constat, 1. ex Marc. 1. *Credite Evangelio*. Et cap. ult. *Prædicate Evangelium. Qui non crediderit, condemnabitur*. 2. Quia Innoc. XI. damnavit hanc propositionem; *Fides non censetur cadere sub præceptum speciale & secundum se*. Hoc præceptum obligat tum ad credendum & confitendum, tum ad discendum quæ credenda sunt, prohibetque omnem infidelitatem internam ac externam, & ignorantiam credendorum. (1)

Resp. 2. Ex communi sententia omnes adulti tenentur sub mortali ob materiæ gravitatem, credere explicite, ideoque scire & addiscere, 1. Mysteria Trinitatis & Incarnationis: nam omnia quæ sunt necessaria necessitate medii, sunt etiam adultis necessaria necessitate præcepti, si sint in eorum potestate; quia quisque tenetur omnia media ad salutem necessaria assumere, cum ex Lege divina & caritate sui teneatur salutem suam procurare. Præterea illa mysteria sunt primarium Fidei objectum; ergo si quæ objecta tenemur explicite credere, maxime illa.

2. Omnes articulos Symboli, saltem quoad substantiam & sensum, ita ut de singulis interrogati sciant respondere. Constat tum ex Marc. cap. ult. cit. tum ex canonibus 58. 59. 105. dist. 4. de consecr. & Catechismo Romano; tum ex praxi perpetua Ecclesiæ, quæ semper Symboli notitiam a fidelibus exegit; nec ullum adultum sine illa ad Baptismum admisit: tum quia præceptum Fidei obligat per se ad præcipua saltem Fidei Christianæ capita, seu articulos cognoscendum & credendum; idque exigit status ac professio hominis christiani, qui debet sci-

(1) *Actus Fidei non debent comprehendere tantum in genere quidquid Fides dictat, sed debent etiam credi explicite ea Mysteria quæ sciri debent*, Inst. Eccl. Lambertini 172.

scire mysteria & doctrinam Christi, saltem quoad substantialia capita, quæ ut omnibus cognoscenda & credenda Apostoli divino instinctu disposuerunt.

3. Sacramenta saltem ea quæ debent aut volunt suscipere: eorum efficaciam & dispositiones necessarias ad ea debite, & utiliter recipienda: nam sine tali cognitione non possunt illa religiose ac digne suscipere: item sacrificium Missæ: nam tenentur ei reverenter, ac devote interesse.

4. Tenentur scire omnia Dei & Ecclesiæ præcepta & omnes obligationes ad suum statum, munus, ac officium pertinentes. Nam singula præcepta obligant ad sui cognitionem, cum sine ea observari nequeant; præcipiens enim finem præcipit simul media ad illum necessaria. Immo, ut notat Delugo, cognitio, & Fides mandatorum Dei necessaria est non solum ex præcepto aliarum virtutum, sed etiam ex ipsa virtute Fidei. quatenus sunt veritates a Deo revelatæ, ut ab omnibus credantur, & in praxim reducantur; nam quando Deus aliquid universaliter præcipit, atque proponit & revelat, ut a subditis omnibus observetur, ipsa virtus Fidei obligat ad credendum positive præceptum, & ad audiendum & cognoscendum illud. Neque hæc possunt sine gravi irreverentia contra auctoritatem divinam omitti.

5. Orationem Dominicam: nam datur præceptum orandi: & hæc oratio præscripta est a Christo, Matth. 6. *Sic orabitis*. Et Ecclesia dicit in Missa: *Præceptis salutaribus moniti.... audemus dicere: Pater noster &c.* continetque omnia a Deo petenda.

Ex præcepto autem Ecclesiæ, & consuetudine vim Legis habente, tenentur omnes scire memoriter Symbolum Apostolorum, Decalogum, Orationem Dominicam, & quidem lingua qua intelligatur, atque etiam modum formandæ Crucis. Debent autem horum omnium sensum percipere, cum debeant isti scire, ut res Fidei credant, & servent præcepta. Idem videtur de Salutatione Angelica, ob consuetudinem Ecclesiæ curantis & exigentis, ut discatur, & usum omnium fidelium, contra quem qui illam addiscere negligeret, ab omnibus merito reprehenderetur.

Porro hæc omnia tenentur pueri addiscere pro suo captu, cum primum usum rationis assecuti fuerint. Quia tunc debent vitam suam ad finem ultimum dirigere, elicere actus Fidei, Spei, & Caritatis, servare mandata &c. Unde tenentur parentes ex tunc ipsos docere vel per se, vel per alios.

Hinc peccant mortaliter, 1. Omnes qui ista culpabiliter ignorant, vel discere negligunt. 2. Parentes, domini, & superiores, qui non curant, ut liberi & subditi hæc omnia calleant. 3. Parochi, qui oves suas in iis diligenter non erudiunt &c.

Nota. Parochi, confessarii, concionatores tenentur eam scientiam rerum Fidei & præceptorum habere, ut & aliis explicare, & difficultates saltem communes intelligere ac diluere possint; alioqui non possunt alios recte instituere, ex Malach. 2. *Labia enim Sacerdotis custodient scientiam, & Legem requirent ex ore ejus, quia Angelus Domini exercituum est*. Episcopi vero longe ampliorem & perfectiorem cognitionem habere debent, cum ex officio teneantur Fidem explicare, tueri, & fallacias hæreticorum dissolvere, ex cap. 1. ad Tit. 1. & ad Tim. 3. *Oportet Episcopum esse Doctorem*.

✠ Quamquam ea, quæ sunt ab Auctore explicata, satis indicare videntur, quæ sit Missionarii obligatio in iis circa fidem instruendis, qui sunt ejus curæ concrediti: tamen tum ob laxas, quæ hac de re circumferuntur opiniones, tum ut ea exponamus, quæ Apostolica Sedes Missionariis inculcat, pauca addere necessarium putamus. Primo itaque monemus, graviter peccare Missionarios, si non curent, ut ii, quos erudiendos suscipiunt, ea sciant, quæ ex Ecclesiæ præcepto, & consuetudine vim Legis habente Fidelium quisque scire tenetur; ideque, contra Verricellum, qui tit. de Fide q. 6. sect. 10. asserit Missionarios muneri suo satisfacere, si Mengrellenses Fideles *instruant in Mysteriis Trinitatis, & Incarnationis*. Nam si Parochi, qui curam animarum penes orthodoxos exercent, graviter peccant, si solliciti non sint, ut eorum curæ concrediti fideles, ea sciant, quæ Ecclesia non sciri tantum, sed etiam quoad fieri possit, memoriæ mandari præcipit; multo magis peccabunt Missionarii, si in iis Orientales non instruant; quippe ii majorem instructionem exigunt; tum ob maximam, in qua gens illa versatur, ignorantiam; tum ob periculum, quod iis imminet perversionis ex Infidelibus, Schismaticisque, inter quos vivunt; tum denique, quod experientia edocti sumus, parum instructos facile a Christiana, vel orthodoxa fide deficere. Immo Missionarii monere tenentur Fideles de obligatione, quam habent hæc omnia sciendi. Concilium Moguntinum tempore Caroli Magni celebratum cap. 40. hæc præcipit. *Symbolum, quod est signaculum fidei, & Orationem Dominicam discere semper admoneant Sacerdotes Populum Christianum, volumusque ut condignam disciplinam habeant, qui hæc discere negligunt*. Et Forojuliense Concilium eodem ferme tempore coactum, postquam dixit, hæc Christianos omnes memoriter scire oportere, subdit; *quia sine hac benedictione nullus poterit in Cœlorum Regno percipere portionem*. Atque, ut alia prætermittam, fel. mem. Benedicti XIV. Constitut. incipiente: *Etsi minime*, tom. 1. Bull. pag. 110. *Curabit*, inquit, *Episcopus, ut Sacerdos excipiens Confessiones fixum illud immotumque semper animo habeat, invalidam esse absolutionem Sacramentalem, quam quis ignoranti res necessarias necessitate medii impertitur, nec posse homines Deo per hujusmodi Sacramentum reconciliari, nisi prius excussa hujus ignorantiæ caligine ad agnitionem fidei educantur. Sedulo etiam animadvertet Confessarius, in aliud tempus rejiciendam esse absolutionem illius, qui necessaria necessitate præcepti suo vitio nescit; & eo quandoque casu Pœnitentem absolvi posse, quo se vincibilis hujus ignorantiæ reum agnoscat, & accuset: ac intime dolens, tum a Deo veniam precetur, tum Confessario serio promittat, operam se impense daturum, qua, divina gratia præsidio, discat etiam necessaria necessitate præcepti.*

Secundo a gravi culpa excusari nequeunt, si eos, qui ex hæresi, & schismate ad orthodoxam fidem venire velint, vel illos, ex. gr. qui ex Nestorianis, Eutychianis, Semieutychianis, sive Jacobitis, aut Græcis Schismaticis trahentes originem, orthodoxam fidem jam susceperunt, eamque inter gentes hujusmodi erroribus infectas profitentur, non doceant errores, quos habent contra fidem & mores. Non solum enim curare debent, ut ii sciant, quæ necessario scire debent necessitate medii, & necessitate

præ-

præcepti, ut supra est demonstratum: sed præterea ut exuant omnino errores, & ita sint instructi, ut eos præcavere valeant, ne immaculatam Christi Ecclesiam & orthodoxam fidem pravis opinionibus, & erroribus deturpent. Ideo enim Apostolica Sedes ad Infidelium, Hæreticorumque regiones Missionarios mittit, ut ex errorum tenebris, in quibus versantur, ad veritatis lucem, & a viis perditionis ad æternæ salutis viam gentes illæ revocentur. At, qua ratione errorum tenebras depellent, si errores ignorent? Quomodo fide, quæ lux illa est, quæ illuminat omnem hominem, illustrabuntur, si errores in iis maneant, quibus obscurantur? qui denique fieri poterit, ut per rectam viam ad æternam salutem dirigantur, si non norint, quæ Deus per Ecclesiam suam credenda, & agenda proponit, & etiam, quæ Ecclesia præcipit, ut facilius æternam vitam consequamur? Itaque graviter peccant Missionarii, si hos non instruant circa errores, quos hujusmodi gens habeat, contra dogmata fidei, contra naturæ, & divinæ legis præcepta, contra Ecclesiæ præcepta, quibus fideles omnes adstringuntur, ac circa sacros Ecclesiæ ritus; & si non moneant, abstinendum omnino esse a communicatione in divinis cum Hæreticis, & Schismaticis, atque aliis actibus, qui perversionis occasio esse possint. Atque hinc patet, quam a sana doctrina sit dissona Verricelli opinio, quam sect. 4. citatæ qu. exponit: ubi Missionarios monet non opus esse, ut Mengrellenses, qui rudes sunt, instruantur *circa processionem Spiritus Sancti; quia Articulus captu difficilis est*, nec etiam circa errorem, quo Mengrellensium nonnulli putant, infideles nec privatum, nec universale in fine mundi subituros esse divinum judicium, quia jam judicati sunt: *quia hujusmodi error penes omnes vulgatus non est*. Nam si Missionarii tenentur procurare, ut fideles memoria teneant, saltem substantiam eorum, quæ symbolo continentur; tenentur etiam monere fideles, ut ab erroribus caveant, qui in locis, ubi ipsi degunt, vigent contra symboli articulos; at error circa infidelium judicium opponitur articulo, quo profitemur Christum Dominum venturum esse ad judicandum vivos, & mortuos, qua ratione ab Ecclesia declaratur; error autem, quo Mengrellenses cum Græcis Schismaticis censent Spiritum Sanctum ex Patre Filioque neutiquam procedere, fidei orthodoxæ contrarius est, ac Catholicæ Ecclesiæ declarationi, quæ particulam *Filioque* Niczno Symbolo adjecit. Sed ait, hunc articulum esse captu difficilem. Non est autem difficilior Misterio Trinitatis, & Incarnationis, in quibus Mengrellenses instituendos esse non negat. Præterea, quamquam articulus difficilis est, tamen non adeo difficile est intelligere errorem esse ab Ecclesia damnatum, negare Spiritum Sanctum etiam ex Filio procedere.

Tertio quoad infideles, qui Christianam Religionem amplecti velint, tenentur Missionarii curare, ut ii antequam sacro baptismate initientur, ita sint instructi, ut gentilitios mores omnino exuerint, & ea, quæ Christianis scitu sint necessaria, apprime norint. Id etiam præceptum est ab Alexandro VII. Const. incipien. *Sacrosancti*, & a Benedicto XIV. inculcatum sub gravissimis pœnis, in ea quæ incipit: *Omnium sollicitudinum* tom. 1. Bull. pag. 397. sequentibus verbis: *Ne ob instructionis defectum, qui sacro baptismate initiantur, immaculatam Christi legem, profanis, ac gentilitiis institutis ex ignorantia fœdent, ac idololatriam cum orthodoxa fide confundant, ut sæpe mihi evenire nuntiatum est; caveant ii, qui iisdem instruendis incumbunt, ne imposterum ullus ad baptisma admittatur, qui gentilitios mores prorsus non exuerit, & in fide non sit sufficienter instructus.*

Atque hinc patet, non licere Missionariis differre post baptismum doctrinam passionis Christi quocumque ex prætextu. Sed ut pœnas sciant, quibus obnoxii sunt si id negligant, decretum Supremæ Inquisitionis, ann. 1645. typis demandatum, afferemus. Propositum fuit a Sinensibus Missionariis dubium, quod sequitur.

Num teneantur Prædicatores Evangelii prædicare in Regno Sinarum Christum Crucifixum, & ostendere ejus Sanctissimam Imaginem maxime in Ecclesiis nostris? Caussa hujus dubitationis est, quia scandalizantur gentiles ex tali prædicatione, & judicant maximam esse stultitiam.

Resolutum fuit. *Nulla caussa, aut prætextu differendam esse doctrinam passionis Christi post baptismum, sed omnino præmittendam, ad actualem vero prædicationem Christi Crucifixi, licet non teneantur Ministri Evangelii in singulis concionibus, sed ad proponendum verbum Dei, ac divina mysteria prudenter, & opportune, & illa pro Catechumenorum captu explicanda; non tamen sermonibus passionis Domini abstinere tenentur ea ratione, quod gentiles inde scandalum sumant, & stultitiam putent.* Item *Conveniens esse, ut in Ecclesiis imagines habeantur Christi Crucifixi, & ideo curandum esse, ut quoad opportune fieri potest, exponantur.* Hanc resolutionem Decreto suo approbavit Sacr. Congreg. de Propaganda Fide, atque eadem Sacr. Congreg. supplicante, Innocentius X. servari præcepit sub pœna excommunicationis latæ sententiæ, sibi & Apostolicæ Sedi specialiter reservatæ.

Quæst. IV. *Quandonam præceptum Fidei interna obligat?*

Nota. Præceptum aliud est affirmativum, aliud negativum. Affirmativum est, quod aliquem actum positivum præcipit primario & ratione sui, obligatque semper, sed non pro omni tempore: *Præcepta affirmativa* (inquit S. Th. 2. 2. q. 3. ar. 2.) *non obligant ad semper, etsi semper obligent. Obligant autem pro loco & tempore secundum alias circumstantias debitas*. Præceptum negativum est illud, quod vetat aliquem actum, obligatque semper & pro omni tempore. In quolibet autem præcepto affirmativo divino, quo præcipitur actus virtutis, includitur præceptum negativum, quo prohibetur peccatum oppositum. nam ex affirmatione alicujus recte infertur negatio contrarii illius.

Resp. 1. Duplex est Fidei divinæ præceptum, aliud affirmativum, quod nos obligat ad credendum certo tempore explicite certas veritates revelatas, implicite vero ceteras omnes, & ad addiscendas res Fidei. Aliud negativum, quod obligat ad nunquam dissentiendum ulli rei a Deo revelatæ, nec de ulla dubitandum. Nam dissentire uni veritati vel minimæ sufficienter propositæ ut a Deo revelatæ, aut de illa deliberate dubitare, est gravissima injuria in Deum, quasi in aliqua re falli aut fallere posset, & ejus testimonium non sit in omnibus etiam minimis infallibile.

Resp. 2. Præceptum Fidei obligat per se ad eliciendum actum Fidei. 1. Initio usus rationis, ubi res credendæ sufficienter propositæ sunt ut a Deo revelatæ: tunc enim assensus omitti aut suspendi nequit sine injuria gravi auctoritatis divinæ: hoc ipso enim, quod Deus revelavit aliqua ut a nobis credantur, & talis revelatio nobis sufficienter proposita est, ita ut eam prudenter negare, aut de ea dubitare nequeamus; reverentia debita divinæ veracitati, quam cultu intellectuali supremo colere debemus, exigit, ut rebus revelatis firmissimum assensum statim præbeamus, quem tunc sine gravi irreverentia negare, vel omittere non possumus. Præterea tenentur adulti, ubi primum possunt, debitum mentis obsequium Deo præstare, atque se & omnia sua in Deum ut finem ultimum dirigere: ad quod necessaria est fides actualis. Idem dic de infidelibus adultis, ubi primum Fides Catholica sufficienter eis proposita est.

2. In quolibet probabili mortis periculo. Quia tunc maxime urget obligatio tendendi in Deum, eumque colendi per actus præcipuos virtutum, Deus autem, (ut docet S. August. Enchir. c. 3.) Fide, Spe, & Caritate maxime colitur. Præterea justus sicut vivere, sic mori debet ex Fide.

3. Sæpe in vita. Nam præceptum tam gravis momenti non pro aliquibus vicibus solum, sed pro plurimis a Deo sancitum est: cum actibus Fidei Deus maxime colatur, & vita justi per illos alatur ac conservetur, juxta illud ad Gal. 2. *Justus ex Fide vivit*. Hinc Innocent. XI. damnavit has propositiones. 17. *Satis est actus Fidei semel in vita elicere*. 65. *Sufficit ista mysteria* (Trinitatis & Incarnationis) *semel credidisse*.

4. Cum gravis tentatio contra Fidem ingruit, quæ superari non posse videatur, nisi per contrarium actum Fidei. Nam cum hoc præceptum Fidei prohibeat omnem dissensum ac dubitationem circa veritates revelatas, præcipit etiam media necessaria ad hæc vitanda.

5. Quando facienda est Professio exterior: nam sine actu interno non esset vera Professio Fidei; sed illius simulatio.

6. Quoties quis in hæresim vel dubitationem voluntariam lapsus est. Quia actus Fidei explicitus ac formalis, necessarius est ad justificationem in adulto, qui Fidei habitu caret; & quia injuria primæ veritati illata resarcienda est.

Obligat etiam per accidens, seu ratione alterius præcepti, ad quod servandum necessarius est actus Fidei. 1. Quando urget gravis tentatio contra aliquam virtutem, quæ sine actu Fidei vinci posse non videtur: nam quisque tenetur assumere medium necessarium ad vitandum peccatum. Quoties ex præcepto eliciendus est actus aliarum virtutum, puta spei, caritatis, religionis, pœnitentiæ &c. Nam actus virtutum supernaturales necessario præsupponunt actum Fidei saltem implicitum, seu perceptibilem. 3. Actus Fidei requiritur ad justificationem peccatoris adulti.

ACTUS FIDEI.

Domine Deus omnipotens & incomprehensibilis! Firmissime credo te esse verum Deum, Unum in essentia natura, & Trinum in Personis, Patrem, Filium, & Spiritum Sanctum, rerum omnium Factorem, supremum Dominum ac Rectorem, & finem ultimum, super omnia colendum, & amandum; qui beatitudine aterna ac perfecta Fideles justos muneras, malos vero aternis mulctas suppliciis. Credo secundam Personam, nempe Filium, factum esse hominem ex Maria semper Virgine, hunc Deum hominem pro salute nostra passum & mortuum esse, deinde tertia die resurrexisse, & postea cœlum conscendisse, unde descendet, omnes homines judicaturus secundum cujusque opera: Neminem nisi per ejus merita salvari, nec ullum donum salutare accipere posse, & peccatores non nisi per ejus gratiam, ac merita gratis justificari. Denique, mi Deus, credo generatim quacumque revelasti ac promisisti, & quacumque credit Ecclesia Catholica, Apostolica, & Romana, qua sola vera est Ecclesia tua, & in qua sola salus obtineri potest. Hac omnia firmissime credo, quia tu ea revelasti, qui cum sis infinita sapientia, & summa bonitas & sanctitas, nec falli, nec fallere potes.

CAPUT III.

De actu externo, seu Confessione Fidei.

Quæst. I. *An extat præceptum confitendi exterius fidem suo tempore?*

Resp. Affirm. Constat 1. ex Rom. 10. *Corde creditur ad justitiam: ore autem confessio fit ad salutem.* Et ex Luc. 9. infra citand. Ex SS. Patribus: Pro omnibus sit S. August. lib. de Fide & Symbol. cap. 1. *Fides officium a nobis exigit & cordis & linguæ*. 3. Ex perpetuo usu ac sensu Ecclesiæ. Et vero honor auctoritati Dei revelantis debitus exigit, ut non solum assensu interno, sed etiam professione externa ei adhæreamus, & nos subjiciamus.

Hoc præceptum, quatenus est negativum, prohibet pro quolibet tempore negationem fidei etiam mere externam, & quatenus affirmativum, præcipit confessionem externam pro certo tempore.

Quæst. II. *Quandonam obligat præceptum fidem exterius confitendi?*

Resp. Ex communi sententia obligat etiam cum vitæ damno, quoties per ejus omissionem subtraheretur honor Deo debitus, vel utilitas proximo impedienda; ut cum prudenter speratur ex confessione Fidei conversio infidelium, vel confirmatio fidelium infirmorum, qui alias vacillaturi, aut Fidem negaturi, essent; aut quando ex taciturnitate sequeretur contemptus religionis, vel scandalum, vel confirmatio in errore, perversio aliquorum; aut minueretur apud infideles existimatio de Deo vel religione Christiana; aut omissio confessionis censeretur implicita Fidei negatio. Ita S. Thom. 2. 2. quæst. 3. ar. 2. *Confiteri*, inquit, *Fidem non semper, neque in quolibet loco est de necessitate salutis, sed in aliquo loco & tempore, quando scilicet per omissionem hujus confessionis subtraheretur honor debitus Deo, & etiam utilitas proximis impedienda; puta, si aliquis interrogatus de fide taceret, & ex hoc crederetur, vel quod non haberet Fidem, vel quod Fides non esset vera, vel alii per ejus taciturnitatem removerentur a Fide: in hujusmodi enim casibus confessio Fidei est de necessitate salutis*. Et ad 2. *In casu necessitatis, ubi Fides periclitatur, quolibet tenetur* Fi-

Fidem suam aliis propalare, vel ad instructionem aliorum fidelium, sive confirmationem; vel ad reprimendum infidelium insultationem.

Prob. 1. ex Luc. 9. *Qui me erubuerit & meos sermones, hunc Filius hominis erubescet, cum venerit in majestate sua.* At tunc non confiteri clare & aperte Fidem, cum adest tam gravis caussa eam exterius confitendi, est Christum & ejus doctrinam erubescere. 2. Quia actus cujuslibet virtutis sive internus, sive externus, præceptus est, cum necessarius est ad finem præcepti, qui est caritas, juxta illud 1. ad Tim. 1. *Finis præcepti est caritas de corde puro, & conscientia bona, & fide non ficta.* At in prædictis casibus professio Fidei necessaria est ad caritatem Dei & proximi. Ergo.

Dixi, *clare & aperte:* nam qui utitur verbis ambiguis, quæ ab interrogante accipiantur pro negatione, erubescit sane professionem doctrinæ christianæ, ut notant Suarez & Delugo.

Quisque etiam tenetur impedire, si potest, peccata contra fidem & religionem. Nam quælibet virtus obligat ad impedienda, quæ illi adversantur; alioquin Deus afficeretur injuria. Quare si videas Dei nomen blasphemari, vel dogmata fidei impugnari, honorem Dei lædi, vel religionem contemni, sacras virgines vel templa profanari &c. hæc impedire, si possis, teneris etiam cum periculo vitæ; nam tunc Dei honor debitus, & sacrorum reverentia, & caritas in Deum id exigunt. Secus si prudenter judices oppositionem tuam magis obfuturam, quem profuturam.

Item tenetur veritates practicas non minus quam speculativas a Christo traditas, facto & dicto profiteri, & tueri non solum coram infidelibus, sed etiam coram mundanis hominibus, quando honor Christi, vel ædificatio proximi id exigit; nam generaliter Christus dixit: *Qui me erubuerit, & meos sermones, hunc Filius hominis erubescet.*

Quæst. III. *An licet aliquando fidem exterius tantum negare ad vitandum mortem, & dira supplicia.*

Resp. Nunquam licet. Prob. 1. Ex Matth. 10. *Qui negaverit me coram hominibus, negabo & ego eum coram Patre meo* 2. Ex perpetua traditione, & praxi Ecclesiæ, quæ id ut gravissimum crimen semper habuit, & Helcesaitas ut hæreticos damnavit, quod dicerent id licere, modo fides in corde retineretur; & gravissimis pœnis mulctabat eos, qui in persecutionibus fidem Christi negabant tantum exterius, ad mortem acerbissimam vitandam. 3. Illa negatio exterior est mendacium perniciosum in re gravissima, & gravem injuriam Deo infert, exterius protestando eum non esse summe veracem. Item dedecus est Domini, quod servus dedignetur eum agnoscere ut Dominum, & eo ipso neget ei cultum debitum.

Hinc Catholicus a quovis interrogatus de sua religione, peccaret graviter contra fidem, negando se esse Christianum, vel Catholicum; quia negaret se veram Christi fidem tenere. 2. Respondendo se esse Turcam vel Judæum, aut Gentilem: quia hoc ipso negaret se esse Christianum. 3. Dicendo non esse Papistam, vel se esse Calvinistam, Lutheranum &c. Quia hoc ipso negaret se esse Catholicum, quod est veram Christi fidem negare. At Sacerdos vel Religiosus, rogatus num sit Sacerdos vel Religiosus, peccaret quidem negando se esse, quia mentiretur; non tamen negaret fidem, quia non negaret se esse Catholicum, cum multi Laici Seculares sint Catholici.

Quæst. IV. *An licet aliquando falsam Religionem simulare verbis aut factis?*

Resp. Nunquam licet, nec proinde exercere actiones, quæ ex se, vel ex lege, vel ex communi usu sunt professio exterior falsæ religionis; ut genuflexio, vel thurificatio coram idolo, oratio ad Mahometem &c. quamvis fiat simulate, & ad vitandam diram mortem. *Prob.* 1. Ex perpetuo sensu & usu Ecclesiæ, quæ semper abhorruit a ritibus externis infidelium, & quæ tamen graviter punivit eos, qui simulate solum idola adorabant, vel libellum a Magistratu infideli accipiebant, quo significaretur, quamvis falso, ipsos satisfecisse edicto sacrificandi idolis. 2. Quia sicut eodem præcepto affirmativo fidei præcipitur veræ Fidei internus assensus, & externa confessio, sic eodem præcepto negativo prohibetur falsæ Fidei internus assensus, & externa professio, quæ intrinsece mala est, utpote mendacium facti perniciosum in re maximi momenti. 3. Qui simulate exercet actionem, quæ est professio falsæ religionis, hanc exterius facto profitetur, & facto ostendit se esse falsæ religionis sectatorem, v. gr. Idololatram, Mahometanum, Judæum, vel Hæreticum, ac proinde facto & opere externo negat se esse Christianum vel Catholicum, quod semper est intrinsece malum, & Deo graviter injuriosum.

Cæterum neque Jehu, lib. 4. Regum c. 10. laudatur, quod simulaverit se velle sacrificare Baal, sed solum quod domum Achab delevisset, & cultum Baal destruxisset. Neque Elisæus permisit Naaman adorare Idolum per simulationem, sed solum incurvare se, ut Rex illi inniteretur, dum coram Idolo genuflecteret, quia Naaman hoc obsequium civile tenebatur præstare Regi, qui solebat sive in foro, sive in templo inniti humero alterius, & quem de more sustinere non poterat Naaman, si Rege genuflectente rectus staret, ideoque debebat se inclinare, ut Regem sustineret: quod erat obsequium mere civile erga Regem; & aliis adstantibus satis notum erat, Naaman genuflectere obsequii civilis caussa. Unde Elisæus solum permisit Naaman exercitium officii civilis suo Regi exhibendi etiam cum hic sua idola adoraret.

Hinc nunquam licet 1. Cœnam hæreticam sumere, aut cum hæreticis in propriis ipsorum cæremoniis vel precibus communicare, v. g. simul cum iis psalmos canere &c. quia id faciens censeretur cum illis communicare in falsa religione, & illam facto profiteri; & sic veram fidem virtualiter exterius negaret.

2. Interesse concionibus vel conventibus hæreticorum, non solum cum adest periculum subversionis, vel scandali; sed etiam quoties id censetur e vera fide defectio, aut simulatio defectionis. Item nec licet obedire Principis edicto, quo præciperet subditis suis audire conciones hæreticorum, etiam si verbis protestaretur se nolle cogere quemquam ad religionem mutandam. Quia talis edicti observatio per se apta est ad Catholicos paullatim pervertendos, & ad conciliandam auctoritatem hæresi, ac vilipensionem fidei Catholicæ, immo est honoratio exterior falsæ doctrinæ, quæ sic magno concursu auditur.

Idem Paulus V. Anglis bis rescripsit hoc non licere. Non peccat tamen, qui extra has circumstantias & scandali, ac perversionis periculum, ob aliquam caussam justam templa hæreticorum ingreditur, ibique eorum conciones audit, non ut cum illis communicet, sed ut observet quid ibi agatur, vel prædicetur. Sed ut notat Sanchez, mera curiositas non sufficit, ut licite quis ejusmodi conciones audiat, sed requiritur aliqua caussa gravis.

3. Serio uti vestibus vel aliis signis, quæ solum adhibentur ad professionem vel exercitium falsæ religionis: nam qui uteretur, falsam religionem hoc ipso profiteretur, & ita facto veram fidem negaret. Secus de vestibus & signis, quæ distinguunt nationem ab alia.

De signis autem & vestibus, quæ distinguunt infideles a fidelibus, qualis est tobalia propria Turcarum, vel Romæ pileus flavus Judæorum, controvertitur. Toletus & alii multi negant unquam licere iis uti, quia illorum gestatio est professio externa infidelitatis. Certe nemo negare potest iis vestibus uti non licere, si nulla adest caussa fidem occultandi: nam tunc merito censeris negare fidem, aut velle illius desertorem videri, quod est intrinsece malum; tunc enim censeris ea uti ad te distinguendum a fidelibus.

Quæst. V. *An licet aliquando fidem veram occultare?*

Resp. 1. Non licet, quoties præceptum confitendi exterius fidem obligat, & urget. Patet: nam violaretur.

Resp. 2. Si quis a potestate publica, puta a principe, judice, magistratu, vel tyranno interrogetur etiam privatim, tenetur clare & aperte confiteri fidem, etiam cum certo vitæ periculo. *Prob.* Quia Innocentius XI. damnavit hanc propositionem: *Si a potestate publica quis interrogetur, fidem ingenue confiteri, ut Deo, & fidei gloriosum consulo; tacere, ut peccaminosum per se non damno.* 2. Alioqui Christum & ejus doctrinam erubesceret. 3. Qui a potestate publica etsi injuste interrogatus de Religione, profitetur se esse Catholicum, significat se magni facere Fidem catholicam, & pro ea quodlibet periculum subire paratum esse: quod sane Fidei & Deo ejus auctori valde honorificum est. E contra si dissimulet Fidem, indicat se parvi facere Fidem catholicam, & sic Fidei catholicæ dedecus inferret. 4. Silentium in hac circumstantia per se & regulariter censetur signum, vel negatæ Fidei, vel erubescentiæ, vel timoris pœnæ, ob quam silens non vult fidem confiteri, aut saltem dat grave scandalum.

Quod si a persona privata quis interrogetur publice, tenetur etiam confiteri Fidem, quia alioqui subtraheretur magnus honor Deo ac religioni debitus; vel daretur scandalum proximo. Ita *Suarez*.

Multi docent eum, qui privatim a privato interrogatur, posse tacere, aut interrogationem eludere, dicendo, ver. gr. Quid ad te? Quid me interrogas? modo inde nullum sequatur detrimentum honoris Deo debiti, aut scandalum proximi, spectatis circumstantiis: Sed hoc alii negant, quia censent repugnare præcepto absoluto confitendi Fidem. Porro aliquando silentium ex circumstantiis in ordine ad scandalum vel ad dedecus religionis æquivalet negationi vel erubescentiæ, ut si te tacente, alius respondeat te Fidem negare, cui tamen ob verecundiam vel metum non contradicas. *Delugo*.

Resp. 3. Licet Christiano fugere, vel se occultare tempore persecutionis, si ex ejus fuga nullum Fidei detrimentum in aliis, vel scandalum oriatur. *Prob.* 1. ex Matt. 10. *Cum persequentur vos in civitate ista, fugite in aliam*, 2. Ex Apostolorum & S. Athanasii Sanctorum exemplo. 3. Quia præceptum confitendi Fidem, utpote affirmativum, non obligat pro omni tempore, sed tantum ubi honor Dei, vel utilitas proximi id exigit. 4. Fugiens extra necessitatem (*) divini honoris vel utilitatis proximi, Fidem non negat, immo quodam modo profitetur; non enim fugeret, si Fidem non retineret.

Hæc tamen fuga illicita est ei, cujus præsentia necessaria est ad confirmandos alios in Fide: nam talis ex caritate, vel etiam ex officio, si sit Pastor, tenetur ad manendum etiam cum periculo vitæ. Item Pastori non licet fugere, cum oves ejus opera egent, quia tenetur ex officio eis providere, ex Joan. 10. *Bonus Pastor animam suam dat pro ovibus suis*. Secus, si suis subditis vel communi bono utilius sit, ut ad tempus se subducat, & in eorum bonum se reservet, providendo eis necessaria vel per se occulte, vel per alium: nam tunc caritas fugam postulat.

Nota. Seclusa necessitate vel utilitate Fidei & proximi, confessio Fidei publica est illicita in his casibus. 1. Si quis temere se exponat periculo suppliciorum, quæ forte tolerare non poterit; quia tunc imprudenter se exponit periculo negandæ Fidei. 2. Si per eam detur infidelibus occasio peccandi, fidemque persequendi, nam per illam impeditur majus bonum, imo infertur magnum periculum, ac damnum proximo & religioni. Unde illud Matt. 7. *Nolite dare sanctum canibus, neque mittatis margaritas vestras ante porcos, ne forte conculcent eas pedibus suis, & conversi dirumpant vos*. Ita S. Thom. 2. 2. quæst. 3. ad 3. addens: *Sed si utilitas fidei aliqua speretur, aut necessitas adsit, contempta perturbatione infidelium, debet homo publice Fidem confiteri*.

✠ APPENDIX

Ad usum Missionariorum.

HActenus ab Auctore exposita satis perspicue ac solide demostrant, Christianum hominem ita paratum esse debere ad fidem tuendam, & eam, dum debitus Deo honor ac proximi utilitas exigat, palam quoque profitendam, ut persecutiones, carceres, cruciatus, mortemque potius debeat subire, quam eam *verbis* vel *factis*, *explicite* vel *implicite* negando, Deum debito per fidei confessionem honore privare, atque contemnere. Quo autem facilius dubia solvi, & explicari queant, quæ orthodoxæ Re-

(*) *Necessitatem, qua occurrente paratus animo sit non fugere &c.*

Religionis ministris in Infidelium partibus solent passim occurrere circa particularia facta ac casus nonnullos, quibus vel *facto*, vel *implicite* catholica fides violari videtur, brevem hanc instructionem addendam esse existimavimus, quam partim ex decretis deprompsimus, quæ hic super re ex suprema Inquisitione, pro solvendis propositis a Missionariis dubiis, prodiere; partim ex Pontificiis Constitutionibus, quibus abusus damnatur, qui in nonnullis Infidelium, Hæreticorumque Regionibus, contra divinæ fidei puritatem, in Christianam Religionem irrepserant.

Primo itaque fidem facto suo negare dicitur, qui ea facit, quæ ad falsi numinis, hæreticique hominis obsequium, & cultum referantur. Is enim facto suo falsam Religionem profitetur. Atque hinc ob rem sup. Inq. decretis an. 1616. & an. 1669. definitum est, *nullo modo licere Christianis, nec ulla caussa, aut motivo posse permitti, aut tolerari*, ut operam suam navent ædificandis, instaurandis, vertendisque Templis, falsis Numinibus, vel Auctoribus falsarum sectarum dicatis; aut eorumdem purgandis parietibus & pavimentis, mundandis altaribus, aperiendis, claudendisque foribus. Atque hinc sequitur, rei de se malæ operam dare, ac facto negare fidem, qui Idola, quæ Infideles colant, construant, vel falsi Numinis imagines pingant; quippe falsis Numinibus simulatum præbent, iisque si non per se, per alios saltem obsequium, cultumque exhibent.

Secundo, facto fidem negant, qui ea faciunt, quæ ritum falsum, sacrilegumque cultum comprobent, ratumque habeant. Id enim est fidem orthodoxam, quæ hæc damnat, contemnere, falsamque Religionem opere profiteri. Ratum vero habent ritum falsumque cultum, qui in Schismaticorum, Hæreticorum, Infideliumque Templis, organa, vel alia instrumenta pulsent, metros canant, aut concinendos componant, vel artem musicam aliomodo exerceant. Hinc Const. quæ incipit: *Omnium sollicitudinum*, qua Prædecessorum Decreta confirmantur circa ritus Madurenses &c. SS. D. N. Bened. XIV. approbat, & mandat observari Decretum Cardinalis Thournon, quo prohibetur, *ne imposterum Christi fideles audeant nec in Pagodis, nec extra, tum occasione sacrificiorum, tum quarumcumque sollemnitatum superstitiosæ cultu imbutarum, sonare, aut canere, sub pœna excommunicationis latæ sententiæ: cum nullo modo liceat Christi famulis Belial inservire. Ideoque*, subdit, *Missionarii non solum eos monere tenebuntur de prædicta prohibitione, verum etiam illam omnino executioni demandare, & contrafacientes ab Ecclesia expellere, donec ex corde resipiscant, & publicis pœnitentiæ signis patratum scandalum emendaverint*. Hoc modo fidem negant etiam ii, qui in Infidelium, & Hæreticorum scholis falsos eorumdem ritus, & profana a Catholica Fide aliena dogmata doceant, ex Decret. Supr. Inq. 2. Maii 1711. Nam dum docent, facto suo approbant, falsamque profitentur Religionem.

Tertio qui facto aliquo Orthodoxam Religionem in odium Fidei contemnat, ut si qui imperante Infidele Principe in Catholicæ Fidei contemptum, Sacros Ritus spernat, carnes, quo prohibentur tempore, comedat, immolatitiis utatur, Christianorum Templa evertat, ex equo descendat, dum ante fores transit Templi idolorum ex Decr. Suprem. Inquis. 1674. Is & Fidei professionem omittit, quam urgente illo Principis præcepto, quod vim interrogationis habet, palam facere debet, & Fidem ipsam exteriori contemptu negat.

Quarto qui vestem induat, quæ ex instituto hominum usu recepto, & approbato, falsæ Sectæ Professorem, sive falsæ Religionis Ministrum designet, ut lineam vestem talarem, quæ Mahumetanis Sacerdotibus est propria, vel lasciam quamdam, qua apud Indos idolorum Sacerdotes utuntur. Is enim hoc modo falsæ sectæ professorem sese ostendit, ac virtualiter saltem fidem negat. Decr. Supr. Inq. 8. Julii 1630.

Quinto, *qui nomina Turcica, quorum nec memores esse deberent, per labia sua assumunt; abominanda infidelium templa, quæ Moscheas vocant, frequentant: Ecclesiasticorum jejuniorum dies carnium esu profanant, & hac eo fine, ut Mahumetani credantur, opera faciunt, quæ mendacium in re gravissima continent, & virtualem fidei negationem maxima cum Dei injuria, proximique scandalo, includunt*: quemadmodum legitur in Const. quæ incipit. *Inter omnigenas* tom. 1. Bull. p. 32. in qua S. M. Bened. XIV. abusus damnat nonnullos Fidei puritati contrarios, qui in Regno Serviæ, finitimisque que regionibus, in Christianam Religionem irrepserunt; atque decernit, eos, *qui obstinate in hujusmodi via impietatum pergere velint, incapaces esse Sacramentorum in vita, & si impœnitentes decesserint, suffragiorum post mortem, ad quæ nullus Ecclesiæ Minister illos admittere præsumat; alioquin a proprio Episcopo Canonicis pœnis plectendus erit*.

Sexto, qui ritus usurpent falsæ Religionis protestativos, hujusmodi usu errores contra Christianam Fidem, quos indicant, sese approbare demonstrant, ac falsæ Sectæ professores exterius manifestantur. Hinc, in cit. Const. *Inter omnigenas*: circumcisionis usus, Mahumetanorum more, damnatur: Const. *Omnium sollicitudinum*, de qua supra, *Mulieribus*, in Regno Madurensi, & ei finititimis Regionibus, *prohibetur deferre collo appensum in signum contracti Matrimonii Taly, quod prefert imaginem licet informem Pullejaris, seu Pyllejaris Idoli nuptialibus caremoniis præpositi*; & Christianis omnibus prohibetur, *cineres ex vaccæ stercore confectos, & impiam Gentilium Pœnitentiam a Rutren institutam redolentes, benedicere, eosque fronti Sacro Chrismate delinita impingere, sive quacumque alia signa albi, vel rubei coloris, quibus Indi superstitiosissimi, vel in fronte, vel in pectore, aut in alia quavis corporis parte utuntur, deferre*. Et Const. *Ex quo singulari*, quæ est de *Ritibus Sinensibus*, tom. 1. pag. 188. damnantur *caremoniæ, ritus, & oblationes, quæ fiunt cum singulis mensibus in novilunio, & plenilunio, tum a litteratis & Magistratibus dum gradus sive dignitatis possessionem adeunt, vel post adeptam: item oblationes, quæ fiunt in Templis, seu ædibus, Progenitoribus dicatis; & ritus oblationesque coram Progenitorum Tabellis in privatis domibus; sive eorum sepulcris; una cum Gentilibus, & etiam seorsim ab illis: ac prohibetur, domi retinere Progenitorum Tabellas cum inscriptione, qua Thronus, sive sedes spiritus designetur*. Quod spectat ad ritus superstitiosos, vide appendicem ad caput de superstitione.

Nota.

✠ *Nota*. Si ritus indifferentes occurrant, tutius est, ut Catholici quoad fieri possit, ab illis abstineant, ne cultu peregrino, & Ecclesiæ Catholicæ ignoto verum Deum venerentur. Nunquam vero licet, *Gentilium ritus adoptare, eosque in Christianos usus convertere, inconsulta Apostolica Sede*, ut Const. decernitur antea laud: *Omnium sollicitudinum*.

Implicite contra Orthodoxæ Fidei Confessionem peccat, qui dum debitus Deo honor id postulet, libere Orthodoxam Fidem non profitetur, sed tacet, atque silentio suo alios in suspicionem ducit, se vel fidem negare, vel eam profiteri erubescere. In Deum enim injuriosus est, qui veritatem ab ipso revelatam libere confiteri erubescit. Primo itaque peccat, qui interrogatus a publica potestate de sua Religione taceat. 1. Si interrogatio sit in odium Religionis; si enim ob politicas status rationes fieret, ut pecunia v. gr. a Catholicis extorqueretur, debitus Deo honor ex confessionis silentio non subtraheretur. 2. Si silentium attentis circumstantiis, non appareat omnibus implicita Orthodoxæ Fidei confessio.

Secundo peccat etiam, qui interrogatus a privata persona, fidem palam non fateatur in iis circumstantiis, in quibus Confessionis omissione Deus injuria afficeretur, & proximus pateretur scandalum (hæc enim duo semper vitare tenemur). Ut si interrogatus prospiceret ex suo silentio fluctuaturos in Fide Catholicos audientes: vel Infideles Christianos derisuros, quod Fidem Christianam palam confiteri erubescerent.

Tertio. Quamquam persecutio in odium Fidei adversus orthodoxos excitata in Deum injuriosa est, & interrogationem, quæ ad Fidem confitendam cogit, involvit; tamen, ut optime Auctor demonstravit, qui eam fuga declinare studeat, non modo non negat, sed ipso facto fidem quodammodo fatetur. Fuga autem non modo licita, sed quandoque etiam necessaria est. 1. Quoties fideles timent, prævidentque periculum succumbendi tormentorum atrocitati, fidemque negandi. Nam qui hujus periculi conscius Tyranni sævitiam non devitaret, Deum tentaret, qui sicut non deficit in necessariis, ita non abundat in superfluis. 2. Quando persona necessaria, ac maxime utilis sit communi Ecclesiæ bono, ut Augustinus tract. 45. in *Joannem* exemplo demonstrat Apostoli Pauli, qui ob Ecclesiæ utilitatem se furori Præpositi Damasci subduxit. 3. Declinandum martyrium est, dum prævideatur nemini profuturum, sed Tyrannum magis irritandum fore, & crudelius in Christianos sæviturum. 4. Licite etiam Episcopi, Parochi, & Missionarii fugiunt, ac quandoque sævientem Tyrannum declinare debent, si in ipsos solos sæviat, ac alii Ministri adsint, qui relictis ibi Christianis spiritualia subsidia suppeditare possint. *Manifestum est*, inquit S. Th. lect. 3. in c. 10 Jo. *quod si quæritur sola persona Prælati, possunt alii loco ipsius ad Gregis custodiam deputari, qui vice sui consolentur, & gubernent gregem: unde si sic fugiat, non dicitur dimittere oves: & hoc modo, & casu licet*. Imo expedit aliquando hæc fuga, si ea impediri possit, ne Tyrannus in alios quoque Christianos sæviat, vel si redire posse sperent majori cum fructu. Sed Pastoribus Sacrisque Ministris fugere non licet: si oves eorum indigent spirituali subsidio, si periculum sit, ne dispergantur, & fidem amittant, ac si ex eorum fuga scandalum paterentur fideles, atque infideles contemnendi Religionem occasionem sumerent. Tum enim non solum caritatis, verum etiam justitiæ debito, tenentur rudes instruere, dejectos roborare & erigere, nutantes confirmare, omnesque ad dimicandum totis viribus, pro Dei gloria, & honore, adhortari. Hinc proposito dubio: *An ad evitandum periculum liceat Missionariis a Missione discedere absque licentia Sacræ Congregationis?* An. 1646. Sac. Congr. de propaganda Fide respondit; *Tempore persecutionis esse magis necessariam Pastorum præsentiam, ne Fideles pervertantur*.

Quarto, cum infideles vel Hæretici Sacras Imagines conterant, & Crucifixum contumeliis afficiant, tenentur fideles palam orthodoxam fidem profiteri, debent enim, quoad fieri possit, injuriam Deo, & Sacris Imaginibus irrogatam propulsare, ac per publicam Confessionem palam facere, orthodoxam fidem, Sacrasque Imagines honore dignas esse. Secluso vero periculo contemptus, licet Missionarii Sacras Imagines donare Infidelibus, qui iis delectentur, tum amicitiæ pacisque fovendæ gratia, tum ad eos alliciendum ad amplectendam fidem: Ex Decr. Sup. Inquis. 1674. Nefas vero est, ex eodem Decreto iis sacros libros, ac vasa sacra tradere, qui in Religionis contemptum uti possint.

Quinto dum infideli, vel Heretico Magistratu imperante, Christianorum Ecclesiis, ædibus, aliisque locis libelli affigantur, orthodoxæ Religioni detrahentes, eamdemque contumeliis, & calumniis deturpantes, orthodoxi præcepto illo quo illatam Deo injuriam vindicare, ac sublatum ei honorem restituere tenentur, in ea necessitate constituuntur, ut schedas auferre, libellis respondere, ac ad Judices delati palam orthodoxam fidem profiteri debeant. At scripturis, quæ non publica auctoritate, sed privata fiunt, quæque Evangelicos Ministros injuriis, calumniisque afficiunt, & orthodoxæ fidei adversantur, Ministri Sacri contraria opponere non prohibentur, dum tamen inde imminere non videant gravioris persecutionis periculum. Satius tamen erit injurias, calumnias, blasphemias patienti animo ferre, ac negative se habere. Supr. Inquis. Decr. 1674.

CAPUT III.

De peccatis Fidei oppositis.

Tria vulgo numerantur, nempe Infidelitas specifice sumpta, Hæresis, & Apostasia.

Quæst. I. QUid & quotuplex est Infidelitas?

Resp. Infidelitas est carentia Fidei. Triplex est, negativa, privativa, & positiva.

Infidelitas pure negativa est carentia Fidei in eo, qui de fide nil unquam audivit. Hæc non est peccatum, sed tantum pœna peccati, ut constat ex Jo. 15. *Si non venissem, & locutus fuissem eis, peccatum non haberent; nunc autem excusationem non habent de peccato suo*, infidelitatis. Et ex hac Baji propositione damnata. *Infidelitas pure negativa in his, in quibus Christus non est prædicatus, peccatum est*. Ratio est, quia omne peccatum est voluntarium, vel in se, vel in alio. At hæc infidelitas non est voluntaria neque in se, utpote in se non

to-

cognita, neque in alio, quia nil faciunt infideles illi unde cognoscant, aut cognoscere possint, sequi infidelitatem illam. Nam ut aliquid sit voluntarium in alio, requiritur, ut sit aliquo modo saltem confuse cognitum, ut secuturum ex alio, quocum connexionem habet, & in quod voluntas directe ac immediate fertur; vel saltem cognosci potuerit ac debuerit ut secuturum ex alio; alioquin non est voluntarium in illo, cum nil sit voluntarium sine cognitione vel actuali, vel virtuali & interpretativa. Quare ejusmodi infideles damnabuntur quidem propter peccatum originale, & peccata personalia contra Legem naturalem commissa, non tamen propter infidelitatem.

Infidelitas privativa est carentia Fidei in eo, qui vel fidem non vult audire, vel sufficienter propositæ non assentitur, vel non inquirit, quando est sufficienter proposita, ut tenetur inquirere, quamvis nec positive dissentiat, nec errorem Fidei contrarium asserat. Est mortale peccatum, ex Joan. 3. *Qui non credit, jam judicatus est*. Nam est omissio voluntaria medii ad salutem necessarii, & a Deo præcepti, atque reverentiæ auctoritati Dei revelantis debitæ.

Infidelitas positiva seu contraria, est carentia Fidei in eo, qui Fidei sufficienter propositæ dissentit, vel negando veritatem Fidei, vel errorem Fidei contrarium asserendo. Est mortale peccatum contra Fidem: nam continet gravem injuriam ac contemptum primæ veritatis, seu auctoritatis Dei revelantis.

Infidelitas positiva triplex est, Paganismus, Judaismus, & Hæresis. Paganismus est infidelitas, qua doctrina Fidei totaliter rejicitur. Ad hunc reducitur Atheismus, & Mahumetismus. Judaismus est infidelitas, qua doctrina Fidei in novo Testamento contenta rejicitur: sic tamen ut admittatur vetus Testamentum, continens illius figuras & promissiones. Hæresis est infidelitas, qua doctrina novi Testamenti non ex toto, sed solum ex parte rejicitur. Porro in hac etiam infidelitate non datur parvitas materiæ, cum nulla possit esse infidelitas positiva, sine contemptu auctoritatis Dei revelantis, quæ exigit, ut credantur res a Deo revelatæ, ubi primum sufficienter propositæ sunt ut a Deo revelatæ.

Quæst. II. *An Infideles possunt cogi ad Fidem suscipiendam?*

Resp. 1. Certum est infideles baptizatos, sive hæreticos, sive apostatas, posse cogi ad Fidem Catholicam suscipiendam, & servandas Leges Ecclesiasticas, quamvis baptizati sint in infantia, vel in adulta ætate ex metu compulsi. Quia omnis baptizatus est subditus Ecclesiæ quoad ea, quæ ad salutem & religionem spectant.

Resp. 2. Infideles non baptizati, sive sint subditi Principibus Christianis, sive non, compelli directe non possunt ad amplectendam religionem Catholicam. *Prob.* 1. ex cap. 3. *de Baptiz. & 9. de Judæis*. 2. Ex praxi Ecclesiæ, quæ nunquam tali coactione sive per se, sive per Principes Christianos usa est, quamvis id facile potuisset obtinere a Principibus religiosissimis, puta Constantino Magno, Theodosio, & aliis, quibus innumeri infideles subjecti erant. 3. Quia Ecclesia nullam habet potestatem in non baptizatos, ex 1. Cor. 5. *Quid enim mihi de iis, qui foris sunt, judicare?* Et ex Conc. Trid. sess. 14. cap. 2. Potestas vero sæcularis, utpote mere politica ac temporalis, non extenditur ad supernaturalia; ut est Fidei susceptio. Adde quod Fidei ac Baptismi susceptio debeat esse voluntaria, alioqui non esset vera, sed ficta & sacrilega. Illud autem Christi, Luc. 14. *Compelle intrare*, significat adhortationibus adducendos esse homines ad Fidem.

Dixi, *directe*. Nam Principes possunt 1. Vetare infidelibus subditis cultum Idololatriæ: quia possunt prohibere id quod Legi naturali repugnat, & cogere ad illius observationem, & præsertim ad ea, quæ ad publicam morum honestatem spectant. Sic Constantinus Magnus tulit Leges contra Idololatras, quas approbat S. Aug. Nam Princeps tenetur subditos dirigere ad finem gubernationis naturalis, qui est vivere secundum rectam rationem. 2. Cogere illos ad audiendam Fidei doctrinam, negando illis jus habitandi in suis provinciis, vel exigendo majus tributum, justum tamen, quam ab aliis, ni audiant; vel negando privilegia & gratias aliis concessas. Sic Gregorius XIII. Constit. 92. statuit, ut Judæi ad audiendam singulis hebdomadis concionem de rebus nostræ Fidei cogerentur ab Ordinariis locorum, sub pœna interdicti cum fidelibus commercii, vel aliis mulctis.

Resp. 3. Juxta S. Th. 2. 2. q. 10. art. 8. Ecclesia potest per Principes Christianos compellere Infideles, ut non impediant prædicationem & propagationem Fidei: quia habet jus & potestatem prædicandi Fidem per totum orbem. Marc. 16. *Prædicate Evangelium omni creaturæ*. Sed qui habet jus ad aliquid faciendum, habet potestatem non solum illud exequendi, sed etiam compellendi per se vel alios, ut non impediatur ejus executio.

Quæst. III. *An liceat cum infidelibus communicare?*

Resp. Non licet in eorum ritibus, sacrificiis, orationibus, cultu superstitioso, quia talis communicatio est exterior quædam professio & approbatio falsæ religionis, ac proinde virtualis negatio veræ. At in civilibus, secluso periculo perversionis & scandali, licet ex 1. Cor. 10. *Si quis vocat vos Infidelium, & vultis ire, omne quod vobis apponitur, manducate*.

Jure tamen canonico vetitum est omnibus Christianis, ne cum Judæis habitent, comedant, in balneo laventur, ipsis famulentur, & ab eis medicinam accipiant. Item ne officia publica iis committantur, *tit. de Judæis*. Ex Concil. Gener. Later. Quod sancitum est tum ad tuendam dignitatem Christianæ religionis, tum ad vitandum perversionis periculum per familiaritatem cum Judæis, qui præ ceteris infidelibus religioni Christianæ adversantur, & Christum blasphemare solent.

Quæst. IV. *An licita est disputatio de rebus Fidei cum hæreticis?*

Resp. 1. Prohibita est omnibus laicis, c. 2. de hæret. in 6. *Inhibemus, ne cuiquam laicæ personæ liceat publice vel privatim de Fide Catholica disputare. Qui vero contra fecerit, excommunicationis laqueo innodetur*. Circa quod.

Nota. 1. Ibi comprehenduntur etiam laici docti; nam nullus excipitur. 2. Hæc prohibitio locum non habet in casu necessitatis, si laicus sit doctus, ut si qui hæreticus Fideles perverteret, nec adessent clerici docti, qui Fidem tuerentur. Imo tunc Lege divina tenerentur, ut saluti proximi consulerent, & Fi-

Fidem despectam defenderent. Hoc multi extendunt ad caussam magnæ utilitatis evidentis, quam Lex impedire non intendit, 3. Dicitur hæc prohibitio in locis, ubi hæretici grassantur, per contrariam consuetudinem esse abrogata, scientibus & non contradicentibus Prælatis.

Resp. 2. Jure naturali prohibita est cuilibet indocto, etsi clerico. Quia cum non possint Fidem recte tueri, nec objectiones solide diluere, hæc disputatio hæreticos in errore confirmaret, & Catholicis dubitationem injiceret, & res Fidei periculo contemptus & minoris existimationis exponeret.

Resp. 3. Omnibus illicita est disputatio de rebus Fidei coram Catholicis indoctis & simplicioribus. Quia imminet periculum, ne illi, auditis hæreticorum argumentis, in Fide vacillent; nam facile vim objectionum percipere solent, & raro ac difficile solutionem, cum res Fidei sint obscuræ, & supra rationem humanam: Unde illud 2. ad Timot. 2. *Noli contendere verbis, ad nihil enim utile est, nisi ad subversionem audientium.* Excipe, nisi simpliciores ab hæreticis sollicitarentur.

✠ *Nota.* Disputare de Fide est ad examen revocare Religionis Dogmata, atque argumentis demonstrare a Deo esse revelata. Id autem duplici fieri potest modo, privatim scilicet, & publice. Privata disputatio est, quæ in privato loco inter privatos fit, ita ut nulli, aut pauci auditores adsint: quo modo passim in Hæreticorum præsertim Regionibus Hæreticos inter atque Orthodoxos de fide certari solet. Publica vero disputatio dicitur, quæ fit publico in loco spectante populo, ac quandoque etiam arbitris constitutis. Privata disputatio cuique viro docto ab Hæretico provocato licita est, ac etiam expediens, primo, si prudenter judicet hæreticum desiderio cognoscendæ veritatis, vitandique erroris ad disputationem provocare; secundo, si prudenter speret disputatione illa privata ad orthodoxam Fidem provocantem hæreticum conversum iri: tertio, si silere non possit, quin audientes in Fide vacillent, hæretici magis in errore confirmentur, ac orthodoxa Fides contemptui exponatur. Nam quisque tenetur, proximi saluti, dum potest, consulere: contemnentes Fidem orthodoxam ita compescere, ut inde hæretici majoris contemptus, & derisionis occasionem non arripiant, & ne Deo injuria fiat, impedire, illatamque vindicare. Sed remotis hujusmodi circumstantiis, *disputatio de rebus Fidei Laicis est prohibita: Sacerdotes nisi sunt valde periti, ex consilio debent se abstinere, excusando se bonis verbis, & prætextibus;* ex decreto Sac. Congr. de Prop Fide 26. Febr. 1630. Sed licet periti sint Sacerdotes, sive Missionarii, cavere omnino debent, ne hæreticos ad disputandum provocent; in caussa enim essent, ut hæretici orthodoxa dogmata refellendo, hæreseos actus exercerent, ac Catholicam Fidem contemnerent, quæ duæ res grave præ se peccatum ferunt; & ne colloquiis privatis disputationes de fide miscendo, eosdem hæreticos sine fructu ullo moveant ad orthodoxæ fidei contemptum, & ad Catholicorum, non sine religionis detrimento, persecutionem. Hæretici enim, inquit Aug. l. 11. contra Faustum c. 12. *Non disputationem amant, sed quomodo superare impudentissima pertinacia, ut congregent, quæ non seperunt.* Et S. Bern. Ser. 66. in Cant, *Nec rationibus convincuntur, quia non intelligunt, nec auctoritate corriguntur, quia non recipiunt: nec flectuntur suasionibus, quia subversi sunt.*

A publicis autem disputationibus cum hæreticis Missionarii abstinere omnino debent. Sac. enim Congr. de Prop. Fide 8. Martii 1625 *Jussit publicas disputationes non fieri cum hæreticis, quia plerumque vel ob loquacitatem, audaciam, aut circumstantias Populi acclamantis veritas falsitate prævalente opprimitur, & si aliquando hujusmodi disputationes recusari non possent, primum de illis certior fiat Sac. Congr. quæ juxta temporis, & personarum qualitatem, quid agendum sit, præscribet.* Quamobrem, quum Missionarii nonnulli ann. 1631. publicas de Religione disputationes cum Batavis Constantinopoli coram Vicario Patriarchali instituissent, *Sanctissimus mandavit significari Generalibus Regularium Peræ commorantium, ut illis interdicerent, ne hujusmodi congressus aut disputationes publicas impolterum facere præsumerent sub pœnis arbitrio Sac. Cong. Sup. Inq.* Et Sac. Cong. de Propag. Fide die 19. Januarii 1644. cuidam Missionario in Armenia mandavit, *ut a disputationibus cum Patriarcha Armenorum in Eruam circa Articulum duarum naturarum in Christo se abstineret.*

Multo minus licitum est Missionariis sine expressa Romani Pontificis licentia conventum indicere Ecclesiasticum, in quo cum Hæreticis de Religione disputent. Hinc eadem Congr. die 27. Maii 1644. reprehendendum censuit P. D. Joannem Judischi Missionarium: *Quod susceperit onus convocandi dictum conventum, sine Sedis Apostolicæ speciali mandato.*

Porro si Romanus Pontifex hujusmodi conventum permittat, quinque sunt necessariæ conditiones, ut rite fiat. 1. Ut Hæretici, non ut Judices, & cum jure suffragii conveniant, sed ut instruantur, convincantur erroris, & corrigantur. 2. Ut non definiantur fidei dogmata, sed definita a Conciliis, vel Apostolica Sede, a Deo revelata esse demonstrentur, 3. Ne fiant coram plebe, sed coram doctis. 4. Ne sedeant tamquam Judices Laici, etiamsi sint Principes. 5. Non debent Catholici Prælati a Laico Principe cogi ad conventum, sed tantum invitari, & peti debet a Summo Pontifice licentia, ut possint ea de caussa a propriis Ecclesiis abesse. Hæreticos autem, & Schismaticos poterit Princeps cogere, ut vocati a Prælatis Catholicis veniant ad reddendam rationem sui erroris, ut ita corrigi, & convinci possint. ✠

Quæst. V. *Quid est hæresis?*

Resp. Est voluntarius error contra aliquam Fidei veritatem, cum pertinacia in eo, qui Christianismum profitetur, Unde ad hæresim tria sequiruntur. 1. Ex parte intellectus, judicium erroneum contra Fidem, seu directe oppositum alicui veritati revelatæ, & ut tali sufficienter propositæ. Hinc qui exterius solum negat Fidem absque judicio interno Fidei contrario, non est vere hæreticus, nec incurrit pœnas contra hæreticos latas. Nam quamvis graviter peccet contra Fidem, & in foro externo præsumatur hæreticus: tamen actus non habet malitiam hæresis, ob quam sub censura vetitus est.

2. Ex parte voluntatis requiritur pertinacia. Ita omnes, post S. August. epist. 162. Nam Fides amittitur per hæresim, non per errorem simplicem, ut patet in aliquibus Sanctis, qui erraruot circa ali-

quis Fidei veritates. Pertinacia autem illa consistit in deliberata voluntate dissentiendi alicui doctrinæ, quam quis scit ab Ecclesia Catholica teneri ut Fide certam, vel quæ ei sufficienter proponitur ut doctrina Ecclesiæ, seu ut a Deo revelata; quamvis errorem contrarium sensui Ecclesiæ teneat, non ut contradicat Ecclesiæ, sed ex quovis alio motivo: nam hoc ipso resistit auctoritati Ecclesiæ infallibili, & testimonio Dei sufficienter proposito ex S. Augustino lib. 4. contra Donat. c. 16. ubi ait: *Constituamus ... unum eorum id sentire de Christo, quod Photinus opinatus est ... existimantem ipsam esse Catholicam fidem. Istum nondum hæreticum dico, nisi manifestata sibi doctrina Catholicæ Fidei resistere maluerit, & illud quod tenebat, elegerit.*

Hinc errans contra Fidem ex ignorantia etiam culpabili non affectata, sed animo parato ad credendum id omne quod Ecclesia credit, ubi primum ejus doctrina ei proponatur, non est hæreticus, quamvis peccet contra præceptum sciendi res fidei, quia deest pertinacia. Est tamen hæreticus qui errat in Fide ex ignorantia affectata, quam habet, vel quia parvi momenti esse judicat, quæ Ecclesia proponit credenda; nam tunc despicit auctoritatem Ecclesiæ, nec illam credit, qualem Fides docet esse: vel ut liberius erret in Fide; nam tunc error est illi voluntarius cum pertinacia, cum velit errare in Fide, nec velit subjici auctoritati Ecclesiæ.

3. Ex parte subjecti requiritur professio Christianismi, seu Fidei in Christum, ex S. August. qui l. 18. de Civit. c. 51. hæreticos vocat eos, *qui sub vocabulo Christiano, doctrinæ resistunt Christianæ*. Non tamen requiritur baptismus, ut quis sit hæreticus in foro Dei; nam habiti sunt ab Ecclesia ut hæretici, qui non erant baptizati saltem valide, ut Paulianistæ, qui verum baptismi ritum non servabant: ut constat ex Innocentio I. Epist. 22. & Hieron. dial. contra Lucifer. & ex Conc. Nic. I. canon. 19. jubente eos rebaptizari. Requiritur tamen Baptismus in foro Ecclesiæ, & ad subeundas pœnas hæresis; cum nemo sit ejus subditus, nisi per Baptismum, ex Con. Tr. sess. 14. c. 2.

Nota ex Delugo. Ut aliquis sit hæreticus, sufficit, quod taliter ei proponatur Ecclesiæ doctrina seu judicium, ut hoc prudenter negare nequeat, nec de eo dubitare, quamvis nolit credere tale esse judicium Ecclesiæ: nam hoc ipso pertinaciter respuit Ecclesiæ doctrinam sibi sufficienter propositam. Enimvero ad hæresim non requiritur, ut quis credat aliquid proponi ab Ecclesia habente auctoritatem infallibilem in proponendo, & ei dissentiat: nam cum hoc judicio est impossibilis dissensus; alioqui crederet esse falsum id, quod simul credit proponi ab Ecclesia non potente proponere falsum, quod esset aperte sibi contradicere. Hinc hæreticus est, qui dicit: Ego credo omnia, quæ credit Ecclesia; sed non credo hoc dogma, quod puto non proponi, nec credi ab Ecclesia, si taliter ei proponatur judicium Ecclesiæ circa tale dogma, ut non possit nisi imprudenter id negare, nec de eo dubitare, aut formidare. Item hæreticus est, qui adhæret propositioni ab Ecclesia damnatæ sub quacumque qualificatione, sive tamquam temerariæ, sive tamquam scandalosæ, vel falsæ, vel erroneæ &c. quia propositioni sic damnatæ adhærere non potest, quin simul judicet Ecclesiam fallibilem esse in decidendo: quod utique hæresis est.

Porro hæresis est unum ex gravissimis peccatis, ut consentiunt omnes, teste Suarez. Quia 1. virtus Fidei est virtus Theologica, ideoque major omnibus virtutibus moralibus. Ergo peccatum illi oppositum est unum ex gravissimis: nam ut docent Aristoteles & S. Thomas: illud est pessimum, quod optimo contrariatur. 2. Fides est fundamentum justitiæ, sine qua impossibile est placere Deo. Ergo infidelitas expellendo Fidem omnino privat hominem justitia a fundamentis. 3. Sicut Fides est radix ceterarum virtutum, ita infidelitas secum infinita affert vitia. 4. Hæresis est contemptus auctoritatis divinæ seu veracitatis divinæ revelantis; & sic est immediate ac directe contra Deum. Quare hæresis, cum sit infidelitas commissionis, est maximum peccatum in specie infidelitatis; ideoque gravius omnibus speciebus vitiorum moralium. Ita Suarez; & alii communiter. Hinc illud, ad Tit. cap. 3. *Hæreticum devita, quia subversus est & delinquit.*

Quæst. VI. *An dubius in Fide est Hæreticus?*

Resp. Qui de veritate aliqua ab Ecclesia proposita & revelata dubitat deliberate, judicando eam esse incertam, & posse esse falsam, est formaliter hæreticus. Ita communiter cum S. Th. q. 10. ar. 1. & c. 1. de Hæret. ibi: *Dubius in Fide infidelis est*. Item ex Concil. Later. V. sess. 8. ubi damnantur tamquam hæretici, qui asserunt, vel dubitant animam hominis esse mortalem. Quia sic dubitans judicat veritatem Fidei ab Ecclesia propositam ut revelatam, non esse certam, item auctoritatem Ecclesiæ in proponendis rebus Fidei non esse infallibilem: quod utrumque est aperta hæresis. Idem dic de dubitante per meram suspensionem assensus a voluntate imperatam propter motiva contraria. Quia talis æquivalenter judicat motiva contraria Fidei tantum valere, ut incertam reddant veritatem illam, quamvis ab Ecclesia proponatur ut Fide credenda: siquidem assensum sibi imperare non audet ex metu errandi incusso per motiva contraria illi veritati. Ergo æquivalenter judicat Ecclesiam non esse infallibilem in rebus Fidei, & æquivalenter contradicit sensui Ecclesiæ judicantis veritatem a se propositam ut revelatam, firmissime credendam esse propter auctoritatem divinam. Ergo talis est formaliter hæreticus, cum in æstimatione morali, & in ordine ad hæresim formalem contrahendam perinde sit, sive formaliter, sive æquivalenter judices Ecclesiam non esse infallibilem, & contradicas scienter ejus judicio; nam ad hæresim formalem sufficit quodvis judicium erroneum contra Fidem cum pertinacia.

Dixi, *per suspensionem imperatam a voluntate*. Nam qui cogitans, de rebus Fidei, intellectum ad alia averteret, & ita assensum suspenderet non ex metu errandi, sed præcise ut intellectum aliis rebus applicaret, non esset ideo dubius in Fide, ut patet.

Quæst. VII. *Quænam sunt pœnæ contra Hæreticos latæ?*

Resp. Sunt 1. Excommunicatio major ipso facto lata; can. *Achatius* 24. quæst. 1. & cap. 9. & cap. 13. de Hæretic. Ex consensu Doctorum sufficit hæresis occulta, modo sit externa, hoc est, verbo, signo, vel facto, quamvis nemine præsente, declarata: nam tunc est vere externa, & per se exterius cognoscibilis. 2. Irregularitas. 3. Infamia juris, si hæresis sit notoria. 4. Privatio beneficiorum & dignitatum

c. 12. de Hæret. in 6. Item jurisdictionis spiritualis, c. *Audivimus* 24. qu. 1. &c. *Aperte* ibi: 5. Bonorum confiscatio c. 10. ed Hæret. sed hoc non ubique viget: 6. Privatio sepulturæ Ecclesiasticæ c. 2. de Hæret. in 6. ubi excommunicantur ii, qui hæreticos scienter tradunt sepulturæ Ecclesiasticæ. In Gallia tamen hæretici sola ipso facto excommunicatione majori ceterisque privationibus & inhabilitatibus ei annexis mulctari dicuntur; a qua excommunicatione Episcopi per se, vel per delegatos absolvunt ex antiqua consuetudine.

Nota. Credens, receptores, defensores, & fautores hæreticorum ipso facto in excommunicationem incurrunt, & privantur sepultura Ecclesiastica, c. 12. *de Hæret.* ex Concil. Gener. Later. IV.

✠ *Nota*. Ab excommunicatione, in quam quis incidit ob hæresim occultam, potest Episcopus absolvere juxta Concil. Tr. Decr. sess. 24. c. 6. At ejusmodi facultatem fuisse sublatam a Bulla in Cœna Domini, innumeri Doctores tradunt, quibus accedunt declarationes, tum Supremæ Inquisitionis, tum Summorum Pontificum, Gregorii XIII. Clementis XIII. & Pauli V. teste Cardinali Albitio *de incost. in fide* c. 35. *n.* 9. Ab hæresi externa non occulta, si ad forum contetiosum deducta non est, solus Pontifex absolvit; si ad forum contentiosum sit deducta, absolvendi facultas competit Episcopo per Textum in c. *ut officium* de Hæretic. in 6. in illis verbis: *Absolutionis beneficium impendatis*: Si enim is potest Hæreticorum caussas in sua Diœcesi cognoscere, ita etiam eos absolvere. Albit. *ibidem n.* 34. & seq. *Missionarii in foro conscientia tantum possunt juxta suas facultates, & in locis suarum Missionum absolvere Hæreticos: in foro vero exteriori, post instructionem debent remittere Conversos pro absolutione ad Episcopos locorum, vel Inquisitores, & eorumdem Vicarios* Cong. Super. Inq. die 18. Septemb. 1672.

Contra illorum opinionem Theologorum, qui censent fas esse Parochis, hæreticum, ut vocant, materialem absolvere, pugnat Decretum, quod sequitur. Supr. Inquis. die 19. Aprilis 1654. *Contra P. N. qui Joannem hæreticum Calvinistam nulla præcedente auctoritate ab hæresi absolvit, eidemque suas reconciliationis listeras testimoniales dedit, asserendo hoc potuisse agere, cum dictus Joannes ignarus hæresum, & errorum Calvini non posset dici hæreticus formalis, sed tantum materialis: & ideo non egere absolutione ab excommunicationem, quæ supponit peccatum, quod propter ignorantiam dictus Joannes non incurrit. Lectis letteris Inquisitoris N. datis die 11. hujus, Eminentiss. decreverunt, ut dictus Pater N. acriter moneatur, ita ut imposterum a similibus abstineat, nam alias severe punietur, quia ipsius opinio potius metaphysica, quam vera in S. Officio non est recepta. Quare Inquisitor animadvertat, ne idem Pater N. aut alii hujusmodi opinionem sequuntur, sed curet, ut hujusmodi Hæretici ad S. Officium mittantur.*

Quæres. An sublata Episcopo vigore Bullæ Cœnæ facultate absolvendi ad hæresi occulta, sublata etiam censeatur facultas dispensandi ab irregularitate?

Resp. Albitius negative loc. cit. nu. 43. Plures ad suam sententiam confirmandam laudat DD. Sunt enim duæ diversæ facultates ad duos actus distinctos, quorum unus non pendet ab alio. Ita etiam in Pœnitentiaria servari ait, quæ dispensare potest hæreticum occultum ab irregularitate, etiamsi eumdem absolvere nequeat ab excommunicatione ob hæresim, (*si habeat complices*).

Adverte quod Hæretici formales, qui hæresim animo conceptam externa voce, aliava actione moraliter mala asserunt, aut profitetur, excommunicationem incurrunt hodie Papæ reservatam. Habetur in prima excommunicatione Bullæ Cœnæ Domini. Vide Bonac. de censur. in Bulla Cœnæ disputatio. 1. qu. 1.

Nota. 1. Ad hanc excommunicationem incurrendam quatuor conditiones requiri, uti recte notat Layman l. 11. tract. 1. c. XIV. 1. Ut aliquis sit verus, & formalis hæreticus, non materialis, & objective tantum. 2. Ut aliquis hæresim animo conceptam exterius significet: 3. Ut actio externa, per quam hæresis interna significatur & profitetur, mortaliter mala sit; sicuti notat Becanus c. 15. q. 1. n. 8. quapropter excommunicatus non est, qui hæresim animo conceptam alteri manifestat, consilii, vel instructionis capiendæ caussa: quia hujusmodi manifestatio non malus, sed bonus actus est, qui ab Ecclesia puniri non potest. 4. Ut aliquis hæresim suam exterius manifestet animo eam asserendi, vel profitendi; sicuti recte notavit Azor. l. 8. cap. 10. quæst. 7. quia dicta excommunicatio lata est propter externum hæresis peccatum; non est autem peccatum externum hæresis, nisi quod ab interna hæresi informatur, dum eam aliquis exterius asserere, astruere, vel profiteri intendit.

Nota 2. In eadem Bulla Cœnæ excommunicantur hæreticorum *Credentes*; idest, qui hæresim implicite profitentur dicendo v. gr. vera esse dogmata, quæ Lutherus, aut Calvinus contra Romanam Ecclesiam docuit, se pro iis mori paratos; licet in particulari nesciant, quænam ea dogmata sint.

Etsi vero hujusmodi credentes vere ac formaliter hæretici sunt; tamen ne quis de eorum excommunicatione dubitare posset, eorum etiam specifica mentio in Bulla facta est. Vide Suarez to. 5. disp. 21. sect. 2. num. 6.

Nota 2. In eodem § Bullæ Cœnæ excommunicantur hæreticorum receptores, fautores, & quilibet defensores; nempe ii qui favorem, vel auxilium hæretico præbent, quatenus hæreticus est: sive, ut hæresim suam facilius docere, defendere, aut latius diffundere possit; sicuti explicat Scotus in 4. dist. 22. q. 2. ar. 3. post 5. conclus. Quamvis ad hoc non requiratur formalis, atque directa intentio propagandi hæresim, sed sufficiat indirecta, seu imputativa. ✠

Quæst. VIII. *An licita est lectio libri hæretici?*

Resp. Jure naturali prohibita est iis, quibus ex tali lectione imminet periculum perversionis: quales sunt infirmi in Fide, & præsumuntur esse rudiores, & in rebus Fidei parum eruditi, & semidocti, imo & eruditi viri plurimi quorum Fides interdum infirmior est, quam simplicium & rudiorum. Nam quisque ex caritate Dei ac sui tenetur periculum peccati, & salutis amittendæ vitare. Immo secluso periculo perversionis est graviter illicita etiam doctis & firmis in Fide, quando est prohibita ab Ecclesia simpliciter & absolute; quia Ecclesia eam prohibet non solum ob periculum perversionis, sed etiam in odium & pœnam hæresis ac auctoris hæretici. Præterea Lex

sun-

fundata in præsumptione periculi obligat omnes qui non excipiuntur.

Lectio autem & retentio librorum quorumcumque hæreticorum prohibita est sub excommunicatione in Indice a Pio IV. & aliis Pontificibus edito, & in Bulla Cœnæ. Et quamvis hæc pœna (inquit Grandin Doctor Sorbonicus) non vigeat in tota Gallia, ubi non est promulgata Lex Indicis, nec Bulla Cœnæ, non desinit tamen peccare, qui sine licentia libros ejusmodi legit: sive quia eatenus receptus est Index quoad Libros prohibitos: sive quia vi Legum antiquioris Juris prohibitio librorum hæreticorum in Gallia in suo vigore perseverat, transiitque ad libros hæreticæ doctrinæ, qui nunc eduntur. Lectionem cujuslibet libri hæretici sub peccato mortali prohibitam esse in Gallia, non tamen sub excommunicatione, Pastores Ecclesiæ Gallicanæ semper & ubique docuerunt, inquit eruditus recentior Gallus; addens, docere auctores Gallos, Episcopos in Gallia esse in possessione concedendi facultatem legendi libros hæreticos & prohibitos.

Notanda sunt sequentia.

1. Nomine libri hæretici prohibiti, ex usu Patrum & stylo Curiæ Romanæ comprehenduntur brevis scriptura, oratio, concio, disputatio, epistola de religione tractans. Nam sæpe æquale aut etiam majus periculum continent quam liber grandior.

2. Ex communi sententia datur in tali lectione parvitas materiæ, sed hæc difficile designari potest. Videntur ad mortale sufficere quindecim lineæ, aut forte pauciores: quia hæ communiter possunt continere materiam sufficientem ad perversionem. Immo juxta varios, non excusatur a mortali culpa & censura, qui legit paucas lineas libri hæretici, in quibus scit hæresim contineri; quia sunt partes substantiales libri hæretici, ideoque notabiles relative ad finem prohibitionis; & æquivalent multis aliis, cum contineant substantiam veneni. Quod videtur a nemine negari posse, si illæ paucæ contineant etiam approbationem propositionis hæreticæ. Item ex communi datur parvitas materiæ excusans a mortali in tempore quo retinetur liber prohibitus, nisi retineatur animo retinendi diutius.

3. Prohibito libro censetur quælibet illius pars prohiberi, quamvis nullum forte errorem contineat; præsertim cum prohibitio fiat etiam in pœnam & detestationem erroris & hæreticorum.

4. Peccat & contrahit censuram, qui licet ipse non legat, tamen curat alium legere, ut ipse audiat: nam moraliter censetur ipse legere per alterius ministerium: *Quod enim quis facit per alium, est perinde ac si faciat per seipsum*, reg. 72. Jur. in 6. Neque ad strictam verborum interpretationem confugiendum est, cum de mente Legislatoris rationabiliter dubitari nequit. Ita *Azor*, *Layman &c.*

✠ Adverte quod Excommunicationem Sum. Pontifici reservatam incurrunt, qui hæretici librum hæresim continentem, vel de religione tractantem, sine Apostolicæ Sedis auctoritate, scienter legunt, retinent, imprimunt, quomodolibet defendunt. Ita habetur in prima excommunicatione Bullæ Cœnæ; unde colligitur, quatuor conditiones requiri, ut excommunicatio ex hoc capite contrahatur. 1. Ut liber ab hæretico scriptus sit, sive uno ex recentioribus, sive ex veteribus ab Ecclesia damnatis; nisi quod scripta Tertulliani, & Origenis, licet errores contra fidem contineant, propter eruditionem, & quia nullum jam ab illis periculum in fide timetur, ab Ecclesia permittuntur: qua de re vide *Azor*. l. 8. c. 16. q. 16. Deinde nihil refert, utrum liber sit typis excusus nec ne, dummodo ab hæretico scriptus. Non autem excommunicatio incurritur, si quis hæreses scriptoris hæretici, in libro Auctoris Catholici ad verbum insertas, quamvis prava intentione hæresim discendi, legat: quia lege canonica non punitur effectus, sed factum legentis librum hæretici: iste autem non legit librum hæretici. Idem dicendum si in libro Auctoris Catholici adjecta scholia Auctoris hæretici legat, quia talis liber non hæretici commentantis esse censetur, sed Catholici a quo scriptus est. Limita, nisi tales, vel tam copiosi essent commentarii, ut jam censeretur liber potius ex eis quam ex textu constare. *Layman*.

Altera conditio est, ut liber vel hæresim in se contineat, vel de Religione tractet; puta Sacram Scripturam interpretando, Theologicas quæstiones decidendo &c. circa quam conditionem duo extra controversiam esse debent. Primum. Non esse prohibitos hæreticorum libros Philosophicos, Medicos, Juridicos, Historicos, Poeticos, si nullam hæresim contineant. Alterum; prohibitos esse hæreticorum libros, qui ex professo de Religione tractant, etsi certum sit, nullum errorem contra fidem orthodoxam in iis contineri.

Tertia conditio, ut aliquis ejusmodi librum *Scienter* legat, imprimat &c. Quare ab ista censura immunes sunt, qui ignorant, quamvis crassa ignorantia, librum hæretici esse, aut de Religione tractare, vel dicenda in tract. de Censuris c. 1. q. 4. Porro haud requiritur ad censuram hinc prava legentis intentio, seu affectus hæresim concipiendi, sed sufficit etiam sola curiositas.

Quarta conditio est, ut id, quod legitur, materia notabilis sit, atque sufficiens ad peccatum mortale; cum enim in aliis rebus parvitas materiæ a mortali excuset, cur non item in hac? præsertim cum hæc lex Ecclesiastica sit, gravissimam excommunicationis pœnam inferens.

Ulterius, quod attinet ad *retinentes* libros hæreticorum, quædam addenda sunt. I. Nihil referre, utrum quis in sua, an aliena domo; item num suo, an alieno nomine; denique utrum caussa legendi, necne, talem librum retineat, sive asservet; quia Pontifex simpliciter prohibet libros asservari, volens eos penitus exterminari. II. Requiri temporis spatium notabile, quo aliquis librum hæreticum retineat. III. Ex constitutione Greg. XV. an. 1623. apud Dianam libri prohibiti propria auctoritate neque comburi, neque corrigi possunt, sed tradendi sunt Inquisitoribus. Quamvis Fill. t. 2. tract. 2. c. 7. n. 207. excuset comburentem, aut dantem alteri qui habet facultatem legendi illos.

Quod attinet ad *imprimentes*, sciendum est, hoc nomine omnes comprehendi, qui ad libri impressionem propinque cooperantur, videlicet qui librum imprimendum tradit Typographo, qui suscipit, qui typos ordinat, denique qui imprimunt. Ita Laymam:

Denique quod attinet ad *quomodolibet defendentes*, eo nomine comprehenduntur ii qui librum hæretici, quatenus hæretici opus est, commendant, ab incendio, vel manu Inquisitoris vindicant. Toler.

Postremo operæ pretium erit pauca adnotare ex indice librorum prohibitorum, auctoritate Pii IV. Sixti V. Clementis VIII. edito. I. Duplicem esse librorum prohibitorum classem: in prima ponuntur auctores omnes hæretici, vel de hæresi publice suspecti, quorum omnes libri de Religione tractantes, vel hæresim continentes, tum editi, tum imposterum edendi prohibentur. Additur vero in Regula 2. Hæresiarcharum, idest, qui hæreticorum capita, aut Duces sunt, omnes omnino libros, cujuscumque nominis, tituli, vel argumenti sint, penitus interdictos esse. De quo tamen parum sollicitì esse debemus, cum vix aliquis liber extet ab Hæresiarcha nostri temporis scriptus, nisi de materia Religionis. Ad alteram vero classem pertinent libri, qui doctrinam non sanam, suspectam, vel moribus fidelium repugnantem continere judicantur, tametsi a Catholicis auctoribus prodierunt.

Inter has duas librorum Classes duo discrimina sunt. Primum: quod primæ classis prohibitio fit propter Auctores hæreticos, quorum proinde omnes libri scripti de materia Religionis prohibentur: tametsi eorum aliqui fortasse nullum manifestum errorem contineant: quia damnato auctore in certo genere, puta, Religionis, damnata censentur omnia ejus scripta de Religione; arg. cap. *Fraternitatis* de hæreticis, ubi hanc regulam Abbas tradit. Alterius autem classis prohibitio est propter errores, sive doctrinas falsas, quæ in quibusdam libris, etiam Catholicorum auctorum, deprehensæ fuerunt, cujusmodi tamen libri non ante prohibiti censentur, quam speciatim in Indicem relati fuerint. Alterium discrimen est: quod libri primæ classis prohibentur sub excommunicatione Papæ reservata per bullam Cœnæ: libri autem secundæ Classis sub excommunicatione non reservata.

II. Libri cujuscumque Auctoris, res obscœnas, seu lascivas ex professo tractantes, penitus prohibentur, Regula 7. Indicis: iis exceptis, qui ab Ethnicis, v. g. Poetis conscripti sunt, atque ob sermonis elegantiam, ac proprietatem permittuntur: sed pueris perlegendi non sunt nisi expurgati.

III. Libri omnes & scripta magica plane rejiciuntur, Regula 8. Indicis. Verum ob lectionem magicorum, sicuti & obscœnorum, vel similium, excommunicationis censura, non contrahitur, sed solum peccatum mortale, si materiæ gravitas adsit. Vid. Regulam 10. Indicis in fine.

Animadvertendum. Exceptis libris primæ classis, alii libri passim solent prohiberi sub hac clausula: *donec expurgentur*: De his itaque libris quidam apud Dianam docuerunt posse absque licentia retineri, donec correctio indulta sit. Hanc opinionem damnavit Alexander VII. prop. 45. *Libri prohibiti donec expurgentur, possunt retineri, usque dum adhibita diligentia corrigantur.*

IV. Regula quarta Indicis prohibetur, ne fideles sacra Biblia vulgari idiomate sine Episcopi aut Inquisitoris licentia legant, aut habeant. Hæc facultas Episcopis, & Inquisitoribus sublata fuit Observatione in hanc quartam Regulam Indicis.

V. Non licet Bibliopolæ libros prohibitos emere & vendere: quia per hoc moraliter disseminaret errores, & esset multis occasio peccandi. Et quamvis deceptus sit emendo, non ideo licet revendere: sicut qui accepit falsam monetam, non ei licet eam tradere alteri pro mercibus: sed istud damnum casui attribuat; nam est merx substantialiter vitiosa & prohibita. ✠

✠ APPNDIX:

De Librorum prohibitione.

Plura in hac editione de vetita librorum lectione addimus. Non solum enim Ecclesiæ Ministros, Rectoresque Animarum circa vim decretorum, eorumque obligationem, pœnasque in eos latas, qui proscriptos libros imprimant, retineant, vendant, & legant, instrui oportere arbitror; sed etiam circa concessam Ecclesiæ hac de re potestatem, circa antiquam, novamque ejusdem Ecclesiæ disciplinam, circa regulas, modumque, quem Apostolica Sedes in iis prohibendis servet. Nam hac nostra ætate, non solum Theologi occurrunt, qui subtilibus speculationibus vim prohibitionis in pluribus casibus eludere, ac plurimum coarctare student, sed Novatores quoque adsunt, qui hanc Ecclesiæ potestatem negant; nec ii desunt inter Catholicos, qui eamdem potestatem, ut certis limitibus, pro arbitrio circumscribant, aut etiam contemnant, saltem ob modum, quem in librorum examine proscriptioneque tenet. Hujusmodi malis hac appendice occurrere decrevi. Id quod tribus me præstiturum capitibus spondeo. In primo de concessa Ecclesiæ circa libros improbatæ lectionis potestate, deque disciplina, quam usque ad inventionem artis typographicæ servavit: In altero de nova Ecclesiæ disciplina, deque Apostolicæ Sedis sollicitudine in examinandis, proscribendisque libris, post illius artis inventionem, & postquam ob hæreses, quæ in Europa sunt, tam immaniter crevit eorum numerus, ac de regulis in iis examinandis, deque modo: In tertio denique de pœnis in transgressores latis, deque decretorum vi, & auctoritate tractabo.

CAPUT I.

De Ecclesia circa libros improbatæ lectionis potestate, deque disciplina, quam circa eosdem servavit, cum nondum ars typographica inventa esset.

Improbatæ lectionis libri sunt, qui Religioni, bonis moribus, pietatique obsunt. Hos vero ex hominum manibus eripiendos, proscribendosque esse, ipsa recta ratio suadet, atque exemplis cujusque bene ordinatæ Reipublicæ comprobatur. Constat enim ex Laertio, Græcos Prothagoræ libros in foro jussisse comburi, atque in Romana Republica pluries ex Senatus Consulto libros, qui homines vel a divino cultu avocarent, vel ad superstitionem, quam pravam ipsi crederent, provocassent, fuisse combustos, ut legere est apud Valerium Maximum lib. 1. cap. 1. Livium lib. 6. decis. 4. aliosque. Eadem lex ita apud Romanos viguit etiam postquam summa rerum penes Imperatores esset, ut Ulpianus *l. Cetera ff. Famil. Ercifcund.* scripserit, improbatæ lectionis libros, dum hæreditaria res sit dividenda, non dividi, sed a Judice aboleri oportere, non secus ac mala medicamenta, & venena. Hæc autem animadvertenda duxi, non solum ut Lector intelligat consentaneum esse rectæ rationi, ut noxii libri interdican-

tur.

tur, sed etiam ut inde sciat, quinam fuerit in Republica usus circa hujusmodi libros, dum Christiana Religio cœpit, & quam majus fuerit servandæ Religionis studium apud Idololatias ipsos, quam apud Novatores ætatis nostræ, e quorum officinis prodiere Hobesii, Tollandi, Spinosæ, Baylii, aliorumque male feriatorum hominum opera, quæ Christinam Religionem omnem, omnemque pietatem evertunt.

Ecclesiæ autem fecisse Christum Dominum potestatem proscribendi libros, tum ex munere Pastoribus concredito, tum etiam ex usu, quem ejusdem potestatis semper fecit, est omnino exploratum. Voluit enim, ut in ea essent Pastores, qui eamdem regerent usque ad consummationem sæculi; atque hos Episcopos vocat Lucas in Actis Apostolorum; *quos posuit Spiritus Sanctus regere Ecclesiam suam.* Iisdem Christus pascendi oves suas onus, potestatemque clavium indidit, quæ passim in Scripturis ad supremam designandam potestatem adhibetur. At munus Christi Pastoris est, sanam doctrinam, quæ viam salutis demonstret, edocere, ea proponere, quæ æternæ salutis consequutionem faciliorem faciant, quæque obstacula tollant, quæ impedimento esse possint. Huic autem muneri conveniens, ac necessaria est potestas eripiendi ab hominum manibus noxios libros, qui non solum maximo obstaculo sunt æternæ saluti, sed ad certam perniciem homines trahunt. Quis ergo dubitet, quin Christus Dominus hanc ei fecerit potestatem, quin auctoritatem dederit proscribendi perniciosos libros, ac opportunis etiam pœnis ab horum lectione homines avocandi? Ex solo Pastoris munere intelligi id facile posset; sed ut inexcusabiles omnino Novatores essent, hanc potestatem notissimis ætate illa phrasibus, ac luculentissimis verbis in Scripturis novi Testamenti explicavit. Quid enim aliud innuit Scriptura, dum hos ait a Spiritu Sancto positos ad regendam Ecclesiam Christi, dum iis ligandi, & solvendi, & clavium potestatem concessam tradit; dum ita eos missos fuisse declarat Luc. 10. v. 16. ut qui hos loquentes, præcipientesque audiat, Christum audiat; qui vero eos contemnat, & spernat, Christum spernat; dum denique per Paulum ad Hebræos 13. v. 17. eosdem Præpositos appellat, quibus parere, ac subesse oporteat? Hæ phrases, ii loquendi modi satis superque declarant, Christum Ecclesiam suam instar Reipublicæ stabiliisse, in qua Pastores præessent, auctoritate freti, ea prohibendi, præcipiendi, ac etiam certis pœnis interdicendi, quæ commune Ecclesiæ bonum postularet.

Fac vero hæc ambigua fore, atque in alium quoque sensum detorqueri posse. Si constet, hanc Apostolos, ac Episcopos, deinde eorumdem Successores exercuisse potestatem, eamque in iisdem agnovisse, ac fuisse veneratos primos Christianorum Principes, quis dubitet, quin eam revera a Deo habuerint? Neque enim est verisimile Ecclesiam viventibus adhuc Apostolis formam a Christo stabilitam mutasse, eamque veluti a Deo sibi collatam Pastores sibi usurpasse potestatem, quam non habuissent. At Ecclesia hanc semper exercuit potestatem. Nam, ut ea mittam, quæ Actorum 19. v. 19. leguntur de libris eorum, qui fuerant curiosa sectati, quorum ingens numerus Ephesi, Paulo prædicante, combustus fuit; Auctor Const. Apostolic. l. 1. c. 5. ait: *Apostolos prohibuisse initio Fidelibus libros gentilium, & falsorum Prophetarum:* Canon. 59. ex iis, qui Apostolorum nomen præseferunt. *Si quis*, inquit, *falso inscriptos impiorum libros tamquam sanctos in Ecclesia publicat ad Populi, & Cleri perniciem, deponatur.* Hac satis sunt ad ostendendum, Ecclesiam etiam dum sub Principibus infidelibus esset, auctoritate, quam ex Christo habuerat, usam libros noxios prohibuisse, ac pœnas, prout temporum circumstantiæ ferebant, adversus inobedientes statuisse.

Reddita vero Ecclesiæ pace hanc potestatem liberius exercuit, probantibus, ac faventibus etiam ipsis Christianis Principibus. Nam in Concilio Nicæno I. Patres damnarunt Arii libros, eosque comburendos esse decreverunt: Constantinus vero Magnus indicta pœna capitis in eos, qui illos occultassent, omnes comburi curavit; ut scribit Socrates lib. 1. cap. 6. & Nicephorus lib. 8. cap. 25.

Patres Concilii Ephesini damnatis Nestorii scriptis in Synodica Epistola, ita ad Theodosium scribunt: *Vestram autem majestatem iterum atque iterum rogatam cupimus, ut universam illam doctrinam a sanctis Ecclesiis submoveri, ejusdemque libros ubique locorum repertos jubeat flammis absumi.* Similem sententiam tulere Chalcedonenses Patres in scriptis Eutychetis, quæ ex edicto Imperatorum fuere deinceps combusta. Hac via Antiqui illi Patres, auxilium eidem præbentibus Imperatoribus, e Fidelium manibus hæreticorum libros [illegible] [illegible] [illegible]aduerunt. Immo piissimi Principes, ut promptiores essent ministri ad libros, quos Ecclesia Religioni inimicos declarasset, abolendos, leges quoque statuere, quibus hæreticorum libros comburi præcipiebatur. Id vero non ut potestatem, quam non haberet Ecclesia, supplerent, ut falso scripsit Petrus Giannoni, sed ut necessarium ei præberent auxilium per pœnas temporarias ad facilius hujusmodi pestem extirpandam. Nam cum primum potuit libere Ecclesia horum librorum combustionem decernere, atque executioni mandare, id propria auctoritate fecisse constat. Sanctus enim Leo Magnus anno 443. propria auctoritate, & sententia, Manichæorum libros Romæ combussit. Et epist. 93. quæ est ad Turibium Asturicensem Episcopum: *Apocripha*, inquit, *scriptura, quæ sub nominibus Apostolorum multarum habent seminarium falsitatum, non solum interdicendæ, sed etiam penitus auferenda, atque ignibus concremanda.* Et infra: *Si quis Episcoporum, vel Apocrypha per domos non prohibuerit, vel sub Canonicorum nomine eos Codices in Ecclesiis permiserit legi, qui Priscilliani adulterina sunt emendatione corrupti, hæreticum se noverit judicandum.* Symmachus quoque, & Hormisda Manichæorum libros cumbusserunt. Concilium Nicænum II. act. 3. libros hæreticorum damnavit comburique jussit: Nicolaus I. in respons. ad consul. Bulgarorum noxios, blasphemosque Saracenorum libros igni tradendos constituit. Nicolaus II. anno 1059. idem in Concilio Romano de Berengarii libris decrevit. Et, ut alia mittam, Concilium Romanum, & Constantiense igni tradidere Joannis Huss, atque Vvyclephi libros. Atque hinc patet Patres, ac supremos Pontifices Apostolos imitatos, usque ad quintidecimi sæculi initium hæreticorum librorum combustione malis occurrere consuevisse, quæ ex hujusmodi librorum lectione in Ecclesia oriri potuissent. Hæc præcipua Pastorum, ac præsertim Romanorum Pontificum cura fuit, atque

que hæc unica via tot hæreticorum libros perdere potuerunt. Mirum itaque non est, si antiquæ Ecclesiæ nullus proscriptorum librorum Catalogus occurrat; nam index ille librorum Apocryphorum a Gelasio Papa in Romana Synodo propositus, inquit Cl. P. Catalani, *nequaquam dici potest Index librorum prohibitorum, juxta usitatam modernam phrasim. Index exhibet libros tam privatim, quam publice legi prohibitos*, cum scopus illius decreti esset libros proponere, qui *in Ecclesiis per anni curriculum* a nonnullis leguntur *pro fidelium ædificatione*. At inde injuria colligas, nunquam in Ecclesia privatam librorum lectionem fuisse prohibitam. Nam id vetitum fuisse constat ex supra cit. Constit. Apostolicar. lib. ex S. Leonis verbis, ex Conciliis omnibus generalibus, in quibus damnati fuere Hæreticorum libri, ex canone 16. Conc. IV. Carth. quo statuitur, ne *Episcopus Gentilium libros legat; Hæreticorum autem pro necessitate, ac tempore;* atque ex eo, quod S. Epiphanius an. 401. in Synodo Cypri librorum Origenis lectionem prohibuerit. Hæc sane ostendunt privatam quoque librorum lectionem interdici consuevisse. Nec desunt gravissimi Theologi, qui Gelasianum quoque decretum ad privatæ quoque lectionis prohibitionem extendant librorum, qui Apocryphi declarantur; cum scripta eorum in illo catalogo se consignare voluisse declaraverit, *quæ a Catholicis vitanda sint*. Hactenus de disciplina, qua universi usa est Ecclesia in eripiendis a Fidelium manibus Hæreticorum libris, noxiisque scriptis.

CAPUT II.

De stabilita per Apostolicam Sedem disciplina circa examen, proscriptionemque librorum post inventam artem typographicam, ac post ortas Lutheri, Calvinique hæreses.

Superiori in capite ostendimus, qua via Ecclesiæ Pastores, e Fidelium manibus impiorum libros eripuerint, cum nondum ars typographica inventa esset. Quanta vero eorum, ac præsertim Romanorum Pontificum cura fuerit, quantum Principum in Ecclesiæ, & Apostolicæ Sedis decreta obsequium, vel ex eo intelliges, quod ne vel unus quidem antiquorum hæreticorum liber supersit. At inventa arte typographica, ortis Lutheri, & Calvini hæresibus, atque divisa malis hæreticorum artibus in varia schismata Europa, alia ratione occurrendum fuit malis, quæ ex pravorum librorum lectione oriebantur. Viguit etiam deinceps, & ipse Leo X. omnes Lutheri libros sub gravissimis pœnis comburi jussit, ac etiamnunc viget usus comburendi per manus carnificis certum librorum genus. At etsi id satis est ad conciliandam iniquis Auctoribus infamiam, & ad ostendendam Ecclesiæ voluntatem, quæ illos abolitos vellet, ac publicam præsefert execrationem, qua homines ad horrendam illius libri lectionem incitantur: tamen sufficiens non est ad omnia prorsus perdenda typis evulgata, & diffusis in locis in multorum manus delata exemplaria. Quamobrem nova, atque aptiori disciplina Fideles ab horum librorum lectione deterrere oportuit.

Cœpit ars typographica circa an. 1460. Initio autem, cum omnes imprimendis selectioribus antiquorum scriptis intenti essent, commoda hujus novæ artis homines experiebantur, ac laudabant; quæ vero inde mala oritura essent, nec præsentiebant, ne suspicabantur. Sed postquam initio sextidecimi sæculi, ob nimiam in antiquis Theologis, Patribusque carpendis, atque sacris Scripturis interpretandis libertatem, & ob novas Lutheri, Calvinique hæreses, plures noxii libri ederentur, inter quos nonnulli, mentito quoque nomine, hæretico fermento conspersi essent; nova Apostolicæ Sedis œconomia, majorque cura, & sollicitudo enituit. Nam Leo X. combustis nonnullis Lutheri scriptis, interdictisque sub anathematis pœna illius operibus, in Concilio Lateranensi anno 1515. sessione 10. vetuit, ne deinceps imprimerentur libri, nisi prius in Urbe, ab ipsius Vicario, & Magistro Sacri Palatii, aut a Personis ab ipso deputatis, examinati essent; in aliis locis vero ab Episcopo, vel ab ejus deputato, aut ab Inquisitore hæreticæ pravitatis ejus Civitatis, & Diœcesis, in qua impressio fieret. In transgressores vero, præter excommunicationem, suspensionem ab exercitio artis, amissionem librorum, aliasque pœnas arbitrio Ordinarii infligendas constituit. Deinde etiam Julius III. cavit, ne cui liceret, libros Lutheranorum, aliorumque hæreticorum legere, aut habere apud se, idque sub pœnis spiritualibus, & temporariis, quæ in hæreticos latæ essent.

Sed cum plures quotidie prodirent hæretica labe conspersi libri, qui, mentito plerumque Auctoris nomine, ac variis artibus ita errores occultabant, ut facile non esset eos a Catholicorum libris secernere, ac simplices illorum lectione decipere, ac seducere possent, communi Orthodoxorum voto Catalogus, sive Index librorum, quorum lectio perniciosa foret, optabatur. Hinc etiam Carolus V. Facultati Lovaniensi jussit, ut librorum, qui hæretici vel hæreseos suspecti essent, catalogum texeret, qui auctoritate ipsius Caroli V. an. 1546. vulgatus fuit. Cum vero assidue novi hæreticorum libri prodirent, fusiorem quoque edidit eadem sacra Facultas, quem addito speciali Edicto Imperator publicari mandavit anno 1556.

Sed cum istiusmodi Indices summæ auctoritatis non essent, quæ omnes ubique Fideles obligaret, ac libri etiam, qui ab hæreticis Italica lingua editi essent, desiderarentur, Paulus IV. P. M. anno 1557. iis, qui Sacræ Inquisitioni contra hæreticam pravitatem præsunt, mandavit, ut Indicem conficerent, confectumque eodem anno vulgavit. In quo etsi nullum extat decretum, *ita tamen a tergo faciei libri legitur*, inquit Catalanus, de Secret. Sac. Cong. Ind. cap. xv. *Index Alphabetico ordine distinctus est &c.* Edidit præterea idem Pontifex alium Indicem anno 1558. die 30. Decembris, quem initio anni 1559. vulgavit, latis censuris contra legentes; & tenentes libros prohibitos in Bulla Cœnæ expressis, additis etiam aliis gravissimis pœnis, Pius autem IV. Pauli Successor rigorem temperans totum illud Indicis librorum negotium ad Conc. Trid. detulit.

Quid vero deinceps actum fuerit, paucis innuit Clemens VIII. in Const. cujus initium est *Sacrosanctum*, in qua ait: *Sed cum nostris hisce calamitosis temporibus antiquus humani generis hostis a sua malitia nunquam recedens, ad eamdem catholicam doctrinam labefactandam, pestiferas hæreses, & detestabiles errores, aut novos conflasset, aut veteres ex inferis excitasset. Sacra Tridentina Synodus De-*

sti-

pestilentem noxiorum librorum copiam, quæ plus nimio excreverat, coercere, aut auferre cupiens, primum quidem doctissimos aliquos viros delegit, qui de tota ea re cognoscerent, & deliberarent, deinde vero cum ii in negotio illo parum progressi essent, justis de caussis eadem Synodus permota, ad ipsam Sedem Apostolicam, integram rem deferendam statuit. Quid vero Romanus Pontifex egerit, iis verbis declarat: *Itaque fel. recor. Pius Papa IV. Prædecessor noster, qui tunc ad Ecclesiæ Gubernacula sedebat, Prælatis quibusdam doctrina, & prudentia præstantibus adhibitis, Indicem Librorum prohibitorum, & Regulas quasdam per suas Literas in forma Brevis promulgavit, & ejusmodi noxiorum Librorum detrimentis depellendis opportune providit.* Litteræ autem Pii IV. initium habent, *Dominici Gregis &c.* Clem. vero VIII. hac eadem Const. Indicem eundem, *postea a Sixto V. auctum*, Apostolica Auctoritate recognitum publicavit: *instructione adjecta de exequendo prohibitionis Decreto, deque sincere emendandi, & imprimendi Libros ratione*. Hujus Indicis confectionem commiserat Gregorius XIII. Sacræ Indicis Congregationi a S. Pio V. institutæ; Index vero auctus fuit sub Sixto V. ac absolutus sub Clemente VIII.

Itaque Apostolicæ Sedis cura Librorum improbatæ Lectionis Indices plures prodiere, ac novis occurrentibus Libris, iterum aucti in lucem mittuntur. Præter Congregationem Supremæ Inquisitionis, aliam quoque Cardinalium Congregationem: quæ Indicis appellatur, instituit S. Pius V. eamque novis facultatibus auxit Sixtus V. novisque privilegiis roboravit Clemens VIII. in sup. cit. Constit.

Hæc autem indicavi, ut inde omnes agnoscant, quæ fuerit, quæque nunc sit Romanæ Sedis pro impedienda noxiorum librorum lectione sollicitudo, quantumque ejusdem hac de re Decretis debeatur obsequium. Ecclesiæ enim unice mens est demonstrare Fidelibus, quinam sint noxii libri, quorum lectio homines seducere, ac depravare possit. Ubi vero nisi in Romana ac Petri Sede id fieri potest? Quis non videat Divina ei providentia concessum esse, ut in statum illium devenerit, in quo hac nostra ætate, & undique conquirere libros, & doctos cujusque facultatis Censores, & tantæ dignitatis, & auctoritatis Judices, quanta sunt Cardinales, habere possit. Si non aliam auctoritatem haberet, quam ab Ecclesia in Trident. Synodo congregata eidem collatam, an non omnes ejusdem Decretis obtemperare deberent; At eam habet, quam Christus Petro, supra quem Ecclesiam suam fundavit, contulit; quam Petrus ipse, eorumque successores in universam Ecclesiam semper exercuere; quam denique agnovere semper Ecclesiæ omnes, veluti Fontem totius Sacerdotalis jurisdictionis, veluti Centrum unitatis, ac veluti Matrem, & Magistram omnium Ecclesiarum.

Sed videamus, quas regulas pro dijudicandis, vetandisque libris stabilierit, & qua ratione ad eosdem proscribendos procedat. Libri, qui in hujusmodi catalogum referri debent, inquit Pius IV. Const. incipien. *Dominici Gregis*, ii, sunt, *qui vel Hæretici sunt, vel de hæretica pravitate suspecti, vel certe moribus, & pietati nocent.* Hæc sane præcipua, ac generalis regula est, atque ad hanc facile revocantur prohibitiones etiam Libro cum ind odium Auctorum, eorumque, qui, ob non servatas in editione præscriptas ab Ecclesia regulas, vetantur; ut rem serio expendenti liquet. Quis vero non videat, Pastoris munus esse, hos ex illorum manibus, quorum animarum rationem sint Deo reddituri, præripere libros? Quæ autem methodus sit, quam Apostolica Sedes in iis examinandis, proscribendisque libris servet, habes ex Const. S. M. Benedicti Papæ XIV. quam integram recensemus.

CONSTITUTIO
BENEDICTI PAPÆ XIV.

Qua Methodus præscribitur in examine & proscriptione Librorum servanda.

SOllicita ac provida Romanorum Pontificium Prædecessorum Nostrorum vigilantia in eam semper curam incubuit, ut Christi fideles ab eorum Librorum Lectione averteret, ex quibus incauti ac simplices detrimenti quidpiam capere possent, imbuique opinionibus ac doctrinis, quæ vel morum integritati; vel Catholicæ Religionis Dogmatibus adversantur. Nam, ut vetustissimum mittamus S. Gelasii I. Decretum, quæque jam pridem a Gregorio IX. aliisque Pontificibus hac de re statuta fuerunt: ignorare neminem arbitramur, quæ fuerint a Prædecessoribus Nostris Pio IV. Sancto Pio V. & Clemen. VIII. diligentissime præstita; ut saluberrimum opus a Sacrosanctæ Tridentinæ Synodi Patribus susceptum, mature discussum, ac pene ad exitum perductum, de vetitæ lectionis Librorum Indice conficiendo, atque vulgando, non absolverent solum, atque perficerent, sed sapientissimis etiam decretis ac regulis communirent. Quod quidem negotium Apostolics Sedes continenter urget, ac promovet; ad id deputatis duabus Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalium Congregationibus, quibus onus inquirendi in pravos noxiosque libros impositum est, cognoscendique, quibus emendatio, & quibus proscriptio debeatur. Id muneris Congregationi quidem Romanæ Universalis Inquisitionis a Paulo IV. commissum perhibent, idque adhuc ab ea exerceri pergit; ubi de Libris ad certa rerum genera pertinentibus judicandum occurrit. Certum est autem, S. Pium V. primum fuisse Congregationis Indicis institutorem, quam subsequentes deinde Pont. Gregorius XIII. Sixtus V. & Clemens VIII. confirmarunt, variisque Privilegiis & Facultatibus auxerunt: Ejusque proprium, ac fere unicum Officium est in examen Libros vocare, de quorum proscriptione, emendatione, vel permissione capienda est deliberatio.

Qua maturitate, consilio, ac prudentia in Congregatione Universalis Inquisitionis de proscribendis vel dimittendis Libris deliberetur, cum neminem latere putamus, tum Nos ipsi plane perspectum ac diuturna experientia compertum habemus. Nam in minoribus constituti, de Libris nonnullis in ea censuram tulimus, & Consultoris ejusdem Congregationis munere diu perfuncti sumus, postremo inter Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinales cooptati, Inquisitoris Generalis locum in ea obtinuimus; ac demum ad Apostolicam Sedem, meritis licet imparibus, evecti; non modo Censorum animadversiones in Libros nonnullos aliquando legere, ac ponderare, sed etiam in

Con-

Congregationibus, quæ singulis Feriis quintis coram Nobis habentur, Cardinalium sententias, atque suffragia, antequam de iisdem Libris quid decernatur, audire & excipere consuevimus. Haud minoris diligentiæ testimonium ferre possumus, adeoque debemus, pro altera Congregatione Indicis, cui generaliter incumbit, ut supra diximus, de quorumvis Librorum proscriptione decernere. Dum enim in minoribus versaremur, cum primi, tum secundi Censoris, seu Relatoris Officium in ea Congregatione non semel obivimus; ex quo autem Supremum Pontificatum gerimus, nullius Libri proscriptionem ratam habuimus, nisi audito Congregationis Secretario, qui libri materiam, Revisorum censuras, Cardinalium judicia & suffragia, accurate Nobis exponeret.

Sed quoniam compertum est Nobis, atque exploratum, multas Librorum proscriptiones, præsertim quorum Auctores Catholici sunt, publicis aliquando injustisque querelis in reprehensionem adduci, tamquam si temere ac perfunctorie in Tribunalibus Nostris ea res ageretur; operæ pretium duximus, hac Nostra perpetuo valitura Constitutione certas firmasque regulas proponere, juxta quas deinceps Librorum examen judiciumque peragatur: tametsi plane affirmari possit, idipsum jampridem, vel eadem prorsus ratione, vel alia æquipollenti, constanter actum fuisse.

Porro Romanæ Universalis Inquisitionis Congregatio ex pluribus constat Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalibus a Summo Pontifice delectis, quorum alii Sacræ Theologiæ, alii Canonici Juris doctrina, alii Ecclesiasticarum rerum peritia, munerumque Romanæ Curiæ exercitatione, prudentiæ demum, ac probitatis laude, conspicui habentur. His adjungitur unus ex Romanæ Curiæ Præsulibus, quem Assessorem vocant; unus etiam ex Ordine Prædicatorum Sacræ Theologiæ Magister, quem Commissarium appellant; certus præterea Consultorum numerus, qui ex utroque Clero Sæculari ac Regulari assumuntur; alii demum præstantes doctrina Viri, qui a Congregatione jussi, de Libris censuram instaurant, iisque Qualificatorum nomen tributum est. De variis in præfata Congregatione, iisque gravissimis rebus agitur; in primis autem de Caussis Fidei, ac de Personis violatæ Religionis reis. At cum librum aliquem ad eam, tamquam proscriptione dignum, deferri contigerit; nisi ad Indicis Congregationem, ut fieri plerumque solet, judicandum remittat, sed pro rerum temporumque ratione sibi de illo cognoscendum esse arbitretur: Nos, inhærentes Decreto lato eb eadem Congregatione Feria quarta Kalendis Julii anni millesimi septingentesimi quinquagesimi, atque a nobis confirmato Feria quinta insequente, hac ratione & methodo judicium institui mandamus.

Primo nimirum uni ex Qualificatoribus aut Consultoribus a Congregatione designando liber tradatur, quem is attento animo legat ac diligenter expendat; rum Censuram suam scripto consignet, locis indicatis & paginis, in quibus notati errores continentur. Mox liber cum animadversionibus Revisoris ad singulos Consultores mittatur, qui in Congregatione pro more habenda singulis Feriis secundis in Ædibus Sancti Officii, de Libro & Censura sententiam dicant: Ipsa deinde Censura, cum Libro, & Consultorum suffragiis, ad Cardinales transmittatur, ut hi in Congregatione, quæ Feria quarta haberi solet in Fratrum Prædicatorum Cœnobio Sanctæ Mariæ supra Minervam nuncupato, de tota re definitive pronuncient. Post ab Assessore Sancti Officii Acta omnia ad Pontificem referantur, cujus arbitrio justicium omne absolvetur.

Cum autem sit veteri institutione receptum, ut Auctoris Catholici Liber non unius tantum Relatoris perspecta censura illico proscribatur; ad normam præfati Decreti mensis Julii anni millesimi septingentesimi quinquagesimi, volumus eam consuetudinem omnino servari; ita ut si primus Censor Librum proscribendum esse judicet, quamvis Consultores in eamdem sententiam conveniant, nihilominus alteri Revisori ab eadem Congregatione electo Liber & Censura tradantur, suppresso primi Censoris nomine, quo alter judicium suum liberius exponat. Si autem secundus Revisor primo assentiatur, tunc utriusque animadversiones ad Cardinales mittantur, ut iis expensis de Libro decernant: at si secundus a primo dissentiat, ac Librum dimittendum existimet, tertius eligatur Censor, cui, suppresso priorum nomine, utraque Censura communicetur. Hujus autem relatio, si a priore Consultorum sententia non abludat, Cardinalibus immediate communicetur, ut ipsi quod opportunum fuerit, decernant. Sin minus, iterum consultores perspecta tertia Censura suffraggium ferant; idque unacum omnibus præfatis relationibus, Cardinalibus exhibeatur, qui, re ita mature perpensa, de controversia denique pronunciare debebunt. Quotiescumque autem Pontifex, vel ob rei, de qua in Libro agitur, gravitatem, vel quia id Auctoris merito, aliisque circumstantiis tribuendum censeat, libri judicium coram se ipso in Congregatione Feriæ quintæ habendum decrevit; quod sæpe a Nobis factum fuit, & quoties ita expedire judicabimus, imposterum quoque fiet; tunc satis fuerit exhibere Pontifici & Cardinalibus Libri censuras, & Consultorum suffragia, omisso examine Congregationis Feriæ quartæ, ejusque relatione, quam per Assessorem Pontifici faciendam diximus: nam Cardinalium suffragiis coram ipso Pontifice ferendis, atque hujus definitiva senteutia, vel alio opportuno consilio in eadem Congregatione capiendo, res absolvetur.

Altera quoque Indicis Congregatio plures complectitur Cardinales ipsi a Pontifice adscriptos, iisdemque dotibus præditos, quibus Sancti officii Cardinales pollere solent: quum etiam eorum aliquos in utraque Congregatione locum habere contingat. Ex iis unus ejusdem Congregationis Præfectus existit: Assistens vero perpetuus est Magister Sacri Palatii: Secretarius autem, a primis Congregationis institutione usque in præsentem diem, ex ordine Fratrum Prædicatorum a Summo Pontifice pro tempore eligi consuevit. Sunt præterea ex utroque Clero Sæculari & Regulari ejusdem Congregationis Consultores, & Relatores, selectis & quidem, ubi aliquis Librorum relationes coram Congregatione semel, bis, tertio, laudabiliter peregerit, tum ipsa Congregatio Pontificem rogare solet, ut ejus auctoritate in Consultorum numerum referatur.

Sub ipso Pontificatus nostri Primordio, ea Nos subiit cogitatio, ut certam aliquam & immutabilem methodum pro examine judicioque Librorum in hac Indicis Congregatione servandam statueremus. Qua de re non modo consilium exquisivimus dilecti Filii

N 2

Nostri Angeli Mariæ Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalis Quirini nuncupati, ejusdem Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Bibliothecarii, & dictæ Congregationis Præfecti, qui pari prudentia & doctrina suum Nobis sensum scripto declaravit; verum etiam antiquiores aliquos ejusdem Congregationis Consultores coram dilecto Filio Josepho Augustino Orsi Ordinis Prædicatorum, tunc ipsius Congregationis Secretario, nunc autem Palatii Apostolici Magistro, convenire jussimus, suemque sententiam aperire, quæ pariter scripto concepta Nobis jam tunc exibita fuit. Cumque hæc omnia diligenter apud Nos asservata fuerint, nunc demum veterem deliberationem nostram resumentes, quemadmodum ea, quæ ad Librorum examen atque judicium in prima dicta Congregatione Sancti Officii peragendum pertinet, auctoritate nostra constabilivimus, ita etiam ea, quæ ad Congregationem Indicis, & ejusdem generis negotia apud eam tractanda facere possunt, opportunis Decretis constituere volentes, prælaudati Cardinalis Præfecti consiliis, dictorumque Consultorum votis inhærendo, hæc deinceps servanda decernimus.

Cum Congregatio Indicis ad Librorum censuram unice, ut dictum est, instituta, non ita crebro convocari soleat, ut altera Sancti Officii Congregatio, quæ ob caussarum & negotiorum multitudinem, singulis hebdomadis ter haberi consuevit; illius propterea Secretario peculiare munus & officium recipiendi Librorum denunciationes, ut fieri jam ante consuevit, committimus, & demandamus. Is autem a Libri Delatore percunctabitur diligenter, quas ob caussas illum prohiberi postulet; tum Librum ipsum haud perfunctorie pervolet, ut de propositis accusationis subsistentia cognoscat; duabus etiam in eam rem adhibitis Consultoribus, ab ipso, prævia Summi Pontificis, aut Cardinalis Præfecti, vel ejus, qui Præfecti vices supplet, approbatione eligendis. Quorum collato consilio, si Liber censura & nota dignus videatur, unus aliquis Relator ad ferendum de eo judicium idoneus, illius nempe facultatis, de qua in Libro agitur, peritus, eadem quam nuper innuimus, ratione eligendus erit, qui scripto referat animadversiones suas, adnotatis paginis, quibus singula ab ipso reprehensa continentur. Sed antequam ejus censura ad Cardinalium Congregationem feratur, haberi volumus privatam Consultorum Congregationem, quam alias *Parvam* dixerunt. Nos autem *Praeparatoriam* vocabimus, ut Relatoris animadversionibus ad Librum collatis, de earum pondere judicium fiat. Hujusmodi Congregatio semel omnino singulis mensibus, aut etiam sæpius, si oportuerit, ab ipso Congregationis Secretario convocanda erit, vel in suis cubiculis, vel opportuniore, ut ipsi videbitur, loco, intra prædicti Cœnobii Ædes, ubi is commoratur; Eique semper intererit Magister Sacri Palatii pro tempore existens, una cum sex aliis e numero Consultorum, singulis vicibus, pro qualitate argumenti & materiæ, de qua disputandum erit, ut supra de primis duobus Consultoribus, & de Relatore constitutum est, a Secretario eligendis, præter Secretarium ipsum; cujus partes erunt in tabulas referre Consultorum sententias, quas deinde ad Congregationem Cardinalium mittet, cum Relatoris censura. In generali demum Congregatione omnia illa servari debebunt, quæ superius statuta sunt pro Congregatione Sancti Officii circa Librorum examen. At quemadmodum ad Assessorem Sancti Officii pertinet, de actis in Congregatione Summum Pontificem certum reddere; ita ad Secretarium Congregationis Indicis spectabit, quoties hæc Librum aliquem proscribendum, aut emendandum censuerit, ejusdem Pontificis assensum, prævia diligenti actorum omnium relatione, exquirere.

Quoniam vero in Congregatione Indicis de sola Librorum prohibitione agitur, nonnulla hoc loco adjungenda judicavimus, eidem Congregationi potissimum usui futura, quæ tamen ab altera etiam Congregatione Sancti Officii, dum in hujus quoque generis caussis se immiscet, ubi similes rerum circumstantiæ se offerant, æque observanda erunt. Quotiescumque agatur de Libro Auctoris Catholici, qui sit integræ famæ, & clari nominis, vel ob alios editos Libros, vel forte ob eum ipsum, qui in examine adducitur, & hunc quidem proscribi oporteat; præ oculis habeatur usu jamdiu recepta consuetudo prohibendi Librum, adjecta clausula: *Donec corrigatur*, seu *donec expurgetur*, si locum habere possit, nec grave quidpiam obstet, quominus in casu, de quo agitur, adhiberi valeat. Hac autem conditione proscriptioni adjecta, non statim edatur Decretum, sed suspensa illius publicatione, res antea cum Auctore, vel quovis altero pro eo agente, & rogante, communicetur, atque ei quid delendum, mutandum, corrigendumve fuerit, indicetur. Quod si nemo Auctoris nomine compareat, vel ipse, aut alter pro eo agens, injunctam correctionem Libri detrectet, congruo definito tempore Decretum edatur. Si vero idem Auctor, ejusve Procurator, Congregationis jussa fecerit, hoc est novam instituerit Libri editionem cum opportunis castigationibus, ac mutationibus, tunc supprimatur proscriptionis Decretum; nisi forte prioris Editionis exemplaria magno numero distracta fuerint: tunc enim ita Decretum publicandum erit, ut omnes intelligant, primæ Editionis exemplaria dumtaxat interdicta fore, secundæ vero jam emendatæ permissa.

Conquestos scimus aliquando nonnullos, quod Librorum judicia & proscriptiones, inauditis Auctoribus, fiant, nullo ipsis loco ad defensionem concesso. Huic autem querelæ responsum fuisse novimus, nihil opus esse Auctores in judicium vocare, ubi non quidem de eorum personis notandis, aut condemnandis agitur, sed de consulendo Fidelium indemnitati, atque avertendo ab ipsis periculo, quod ex noxia Librorum lectione facile incurritur; Si qua vero ignominiæ labe Auctoris nomen ex eo aspergi contingat, id non directe, sed oblique ex Libri damnatione consequi. Qua sane ratione minime improbandas censemus hujusmodi Librorum prohibitiones, inauditis Auctoribus, factas; quum præsertim credendum sit, quidquid pro se ipso, aut pro doctrinæ suæ defensione potuisset Auctor afferre, id minime a Censoribus atque Judicibus ignoratum, neglectumve fuisse. Nihilotamen minus, quod sæpe alias, summa æquitatis & prudentiæ ratione, ab eadem Congregatione factum fuisse constat, hoc etiam imposterum ab ea servari magnopere optamus, ut quando res sit de Auctore Catholico aliquo nominis & meritorum fama illustri, ejusque opus, demptis demendis, in publicum prodesse posse dignoscatur, vel Auctorem ipsum suam caussam tueri volentem audiat, vel unum ex Consultoribus designet, qui ex Offi-

Officio Operis patrocinium, defensionemque suscipiat.

Quemadmodum vero, ubi de Congregatione Sancti Officii agebamus, eidem Nos semper interfuturos recepimus, quotiescumque de Libro, cujus materia gravioris momenti sit, judicium agatur; quod erit Nobis facillimum, quum eadem Congregatio qualibet Feria quinta coram Nobis habeatur: sic & Indicis Congregationi præsentiam Nostram impendere parati futuros, quoties rei gravitas id promereri videbitur. Neque enim id opus esse dicendum est, quum vel hæretici hominis Liber denunciatur, in quo Auctor errores Catholico dogmati adversantes consulto tradit aut tuetur; vel Opus aliquod in examen adducitur, quo rectæ morum regulæ labefactantur, ac vitiis, & corruptelis fomenta præbentur. In his enim casibus ne illas quidem, quas supra scripsimus, accuratiores cautelas adhibere necesse erit; sed hæretico dogmate, vel pravo moris incitamento semel comperto, proscriptionis Decretum illico faciendum erit, juxta primam, secundam & septimam Indicis Regulas, Sacrosancti Tridentini Concilii jussu editas, atque vulgatas.

Cum in prælaudata Congregatione Sancti Officii severissimis legibus cautum sit, ne de rebus ejusdem Congregationis quisquam cum alio extra illam loquatur: Nos hanc eandem silentii legem a Relatoribus, Consultoribus & Cardinalibus Congregationis Indicis religiose custodiendam præcipimus. Illius tamen Secretario potestatem facimus, ut animadversiones in Libros censuræ subjectos, eorum Auctoribus, vel aliis illorum nomine agentibus & postulantibus, sub eadem Secreti lege communicare queat: suppressis semper Denunciatoris, Censorisque nominibus.

Examinandis, corrigendisque Libris peropportuna sunt, quæ decem Regulis Indicis a Patribus Tridentinæ Synodi collectis, atque editis continentur. In Instructione autem felicis recordationis Clementis Papæ VIII. eisdem Regulis adjecta, *Tit. de correctione Librorum* §. 5. Episcopis, & Inquisitoribus cura committitur, ut ad Librorum edendorum examen *spectatæ pietatis & doctrinæ Viros adhibeant, de quorum fide & integritate sibi polliceri queant, nihil eos gratiæ daturos, nihil odio, sed omni humano affectu posthabito, Dei duntaxat gloriam spectaturos, & fidelis populi utilitatem*. His porro virtutibus animique dotibus, si non majori, ac pari certe de caussa, præstare oportet hujus Nostræ Congregationis Revisores, & Consultores. Cumque eos omnes, qui nunc hujusmodi munera obtinent, tales esse non ignoremus; optandum sperandumque est, non absimiles deinceps futuros, qui ad id eligentur; homines nimirum vitæ integros, probatæ doctrinæ, maturo judicio, incorrupto affectu, ab omni partium studio, personarumque acceptione alienos, qui æquitatem, libertatemque judicandi, cum prudentia & veritatis zelo conjungant. Cum autem eorum numerus nunc certus & constitutus sit; ab ejusdem Congregationis Cardinalibus consilium expectabimus atque capiemus, num eum pro futuris temporibus definire oporteat, vel expediat. Hoc tamen jam nunc decernentes, quatenus eorum numerus definiatur, ut tam Relatores, quam Consultores ex utroque Clero, Sæculari nempe, & Regulari, assumantur alii quidem Theologi, alii utriusque juris periti, alii sacra & prophana eruditione præstantes, ut ex eorum cætu, pro varietate Librorum, qui ad Congregationem deferuntur, idonei viri non desint ad ferendum de unoquoque judicium.

Ipsos autem Relatores, Consultoresque, tam nunc existentes, quam imposterum quandocumque futuros, monemus, ac vehementer hortamur, ut in examine, judicioque Librorum sequentes Regulas diligenter inspiciant, accurateque custodiant.

I. Meminerint, non id sibi muneris onerisque impositum, ut Libri ad examinandum sibi traditi proscriptionem modis omnibus curent, atque urgeant: sed ut diligenti studio, ac sedulo animo ipsum expendentes, fideles observationes suas, verasque rationes Congregationi suppeditent, ex quibus rectum judicium de illo ferre, ejusque proscriptionem, emendationem, aut dimissionem pro merito decernere valeat.

II. Tametsi hactenus cautum sit, cavendamque deinceps non dubitemus, ut ad referendum, & consulendum in prædicta Congregatione, ii solum admittantur, qui scientiam rerum, quas Libri delati respective continent, diuturno studio acquisitam possideant; decet enim de artibus solos artifices judicare; nihilominus si forte eveniat, ut alicui per errorem materia aliqua discutienda committatur, ab illius peculiaribus studiis aliena, idque a Censore, aut Consultore electo, ex ipsa Libri lectione deprehendatur; noverit is, se neque apud Deum, neque apud homines culpa vacaturum, nisi quamprimum id Congregationi, aut Secretario aperiat, seque ad ferendam de hujusmodi Libro censuram minus aptum profiteatur, alium magis idoneum ad id muneris subrogari curet; quo tantum abest, ut existimationis suæ dispendium apud Pontificem & Cardinales passurus sit, ut magnam potius probitatis, & candoris opinionem, & laudem sibi sit conciliaturus.

III. De variis opinionibus atque sententiis in unoquoque Libro contentis, animo a præjudiciis omnibus vacuo, judicandum sibi esse sciant. Itaque Nationis, Familiæ, Scholæ, Instituti affectum excutiant; studia partium seponant; Ecclesiæ Sanctæ dogmata, & communem Catholicorum doctrinam, quæ Conciliorum Generalium Decretis, Romanorum Pontificum Constitutionibus, & Orthodoxorum Patrum atque Doctorum consensu continetur, unice præ oculis habeant, hoc de cetero cogitantes, non paucas esse opiniones, quæ uni Scholæ, Instituto, aut Nationi certiores videntur, & nihilominus, sine ullo Fidei aut Religionis detrimento, ab aliis Catholicis viris rejiciuntur, atque impugnantur, oppositæque defenduntur, sciente ac permittente Apostolica Sede, quæ unamquamque opinionem in hujusmodi suo probabilitatis gradu relinquit.

IV. Hoc quoque diligenter animadvertendum monemus, haud rectum judicium de vero Auctoris sensu fieri posse, nisi omni ex parte illius Liber legatur, quæque diversis in locis posita & collocata sunt, inter se comparentur; universum præterea Auctoris consilium & institutum attente dispiciatur; neque vero ex una vel altera propositione a suo contextu divulsa, vel seorsim ab aliis, quæ in eodem Libro continentur, considerata & expensa, de eo pronunciandum esse; sæpe enim accidit, ut quod ab Auctore in aliquo Operis loco perfunctorie aut subobscure

tra-

traditum, ita alio in loco distincte, copiose, ac dilucide explicetur, ut offusæ priori sententiæ tenebræ, quibus involuta pravi sensus speciem exhibebat, penitus dispellantur, omnisque labis expers propositio dignoscatur.

V. Quod si ambigua quædam exciderint Auctori, qui alioquin Catholicus sit, & integra Religioni doctrinæque fama; æquitas ipsa postulare videtur, ut ejus dicta benigne, quantum licuerit, explicata, in bonam partem accipiantur.

Has porro, similesque regulas, quæ apud optimos Scriptores de his agentes facile occurrent, semper animo propositas habebunt Censores & Consultores, quo valeant, in hoc gravissimo judicii genere, conscientiæ suæ, Auctorum famæ, Ecclesiæ bono, & Fidelium utilitati consulere: Duo autem reliqua sunt in eum finem, plane opportuna, quæ hoc loco adjungenda omnino esse judicamus.

Prodeunt aliquando Libri, in quibus falsa & reprobata dogmata, aut systemata, Religioni vel moribus exitiosa, tamquam aliorum inventa & cogitata, exponuntur & referuntur, absque eo quod Auctor, qui Opus suum gravibus hujusmodi mercibus onerare satagit, ea refutandi curam in se recipiat. Putant vero, qui talia agunt, nulli sese reprehensioni aut censuræ obnoxios esse propterea quod de alienis, ut ajunt, opinionibus nihil ipsi affirment, sed historice agant. At quidquid sit de eorum animo & consilio, deque personali in eos animadversione, de qua viderint, qui in Tribunalibus ad advertenda crimina institutis jus dicunt, dubitari certe non potest, magnam ejusmodi in Christianam Republicam labem, ac perniciem inferri, quum incautis Lectoribus venena propinent, nullo exhibito vel parato, quo præserventur, antidoto. Subtilissimum hoc humanæ malitiæ inventum, ac novum seductionis genus, quo simplicium mentem facile implicantur, quam diligentissime Revisores advertant, ac censuræ subjiciant; ut, vel hujusmodi Libri, si aliqua ex ipsis capi possit utilitas, emendentur, vel in vetitorum Indicem omnino referantur.

In ea, quam superius laudavimus Prædecessoris nostri Clementis Papæ VII. Instructione: *Tit. de corre.. lib.* §. 3. sapientissime cautum legitur, *ut quæ famæ proximorum, & præsertim Ecclesiasticorum & Principum detrahunt, bonisque moribus & Christianæ disciplinæ sunt contraria, expungantur.* Et paullo post: *Facetiæ etiam, aut dicteria, in perniciem aut præjudicium famæ, & existimationis aliorum jactata, repudiantur.* Utinam vero in aspectum lucemque hominum Libri ejusmodi in hac temporum licentia & pravitate non efferrentur, in quibus dissidentes Auctores mutuis se jurgiis, conviciisque proscindunt; aliorum opiniones nondum ab Ecclesia damnatas censura perstringunt; adversarios, eorumque Scholas, ac cœtus sugillant, & pro ridiculis ducunt, magno equidem bonorum scandalo, hæreticorum vero contemptu, qui digladiantibus inter se Catholicis, seque mutuo lacerantibus, plane triumphant. Et si vero fieri non posse intelligamus, ut disputationes omnes e mundo tollantur, præsertim cum Librorum numerus continenter augeatur: *Faciendi enim plures Libros nullus est finis*, ut est apud Ecclesiasten *cap.* 12. compertum præterea Nobis sit, magnam aliquando utilitatem ex iis capi posse; modum tamen in defendendis opinionibus, & Christianum in scribendo moderationem servari merito volumus: *Non inutiliter* (inquit Augustinus in Enchirid. c. 59. prope finem) *exercentur ingenia, si adhibeatur disceptatio moderata, & absit error opinantium, se credere, quod nesciunt.* Qui veritatis studium, & purioris Doctrinæ zelum, quo suarum scriptionum mordacitatem excusent, obtendere solent, ii primum intelligant, non minorem habendam veritatis, quam Evangelicæ mansuetudinis, & Christianæ caritatis rationem. Caritas autem de corde puro, patiens est, benigna est, non irritatur, non æmulatur, non agit perperam, atque (addit idem Augustinus, lib. contra Litteras Petiliani cap. 29. n. 31.) *Sine superbia de veritate præsumit, sine sævitia pro veritate certat.* Hanc magnus ille non veritatis minus, quam caritatis Doctor, & scripto & opere præmonstravit. Nam in suis adversus Manichæos, Pelagianos, Donatistas, aliosque tam sibi, quam Ecclesiæ adversantes, assiduis conflictationibus, semper diligentissime cavit, ne quempiam eorum injuriis aut conviciis læderet, atque exasperaret; qui secus scribendo, vel disputando fecerit, is profecto nec veritatem sibi præcipue cordi esse, nec caritatem sectari se ostendit.

Ii quoque non satis idoneam, jejunamque excusationem afferre videntur, qui ob singulare, quod profitentur erga veteres Doctores studium, eam sibi scribendi rationem licere arbitrantur: nam si carpere novos audeant, forte ab lædendis veteribus sibi minime temperassent, si in eorum tempora incidissent, quod præclare animadversum est ab Auctore Operis imperfecti in Matth. hom. 42. *Cum audieris*, inquit, *aliquem beatificantem antiquos Doctores, proba qualis sit circa suos Doctores: si enim illos, cum quibus vivit, sustinet & honorat, sine dubio illos, si cum illis vixisset, honorasset: si autem suos contemnit, si cum illis vixisset, & illos contempsisset.* Quamobrem firmum ratumque sit omnibus, qui adversus aliorum sententias scribunt, ac disputant, id quod graviter ac sapienter a Vener. Servo Dei Prædecessore Nostro Innocentio Papa XI. præscriptum est in Decreto edito die secunda Martii millesimi sexcentesimi septuagesimi anni: *Tandem*, inquit, *ut ab injuriosis contentionibus Doctores, seu Scholastici, aut alii quicumque imposterum abstineant, ut paci & caritati consultur, idem Sanctissimus in virtute sanctæ Obedientiæ eis præcipit, ut tam in Libris imprimendis ac manuscriptis, quam in thesibus, ac prædicationibus, caveant ab omni censura & nota, nec non a quibuscumque conviciis contra eas propositiones, quæ adhuc inter Catholicos controvertuntur, donec a Sancta Sede recognitæ sint, & super eis judicium proferantur.* Cohibeatur itaque ea Scriptorum licentia, qui, ut ajebat Augustinus lib. 12. Confess. cap. 25. numer. 34. *sententiam suam amantes, non quia vera est, sed quia sua est*, aliorum opiniones non modo improbant, sed illiberaliter etiam notant, atque traducunt. Non ferant omnino, privatas sententias, veluti certa ac definita Ecclesiæ Dogmata, quoniam in Libris obtrudi, oppositas vero erroris insimulari; quo turbæ in Ecclesia excitantur, dissidia inter Doctores aut fuerunt, aut foventur, & Christianæ caritatis vincula persæpe abrumpuntur.

Angelicus Scholarum Princeps, Ecclesiæque Doctor, S. Thomas Aquinas, dum tot conscripsit nun-

quem satis laudata volumina, varias necessario offendit Philosophorum, Theologorumque opiniones, quos veritate impellente refellere debuit. Ceteras vero tanti Doctoris laudes id mirabiliter cumulat, quod adversariorum neminem parvipendere, vellicare, aut traducere visus sit, sed omnes officiose, ac perhumaniter demereri; nam si quid durius, ambiguum obscurumve eorum dictis subesset, id leniter benigneque interpretando, emollirbat atque explicabat. Si autem Religionis ac Fidei caussa postulabat, ut eorum sententiam exploderet, ac refutaret, tanta id præstabat modestia, ut non minorem ab iis dissentiendo, quam Catholicam veritatem asserendo, laudem mereretur. Qui tamen eximio uti solent ac gloriari Magistro (quos magno numero esse pro singulari nostro erga ipsum cultu studioque gaudemus) ii sibi ad æmulandum proponant tanti Doctoris in scribendo moderationem, honestissimamque cum adversariis agendi disputandique rationem. Ad hanc ceteri quoque se se componere studeant, qui ab ejus Schola doctrinaque recedunt; Sanctorum enim virtutes omnibus in exemplum ab Ecclesia propositæ sunt: Cumque Angelicus Doctor Sanctorum albo adscriptus sit, quamquam diversa ab eo sentire liceat, ei tamen contrariam in agendo, ac disputando rationem inire omnino non licet. Nimium interest publicæ tranquillitatis, proximorum ædificationis, & Caritatis, ut e Catholicorum scriptis absit livor, acerbitas, a christiana institutione ac disciplina, & ab omni honestate prorsus aliena. Quamobrem in hujusmodi Scriptorum licentiam graviter pro munere suo censuram intendant Revisores Librorum, eamque Congregationis Cardinalibus agnoscendam subjiciant, ut eam pro zelo suo & potestate coerceant.

Quæ hactenus a nobis proposita ac constituta sunt, Prædecessorum nostrorum Decretis plane consona, Congregationum quoque nostrarum legibus, & consuetudinibus comprobata, in Librorum examine ac judicio instituendo, Apostolica auctoritate deinceps servari decernimus: Mandantes universis & singulis, qui in præfatis Congregationibus locum obtinent, seu illis quomodolibet operam suam præstant, ut adversus præmissa ut a Nobis statuta nihil edicere, innovare, decernere, aut intentare præsumant, absque Nostra vel Successorum nostrorum pro tempore existentium Romanorum Pontificum expressa facultate.

Non obstantibus contrariis quibusvis etiam Apostolicis Constitutionibus & ordinationibus, nec non earumdem Congregationum, etiam Apostolica auctoritate, seu quavis firmitate alia roboratis Decretis, usibus, stilis, & consuetudinibus etiam immemorabilibus, ceterisque in contrarium facientibus quibuscumque.

Nulli ergo omnino hominum liceat paginam hanc Nostrorum Decretorum, Mandatorum, Statutorum, voluntatum, ac derogationum infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præsumpserit, indignationem Omnipotentis Dei, ac Beatorum Petri & Pauli Apostolorum ejus se noverit incursurum.

Datum Romæ apud Sanctam Mariam Majorem Anno Incarnationis Dominicæ Millesimo septingentesimo quinquagesimo tertio, septimo Idus Julii, Pontificatus Nostri Anno tertiodecimo.

CAPUT III.

De auctoritate decretorum libros vetantium, de pœnis in eos latis, qui hujusmodi libros legant, retineant &c.

IN primo Capite ostendimus, antequam inventa esset ars typographica, Ecclesiæ curam universim fuisse, ut igne perderet hæreticorum, aliosque Religioni, ac pietati inimicos libros, vocato multoties in subsidium brachio sæculari, & Ecclesiasticis quandoque censuris adhibitis, ut hujusmodi libros detegeret, ut caciiaree Episcopos ad eorumdem inquisitionem, fidelesque eos Episcopis deferendos, ut comburerentur. Id autem non ita intelligant velim, quasi illorum lectio vetita non esset, sed sola librorum combustio decerneretur. Nam regula generalis erat, ut ex S. Gregorio Magno lib. 7. epist. 48. colligitur, *damnato Auctore, damnari ejus scripturas, & libros, & opera*, in quibus errores essent, quorum caussa damnaretur. Quæ vero damnatio fuisset operum, si retineri, ac legi potuissent? Imo dum sub anathematis pœna Auctores damnati essent, eisdem pœnis subjectos fuisse arbitror tenentes, legentesque eorum libros, præsertim cum errorum fautores haberentur, quorum apud se haberent, ac legerent libros. In altero autem capite ostendimus, post illius artis inventionem, & postquam tot hæreses in schismata divisere Christianos, consuevisse utique nonnullos libros juxta antiquam consuetudinem comburi, at fieri non potuisse, ut hac via e fidelium manibus omnino prærriperentur, quamobrem nova opus fuisse disciplina; quam quidem singulari Apostolicæ Sedis cura stabilitam, ac absolutam fuisse demonstravimus. In hoc itaque primum de disciplina, pœnisque constituta, deque obligatione agimus, quæ ex decretis libros vetantibus oritur.

Primo itaque lex in Concilio Lateranensi sub Leone X. lata, inculcata in Concilio Tridentino, atque in Indice renovata, contra Typographos, qui libros evulgent, qui prius ab illis non sint approbati, quibus hoc munus commissum est, pœnam constituit contra illius violatores, *amissionis omnium librorum, eorumque publicæ combustionis, ac centum ducatorum*. Item *excommunicationis*, & integri anni *suspensionis* ab officio, & exercitio Typographico, præter pœnas arbitrio Episcoporum contumacibus infligendas.

Deinde in legentes, tenentes, ac imprimentes libros prohibitos variæ constitutæ sunt pœnæ, pro varietate librorum; nonnulla etiam sub *excommunicatione* vetantur, quæ *Bulla Cœnæ* continetur, quæque est Romano Pontifici reservata. Alii vero sub pœna excommunicationis, quæ in Regulis Indicis exprimitur, prohibiti sunt, quæ tamen excommunicatio nulli reservatur: alii denique sub pœna tantum peccati mortalis, aliisque pœnis arbitrio Episcopi contumacibus infligendis. Ne vero Lectores cum P. Concina Tom. 1. Theol. Christ. lib. 1. dist. 2. pag. 221. putent, etiam libros omnes Catholicos, quacumque ex caussa prohibitos, vetari sub peccato mortali, & excommunicatione non reservata, placet hic in medium proferre verba Const. Pii Papæ IV. incipient. *Dominici Gregis*. *Si quis*, inquit, *adver-*

versus eas Regulas prohibitionemque fecerit, is quidem qui hæreticorum libros, vel cujusvis auctoris scripta propter hæresim, aut falsi dogmatis suspicionem damnata, atque prohibita legerit, habueritve, ipso jure in excommunicationis pœnam incidat, eamque ob caussam in eum tamquam de hæresi suspectum inquiri & procedi liceat: præter alias pœnas super hoc ab Apostolica Sede sacrisque canonibus constitutas. Qui autem libros alia de caussa prohibitos legerit, habueritque, præter peccati mortalis reatum, Episcoporum arbitrio severe se noverit puniendum.

In excommunicationem Bullæ Cœnæ incurrunt legentes, retinentes quoscumque libros Lutheri, Calvini, aliorumque Hæresiarcharum, de quocumque argumento tractantes, sive ex professo de religione agant, sive non, sive hereses inspersas habeant, sive non. Hoc autem nomine designantur, qui novas hæreses, & sectas condiderunt, aut veteres jam sepultas, & extinctas iterum instaurarunt, aut suscitarunt. Quod quidem nomina ipsa designant Hæresiarchæ, Capitis, & Ducis in prima regula Indicis expressa. Eamdem excommunicationem trahunt legentes, habentesque libros quorumcumque hæreticorum ex professo de Religione tractantes. Tractant autem ex professo de Religione, agentes de Sacra Scriptura, de Theologia Dogmatica, Scholastica, & Morali, de Jure Canonico, de Historia Ecclesiastica, de Clericis; de Monachis, de Sanctorum Cultu, de Sacramentis de Sacris, Ritibus, deque aliis ad Religionem pertinentibus. Itaque, qui *scienter*, hoc est, scientes Auctores esse hæreticos, vel libros esse ab Ecclesia vetitos, hujusmodi libros legunt sine debita licentia sive id ex mera curiositate, sive etiam animo refellendi errores id agant, excommunicationem antea dictam subeunt; dummodo parvitas materiæ non excuset. Eamdem incurrunt eosdem ementes, etiam ad merum ornatum Bibliothecæ, imo & qui apud alios quoque retineant, qui facultatem habeant, retento dominio, nisi id per breve sit temporis spatium, quod aliquansulum extendi potest, dum justa caussa adsit spei obtinenndæ facultatis. Extenditur quoque excommunicatio illa ad eos, qui operam ad horum librorum editionem conferunt; ut sunt; Typographus, qui sumptus suppeditat, qui æneas litteras jungunt, & componunt, qui prælo excudunt, quique typos perlegunt, & corrigunt. Ac demum ad eos, qui hujusmodi libros defendunt; defendere autem dicuntur libros, qui eorum prohibitionem impediant, quia eosdem utiles bonosque esse, non vero damnandos prædicent; aliaque agant, quæ ad illorum detentionem pertineant. Ii omnes in duplicem excommunicationem incidunt, alteram Bullæ, cujus absolutio Summo Pontifici reservata est, alteram Indicis, quæ non est reservata.

Dum vero libri sint ad hæretico homine conscripti, de Religione vero non tractent, sed Philosophiam, Rethoricam, Historiam Prophanam, Medicinam, aliamque inferiorem facultatem exponant, si a Theologis, aliisque jussu Episcoporum, vel Inquisitorum, examinati, approbatique sint, omnino permittuntur. Tunc enim præsumuntur aut nullos habuisse errores; aut fuisse jam expurgatos. Quia vero quotquot exeunt ex hæreticorum officinis, juxta præscriptum Regularum Indicis editi non sunt, omnes cujusque argumenti per regulam x. proscripti esse videntur. Sed ad Catholicorum loca delati universim veluti permissi haberi solent, donec Ecclesiæ judicio in damnatorum catalogum referantur. Id autem non alia de caussa, ut ego arbitror, nisi quod per Revisores deputatos ad examen librorum, qui in catholicorum civitates introducuntur, veluti examinati, probatique habentur. Quamobrem graviter peccant Revisores, si suspectos hujusmodi libros examinare negligant, ac Mercatores etiam librorum, aliique, qui scientes illos e suspectis Typographis prodiisse, eisdem de industria deputatis Revisoribus occultare student. Nam præter quam quod contra Ecclesiæ legem agunt libros illos examini subjicientem, in caussa sunt ut noxii libri e simpliciorum manibus, aliisque, quos seducere, ac depravare possint, juxta Ecclesiæ voluntatem non eripiantur. Peccant itidem, & quidem graviter, qui hujusmodi libros legentes, in iisque vel hæreses, aut errores alios Religioni, pietatique contrarios offendentes, eos denunciare negligunt Sacræ Congregationi, vel Episcopis, aut Inquisitoribus, ut in catalogum prohibitorum referantur. Imo si libri alieni etiam a Religione argumenti; de Philosophia ex. gr. vel jure civili, tales sint ut hæreses plures sæpius inculcent, vel unam eamdemque crebro inferant, ac persuadere conentur, sicuti passim usuvenire solet Novatoribus, ii habentur pro libris de Religione tractantibus, inquit doctissimus P. Gretserus, ac jam damnati sunt per generalem legem, tum Bullæ in Cœna Domini, tum Indicis, illosque tenentes, ac legentes sine necessaria licentia, postquam noverint hujusmodi esse hæresibus infectos, atque ab Ecclesia damnari hæreticorum libros, in pœnas incidunt illis legibus contentas. Nam omnium judicio per hæreticorum libros, ii intelliguntur, qui de Religione tractant, & hæreses continent, *non unam, vel alteram, sed plures; etsi eamdem sæpius, & cum studio repetitam & inculcatam*. Hujusmodi itaque libri, etsi in catalogo prohibitorum non leguntur, tamen ut hæreticorum libri ipso jure damnati sunt. Addit etiam citatus Gretserus lectionem libri, qui de Religione non agat, sed aliquam hæresim tantum obiter contineat, excommunicationem secum ferre Indicis tantum, *ob materiæ parvitatem*.

Si liber, qui de Religione non tractat, aut Catholici Auctoris, sub excommunicatione prohibeatur, reservationis vero ac Bullæ Cœnæ mentio non fiat, excommunicatio illa reservata non est.

Nota 1. In Bulla Cœnæ non prohibentur libri Ethnicorum, Judæorum, & Mahumedanorum: nam ii hæreticorum nomine non veniunt. Libri de Astrologia judiciaria, ac divinatione de rebus contingenter futuris, prohibentur a Sixto V. sub pœna excommunicationis latæ sententiæ Summo Pontifici reservatæ. Celebriores Theologi censent, nomine librorum hæreticorum venire etiam libros Photianorum, Armenorum, Jacobitarum, & recentiorum Nestorianorum, quia ii non sunt sub obedientia Romani Pontificis, sicut hæretici, atque eorum libri ita Religioni sunt inimici, & ad seducendum apti, ut præsumi omnino debeat, Ecclesiam, & Apostolicam Sedem, illorum quoque lectionem vitare voluisse. Hæc quantum ad pœnas, nunc de Decretorum vi, & auctoritate agendum est. Id vero nonnullorum dubiorum solutione præstabimus.

Nota. 2. Constit. pluries cit. *Omnium sollicitudinum*,

num, Christifidelibus in Regno Madurensi, aliisque finitimis Regionibus interdicitur, *Gentilium libros legere, & retinere sub pœna excommunicationis latæ sententiæ, nisi prius habita licentia Parochi, seu Missionarii curam animarum exercentis, quorum prudentiæ committitur facultas super hoc dispensandi, & libros (qui forte sunt) noxia superstitione vacuos, nihil contra bonos mores tractantes, Christianorum usu salgendi, eorumque lecturam permittendi.*

Quæst. I. *Utrum in prohibitione libri etiam manuscripta prohibita censeantur?*

Resp. Affirmat. Nam vel libri sunt hæreticorum, qui de Religione tractent, vel sunt libri Catholicorum in catalogum prohibitorum Ecclesiæ sententia relati. Utrique autem prohibiti sunt, sive manuscripti, sive typis editi circumferantur. Ad hæreticorum libros quod spectat, quis ignoret ab Ecclesia in Bulla Cœnæ, & in generalibus regulis Indicis omnes damnari hæreticorum libros, *qui de Religione ex professo tractant?* Itaque si manuscripta hæreticorum de Religione ex professo agant, dubitari non potest, quin generali illa lege prohibita fuerint. Deinde nemo negat, librorum nomine etiam manuscripta venire, quæ hoc nomine designabantur, dum nondum haberetur ars typographica, ac etiam nunc exprimi solent. Denique, nemo ignorat Ecclesiam hos proscribere libros, ut a periculis, quæ ex eorumdem lectione imminent, Fideles liberet.

Itaque Ecclesiæ finis fuit hac prohibitione Fideles a lectione Scriptorum hæreticorum avocare, ne simpliciores corrumperentur, neve ipsi etiam docti in varios errores abirent, ut loquitur Pius IV. in sæpe citata Constitutione. At si manuscripta non prohibuisset, incommoda hæc non evitaret, Nam possent hæretici sola manuscripta divulgare, aut alii curare possent ut hæreticorum libri ita describerentur, sicque omnem prohibitionem eludere. Accedit etiam, quod Ecclesia per hanc prohibitionem non minorem adhibeat sollicitudinem, quam adhibuisset ante inventionem artis typographicæ, ut a Fidelium manibus noxios libros præripiat. Ergo omnem prorsus lectionem vetat, etiam manuscripti. Ita sane omnes doctiores, & qui sunt in hisce rebus magis versati, sentiunt, & ut nimis laxam contrariam opinionem rejiciunt, atque ut omnino commentitiam habent declarationem Sac. Cong. ab Adversariis adsertam.

Si liber vero prohibitus, aut de Religione non tractet, vel sit Auctoris Catholici, cum non damnatus sit, quia typis editus, sed ob noxiam quam habet doctrinam, quis non videat etiam manuscriptum prohibitum esse?

Quæst. II. *Utrum libri Catholicorum prohibiti in uno sint etiam in alio Idiomate vetiti?*

Resp. Affirmat. Nam regula præscripta a Clemente VIII. §. 6. ita habet: *In universum autem de malis, & perniciosis libris id declaratur atque statuitur, ut qui certa lingua initio editi, & deinceps prohibiti, ac damnati a Sede Apostolica sunt, iidem quoque in quamcumque postea vertantur linguam, censeri ab Apostolica Sede sub iisdem pœnis interdictos, & damnatos.*

Quæst. III. *Quisnam concedere debeat legendi libros prohibitos facultatem?*

Resp. Jus concessum Episcopis, & Inquisitoribus sublatum esse per Constitutionem Gregorii PP. XV. incipientem *Apostolatus officium*, in qua statuitur, *ne de cetera similes licentiæ, nisi a Congr. Sancti Officii concedantur.* Deinde istud idem jus concessum fuit Sac. Congregationi Indicis, habetque Magister Sac. Palatii pro Roma, & ejus Districtus. Hoc autem notatum voluit, ut Lectores intelligant non posse locorum Ordinarios hanc licentiam concedere, nisi illius concedendæ facultatem habuerint ab Apostolica Sede, *quia inferior non potest legem Superioris tollere, neque absolvere a reservatis Papæ*, ut optime advertit Navar. L. 1. consil. tit. 2. consil. 1. q. 36. & quia per Superiorem Constitutionem hujusmodi jus Apost. Sedi reservatur.

Quæst. IV. *Utrum decreta, quibus Romæ prohibentur libri, obligent omnes omnino Fideles?*

Resp. Affirmat. Primum id liquet ex verbis supracitatis regulæ Clem. PP. VIII. ubi dicitur libros prohibitos a Sede Apost. in quamcumque vertantur linguam, *censeri ab eadem Sede ubique gentium sub iisdem pœnis interdictos & damnatos.* Deinde, hujusmodi Decreta approbari solent a Summis Pontificibus, ac de re sunt, quæ ad omnes Fideles pertinet, cujusmodi est Fidei, & morum doctrina. Quis vero dicat, Decreta edita a summis viris, quales sunt Cardinales, & approbata a Summo Pontifice, qui fatentibus omnibus Catholicis, auctoritatem, & jurisdictionem habet in universam Ecclesiam, vim non habere obligandi omnes Fideles? Ab eo enim approbata vulgantur, qui potestatem, & animum obligandi habet. Nec dicas, recepta non esse, vel non esse satis vulgata. Quis enim dicat ex ovium acceptatione vim pendere legum, quas pro communi bono Supremus Ecclesiæ Pastor constituat, quibus velit omnes omnino obligare? Vel satis vulgata non esse Decreta, quæ ita publicantur, ut facile ad omnium notitiam pervenire possint? Nam præterquamquod Decreta hujusmodi typis consignantur, ut facile per manus Episcoporum ad omnium notitiam pervenire possint, libri proscripti Indici librorum prohibitorum inseruntur, ex quo Fideles omnes facile intelligere possunt quinam sint libri Apost. Sedis Decreto damnati.

Denique, id eadem Sac. Congreg. definivit die 4. Decembris anni 1764. in solutione dubiorum, quæ fuerant ex parte Episcopi Malacensis proposita, quorum primum erat: An Decreta Sac. Cong. obligent etiam in Regnis Hispaniarum? Alterum vero: An Episcopi procedere possint contra transgressores horum Decretorum. *Sac. Congreg. respondit ad 1. ad non posse verti in dubium, cum Decreta hujus Congregationis obligent universos Christianos. Ad 2. quod Episcopi possunt procedere contra transgressores, utendo propria auctoritate.*

Nota. Si alicubi ex Sedis Apostolicæ indulgentia, vel tolerantia usu receptæ non sint regulæ Indicis, ac Bulla Cœnæ, id unice inferri poterit, legentes libros prohibitos non incurrere in censuras in illis expressas. At certum est graviter peccare contra Ecclesiæ præceptum, quæ semper vetuit horum librorum lectionem, quæque eamdem per Romanum Pontificem inculcat, & renovat. Hinc boni probique Catholici ex omnibus partibus recurrere solent ad Apostolicam Sedem, vel ad habentes ex ea facultatem, ut legendi vetitos libros li-

ceat

centiam obtinent. Reliqua vide apud Auctorem. ✠

Quæst. IX. *Quid est apostasia a Fide?*

Resp. Est totalis defectio seu recessus a Fide Christiana per baptismum suscepta, & iisdem omnibus pœnis, quibus hæresis, subjicitur; nam est vere hæresis, cum discedatur a Fide suscepta, quod autem discedatur totaliter, est augmentum quoddam in eadem specie.

Præter illam, triplex est: alia Apostasia, nempe ab obedientia, ab ordine clericali, & a statu Religionis. Apostasia ab obedientia, si late sumatur, reperitur in omni peccato mortali: si stricte, consistit in eo, quod quis justis præceptis superiorum suorum se opponit, & obedire recusat. Apostasia ab Ordine consistit in eo, quod quis sacro Ordine initiatus deserit habitum clericalem, ut mores laici vivat. Apostasia a Religione est recessus a statu religioso ad statum vitæ sæcularis dimisso habitu Religionis, vel cum animo non redeundi.

✠ Qui a Turcis capti sunt in puerili ætate, nec de rebus fidei ad salutem necessario credendis unquam edocti, putaverunt sectam Mahumetanam esse bonam, & secundum eam viventes salvari, si redeunt ad fidem Catholicam, non abjurant, sed expediuntur cum professione fidei, absolutione a censuris ad cautelam, & cum instructione. Congreg. S. Officii 12. Maii 1604. Non enim censentur Apostatæ formales, quia nihil de fide audierunt, desitque vox exterius docens. Si autem in Apostasiam inciderunt adulti, aut scienter ratum habuerunt Apostasiæ delictum, recipiendi sunt tamquam Apostatæ formales, cum comminatione pœnarum in casu relapsus. Eadem Cong. die 18. Sept. 1755. Nunquam tamen Apostatæ a Fide Catholica, capti a Christianis super Naves Turcarum permittuntur redimi a Turcis. Eadem Cong. die 20 Martii 1591. adeo ut cum Turcæ declarassent cuidam Reipublicæ se non permissuros redimi illius subditos in captivitate manentes, nisi fas sibi esset redimere quemdam Apostatam Christianum ab ejus triremibus captum; Cong. S. Officii facultatem ab eadem Republica petitam restituendi Turcis eum dem Apostatam denegavit die 15. Novembris 1607.

Quæres, *An Apostatæ a fide, si deinde capiantur a Christianis super navigiis Turcarum, libertate donandi sint, vel remaneant servi?*

Resp. Si capti sunt in puerili ætate, & apostatarunt, remanent liberi. Eadem Congr. die 8. Febr. 1624 Si adulti, distinguo: siquidem piraticam artem exercentes contra Christianos, sunt captivi: Si autem capiantur super navigio mercatorio non apto ad pugnandum contra Christianos, retinendi non sunt uti captivi sub prætextu Apostasiæ. Eadem S. Cong. die 17. Martii 1649. & 15. Junii 1655. Rursus cum capiuntur pugnantes contra Christianos, inspiciendum, an coacte pugnaverint. Si quis enim probaret navem ascendisse, ut facilius ad Christianorum Regiones transiens, Catholicæ fidei se restituat, atque piraticam artem adversus Christianos coacte exercuisse, reconciliandus esset, atque libertate donandus. Eadem Cong. S. Officii die 1 Feb. 1629.

Adulti qui a Christiana fide abscesserunt, si deinde ad eamdem revertantur, non tenentur Apostasiam suam coram Infidelibus publice cum periculo vitæ retractare; sed satis est, ut coram Fidelibus expresse id faciant: implicite vero apud infideles deponendo habitum qui sit protestativus falsæ sectæ, & abstinendo ab actibus infidelitatis. Ita respondit S. Cong. S. Officii ad 1. ex dubiis propositis a P. Francisco Longobardo Ordinis Minorum Missionario Tuneti in Africa. Dubium autem propositum, hoc erat, utrum Apostatæ a Fide ad pœnitentiam redeuntes cogendi sint ad retractandum explicite, & publice coram infidelibus cum periculo vitæ, sicut negarunt fidem, an vero sufficiat coram Fidelibus publice, & explicite abjurare Apostasiam in propriis balneis (quæ sunt captivorum carceres) & implicite apud Infideles abstinendo ab actibus infidelitatis, & deponendo habitum? *Sac. Cong. censuit Apostatas a Fide ad pænitentiam redeuntes non teneri ad abjurandam Apostasiam publice coram Infidelibus, sed sufficere, ut eam abjurent in balneo coram Fidelibus, abstinendo ab actibus infidelitatis & deponendo habitum Infidelium, quatenus sit protestativus falsæ Religionis: Si vero sit æquivocus, posse deferre; quod si illa delatione ratione personæ aliqua oriatur suspicio, teneri aufugere cum primum poterint.*

Quia vero aliquando contingere solet, ut Apostatæ pœnitentes in discrimine vitæ constituti accersant Missionarium, a quo secretam petunt absolutionem, ne si moriturus suam pœnitentiam aperiens, ad actus falsæ Religionis inducatur ab Infidelibus; propterea laudatus P. Longobardus petiit tertio loco a Congreg. S. Officii: Quomodo se gerere debeat Confessarius erga Apostatas pœnitentes in articulo mortis constitutos, cum ab illis secreto accersitur, ut secreto absolvat? Ratio difficultatis est, quia in illo articulo solent ab Infideli familia, vel Sacerdotibus induci ad actus falsæ Religionis, nec possunt abnuere absque mortis periculo. Sac. Cong. censuit: Confessarium debere absolvere Pœnitentem Apostatam in articulo mortis constitutum, abjurata prius vero Apostasia in foro conscientiæ. Etsi per aliquod temporis spatium supervixerit, & poterit, relinquat chirographum suæ detestationis declarativum, saltem signo crucis conscriptum. Quod si neque hoc posset, committat Confessario, ut suam abjurationem Fidelibus manifestet. Non autem teneri tunc Apostatam Pœnitentem in articulo mortis constitutum, & suadentibus Turcis, cum periculo vitæ Fidem Catholicam, quam tunc, abjurata Infidelitate, amplexus est, sed eorum suasiones eludere, vel non respondendo, vel æquivocis verbis utendo.

Ad hanc quæstionem iterum motam an. 1725. de Neophytis Tunkinensibus apostatis ad Christianam Religionem redeuntibus, Congr. S. Offici die 16. Novemb. ejusdem anni confirmato decreto mox allato in eandem sententiam respondit: Neophyti Tunkinenses pro publica Apostasia tenentur tantum semel abjurare coram Christifidelibus: & abjuratione peracta, admittantur ad Confessiones Sacramentales injunctis pœnitentiis salutaribus arbitrio Confessarii, & servetur Decretum ab hac S. Congr. editum die 18. Julii 1630. tenoris sequentis, videlicet, Sac. Cong. censuit, Apostatas a Fide ad pœnitentiam redeuntes, ut supra: Subinde petenti Commissario, & Visitatori Apostolico Missionum Tunkini, utrum per verba illa *admittantur ad Confessiones Sacramentales*, intelligatur confessio, prout est pars Sacramenti tantum, vel intelligatur integrum confessionis Sacramen-

mentum complectens etiam absolutionem? Eadem Sac. Congr. die 3. Septemb. 1636. respondit: Per illa verba *admittantur ad Confessiones Sacramentales* intelligendum esse de Confessionibus Sacramentalibus complectentibus absolutionem a peccato. ✠.

✠ APPENDIX.

De communicatione in divinis cum Hæreticis, & Schismaticis.

Etsi Schismatici, & Hæretici nonnulla Christianæ religionis dogmata profiteantur, Sacramenta valide plerumque administrant, ac ritus nonnullos habent cum Orthodoxis communes, tamen cum ipsis in religionis functionibus communicare non licet; ne unitate cultus, venerationis, ac precum cum iis uniti, qui tamquam putrida membra ab Ecclesiæ corpore abscissi sunt, atque avulsi, orthodoxæ fidei renunciare, atque schisma, vel hæresim probare, & sequi videamur. Id satis indicatum est, tum ab Auctore duobus præcedentibus capitibus, tum etiam es, quam ad c. 2. adjecimus, appendice. Sed ut Catholicæ religionis Ministri, qui orthodoxos instruunt, & regunt in Hæreticorum, Schismaticorumque regionibus commorantes facilius intelligant nullo prætextu, nullaque humana auctoritate communionem hanc posse permitti, nè quidem cum Schismaticis, & Hæreticis Orientis, qui nominatim non sunt denunciati, primum motiva illa indicabimus, quibus communicatio hujusmodi jure naturali, & divino prohiberi demonstratur; deinde vero hæc generalia principia ad particulares casus applicabimus, in quibus Supremæ Inquisitionis decretis definitum est, communionem hanc esse omnino devitandam.

Primo itaque certum est, ut cap. 2. abunde demonstravimus, nullo modo licere exterius orthodoxam fidem negare, vel falsam sectam simulare, etiamsi interius recta fides animo retineatur. At, qui cum Hæreticis, & Schismaticis in religionis actibus communicant, exterius orthodoxam fidem negant, vel falsam sectam simulant: quippe cum Hæreticis, vel Schismaticis in Sacris peragendis communicando, hujusmodi communione, facto ostendunt suo, sese orthodoxæ religioni, a qua illi rejecti & avulsi, renunciare, atque eorundem Sectam approbare, aut saltem hæreticæ, vel schismaticæ Communionis exterius sese manifestant & simulant.

Secundo, quidquid proximo peccandi occasionem præbet, malum de se est, sive naturali lege prohibitum. Communicans autem in divinis cum Hæreticis, & Schimaticis proximo occasionem peccandi præbet; nam Hæreticis, vel Schismaticis occasio est, ut credant ipsum approbare tamquam veram eorum Sectam, & fidem, quo fit, ut magis in errore confirmentur: Catholicis occasio est, ut putent fidem orthodoxam negasse: ac præterea exemplo suo etiam simpliciores ad communicandum allicit, in quibus maximum est subversionis periculum.

Tertio, periculum perversionis quisque vitare tenetur: communicatio vero in divinis cum Hæreticis, & Schismaticis raro a perversionis periculo sejuncta est. Vix enim fieri potest, ut ob frequentem hujusmodi communionem ex animo adversionem illam non abjiciamus, qua hæresim, aut schisma detestari tenemur. Atque ex historia Missionum constat, ob hanc communionem plures præsertim in Oriente perversos esse. Accedit etiam, quod hujusmodi communio raro in Oriente haberi potest, quin communicetur vel in ritu schismatico, & hæretico aut in actibus protestativis falsæ sectæ. Nam Schismaticorum, atque Hæreticorum hujusmodi Ecclesiæ vel dicatæ sunt Schismaticis, sive Hæreticis; quos impie colunt, ut Sanctos; vel horum imagines, atque reliquias habent, vel festa in istorum honorem celebrantur, vel denique in Sacris liturgiis inter Sanctos recensentur. Præterea in iisdem liturgiis commemoratio fit viventium Episcoporum, & Patriarcharum, qui Schismatici, vel Hæretici sunt, iique tamquam eximii orthodoxæ fidei prædicatores laudantur. Atque hinc patet quam difficile sit cum hujusmodi Schismaticis, & Hæreticis in divinis communicare, quin vel in ritu communicemus schismatico, & hæretico, vel in actibus, qui schismatici, & hæreseos protestativi sint. Si quæ par est attentione expendatur, quodlibet ex indicatis motivi per se sufficiens esse, ut omnino illicita sit communicatio in divinis cum Hæreticis, & Schismaticis, facile quisque intelliget, nunquam in casu practico, ut ajunt, posse esse licitam. Qui fieri potest, ut cum Hæreticis in sacris functionibus conveniamus, quin, vel occasio adsit periculi subversionis, vel occasio scandali, vel communicatio in ritu schismatico, & hæretico, vel approbatio quædam exterior, & simulatio falsæ sectæ; aut saltem, quin aliquis honor deferatur falsæ, & omnino detestandæ sectæ? Atque hinc patet jure, atque merito, Sac. Congr. semper hujusmodi communicationem improbasse, ac semper ad dubia hac super re proposita respondere, *non licere*.

Hæc satis sunt ad ostendendum illicitam esse hujusmodi communionem, nec ulla posse humana auctoritate permitti; sed pro majori Missionariorum instructione decreta nonnulla indicabimus Sac. Congreg. quibus in casibus ab iisdem propositis omnino illicita decernitur.

Primo itaque Sac. Congr. Suprem. Inquis. die 5. Decemb. 1668. jussit, ut scriberetur Episcopo Tribigni: *Episcopus mandet Catholicis sibi subjectis, ne accedant ad missas & alia Officia Divina in Ecclesiis Schismaticorum, eosdemque moneat in casu carentiæ Missæ Catholicorum non teneri præcepto Missam audiendi*. Et petentibus PP. Cappuccinis Constantinopoli commorantibus: *An eodem Decreto, quo prohibetur Catholicis Schismaticorum Missis, & eorum orationibus interesse, intelligatur etiam pro ipsismet locis, in quibus non reperiuntur Sacerdotes Catholici, & orationibus nihil contra fidem & ritum Catholicum continentibus?* Eadem Sac. Congr. respondit *Affirmative* die 7. Augusti 1704. Eodem modo ad similia dubia respondit Ann. 1710. 6. Augusti, quæ pro Armenis Catholicis fuerant proposita.

Secundo. In Hæreticorum, & Schismaticorum Ecclesias, Oratoria, & conventicula convenire non licet Divini cultus caussa, sive ad audiendas Hæreticorum conciones, vel vitandæ persecutionis, aut cujusvis damni gratia; vel ex curiositate; aut etiam animo detegendi eorum errores, qui facilius confutari queant. Vetuit hæc Paulus V. Kal. Octob. An. 1609. Epistola data ad Catholicos Anglos. Et Sac.

Cong. Suprem. Inquis. die 27. Maii 1671. decrevit nullo modo licere Catholicis Hæreticorum concionibus interesse, neque militibus, *testimonium frequentationis concionum Hæreticorum exhibere, ut stipendia recipiant: & nisi ab iis abstineant, non esse dispositos ad Sacramentum Pœnitentiæ.*

Tertio. Non licet Sacerdotibus catholicis in Ecclesiis Hæreticorum, vel Schismaticorum Sacrificium Eucharisticum, vel divina officia celebrare, Sacra Congr. de Prop. Fide 21. Maii 1627. *Censuit non debere Missionarios divina celebrare in Ecclesiis, in quibus Hæretici sua profana, & sacrilega exercitia habent, ut tamen Catholicis fiat satis, super altaribus portatilibus in privatis domibus positis sacrum peragendum esse.* Et 13. Augusti 1627. *Mandavit scribi Archiepiscopo Sadinensi ut provideat ne in Ecclesia Sancti Joannis de Cartola diœcesis Cattanensis Catholici cum Græcis Schismaticis divina celebrent; nam quamvis Altaribus diversis utantur, tamen propter Ecclesiæ identitatem est communicare cum Schismaticis in divinis.* Neque licet permittere Hæreticis, & Schismaticis, ut in nostris Ecclesiis celebrent, licet *amota prius sit petra sacrata.* Ex ead. Cong. die 26. Sept. 1695.

Quarto. Non licet extra casum necessitatis Sacramenta ex Hæreticis recipere; est enim iis jurisdictionem tribuere, qua carent, atque iisdem ut veris Ecclesiæ Ministris honorem deferre. Hinc Sac. Cong. Suprem. Inquis. die 26. Sept. 1668. definivit, non licere catholicis Hollandiæ proles suas hæretico Ministro baptizandas offerre, ne cogantur mulctam 25. Florenorum Fisco solvere, neque ex iis Calvinisticam cœnam sumere, quamquam animo eam quidpiam profanum censerent. Die 10. Julii 1708. decrevit, Catholicis Armenis Aleppi non licere, ne quidem semel in anno, sumere Communionem Eucharisticam, a Sacerdotibus Armenis Schismaticis. Et 1704. die 28. Augusti, statuit; *Nullo modo licere ex Episcopo Schismatico Sacros Ordines suscipere, atque ordinatos ab hujusmodi Episcopis esse irregulares, & suspensos ab exercitio Ordinum.*

Quinto. Non licet, Schismaticorum funus comitari, ex Decr. 30. Martii 1628. neque operam suam cum iisdem conferre ad sepeliendum cadaver Schismatici vel Hæretici in Ecclesia catholicorum, vel etiam catholici juxta ritum Schismaticorum, ex Suprem. Inquisit. Decret. 23. Julii 1609. & 6. Novemb. 1647. Nec denique, orare cum Schismaticis pro eorum defunctis; id enim est probare schisma ostendendo in eo, sive extra veram Ecclesiam esse spem æternæ salutis, atque honorem Schismaticæ sectæ deferre.

Ad majorem vero instructionem addere placuit integram nonnullorum dubiorum solutionem, quæ prodiit ex Suprem. Inquisit. die 10. Maii ann. 1763. quæque ita se habet.

AD primum nempe; *An liceat Catholicis latinis concedere, vel permittere ut in eorum Ecclesiis Missam celebrent Presbyteri Græci ritus Schismatici, & hæretici, atque hos admittere in funeribus Catholicorum defunctorum?* Quoad primam partem dicti dubii respondendum --- *non licere* --- maxime cum Patriarchæ Constantinopolitani commemorationem faciant, & festum celebrent infamis Palamas; id enim perinde est, ac consentire eorum hæreticis ritibus & communicare cum eis in eorum Sacris schismatico, & hæretico furfure pollutis, aut saltem occasionem præbere catholicis ad latinas intervenientibus Ecclesias communicandi cum hæreticis in divinis rebus, aut ad minus scandalum concipiendi. Quo vero ad secundam partem ejusmodi dubii, quatenus Schismatici comitantes funera catholicorum meram præsentiam materialem exhibeant caussa honoris civilis erga defunctos, non se immiscentes precibus, aut ritibus catholicis, quibus mos est funera efferre, & defunctos ad sepulcrum deducere, tolerari posse: quatenus vero in illa functione proprios ritus adhibeant, vel nostris se immisceant, non licere, nec esse permittendum.

Ad secundum nempe -- *An liceat Catholicis Græci ritus non habentibus Catholicam Ecclesiam ejusdem ritus communicare in Divinis cum Græcis Schismaticis & hæreticis? non licere:* quia in casu proposito confugere possent ad Ecclesiam catholicam Latinorum, & in defectu Sacerdotis catholici ritus Græci a Sacerdotibus Latinis Sacramenta suscipere.

Ad tertium nempe -- *An liceat Confessariis, vel Sacerdotibus Latinis administrare Sacramentum Pœnitentiæ Græcis Catholicis communicantibus in Divinis cum Græcis Schismaticis? -- non licet extra casum extremæ necessitatis.*

Pro majori vero instructione illius, qui ex Peloponneso dubia proposuerat, aliorumque Missionariorum, eadem Sac. Congr. Supr. Inquis., transcribi mandavit id quod Sanctissimus ad materiam docuit in ejus Tractatu de Synodo Diœces. lib. 6. c. 5. ibid. --- *Et nihilominus ea est misera nostrorum temporum conditio, ut multis in Provinciis, in quibus hæreses aut dominantur, aut grassantur impune, duram Catholici subeant necessitatem cum hæreticis conversandi, & familiariter agendi. Verum quamvis juxta præsentem disciplinam inductam a Martino V. in celebri Extravag. Ad evitanda, de qua nonnulla inferius, liceat Catholicis cum hæreticis, modo non sint expresse, & nominatim denunciati, libere conversari, & cum iisdem communicare in rebus mere prophanis, & civilibus; non ideirco tamen arbitrari debent Catholici, fas quoque sibi esse cum iisdem hæreticis consortium habere etiam in rebus Sacris, & divinis: siquidem Paulus V. post maturam rei discussionem, nequaquam licere definivit, Catholicis Regni Angliæ hæreticorum Templa adire, ritibusque interesse, quos inibi exercent; uti legere est in duobus Decretis ab eodem Pontifice editis, uno scilicet anni 1606. altero anni 1607. quæ referuntur a Cardinali de Lauræa in 3. sent.* part. 2. tom. 3. disp. 11. art. 9. §. 4. n. 292. *Haud equidem ignoramus, non deesse Theologos ab omni culpa absolventes Catholicos, qui cum Hæreticis, & Schismaticis nominatim non denunciatis communicant in divinis, atque etiam Sacramenta ab iisdem recipiunt, dummodo hæ simul concurrant rerum circumstantiæ: Primo scilicet, ut ad prædictam communicationem Catholicos adigat gravissima, & urgentissima caussa: Secundo ut Hæretici, aut Schismatici a quibus Sacramenta exposcunt, sint valide ordinati, ut Sacra administrent ritu Catholico, absque ulla admixtione ritus damnati. Tertio ut communicatio cum iisdem in Divinis non sit externa protestatio falsi dogmatis, qualis erat*

ingressus in Potestantium Ecclesias, cum Catholicis Angliæ illum inhibuit Paulus V. ideo quippe Regis edicta omnes adire jusserant Hæreticorum Templa, ut tali pacto se cum Potestantibus sentire faterentur: Quarto demum, ut catholicorum cum Hæreticis communicatio in Divinis nulli scandalum ingerat. Verum in primis prædicta Theologorum sententia suos habet adversarios, neque ab omnibus admittitur tamquam in praxi secura: deinde ea etiam admissa, cum omnes enumeratæ circumstantiæ simul, & conjunctim adesse debeant, ut Catholicorum cum Heterodoxis in rebus sacris societas omni vacet culpa, quemadmodum docent *Sylvius* in 3. part. S. Thomæ to. 4. qu. 64. art. 6. qu. 3. concl. 3. *Card. de Lugo* de Fide disp. 12. sect. 1. num. 11. *Thomas a Jesu* Tractatu de omnium Gentium salute procuranda l. 2. part. 2. §. 4. vers. Sed major est difficultas pag. 156. *Cardin. Albitius* de inconstantia in Fide cap. 28. 30. & seq. *Card. Gottus* in 2. 2. S. Th. qu. 4. dub. 6. §. 3. nu. 2. & qu. 3. de Infidelibus comparate ad fideles dub. 3. 2. 2. *circo fere impossibile est, idcirco usuvenire, ut a flagitio excusari valeant Catholici, sese in rebus sacris cum Hæreticis, vel Schismaticis admiscentes. Quamobrem Sacræ Urbis Congregationes S. Officii videlicet, & de Propaganda Fide, illicitam semper reputarunt communicationem, de qua est sermo, doctamque continuarunt Instructionem nobis in minoribus tum degentibus, qualemcumque nostram operam navantibus, ad Missionarios, cum opus fuerit, transmittendam, ubi rationes expenduntur, propter quas vix unquam accidere potest, ut in praxi sit innoxia Catholicorum cum Hæreticis communicatio in Divinis.* ✠

PARS II.

DE SPE.

Quæst. I. **Q**Uid est Spes?

Resp. Spes actualis est fiducia certa obtinendi beatitudinem æternam per media a Deo statuta: sive est actus, quo optamus, & certo expectamus a Deo per merita Christi beatitudinem æternam, seu possessionem Dei perfectam, & media illius assequendæ: eo quod Deus sit summum nostrum bonum, auxiliator omnipotens, misericors, & fidelis in promissis. Spes habitualis est habitus per se infusus actuum spei ex auxilio gratiæ eliciti-vus.

Hinc 1. Spes est actus virtualiter duplex, sive est actus æquivalens duobus actibus, quorum unus est tantum desiderium efficax beatitudinis, seu amor Dei ut summi nostri boni, & alter est confidentia seu erectio voluntatis adversus difficultates in prosecutione beatitudinis occurrentes, fundata in auxiliis, & promissionibus divinis: At proinde Spei duplex est objectum formale, seu motivum, unum totale constituens: nam motivum desiderii est Dei bonitas relativa, cujus possessio potest nos perfecte beare: motivum vero confidentiæ seu erectionis, est Dei virtus auxiliatrix, seu multiplex Dei perfectio, nempe benignitas, misericordia, omnipotentia, & fidelitas in promissis factis propter merita Christi. *In Spem vitæ æternæ, quam promisit, qui non mentitur, Deus*. Tit. 1. *Deus meus, adjutor meus, & sperabo in eum*. Psal. 17.

Hinc 2. Spei objectum materiale primarium est Deus possidendus; secundarium sunt media salutis a Deo instituta nempe gratia, & bona opera ex viribus gratiæ facta, sine quibus Spes esset mera præsumptio: Item bona temporalia; quatenus per bonum usum ex gratia Dei ad salutem conducere possunt: uno verbo, omnia quæ in oratione Dominica continentur. Deum autem possidendum esse objectum primarium Spei, patet ex Genes. 15. ubi Deus dicit Abrahamo: *Ero... merces tua magna nimis*. Et Joan. 3. 3. *Nunc Filii Dei sumus: & nondum apparuit quid erimus. Scimus quoniam cum apparuerit, similes ei erimus: quoniam videbimus eum sicuti est*: (& videndo fruitive amabimus. *Et omnis qui habet hanc Spem in eo sanctificat se &c.* Unde S. August. lib. 22. de Civit. cap. 30. ait: *Præmium virtutis erit ipse, qui virtutem dedit, & qui se ipsum, quo melius & majus nihil possit esse, promisit*.

Hinc 3. Ad Spem pertinet timor privationis gratiæ Dei, & ejus possessionis.

Dixi, *Certa*, scilicet ratione sui, & quantum est ex parte Dei; quia nititur omnipotentia, misericordia, & fidelitate in promissis. Unde ad Hebr. 6. dicitur: *Anchora animæ tuta ac firma*. Est tamen incerta respectu nostri. Nam non sumus certi de nostra cooperatione, & perseverantia ad salutem necessaria. *Nescit homo, utrum amore, an odio dignus sit; sed omnia in futurum servantur incerta*. Eccl. 9. Hinc illud ad Philip. 2. *Cum metu & tremore vestram salutem operamini*. Possumus tamen & debemus sperare perseverantiam finalem: nam ad hoc sufficit, quod sit certo futura conditionate, nempe, sub hac conditione, si non defuerimus gratiæ Dei. Est autem certo futura sub hac conditione; id enim docet Concil. Trident. sess. 6. cap. 13. ubi de perseverantia finali loquens sic ait: *Nemo sibi certi aliquid absoluta certitudine polliceatur; tametsi in Dei auxilio firmissimam spem collocare & reponere omnes debent. Deus enim, nisi ipsi illius gratiæ defuerint, sicut cœpit opus bonum, ita perficiet operans velle & perficere*.

Quæst. II. *An datur speciale præceptum Spei?*

Resp. Affirm. Constat 1. Ex Psalm. 4. *Speret in Domino* Et 1. Petri 2. *Sperate in eam, quæ offertur vobis, gratiam*. Et 1. ad Tim. 6. *Præcipe.... neque sperare in incerto divitiarum, sed in Deo vivo*. 2. Ex S. August. tract. 83. in Joan. *De Fide nobis quam multa mandata sunt, quam multa de Spe*. 3. Quia Spes est medium ad salutem necessarium: *Spe enim salvi facti sumus*. Rom. 8. Estque dispositio necessaria in adulto ad justificationem obtinendam, ex Concil. Trident. sess. 6. cap. 6. Deus autem præcepit omnia media ad salutem necessaria. Præterea Deus non vult salvare adultos sine propria cooperatione, quæ non fit sine Spe, per quam voluntas tendit in Deum ut suum summum bonum, & erigitur adversus difficultates quæ reperiuntur in virtutum exercitio. 4. Alexander VII. damnavit hanc propositionem: *Homo nullo unquam vitæ suæ tempore tenetur elicere actus Fidei, Spei, & Caritatis ex vi præceptorum divinorum ad eas virtutes pertinentium*.

Præceptum Spei obligat ad eliciendos suo tempore

ve actus Spei, aliosque connexos, & ad adhibenda omnia media necessaria ad beatitudinem consequendam: prohibetque præsumptionem, desperationem, & incuriam salutis.

Quæst. III. *Quandonam præceptum Spei obligat ad eliciendum actum Spei.*

Resp. Obligat per se & ratione propria honrstatis. 1. Initio usus rationis, quando quis novit æternam beatitudinem, ad quam destinati sumus: nam tunc debet tendere ad suam beatitudinem ac suum summum bonum, & recte vitam suam instituere. 2. Quoties versatur in periculo desperandi, nisi actu Spei animum confirmet; nam eodem præcepto tenemur sperare, & non desperare. 3. Sæpe in decursu vitæ, ut semper homo sit bene dispositus & corroboratus ad bonum faciendum & peccatum vitandum. 4. In periculo mortis; nam tunc præcepta, præsertim Deum immediate spectantia, maxime urgent. Et tunc actus Spei necessarius est ad se confirmandum contra tentationes & dolores.

Obligat autem per accidens. Quando ex præcepto eliciendus est actus aliarum virtutum, ut orationis, pœnitentiæ &c. quæ sine actu Spei exerceri nequeunt. 2. Quoties urget tentatio, quæ superari non potest. nisi animus corroboretur per actum Spei. 3. Actus Spei requiritur ad justificationem peccatoris adulti.

Quæst. IV. *Quænam sunt peccata Spei opposita?*

Resp. Sunt desperatio, præsumptio, & incuria salutis.

Desperatio est diffidentia obtinendi beatitudinem, & media ad illam necessaria.

Præsumptio est inordinata fiducia obtinendi a Deo beatitudinem aliter quam ipse statuit esse obtinendam. Est autem inordinata; 1. Cum quis innititur propriæ virtuti & viribus; ut si præsumat obtinere gloriam ex solis viribus naturæ per opera naturalia, ut faciebant Pelagiani, 2. Cum quis inordinate innititur omnipotentiæ & misericordiæ Dei, ut si speret, quæ Deus negare statuit, v. g. beatitudinem sine bonis meritis, ut faciunt Calvinistæ: vel si statuat perseverare in peccatis quamdiu bene valet, sperans se acturum pœnitentiam in articulo mortis. ut faciunt peccatores multi. Præsumptio extenditur etiam ad tentationem Dei, de qua alibi.

Ad incuriam salutis pertinet ea animi abjectio qua quis vellet bonis terrenis perpetuo frui.

Hæc peccata sunt per se mortalia, cum sint opposita virtuti theologicæ: & graviter injuriosa Deo. *Ista duo occidunt animas, aut desperatio, aut perversa spes*, ita S. August. ser. 87. de verb. Evang. nov. edit.

Hinc mortale est, 1. Non velle efficaciter, nec optare possessionem Dei. 2. Deliberate cupere perpetuo manere in hac vita, & magis amare bona creata, quam possessionem Dei. 3. Ex nimio damnationis metu, & diffidentia de Dei gratia ac misericordia, absolute cupere annihilari, vel nunquam fuisse. 4. Desperare de obtinenda vita æterna, & venia peccatorum, emendatione vitæ, vel auxiliis gratiæ necessariis. 5. Sperare salutem sine bonis operibus ex gratia factis, vel ut debitam ob dotes, aut opera naturalia, aut veniam peccatorum sine pœnitentia. 6. Velle perseverare diu in peccatis ex spe misericordiæ divinæ, aut post ipsum in unum mortale multa alia committere, eo quod æque facile sit obtinere veniam multorum, quam unius, quasi Deus sua misericordia esset fautor criminum, contra illud ad Rom. 2. *Ignoras quoniam benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit? Secundum autem duritiam in die ira &c.* Nam hæc & similia sunt divinæ bonitati, misericordiæ, vel potentiæ, vel gloriæ, vel providentiæ, ac ordinationi, vel justitiæ graviter injuriosa.

ACTUS SPEI.

Summopere, mi Deus, tui visionem ac fruitionem in cælo desidero, quia tu es anima mea summum bonum & unica beatitudo, & confido me hac perfecta beatitudine fruiturum esse propter merita Salvatoris mei Jesu Christi, per bona opera ex ejus auxiliis facta; quia tu Deus es benignissimus, misericordiosissimus, potentissimus, & in promissis servandis fidelissimus, atque virtus mea auxiliatrix.

PARS III.

DE CARITATE.

CAPUT PRIMUM

De Natura Caritatis.

Quæst. I. *Quid est Caritas?*

Nota. Amor proprie dictus est affectus, quo voluntas adhæret bono præcise qua bonum est. Dividitur in amorem caritatis, & concupiscentiæ. Amor caritatis seu benevolentiæ est ille, quo quis amat alterum propter ipsum, & bona illius tamquam bona illius, qui sibi complacet in illius persona propter propriam ejus perfectionem. Hic amor vocatur amicitiæ quando persona amata similiter afficitur erga personam amantem. Amor concupiscentiæ est ille, quo quis amat seipsum, & bona sua tamquam sua, vel alium tanquam sibi bonum.

Resp. Caritas actualis, quæ præcipitur, est actus amoris benevolentiæ, quo Deum supra omnia propter se, & nos ipsos, & proximum sicut nos ipsos propter Deum efficaciter amamus, ex S. August. l. 8. de Trinit. c. 8. *Ex una eademque caritate Deum proximumque diligimus, sed Deum propter Deum, nos autem & proximum propter Deum.* Caritas vero habitualis est habitus per se infusus actuum caritatis cum auxilio gratiæ elicitivus, seu permanenter habilitans ad actus caritatis eliciendos.

Quare ex communi sententia, caritatis objectum materiale primarium est Deus, secundarium nos ipsi & proximus. Nam eodem habitu caritatis, quo Deum amamus, & etiam nos ipsos & proximum propter Deum diligimus; quia creaturæ intellectuales beatitudinis capaces, sunt aliquid specialiter ad Deum pertinens, & caritas est perfecta amicitia cum Deo. Est autem perfectæ amicitiæ non solum amare primario eum, quocum primario & per se contrahitur amicitia, sed etiam secundario & propter illum diligere ea quæ ad ipsum pertinent, *Si diligamus in-*

vicem. Deus in nobis manet, & *Caritas ejus in nobis perfecta est*. 1. Joan. c. 4.

Objectum vero formale, seu motivum, est Deus ipse, quatenus in se bonus ac perfectus, sive infinita Dei bonitas absoluta, quæ adæquate sumpta, est complexio omnium perfectionum possibilium, & infinitarum, sive ipsum esse divinum absolute & in omni genere infinite perfectum. Nam caritas est amor benevolentiæ & amicitiæ erga Deum; & per amorem amicitiæ amamus alterum propter ipsum, & volumus ei bonum, ut ejus bonum est, propter propriam ejus perfectionem. Hinc caritas differt ab amore spei seu concupiscentiæ, quo amamus Deum præcise ut nostrum summum bonum, seu quatenus nobis bonus est, & nos perfecte beare potest. Caritas vero est amor benevolentiæ & amicitiæ, quo amamus Deum, quia in se bonus est; seu propter suam infinitam amabilitatem: cum enim caritas sit virtutum omnium præstantissima, debet habere motivum omnium præstantissimum, ideoque Deum ipsum prout est in se. (*a*)

Quæst. II. *Quanam bona Deo velle debemus?*

Resp.

(*a*) Bonitas Dei est ratio, quæ nos ad eum amandum movere debet; idest bonitas Dei absoluta primario, & *remote*, & bonitas Dei relativa secundario, & *proxime*. Nam ut ait S. Th. 2. 2. q. 26. ar. 13. ad 3. Si Deus esset tantum bonus *absolute*, & in se ipso, non vero *comparate*, & respectu nostri, voluntatem nostram minime ad sui amorem excitaret. Nam sine illicio quodam non excitatur voluntas ad amandum; quemadmodum sine luminis impressione non fit visio.

Quamobrem Deus a nobis propter se *absolute*, non diligitur eo sensu, quo spectetur duntaxat prout in se perfectus est, removendo *convenientiam*, quam habet cum natura nostra, per quam nos ad se allicit. Nam eo modo a nobis æstimari quidem posset Deus, & magno loco haberi, non tamen videretur posse amari. Etenim ad amorem requiri videtur convenientia quædam objecti amati cum eo qui amat, per quam is, qui amat, allicitur, & ad amandum excitatur. Est autem respectus, seu relatio inter movens, & motum, alliciens & allectum: proindeque Deus a nobis diligi non videtur, nisi spectetur *relative* seu comparate ad nos, nempe quatenus nos ad se allicit, & certa quadam suavitate, saltem in imo, ut ita loquar, mentis nostræ fundo, quod in tormentis experiebantur Martyres, non perfundit.

Distinguitur tamen actus caritatis ab actu spei, siquidem aliud est motivum unius, aliud alterius. Motivum actus caritatis, seu objectum illius formale est Deus, prout summe bonus, hoc est prout summa sua bonitate nos ad se alliciens, ut nempe ipsum rebus omnibus anteponamus, & omnia ad ipsius gloriam, quia id ordo postulat, referamus. Motivum actus spei est idem Deus, prout aliquando a nobis possidendus. Aliud autem est summum bonum tanquam nobis conveniens, maximeque nos alliciens, ac sibi quodammodo conjungens, amare; aliud possessionem illius tanquam quid absens, & arduum adepturos esse nos sperare, ut docet idem S. Th. 2. 2. quæst. 23. art. 6. ad 3. Nam, ut exemplum ponamus, si pauper quidam divitis alicujus ædes ingrediatur, in quibus laquearia auro splendentia, pretiosam supellectilem, numerosissimam familiam, lautissimam mensam videat, poterit iis rebus, tanquam sibi gratissimis ac convenientissimis affici, & ad earum amorem excitari, etiamsi non speret illas se adepturum: non tamen ab hujusmodi amore spem omnem excludi necesse est: siquidem & amor & spes in eodem vitæ statu maxime quoad habitum una conjungi possunt. At amplius quiddam est in caritate, & spe supernaturali quoad præsentis vitæ statum: etenim non tantum caritas non excludit a nobis spem supernaturalem, sed cum ea necessario conjungenda est in hac vita, ut docet Apostolus 1. Cor. c. 13. v. 13. *Nunc autem manet fides, spes, caritas*, quia si vere Deum amamus, ad ipsum anhelare nos oportet, & spe beatitudinis ad bene agendum nos excitare. Præcipuum quippe caritatis *studium* secundum S. Th. 2. 2. q. 24. ar. 9. *est, ut homo ad hoc principaliter intendat, ut Deo inhæreat, & eo fruatur; & hoc pertinet ad perfectos, qui cupiunt dissolvi, & esse cum Christo*.

Unde Concil. Trid. sess. 6. cap. 11. declarat, eos Orthodoxæ Religionis Doctrinæ adversari, *qui statuunt in omnibus operibus justos peccare, si in illis suam ipsorum socordiam excitando, & sese ad currendum in stadio cohortando, cum hoc, ut in primis glorificetur Deus, mercedem quoque intuentur æternam; cum scriptum sit:* Inclinavi cor meum ad faciendas justificationes tuas propter retributionem; *& de Mose dicat Apostolus, quod respiciebat in remunerationem*. Et c. 16. postquam allegavit hæc Apostolis verba ad Hebræos, cap. 10. v. 35. *Nolite amittere confidentiam vestram, quæ magnam habet remunerationem*; sic prosequitur: *atque ideo bene operantibus proponenda est vita æterna, & tanquam gratia Filii Dei per Christum Jesum misericorditer promissa, & tanquam merces ex ipsius Dei promissione bonis ipsorum operibus & meritis fideliter reddenda*.

Ex quibus verbis constat, caritatem, etiamsi bonitate Dei absoluta, tanquam motivo, seu objecto formali primario, quod convenientiam sive bonitatem relativam, sive, ut loquuntur Scholæ, *amabilitatem* respectu nostri, tanquam motivum secundarium & proximum non excludit, moveri dicatur cum Scotistis; adjuvari nihilominus, confirmari, & corroborari tum motivo spei, tum aliarum virtutum motivis: ita tamen, ut hæc aliarum virtutum motiva, seu objecta formalia ad motivum caritatis referantur, eique subordinentur; quia caritas est ceterarum virtutum forma, quatenus earum actus ad ultimum finem dirigit juxta S. Thom. 2. 2. quæst. 23. artic. 8. Finis autem ille ultimus est *gloria divina*, quam quærunt unice, qui Deum, ut par est, diligunt. Quærere vero gloriam Dei, est quærere, ut glorificetur Deus. Id porro nulli magis habent cordi, quam qui *nihilum sui* agnoscentes, omnem suam perfectionem a Deo expectant; eique idcirco dant gloriam. Hinc fit, ut ceteris contemptis, hoc unum sibi necessarium judicent, scilicet ut ad Deum tanquam ad summum bonum per præceptorum ejus observationem, perveniant, & ipsius gloriam cum ceteris justis, qui in

per-

Resp. Duo velle debemus bona tum intrinseca, tum extrinseca. Bona Dei intrinseca sunt omnes perfectiones possibiles infinitæ, quas Deus habet in se. Bonum Dei extrinsecum est gloria ejus extrinseca, quæ consistit in manifestatione ejus perfectionum, & in eo quod perfecte cognoscatur, colatur, laudetur, & ametur a creaturis. Itaque cum amare sit velle bonum, amare Deum est illi hæc omnia bona velle, scilicet velle illi, per modum complacentiæ ac gaudii, omnes perfectiones infinitas, quas habet; velle per modum desiderii, seu optare efficaciter, & quantum in nobis est, efficere, ut a nobis & omnibus creaturis cognoscatur, laudetur, colatur, & perfecte ametur.

Quæst. III. *An Caritas est virtus omnium excellentissima?*

Resp. Affirmat. Constat ex 1. ad Cor. 13. *Major autem horum est Caritas*. Et ad Colossens. 3. *Super omnia Caritatem habete: quod est vinculum perfectionis*. Ratio est, quia habet objectum & motivum omnium perfectissimum, attingitque Deum modo perfectissimo, nempe propter seipsum.

Quæst. IV. *Quinam sunt Caritatis actus proprii & eliciti?*

Resp. Sunt amor benevolentiæ, affectus unionis, complacentia de perfectionibus divinis, desiderium ejus gloriæ &c. odium & dolor circa malum bono divino contrarium ut tale, scilicet peccatum.

CAPUT II.

De Præcepto Caritatis.

ARTICULUS I.

De Præcepto Caritatis erga Deum.

Quæst. I. **A**N *extat præceptum Caritatis erga Deum, & ad quid obligat.*

Resp. 1. Extat præceptum amoris Dei speciale, & ab aliis omnibus distinctum. Constat 1. ex Matth. 12. *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & in tota anima, & in tota mente tua. Hoc est maximum & primum mandatum*. At mandatum quod est primum & maximum, est sane præceptum speciale & ab aliis distinctum, & quidem primo & per se maxime datum; ita ut cetera omnia præcepta eo fine dentur, ut hoc ex omni parte perfecte observetur, juxta illud 1. ad Tim. 1. *Finis præcepti Caritas*.

2. Ex SS. Patribus, Pro omnibus sit S. August. qui l. 1. Conf. cap. 5. ait: *Quid tibi sum ipse, ut amari te jubeas a me, & nisi faciam, irascaris mihi, & mineris ingentes miserias? Parvane ipsa es, si non amem te?*

3. Ex propositione damnata ab Alexandro VII. supra cit. & ex hac Alexander VIII. damnata ut hæretica: *Sufficit ut actus moralis tendant in finem ultimum interpretative: hinc homo non tenetur amare neque in principio, neque in decursu vitæ suæ mortalis*. Quæ propositio fuerat jam ante a Sacra Facultate Mussipontana speciali decreto damnata.

4. Quia cum Deus sit objectum summe amabile propter se, & finis ultimus rerum omnium, non potuit sapienter non præcipere creaturæ amoris capaci & liberæ, ut seipsum supra omnia propter se amet. Præterea (ut ait S. Th.) id quod est finis, per se debitum est, cum habeat rationem boni per se. At caritas Dei est finis omnium præceptorum, cum Deum tanquam finem attingat immediate & modo perfectissimo, nempe supra omnia propter seipsum, & ut in se est. Ergo est per se maxime debita.

Resp. 2. Hoc præceptum, prout est affirmativum, obligat ad eliciendum certis temporibus actum internum supernaturalem amoris Dei supra omnia propter se: ut constat ex illis verbis. *Diliges ex toto corde*: in sensu proprio significantibus internum dilectionis affectum, qui (ut exponunt Patres & Doctores) sit amor benevolentiæ efficax & appretiative summus, vi cujus homo Deo, utpote summe amabili ac bono, adhæreat supra omnia propter se, ipsi omnia bona velit, & faciat ea, quæ Deus ab illo saltem graviter exigit, se suamque beatitudinem & cetera omnia ad Dei gloriam referat, malitque privari omni bono creato, & pati omne malum, quam Deum offendere saltem graviter.

Itaque amor, qui primo & maximo mandato præcipitur, debet esse, 1. Internus, verus, ac proprie dictus, ut patet ex his verbis præcepti, *Diliges ex toto corde*.

2. Debet esse appretiative summus in adhæsione, ita ut Deum plus amemus, quam nos ipsos & creaturas omnes, malimusque privari omni bono creato, & pati quodvis malum, quam Deum offendere saltem graviter. Constat, 1. Ex Patrum ac Theologorum & totius Ecclesiæ consensu. 2. Ex his verbis præcepti, *Ex toto corde, & in tota anima tua, & in tota mente tua*: in quo sensu explicantur a S. August. lib. 1. de moribus Ecclesiæ c. 12. ubi ait: *Summum bonum, quod etiam optimum dicitur, non modo diligendum esse nemo ambigit, sed ita diligendum, ut nihil amplius diligere debeamus; idque significatur & exprimitur ex eo, quod dictum est*, Ex tota anima, & ex toto corde, & ex tota mente. Tum ex Matth. 10. *Qui amat Patrem aut Matrem plus quam me, non est me dignus*. Et, *Qui amat filium aut filiam super me, non est me dignus*, Et ad Rom. 8. *Quis nos separabit a Caritate Christi? Tribulatio? An angustia? An fames? An nuditas? An periculum? An persecutio? An gladius? ... Certus sum, quia neque mors, neque vita, neque Angeli, neque principatus, neque virtutes, neque instantia, neque futura, neque altitudo, neque profundum, neque creatura alia poterit nos separare a Caritate Dei*. 3. Quia hunc amorem exigit summa ac infinita excellentia bonitatis divinæ. Enimvero cum Deus sit per suam essentiam infinite bonus & perfectus in omni genere excellentiæ, atque finis ultimus rerum omnium, ideoque infinitis titulis magis diligendus quam quodlibet aliud bonum; nulla creatura potest ei affectu & adhæ-

perpetuum vivent, per totam æternitatem celebrent, & dicant cum Propheta Rege, Psal. 113. v. 17. & 18. 1. *Non mortui laudabunt te, Domine, neque omnes qui descendunt in infernum: sed nos, qui vivimus, benedicimus Domino, ex hoc nunc & usque in sæculum*.

hæsione præferri, aut æquari sine gravi ejus injuria ac contemptu. Præterea amor, qui a Deo præcipitur, debet esse proportionatus Deo summe bono, & amabili: at talis non esset, si Deus non plus amaretur quam quælibet creatura, quæ præ Deo nihil est. Igitur cum amabilitas sit mensura amoris, utpote ejus motivum, summa amabilitas exigit amorem summum appretiative.

3. Amor Dei præceptus debet esse efficax & universalis in suis effectibus, hoc est, debet ita voluntatem afficere ac disponere, ut semper sit parata ad servanda omnia præcepta, & vitandum omne peccatum, saltem mortale. Unde amor ille Dei continet propositum saltem virtuale efficax servandi omnia alia præcepta: Nam amor ille non est solum complacentia de divinis perfectionibus, sed est etiam amor seu affectus voluntatis efficax, efficaciter movens ad facienda ea, quæ Deo placent, & ipse exigit saltem graviter, & ad vitanda ea, quæ ei displicent: amor enim qui præcipitur, est amor *ex toto corde, & ex tota anima, & ex tota fortitudine*, ut habetur Deuter. 9. qui sane amor est efficacissimus. Amare autem efficaciter est bonum velle & facere amato, nec eum offendere saltem graviter. Præterea amor non potest esse appretiative summus, nisi Deus & ejus amicitia præferatur omni bono creato, ut malimus omne bonum creatum amittere, & quodvis malum pati, quam Deum offendere graviter, & ejus amicitiam amittere, ideoque efficaciter parati simus ad nullum præceptum saltem in re gravi unquam violandum. Quare præceptum caritatis obligat ad Dei amorem tum affectivum, tum effectivum, & ad servanda omnia alia præcepta, ut constat ex Joan. 4. *Si diligitis me, mandata mea servate.. Qui habet mandata mea, & servat ea, ille est, qui diligit*. Et 1. Joan. 5. *Hæc est caritas Dei, ut mandata ejus custodiamus*. Hinc transgressiones aliorum præceptorum sunt etiam communi ratione contra caritatem, ejusque habitum destruunt, si sint in re gravi.

4. Amor caritatis erga Deum debet esse purus in suo motivo. Nam ejus motivum est Deus ipse absolute ac in se spectatus, seu Deus ut est in se infinite bonus ac perfectus; sive est ipsa Dei amabilitas infinita & bonitas absoluta, ita ut Deus super omnia ametur propter seipsum, seu quia in se bonus ac perfectus est. Ita Theologi communiter. *Prob.* 1. ex S. August. qui l. 1. de Doctrin. Christ. cap. 47. ait, Deum diligendum esse propter seipsum. Et l. 8. de Trinit. cap. 8. *Ex una eademque Caritate Deum proximumque diligimus, sed Deum propter Deum*. Et in Psal. 53. *Deus noster laudetur voluntate, ametur Caritate; gratuitum sit, quod amatur, & quod laudatur. Quid est gratuitum? Ipse propter se, non propter aliud*. Ex S. Bernardo lib. de diligendo Deo, ubi ait. *Caussa diligendi Deum Deus est, modus sine modo diligere .... Non sine præmio diligitur Deus, etsi absque præmii intuitu diligendus sit. Vacua nempe vera Caritas esse non potest, nec tamen mercenaria est .... verus amor præmium non requirit, sed meretur*. Et Epist. 11. *Est qui confitetur Domino, quoniam potens est, & est qui confitetur, quoniam sibi bonus est; & est qui confitetur quoniam simpliciter bonus est. Primus servus est, & timet sibi: secundus mercenarius est, & cupit sibi: tertius filius, & defert Patri. Itaque & qui timet, & qui cupit, uterque pro se agunt. Sola, quæ in filio est, Caritas non quærit, quæ sua sunt*. Et ex S. Thom. 2. 2. qu. 17. art. 8. qu. 23. art. 5. ad 2. ubi ait: *Caritate diligitur Deus propter seipsum. Unde una sola ratio diligendi attenditur principaliter a Caritate, scilicet divina bonitas quæ est ejus substantia*. Et art. 6. *Fides, & spes attingunt quidem Deum, secundum quod ex ipso provenit nobis vel cognitio veri, vel adeptio boni; sed Caritas attingit ipsum Deum, ut in ipso sistat, non ut ex eo aliquid nobis proveniat*. 2. Ex ipsa Ecclesiæ doctrina in catechismis, in quibus caritas definitur, Virtus per quam amamus Deum super omnia, & proximum sicut nos ipsos propter Deum. Ergo caritatis motivum est Deus simpliciter, ideoque absolute & in se consideratus. 3. Quia caritas est amor benevolentiæ & amicitiæ erga Deum. At per amorem amicitiæ amamus alterum propter ipsum, & volumus ei bonum ut eis bonum est, propter propriam ejus perfectionem. Et vero quis putat se ab alio amari ut amicum, si sciret se solum ab eo amari, quia ei bonus ac benignus est? Præterea caritas, cum sit virtutum omnium præstantissima, debet habere motivum omnium præstantissimum, ideoque Deum ipsum prout est in se.

Equidem debemus etiam amare Deum ut nostrum summum bonum, quod nos perfecte beare potest. At hic amor non est amor caritatis, sed spei, nec sufficit: nam tenemur insuper Deum super omnia amare propter se, seu quia est in se infinite bonus ac perfectus, atque nos ipsos & beatitudinem nostram referre ad ejus gloriam; & hic est proprius actus caritatis: *Est enim caritas amicitia honesta, qua amicus amatur propter se*, ait Toletus. Et ita docet S. Thom. 2. 2. qu. 17. articul. 8. ubi ait: *Perfectus quidem amor est, quo aliquis secundum se amatur, utpote cui aliquid vult bonum, sicut homo amat amicum. Imperfectus amor est, quo quis amat aliquid non secundum ipsum, sed ut illud bonum sibi ipsi proveniat; sicut homo amat rem, quam concupiscit. Primus autem amor pertinet ad Caritatem, quæ inhæret Deo secundum seipsum: Sed spes pertinet ad secundum amorem*. Quare Filliucius ex illis docet, esse mortale diligere Deum principaliter propter beatitudinem, ita ut si hæc deesset, Deus non diligeretur supra omnia. Licitum est tamen ac bonum, diligere Deum propter mercedem æternam, tamquam finem minus principalem.

Quæst. II. *An tenemur etiam amare Deum supra omnia intensive, seu cum majore intensione, vehementia & conatu, quam omnes creaturas?*

Resp. 1. Hoc præceptum, prout est negativum, prohibet pro quolibet tempore omnem generaliter Dei offensam, ita ut omnia peccata mortalia sint contra caritatem, ejusque habitum destruant, nam per quodlibet peccatum mortale creatura præfertur Deo super omnia diligendo: specialius tamen & magis directe vetat odium Dei.

Resp. 2. Communiter negant Theologi. Quia intensio est caritatis perfectio solum accidentalis, & sine majori illa intensione servatur præceptum de Ordine caritatis eo modo, qui satis sit, ut caritas erga Deum sit re & opere efficacior, quam amor cujuslibet objecti. Quod autem præcipuum est in caritate, est ut sit efficax erga Deum, qui affectu & opere propter se præferatur omnibus creaturis.

Præ-

Præterea cum Deus amatur appretiatione summa, amatur modo actum amoris constituente in gradu excellentiæ, ad quem nullus pertingere potest amor erga creaturam ordinatus, etiamsi, infinita intensione amaretur: & sic tunc Deus amatur modo proportionato suæ excellentiæ, ideoque modo sufficiente ad impletionem præcepti.

Præceptum autem diligendi Deum ex toto corde (*) intelligunt de totalitate (Vid. N. 131.) appretiationis, non intensionis. Appretiatio vero consistit non in vehementia & conatu affectus, sed in libera prælectione & prælatione.

Certe quando affectus erga creaturam actu obsistit amori Dei, appretiative sumpto: tunc opus est maximo conatu voluntatis, ut Deus supra omnia ametur.

Quæst. III. *Quandonam præceptum Caritatis obligat ad amandum Deum?*

Resp. Sub mortali obligat per se (1) ad eliciendum actum internum amoris Dei supra omnia propter se: 1. Ubi primum, moraliter loquendo, quis rationis usum adeptus est, & habet sufficienter Dei notitiam, quam quidem tunc quisque sibi comparare tenetur. *Ita S. Thom. 1. 2. qu. 89. art. 6. Toletus Layman, & alii multi.* Nam recta ratio dictat, creaturam rationalem, ubi primum, moraliter loquendo, capax est cognitionis & amoris Dei, eum debere amare ut rerum omnium finem ultimum, propter quem facta sunt omnia, & ad quem proinde omnes se suaque omnia ac totum vitæ cursum referre debent, & consequenter Deum super omnia propter se amare, atque implere debere primum & maximum mandatum. Præterea quando præcepta non determinant tempus, censentur obligare pro præsenti, seu primo quoque tempore, quo commode impleri possunt: alioqui posset quis semper in futurum usque ad mortem suam differre eorum observationem; & sic eludere præcepta. Unde Cajetanus & Navarrus dicunt, teneri omnes hoc omissionis peccatum confiteri in dubio, an tunc actum caritatis elicuerint, necne.

2. In quovis probabili periculo mortis, quamvis Sacramenta suscepta sint. *Ita communiter.* Tum quia hic actus sæpius ratione sui præceptus est, & tempus maxime necessarium est articulus mortis. Tum quia homo, instante termino vitæ, tenetur perfecte tendere in finem suum ultimum. *Sive enim vivimus Domino, vivimus, sive morimur, Domino morimur,* ad Rom. 14.

3. Quando est periculum labendi in mortale, nisi actus amoris eliciatur, & ingruit gravis tentatio, quæ non putetur posse aliter superari; nam ex caritate Dei tenemur ejus offensam vitare, & media ad hoc necessaria adhibere.

4. Sæpissime in decursu vitæ, ut satis patet tum ex natura caritatis, quæ est finis omnium præceptorum & actionum, & quæ (ut ait S. August. in Psal. 121.) vacare non potest in anima amantis: nam caritas est amicitia quædam cum Deo; amicitiæ autem divinæ ratio, Deique bonitas infinita exigit, ne diutius amorem erga Deum differamus, & raro eliciamus, sed ut quamprimum possumus, & sæpissime in vitæ curriculo Deum amemus. Tum ex verbis præcepto additis, quibus Deus jubet illud fere semper habere in mente, videlicet ut actus amoris sæpissime eliciatur. Deut. 6. *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex toto anima tua, & ex tota fortitudine tua. Eruntque verba hæc, quæ ego præcipio tibi hodie, in corde tuo, & narrabis ea filiis tuis, & meditaberis in eis, sedens in domo tua, & ambulans in itinere, dormiens, atque consurgens. Et ligabis ea quasi signum in manu tua; eruntque & movebuntur inter oculos tuos, scribesque ea in limine, & ostiis domus tuæ.* Et vero nullus est habens jus exigendi ab alio amorem, qui petat ut semel tantum aut raro ametur; sed is exigit potius, ut sæpe affectu effectuque ametur. Ergo a fortiori jure Deus amoris erga se actum sæpius tota nostra vita iteratum a nobis exigit. Præterea omissio amoris Dei per tempus notabile includit quemdam contemptum divinæ amicitiæ. Hinc ab Innocentio XI. damnatæ sunt hæ propositiones. 6. *Probabile est, ne singulis quidem rigorose quinquenniis per se obligare præceptum Caritatis erga Deum. 7. Tunc solum obligat, quando tenemur justificari, & non habemus aliam viam, qua justificari possimus.*

Quoties autem intra annum obliget per se, non potest facile determinari. Scotus (Vid. N. 249.) putat adultum obligari ad illum actum singulis diebus Dominicis & festis. Quam opinionem, ait Cardenas noster, non esse contemnendam, quia cum constet hunc actum frequenter in vita eliciendum esse, & tempus definiendum sit ex judicio prudenti; videtur prudens designatio temporis esse dies cultui divino dicatus: cultus enim optimus est actus caritatis, ut docet S. August. Idem Cardenas asserit esse mortale, si intra mensem integrum omittatur. Suarez vero lib. 1. de orat. c. 30. docet divina præcepta affirmativa, ut caritatis, & similia, obligare, ut actus eorum non multo tempore differantur; in particulari autem judicare, quando sit nimia dilatio, vel quæ sit debita frequentia, prudenti arbitrio relictum videri ex natura rei.

Obligat vero ex virtute Religionis, quando quis culpæ mortalis conscius, deficiente confessario, tenetur celebrare, vel Sacramentum quodvis conficere, aut suscipere. Nam tunc obligatur ad actum contritionis perfectæ, quæ includit actum caritatis. Requiritur etiam hic actus ad justificationem extra Sacramentum.

Ex dictis collige, parentes & parochos (2) graviter teneri, suos docere obligationem, & modum eliciendi actus Fidei, Spei, & caritatis: confessarios vero teneri curare, ne pœnitentes in mortis periculo hos actus eliciant.

Nota. Ex Delugo, præcepta Fidei, Spei, & caritatis sunt in aliquo sensu supernaturalia & in aliquo etiam sensu naturalia. Sunt supernaturalia tum ex parte objecti, tum ex parte suorum actuum; nam im-

(*) *Dicendum (inquit D. Th. 2. 2. q. 14. art. 6. ad 2.) ex Augustino quod modus diligendi Deum est, ut ex toto corde diligatur, idest ut diligatur quantumcumque diligi potest.*

(1) *Vid. N. 325. 331. 373. & Bened. XIV. Instit. Eccl. 72.*

(2) *Vid. Bened. XIV. Instit. Eccl. 72.*

impleri nequeunt nisi per actus supernaturales, quatenus Deus elevavit hominem ad finem supernaturalem, per tales actus supernaturales consequendum. Sunt vero naturalia ex parte obligationis, quia ex suppositione quod Deus elevaverit hominem ad finem supernaturalem consequendum per actus supernaturales, eo ipso absque alio novo præcepto & ex natura rei obligatur homo ad eliciendos actus supernaturales necessarios ad finem illum obtinendum: nam ex obligatione diligendi Deum & seipsum, obligatur ad comparandum finem illum adeo sublimem ac perfectum, & consequenter ad adhibenda media necessaria ad talem finem. Quare Lex naturalis ad tales supernaturales actus obligat in hypothesi elevationis; in statu autem naturæ puræ esset obligatio amandi Deum super omnia propter se actu naturali.

Quæst. IV. *An ex præcepto Caritatis tenemur omnes actiones nostras referre ad Deum?* (1)

Resp. Affir. Prob. 1. ex S. August. lib. 1. de Doct. Christ. c. 22. ubi ait: *Hæc regula dilectionis divinitus constituta est*. Diliges proximum sicut te ipsum; Deum vero ex toto corde, & ex tota anima, & ex tota mente, *ut omnes cogitationes tuas, & omnem vitam, & omnem intellectum in illum conferas, a quo habes ea ipsa, quæ confers. Cum autem ait*, toto corde, tota anima, tota mente, *nullam vitæ nostræ partem reliquit, quæ vacare debeat*. 2. Ex S. Th. 1. 2. q. 100. art. 10. ad 2. ibi: *Sub præcepto Caritatis continetur, ut diligatur Deus ex toto corde: ad quod pertinet, ut omnia referantur in Deum: & ideo præceptum Caritatis implere homo non potest, nisi etiam omnia referantur in Deum*. Quia ex præcepto caritatis tenemur amare Deum, ut finem ultimum rerum omnium, & Deus non amatur ut finis ultimus rerum omnium, nisi omnia in ipsum referantur.

Porro omnes actiones nostras generatim ad Deum ex affectu caritatis referre tenemur tunc tantum, cum urget præceptum amandi Deum propter se, ut finem ultimum rerum omnium. Nam præceptum caritatis non obligat ad referendum omnes actiones & omnia in Deum, nisi obligando ad amandum Deum propter se, ut finem ultimum rerum omnium. Quare non tenemur omnes omnino actiones singillatim elicere ex motivo seu affectu caritatis: alioqui omnia opera infidelium, imo & fidelium in statu peccati manentium essent peccata, quod est error ab Ecclesia damnatus: item actus, quo quis detestatur peccatum præcise ob metum pœnalem, esset malus, quod repugnat tum Concil. Trid. sess. 7. can. 8. & sess. 14. c. 4. tum S. August. qui in Psal. 27. ait: *Ille timor qui nondum castus præsentiam Domini & pœnas timet, timere facit, non timore amittendi bonum illud, sed timore patiendi illud malum. Non timet, ne perdat amplexus pulcherrimi sponsi, sed timet, ne mittatur in gehennam. Bonus est & iste timor, utilis est*. Præterea Alexander VIII. damnavit has propositiones: 10. *Intentio, qua quis detestatur malum, & prosequitur bonum, mere ut cælestem obtineat gloriam, non est recta, nec placens Deo*. 11. *Omne, quod non est ex Fide Christiana supernaturali, quæ per dilectionem operatur, peccatum est*. Denique actus eliciti ex motivo aliarum virtutum (*) sunt boni ac liciti, alioqui non essent actus virtutis. Et evidens est, omne bonum honestum esse honeste diligibile propter se præcise. Quid enim magis rationi consentaneum est, quam amare quæ sunt rationi & naturæ rationali consentanea qua talia?

Tamen dum non referimus ex affectu caritatis actiones nostras ad Deum, tunc tenemur eas ad ejus gloriam referre virtualiter, seu implicite, & ex intentione seu natura operis (ut ajunt) agendo scilicet ex motivo alicujus virtutis & honestatis. Prob. 1. Ex 1. ad Corint. 10. *Sive manducatis, sive bibitis, sive aliud quid facitis, omnia in gloriam Dei facite*.

Id esse præcepti satis indicat verbum imperativum, *Facite*, quod in sensu proprio sonat imperium seu mandatum, dum materia id patitur: & docet S. Thom. in epist. ad Coloss. c. 3. ubi ait: *Quidam dicunt quod hoc est consilium, sed hoc non est verum*. 2. Ex S. August. in Psal. 65. *Quo fine facias, vide. Si eo id facis, ut tu glorificeris, hoc prohibuit: si autem ideo, ut Deus glorificetur, hoc jussit*. Et ex S. Basil. in Reg. interrog. 195. ubi ait: *Omnia propter Deum ex Dei mandato facienda*. Idem docent alii Patres. 3. Quia debemus Deo omnes actiones nostras ex titulo creatoris, ac redemptoris, & vi supremi ejus dominii, ex quo omnes actus nostri magis debentur Deo, quam cuivis domino temporali opera servi. Ergo omnes actus nostri debent ad Dei obsequium referri, saltem ex natura operis. 4. Quia (ut alias probatum est,) semper tenemur agere propter finem honestum, ideoque ex motivo alicujus virtutis. At omnis honestas & actus virtutis ex natura sua refertur & ordinatur ad Deum tamquam ad regulam, fontem, ac finem omnis honestatis, & ex se tendit ad Dei gloriam, cum sit conformis ejus voluntati, eique placeat.

ACTUS CARITATIS.

Domine Deus, te ex toto corde meo & super omnia diligo, quia tu Deus es ob infinitas perfectiones tuas omni, & summo amore dignissimus. Proximum quoque meum, sicut meipsum, propter te diligo.

ARTICULUS II.

De præcepto Caritatis erga proximum.

Quæst. I. *An datur præceptum diligendi proximum, & ad quid obligat?*

Resp. 1. Extat præceptum speciale diligendi proximum non tantum actu externo, sed etiam interno, & amore benevolentiæ, quo ei velimus bonum quatenus ejus bonum est. Constat ex Matth. 22. *Secundum autem (mandatum) simile est huic. Diliges proximum tuum sicut te ipsum*. Et Joan. 15 *Hoc*

(1) *Controversiam hanc reperies prolixe, & accurate pertractatam in Proœm. Dissertat. videlicet Num. 327. usque ad 377.*

(*) *Quæ tamen eadem nulla sint, nisi e caritate in Deum vivificentur.*

Hoc est præceptum meum, ut diligatis invicem sicut dilexi vos. Et 1. Joan. 4. *Hoc mandatum habemus a Deo, ut qui diligit Deum, diligat & fratrem suum*. Dilectio autem est affectus voluntatis, quo volumus bonum personæ amatæ. Hinc Innocent. XI. damnavit has propositiones. *Non tenemur proximum diligere actu interno, & formali*. 11. *Præcepto proximum diligendi satisfacere possumus per solos actus internos*.

Resp. 2. Hoc præceptum complectitur omnes creaturas rationales ejusmodi nobiscum beatitudinis capaces. Nam si omnes & soli caritate divina amari possunt & debent, quibus debemus & possumus propter Deum velle summum bonum beans, in cujus communicatione & capacitate fundatur dilectio caritatis, ac proinde complectitur omnes Angelos ac homines beatos, animas in purgatorio detentas, & omnes homines viatores, sive sint justi, amici, consanguinei, Catholici, sive peccatores, inimici, extranei, & infideles: sunt enim hi omnes nobis proximi communione capacitatis ejusdem beatitudinis ac hæreditatis æternæ, quam jam beati possident, & ad quam illi destinantur, & quam possunt consequi quamdiu in via sunt. Ideoque amandi sunt amore benevolentiæ, tendentis ad unionem, quæ intercedere debet inter fratres & coæredes. Unde tenemur omnes omnino homines in universali amare, nullo excepto: in particulari vero hos determinate, quibus opitulari debemus, vel in quos odium deponi nequit, nisi singillatim actu interno diligantur.

Hinc soli dæmones & homines jam damnati excipiuntur: quia caritas est amor benevolentiæ, quo volumus præcipue beatitudinem æternam, & quæ ad eam conducere possunt. At hoc non licet damnatis velle: nam amor ille repugnat caritati erga Deum, qua approbamus ejus justitiam; inquit S. Th. qu. 24. ar. 21. (*)

Resp. 3. Hoc præceptum, ut affirmativum, obligat ad amandum proximum propter Deum amore benevolentiæ affectivo & effectivo, sicut nos ipsos amamus, non quidem secundum omnimodam æqualitatem, sed secundum similitudinem, ut docet S. Th. 2. 2. q. 44. ar. 7. ubi ait: *Dum dicitur, sicut teipsum, non est intelligendum quantum ad hoc quod aliquis priximum sibi æqualiter diligat, sed similiter sibi*, ita ut idem bonum proximo velimus, & ei quantum possumus, procuremus in necessitate, quod tenemur nobis velle, & rationabiliter volumus, & quidem principaliter beatitudinem æternam, ac media ad eam assequendam necessaria; secundario autem bona temporalia necessaria ad vitam corporalem convenientem, & quatenus ex auxilio gratiæ ad salutem conducunt; atque quantum possumus, ei procuremus in ejus necessitate. *Velle debemus, ut omnes nobiscum diligant Deum, & totum, quod vel eos adjuvemus, vel adjuvemur ab eis, ad unum ullum finem referendum est*, ait S. August. lib. 1. de Doctr. Christ. c. 29. Et lib. 1. de morib. Ecclesiæ cap. 6. postquam hoc præceptum retulit, sic prosequitur: *Te autem ipsum salubriter diligis, si plus quam te diligis Deum. Quod ergo agis tecum, id agendum cum proximo est, hoc est, ut ipse etiam perfecto amore diligat Deum. Non enim eum diliges, tamquam teipsum, si non ad id bonum, ad quod ipse tendis, adducere satagis*.

Obligat autem ad eliciendum sæpe in vita actum internum amoris supernaturalis erga proximum propter Deum, & ad exercendum externum seu effectivum amorem, positum in opitulatione proximi, sive spirituali, sive corporali: nam amare est bonum velle & facere cum possis, juxta illud 1. Joan. 3. *Non diligamus verbo, neque lingua, sed opere, & veritate*. Præterea internus amor proximi præceptus est in bonum ac utilitatem proximi: at non potest prodesse proximo, nisi per beneficia & auxilia.

Dixi, *propter Deum*, hoc est quia ad Deum pertinet ut imago ejus, ut capax dilectionis, & possessionis ejus, ut ab ipso creatus, redemptus &c. ita ut Deum in ipso amemus &c. & quia id Deo summo bono & amato placet. *Propter hoc ex Caritate diligere debemus alios, quia sunt nobis proximi & secundum naturalem Dei imaginem & secundum capacitatem gloriæ*, ait S. Thom. 2. 2. quæst. 44. ar. 7. Nam amare proximum propter aliquam utilitatem temporalem, vel quodvis aliud motivum naturale, non est actus caritatis: *Si quis quemlibet amat, sed propter Deum non amat, Caritatem non habet*, ait S. Gregor. hom. 38. in Evang. & August. lib. 2. de Doctr. Christ. cap. 27. ait: *Omnis homo, in quantum homo est, diligendus est propter Deum, Deus vero propter seipsum*. Et lib. 3. cap. 7. *In eo se exercet omnis divinarum scripturarum studiosus, nihil in eis aliud inventurus, quam diligendum esse Deum propter Deum, & proximum propter Deum, & illum quidem ex toto corde, ex tota anima, ex tota mente diligere: proximum vero tanquam seipsum, idest, ut tota proximi, sicut etiam nostri, dilectio referatur in Deum*. Et vero debemus diligere alios, sicut Christus nos dilexit, & Joann. 15. supra citato Christus autem omnes dilexit propter Deum.

Hinc objectum formale seu motivum caritatis erga proximum est infinita Dei bonitas, seu amabilitas, quæ sicut movet amorem Dei, movet quoque ad amorem proximi propter Deum, eo quod ad Deum pertineat, & Deus amet omnes homines, etiam peccatores, quamdiu sunt in via, volendo illis summi boni, nempe sui ipsius, fruitionem, eis conferendo media ad eam asserendam sufficientia, aliaque bona, velitque, ut omnes amemus.

Resp. 4. Hoc præceptum, quatenus est negativum, vetat pro quovis tempore odium, & omnes actus oppositos amori benevolentiæ, ne scilicet proximo unquam velimus, optemus, inferamus malum spirituale, nec etiam temporale, saltem ut ipsius malum, & sine justa caussa & auctoritate. Quod addo, quia ex justa caussa & auctoritate potest inferri malum temporale proximo ob finem bonum, v. gr. aliqua punitio a superiore correctionis caussa, vel a judice ob crimina ex motivo justitiæ. Hinc nunquam licet odisse ullum hominem, quantumvis impro

(*) *In peccatoribus ex caritate debemus diligere naturam, peccatum autem odisse: in nomine autem dæmonis significatur natura peccato deformata: & ideo dæmones ex caritate diligendi non sunt, unde illud Isaiæ 28. pactum vestrum cum inferno non stabit*.

probum, ex displicentia personæ, ei optando malum, quatenus ejus malum est, aut gaudendo de ejus malo, vel dolendo de ejus bono, ut ejus bonum est.

✠ Auctoris assertio magis, ac magis confirmatur ex tribus Innoc. XI. damnatis Propositionibus, quarum proscriptione demonstratur, nec equidem indirecte posse malum proximo optare, aut de ejusdem malo gaudere. 13. ita se habet: *Si cum debita moderatione facias, potes absque peccato mortali de vita alicujus tristari, & de illius morte naturali gaudere, illam inefficaci affectu petere, & desiderare, non quidem ex displicentia personæ, sed ob aliquod temporale emolumentum.*

14. *Licitum est absoluto desiderio cupere mortem Patris, non quidem ut malum Patris, sed ut bonum cupientis, quia nimirum ei obventura est pinguis hæreditas.*

15. *Licitum est filio gaudere de parricidio Parentis a se in ebrietate perpetrato propter ingentes divitias inde ad hæreditatem consecutas.*

Duæ autem sunt regulæ generales duplicis hujus præcepti a Scripturis traditæ, & lumine naturali notæ. 1. Pro affirmativo: *Omnia quæcumque vultis,* (rationabiliter) *ut faciant vobis homines, & vos facite illis: Hæc est enim Lex & Prophetæ*, Matt. 7. 2. Pro negativo: *Quod ab alio oderis fieri tibi, vide, ne tu aliquando alteri facias*, Tobiæ 4. Hinc S. August. lib. de vera relig. c. 48. ait: *Ea est regula dilectionis, ut quæ sibi vult bona provenire, & illi velit; & quæ accidere sibi mala non vult, illi nolit. Hanc voluntatem erga omnes homines servate.* ✠

Quæst. II. *An tenemur diligere inimicos, id est, eos qui nos, vel nostros oderunt, vel aliqua injuria affecerunt?*

Resp. 1. Præceptum caritatis erga proximum obligat etiam erga inimicos, perinde ac si tales non essent. *Ita omnes.* Quia nihilominus sunt veri proximi, utpote ejusdem nobiscum æternæ beatitudinis capaces, per quam capacitatem nobis societate quadam conjunguntur: quare tenemur eos non solum non odisse, sed etiam positive diligere amore effectivo, non quidem ut sunt inimici, (*) sed ut sunt homines beatitudinis capaces, & quia Deus vult, ut illos amemus. Et constat etiam ex Matt. 5. *Ego autem dico vobis: Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos; & orate persequentibus & calumniantibus vos.* Quæ verba juxta Ecclesiæ & Patrum interpretationem, continent verum præceptum, quod est etiam juris naturalis. *Grave præceptum, sed grande præmium.* Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos, &. orate pro persequentibus vos. *Audisti opus, expecta mercedem*: ut sitis (inquit) filii Patris vestri, qui in cœlis est. S. Aug. serm. 317. alias 93. de diversis.

Resp. 2. Ex caritate obligamur erga inimicos generatim ad ea omnia, ad quæ tenemur erga proximum modo supra explicato, siquidem sunt vere proximi nostri. Specialim vero tenemur. 1. Omne in illos odium, ac vindictæ affectum rejicere ac deponere; atque omnes offensas ex corde iis remittere, ita ut ob offensam illis non male velimus, sed ea non obstante semper parati simus iis exhibere debita internæ dilectionis signa, etsi veniam non petant, imo in odio contra nos persistant, ex Matth. 6. *Si non dimiseritis hominibus, nec Pater vester dimittet vobis peccata vestra.* Et Eccl. 10. *Omnis injuria proximi ne memineris; & nihil agas in operibus injuriæ.* Unde nunquam licet iis velle malum, ut eorum malum, nec de malo ut eorum malo gaudere, vel de eorum bono ut eorum bono dolere: hæc enim sunt odii actus. *Cum ceciderit inimicus tuus, ne gaudeas, & in ruina ejus ne exultet cor tuum, ne forte videat Dominus, & displiceat ei.* Prov. 24. *Si de prosperitate affligitur, & de calamitate se odientis lætatur, constat quod non amat*, ait S. Greg. lib. 22. in Joan. c. 6. Neque licet a Deo vel hominibus vindictam injuriæ expetere ex displicentia personæ, multo minus eam sumere. *Benedicite persequentibus vos; benedicite, & nolite maledicere... nulli malum pro malo reddentes.* Ad Rom. 12.

2. Tenemur eos non excludere ab actu interno caritatis, quem erga proximum elicimus, sed eos in eo generatim includere; imo in particulari hos numero ac determinate diligere, quoties periculum est, ne ob gravem injuriam acceptam eos oderimus, eisque malum optemus, ut sæpe contingit, nisi illud odium actu amoris & oratione cohibeatur; nam tunc ille amor est medium necessarium ad servandum præceptum.

3. Tenemur inimicis ex interno affectu præstare communia dilectionis signa, & beneficia, quæ aliis ejusdem status & conditionis præstare solemus, qualiaque Christiano debentur a quovis Christiano, concivi a concive, cognato a cognato, pauperi a divite, superiori a subdito &c. *Ita communiter cum S. Th. 2. 2. q. 25. art. 9.* Nam tenemur inimicos diligere, eis benefacere, & pro eis orare, in particulari quidem quando occurrit necessitas; & in communi extra casum necessitatis, quando scilicet alios homines in communi amamus, vel aliis hominibus benefacimus, aut pro eis oramus in communi, etiam absque obligatione. Hinc non licet inimicum excludere a communibus orationibus, vel eleemosynis, a resalutatione, a responsione ad interrogata, mercium expositarum venditione &c. Nam talis exclusio esset vindicta privato illicita, & in talibus circumstantiis signum odii præbens scandalum, ideoque se adversatur caritati, & quidem graviter.

Specialia autem benevolentiæ signa, & beneficia non tenemur eis præstare, per se loquendo, nisi iis indigeant; sed solum esse parati ad præbendum, quando egebunt. Quia præceptum de exhibenda benevolentia non obligat pro omni tempore, sed tantum in casu indigentiæ proximi, juxta illud Prov. 26. *Si esurierit inimicus tuus, ciba illum....... & Dominus reddet tibi.* Enim vero ex præcepto caritatis non aliter tenemur, per se loquendo, amare inimicos atque alios homines; nam non magis sunt proximi nostri quam alii homines. Non tenemur autem, per se loquendo, amare alios homines in particulari ex lege caritatis nisi in casu necessitatis; & extra casum necessitatis sufficit, si eos amemus in communi; & eis communia benevolentiæ signa exhibe-

(*) *In quo contaminantur peccato.*

hibeamus. *Diligere inimicos in generali, est in præcepto, in speciali autem, non est in præcepto, nisi secundum præparationem animi; si scilicet homo esset paratus etiam specialiter inimicum diligere, & eum juvare in necessitatis articulo, vel si veniam peteret.* S. Th. 2. 2. q. 36. ar. 8.

Dixi, *per se loquendo*. Nam ob circumstantias quasdam potest esse ratio obligationis ad ista specialia præstanda inimico, ut periculum scandali ex omissione, inimici necessitas spiritualis vel temporalis, exhibitio specialium signorum amoris ex parte ipsius. Item si per aliqua specialia beneficia vel signa amoris certo possis, saltem sine gravi incommodo, inimicum tibi & Deo reconciliare, ad ea teneris; quamvis ille prior offenderit, & nolit inimicitiam deponere, nisi tu eum sic prævenias, juxta illud Rom. 12. *Noli vinci a malo, sed vince in bono malum.* Quia ex caritate tenemur grave damnum proximi, præsertim spirituale, licet ex ejus culpa obveniens, impedire vel tollere, cum possumus saltem sine nostro gravi incommodo. Imo juxta Suarez, & alios, si inimicum ante offensam solebas salutare, alioqui, cum eo concervari &c. tametsi illa sint specialia dilectionis signa, teneris eadem præstare, nisi circumstantiæ speciales aliud postulent, vel excusent, ut si specialis illa benignitas inimico non sit profutura. Quia istorum recusatio extra circumstantias speciales censetur communiter signum odii, vindictæ, vel contemptus, ac proinde odii fomitem & scandalum præbet, & caritati adversatur. Item tenemur specialia beneficia & amicitiæ signa inimico exibere, si ipse ea nobis prius exhibeat; nam horum omissio censetur moraliter vindicta, & signum inimicitiæ, quæ præcepto negativo vetatur.

4. Tenemur inimico veniam petenti non solum offensam condonare ex animo, nempe odium, malevolentiam, & vindictæ appetitum rejiciendo ac deponendo (ad quod obligamur, etiamsi non peteret) sed etiam externa benevolentiæ & reconciliationis signa exhibere, habita ratione, circumstantiarum. Tunc enim horum omissio esset quædam odii declaratio, vindicta, & scandali caussa. Excipe, nisi sit pater, vel quivis superior, qui quandoque potest justæ correctionis caussa, erga liberos vel subditos benevolentiæ signa differre, modo intus caritatem servet.

5. Tenemur inimicis in necessitate sive spirituali, sive corporali opitulari, & damnum in honore, fama, corpore, vel rebus impedire, saltem dum sine nostro gravi damno possumus. *Benefacite his qui oderunt vos*, Matt. 5. Nam ad id tenemur erga proximum.

Porro qui alterum injuste offendit, tenetur veniam petere, nam id exigit ratio justitiæ. Quod si duo mutuo se offenderunt; tunc si offensio sit æqualis gravitatis, tenetur reconciliationem petere qui prius offendit; quia qui prius læsus fuit, prius jus habet exigendi satisfactionem: si offensio sit inæqualis, tenetur ille qui gravius offendit, nam gravior offensio prævalet priori minus gravi; & sic prius compensanda est. Et excessus ille est quasi nova injuria, quæ novum jus læso dat exigendi satisfactionem. *Petat veniam, qui fecit injuriam; det veniam, qui accepit injuriam, ut non possideamur a satana, cujus triumphus est dissensio Christianorum*, ait S. August. serm. 210. alias de diversis 74.

Resp. 3. Non tenemur remittere inimico satisfactionem debitam, ut honoris, famæ, vel pecuniæ; quia eam exigere non est vindicta, seu usus juris. Quippe injuriam passus habet jus ad congruam satisfactionem, & jus illud per legitimam potestatem prosequendi. Et hæc compensatio seu restitutio non expetitur, quatenus est malum inimici, sed quatenus in nostrum bonum justum cedit, & malum nostrum injustum expellit. Imo adversus illum licet instituere actionem tum civilem, tum criminalem, modo id non fiat ex odio, vindicta, vel alio pravo fine: civilem quidem, ut damnum illatum compenset, vel pro injuria satisfaciat; criminalem vero ex amore publicæ justitiæ, ne aliis noceat, vel ne impunita maneant crimina cum reip. damno. Qui tamen uterque procedendi modus ordinarie non vacat periculo, cum pauci amore justitiæ aut boni communis ducantur, plurimi vero vindictæ explendæ desiderio. Ita S. Thom. 2. 2. quæst. 108. art. 1. ubi ait: *Vindicatio fit per aliquod pœnale malum inflictum peccanti. Est ergo in vindicatione consideranaus vindicantis animus. Si enim ejus intentio feratur principaliter in malum illius, de quo vindictam sumit, & ibi quiescat, est omnino illicitum, quia delectari in malo alterius pertinet ad odium, quod Caritati repugnat, qua omnes homines debemus diligere. Nec aliquis excusatur, si malum intendat illius, qui sibi injuste intulit malum; sicut non excusatur aliquis per hoc quod odit se odientem. Non enim debet homo in alium peccare propter hoc quod ille peccavit prius in ipsum. Hoc enim est vinci a malo, quod Apostolus prohibet*, Rom. 15. *dicens*: Noli vinci a malo, sed vince in bono malum. *Si vero intentio vindicantis feratur principaliter ad aliquod bonum, ad quod pervenitur per pœnam peccantis, puta ad emendationem peccantis, vel saltem ad cohibitionem ejus, & quietem aliorum, & ad justitiæ conservationem, & Dei honorem: potest esse vindicatio licita, alias debitis circumstantiis servatis.*

Æquam tamen ad arbitrium prudentum satisfactionem ab inimico oblatam acceptare tenemur ex caritate: nec tunc licet judicem interpellare, nisi reus sit reip. noxius, vel periculum sit, ne alios similiter injuria afficiat. Nam extra hos casus actionem civilem instituere, & inimicum sumptibus onerare, est contra caritatis Legem, vetantem, ne alteri facias, quod tibi non vis rationabiliter fieri.

Quæst. III. *An vindicta, seu redditio mali pro malo, facta auctoritate privata, semper est illicita?*

Resp. Affirmat. Constat, 1. Ex Eccl. 28. *Qui vindicari vult, a Domino inveniet vindictam. Memento novissimorum, & desine inimicari.* Et ex Matth. 7. supra cit. Et ex Rom. 12. *Nulli malum pro malo reddentes.... Non vosmetipsos defendentes* (hoc est ulciscentes, ut habet vox græca) *Scriptum est enim: Mihi vindicta, & ego retribuam, dicit Dominus &c.* Et 1. Thessal. 5. *Videte, ne quis malum pro malo alicui reddat.* 2. Quia vindicta privata auctoritate illata, est non solum contra caritatem, sed etiam contra justitiam; tum quia est usurpatio alienæ potestatis, nempe superioris, ad quem solum punitio pertinet; tum quia quisque habet jus, ut non puniatur ab eo, qui nullam habet au-

auctoritatem & jurisdictionem in ipsum ; Imo nunquam licet expetere punitionem inimici etsi justam, & legitima auctoritate factam, quatenus ejus malum est : nam hoc est actus odii nunquam liciti.

CAPUT III.

De Ordine Charitatis.

Quæst. I. *AN ordo in Caritate servari debet?*

Resp. Affirmat. *Ita omnes.* Prob. 1. Ex Cant. 2. *Ordinavit in me Caritatem.* 2. Ex S. August. lib. 1. de Doctor. Christ. c. 27. *Ille juste & sancte vivit ... qui ordinatam dilectionem habet, ne aut diligat quod non est diligendum; aut non diligat quod est diligendum; aut amplius diligat quod est minus diligendum : aut æque diligat quod vel minus vel amplius diligendum est ... Etsi Deus omni homine amplius diligendus est, amplius quisque debet Deum diligere quam seipsum. Item amplius alius homo diligendus est, quam corpus nostrum : quia propter Deum ista omnia sunt diligenda; & potest nobiscum alius homo Deo perfrui, quod non potest corpus : quia corpus per animam vivit, qua fruimur Deo.* 3. Ex S. Thom. 2.2.q. 44. ar. 8. *Modus, qui pertinet ad rationem virtuosi actus, cadit sub præcepto, qued datur de actu virtutis. Ordo autem Caritatis pertinet ad ipsam rationem virtutis, cum assipiatur secundum proportionem dilectionis ad diligibile. Unde manifestum est, quod ordo Caritatis debet cadere sub præcepto.*

4. Quia objecta diligenda & optanda, non sunt æqualia inter se. Ergo debet esse inter illa ordo, ut caritas sit recta. 5. Deus vult, ut aliquos, nempe qui nobis sunt conjunctiores, plus diligamus.

Duplex autem est ordo in caritate servandus, alter in personis, alter in bonis. In personis homo amare debet. 1. Deum utpote principium ac finem ultimum rerum omnium, & summe bonum ac perfectum. 2. Seipsum. 3. Ceteros homines. In bonis primum locum tenent bona spiritualia, seu supernaturalia, nempe gloria, seu beatitudo æterna, gratia, virtutes, bona merita. Secundum bona naturalia & bona corporis, ut vita, integritas membrorum, sanitas &c. Tertium bona externa, ut honor, fama, divitiæ &c. Item bonum commune majus est bono privato; quia bonum commune est bonum totius, & bonum privatum est bonum partis, sicut autem totum est majus sua parte, ita bonum totius majus est bono partis, ideoque ei præferendum.

Quæst. II. *An & quomodo quisque seipsum magis diligere debet quam proximum?*

Resp. 1. Unusquisque tenetur seipsum magis diligere simpliciter & absolute, quam proximum. Ita S. Th.q. 26. ar. 4. & q. 44. ar. 8. ad 2. *Prob.* 1. Ex Matth. 22. *Diliges proximum sicut teipsum.* Ubi dilectio sui proponitur ut regula & exemplar amoris proximi, regula autem prior & potior est quam regulatum. Quare præceptum diligendi seipsum includitur in præcepto dilectionis proximi. 2. Quia ex ordine caritatis homo magis inclinatur ad sui dilectionem quam proximi, estque sibi magis conjunctus. Unde illud Eccli. 4. *Qui sibi nequam est, cui alii bonus erit?*

Hinc 1. Quisque tenetur se magis diligere in bonis spiritualibus quam proximum, ita ut sibi potius velit & comparet Dei gratiam; amicitiam, virtutes, & beatitudinem æternam, quam cuilibet alteri, cum hæc bona sint omnium maxima & maxime necessaria. Quod indicant hæc Christi verba, Matt. 16. *Quid prodest homini, si mundum universum lucretur, anima vero sua detrimentum patiatur &c.* Quibus verbis Christus significat debere nos ante omnia saluti nostræ providere.

2. In quacumque corporali necessitate æquali licet sibi potius subvenire quam alteri privato; nam nemo tenetur diligere proximum magis quam seipsum, sed solum sicut seipsum. *Non est de necessitate Caritatis, quod homo proprium corpus exponat pro salute proximi, nisi in casu quo tenetur ejus saluti providere. Sed quod aliquis sponte ad hoc se offerat, pertinet ad perfectionem Caritatis*, ait S. Thom. 2. 2. quæst. 26. art. 5. ad 3. Imo juxta multos, tenetur seipsum magis diligere quoad vitam temporalem, & bona ejus conservationi necessaria, quam proximum parem vel inferiorem, quia (ut ait S. August. lib. de mendac. c. 6.) *Si pro illius temporali vita suam ipsam temporalem perdat, non est jam diligere sicut seipsum, sed plus quam seipsum; quod sana doctrina regulam excedit.* Præterea per se loquendo caritas magis inclinat subjectum suum ad sui conservationem, quam ad conservationem alterius privati. Ergo qui privati vitam suæ præfert, agit contra inclinationem caritatis, ideoque contra ordinem caritatis; & consequenter peccat contra caritatem. Alii tamen multi cum S. Thoma censent, licere vitam propriam exponere pro servanda vita alterius privati, non quidem præcise ob bonum vitæ proximi, quæ ut talis non debet præferri vitæ propriæ, sed ob speciale quoddam virtutis exercitium, quod in certis circumstantiis exurgit ex alio titulo. v. g. si vitam exponat pro altero, cujus vita sit utilior ad promotionem gloriæ Dei; si pro parente, insigni benefactore &c. ad insigne opus pietatis, gratitudinis &c. Nam, inquiunt, actus virtutis christianæ, qui tunc exercetur, majus bonum est vita temporali. Textum vero S. August. allatum explicant, si vita amittatur ob vitam proximi præcise sumptam ut talem, non autem ob exercitium virtutis.

Dixi, *Privato* : nam subditus tenetur vitam propriam certo periculo exponere pro salute reip. vel principis sui, aut alterius personæ reip. necessariæ. Nam membrum periculo exponi, imo & abscindi debet pro conservatione totius: & qualibet pars bonum totius suo privato præferre tenetur.

Resp. 2. Unusquisque ex caritate tenetur proximum magis diligere in spiritualibus, quam seipsum in corporalibus. Tum quia quilibet tenetur diligere proximum sicut seipsum : at quilibet tenetur seipsum magis diligere secundum animam quam secundum corpus: ergo similiter &c. Tum quia anima proximi secundum rectam rationem magis amabilis est quam corpus proprium; nam ipsa longe præstantiori, quam corpus proprium, modo participat bonitatem divinam, quæ est objectum formale caritatis; estque capax possessionis Dei, non corpus proprium; & in ipsa Deus magis glorificari potest, quam in corpore proprio. Hinc.

Resp. 3. Tenemur præferre salutem æternam proximi bonis omnibus nostris temporalibus, & vitam nostram corporalem certo periculo exponere pro salute

lute proximi in necessitate extrema spirituali positi, hoc est, versantis in periculo damnationis æternæ, a quo se eripere non possit sine ope nostra, quando est spes illum juvandi. Est communis sententia, & constat 1. ex Joan. 15. *Hoc est præceptum meum, ut diligatis invicem, sicut dilexi vos*: At Christus nos ita dilexit, ut vitam corporalem pro animarum nostrarum salute amiserit. Item ex 1. Joan. 3. *Nos debemus pro fratribus animas ponere*. Quæ lex obligat saltem in extrema necessitate spirituali, alioqui nunquam obligaret. Ex S. August. lib. de mendac. c. 5. *Temporalem vitam suam pro æterna vita proximi non dubitabit Christianus amittere: hoc enim præcessit exemplum, ut pro nobis Dominus ipse moreretur. Ad hoc enim & ait: Hoc est mandatum meum, ut diligatis invicem, sicut & ego dilexi vos*. 5. Quia tenemur amare proximum sicut nos ipsos. Ergo sicut in periculo æternæ salutis, quo non possemus liberari sine jactura vitæ, tenemur ex caritate nostri vitam amittere potius quam salutem æternam, ita &c. Præterea salus æterna proximi est bonum longe excellentius & amabilius vita nostra temporali, ideoque ei in necessitate anteponendum secundum debitum ordinem caritatis.

Hinc teneris infantem moriturum baptizare etiam cum vitæ damno, si alius non adsit, qui id faciat. Item si scias aliquem existentem in peccatto mortali interficiendum in somno, vel nil cogitantem: teneris cum vitæ periculo ei subvenire, modo prudenter judices te illi profuturum: nemo enim tenetur ad opus prorsus inutile cum proprio gravi damno.

Resp. 4. In gravi necessitate spirituali communitatis teneris ei subvenire etiam cum vitæ periculo. *Ita Suarez, Delugo, Azor, & alii*. Quia talis necessitas semper conjuncta est cum necessitate extrema aliquorum privatorum: nam multi in illa necessitate probabiliter pereunt. Et quia ipsa per se est gravissimum malum, cui merito succurri debet cum jactura vitæ alicujus privati. Imo gravis necessitas spiritualis communitatis non minoris æstimanda est, quam extrema alicujus privati.

Hinc si quis hæresim alicubi spargat, teneris cum periculo vitæ impedire si possis, & nemo alius impediat. Item si in persecutione vel hostili incursione plebs aliqua careret Sacerdote, & aliunde esset exposita gravibus periculis peccandi, teneris cum periculo vitæ illi opitulari: quod ad alios similes casus ob eamdem rationem extendi debet.

Quæst. III. *Quis ordo erga proximos inter se servandus est?*

Resp. 1. Magis diligere debemus effectu complacencentiæ sanctiores, quia sunt amiciores & conjunctiores Deo, & secundum se amabiliores. Item velle illis majorem gloriam, quia habent majorem gratiam sanctificantem, quæ est mensura gloriæ.

Resp. 2. Quoad amorem affectivum simul & effectivum, quo alteri benefacimus, consanguinei secundum varios gradus in pari necessitate præferendi sunt quoad bona temporalia, & spiritualia aliis, licet melioribus, quia ad hoc inclinat caritas, propter naturalem conjunctionem, quæ cum sit prior ordine naturæ, & præsupponatur omnibus aliis, sitque firmior & immobilior, utpote in natura ipsa fundata, priorem locum postulat in dilectione quoad bona amicis appetibilia. Enimvero ordo caritatis non invertit ordinem naturæ, sed potius illum perficit. Post hos ceteri secundum varias conjunctiones affinitatis, amicitiæ, societatis præferendi sunt extraneis: nam ratio dictat magis diligendos esse conjunctos, & conjunctiores quam minus conjunctos, & caritas ad hoc inclinat. *Cum omnibus prodesse non possis, his potissimum consulendum est qui constrictius tibi junguntur*: ait S. Aug. l. 1. de Doctr. Christ. c. 28. Patria tamen seu resp. præferenda est parentibus: quia est totum, cujus sunt partes parentes, qui proinde tenentur vitam pro illius salute exponere; cum totum parti, & bonum totius bono partis præferendum sit.

Resp. 3. Ceteris paribus ex consanguineis præferendi sunt propinquiores. Nam si propter naturalem conjunctionem teneris magis diligere consanguineos, ceteris paribus: teneris etiam, ceteris paribus, propter naturalem conjunctionem majorem, magis diligere consanguineos propinquiores.

Item ex consanguineis æque propinquis tenemur magis diligere digniores, seu aliquam in consanguinitate eminentiam habentes: nam hoc ipso, ceteris paribus, sunt magis diligibiles. Hinc

Resp. 4. inter ipsos consanguineos, 1. Pater & mater in necessitate extrema, ubi vita periclitatur, præferendi sunt filiis, & uxori, & aliis omnibus. Ita S. Thom. q. 26. art. 11. quia præter communionem sanguinis, habent eminentiam principii; sunt enim principium nostri esse, quod est ingens beneficium, & fundamentum ad recipienda ab alio beneficia. Extra necessitatem extremam, & ubi agitur de conservatione proprii status, uxor & filii non emancipati, juxta multos, præferri debent parentibus, propter arctiorem in communi victu & vitæ societate conjunctionem viri & uxoris indicatam Gen. 2. & Matt. 19. *Dimittet homo patrem & matrem, & adhærebit uxori suæ &c.* Et quia bonum familiarum & reip. id postulat. Unde S. Th. 2. 2. q. 26. art. 9. ad 5. ait: *Filiis magis debetur cura provisionis*. 1. Ceteris paribus, pater præferendus est matri; quia est principalior ac nobilior caussa nostri esse naturalis; cum sit præcipua caussa generationis; estque familiæ caput, & ad eum magis spectat cura liberorum: unde major ei honor & amor debetur. S. Th. ibidem. 2. Uxor præferenda est filiis, quia est una caro cum marito, & principium liberorum. 3. Filii sunt præferendi ceteris omnibus, quia sunt conjunctiores, cum a substantia parentum procedant: fratres cognatis ob majorem sanguinis conjunctionem.

Hinc in naufragio, vel alio mortis periculo, filius tenetur patrem præ aliis omnibus liberare, uxorem præ filiis &c.

Inter extraneos vero meliores præferendi sunt aliis, nam ob majorem sanctitatem sunt Deo similiores & conjunctiores, ideoque magis amabiles: justus peccatori, fidelis infideli ob majorem conjunctionem spiritualem. Item persona publica; vel bono communi valde utilis præferenda est privatæ; quia bonum commune, utpote bonum multorum, præferendum est bono privato, quod est unius vel paucorum. Item ceteris paribus, benefactor aliis præferendus est.

Hæc intellige in pari necessitate. Nam extraneus in majore necessitate positus, præferendus est propinquo longe minus indigenti: cum enim præceptum caritatis non obliget ad benefaciendum aliis, nisi

sint

ſint in aliqua neceſſitate, magis & potius obligat, ubi major eſt neceſſitas. S. Thom. qu. 36. art. 2. ibi: *In aliquo caſu eſt magis ſubveniendum extraneo, puta ſi ſit in extrema neceſſitate, quam etiam patri non tantam neceſſitatem patienti*. Hinc extraneus in neceſſitate gravi ſpirituali debet præferri conſanguineo gravem neceſſitatem corporalem patienti: quia tunc neceſſitas extranei eſt major ob indigentiam boni magis neceſſarii; & quia ſicut tenemur magis diligere proximum in ſpiritualibus, quam nos ipſos in corporalibus, ita & tenemur magis diligere extraneum in ſpiritualibus &c.

Porro obligatio ſervandi hunc ordinem eſt ex genere ſuo gravis, cum naſcatur ex præcepto caritatis graviſſimo, & ejus materia ac finis ſit gravis.

Quod ſi poſſis omnibus ſubvenire, teneris.

CAPUT IV.

De Eleemoſyna.

Quæſt. I. QUid eſt Eleemoſyna?

Reſp. Eſt ſublevatio alienæ miſeriæ propter Deum. Sive eſt auxilium proximo indigenti datum ex compaſſione propter Deum. Eſtque opus miſericordiæ imperatum a caritate. Miſericordia autem eſt virtus quæ nos ex compaſſione inclinat ad ſubveniendum alienæ miſeriæ, ex S. Aug. lib. 9. de Civit. c. 2. Illi per exceſſum opponitur nimia cordis mollities ſeu indulgentia; per defectum, cordis durities, & crudelitas.

Eleemoſyna, ſeu opera miſericordiæ ac caritatis magis vulgata, & ad quæ cetera reduci poſſunt, ſunt quatuordecim. Septem corporales, nempe viſitare infirmos & carcere detentos, potare ſitientes, paſcere eſurientes, redimere captivos, veſtire nudos, peregrinos hoſpitio ſuſcipere, & ſepelire mortuos. Et ſeptem ſpiritualia, nempe præbere conſilium, corrigere peccantem, docere ignorantem, conſolari triſtem, remittere offenſam, ferre patienter injurias & moleſtias ac defectus proximi, pro omnibus orare, juxta hos verſus.

Viſito, poto, cibo, redimo, tego, colligo, condo.
Conſule, carpe, doce, ſolare, remitte, fer, ora.

Quæſt. II. *An extat præceptum Eleemoſynæ, & quandonam obligat ſub mortali?*

Nota. 1. Neceſſitas ſeu indigentia proximi triplex eſt. Prima extrema, ex qua imminet mors vel mutilatio, niſi ei ſuccurratur. Secunda gravis eſt, cum homo niſi ei ſubveniatur, non poteſt vitare grave malum, ut captivitatem, gravem infamiam, amiſſionem ſtatus vel dignitatis; jacturam notabilem bonorum, vel magnam miſeriam, quæ reddat vitam graviter moleſtam. Tertia communis, quæ parit aliquod incommodum in neceſſariis ad vitam vel ſtatum; ita tamen ut non reddat vitam nimis miſeram vel moleſtam, ſpectatis ſtatu & conditione patientis. In hac verſantur plerique mendici triviales.

Nota 2. Bona triplicia ſunt generis. Nam 1. Alia ſunt neceſſaria naturæ ſeu vitæ, illa videlicet, ſine quibus conſervari non poteſt vita noſtra, & aliorum, quorum cura nobis incumbit. 2. Alia ſunt neceſſaria ſtatui, ſine quibus non poteſt quis convenienter vivere ſecundum conditionem & ſtatum præſentem propriæ perſonæ, vel aliarum, quarum cura ei incumbit, & hæc iterum duplicia ſunt: quædam enim ſunt neceſſaria ad ſtatum ſimpliciter, ea nimirum, ſine quibus aliquis ſuo ſtatu excideret; quædam duntaxat ad ſtatus decentiam modeſtiæ chriſtianæ conſentaneam. 3. Alia non ſunt neceſſaria, ſed ſuperflua vel vitæ, vel ſtatui, vel utrique.

Nota. 3. Neceſſarium ſtatui complectitur bona, quæ requiruntur ad ſuſtentanda onera familiæ, ad alendos famulos, ad filios educandos, & in ſtatu honeſto juxta ſuam conditionem collocandos, filias dotandas, ad honeſtas donationes, moderata cum amicis convivia, hoſpitalitatem, item ad illum ſtatum ſervandum in quolibet caſu calamitatis probabiliter eventuro, ut ſunt morbi, bellum, ſterilitas &c. Dico, *probabiliter*: nam non debet attendi ad omnes caſus, qui poſſunt contingere in futurum: *hoc enim eſſet de craſtino cogitare, quod Dominus prohibet*. Matt. 7. *ſed debet dijudicari ſuperfluum & neceſſarium ſecundum ea, quæ probabiliter & ut in pluribus occurrunt*, ait S. Thom. qu. 31. articul. 5. ad 3. Quare multi habent ſuperflua. *Multa ſuperflua habemus, ſi nonniſi neceſſaria teneamus; nam ſi inania quæramus, nihil ſufficit. Fratres, quærite, quod ſufficit operi Dei, non quod ſufficit cupiditati veſtræ*, ait S. Aug. in Pſal. 147. Hinc Innoc. XI. damnavit hanc propoſitionem; *Vix in ſæcularibus invenies, etiam in Regibus, ſuperfluum ſtatui: & ita vix aliquis tenetur ad Eleemoſynam, quando tenetur tantum ex ſuperfluo ſtatui.*

Nota. 4. De neceſſariis vitæ non eſt obligatio faciendi Eleemoſynam: quia ſuam ſuorumque vitam quiſque poteſt, & ordinarie debet alienæ vitæ præferre; ut exigit ordo caritatis. Excipe, niſi perſona indigens ſit neceſſaria bono communi, quod ſemper proprio anteponendum eſt.

Reſp. 1. Extat præceptum divinum naturale ac poſitivum dandi Eleemoſynam, obligans ſub mortali. Conſt. 1. ex Matt. 25. *Diſcedite a me maledicti in ignem æternum; eſurivi enim, & non dediſtis mihi manducare &c.* Ubi damnantur, qui Eleemoſynam omiſere. Et 1. Joan. 3. *Qui habuerit ſubſtantiam hujus mundi, & viderit fratrem ſuum neceſſitatem habere, & clauſerit viſcera ſua ab eo: quomodo Caritas Dei manet in eo?*

2. Quia lex divina caritatis graviter obligat quemque ad proximum diligendum ſicut ſeipſum; ideoque ad illi indigenti opitulandum: nam amare proximum eſt ei bonum velle, & facere quantum poſſumus, quando ille noſtra ope eget. *Ad dilectionem proximi pertinet, ut proximo non ſolum velimus bonum ſed etiam operemur, ſecundum illud* Joan. 3. *Non diligamus verbo neque lingua, ſed opere & veritate. Ad hoc autem quod velimus & operemur bonum alicujus, requiritur, quod ejus neceſſitati ſubveniamus, quod fit per Eleemoſynarum largitionem, & ideo Eleemoſynarum largitio eſt in præcepto*. S. Th. 2. 2. q. 32. art. 5.

Hoc præceptum extenditur ad quælibet opera miſericordiæ, & ſubſidia tum corporalia, tum ſpiritualia, quibus proximus indiget, cum fundetur in caritate, qua tenemur diligere proximum ſicut nos ipſos, & ei facere quod nobis fieri rationabiliter vellemus. Et vero ſi tenemur ſubvenire proximo in ne-

necessitate corporali, multo magis etiam tenemur in necessitate spirituali: nam longe potior cura habenda est salutis animæ, quam vitæ corporalis, quæ propter illam amittenda est: cum salus animæ consistat in consecutione perfectæ ac æternæ felicitatis, & in vitatione infelicitatis æternæ. Quare quidquid dicetur de Eleemosyna corporali, idem cum proportione applicari debet spirituali. Præterea lex caritatis in proximum obligat ad amandum hominem, qui cum constet corpore & anima, potest secundum utrumque ope nostra indigere, & sic obligat ad subveniendum proximo in ejus temporalibus. Ita S. August. lib. de moribus Ecclesiæ, c. 17. ubi ait: *Homo igitur, ut homini apparet, anima rationalis est mortali atque terreno utens corpore. Partim ergo corpori, partim vero animæ hominis benefacit, qui hominem diligit.*

Triplex autem est necessitas spiritualis, scilicet extrema, cum proximus sine nostra ope non potest sibi necessaria ad salutem providere; gravis, cum potest quidem sine nostra ope sibi talia providere, sed non sine magna difficultate, vel incurrit gravissimum periculum peccandi ob paupertatem, ignorantiam vincibilem, pravam consuetudinem, vel occasionem valde allicientem ad malum; & communis, cui potest ipse providere sine magna difficultate.

Resp. 2. Quilibet in extrema necessitate Proximi tenetur sub mortali ei subvenire non solum de superfluis statui, sed etiam de necessariis ad status decentiam. *Est communis & certa sententia*, inquit Platellus. Quia caritas ordinata exigit, ut vitam proximi plus diligamus quam decentiam status nostri & huic illam præferamus: ac proinde ut jacturam decentiæ status patiamur pro vita proximi servanda. Imo tunc etiam adjuvandus est proximus ex bonis quodam modo ad integritatem status necessariis. *Ita Suarez, Valentia, Sanchez, & alii multi.* Nam juxta ordinem caritatis vita proximi præferenda est cuidam integritati status proprii. Et vero amissio integritatis status non reddit hominem miserum, & nemo prudens ad hanc amissionem avertendam exponet se morali periculo mortis: imo hanc amissionem quilibet facile patietur ad servandam suam vitam.

Hinc teneris sub mortali, proximo in tali necessitate subvenire cum dispendio bonorum etiam gravi, inquit Toletus; & ob hanc caussam detrahere de status tui splendore, ornatu, integritate, famulorum numero, & aliis sumptibus.

Resp. 3. In gravi necessitate proximi quisque sub mortali tenetur ei subvenire de bonis statui superfluis. *Est communis & certa sententia.* Prob. Quia 1. hæc verba Christi: *Esurivi & non dedistis mihi manducare, sitivi &c.* important præceptum Eleemosynæ in necessitate non extrema, sed frequenti, quam indicant fames, sitis &c. Et Christus ibi insinuat multos damnatum iri ob Eleemosynam egentibus denegatam, ideoque indicat præceptum subveniendi proximo in frequenti & satis ordinaria necessitate. Idem significant hæc verba Luc. 3. *Qui habet duas tunicas, det non habenti, & qui habet escas, similiter faciat;* 2. Ex SS. Patribus. Pro omnibus sint S. Ambros. lib. 1. Offic. cap. 3. *Grandis culpa, si sciente te fidelis egeat, si scias eum fame laborare, ærumnam perpeti, præsertim si mendicare erubescat, & non adjuves &c.* Et S. August. tract. 5. in 1. Epist. Joan. *Esurit frater tuus, in necessitate positus est, a creditore angustiatur, non habet ipse, habes tu.... Quid ad me pertinet, forte dicis? Ego daturus sum pecuniam meam, ne ille molestiam patiatur? Si hoc tibi responderit cor tuum, dilectio Patris non in te manet.* 3. Quia juxta omnes, quisque tenetur ex caritate proximum gravi malo liberare, cum potest sine suo gravi incommodo: nam quisque debet amare proximum sicut seipsum, & ei facere quod sibi fieri rationabiliter vellet. Non est autem grave incommodum dare superflua. 4. Nolle succurrere amico in gravi, sed solum in extrema necessitate, est per se dissolutivum amicitiæ. Ergo non subvenire gravi necessitati proximi est contra caritatem proximi & Dei, cui fit & denegatur id, quod fit vel denegatur pauperi, juxta illud Matth. 25. *Quamdiu fecistis uni ex his fratribus meis minimis, mihi fecistis: quamdiu non fecistis uni de minoribus his, nec mihi fecistis.*

Imo in gravi necessitate proximi quisque tenetur ei subvenire de bonis ad integram status decentiam aliqualiter necessariis. *Ita Suarez, Valentia, & alii communius.* Prob. tum ex 1. Joan. 3. *Qui habuerit substantiam hujus mundi, & viderit fratrem suum necessitatem habere, & clauserit viscera sua ab eo; quomodo Caritas Dei manet in eo?* Non dicit substantiam omnino superfluam, sed absolute substantiam nec dicit necessitatem extremam, sed necessitatem simpliciter. Tum quia quilibet tenetur amare proximum sicut seipsum *opere & veritate*: ideoque illi facere quod sibi rationabiliter vellet fieri in pari necessitate, ut jubet Christus, Matth. 7. At quisque rationabiliter vellet malo valde gravi liberari cum aliquo incommodo alterius longe minori, qualis est diminutio aliqua decentiæ status, ut si quis de splendore convenienti, de ornatu vestium, lautitia mensæ, de supellectili aliquid etiam notabile detrahit. Nam *talis decentia non consistit in aliquo indivisibili; quia multis additis homo non excedit status sui conditionem; multis etiam subtractis conditio sui status decenter conservatur. Statur in hoc prudentia, arbitrio & discretioni, qua decet de omnibus*, ait S. Thom. in 4. dist. 15. qu. 2. art. 4. Et vero nolle pati aliquod incommodum ad liberandum a tam gravi malo proximum, non est illum amare sicut seipsum.

Porro S. Thom. sub necessitate urgenti gravem etiam comprehendit.

Hoc a fortiori intelligi debet de necessitate gravi spirituali, videlicet, cum proximus non potest sine magna difficultate salutem consequi, vitare peccatum & periculum peccandi, nisi ei subveniatur ex bonis illis, vel sustentatio suppeditetur Sacerdotibus, qui illos in spiritualibus adjuvent; nam tunc caritas obligat, ut cum aliquo damno temporali subvenias. *Qui diligit proximum, agit quantum potest, ut salvus corpore, salvusque animo sit; sed cura corporis ad sanitatem animi referenda est*, ait S. August. lib. 1. de morib. Eccl. cap. 28.

Hinc peccant mortaliter divites, qui tempore caritatis annonæ nihil de status sui splendore, ornatu, & mensæ lautitia detrahunt, & sinunt pauperes inedia confici, vel qui in dubio de necessitate extrema aut gravi proximi, debitam diligentiam non adhibent ad veritatem indagandam; nam exponunt se pericu-

riculo violandi præceptum caritatis non subveniendo proximo in necessitate.

Resp. 4. Est gravis obligatio faciendi Eleemosynam de superfluis vitæ & status, etiam in communi pauperum necessitate: ita communiter.

Prob. Quia s. Scriptura præceptum Eleemosynæ non restringit ad extremam & gravem necessitatem, imo hæc Christi verba, *Esurivi, sitivi, &c.* important communem etiam necessitatem, quam patiuntur communiter pauperes: esuries enim & sitis communibus pauperibus convenit. Idem significant ista, 1. ad Timot. 6. *Divitibus hujus sæculi præcipe facile tribuere, communicare &c.* ideoque non expectare extremam vel gravem necessitatem ad tribuendum. Pondera has voces *præcipe* & *facile*. 2. Patres docent simpliciter superflua divitum esse pauperum, tamquam eis debita ex mandato Dei. S. Ambros. lib. de Nabuthe c. 11. *Non de tuo largiris pauperi, sed de suo reddis. Quod enim commune est in omnium usum datum, tu solus usurpas. Omnium est terra, non divitum .... debitum igitur reddis, non largiris indebitum.* S. Hieron. Epist. ad Hedib. *Si plus habes quam tibi ad victum vestitumque necesse est, illud eroga, & in illo debitorem esse te noveris.* S. Aug. in Psalm. 147. *Superflua divitum, necessaria sunt pauperum. Res aliena possidentur, cum superflua possidentur.* S. Greg. lib. 3. pastor. c. 22. *Cum qualibet necessaria indigentibus ministramus, sua illis reddimus, non nostra largimur; justitiæ debitum potius solvimus, quam misericordiæ opus implemus:* Idem docent SS. Basil. Chrysost. & S. Th. 2. 2. q. 87. art. 1. ad 4. ibi: *Dominus non solum decimam partem, sed etiam omnia superflua pauperibus jubet exhiberi, juxta illud* Luc. 11. *Quod superest date Eleemosynam.* Quare etsi divites sunt superfluorum domini respective ad alios homines, non tamen respective ad Deum, cujus sunt dispensatores, & qui illis hæc bona dedit, ut ea in pauperes impenderent. Nam juxta SS. Patres laudatos, superflua impendi debent in pauperes non solum ex caritate erga proximum, sed etiam ex justitia erga Deum, qui ea bona in hunc dumtaxat finem dedit. 3. Unusquisque tenetur diligere proximum sicut seipsum, & illi facere quod sibi rationabiliter vellet fieri. Matt. 7. At vellemus rationabiliter nobis succurri in necessitate communi ex bonis superfluis alterius. 4. Alioqui pauperes illi inciderent in necessitatem gravem, imo & extremam. Item grave detrimentum inferretur reip. relinquendo ei totum onus alendi pauperes.

Hinc peccat mortaliter, qui ex superfluis nullatenus aut non sufficienter subvenit necessitatibus etiam communibus pauperum. Nec excusantur divites, qui solum post mortem volunt relinquere bona pauperibus, quia ante mortem urget præceptum Eleemosynæ, & interim proximus patitur miseriam.

Nec dic, divitem posse reservare superflua ad se evehendum in altiorem statum, ad quem aptus est, Nam non potest, nisi satisfecerit debito caritatis, & subvenerit occurrentibus pauperum necessitatibus.

Resp. 5 Tanta Eleemosyna danda est, quanta sufficit ad levandam proximi necessitatem, ut patet ex ratione, & fine præcepti Eleemosynæ, & quidem ab uno & eodem, si possit, & alii non possint, aut nolint dare.

Præterea observanda sunt sequentia.

1. Eadem est obligatio præstandi gratis operam quamlibet, qua indiget pauper, v. gr. opificium, laborem, auxilium, patrocinium &c. quia eadem est ratio ac de pecunia vel alimento administrandis. S. Th. 2. 2. q. 60. art. 1.

2. Si alius adsit, qui succurrat, non obligaris: nam tunc pauper non indiget ope tua. At si alii, etsi ditiores te, non subveniant, tu teneris: nam tunc pauper indiget tuo subsidio perinde ac si tu unus posses opitulari. Nec requiritur evidentia omnimoda necessitatis proximi, sed sufficit, quod eam possis prudenter judicare adesse, nec certo scias alium ei subventurum.

3. Prælati, Parochi, & Superiores tenentur ratione officii inquirere necessitates corporales & spirituales suorum subditorum: quia illorum curam ex officio gerere debent, & erga illos parentum vicibus funguntur. *Cum præcepto divino mandatum sit omnibus, quibus animarum cura commissa est ..... pauperum aliarumque miserabilium personarum curam paternam gerere*, ait Concil. Trid. sess. 23. cap. 1. Alii vero non tenentur inquirere; *Non tenetur homo per mundum quærere indigentes, quibus subveniat, sed eis, qui sibi occurrunt,* (vel quos aliunde novit) *misericordiæ opus impendere*, ait S. Th. 2. 2. q. 71. art. 1.

Quæst. III. *An præcepto Eleemosynæ satisfit per mutuum, venditionem, vel alium contractum onerosum?*

Resp. 1, Si proximus sit tantum pauper secundum quid, hoc est, si hic & nunc caret necessariis, sed habeat alibi bona, vel spem certam ac proximam habendi ex fundo, agro, successione, vel ex industria propria &c. satisfit ei mutuando, non numerata pecunia vendendo &c. id quo indiget. Quia talis non est absolute ac simpliciter pauper & egens, cum indigeat solum pro definito aliquo loco & tempore; nec indiget ipsa re ut gratis danda, sed solum mutuatione rei. Ergo non teneor ei dare absolute & simpliciter. Sic caritas sufficienter exercetur erga peregrinum hic versantem, dando ei unde necessitati subveniat, cum onere restituendi cum erit in Patria, ubi bona multa habet. Sic sufficit mutuari frumentum agricolæ nunc egenti, sed ubertimam messem expectanti.

Resp. 2. Si proximus sit absolute pauper, ita ut nullibi bona habeat, nec spem proximam ac certam habendi: tunc est obligatio ei dandi necessaria gratis & absque onere restituendi. *Ita Azor, Valentia, Sanchez, & alii multi.* Prob. 1. Ex Luc. 14. *Cum facis convivium, voca pauperes: & beatus eris, quia non habent retribuere tibi.* Et ex cap. 12. ubi Samaritanus in exemplum debitæ caritatis adductus, gratis opitulatur. 2. Quia nomine Eleemosynæ Scriptura & Patres intelligunt liberalem & absolutam donationem factam pauperi: & hanc significat verbum *do*, simpliciter & absolute prolatum. Enimvero, vendere, locare, mutuare, non est Eleemosynam facere; alioquin cum divites pauperibus vendunt, dicerentur eis Eleemosynam facere. 3. Patres supra citati docent, bona superflua divitum deberi pauperibus. Caritas exigit, ut proximo absolute & simpliciter egenti subveniamus modo consentaneo caritati, quæ non quærit quæ sua sunt; & ejus miseriam absolutam levemus absolute, ac sine ullo onere & gravamine.

Quæst.

Quæst. IV. *Ex quibus bonis facienda est Eleemosyna?*

Resp. Ex solis bonis propriis ; quorum libera administratio habeatur , non ex alienis sine consensu domini. *Est communis & certa sententia.* Quia nemo potest donare id quod suum non est , vel cujus alienatio ei prohibita est , nisi careat propriis , & proximus in necessitate extrema versetur , in qua omnia sunt communia quoad usum. Alioqui fit injuria domino, vel administratori. *Honora Dominum de tua substantia.* Prover. 3. *Dona iniquorum non probat Altissimus, nec respicit in oblationes iniquorum..... Qui offert sacrificium ex substantia pauperum, quasi qui victimat filium in conspectu Patris sui.* Eccl. 34. *Dicit tibi Deus : Jussi ut dares, sed non de alieno. Si habes, da de tuo ; si non habes quod des de tuo, melius nulli dabis, quam alteros spoliabis.* S. Aug. ser. 178. alias 19.

Hinc extra necessitatem extremam. 1. famuli & ancillæ non possunt ex rebus dominorum , nec filii ex parentum bonis Eleemosynas facere sine eorum consensu expresso, vel tacito, aut prudenter præsumpto; cum non sint domini bonorum illorum. 2. Religiosus non beneficatus, nec ullam habens administrationem, cui annexa sit potestas faciendi Eleemosynam, nullam potest largiri sine licentia Superioris expressa, vel tacita, qualem censetur habere iter faciens, aut in studiis versatus extra Monasterium, ex pecuniis ei datis, vel (ut ait S. Th.) *probabiliter præsumpta.* Quod si habeat beneficium cum plena administratione, non indiget ad hoc licentia Prælati, quia potestas, imo & obligatio erogandi Eleemosynas ex bonis sui beneficii est annexa suo muneri. 3. Uxor non potest de bonis communibus & fructibus dotalibus facere Eleemosynas extraordinarias sine consensu mariti, ad quem pertinet illorum administratio. Potest tamen eo invito vulgares & modicas, & spectata facultate facere; quales solent feminæ ejusdem conditionis & facultatis, saltem nisi vir sufficienter largiatur ; quia id censetur pertinere ad debitam uxoris sustentationem, quam præstare vir tenetur , nec circa eas est rationabiliter invitus. Tutores vero & curatores possunt juxta multos, facere modicas Eleemosynas ex bonis quæ administrant ; quia pertinet ad rectam bonorum administrationem, ut aliquid ex eis erogetur in Eleemosynam, & hoc cedit in bonum pupilli & minoris, qui consentire debent. Item minor & pupillus possunt facere eas, quas alii ejusdem conditionis & facultatis facere solent, saltem si tutor aut curator nullas ex eorum bonis faciat : quia tutor vel curator consentire debet ; & in hoc differunt a filiis familias, quod habeant dominium bonorum ; non tamen majores facere possunt , cum non habeant liberam bonorum suorum administrationem.

CAPUT V.

De correctione fraterna.

NOta. Correctio , seu correptio fraterna est admonitio , qua quis proximum ex caritate conatur revocare a peccato. Hinc differt 1. A correptione judiciali, quæ fit auctoritate publica , & ad castigationem delinquentis: ab bonum commune potius ordinatur , quam ad ejus emendationem , estque actus justitiæ vindicativæ. 2. A paterna, qua superior cum auctoritate absque forma judicii corripit delinquentem ad eum emendandum , & ad tollendum scandalum ; nam hæc supponit specialem ad id auctoritatem in faciente , nec solum ab bonum deliquentis , sed etiam ad bonum commune ordinatur ,

Quæst. I. *An extat præceptum Correctionis fraternæ, & quos ac quando obligat?*

Resp. Extat tale præceptum. Constat 1. Ex Eccl. 16. *Corripe proximum, ne forte iteret*, Et 1. ad Thess. 3. *Corripite ut fratrem.* Et Matth. 18. *Si peccaverit in te frater tuus , vade , & corripe eum.* Quod de omni peccato intelligendum est ; ibi enim species ponitur pro genere : nam ratio cur Christus præcipit corrigere peccantem contra nos , est quia vitam animæ peccando perdidit , ut docet S. August. & patet ex his verbis: *Si te audierit , lucratus eris fratrem tuum.* Imo multi Patres pro to *in te* intelligunt *coram te.* 2. Ex cap. 13. *de judic.* &c. *Facientis* distint. 86. & ex Patrum ac Doctorum consensu. 3. Quia Lex caritatis obligat ad subveniendum miseriæ proximi, præsertim gravi. Maxima autem miseria est peccatum ; & proximus est in necessitate spirituali saltem aliquali , ob quam indiget correctione , quatenus sine ea peccatum vitare , aut ab eo resurgere non potest nisi difficulter , ob peccati nempe illecebras , & determinationem pravæ suæ voluntatis , vel ob ignorantiam aut inadvertentiam vincibilem. Unde correctio fraterna est moraliter necessaria , quod sufficit , ut sit in præcepto , quando fructus ex ea speratur.

Resp. 2. Hoc præceptum obligat sub mortali ad corrigendum proximum de quavis culpa mortali non emendata , quæ est gravissimum malum ; nam materia gravis est.

Secundum Cajet. Valent. Layman , & alios , obligat etiam per se loquendo ad eum corripendum de veniali. Nam caritas exigit , ut quodvis proximi malum, quantumvis in suo genere exgiuum , impediamus vel tollamus , saltem cum facillime & sine ullo incommodo nostro possumus : sicut obligat , ut nullum malum quantumvis leve ei inferamus. Sed hæc obligatio est solum sub veniali, ob parvitatem materiæ , nisi sit periculum morale, ne ex venialibus sequatur mortale, vel grave scandalum, vel magnum damnum spirituale Ordini Religioso. Quare ex consensu Doctorum, Superiores Religiosorum tenentur sub mortali impedire & corrigere culpas veniales , per quas notabiliter læditur Religiosæ disciplinæ vigor ; quia notabilis jactura disciplinæ , etiam per defectus leves, est grave malum Religionis, quod Superior tenetur ex officio avertere & tollere.

Dixi, *per se loquendo* , nam sæpe non est obligatio respectum venialis, eo quod sæpius tali correctio potius abesset quam prodesset , præsertim sæcularibus : nisi fiat erga aliquem perfectionis suæ studiosum, aut valde familiarem , aut ab eo , qui ratione officii peculiarem curam gerere debet proximi.

Resp. 3. Hoc præceptum obligat omnes & singulos , etiam æquales, inferirores , laicos , peccatores , quando utiliter corripere possunt sine suo gravi damno. *Ita communiter* , cum S. Thom. 1. 2. quæst. 33. art. 4. *Prob.* 1. Ex Matth. 18. *Si peccaverit in te frater tuus, corripere eum.* Quod dirigitur ad eum omnem,

nem, qui proximi peccatum novit. Et ex Eccli. 17. *Mandavit unicuique de proximo suo*, adjuvando scilicet in omnibus necessitatibus tum corporalibus, tum maxime spiritualibus. 2. Ex can. *Tam* 24. q. 3. *Tam Sacerdotes quam reliqui Fideles omnes summam curam habere debent de his qui pereunt; quatenus eorum redargutione aut corrigantur a peccatis; aut si incorrigibiles apparuerint, ab Ecclesia separentur.* Et ex c. 12. de hæret. ubi Innocen. III. ait: *Cum aliquid sit fratrem peccantem occulte corripere; quod quisque tenetur efficere secundum regulam Evangelicam.* 3. Quia hæc obligatio oritur ex caritate & misericordia, quæ sicut ad eleemosynam corporalem, sic etiam ad spiritualem obligat omnes, qui possunt illam facere. Unde etiam subditus tenetur corripere superiorem: nam præceptum correptionis fraternæ obligat ad subveniendum per correptionem omni proximo in miseria spirituali constituto: nec ad hoc requiritur jurisdictio, sed sufficit conjunctio caritatis, quæ, ceteris paribus, debet esse major erga superiores, qui etiam sæpe magis indigent, cum in majoribus obligationibus & periculis versentur; ut notat Suarez. Debent tamen corrigi seorsim, & magis obsecrando, quam arguendo, juxta illud ad Timot. 5. *Seniorem ne increpaveris, sed obsecra ut Patrem*: nisi ex ejus peccato periculum gravis scandali, vel fidei immineret; tunc enim publice corripiendus esset superior ad tollendum scandalum.

Porro Superiores, ut Parentes, Domini, Pastores, Prælati, ad corrigendos subditos magis obligantur tum ex caritate, nam caritatis ordo id postulat, & sunt magis idonei; tum etiam ex justitia, ratione officii, unde illud 1. Timot. 5. *Si quis suorum ..... curam non habet, est infideli deterior.* Hinc eorum obligatio ad plures actus se extendit: nam tenentur de eorum peccatis inquirere, ut illa corrigant, & eorum bonum spirituale promovere, quantum possunt. Debent enim ipsi pervigilare, quasi rationem pro animabus eorum redditur, ex Heb. 13. Imo debent punire suos subditos, etiamsi nulla sit spes emendationis, ut scandalum tollatur, & alii deterreantur, & sic bono communi provideatur.

Resp. 4. Ut hoc præceptum obliget, ex communi sententia, requiruntur sequentia.

1. Ut proximus prudenter judicetur peccasse; vel esse in proximo periculo peccandi; alioqui temeraria esset correctio vel monitio; at nullus actus temerarius præceptus est. Porro nemo inquirere tenetur nisi superior. Sed ut superior teneatur inquirere, sufficit suspicio, vel dubia cognitio. *Ita communiter.* Quia cum teneatur ex officio vigilare super gregem suum, etiam tenetur occurrere malis dubiis.

2. Ut sit periculum, ne relabatur, vel permaneat in peccato, & ut putetur non aliter facile emendandus: alioquin non esset indigentia spiritualis, ideoque nec locus eleemosynæ spirituali. Præceptum autem subveniendi proximo non obligat, nisi in ejus necessitate seu indigentia.

3. Ut si probabilis spes emendationis, ex Prov. 9. *Noli arguere derisorem.* Nam desperato fine nemo tenetur ad medium inutile; & correctio non est præcepta, nisi prout conducit ad emendationem proximi, quæ est ejus finis intrinsecus. Et vero tunc correctio esset imprudens nemo autem obligari potest ad actum imprudentem. Ita S. Th. 2. 2. qu. 33. art. 6. ibi: *Duplex est Correctio delinquentis. Una quidem, pertinens ad Prælatos quæ ordinatur ad bonum commune, & habet vim coactivam. Et talis correctio non est dimittenda, propter turbationem ejus qui corripitur: tum quia si propria sponte emendari non velit, cogendus est per pœnas, ut peccare desistat: tum etiam quia si incorrigibilis sit, per hoc providetur bono communi, dum servatur ordo justitiæ, & unius exemplo alii deterrentur... Alia est correctio fraterna, cujus finis est emendatio delinquentis, non habens coactionem, sed simplicem admonitionem, & ideo ubi probabiliter æstimatur, quod peccator admonitionem non recipiat, sed ad pejora labatur, est ab hujusmodi correctione desistendum: quia ea, quæ sunt ad finem, debent regulari secundum id, quod exigit ratio finis.*

Excipe, nisi redargutio necessaria vel utilis sit ad honori Dei vel famæ proximi consulendum, aut scandalum aliorum impediendum, ut cum quis blasphemias vel errores profert, aut detrahit proximo. Tum enim fieri debet correctio, etiamsi nulla sit spes emendationis delinquentis; ne tacendo videaris approbare malum; & quia teneris injuriam Dei, & grave malum proximi impedire, cum potes. At tunc non erit stricte correctio fraterna peccantis, sed alius actus caritatis Deo vel alteri proximo debitus.

Porro non est omittenda correctio propter aliquam tristitiam delinquentis, vel etiam iram cum aliqua levi culpa, si tandem speretur emendatio. Quia hæc per accidens sequuntur; & ad impediendum majus malum permitti possunt. Item correctio fieri debet, si decursu temporis, licet non statim, fructus speretur. Ita S. Aug. Epist. 10. alias 87.

4. Ut non adsit alter magis idoneus; vel dignitate aut ætate superior, qui commodius possit & velit corrigere, nam tunc peccans non indiget tua correctione. Quod si ille tertius aptior nolit, teneris perinde ac si tu unus esses, qui posses corrigere: nam tunc tua correctione peccans indiget.

5. Ut opportuno tempore fiat, quanto scilicet fructus probabiliter sperari potest: nam alioqui non prodesset, sed potius obesset. Præterea, ut ait S. Th. q. 33. art. 2. *Actus virtutum non quolibet modo fieri debent, sed observatis debitis circumstantiis, quæ requiruntur ad hoc, quod sit actus virtuosus, ut scilicet fiat, ubi debet, quando debet, & secundum quod debet.* Quare non semper facienda est statim atque peccatum cognitum est.

Sed quid si dubitetur, sitne profutura Correctio?

Resp. Si de fructu dubites, & simul certo scias obfuturam non esse, teneris corrigere, quia sicut in morbo corporali, ita & in spirituali, remedium quod non est obfuturum, adhiberi debet in dubio, an sit profuturum, si nullum certius adsit; & quia adest materia correctionis, & fieri potest, ut obtineatur ejus finis. Si vero dubites, non modo sitne profutura correctio, sed etiam num sit nocitura, eam omittere debes; quia cum correctio ad emendationem ordinetur, fieri non debet, cum æque imminet peccatum proximi ac ejus emendatio: Excipe, nisi alioqui moriturus esset in mortali; nam tunc etiam in dubio de peccato mortali, ipse admonendus esset, ne proximus damnetur in æternum.

Quæst.

Quæst. II. *An corripiendus est, qui peccat ex ignorantia?*

Resp. Corripiendus, est, & docendus. 1. Si ignorantia sit culpabilis, quia est in gravi miseria spirituali, cum hæc ignorantia sit peccatum, nec excuset a peccato. 2. Si male agat ex ignorantia invincibili juris naturalis, vel etiam positivi humani, quando fructus speratur. Quia talis ignorantia est magnum quoddam proximi malum ac miseria, & varia incommoda afferre potest, ut scandalum, habitum pravum &c. imo & periculum postea peccandi formaliter: nam sæpe contingit ignorantiam fieri vincibilem ex invincibili, ideoque non amplius excusare a culpa. Præterea id exigit studium ac reverentia legis, cujus violatio facile impediri potest. Et multo magis, si ex illa ignorantia oriatur scandalum, vel irreverentia Dei, aut religionis, aut damnum tertii; ut si quis rem alienam bona fide retineret. 3. Si sit invincibilis ignorantia medii necessarii ad salutem: quia talis ignorantia conjuncta est cum evidenti periculo damnationis.

Quæst. III. *Quis ordo correctionis fraternæ servandus est?*

Resp. Per se loquendo servari debet, secundum omnes, ordo a Christo præscriptus, scilicet ut proximus corripiatur primum secreto, deinde coram uno aut duobus aliis, si secreta monitio non profuerit; tum vero res ad Prælatum Ecclesiæ seu Superiorem deferatur, Matth. 18. *Corripe eum inter te & ipsum solum..... Si te non audierit, adhibe tecum adhuc unum vel duos.... Quod si non audierit eos, dic Ecclesiæ.* Quia hic ordo est præcepti tum positivi, nam hæc verba *adhibe, dic*, tam præceptum sonant, quam illud *corripe*: & Christus eodem tenore verborum substantiam præcepti & ordinem in ejus executione servandum statuit: tum etiam naturalis, nam lex habitualis præcipit, ut proximum corrigamus sine detrimento illius famæ, si fieri possit; vel certe cum minimo quod sufficit ad correctionem, si sine aliquo fieri nequeat correctio. Neque enim licet famam lædere sine necessitate. Igitur si sufficit secreta monitio, non licet adhibere testes; si unus testis sufficit, non licet adhibere plures; testes non sufficiunt, deferendum est peccatum ad superiorem, qui pro sua auctoritate compescere poterit peccatum, quod neque tu, neque testes coercere potuistis.

Dixi; *per se loquendo*. Nam cum præceptum hoc sit affirmativum, non obligat pro omni tempore, sed quando caritas & recta ratio dictat. Unde hi casus ab omnibus excipiuntur, in quibus peccatum proximi statim deferendum est superiori.

1. Quando peccatum proximi est ita publicum, ut non censeatur infamari per denuntiationem factam immediate superiori. Nam tunc cessat ratio servandi famam; & tunc non solum emendatio fratris, sed etiam reparatio scandali per punitionem procuranda est. Ita S. Th. in 4. dist. 19. q. 2. ar. 3. ad 2. addens: *Si autem nondum in publicum devenit, sed est in via deveniendi, tunc etiam denuntiandum est, ut scandalo futuro occurratur.*

2. Quando peccatum, etsi occultum, cedit in damnum communitatis, ut proditio, hæresis quæ ut cancer serpit, falsificatio monetæ, beneficium &c. & non constat impeditum iri per secretam monitionem, ita S. Th. 2. 2. qu. 33. art. 7. Nam bonum commune præferendum est privato, & ut sufficienter providenter providendum, etiam cum infamia nocentis. Item si peccatum cedat in grave damnum tertii privati; ut si quis furtum grave vel necem alterius machinetur, ad turpia sollicitet &c. nisi constet hoc malum impeditum iri per secretam monitionem, ex c. 4. *de furt.* Quia secundum ordinem caritatis præferri debet innocens nocenti voluntarie lædenti. *Quædam peccata occulta sunt, quæ sunt in nocumentum proximorum, vel corporale, vel spirituale... & quia ille qui sic occulte peccat, non solum in se peccat, sed etiam in alios: oportet statim procedere ad denuntiationem, ut hujusmodi nocumentum impediatur: nisi forte aliquis firmiter existimaret, quod statim per secretam admonitionem posset hujusmodi mala impedire.* S. Th. 2. 2. qu. 43. ar. 7.

3. Quando prudenter judicatur non profutura tua monitio, nec aliorum inferiorum. Nam tunc duo priores actus essent inutiles; & proximus tunc eget correptione superioris ut patris, cui tunc revelatur ut singulari personæ, tenet locum testis idonei; & quæ magis potest prodesse quam alii. S. Th. qu. 33. a. 8. ad 2. & caritas exigit, ut bonum spirituale præferatur famæ.

4. Si alter satisfactionem tibi debitam deneget, tunc potes illam petere a superiore: quia jure tuo uteris.

5. Quando proximus cessit jus quod habet, ut defectus & peccata denuntientur superiori, non præmissa monitione secreta, ut fit in nostra societate. Nam quisque potest juri ac favori suo renunciare, c. 6. *de privil.* ubi id vergat in aliorum damnum. Ordo autem correptionis fraternæ in peccantis favorem constitutus est, & fundatur in jure famæ, cujus quisque dominus est. Porro non licet delictum grave subditi perfecte emendatum sine relapsus periculo deferre superiori: quia sine caussa subditus apud superiorem infamaretur.

Ex dictis sequitur eum peccare mortaliter. 1. Qui ex timore, ne proximus offendatur, & ne ipse inde aliquod leve damnum patiatur; omittit in re gravi correctionem, quam putat profuturam. 2. Qui sine justa caussa non servat ordinem a Christo præscriptum. 3. Qui corripit vel denuntiat non ex caritate, ut proximus emendetur, sed ex odio gravi, ut confundatur, ac deprimatur.

CAPUT VI.

De peccatis Caritati specialiter oppositis.

Nota. Licet omnia peccata caritati generaliter adversentur, & ideo quodvis mortale ejus habitum destruat; sunt tamen quæ illi specialiter opponuntur, & directe pugnant contra ejus actus. Qualia sunt odium, acedia, & discordia, contentio, schisma, rixa, seditio, bellum, scandalum: quæ sunt mortalia ex genere suo, cum directe ac specialiter opponantur caritati, & excludant a regno Dei, ad Gal. 5

§. I.

De Odio Dei, & proximi.

Quæst. I. *Quid est odium?*

Resp. Odium est aversio objecti. Du-

plex est , unum inimicitiæ , quo alicui personæ ex ejus displicentia volumus malum , quatenus ejus malum est; alterum abominationis , quo rem vel personam aversamur ut malam præcise , vel ut malam nobis aut aliis.

Quæst. II. *Quale peccatum est odium Dei?*

Resp. Omne odium inimicitiæ erga Deum est peccatum omnium gravissimum; quia per se immediate, directe & formaliter avertit a Deo, & opponitur directe actui caritatis Dei , qui est actus omnium præstantissimus, & ejus habitui. Nam ex Aristotele , illud est pessimum , quod optimo est contrarium. Item omne odium abominationis erga Deum est intrinsece malum & mortale : quia est graviter injuriosum Deo, quasi in eum cedere possit aliqua malitia , vel defectus seu ratio, ob quam aversione dignus sit , cum tamen Deus sit essentialiter in omni ratione infinite bonus, & perfectus.

Hinc gravissimum scelus est optare , ut Deus non sit, ut careat aliqua perfectione , v. gr. scientia , justitia, omnipotentia &c. aut de illa dolere. Item gaudere de offensa Dei ut tali &c.

Quæst. III. *Quale peccatum est odium proximi?*

Resp. Odium inimicitiæ erga proximum est peccatum mortale ex genere suo . Nam directe opponitur caritati proximi & graviter prohibetur præcepto diligendi proximum , ex Joann. 5. *Qui non diligit , manet in morte . Omnis qui odit fratrem suum , homicida est , & scitis quoniam omnis homicida non habet vitam æternam in semetipso manentem .* Potest tamen esse veniale ex levitate materiæ, ut si ex levi displicentia personæ leve malum optetur . Aliud est de odio Dei , quod semper est mortale , nec admittit levitatem materiæ , cum vel levissimum malum Deo optare sit Deo graviter injuriosum , quasi in eo reperiatur aliqua ratio aversionis.

Odium vero abominationis erga proximum, si sine justa caussa & inordinate concipiatur, est culpa gravis vel levis pro gravitate vel levitate materiæ. Interdum tamen culpa vacat, & est laudabile, dum scilicet non adversatur caritati, sed procedit ex amore benevolentiæ erga Deum, vel eum , quem sic aversatur peccatorem, non qua homo est , sed qua peccator est , seu quod peccator sit , in eo aversando ejus peccatum , ut ejus malum est, juxta illud Prov. 29. *Abominantur justi virum impium .* Nam sic odisse nil aliud est quam odisse peccatum in ipso; & tale odium conjunctum est cum caritate, qua eidem volumus salutem & ejus media, ac alia bona , quibus indiget.

Quæst. IV. *An semper est peccatum optare malum proximo, vel de eo gaudere?*

Resp. 1. Nunquam licet optare & imprecari malum proximo , quatenus ejus malum est , vel gaudere de ejus malo ut tali , vel dolere de ejus bono , ut ejus bonum est. *Ita omnes* . Quia hæc sunt actus odii & inimicitiæ, & repugnant caritati, ideoque sunt mortalia ex genere suo, nec possunt esse venialia, nisi ob defectum sufficientis advertentiæ vel ob levitatem mali optati.

Item non licet optare etiam inefficaciter malum proximi , quamvis non ut malum illius , aut gaudere de eo etsi inculpate advenienti , vel dolere de ejus bono, quamvis non ex displicentia personæ, sed præcise propter bonum minus nostrum , vel alterius proximi . Quia hi actus repugnant debito ordini caritatis ex qua tenemur bonum proximi majus, & altioris ordinis præferre nostro minori , & inferioris ordinis . Idque constat ex his propositionibus ab Innoc. XI. damnatis 13. *Si cum debita moderatione faciat, potes absque peccato mortali de vita alicujus tristari, vel de illius morte naturali gaudere , illam inefficaci affectu petere & desiderare : non quidem ex displicentia personæ , sed ob aliquod temporale emolumentum . 14. Licitum est absoluto desiderio cupere mortem patris , non quidem ut malum patris : sed ut bonum cupientis , quia nimirum ei obventura est pinguis hæreditas 15. Licitum est filio gaudere de parricidio a se in ebrietate perpetrato propter ingentes divitias inde ex hæreditate consecutas .*

Resp. 2. Ex S. Th. in 3. dist. 33.ar. 2. ad 4. *Quia caritas ordinem habet , & plus debet diligere quisque se , quam alium , & propinquos quam extraneos, & amicos quam inimicos , & bonum commune multorum quam bonum privatum unius : potest aliquis salva caritate optare malum temporale alicui , & gaudere si contingit , non in quantum est malum illius , sed in quantum est impedimentum malorum alterius , quam plus tenetur diligere , vel communitatis aut Ecclesiæ . Similiter de malo temporali ejus , secundum quod per malum pœnæ impeditur frequenter malum culpæ ejus .*

Igitur 1. Licet desiderare affectu inefficaci aliquod malum temporale alteri , v. gr. morbum , & de illo gaudere præcise propter ejus bonum spirituale , v. gr. ut peccare desinat, & resipiscat , quia secundum ordinem caritatis , bonum spirituale præfertur temporali .

2. Licet sic optare mortem juste obventuram hæresiarchæ vel malefactori Reip. noxio, & de ea gaudere, non quatenus ipsis malum est , sed quatenus per illam mortem majora mala impediuntur , & ob multorum bonum , quod præferendum est bono unius privati .

3. Licite optas victoriam de hostibus in bello justo, vel Turcarum exitium ob ingens bonum justum tuæ communitati, vel Ecclesiæ. Quia bonum Ecclesiæ vel communitatis tuæ præferre debes bono alterius communitatis.

Licet optare malefactori pœnam meritam per judicem infligendam , vel ut ipse aut alii coerceantur ab injuria inferenda tibi aut aliis; nam hoc est consentaneum caritati , vel quia expedit Reip. vel ut jus læsum resarciatur , nam est actus justitiæ . At , ut dixi , nunquam licet optare aliis vel sibi majus malum ad vitandum minus ; quia hoc est contra debitum ordinem caritatis . Hinc peccant mortaliter , qui sibi mortem deliberate optant ex gravi impatientia , ad vitandas aliquas leves molestias.

Quæst. V. *Quid dicendum de maledictione?*

Resp. 1. Ex dictis constat esse mortale , proferre maledictionem gravem ex animo, ut malum grave eveniat , v. gr. Diabolus te rapiat , utinam mortuus sis &c. Imo sibi vel aliis malum grave ex ira imprecari , quamvis sine animo ut eveniat , sæpe mortale est, sive ratione contumeliæ gravis , spectata personæ qualitate, sive ratione scandali . Sic parentes graviter peccant liberis suis præsentibus grave malum oretenus ex ira imprecando : tum suo exemplo eos docent sibi invicem , vel aliis malum grave im-

precari & iræ fervire. Nec a mortali excusatur, qui, durante passione, grave malum evenire deliberate voluit, etsi statim postea noluisset, imo doluisset, si evenisset: quia revera passioni iræ deliberate consensit in gravi. Item mortale est seipsum ex ira deliberate dæmoni devovere, ob fœditatem ac perversitatem rei. *Contingit tamen verbum maledictionis prolatum, esse peccatum veniale, vel propter pravitatem mali, quod quis alteri maledicendo imprecatur; vel etiam propter affectum ejus qui profert maledictionis verba, dum ex levi motu, vel ex ludo, aut ex subreptione aliqua talia verba profert: quia peccata verborum maxime ex affectu pensantur*. S. Thom, 2. 2. qu. 76. articul. 3. Hinc confitens maledictionem interrogari debet, an ex animo malum grave sibi, vel alteri imprecatus fuerit, an cum scandalo vel contumelia, & quale malum in specie optaverit; nam maledictiones sunt diversæ speciei, pro diversitate malorum optatorum; actus enim voluntatis mali sumunt speciem ejus ex objecto materiali.

Resp. 2. Maledictio gravis effusa in non subditum præsentem, non solum caritati, sed etiam justitiæ repugnat. Nam est etiam gravis & injusta læsio honoris proximi, seu contumeliæ, ideoque obligat ad satisfactionem.

Nota. Maledicere creaturis irrationalibus, quatenus sunt utiles homini, est æquivalenter maledicere homini. Maledicere illis, in quantum sunt creaturæ Dei; est blasphemia. Maledicere vero eis secundum se consideratis *est otiosum & vanum, & per consequens illicitum*. Ita S. Th. qu. 76. art. 2. Hoc tamen ultimum censetur solum veniale per se, ut si rusticus equis suis mortem vel diabolum optet.

§. II. *De discordia, contentione, schismate, rixa, & seditione*.

I. Discordia est dissensio voluntatis a voluntate alterius in iis, quæ quis tenetur velle ex caritate Dei vel proximi. Opponitur concordiæ, quæ consistit in voluntatum consensione. Estque peccatum mortale ex genere suo, ex Gal. 5. ubi *dissensiones* numerantur inter opera carnis, de quibus ibi dicitur: *Qui talia agunt, regnum Dei non consequentur*. Tum quia Prov. 4. *Deus detestatur eum, qui seminat inter fratres discordias*. Tum quia specialiter opponitur caritati, cujus est voluntates unire. Sed ad hoc requiritur, ut scienter quis dissentiat a bono Dei vel proximi, in quo debet consentire, ut docet S. Th. q. 37. art. 1. addens non esse peccatum discordiæ, cum unus æstimat hoc esse bonum, & pertinere ad honorem Dei, vel utilitatem proximi, alius autem habet contrariam opinionem: nisi hujusmodi discordia sit cum errore circa ea, quæ sunt de fide aut necessitate salutis, vel pertinacia indebite adhibeatur.

II. Contentio est altercatio verborum quibus inordinate quis alteri contradicit. Est peccatum mortale ex genere suo, sicut alia, quæ sunt contra caritatem. Unde ad Gal. 5. *Contentiones* numerantur inter opera carnis excludentia a regno Dei. Contentio autem semper est mortalis: 1. Si impugnetur veritas ad fidem, bonos mores, pietatem, & justitiam, vel grave bonum proximi spectans. Si tamen veritas non impugnetur serio, sed solum exercitii caussa, ad illustrandam explicandamque veritatem, vel ad explorandam doctrinam alterius, seclusо scandalo & modo inordinato, non est peccatum. 2. Si contentio fiat cum periculo scandali, vel cum gravibus maledictis, conviciis, contumeliis. Est autem solum venialis seclusis conviciis ac scandalo, si materia sit levis, vel inordinatio sit solum in modo, v. gr. si solum fiat cum nimia acrimonia, clamoribus, aut ex solo studio vincendi adversarium.

III. Schisma est voluntaria separatio baptizati ab unitate Ecclesiæ: sive est subtractio ab obedientia Ecclesiæ, vel Summi Pontificis ejus capitis in spiritualibus; vel etiam separatio voluntatis a solis ministris Ecclesiæ. De hoc sic ait S. Thom. qu. 39. art. 1. *Est speciale peccatum, ex eo quod intendit se ab unitate separare, quam caritas facit, quæ non solum alterum altero unit spiritualis dilectionis vinculo, sed etiam totam Ecclesiam in unitate spiritus. Et ideo proprie Schismatici dicuntur, qui propria sponte & intentione se ab unitate Ecclesiæ separant .... Ecclesiæ autem unitas in duobus attenditur, scilicet in connexione membrorum Ecclesiæ ad invicem, seu communicatione, & iterum in ordine omnium membrorum Ecclesiæ ad unum caput, scilicet Christum, cujus vicem in Ecclesia gerit Summus Pontifex. Et ideo Schismatici dicuntur, qui subesse renuunt Summo Pontifici, & qui membris Ecclesiæ Dei subjectis communicare recusant*.

Schisma aliud est purum, quod caritati solum & paci ac obedientiæ opponitur, quale est in iis, qui cum credant unam esse Sanctam Ecclesiam sub visibili capite Romano Pontifice constitutam, & quidquid Ecclesia Romana credit; tamen ex malitia voluntatis, seu superbia, nolunt cum quadam rebellione Papæ subesse ac obedire, vel reliquis Ecclesiæ membris uniti esse. Et aliud cum hæresi conjunctum, ut cum quis se *seperat ab obedientia Papæ, quia non credit ejus potestatem*, ait Toletus.

Porro omnes hæretici sunt etiam Schismatici, cum ab unitate Ecclesiæ se separent; contrariam doctrinam sectando. Schismaticum esse, qui non a Papa, nec ab universis Ecclesiæ membris, sed solum a suo Episcopo Papæ unito & vere subjecto se separat; vel etiam a solis fidelibus membris illius diœcesis, docent Bellarminus, Valentia, & alii, ex S. Cypriano, in can. *Scire* qu. 9. 1. Quia hic etiam implicite, & indirecte se separat a Summo Pontifice ac reliquis Ecclesiæ membris, quatenus Episcopus, ejusque subditi habent subordinationem & connexionem cum Papa & aliis Ecclesiæ membris, ut quædam pars cum suo capite, ac reliquis ejusdem corporis partibus. Sic manus a brachio separata, hoc ipso etiam separatur a capite & a toto corpore.

Est autem Schisma gravissimum scelus, ut constat ex Patribus, cum lædat præclarissimum quoddam bonum commune, nempe ipsam Ecclesiæ unitatem. *Quisquis ab hac Catholica Ecclesia fuerit separatus, quantumlibet laudabiliter se vivere existimet, hoc solo scelere quod a christianitate disjunctus est, non habebit vitam, sed ira Dei manet super eum*,

sic

ait S. August. cum multis aliis Episcopis in epist. 52. quæ est Concilii Zertensis.

IV. Rixa est pugna manuum & verborum inter privatos, cum scilicet aliqui ex ira invicem se percutiunt auctoritate privata. In aggressore est peccatum mortale ex genere suo, cum sit contra caritatem & justitiam, & ad Gal. 5. *Rixa* numerantur inter opera carnis excludentia a regno Dei. *In eo autem, qui se defendit, potest esse sine peccato, & quandoque cum peccato veniali, & quandoque cum mortali secundum diversum motum animi ejus, & diversum modum se defendendi. Nam si solo animo repellendi injuriam illatam, & cum debita moderatione se defendat, non est peccatum, nec proprie potest dici Rixa ex parte ejus. Si vero cum animo vindictæ vel odii, vel cum excessu debitæ moderationis se defendat, semper est peccatum: sed veniale quidem, quando aliquis levis motus odii vel vindictæ se immiscet, vel cum multum non excedit moderatam defensionem, mortale autem, quando confirmato animo in impugnantem insurgit ad eum occidendum, vel eum graviter lædendum*. S. Th. 2. 2. q. 41. art. 1.

V. Seditio est bellum aggressivum unius partis Reip. adversus aliam, vel adversus principem suum. Est semper mortalis, nam semper graviter adversatur unitati, paci, ac bono communi, & etiam justitiæ, cum auctoritas bellandi resideat in solo principe, vel Rep. libera.

§. III. *De Bello.*

Quæst. I. AN *Bellum etiam offensivum potest esse licitum?* (1)

Resp. Affirm. Quia 1. Luc. 3. S. Joan. Bapt. rogatus a militibus quid sibi ad salutem esset agendum, non jussit, ut militiam deserent, sed ne quemquam concuterent. 2. Deus, Deut. 23. Leges belli gerendi dedit. 3. Principi summo & Reip. liberæ licet jus suum tueri ac repetere. Cum autem careant superiore, a quo jus suum obtinere possint, debuit iis jure naturæ competere potestas ad jus sibi dicendum, & cogendam partem adversam ad sibi satisfaciendum: alioqui non posset communitas perfecta in pace conversari. De defensivo per se patet; cum jure naturæ unicuique liceat injustam vim vi repellere cum debita moderatione.

Quæst. II. *Quænam requiruntur, ut Bellum sit licitum?*

Resp. Ex S. August. l. 22. contra Faustum c. 74. & 75. ex S. Th. 2. 2. q. 40. & communi Doctorum sententia, hæc tria:

1. Potestas suprema, quæ residet vel in Rep. libera, vel in principe supremo, cui cura Reip. commissa est. Nam qui habent superiorem, possunt ejus auctoritatem implorare ad injuriæ compensationem; & sic bellum non potest esse eis licitum.

2. Caussa justa, quæ est dumtaxat gravissima injuria principi vel subditis illata, quam tollere, vel pro ea satisfacere pars adversa recuset. Ex S. August. in c. *Dominus*, 23. q. 2. ibi: *Bella justa definiri solent, quæ ulciscuntur injurias, si qua gens vel civitas, quæ bello petenda est vel vindicare neglexerit, quod a suis improbe factum est, vel reddere quod per injuriam ablatum est*. Nam caritas & justitia exigunt, ut sine gravissima & necessaria caussa non inferantur ab iis gravissima damna, qualia fiunt in bello. Quod si majora incommoda, quam commoda præsertim respective ad honorem Dei & bonum religionis catholicæ secutura prævideantur, a bello abstinendum est: quia secundum debitum ordinem rerum & caritatis, honor Dei, bonum Ecclesiæ, salus æterna proximi præferri debent bono temporali status politici.

3. Recta intentio, ut non geratur bellum ex odio, avaritia inordinata, cupiditate amplificandi imperii, sed ad publicam quietem ac justitiam servandam, vel ad opitulandum injuste oppressis.

Porro licet etiam aliis tamquam sociis auxilium præbere principi habenti justam caussam bellandi, & huic uti aliorum auxilio, quamvis sint diversæ religionis, modo absit scandalum & periculum Fidei ac sacrilegiorum, sicut Judas Machabæus fœdus cum Romanis iniit, 1. Mach. 8. Nam, per se loquendo, licet alium in re justa juvare. At non licet in bello etiam justo advocare infideles & hæreticos in auxilium, vel iis opem ferre, quando adest periculum scandali, sacrilegiorum, incrementi hæreseos, & detrimenti veræ religionis. Quia salus æterna proximi, & præsertim multorum, præferenda est cuilibet bono temporali; & principes tenentur supra omnia Christo servire; ejusque regnum, quod est Ecclesia catholica, quam sanguine suo acquisivit, quantum possunt, integrum conservare imo & amplificare. *Major vobis Fidei caussa debet esse quam regni, ampliusque pro parte Ecclesiarum clementia vestra debet esse sollicita, quam pro omnium securitate terrarum. Subsequentur enim omnia prospera, si primitus quæ sunt Deo cariora, serventur . . . pro vestri enim imperii salute geritur, quidquid pro quiete Ecclesiæ, vel sanctæ religionis observantia laboratur*, ait S. Cælestinus I. epist. ad Theodos. Imper. in actis Concil. Ephes.

Ceterum quamvis non possit dari bellum utrinque justum ex natura rei, cum circa idem non possint esse jura contraria, fieri tamen potest, ut neutra pars peccet bellando, ob ignorantiam invincibilem.

Quæst. III. *Quænam ante bellum & in ipso bello fieri debent, ac licent?*

Resp. 1. Ante bellum tenetur Princeps rem diligenter examinare cum viris probis ac peritis, & habere certitudinem saltem moralem de justitia caussæ. Nam cum ex bello gravissima sequantur mala ac incommoda, etiam innocentibus; caritas & justitia exigunt, ut non inferantur, nisi plane constet de caussa justa & sufficienti. Et vero si non licet hominem privatum in dubia caussa punire, multo minus licet multos & totam Remp. Quod si justitia sit dubia, & alter sit in possessione, certe injustum

(1) *Vid. Bened. XIV. de Beatif. Serv. Dei lib. 3. c. 36. n. 16. 17. ac Seraphicum Com. in c. 3. Luc. & in Spec. Anim. c. 2.*

stum est bellare, quia in dubio melior est conditio possidentis. Deinde tenetur parti adversæ justitiam caussæ & suas prætensiones proponere; ut illa possit satisfacere injuriæ illatæ, vel restituere ablata sine alio damno: nam bellum sine necessitate geri licite nequit, propter ingentia mala, quæ cum eo conjuncta esse solent. Ex S. August. in cap. *Noli*, quest. 1. *Pacem habere debet voluntas, bellum necessitas*. Hinc æqua satisfactio oblata acceptari debet; alioqui bellum sine justa caussa & necessitate fieret.

Resp. 2. In bello justo licita sunt ea omnia & sola, quæ juxta consuetudinem christianorum necessaria sunt ad assequendum finem belli, scilicet vel ad recuperanda injuste ablata, vel injuriam juste vindicandam, & ad securitatem Reip. stabiliendam. Nam cum finis licitus sit, licita sunt etiam media per se ad illum necessaria, non autem alia, quæ proximo nocent, cum nemini sine justa caussa damnum inferre liceat.

Hinc 1. Licet occidere hostes pugnantes & resistentes, non tamen innocentes, qui non pugnant, ut sunt clerici, senes, mulieres, pueri, rustici, opifices &c. quamvis sint partes Reip. hostilis; quia nunquam licet directe occidere innocentes. Neque enim Resp. potest puniri in suis membris, nisi secundum id quod ejus dominio subest, qualis non est vita civium. Indirecte tamen & per accidens possunt interfici, ut cum urbs expugnari, vel nocentes seu milites vinci nequeunt, nisi cum periculo & occisione innocentium. Quia bonum publicum, quod ex victoria speratur, est majus bonum quam vita aliquorum, quorum mors præter intentionem sequitur. Et alioqui non posset contra nocentes bellum geri, & sic caussa bellantium frustra esset justa.

2. Licet spoliare bonis cives etsi non pugnantes; qui sunt membra Reip. hostilis, si hoc necessarium sit ad finem belli. Quia cum sint pars Reip. ipsa juste punitur in illis, & debilitatur privatione bonorum, quæ ejus dominio subjiciuntur.

3. Licet uti insidiis & stratagematibus ex Josue c. 8. &c. *Dominus* supra cit. quia non sunt mendacia, sed occultatio veritatis.

4. Civitas capta dari sine gravi necessitate non potest in prædam, propter multa scelera & mala, quæ in tali deprædatione a militibus committi solent. Et si detur, tenentur duces diligentissime curare, ne scelera committantur.

5. Ea, quæ caveri nulla prudentia possunt, ut veneno inficere puteos, aquas, glandes, non licent: quia sunt contra jura belli & gentium. Item Christiani a christianis capti non possunt fieri servi, nam id ex consuetudine gentis christianæ receptum est, in honorem religionis christianæ, & libertatis quam per Christum consecuti sumus; unde esset contra jus gentis christianæ.

6. Non licet victori retinere urbes captas, & alia bona immobilia hostium, nisi quatenus debitam compensationem vel satisfactionem non excedunt, vel necessaria sunt ad securitatem imposterum contra victos stabiliendam. Nam compensatio debet esse commensurata debito, & pœna culpæ, alioqui est injusta.

7. Princeps tenetur inchoatum bellum finire, si æqua satisfactio offeratur, securitas sufficiens præstetur, & compensentur impensę belli: quia tunc cessat caussa continuandi belli; quod proinde jam foret illicitum.

Resp. 3. Jure naturali nihil fieri licet contra justitiam, jus gentium, fortitudinem, caritatem, & veram religionem. Et fides data hostibus servanda est; ex S. August. in cap. *Noli*. Nam hæc obligat jure naturali & gentium; & hoc necessarium est ad pacem ac bonum commune regnorum. Nam si fœdera publica inter regna & principes non obligarent, nec necessario servanda essent, nulla pax aut societas inter genus humanum consistere posset. Quod intellige, nisi hostes ipsi fidem fregerint: nam tunc est quædam compensatio, & pacta censentur fieri sub hac conditione, si alter promissis steterit, nec fidem fregerit.

Resp. 4. Tenetur Princeps & ejus duces militibus justa stipendia solvere, & impedire omnia crimina, quæ impedire moraliter possunt, curareque ne proprii subditi iniquis vexationibus graventur; alioqui tenentur ad compensanda damna secuta ex omissione solutionis, vel diligentiæ debitæ, cum sint eorum caussa contra proprium officium & justitiam.

Resp. 5. Ex communi sententia bona justo bello capta, si sint immobilia, cedunt Principi aut Reip. Si mobilia, sunt capientium, nisi ex consuetudine regionis, ea dividenda sint inter milites, aut una pars cedat Principi. Tamen bona injuste acquisita ab hostibus, restitui debent eorum dominis, ex l. 20. §. *de captivis* cum jus habeant in illa, nec sint hostium.

Quæst. IV. *An Repreſalia licita sunt?*

Resp. Affirm. Positis certis conditionibus. Quia auctoritate publica usurpari possunt per compensationem bona subjecta dominio Reip. quæ in culpa est, dum non procurat reparationem injuriæ a suis membris illatæ alterius Reip. civibus. Sed hæ conditiones requiruntur. 1. Ut constet de injuria illata. 2. Ut Princeps vel magistratus civium nocentium ros gatuti debitam satisfactionem deneget. 3. Ut fiant auctoritate principis civium læsorum. 4. Ne plus damni inferatur quam justa satisfactio requirit. 5. Ut non fiant in personas Ecclesiasticas, & earum bona, cap. un. *de injur. in* 6.

§. IV. De Scandalo.

Quæst. I. QUid est Scandalum?

Resp. 1. Generatim duplex est, nempe activum & passivum. Scandalum activum est dictum, vel factum minus rectum, præbens alteri occasionem peccandi. Sub dicto vel facto comprehenditur etiam omissio externa: nam qui omittit agere, vel loqui quod debet, aliis est scandalo.

Dicitur minus rectum, hoc est, quod vel malum est, ut, si turpia loquaris coram adolescente; vel mali speciem habet, ut si mulierem suspectam domi tuæ aleres, licet cum ea nec peccares, nec periculum tibi esset cum ea peccandi; aut si justa de caussa, coram aliis eam ignorantibus, comedas carnes die vetito. Unde illud 2. ad Thess. 5. *Ab omni specie mala abstinete vos*.

Scandalum passivum est ipsa ruina seu peccatum pro-

proximi, ex occasione facti vel dicti, vel omissionis alterius commissum. Dividitur in scandalum pusillorum seu infirmorum, quod oritur ex ignorantia vel infirmitate peccantis; & in pharisaicum seu mere acceptum, quod oritur ex ipsa malitia peccantis. Sic vocatur, quia Pharisæi ex insigni malitia occasionem peccandi ex sanctissimis Christi dictis & factis sumebant.

Quæst. II. *Scandalum estne speciale peccatum?*

Resp. 1. Dare scandalum directe, inducendo scilicet proximum ad peccandum, etsi non ex intentione expressa ut peccet & pereat, sicut facit dæmon, sed propter utilitatem vel voluptatem aliquam propriam, aut alterius, est peccatum speciale contra caritatem. Nam Lex caritatis in Deum & proximum vetat, ne offensam Dei & malum spirituale proximi quovis modo procuremus. Præterea hoc directe opponitur præcepto correctionis fraternæ, cum sint contraria, revocare proximum a peccato, & eum in illud inducere.

Imo talis inductio habet duplicem malitiam in confessione exprimendam, unam contra caritatem, & alteram contra virtutem, cui repugnat opus illud malum; nam singulæ virtutes obligant directe ad suos actus eliciendos, & indirecte ad non procurandam sui violationem in aliis. Præterea inducens consentit peccato, ad quod inducit: Ergo illius reus est: nam ex Rom. 1. eadem pœna æterna digni sunt qui consentiunt facientibus.

Hinc 1. nunquam licet petere ab alio vel ei suadere id quod ipse non potest sine culpa præstare; nam hoc esset inducere in peccatum.

2. Qui feminam inducit ad fornicationem, peccat tum contra castitatem, tum etiam contra caritatem: cum sit ei caussa ruinæ; unde hæc circumstantia inductionis in confessione explicanda est. Idque etiamsi ipsa fuerit parata ad malum: nam non est hic & nunc in actuali voluntate peccandi; sed solum in habituali; unde sine tua inductione hic & nunc non committeret hoc peccatum.

3. Consilium pravum specificatur a peccato, quod consulitur, & est etiam contra caritatem.

4. Laudans alium de peccato commisso, vel vituperans quod non commiserit, tenetur explicare speciem peccati, circa quod fuit laus, vel vituperium. Nam illæ laudes vel vituperia sunt exhortationes ex se ordinatæ ac aptæ ad inducendum in peccatum, & ad complacendum de illo, si commissum est: quare sumunt ab illo suam specialem malitiam tamquam ab objecto.

Resp. 2. Dare scandalum indirecte tantum, non intendendo peccatum alterius, nec ad illud inducendo, sed præcise faciendo vel dicendo coram illo aliquod malum, vel mali speciem habens, est peccatum mortale ex genere suo, & speciale contra caritatem. Ita *S. Antoninus, Navar. Suarez, Valentia, & alii multi.* Prob. 1. ex Matth. 18. *Væ homini illi per quem scandalum venit.* Ubi Christus loquitur de scandalo simpliciter & generaliter. Et ex Roman. 14 *Si propter cibum frater tuus contristatur, jam non secundum caritatem ambulas*; ubi agitur de cibis Lege veteri abrogata vetitis, ideoque jam licitis. Et ex 1. ad Corint. 8. *Sic autem peccantes in fratres, & percutientes conscientiam eorum infirmam in Christum peccatis, &c.* Ubi ut grave peccatum contra caritatem reprehenditur scandalum indirectum, quo fideles plene instructi carnes idolo immolatas comedebant coram infirmis falso putantibus, id esse de se illicitum, qui inde præter intentionem comedentium impelli poterant ad eas contra conscientiam erroneam comedendas. 3. Quia secundum omnes, Lex caritatis in Deum & proximum obligat ad cavendum & impediendum etiam in aliis peccatum; quod est offensa Dei & maximum malum proximi. Item obligat ad proximum a peccato per correctionem fraternam retrahendum: ergo a fortiori obligat ad non conjiciendum eum per scandalum in peccatum vel ejus periculum. Et vero ad contrahendam malitiam aliquam sufficit, ut libere fiat id, quocum conjunctum est, & cognoscitur vel cognosci potest ac debet esse conjuncta: nam tunc illa malitia est saltem intepretative volita.

Imo hoc scandalum indirectum, ex communi sententia, contrahit etiam malitiam peccati, cujus datur occasio, exprimendam in confessione. Tum quia dans illud, vult saltem interpretative tale peccatum alterius, volendo sine justa caussa id, ex quo prævidet secuturum, vel ejus periculum: tum quia virtus omnis non solum vetat actus sibi contrarios, sed etiam, ne detur aliis occasio illos ponendi.

Est autem mortale, si detur occasio culpæ mortalis; veniale vero si detur solum occasio venialis; secluso periculo gravioris mali; nam quamvis peccatum veniale sit gravius malum quolibet temporali; est tamen leve in suo genere, & reparatu facile.

Hinc peccant mortaliter contra caritatem & castitatem: 1. Qui imagines, vel statuas nudas faciunt, vel palam exponunt; nam hæ æque saltem inducunt ad peccatum, quam sermo obscœnus. 2. Qui scribunt, imprimunt, recitant, tradunt libros amatorios, cantilenas turpes &c. Item qui componunt, vel agunt comœdias obscœnas, aut periculosas ratione verborum, factorum, aut gestuum. Nam hi omnes sunt caussæ ruinæ multorum. Nec refert quod eam non intendant, nam dant ei sufficientem caussam. Item qui sua præsentia eas approbant, iis consentiunt, & cooperantur solvendo mercedem agentibus. 3. Feminæ quæ nudum pectus gestant, nam hæc denudatio apta est scandalum parere infirmis, eos ad complacentias & desideria prava inducendo, & christianæ modestiæ ac sanctitati repugnat. Nec potest excusari consuetudine, utpote contraria præcepto divino. 4. Puella, quæ sine justa caussa se præbet conspiciendam ei, a quo putat se turpiter concupiscendam, quamvis id faciat ex mera vanitate, & sine animo ejus amorem excitandi. *Ita communiter.* Item mortaliter peccant, qui alios vexationibus inducunt ad blasphemias, contumelias graves, imprecationes, &c. nam cooperantur ad peccatum.

Præterea observanda sunt sequentia.

1. Peccatum scandali hoc ipso committitur, quod datur proximo occasio peccandi, quamvis is reipsa non peccet, nam ad hoc satis est, quod peccatum proximi ex tua actione vel omissione minus recta in talibus circumstantiis, spectata ejus fragilitate, sequi probabiliter possit. Nam tunc ei creas probabile periculum peccandi, & quod tunc non sequatur peccatum, per te non stat, sed per ipsum: sicut mortaliter peccat, qui explodit catapultam cum periculo occidendi hominem, licet nullus reipsa occidatur.

2. Pec-

2. Peccatum coram aliis commissum habet malitiam scandali tunc solum, quando est periculum probabile, ne ii, coram quibus committitur, inde impellantur ad peccandum. Hinc blasphemia coram solis Religiosis non habet rationem scandali. Qui vero publice peccat, tenetur eam scandali circumstantiam confiteri ratione periculi, cui se incitandi multos ad peccandum suo pravo exemplo exponit, ut recte docent Azor, Sanchez, & alii.

3. Numerus eorum, quibus scandalum datur, debet in confessione declarari, sicut numerus hominum uno ictu occisorum. Nam numerus se habet, ut objectum peccati, illudque in suo esse individuali constituit; & non solum aggravat, sed etiam multiplicat peccatum.

4. Actus venialis, vel ex objecto indifferens potest esse mortalis ratione scandali, quando a tali persona & coram talibus fit, ut probabile sit periculum, ne inde alii ex infirmitate, vel ignorantia sumant occasionem peccandi mortaliter, ex cap. 2. *de novi oper. nunt.* Nam ex 1. ad Cor. 8. sup. cit. comestio carnis idolo immolatæ, quæ per se licita, fit mortalis ratione scandali.

5. Cum sit actio de se licita, quæ aliquam speciem mali habet, tollitur scandalum, declarando justam caussam agendi, quando hoc sufficit ad amovendam suspicionem omnem mali. Sic comedens carnes die vetito ob rationem occultam, impedit scandalum hanc aperiendo.

6. Quamvis juxta multos liceat, non auferendo occasionem peccati, permittere unum peccatum, ut impediantur plura: vr. gr. liceat hero non auferre occasionem furandi famulis, aut filiis, quos ad furandum propensos ac paratos novit, ut sic deprehensi puniantur & resipiscant, eo quod tunc rationabiliter permittat furtum unum, ut vitentur plura; non licet tamen talia ultro ponere, aut pericula objicere, quia esset positive cooperari peccato, & occasionem præbere, ac creare alteri periculum peccandi, quod non licet.

Quæst. III. *An tenemur omittere opus de se non malum, nec speciem mali habens, ob scandalum passivum aliorum vitandum?*

Resp. 1. Non tenemur illud omittere ob scandalum ortum ex malitia, cum adest rationabilis caussa, aut utilitas magna nostra, vel aliena etiam temporalis. *Ita S. Th. q. 43. ar.* 8. Quia cum scandalum illud ex sola malitia scandalizati oriatur, ei soli imputatur, alioquin quivis per suam malitiam posset impedire commoda aliorum. Si tamen nulla esset necessitas, vel notabilis utilitas opus illud faciendi, omitti deberet: quia tenemur ex caritate impedire peccatum proximi, etsi ex sola ejus malitia secuturum, cum nulla adest justa caussa illud permittendi. *Lyman, Valentia & alii.*

Resp. 2. Ad vitandum scandalum passivum ex infirmitate vel ignorantia ortum, tenemur omittere opus utile non malum, nec mali speciem habens, vel saltem differre, donec proximus moneatur, ne scandalizetur, cum id sine gravi incommodo possumus. Nam ex Lege caritatis tenemur impedire peccatum proximi infirmi, cum possumus sine gravi nostro incommodo seu damno, ex Eccl. 17. *Mandavit illis unicuique de proximo suo.* Hinc mulier, quæ prævidet aliquem in particulari ex suo aspectu sumpturum occasionem peccandi ob infirmitatem; tenetur vitare ejus conspectum, cum potest sine gravi incommodo. Non est tamen obligatio omittendi actionem de se licitam, nec habentem per se, aut communi prudentum judicio speciem mali, ne quis generatim ac indeterminate sumat inde occasionem peccandi; nam alioquin hoc esset onus intolerabile, & obnoxium innumeris scrupulis. Hinc mulier, ad vitandum periculum vagi ac determinati scandali, non tenetur abstinere ab ornatu honesto & ordinario secundum suam conditionem, secus de extraordinario nec convenienti.

Quæst. IV. *An omitti debet opus bonum ad vitandum scandalum passivum pusillorum seu infirmorum?*

Resp. 1. Ad vitandum scandalum nunquam licet facere actionem prohibitam lege naturali: quia nunquam licet facere actionem intrinsece malam, seu dedecentem naturam rationalem. Neque etiam licet omittere actum lege naturali præscriptum, in iis circumstantiis, in quibus præcipitur: quia omissio talis actus est intrinsece mala, cum lex naturalis non præcipiat nisi id quod necessarium est ad honestatem morum, spectatis omnibus circumstantiis. Constat etiam ob scandalum nunquam posse omitti ea quæ necessaria sunt necessitate medii ad salutem, quia (ut ait S. Th. qu. 43. art. 7.) *Secundum ordinem caritatis plus debet homo suam salutem spiritualem diligere, quam alterius.*

Item non licet ob scandalum passivum omittere opus bonum in detrimentum fidei vel boni communis spiritualis. Quo spectat illud S. Gregor. homil. 7. in Ezech. *Si de veritate scandalum sumitur, utilius permittitur nasci scandalum, quam veritas relinquatur.*

Resp. 2. Ad vitandam grave scandalum pusillorum, multi putant debere prætermitti præcepta mere positiva, præsertim humana, nisi ex ejusmodi omissione majus damnum immineret vel tibi, vel aliis. Sic si te ituro ad Sacrum die festo excitanda sit cædes, vel gravis rixa, non debes ire. Item si mulier prævidens in sui aspectu aliquem in particulari scandalizandum ex infirmitate, tenetur omittere sacrum etiam die festo semel aut iterum: quia cum præcepta omnia caritati deserviant, & ei tamquam fini subordinentur, non obligant in iis circunstantiis, in quibus caritas dictat omittendam eorum observationem, ut impediatur grave peccatum proximi.

Resp. 3. De bonis opperibus, quæ sunt solum consilii, docet S. Th. q. 43. art. 7. ea omitti non debere, ad vitandum scandalum ex mera malitia acceptum, juxta illud Matth. 15. *Sinite illos, cæci sunt, &c.* Nam Pharisæi scandalizabantur, quod Christus cum publicanis & peccatoribus comederet, nec propterea id omisit. Et alioqui quivis sua malitia posset bona spiritualia aliorum impedire.

Si vero scandalum ex infirmitate aut ignorantia oriatur, occultari debet, vel interdum differri, donec ratio sic agendi proposita sit. Nam ex Lege caritatis tenemur proximi ex infirmitate vel ignorantia lapsuri ruinam impedire, cum facile possumus. At tunc facile possumus, cum tale opus non sit præceptum, nec necessarium, & illud differendo, vel etiam omittendo ad impediendum peccatum proximi, exerceamus actum caritatis magis me-

meritorium, quam foret ipsum opus, quod omittitur.

Quod si post redditam rationem non desinant inde scandalizari: tunc scandalum ex mera malitia oritur, & sic propter ipsum non esse dimittenda bona opera docet S. Th. *ibid.*

Quæst. V. *An liceat minus peccatum suadere volenti committere gravius, quando aliter gravius impediri nequit?*

Resp. 1. Id non licet loquendo de suasione, aut alia inductione directa. Tum quia semper per se malum est inducere ad peccatum quodvis, etsi leve: nam nunquam licet facere malum, nec proinde illud consulere, ne quidem ut eveniant bona, ex Rom. 3. Tum quia qui consulit minus peccatum, etiamsi consulat ad impediendum majus, in peccatum illud minus consentit, illudque approbat, quod est intrinsece malum. Tum quia suadens esset moralis caussa peccati minoris, ad quod alter non erat determinatus: ideoque ei merito imputaretur: Porro illud effatum: *E duobus malis minus eligendum est*, non habet locum (Vid. n. 313.) in peccatis, quæ libere fiunt, & vitari possunt, sed in his solum malis, quorum unum sustinendi necessitas incumbit.

Tamen peccata inæqualia committere volentem deterrere licet a graviore, tacendo de alio minus gravi, quia hoc est duntaxat suadere omissionem gravioris.

Quæst. VI. *Quandonam est peccatum scandali vendere vel dare alteri rem aut operam de se licitam, qua male usurus prævidetur, vel probabiliter putatur?*

Resp. 1. Peccatum est, quando denegari potest sine gravi damno. Quia secundum omnes, teste Delugo, quisque tenetur ex caritate impedire peccatum proximi, si potest saltem sine gravi incommodo; Ergo a fortiori tenetur non suppeditare materiam vel operam, qua usurus est ad peccandum: nam caritas est velle bonum dilecto, & removere malum illius. Deinde quisque tenetur peccantem corripere, scandalum amovere: ergo & a fortiori materiam peccandi non præbere. Præterea talis merito censetur saltem interpretative velle ruinam alterius.

Hinc mortaliter peccant caupones, qui secundam refectionem bene pransis, vel carnes die jejunii præbent hospitibus, quos sciunt, vel prudenter judicant non habere dispensationem, nisi forte ex denegatione gravissimum malum ipsis immineat, ut mors, incendium, vulnera, &c. Secus, si ista præbeant viris honestis petentibus, de quorum dispensatione non certo iis constet: nam in dubio debent præsumere esse legitime dispensatos. Item qui præbent vinum copiosum iis, quos eo inebriandos prævident: nam sine justa caussa omittunt impedire peccatum proximi, imo materiam peccandi suppeditant, cum moraliter possint & debeant iis denegare. Nec lucrum est quærendum ex casu, in quo est alterius peccatum, nec est tanti momenti, cum tamen ebrietas sit damnum maximum animæ & corporis & scandalosum, ac sæpe nocendi injuste aliis occasionem & caussam afferat. *Ita Sanchez, Valent. & alii.*

Idem dic de iis, qui vendunt venenum aliis, quos non constat bene usuros, ver. gr. ad confectionem medicinæ vel colorum; aut merces iis qui abusuri sunt. Neque hi excusantur eo quod si non vendunt, alii vendituri sunt, quia illi peccabunt vendendo; non licet autem peccare, eo quod ceteroqui alii sint peccaturi, neque factum aliorum immutat tuam cooperationem.

Neque etiam excusantur eo quod ii, quibus ista tradunt, jam sint animo parati ad peccandum: quia adhuc cooperantur actui externo malo, quo prava illa voluntas executioni mandatur. At peccatum est non solum velle malum facere, sed etiam facere & exequi malum, & ejus executioni cooperari, nam lex non solum voluntatem ver. gr. furandi, se inebriandi &c. sed etiam ipsum furtum actuale, ipsam ebrietatem, ejusque cooperationem vetat, & actio externa seu executio rei illicitæ dedecet naturam rationalem, estque illicita & contra legem divinam.

Resp. 2. Non licet præbere operam vel rem aliquam, quæ in talibus circumstantiis proxime ad peccatum adjuvat, & ad illud determinate ordinatur. Quia tunc est mortaliter cooperari peccato alterius. Hinc Innocen. XI. damnavit hanc propositionem. *Famulus, qui submissis humeris scienter adjuvat herum suum ascendere fenestras ad stuprandum virginem, & multoties eidem subservit; deferendo scalam, aperiendo januam, aut quid simile cooperando, non peccat mortaliter, si id faciat metu notabilis detrimenti, puta, ne a domino male tractetur, ne torvis oculis aspiciatur, ne domo expellatur.* Nam hæ actiones in talibus circumstantiis proxime ad peccatum adjuvant & ordinantur. Quare qui eas ponit, merito censetur velle peccatum alterius, & ei consentit. Hinc etiam non licet famulo gladium præbere hero suo alterum occidere volenti, furandi scalam admovere, meretricem domum deducere, litteras amatorias ipsi deferre, &c. Nam hæc & similia ad peccatum proxime concurrunt seu conducunt.

Resp. 3. Licet rem & operam ex se licitam, nec per se ac proxime ad peccatum concurrentem præbere ea abusuro, si adsit caussa justa & proportionata excusans, & desit intentio cooperandi ejus peccato, nec alter abutatur contra bonum Reip. vel Ecclesiæ. Nam tunc ista suppeditans, in æstimatione prudenti non censetur cooperari alterius peccato, sed solum illud permittere ex urgenti caussa, ob quam non tenetur illud impedire, & peccatum soli malitiæ abutentis imputatur.

Hæc autem caussa tanto gravior & urgentior debet esse. 1. Quanto gravius est peccatum, quod non impeditur. 2. Quanto subministratio tua minus remote illud attingit. 3. Quanto probabilius est, te non suppeditante, alterum non executurum peccatum. Item ex communi sententia, requiritur major caussa, quando alter non est paratus ad peccandum, quia gravius malum patitur. 4. Si abusurus sit contra justitiam: tunc enim requiritur ad tantum malum vitandum, quod ex caritate non tenearis subire, ad impediendum tale damnum tertii: nam strictius tenemur impedire peccata alterius, quæ nocent aliis, quam quæ non nocent; in his enim solum pecans damnum spirituale voluntarie subit, in illis autem insuper innocens damnum invitus patitur.

Hinc 1. Parochus potest & debet Eucharistiam ma-

ministrare peccatori occulto eam publice petenti.

2. Excusantur caupones vinum vendentes militibus abusuris ad ebrietatem, si denegare non possint sine damno vitæ, vel bonorum omnium.

3. In necessitate licet ab alio petere, quod potest sine peccato facere, quamvis prævideatur peccaturus, v. gr. mutuum quo indiges, (Vid. n. 247.) ab usurario. (1)

(1) *Cum de materia hactenus discussa fere innumeri casus proponi queant, ac multa itidem a sanioribus morum regulis discrepantia legantur de iisdem exarata apud varios Scriptores; idcirco magnopere expediet mentem habere primum informatam universis Christi, & Apostoli sententiis, quæ ad scandalum referuntur (Matt. cap. 15. 17. & 18. & ad Rom. cap. 14. ad Cor. cap. 8. 3. ad Thess. cap. 5.) tum etiam eruditam sublimibus Angelici doctrinis (quæ extant in 2. 2. quæst. 43. per tot. & in Lection. ad loc. cit. D. Pauli) Exinde namque quilibet ingenii, judiciique vi vel mediocriter pollens, simulque a præjudiciis solutus aptas elicere poterit responsiones ad particularia dubia apud Casuistas confertim occurentia. Quod speciatim attinet ad co*operationem *alienis actionibus malis in quovis eventu dispiciendum, utrum* materialis *seu remota; vel* formalis *seu proxima in genere moris ea sit. Ad utramque autem cooperationis speciem rite discernendam P. Cuniliatus (Tract.* de 1. Decal. Præc. *c.* 9. §. 6. *n. 19.) septem recenset conditiones, quæ, ubi simul concurrunt, materialem dumtaxat; ubi deficiunt, etiam formalem cooperationem manifestant.*

TRACTATUS
DE VIRTUTE RELIGIONIS.

RELIGIO est virtus qua Deo, ut rerum omnium principio, cultus debitus ac supremus exhibetur. Per cultum intelligitur testificatio excellentiæ divinæ, cum submissione nostra erga Deum. Religio non est virtus theologica, sed moralis; cum habeat pro objecto materiali actus, quibus Deus colitur, & pro objecto formali specialem honestatem elucentem in præstando cultu Deo debito ob summam ejus excellentiam, quæ excellentia divina est titulus seu ratio, ob quam honestum est præstare Deo cultum supremum. Est tamen Religio virtutum moralium præstantissima, quia ejus objectum immediatius, & perfectius tendit in Deum, quam objecta aliarum virtutum moralium.

Actus (1) præcipui Religionis sunt adoratio, sacrificium, oratio, devotio, quæ est prompta & efficax voluntas præstandi ea, quæ ad Dei obsequium pertinent: item laus Dei, gratiarum actio, votum, juramentum, administratio & susceptio sacramentorum, &c.

Porro tenemur Deum colere non solum actibus internis, sed etiam externis. Nam cum spiritu & corpore constemus, tenemur utriusque actibus colere Deum utpote utriusque principium.

CAPUT PRIMUM.

De Adoratione, Oratione, & speciatim de horis Canonicis.

Quæst. I. *QUid & quotuplex est Adoratio?*

Resp. Adoratio late sumpta est actus, quo testificamur alterius excellentiam, & nostram erga illum submissionem ob ejus excellentiam. Hinc complectitur non solum excellentiæ alterius significationem, qui est proprie honor, sed etiam submissionem, & hujus testificationem, quam utramque superaddit honori. Consistit formaliter tum in voluntate testificandi excellentiam alterius, & se illi submittendi, hujusque submissionis signum exhibendi ob ejus excellentiam; tum in exhibitione talis signi.

Adoratio late sumpta dividitur. 1. In latriam, quæ exhibetur Deo ob increatam & infinitam ejus excellentiam; in duliam, quæ exhibetur Sanctis ob eorum creatam excellentiam supernaturalem: in hyper-

(1) *Universim actus Religionis undecim enumerat Angelicus, videlicet devotionem, orationem, adorationem, sacrificium, oblationes, primitias, decimas, votum, juramentum, adorationem, & laudes Dei; eosque seorsim exponit ordine indicato (2. 2. q. 82. & seq. usq. ad qu. 91.) Quoniam Auctor alios omnino præterit, alios strictim declarat, ideo quisquis exactam illorum cupit notitiam, singulas hasce quæstiones Angelici percurrat. Nam nimis multa forent a nobis adjicienda, si vellemus levare Lectores onere isto.*

perdualiam, quæ sanctæ Virgini Dei Matri ob singularem ejus supra omnes Sanctos & Angelos excellentiam supernaturalem creatam exhibetur; & in politicam, quæ defertur viris, principibus, sapientibus &c. ob creatam excellentiam naturalem, ut potentiam, sapientiam &c. 2. In absolutam, qua persona adoratur propter excellentiam sibi intrinsecam, & in relativam, qua aliquid adoratur, ob ecellentiam personæ, ad quam habet habitudinem aliquam, vel conjunctionem.

Adoratio vero stricte sumpta est cultus latriæ soli Deo debitus, consistens in actu quo testificamur increatam ac infinitam Dei excellentiam, & nostram summam submissionem erga illum, agnoscimusque supremum ejus in res omnes dominium, juxta illud Matt. 4. *Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli servies.*

Constat autem 1. Solum Deum adorandum esse cultu latriæ, Sanctos vero colendos esse cultu duliæ, & B. V. cultu hyperduliæ. Nam adoratio debet esse commensurata excellentiæ, cum propter illam exhibeatur. 2. Christi, B. Virginis, & Sanctorum imagines, & reliquias colendas esse cultu relativo proportionato personæ, cujus sunt: adoratio enim imaginis consistit in signo aliquo externo sumissionis ac reverentiæ exibito imagini propter excellentiam prototypi; ad testificandum submissionem nostram internam erga ipsum prototypum, hujusque excellentiam ac superioritatem agnoscendam, ex Conc. Tr. sess. 25.

Quæst. II. *An & qualis Oratio est præcepta?*

Nota. Oratio late sumpta est ascensus mentis in Deum; sive quivis pius animæ motus, seu affectus in Deum, quali est actus fidei, spei, amoris, laudis, gratiarum actio, &c. Stricte sumpta, est petitio decentium Deo facta, sibi immediate, sive mediante Sanctorum intercessione. Duplex est oratio, scilicet mentalis, quæ fit sola mente; & vocalis, quæ non solum mente fit, sed etiam voce exprimitur. Hæc dividitur in privatam, quæ fit a persona privata ac privato nomine; & in publicam, quæ fit a communitate, vel a Ministro nomine communitatis. Hinc recitatio breviarii privatim a Clerico facta, est oratio publica, quia nomine Ecclesiæ & tamquam ejus legatus eam fundit.

Resp. 1. Oratio frequens est omnibus adultis præcepta. *Prob.* 1. Luc. 18. *Oportet semper* (Vid. N. 370.) *orare, & non deficere*: hoc est oportet orare frequenter & perseveranter. Et cap. 21. *Vigilate omni tempore orantes, ut digni habeamini fugere ista omnia, & stare ante Filium hominis*. 2. Quia sine oratione debita non obtinentur auxilia omnia necessaria ad observanda omnia mandata & ad vincendas tentationes, ex Jac. 4. *Non habetis propter quod non postulatis*: & in primis donum perseverantiæ non est præparatum adultis nisi orantibus, ut docet S. Aug. lib. de dono persever. cap. 16. Quare Catechis. Rom. ait: *Preces tamquam instrumentum necessarium nobis dedit* (Deus) *ad id quod optaremus consequendum, præsertim cum quædam esse constet, quæ nisi ejus adjumento non liceat impetrare.*

Hinc oratio est indulta necessaria etiam necessitate medii ad salutem, cum Deus statuerit non dare gratiam perseverantiæ, & alia quædam necessaria, nisi orantibus.

Præceptum autem orandi obligat in gravi necessitate ac tentatione propria vel proximi, & sæpissime in vita; quia continuo Dei auxilio egemus, & ad illud obtinendum instituta est oratio tamquam medium ordinarium,

Resp. 2. Oratio debet esse pia & honesta: alioqui non esset actus religionis, nec cultus Dei. Ut talis sit, debet fieri cum intentione, attentione, fide, fiducia, humilitate, devotione, decenti ac pia corporis compositione, & de rebus necessariis, vel conducentibus ad salutem & gloriam Dei: ita ut res de se indifferentes non petantur, nisi quatenus ex Dei ordinatione & cum ejus gratia possunt conferre ad ejus gloriam & salutem nostram.

Porro mortale est petere a Deo rem malam vel auxilium ad illam, quia in hoc est gravis irreverentia in Deum, quasi esset auctor vel fautor peccati. (*a*)

Quæst

(*a*) Ne quis Antonium nimiæ brevitatis, aliive silentiis adjectionum Auctores in re hac magni momenti insimulet, varias primum orationis conditiones explicabimus; deinde ejus effectus; tertio quis orandus; quarto pro quibus orandum; quinto Encyclicam Epist. Bened. XIV. de oratione annectemus. Ad conditiones quod attinet, debet oratio esse a voluntate deliberata; hæcque deliberatio debet esse vel expressa, vel virtualis; idest expressa a recta ratione. Si enim preces aliquas lectionis gratia percurreres, non orares. Secunda conditio est attentio, quæ pariter opus est, ut sit vel expressa, vel virtualis. Triplex est attentio juxta D. Th. nempe ad verba, ad sensum, ad Deum, quælibet quarum sufficit. Tertia conditio est pietas, quæ eo spectat, ut pia, honesta, decentia, atque propter bonum finem a Deo petantur. Quarta est humilitas, qua peccator demisso animo divinæ se sufsistit Majestati, cui suam extremam paupertatem, indigentiamque repræsentet. *Ego vero egenus* (ajebat David) *& pauper sum, Deus adjuva me.* Quinta est fervor, quo Deo preces fundimus; tepida enim, & frigida oratio nulla est. Sexta est fides, qua firmiter credimus nos assecuturos fores quod petimus.

Effectus orationis sunt meritum, satisfactio, & impetratio. Meritum orationi debetur, quatenus ex caritate proficitur media Religione. Satisfactio quodlibet opus meritorium comitatur. Impetratio rei, quam petimus, proprius est orationis fructus. Hæc quoque oratio ut impetret a gratia suam efficaciam, habet, ex S. Th. 2. 2. q. 83. ar. 15. quatuor conditiones necessarias ad impetrationem, 1. quod pro se præcipue orans petat; 2. quod necessaria ad salutem; 3. quod pie; 4. quod perseveranter petat. Orationes peccatorum ex misericordia audit Deus, non ex justitia, ut docet Angelicus ibi *art.* 6.

Deus solus, & ut Trinus orandus est in hoc sensu, quatenus solus Deus auctor est gratiæ, & gloriæ, ac rerum omnium omnipotens effector & conservator. Oratio enim est actus Religionis. Religio vero solum Deo spectat ceu finem, cui cultum exhibet. Sancti invocandi sunt, non ut auctores divinorum bonorum gratiæ, & gloriæ, sed ut advocati, patroni, intercessores pro nobis orent, & inter-

tercedant apud Deum. Similiter se Sanctos invocamus, & deprecamur B. Virg. Mariam, scilicet ut meram deprecatricem, & mediatricem. Imo in hoc genere intercessorum Christus Dominus primus est, princepsque Advocatus & intercessor noster, qui solus Deo mundum reconciliavit, solusque dignam, & superabundantem oblationem pro peccatis nostris Deo obtulit. Dum igitur Sanctos invocamus, rogamus, ut per Jesu Christi merita apud Deum pro nobis intercedant, ac petimus, ut ipsi orent, quod nos oramus, & ad eorum patrocinium, intercessionemque confugimus, utpote qui propinquiores sint Deo, & magis digni. Definitum quoque fuit a Trid. Synodo sess. 25. pie ac utiliter Sanctos sive Angelos, sive homines invocari.

Orandum est non pro Sanctis, qui sunt in termino, & nihil amplius indigent pro æterna eorum salute; non pro damnatis, quia utpote similiter in termino nulla pro ipsis remanet spes salutis: Sed orandum est pro omnibus viatoribus, & pro animabus Purgatorii. Orandum pro omnibus amicis, inimicis, justis, peccatoribus, fidelibus, & infidelibus, sicuti enim Christus pro omnibus mortuus est, ita pro omnibus orandum, ut fructum recipiant Divinæ redemptionis, quam Christus sua passione, & morte operatus est. Pro peccatoribus orandum, & infidelibus, ut convertantur; pro fidelibus justis, ut in justitia perseverent.

Pro animabus Purgatorii, ut docet Ecclesia contra Novatores: Ecclesia siquidem sive militans, sive triumphans unum corpus constituit, cujus caput Christus est. Igitur omnia membra ad invicem, & cum capite communicare debent, ac proinde animæ Purgatorii juvandæ sunt, non secus ac unum corporis membrum alterum adjuvat. Et huic sententiæ accedit perpetua Ecclesiæ consuetudo. Certum est autem suffragia fidelium pro mortuis oblata in totum, vel in partem, prout disponit voluntas Divina, & providentia, pœnas alicujus defuncti expiare, ac tollere, cum ita Deus disposuerit.

Ceterum peccatores, qui in publicis ministeriis nomine Ecclesiæ orant, ad preces recitandas obstringuntur. Similiter peccatores privati orare debent, ut veniam suorum peccatorum impetrent, quia licet preces peccatorum, utpote qui gratia sunt destituti, non sint meritoriæ, sunt tamen impetratoriæ. Viatores omnes sive justi, sive peccatores orare debent: omnes enim externa penuria laboramus, & ideo omnes necessaria subsidia quotidie necesse est ut imploremus.

Denique encyclica Epist. Bened. XIV, in qua agitur de oratione tum vocali, tum, ut ajunt, mentali, hujusmodi tenoris est.

Quemadmodum nihil est hominibus a familiari Dei consortio, & consuetudine avulsis, & ejectis ad divinos hauriendos fulgores, ad æternam salutem procurandam, & ad Deum quasi manu facta colendum magis opportunum, salutare, & necessarium oratione, quæ est veluti ascensio animæ de terrestribus ad cœlestia, inquisitio Supernorum, invisibilium desiderium, conjunctio Spiritus Sancti, & ad Deum locutio; ita ne desolatione desoletur universa terra ex eo, quod nullus recogitet corde, omnes & singuli ubique, & semper salutaribus præceptis monendi sunt, quod oporteat semper orare, & nunquam deficere; ut in omni oratione, & obsecratione, cum gratiarum actione, petitionibus nostris innotescentibus apud Deum, ipse qui dives est in omnes eum invocantes, necnon abs se deprecationes, nec suas a nobis amoveat miserationes. Ea propter Prædecessores nostri Romani Pontifices Divina institutione formati, ut Christifideles ad orationis, sive Vocalis, sive Mentalis, ut dicitur, illa sit, studium cum alacritate ineundum, & sine intermissione frequentandum incitarent, eosdem cum cohortationibus inflammare, tum cœlestium etiam munerum thesauris, quorum dispensationem ipsis crediderat Altissimus, allicere studuerunt. Indulgentias enim, peccatorum remissiones, & de injunctis eis quomodlibet debitis pœnitentiis elargiti sunt relaxationes iis, qui sive vocales preces recitarent, sive per aliquod temporis spatium quotidie in lege Domini meditarentur. Nos autem laudatissimis eorundem Prædecessorum nostrorum exemplis incensi, non solum omnes & singulas indulgentias, peccatorum remissiones, & pœnitentiarum relaxationes per eosdem nostros Prædecessores pro recitantibus quascunque vocales preces (dummodo nunquam revocata fuerint) aut quomodolibet orantibus quocumque modo, sive ad tempus, sive in perpetuum ad hanc usque diem concessas Apostolica auctoritate, tenore præsentium, sub iisdem prorsus modo, ac forma confirmamus, & quatenus opus sit, de novo concedimus: Verum etiam alias insuper iis præsertim, qui mentalis orationis, seu meditationis studio operam dederunt, ut infra, impertimur. Primum itaque omnibus, & singulis, sive qui tam in Ecclesiis, quam alibi, & ubicumque locorum publice, & private, quoscumque homines orandi, seu meditandi rudes quomodocumque orare, & meditari docuerint, sive qui pia orandi, & meditandi institutioni hujusmodi, ut præmittitur, interfuerint, dummodo vere pænitentes, ac sacra Communione refecti, qua vice id egerint, septem annos, & totidem quadragenas de injunctis eis, seu alias quomodolibet debitis pœnitentiis in forma Ecclesiæ consueta relaxamus. Iis vero tam docentibus, quam addiscentibus, qui assidue præmissa peregerint, ac similiter vere pœnitentes, ac sacra Communione refecti, pro Christianorum Principum concordia, hæresum extirpatione, ac Sanctæ Matris Ecclesiæ exaltatione, pias ad Deum preces effuderint, semel in mense pro uniuscujusque commodo, & arbitrio plenariam omnium peccatorum suorum Indulgentiam, & remissionem: quam per modum suffragii animabus Christifidelium, quæ Deo in caritate conjunctæ ab hac luce migraverint, applicare possint, misericorditer in Domino concedimus. Insuper iis, qui per duos quadrantes continuatos, vel saltem per quadrantem horæ singulis diebus, & per totum mensem orationi mentali dabunt operam, & vere pœnitentes & confessi Sanctissimum Eucharistiæ Sacramentum sumpserint, ac pro Christianorum Principum concordia, hæresum extirpatione, & Sanctæ Matris Ecclesiæ exaltatione pias apud Deum preces pariter effuderint, plenariam semel quolibet mense omnium peccatorum suorum indulgentiam, & remissionem, quam iidem per modum suffragii animabus Christifidelium, quæ Deo in caritate conjunctæ ab hac luce migraverint, applicare possint, auctoritate, & tenore similibus misericorditer in Domino elargimur. Et si autem juxta Divinum Domini Nostri Jesu Christi præceptum oporteat, ut quisque oraturus, ne ad instar

hypo-

Quæst. III. *Quinam obligantur ad Horas Canonicas?* (1)

Nota. Horæ canonicæ sunt oratio vocalis publica auctoritate Prælatorum Ecclesiæ constituta, ut quotidie certis horis nomine Ecclesiæ recitetur, ad laudandum & precandum Deum.

Resp. Secundum omnes Doctores, ad eas sub mortali singulis diebus obligantur. 1. Omnes insigniti aliquo ex sacris Ordinibus, etsi non beneficiati; imo etiam excommunicati & degradati, cum nullo privilegio ab hoc onere liberentur, nec æquum sit, ut commodum ex delicto reportent. Subdiaconi autem incipiunt obligari ipso die suæ Ordinationis, saltem quoad partem respondentem horæ, in qua ordinantur: nam cum obligentur ratione Ordinis sacri, statim illo suscepto obligantur.

Porro sunt qui docent, Clericum, qui totum officium recitavit, antequam ordinem vel beneficii possessionem caperet, teneri iterum recitare partem officii respondentem horæ, in qua cœpit obligari. Tum quia observatio præcepti supponit obligationem contractam, tum quia Horæ canonicæ recitantur a Clericis nomine Ecclesiæ; & ante subdiaconatum vel beneficii adeptionem, officium non recitatur nomine Ecclesiæ, cum nondum quis sit minister ad hoc deputatus.

2. Omnes Religiosi & Moniales professi & ad chorum deputati, etiam fugitivi, ejecti, & ad triremes damnati: nam hi manent vere religiosi, ideoque obstricti obligationibus religionis, quibus si possunt, satisfacere tenentur; culpa enim nemini debet suffragari. Hæc obligatio in Clericis non beneficiatis, & Religiosis ac Monialibus recitandi etiam privatim, si in choro non recitaverint, oritur præsertim ex antiqua & universali Ecclesiæ consuetudine vim legis habente & fundata in eorum statu ad Dei cultum instituto, & constat ex communi usu & consensu totius Ecclesiæ, ut docet Suarez. Dixi, Professi ad chorum destinati, nam non obligantur Novitii, Conversi, Laici, Religiosi Societatis Jesu, antequam sint in sacris; Religiosi militarium Ordinum &c.

3. Omnes Beneficiati, non solum ex religione, ut supradicti, sed etiam ex justitia; quia sub hoc onere beneficium eis collatum est, & ab his acceptatum.

Hinc peccat mortaliter, qui ex prædictis uno die officium totum vel partem ejus notabilem omittit sine justa & gravi caussa excusante, ut constat ex consensu Doctorum & totius Ecclesiæ. Nam violat præceptum in re gravi ad religionis virtutem præstantissimam pertinente. Pars autem notabilis & sufficiens ad mortale juxta omnes censetur una parva Hora, v. gr. Nona, vel quælibet pars officii ei æquivalens; imo juxta varios media pars unius Horæ parvæ. Item qui interruptim per totum officium omittit, quantum est integra Hora parva, peccat mortaliter, quia partes pertinentes ad unum totius diei officium coalescunt moraliter in unum, & conflant unam notabilem quantitatem.

Ceterum explicandus est in confessione numerus Horarum omissarum; quia omissio plurium vel sunt plura numero peccata, vel unum pluribus æquivalens; & per plurium omissionem saltem multum aggravatur culpa, & variatur judicium de illa. Præterea numerus Horarum est quid se tenens ex parte objecti, & constituit peccatum in suo esse individuali.

Quæst. IV. *Quænam requiruntur ad debitam recitationem Horarum?*

Resp. 1. Quoad officii qualitatem ex Bulla S. Pii V. Quod

---

hypocritarum videatur ab hominibus, intret cubiculum suum, & clauso ostio oret cœlestem Patrem in abscondito; tamen cum ipse Dominus dixerit, quod ubi sunt duo, vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum: *& Sanctus Joannes Chrysostomus prædicet, esse in oratione cum fratribus plus aliquid, videlicet concordiam, conspirationem, amoris conjunctionem, & caritatis clamorem felici societate, ex qua orationes infirmiores, se simul complexas, validiores in cœlum evehi: optimum esset, ubi commode fieri posset, ut quemadmodum in nonnullis institutum esse accepimus, ita in omnibus, & singulis diebus, dato certo Campanarum signo, sive in Ecclesiis, dummodo totius populi multitudo unum in locum, ubi oret, masculis a feminis seorsim collocatis, convenire facile possit, & nulla suboriatur confusio, & inordinatio: sive in propria domo patresfamilias, ee aut alio opportuniori tempore ante imaginem sacram eum tota familia convenientes orent. Ea propter Vos, Venerabiles Fratres, rogamus & in Domino hortamur, ut omnibus & singulis Ecclesiarum, piorumque locorum, in Civitatibus quidem Cathedralis, aliarumque præcipuarum Ecclesiarum; in oppidis vero Parochialium Ecclesiarum Superioribus, ac Rectoribus injungatis, ut præmisso Campanæ sonitu iis diebus iisque horis, quibus vobis opportunius in Domino visum fuerit, dando, decernendoque omne Christifideles uniuscujusque curæ commissos, quos in unum convenire contigerit, in mentalis orationis studio erudire, sive per alios peritos erudiri faciant, atque ad illam frequentandam accendere, necessitatem, utilitatemque proponere, indulgentiarum thesauros, quos de benignitate Apostolica elargimur, explicare, & ad ipsos ea qua decet, pietate, ac reverentia lucrandos inflammare studeant, & enitantur; atque etiam, si commode, ut præmittitur, fieri poterit, orationi mentali in communi practica, ut dicitur, vacare, in eaque exerceri faciant, & curent. Præsentibus perpetuis futuris temporibus valituris. Volumus autem, ut earumdem præsentium litterarum transumptis, seu exemplis etiam impressis manu alicujus Notarii publici subscriptis, & sigillo personæ in dignitate Ecclesiastica constitutæ munitis, eadem prorsus fides adhibeatur, quæ adhiberetur eisdem præsentibus, si forent exhibitæ, vel ostensæ. Interim Apostolicam Bened. Vobis, Venerabiles Fratres, peramanter impartimur.*

Datum Romæ apud Sanctam Mariam Majorem sub Annulo Piscatoris die 16. Decemb. 1746. Pontificatus nostri anno 6.

(1) *De recitatione Divini Officii alibi Bened. XIV. doctrinam referemus, scilicet in calce hujus capitis.*

V. *Quod a nobis*, Sæculares & Regulares tenentur, sub mortali servare formam Breviarii Romani: alioquin suæ obligationi non satisfaciunt. Excipiuntur Capitula & Monasteria quæ ducentis ante hanc Bullam annis habebant Breviarium particulare, quibus tamen permittitur ex Episcopi seu Prælati, & universi Capituli consensu assumere Romanum. Qui autem ab hoc tempore habent Breviarium proprium sui Ordinis vel Diœcesis suæ; tenentur illud etiam privatim recitare: nam Bulla tales relinquit dispositioni juris communis, quod quemque obligat ad recitandum officium suæ Ecclesiæ, ex c. 13. & cap. 14. dist. 12. & ex Clem. 1. de Celebratione Missarum, ubi Clemens V. permittit Clericis, & Monachis, ut officium recitare possint juxta formam officii Cardinalium aut Episcoporum, cum quibus vivunt.

Qui utuntur Breviario Romano; non obligantur extra chorum ad officium Beatæ Virginis, nec ad officium Defunctorum diebus in rubrica præscriptis, ex Bulla citata. Tenentur tamen sub mortali ad officium Defunctorum 2. Novembris, item ad Litanias in festo Sancti Marci, & diebus Rogationum, si non intersint processioni: nam ex communi sensu, & consuetudine, censentur pars officii illorum dierum, vel alterum officium eodem die præceptum. In Ecclesiis vero, ubi erat consuetudo officium parvum Beatæ Virginis recitandi, hanc servari vult Pius V. ibidem.

Qui non utuntur Breviario Romano, ad ea omnia tenentur, ad quæ ante Bullam Pii tenebantur; nam a nulla re eximuntur per Bullam, & exceptio firmat regulam in casibus non expressis.

Tenetur autem quisque recitare officium proprium diei, alioqui non satisfacit præcepto, licet aliud etiam æque longum, v. gr. officium de feria loco officii de Sancto, vel contra recitaverit, Tum quia Ecclesia non officium in genere, sed hoc officium in individuo, seu officium tale proprium hujus diei, prout hos psalmos, has preces, & lectiones continet, præcipit, cujus obligatio est tali diei affixa, & sic cum eo transit. Unde quamvis substantia præcepti in genere sit de septem Horis; tamen substantia præcepti in particulari pro tali die est de septem Horis talibus, quæ scilicet constent talibus psalmis, lectionibus, &c. Tum quia Bulla Pii V. præcipit officium diei juxta formam Breviarii Romani, ad quam pertinent distributio officii per dies feriales, & festos tempori accommodatos: tum quia aliqua officia de aliquibus Sanctis injunguntur de præcepto recitanda tali die, cum antea essent ad libitum, *Ita S. Antonin. Tolet. Bellarm. Bonac. Reginald. de Moya*, *&c.*

Porro Alexander VII. damnavit hanc propositionem: *In die Palmarum recitans officium Paschale, satisfacit præcepto.*

Hinc qui scienter officium mutat, peccat mortaliter, & tenetur ad restitutionem fructuum beneficii, cum non satisfecerit etiam quoad substantiam præcepto recitandi officium debitum & ab Ecclesia præscriptum. Qui vero inadvertenter officium aliud recitavit, tenetur eodem die officium proprium persolvere, & recitare, quæ omisit, si sine gravi incommodo possit. Qui autem in aliquibus Horis erravit, ubi id advertit, tenetur supplere quod omisit, & reliquas Horas legere juxta officium eo die currens.

Nota. Qui per errorem, etsi inculpabilem, hodie recitavit officium crastinum, cras debet iterum idem officium recitare: quia per legem tale officium pro tali die determinatum est. Item officium de Sancto die suo omissum, secundum multos non debet alia die non impedita recitari; quia officia sicut jejunia diebus suis affixa sunt, & rubricæ solum excipiunt casum, quo dies illi impediantur altiori festo.

Resp. 2. Quoad tempus, in recitatione publica servanda est recepta cujusque Ecclesiæ consuetudo. In privata vero ad vitandam mortalem culpam sufficit; si recitetur officium totum media a nocte usque ad alteram mediam noctem. Quia in privata recitatione temporis variatio non est gravis inordinatio; & obligatio servandi tempus præscriptum, si quæ fuit gravis, imminuta est per consuetudinem in privata illa recitatione. Ita S. Antonin. 1. par. tit. 13. cap. 4. ibi: *Non videtur de se esse mortale, quandocumque quis tarde dicat officium, dummodo non transeat dies, qui quantum ad hoc videtur terminari circa mediam noctem*. Imo ob justam causam, v. g. iter, negotia, legitimam occupationem licet in illa privata recitatione anteverte, vel protrahere tempus præscriptum, quod quidem ex consuetudine magnam habet latitudinem. Nam quod fit ex justa causa, rationabiliter & prudenter fieri censetur. Sine causa tamen tempus debitum ac proprium notabiliter variare est veniale, ut v. gr. si leges Primam, vel etiam, juxta Layman, Tertiam post meridiem, aut Vesperas ante meridiem, excepta Quadragesima, quia est contra consuetudinem communem, & congruentem rationem temporis. Sexta & Nona ante vel post meridiem dici possunt.

Ex consuetudine licet Matutinum cum Laudibus recitare pridie, ab eo circiter tempore, quo sol est propior ad occasum quam ad meridiem, ut videre est in tabula de tempore inchoandi Matutinum pro die sequenti, Romæ edita typis Rever. Cameræ Apostolicæ, hic post indicem posita (1). Secus de aliis Horis, quia consuetudo id non permittit; nec obligatio affixa diei potest impleri ante illam diem, cum ante illam diem nondum sit; & patet in aliis præceptis de jejunio, auditione Sacri &c. Obligatio autem recitandi officium est affixa diei in honorem, quem tali die Deo exibere debemus juxta præscriptum Ecclesiæ. Præterea qui uno die omisit officium, non tenetur illud alio die recitare, quia obligatio affixa diei transit cum ipso die: Ergo nec potest diem prævenire, cum par sit ratio.

Secundum multos, non est mortale extra chorum celebrare Missam ante Matutinum & Laudes: quia in-

(1) *Hora recitandi Matutini die præcedenti incipit post exactas tres partes diei, uti in Calendario Romano adnotatum est*. Inst. Eccl. 24. *Lambertini* §. 10. *Non est tamen Matutinum segregandum a Laudibus, sine justa causa, quæ optima suggerit Ecclesia, sejungenti Matutinum a Laudibus Noctis Natalis Domini*. Inst. Eccl. ead. §. 9.

inquiunt extra chorum non est gravis obligatio præmittendi; nec est gravior inordinatio in inversione ordinis inter matutinum & Missam, quam in inversione ordinis inter Horas ipsas, quæ solum venialis est, cum tamen major sit ordo inter ipsas Horas, quam inter eas & Missam, nec consuetudo præmittendi recepta est sub mortali, eo quod nulla sit necessaria connexio & dependentia inter Missam & Matutinum. Verum hæc opinio tuta non videtur; nam est gravis obligatio recitandi etiam privatim Matutinum cum Laudibus ante celebrationem Missæ. 1. Ob consuetudinem vim Legis habentem. 2. Quia in rubricis Missalis Romani inter defectus in ministerio Missæ ponitur, quod celebrans saltem Matutinum cum Laudibus non dixerit. 3. Julius III. in Bulla *Sacra* concedit Societ. Jesu privilegium postponendi officium celebrationi Missæ *ex legitimis & justis caussis*, in quo onerat conscientiam Superiorum illud dispensantium: quod inane & illusorium esset, si nulla foret obligatio.

✠ Auctoris opinio P. Danieli Concina æque rigidior visa est, ac solido destituta fundamento. *Consuetudo*, inquit, *quam opponunt, non obligat sub gravi culpa; quod autem in Rubricarum libello cavendum dicitur, ne ante Matutini recitationem celebretur Missa, non propterea sequitur culpam perpetrare lethalem eum, qui talem ordinem violat: quia licet omnes Rubricæ conjunctim acceptæ, quæque formam substantialem ritus constituunt, obligent sub gravi, non tamen qualibet divisim accepta. Numquid aliæ Rubricæ, quæ vel in Breviario, vel in Missali habentur, totidem sunt præcepta, quæ sub lethali culpa obligant? Væ recitantibus officium vel celebrantibus Missam, si omnes Rubricæ essent de præcepto graviter obligante*. Ita doctus Theologus Tom. 2. Theol. Christ. lib. 2. dist. 2. qu. 6. Nec ego in ea opinione sum, ut gravem hanc obligationem contra communem Theologorum sententiam tueri, ac proponere velim, sed ut Sacerdotes intelligant, quo innixus fundamento auctor ita opinatus sit, & ut quoad fieri possit, ante Missæ celebrationem Matutinum recitare procurent, animadvertendum duxi, consuetudinem recitandi Matutinum saltem cum Laudibus ante Missam antiquam esse, ac eo tempore ortam esse, quo in Ecclesia latina, una tantum in qualibet Ecclesia Missa celebrabatur; quæ Missa ei, quam nunc Conventualem vocamus, respondet. Hanc autem consuetudinem viguisse quoque dum plures privatæ Missæ celebrari cœperunt, constat ex Innocent. IV. qui in Epistola ad Legatum Sedis Apostolicæ in Regno Cypri circa medium tertiidecimi sæculi, obligationem ex hac consuetudine ortam, ita Græcis inculcavit: *Sacerdotes dicant horas canonicas more suo, sed Missam celebrare, priusquam officium matutinale compleverint, non præsumant*. Et S. Anton. par. 3. scripsit, *ob consuetudinem generalem* recitandi Matutinum ante Missam peccare mortaliter, qui ante Missæ celebrationem Matutinum cum Laudibus non recitaverit. Atque hinc facile conjicimus, Rubricam illam, quæ in Missali præscribitur, ut qui celebraturus sit, Matutinum saltem cum Laudibus recitaverit, positam esse ad indicandam obligationem ex antiqua, & usu recepta consuetudine derivatam. Deinde Clericatus decis. 50. de Sacrif. Missæ quinque supra quinquaginta Auctores laudat, qui docent peccare mortaliter eos, qui in pravo habitu persistunt celebrandi quotidie Missam ante Matutinas laudes. Hinc S. M. Bened. XIV. Const. *Etsi Pastoralis*, Italo-Græcos monet, *ut priusquam Missam celebrent. Officium matutinale recitare curent*. Hæc addidi, ut Sacerdotes intelligant, non omni culpa vacare, qui sine legitima caussa Matutinum ante Missam recitare prætermittunt. Si autem legitima caussa adsit, ut administratio Sacramentorum, vel alia, etiamsi gravis non sit, a culpa omnino excusantur, ut optime notat idem SS. Pater in opere, quod ante Pontificatum evulgaverat de Sacrif. Missæ lib. 3. cap. 23. ✠

Resp. 3. Quoad ordinem, est veniale sine justa caussa ordinem Horarum invertere, v. gr. Tertiam ante Primam recitare, ut constat ex communi Doctorum sensu. Quia hoc est contra ordinem ab Ecclesia præceptum, & ad modum præcepti pertinet ordo Horarum. Tenemur autem præceptum non tantum quoad substantiam, sed etiam quoad modum servare. Hæc tamen inversio extra chorum non est mortalis citra contemptum: quia præceptum observatur quoad substantiam omnes Horas dicendo intra diem naturalem. Imo nec est venialis, si fit ex inadvertentia, aut ex caussa legitima, nec est obligatio repetendi; ut si quis ab ægro invitetur ad recitandas secum Vesperas, cum necdum Nonam persolverit. Nam cum hic ordo & modus non pertineat ad substantiam officii: censetur Ecclesia permittere eum mutari, cum adest rationabilis caussa.

Resp. 4. Quælibet Hora recitari debet continuate: nam unitas uniuscujusque horæ, & usus Ecclesiæ id exigunt. Deinde est aliqua irreverentia cœptam orationem sine caussa interrumpere: si enim vituperabile est, sermonem cum terreno principe inchoatum sine justa caussa abrumpere; a fortiori si id fiat erga Deum Regem Regum. Facta tamen sine caussa interruptio, juxta multos est solum venialis in officio privato, quia hic defectus non est in substantia, sed solum in modo accidentario; cum singuli psalmi, lectiones, & orationes per se suam habeant completam significationem. Quod si subsistit justa caussa, ut si ex officio, vel obedientia, vel caritate aliquid faciendum occurrat, quod non possit commode differri, tunc nulla culpa erit, nec repetenda priora, nisi pauca dicta sint: nam tunc rationabilis est interruptio.

Secundum multos, Matutinum licite separatur a Laudibus, imo juxta aliquos, unum nocturnum ab alio per duas circiter horas. Sed videtur obstare præsens Ecclesiæ consuetudo contraria; & Azor ad hoc exigit justam & rationabilem caussam; quia tres nocturni cum Laudibus habentur tamquam officium unius Horæ, ac proinde simul recitari debent.

Resp. 5. Quoad modum, officium recitari debet *studiose & devote*. Ita Concil. General. Lateran. IV. cap. *Dolentes* de Celeb. Missæ ubi Clericis stricte præcipit *in virtute obedientiæ, ut divinum officium nocturnum pariter & diurnum, quantum eis Deus dederit, studiose celebrent pariter & devote*. Studiose, inquit Glossa, quantum ad officium oris, & devote quantum ad officium cordis. Enimvero hoc exigit vera ac religiosa oratio & laudatio Dei. Itaque officium recitari debet tum *studiose*, hoc est, integre & perfecte, absque præcipitantia, contractione, & abscissione syllabarum; cum *devote*, id est, cum intentione orandi ac laudandi Deum, &

debita attentione mentis, ac reverentia tam interna quam externa.

Item pronuntiatio debet esse articulata & sensibilis, seu per se audibilis recitanti, ita ut recitans, seclusis impedimentis, seipsum audire possit, Nam oratio vocalis, prout a mentali distinguitur, debet habere sonum distinctum; omnis autem sonus est per se audibilis, cum sit objectum auditus. *Ita Medin. Navar. Reginald. Sanc. &c.*

Quæst. IV. *An ad satisfaciendum præcepto requiritur intentio & attentio interna, & qualis?*

Nota. Intentio hic est volitio orandi & laudandi Deum. Attentio duplex est, externa, & interna. Attentio externa consistit in attentione ad prolationem verborum, ut distincte ac integre pronuncientur, excludente omnem actionem incompossibilem cum attentione interna, & evagationem sensuum circa objecta distractiva. Attentio interna est advertentia mentis vel ad sensum verborum, vel ad Deum, aut res divinas.

Resp. 1. In recitatione officii requiritur intentio seu voluntas orandi; vel explicita, qua quis initio velit expresse orare; vel saltem implicita, qua velit recitare ad satisfaciendum præcepto Ecclesiæ: in hac quippe volitione implicite includitur intentio Deum orandi & laudandi, cum id quod Ecclesia præcipit, sit laus Dei, & oratio. Nam cum recitatio externa officii sit indifferens, ut est oratio, studium, exercitium memoriæ &c. debet ab intentione orandi tamquam a forma determinari, ut sit oratio & cultus Dei, qualis præcipitur. Et vero recitatio officii ex alia intentione, v. gr. studendi, non est vera oratio vocalis, nec actus religionis. Præterea oratio est locutio cum Deo, & non loquitur cum Deo, sicut nec cum homine, qui non intendit cum eo loqui.

Resp, 2. Ad satisfaciendum præcepto requiritur quoque non solum attentio ad verba, ut distincte ac integre pronuncientur, quæ excludat omnem actionem incompossibilem cum attentione interna, ita ut qui pingendo, scribendo, ludendo, comœdias spectando, fabulantes audiendo &c. Horas memoriter recitaret, non satisfaceret præcepto, sed requiritur etiam attentio interna ad Deum seu res divinas, vel ad sensum verborum, vel saltem ad verba ut laudes Dei, orationem & pias affectiones continentia, considerando Deum præsentem cum pio humilique ad ipsum affectu, & intendendo per illa Deum orare ac laudare, atque omnem voluntariam distractionem rejiciendo. *Ita Reginald. Azorius Layman. Valentia, Suarez dicens, hanc esse communem sententiam.*

Prob. Quia 1. Præcipitur oratio vera, quæ sit actus religionis gratus Deo, & utilis Ecclesiæ. At sine attentione interna oratio non est verus Dei cultus; nam omnis cultus Dei fieri debet in spiritu & veritate, & non solo corpore ex Joan. 4. *Veri adoratores adorabunt Patrem in spiritu & veritate, nam & Pater tales quærit, qui adorent eum. Spiritus est Deus; & eos, qui adorant eum, in spiritu & veritate oportet adorare.* Nec est vera oratio, cum omnis oratio ex S. Damasc. lib. 3. de Fide cap. 24. sit ascensus mentis ad Deum: sed est quædam species hypocrisis, & simulatio, orationis, ex Matth. 15. *Hypocritæ, bene prophetavit de vobis Isaias dicens; Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me*. Neque est utilis: *Clamor ad Dominum, qui fit ab orantibus, si sonitu corporalis vocis fiat, non intento in Deum corde, quis dubitet inaniter fieri?* ait S. August. ser. 29. in Psal. 118. *Quomodo te audiri postulas a Deo, cum te ipse non audias?* ait S. Cyprian. lib. de orat. Dominica. Enimvero qui utilis esset ejusmodi Oratio, utpote injuriosa Deo? *Ipsas superfluas (res) cogitare, injuria est ejus, cum quo loqui cœperas. Oratio tua locutio est ad Deum.* Ita S. Aug. in Psal. 58.

2. Cap. *Dolentes* sup. cit. præcipitur devotio simpliciter. At devotio externa sine interna excludente omnem distractionem voluntariam, non est devotio, sed simulacrum devotionis: sicut homo pictus non est verus homo, sed simulacrum hominis. Deinde hæc verba Concilii (*quantum eis Deum dederit*), significant devotionem indigentem gratia Dei, ideoque internam: nam solam externam solent habere hypocritæ.

3. Concil. Trident. sess. 24. cap. 12. jubet, ut officium recitetur *reverenter, distincte, devote*, quæ tria frustra addidisset, si præciperet tantum reverentiam externam, Et ideo multa Concilia, ut Trevir. II. Burdigal. anno 1583. Bituric. anno 1584. Narbon. & Conventus Melodun. diserte præcipiunt, ut officium recitetur *attente & devote*; & Concil. Coloniense, *elevata mente in solum Deum*. Item Clerus Gallican. anno 1700. ut absonam & verbo Dei contrariam damnavit hanc propositionem: *Præcepto satisfacit, qui voluntarie labiis tantum, non autem mente orat.*

Hinc peccat mortaliter qui per notabilem officii partem voluntarie distrahitur, perinde ac si partem illam omitteret; cum recitatio sine attentione debita non sit recitatio religiosa quæ præcipitur, nec vera oratio. Item peccat, qui recitat in loco distractionibus exposito, v. g. foro publico, vel loco ubi est frequens concursus, clamor, aut strepitus profanus hominum, aut ubi habentur disputationes, ut expresse docent Bonacina, Castropal. &c. Nam cum teneatur ad attentionem internam, tenetur etiam ad removenda ejus impedimenta, & alias voluntarie se exponit periculo non attendendi.

Obj. Ex his sequitur, quod distractio voluntaria in oratione non præcepta vacet culpa; quia per illam destruitur substantia orationis vocalis, & sic tunc solum cessat oratio.

Resp. negat. Quia est irreverentia contra Deum, exterius Deum alioqui, ac profiteri se Deum colere, & id non facere interius, sed alia animo volvere, estque simulatio cultus divini. Est etiam irreverentia orationem inchoatam sine caussa interrumpere.

Nota. Sufficit attentio virtualis, quæ est attentio ad Deum resve divinas initio orationis habita, & virtualiter perseverans in processu orationis, quamdiu non revocatur, neque expresse per volitionem expressam non amplius attendendi, neque implicite per distractionem voluntariam: ut si advertens te distrahi, mentem non revoces ad Deum vel res divinas. Nam cum attentione illa virtuali subsistit vera oratio, & actus humanus religiosus, & sæpe attentio actualis non est in nostra potestate. Hinc non teneris repetere quæ involuntarie distractus recitasti, cum virtualiter attenderis. Imo melius est, si non repetas,

tas, ad vitandam anxietatem & perturbationem in recitatione officii. Sed ubi quis advertit se distrai, tenetur mentem statim revocare ad Deum resve divinas, vel ad sensum verborum: alioqui tunc habet virtuale propositum non attendendi, sicut ille, qui occupat se in rebus exterioribus, quæ non patiuntur secum interiorem attentionem.

Quæst. V. *An satisfacit, qui legit cum socio extra Ecclesiam?*

Resp. Affirmat. Quia id congruit cum publico usu Ecclesiæ, & recitantes sibi commune faciunt quod alternatim recitant. Sed tunc singuli debent alternos Psalmorum versus distincte & integre, & voce audibili a socio recitare; ita ut unus non legat suum versum priusquam alter integre absolverit suum, & audiatur ab alio. Nam socius non communicat in parte, quæ anticipate dicitur, & quam non audit; & sic non potest attendendo illam facere suam; ideoque tenetur supplere, antequam suam ipse partem recitet; non enim satisfacit præcepto nisi devote & attente recitando partem officii, & aliam audiendo. Si plures quam duo simul legant, debent, facto solum duplici choro, alternatim recitare, sive plures sint ex una parte, sive pauciores, alias fieret contra usum Ecclesiæ. Secus est de lectionibus, quarum primus primam, secundus secundam, tertius tertiam legere potest.

Quæst. VI. *Quænam excusant a lectione Horarum?*

Resp. Sequentia. 1. Gravis infirmitas, ita ut sine notabili incommodo, seu nocumento, vel incremento morbi, aut periculo gravi recitari nequeant, ex cap. 3. dist. 91. in dubio, ex communi sententia consulendus est medicus probus & peritus, & illius judicio standum: quia ratione officii & peritiæ in arte, hoc judicium ad illum pertinet. Si ipse dubitet, opus est tunc dispensatione Superioris, qui si adiri nequit, & medicus suspicetur grave nocumentum sequi posse, docent tunc ægrum excusari, quia Ecclesia non obligat tunc ad se exponendum periculo gravis damni. Qui autem non potest recitare solus, sed potest cum socio, ad hoc tenetur, si socium commode habere queat, quia sic potest moraliter observare præceptum; & obligatus ad finem, eo ipso obligatur ad usum mediorum saltem facile comparabilium. Imo Suarez, Bona, & alii docent beneficiatum tunc teneri conducere socium cum quo recitet, si sufficientes ad hoc fructus ex beneficio colligat: quia fructus illos percipit, ut officium persolvat, & per illos potest sibi comparare medium persolvendi.

2. Gravis & repentina occupatio, quæ sine scandalo vel notabili damno proprio aut alieno omitti, vel differri nequeat. Nam Ecclesia non præsumitur velle obligare cum tanto gravamine. Quando tamen aliqua occupatio, vel ægritudo impedit, vel impeditura prævidetur tempore legitimo, tunc est obligatio anteponendi, vel postponendi Horas intra eumdem diem. Quia obligatio cadit in totum diem, & durat per singulas ejus partes, potestque impleri quoad substantiam quavis illius hora. Ergo si una pars diei est impedita, dici debet officium quavis alia.

3. Recitandi impotentia, ut cæcitas, vel carentia Breviarii inculpata, si aliud haberi nequeat: nam nemo tenetur ad impossibile. Quo casu si totum officium, aut parva Hora memoriter dici possit, dici debet. Nam generaliter loquendo, qui non potest totum officium recitare, sed potest partem ejus notabilem, vel unam parvam Horam, v. gr. Primam, vel Tertiam, aut Completorium, ad eam sub mortali tenetur; tum quia Innocen. XI. damnavit hanc propositionem: *Qui non potest recitare Matutinum & Laudes, potest autem reliquas Horas, ad nihil tenetur, quia major par trahit ad se minorem.* Tum quia hoc præceptum obligat ad omnes & singulas Horas, & quævis Hora est per se oratio Canonica integra, ab aliis dicta, confertque notabiliter ad finem præcepti. Porro carens officio particulari tenetur recitare officium commune, vel simile.

4. Legitima dispensatio Papæ. Aliqui docent ex usu ubique recepto Episcopos & Superiores Ordinum posse dispensare cum suis subditis ad breve tempus in dubio de morali impotentia recitandi; & hoc videtur necessarium ad tollendas perplexitates, & impediendum grave nocumentum.

APPENDIX COMPENDIARIA.

Ex Operibus Benedicti XIV. quoad Horas Canonicas.

Canonici, & beneficiati tenentur ex jure Ecclesiastico recitare officium divinum cum eo discrimine, ut beneficiati ubique locorum possint huic muneri satisfacere, Canonici vero Cathedralium, vel Collegiatarum præstare id in Choro tenentur. *Inst. Eccl.* 107. §. 7.

Canonici tenentur recitare divinam psalmodiam in Choro, adjungentes se eidem Choro, nec sufficit, si tantum adsistant, alioqui non faciunt fructus suos, nisi tamen adfuerit privilegium Apostolicum non præsumptum, nec abrogatum. Ita in Encyclica ad Episcopos Italiæ *Cum semper. Bull.* Tom I. *n.* 103.

Nec solum tenentur adsistere, sed etiam alta voce recitare, & associare cantum Horarum Canonicarum, nulla in contrarium obstante consuetudine, ut ex dispositione S. Concilii Tridentini sess. 24. c. 2. *de reform.* evincitur. *Inst. Ecc.* 107. *n.* 16. Idcirco tenentur Canonici, & alii addicti Choro cantum Gregorianum addiscere, ut in folio exhibito S. Congregationi in causa Murana Mansionariæ die 13. Novembris 1735. a secretario ejusdem Congregationis demonstratur. *Inst. Eccl.* 107. §. 16.

In Tridentino quidem injunctum est, ut omnes *Divina per se, & non per substitutos compellantur obire officia*, sed ut censuit S. Congregatio, non est sublata Capitularibus facultas *sese invicem substituendi, dummodo substituens, & substitutus eidem servitio adscripti non sint.* Cavendum est tamen, ne nimis frequentes sint istæ substitutiones. Non possunt uti hac facultate illi Canonici, qui extra civitatem, vel suburbia consistunt. Nec ea uti potest nisi Canonicus, vel Mansionarius, non vero coadjutores eorum, ut ex pluribus Decretis Sacr. Congreg. *ibid.* §. 17. 18.

Si Chorus Ecclesiæ efficiatur incommodus, puta hyemali tempore, potest adaptari eidem muneri præstando aliqua Capella ejusdem Ecclesiæ, ut ex Decre. S. Congr. *ibid.* §. 19.

In ordine ad recitationem Horarum præfertur illa sententia, quæ docet eos, qui admiscent jocos, risus,

& cachinnos, & confabulationes in choro, reos esse peccati gravis, & ad restitutionem teneri, *ibid.*

In Decretali *Dolentes* de celebr. Miss. pœna in eos qui hæc similia agunt, suspensionis indicitur, hæc tamen suspensio est ferendæ non latæ sententiæ, ut explicavit Honorius III. *in cap. 3. de Vita & honestate Clericorum* inserto in quinta compilatione Decretalium edita a Cironio, *ib.* §. 29.

Mos non mulctandi Canonicos, nisi cum supervenerint in Choro post absolutum primum Nocturnum cum Lectionibus, vel post sex priores psalmos in Matutinis de Feria, etiamsi consuetudo adsit, reprobatur a Sacr. Congr. Conc. in Interramnensis visitationis die 24. Maji 1674. *ib.* §. 23.

Quanquam in Choro teneantur recitare semel in hebdomada Officium Defunctorum, extra Chorum tamen non tenentur; quod etiam de Officio B. M. V. Psalmis Pœnitentialibus, & Gradualibus definivit S. Pius V. in sua Constit. LXIV. *Instit. Eccel.* 107. §. 9.

Missa Conventualis, quanquam non veniat nomine horarum Canonicarum, venit tamen nomine Divini Officii. Quare si Cathedralis & Collegiatarum Canonici tenentur ad quotidianum officium divinum, tenentur etiam ad quotidianam celebrationem ejusdem Missæ, *ib.* §. 11.

Immemorialis consuetudo non excusat Canonicos Cathedralium & Collegiatarum insignium a residentia: bene tamen in Collegiatis non insignibus, & ruralibus, in quibus adeo tenues sunt redditus, ut Canonici aliunde non habentes, unde vivant, non habeant. *Inst. Eccl.* 107. §. 2. ex Decr. Sac. Cong.

Absentia a choro per tres Menses non intelligitur permissa a Tridentino, si Ecclesiæ Constitutiones servitium totius anni absque ulla intermissione requirant, ut explicatum est in Decreto S. Cong. *Inst. Eccl.* 107. §. 101. Qua in re nulla contraria consuetudo etiam immemorabilis admittitur, ut censuit S. Congr. in suo Decreto, *ib.*

Ad vacationem trium mensium concessam a Tridentino non requiritur licentia Episcopi, si tamen intra diœcesim consistant, requiritur autem vicissim, si se ab illa absentent, petita tamen non debet ab Episcopo negari; ita ex Decretis Sac. Cong. *ib.* §. 26.

Canonici vigore trimestris a Conc. Trid. sibi concessi non possunt simul abesse a choro ultra tertiam partem uno, & eodem tempore, nec vacationem hanc obtinere possunt tempore Quadragesimæ, & Adventus, & in festis solemnioribus. Ita ex Decreto S. Congr. *ib.* §. 34.

Pro absentibus habeantur, qui absunt ab Ecclesiæ servitio tot vicibus, ut præscripta quantitas trium mensium annuo spatio superetur. Ita ex Decr. Sac. Congr. *ibid.* §. 32. Hinc Sacr. Congr. in aliis Decretis, *ibid.* §. 33. relatis decidit plusquam trimestrem valere, ut censeantur absentes. Nec approbavit eadem Sac. Congreg. illos, qui calculum conficiebant ab hora in horam, & non a die in diem, *ibid.*

Absentes a servitio tempore vacationis non lucrantur distributiones quotidianas, nisi concessæ fint illi a Constitutionibus confirmatis a SS. Pontificibus ante Concil. Trident. Ita ex Decret. Sacr. Congreg. *ibid.*

Canonici qui abfuerint ultra trimestre non sunt citandi, ut veniant ad servitium Ecclesiæ; qua in re differunt a Curatis non sidentibus, qui ex Concilii præscripto citandi, vel admonendi sunt, ut contra illos procedatur. Vocandi sunt igitur Canonici, ut deducant causam, cur non debeant privari meditate, sive omnibus fructibus juxta præscriptum S. Concilii. Ita ex Decreto Sacr. Cong. *ib.* §. 37.

Porro ut tunc procedatur ad privationem Canonitus, præcedere debet trium annorum absentia, tum expediendæ sunt tres citationes contra absentem, qui dein expectandus est per sex menses, iisque elapsis, si non compareat, ad sententiam privationis procedatur. Ita ex Decr. Sac. Congr. *ibid.*

Attamen intra hoc triennium expectationis procedi potest ad suspensionem delinquentis juxta dispositionem Cap. *Ex tua de Cleric. non resid.* Quod etiam fieri potest inchoata jam via procedendi a Concilio præscripta; attamen nunc pergendum non est ad sententiam privationis. Ita ex Decret. Sac. Cong. *ibid.*

Quoad distributiones, Conc. Tr. *sess.* 31. *cap.* 3. *de Refor.* mandat, ut separetur e massa Capitulari tertia pars fructuum, quæ dividatur inter præsentes divinis officiis adsistentes. Addit vero idem Concilium, quod si dignitates, & personatus Ecclesiarum Parochialium, & Collegiatarum muneribus suis defuerint, amittant distributiones, quæ applicentur *Fabricæ Ecclesiæ, vel alteri pio loco, arbitrio Ordinarii.* Quod postremum intelligitur de dignitatibus redditus suos habentibus a Mensa Capitulari discretos; nam illæ, quæ participant ex eadem mensa, distributiones amittunt, sed quæ accrescunt præsentibus. *Instit. Eccles.* 107. §. 41.

Vetat insuper Sac. Conc. *sess.* 24. *c.* 12. *de Ref.* ne Chorales secum invicem pacificantur, ne mulctentur absentes. Vetat etiam, ne gratis condonentur distributiones iis, qui non interfuerint, cui Decreto insistens Sac. Congr. Concilii semper negavit valere istas condonationes, *ib.* §. 42.

Hoc tamen non obstante fas est Episopo transgressores istos ulterius punire, ut sæpius respondit Sacr. Cong. *ib.* §. 44.

Cæterum cum Sacrum Concilium exceptos judicet ab ea distributionum amissione illos, quos infirmitas, seu justa, & rationabilis necessitas corporalis, aut evidens Ecclesiæ utilitas excusat; hinc S. Cong. censuit in eo rerum eventu absentes non tantum suas distributiones non amittere, sed lucrari augmentum, quod fit ex distributionibus absentium sine causa. Quin & si quis discedens a civitate sanus proponens reditum ad civitatem post legitimam vacationem, si interim ægritudine afficiatur, nec redire possit, adhuc distributiones lucratur, ac si præsens esset in civitate, ut ex Decret. S. Cong. *ib.* §. 46.

Verum non omnis ægritudo excusat, nec omnes semper; nam si quis cum sanitate valebat, interesse negligebat, tunc etsi ægritudine gravetur, distributiones non obtinet, ut censuit S. Congr. *ib.* §. 47.

Accidere tamen posset, ut quis non vetaretur quidem exire domo, sed ægritudine, qua afficitur, adesse Choro non permitteretur. Hinc cæcus distributionibus potitur, etiamsi eam officii partem, quam memoria tenet, in Choro non recitet, ut censuit S. Cong. *ib.* §. 48.

Deberi cæco eas distributiones ex ea die, qua lu-

mine captus est, & non solum ex ea, qua se admitti ut præsentem postulavit, censuit Sacr. Congregat. *ibid.*

Quin nec teneri illum substituere alium pro onere Missarum in Collegiata eadem Sac. Congr. alio Dec. censuit, *ib.*

Quando pestis grassatur (quod judicium Episcopo remittitur) Canonici qui se absentant ab Urbe, vel oppido, distributiones lucrantur, ut ex Decret. Sac. Congr.

Nec privantur etiam, qui assueti alias interesse Choro, vexationibus injustis coacti se sese loco seducunt, ut ex Decr. S. Cong. *ib.* §. 51.

Cujusmodi sunt etiam detenti injuste in carceribus, quæ injustitia tunc judicanda est ex sententia in eorum favorem lata, quæ in judicatum transierit; nam si interposita sit appellatio, exitus ejus appellationis expectandus est, quæ omnia ex Decr. Sacr. Congr. *ibid.* §. 52.

Sententia in favorem rei illa dicitur hic, qua reus ut innocens absolvitur per sententiam definitivam; sicut etiam, *qua ex hactenus deductis* declaratur innocens; nam si interposita sis appellatio, exitus ejus appellationis expectandus est, quæ omnia ex Decr. S. Cong. *ib.* §. 52.

Ex evidenti Ecclesiæ utilitate absentem ad distributiones admittit Bonifacius VIII. in c. unic. *de Clericis non resid. in sexto*. Quare absens a Choro causa negotiorum Ecclesiæ suæ, vel Capituli, distributiones percipit, ut sæpe censuit S. Cong. *ib.* §. 8.

Itaque Canonicus Theologus, qua die legit, potest non amissis distributionibus, a Choro abesse, etsi vacare ille posset, ut censuit S. Cong. *ib.* §. 55.

Hinc etiam Canonicus Pœnitentiarius, vel alius Canonicus ab Episcopo deputatus in eum locum, dum actu audit confessiones, tuto abest a Choro, & distributiones obtinet, ut pluries censuit S. Congr. *ib.* §. 55. Si vero absit, dum actu non audit confessiones, distributiones minime percipit, ut ex aliis Dec. Sac. Cong. *ib.*

Lucratur etiam fructus Præbendæ, non vero distributionum, etsi absens ille, qui habet Canonicatui suo adnexam, sed extra civitatem, curam Animarum: tenetur enim in Paræcia residere pro eo tempore, quo in Parochiali Ecclesia residet, & Sacramenta administrat. Ita ex Conc. Tr. *sess.* 22. *c. de Ref.* addita Bulla 65. S. Pii V.

Qui vero habet curam Animarum in ea Ecclesia, in qua est Canonicus, si toto eo tempore occupatur actu in exercitio eorum, quæ spectant ad curam Animarum, distributiones quotidianas obtinet, *ibid.* §. 56.

Fas est Episcopis servitiis suis adjungere saltem geminos Canonicos Cathedralis, seu etiam collegiatarum; attamen non potest seligere Canonicum seu dignitatem, neque etiam coadjutorem. Hos vero lucrari fructus præbendæ, non vero distributiones constat, Ita ex pluribus Decretis Sacr. Congreg. *ibid.* §. 57. 58.

Canonici, quos Episcopus mittit Romam invisuros sacra limina suo nomine, vel illum ea occasione comitantes, distributiones quotidianas non amittunt, ut pluries censuit S. Cong. *ib.* §. 59.

Ex lege Concilii Trid. *sess.* 24. *cap.* 12. possunt cogi Canonici *Episcopo celebranti, vel alia Pontificalia exercenti assistere, & inservire*. Porro ex Dec. Sac. Congr. discimus Episcopo in cathedrali celebranti in Pontificalibus inservire teneri omnes, iis exceptis, qui legitimis vacationibus absunt. Tenentur vero etiam præstare illi munus subdiaconi; quod verum est, etiamsi Episcopus celebret, seu Ordines ministret extra Cathedralem intra Diœcesim & superbia; tenentur enim etiam tunc præstare munus Diaconi, Subdiaconi, Presbyteri adsistentis, & duorum illorum Canonicorum, qui Episcopo Ordines ministranti cum Archidiacono adsunt. Ita ex pluribus Dec. S. Cong. *ib.* §. 60.

Porro hæc assistentia locum habet, etiam cum Episcopus in sua Cathedrali præsens est Missæ, & divinis officiis diebus dominicis, & festis etiam non solemnibus, & diebus ferialibus quadragesimæ. Quod verum est etiam, quando Episcopus in aliis Ecclesiis civitatis Pontificaliter celebrat, vel paratus assistit cum pluviali, & mitra, aut cum cappa divinis officiis, & Missæ solemni, & alia Pontificalia exercet, si tamen numerus sufficiens Canonicorum, & Ministrorum in Ecclesia Cathedrali remaneat. Ita ex Decreto Sac. Cong. *ib.*

Valent etiam hæc, dum Episcopus in Ecclesia Cathedrali adest concioni diebus quadragesimæ, & aliis intra annum. Non vero si cum cappa assistit concioni, quæ habetur in aliis Ecclesiis civitatis, etiam exemptis, *ib.* §. 60.

In his omnibus rerum circumstantiis Canonici, qui Episcopo inserviunt, si actu debent choro interesse, non semper tamen obtinent distributiones. Illas enim non lucrantur, nisi cum assistunt Pontificaliter celebranti, non vero Episcopo Diœcesim visitanti, vel Missam privatam celebranti, *ib.* §. 61.

Animadvertendum est Canonicos non præsentes, de quibus supra diximus, non privari distributionibus, non tamen participare de emolumentis Anniversariorum, quæ ex voluntate fundatorum distribui consueverunt solum inter præsentes, ut ex Decr. S. Congr. *ib.* §. 62.

Demum distributiones quotidianas obtinent Canonici, & Beneficiati, quia interdum intra annum intra domum Religiosam quasi exercitia spiritualia præstant cum licentia Episcopi, non tamen si in Adventu, quadragesima, & festis solemnibus id agunt, & ita agunt, ut servitio chori nullum detrimentum inferatur. Ita ex Encyclic. Clem. XI. *ib.* §. 63.

Distributionibus etiam quotidianis non privantur Canonici, & Mansionarii emeriti, sive si coadjutorem habeant, *ib.* Debent tamen indultum hoc obtinuisse a Sac. Cong. vi cujus nec loci residentia astringuntur. Quanquam possunt ab Episcopo compelli ad assistendum choro, si cultus divinus detrimentum patiatur. Ita ex Decr. Sac. Cong. *ib.* §. 64.

Porro si coadjutor sive intra civitatem ægrotet, sive extra, non tenetur coadjutus assistere choro, & nihilo secius lucratur distributiones, quæ ipsi omnino debentur, etiam cum iis emolumentis, quæ præsentibus accrescunt, *ib.* §. 65.

Distributionibus privatur Vicarius Generalis Episcopi, Canonicus examinator, quique in Tribunali S. Officii munus suum præbet, ministri camerales scilicet subcollectores spoliorum, & decimarum, denique peregrinationes etiam sacras obeuntes, nisi illas egerint intra trimestre a Tridentino concessum. Dani-

nique nec magistri juris Canonici & Sacræ Theologiæ in publicis universitatibus docentes; qui tamen si recurrerint ad Sac. Cong. obtinent fructus Præbendæ, & si illi sint tenues, duas tertias partes distributionum, quod etiam postremum conceditur iis, qui causa studiorum in publicis universitatibus absunt, *ibid.* §. 72.

Absentes vero causa studii ex Decr. Innoc. XII. si indultum sibi concessum non exibuerint ordinario loci, & in Actis cancellariæ non registretur intra tempus in undulto præfixum, perinde est ac si non adfuissent. *ibid.*

Coadjutoribus non conceditur indultum absentandi se se causa studii. *ibid.*

Studium vero præstari debet in publica universitate, ac prodesse pro eo pariter tempore, quo lector privatam lectionem hæbet, & non in Aula publicæ universitatis, ut ex Decr. Sac. Congr. *ibid.*

Si eo tempore, quo officia persolvuntur in choro, capitulum congregandum sit, nisi urgens causa fuerit, canonici non possunt absentare se se absque subtractione distributionum pro eo tempore, quo absunt, ut ex Decr. Sac. Congr. *ibid.* §. 73.

Nec etiam deserere possunt chorum, ut Missam celebrent, vel confessiones audiant, nisi superior id jusserit, monetur tamen superior ut ab his jussionibus abstineat, in Decr. Sacr. Cong. Anni 1573. *ib.* §. 74.

Dignitatem novam in cathedrali Ecclesia erigere nemo potest, nisi unus tantummodo summus Pontifex, ut pluries decisum in Sac. Congr. Conc. notatur. *Tract. de Synod. Diœces. l. 7. c. 75.* §. 8.

Pro Canonico Theologali concursus indicendus est ex Bulla Bened. XIII. *Pastoralis Officii*; ejus tamen collatio pertinet ad Pontificem ex can. *Ad regimen* de Præbend. Concursus ille indicendus est ab Episcopo, a quo examinatores destinandi sunt quatuor in Theologia licentiati, sive sæculares, sive regulares, nec requiruntur Synodales. Concurrentes debent esse Doctores in Sacra Theologia, vel saltem intra annum tenentur doctoralem lauream in aliqua universitate approbata studii generalis assequi. Quæ omnia ex eadem Bulla resultant.

Acta vero concursus transmittenda sunt ad Romanum Pontificem, a quo dignior eligetur, ut in eadem Bulla, & *Inst. Eccl.* 57. §. 4.

Nec sufficit laurea Canonica ex responso S. Cong. *Inst. Eccl.* §. 57. §. 4.

Nec sufficit etiamsi hæc laurea recepta ab aliquo privilegium obtinente, sed requiritur omnino obtinuisse in universitate approbata, quod commune est omnibus beneficiis lauream doctoralem exigentibus, ut ex Bulla 70. S. Pii V. *ib.* §. 5.

Teologus Canonicus satisfacit suo muneri; sive legat Sacram Scripturam, sive Theologicam Scholasticam, ut sæpius resolvit Sac. Congr. *ib.* §. 6. Non tamen si legat Theologiam moralem ut *ib.* §. 7.

Ex præbenda Theologali segreganda est tertia pars; ex cujus redditibus data proportione solvenda est sua portio Sacristiæ Metropolitanæ, respondens diebus, quibus Canonicus deesset muneri, *ib.*

CAPUT II.

De observantia Festorum.

NOta. Præceptum tertium Decalogi de sanctificatione Sabbati, est partim morale, partim cæremoniale, ut docet S. Th. 2. 2. q. 122. ar. 4. ad 1. Morale, quatenus homo jure naturali tenetur aliquod vitæ suæ tempus impendere cultui divino, ac rebus divinis. Ceremoniale, quantum ad designationem temporis, & secundum hanc rationem mutatum est ab Apostolis, a quibus sabbato substituta est dies Dominica, quæ est prima hebdomadæ, in memoriam Resurrectionis Christi, qui hac die a laboribus vitæ suæ, Passionis, & ignominia mortis gloriosus requievit. Item aliquot festorum observatio ab Ecclesia præcipitur in memoriam beneficiorum Dei, & in honorem Sanctorum, in quorum sanctitate & victoria ac mercede, Dei bonitas, potentia ac liberalitas laudatur & ad quorum imitationem fideles excitantur. Quibus quidem diebus Festis Ecclesia præcipit eumdem cultum qui diebus Dominicis præcipitur, in hoc enim consistit festivitas diei, & constat ex sensu & praxi Ecclesiæ.

Præceptum autem de sanctificatione Festorum per se omnes sub mortali obligare constat, tum ex consensu Doctorum & fidelium, tum quia ejus materia est gravis & ad cultum Dei pertinet. Hinc Innoc. XI. damnavit hanc propositionem: *Præceptum servandi festa non obligat sub mortali, seposito scandalo, si absit contemptus.*

Quæst. I. *Quænam opera sunt vetita diebus festis?*

Resp. 1. Prohibentur omnia opera servilia, exceptis iis, quæ jure aut consuetudine legitime sunt permissa, ut coquere cibos, aut alia id genus ob necessitam, c. 3. *de Feriis*. Opera autem servilia dicuntur opera corporalia, quæ ad necessitatem vel commodum corporis, aut ad aliquid corporale, a servis aut mercenariis exerceri solent, videlicet omnia opera artium mechanicarum, & rurilia, ut fabricare, suere, arare &c. Quibus opponuntur opera liberalia, quæ ad animum excolendum spectant, ideoque digna homine libero, ut legere, scribere, docere &c. *Nullius spiritualis actus exercitium est contra observantiam Sabbati, puta si quis doceat verbo vel scripto.* S. Th. 2. 2. q. 122. ar. 4. ad 3. (1)

Porro quando opus est vere servile, non refert, utrum fiat ex recreatione, an ex lucro: quia intentio operantis non mutat naturam operis. Deinde operari spe lucri cummune est omnibus. *Opera autem*

(1) *Opera servilia deibus festis prohibentur, ne ruralibus quidem excepti. Conceduntur tamen, si urgeat vera, & non affectata necessitas. Affectata illa diceretur, in qua opera, quæ diebus præcedentibus fieri possent, ad diem festum transferentur. Petenda est tamen a superiore facultas, si quid in surgat necessitatis. Hanc vero facultatem dare solet Episcopus Parochis ruralibus in ordine ad operæ agrestia, qualia se haberent oneratio plaustrorum, collectio frugum, & fructuum, herbam secare, colligere fœnum, quando periculum immivet vera tempestatis, vel quando die sequenti transferenda sunt in Civitatem, nec posset id commode differri. Lambertinus* Inst. Eccl. 55. §. 33.

tem in quantum sunt communia & servis & liberis, servilia non dicuntur. S. Th. ibid.

Nota. Venatio & piscatio sunt opera servilia (1) Nam sunt actiones corporales, per se & primario ordinatæ ad utilitatem corporis, & ad aliquod opus corporeum, scilicet ad captionem & occisionem ferarum, & piscium. Idem dic de opere pingendi, cum sit opus corporale immediate ordinatum ad artefactum sensibile assimilandum rei veræ, soleatque a mercenariis, seu iis, qui lucrum ex arte quærunt, fieri. Et in Conc. Meldensi ann. 845. expresse prohibentur pictura & venatio. De piscatione constat ex cap. *de Feriis*, ubi specialiter sub certo onere conceditur facultas halecia piscandi ob necessitatem.

Scribere vero, & pulsare instrumenta musica, non sunt servilia: nam scriptio ordinatur ad animum instruendum; cum sit quædam locutio permanens, ex se ordinata ad conceptus mentis declarandos, seu ad instruendam mentem, propriam vel alienam: pulsatio autem instrumenti musici ordinatur ad delectationem animi. Idem multi dicunt de transcriptione, tum quia per se ordinatur ad mentem instruendam, & exprimendos animi conceptus, tum quia transcribere nil aliud est quam scribere, quod alius vel ipse transcriptor permanenter locutus est. Aliud est de impressione: nam quæ ad eam immediate ac per se concurrunt, ad instruendam mentem non deserviunt, sed ad efficiendum quoddam artefactum corporale seu sensibile.

Quamvis autem itineratio, si præcise consideretur, ut est processus ab uno loco ad alium, sive pedibus, sive equo aut rheda, non sit opus servile, cum hoc sit naturale, & commune omnibus; tamen servile est ducere jumentum, currum, aut navigium mercibus onustum: item imponere onera, ea tollere, & alia hujusmodi: quare non licet vectoribus iter die festo inchoare, quamvis continuatio itineris ante festum suscepti iis permittatur, vel ob publicam necessitatem, vel ob damnum quod paterentur ex mora.

Resp. 2. cap. 1. & ult. *de Feriis*, & Pii V. constit. *Cum Primum*, vetita sunt insuper, 1. Opera judicialia seu forensia, quæ cum aliquo strepitu fiunt, hoc est, actiones quæ ad decisionem caussarum spectant, ut reum citare, testes examinare, formare processum, exigere juramentum judiciale, exhibere instrumenta, proferre aut exequi sententiam &c. Hæc enim strepitum judicialem continent. 2. Mercatus, nundinæ & celebratio contractuum; ita ut non liceat die festo negotiari etiam privatim, inire contractus permutationis, emptionis, locationis &c. quia intelliguntur nomine mercatus: nisi ex consuetudine approbata aut ex justa ac necessaria caussa excusentur. Ratio prohibitionis horum operum est, quia animam multum distrahunt, & avocant a rebus divinis, ad quas Festa destinantur, atque ut animus his expeditus possit Dei obsequio, & piis operibus vacare.

Violatio autem hujus prohibitionis est ex genere suo mortalis, cum pertineat ad religionem, & ordinetur ad finem gravissimum, qui est Dei cultus. Hinc est mortale duas horas sive continenter, sive interrupte laborare: nam est tempus notabile. Imo non pauci docent laborem unius horæ esse mortalem, præsertim si opus sit valde servile & defatigans. Ita *Azor*, *Reginald. Bonacina*, *Grandin. &c.* Opus tamen servile potest esse veniale ex brevitate temporis. In Mercato vero, & præsertim in placito, materiæ, quantitas non solum ex quantitate temporis, sed etiam ex qualitate operis desumitur. Sic brevis agitatio litis in re magni momenti, & prolatio sententiæ, est gravis culpa.

✠ Ad Mercatum Nundinasque quod attinet SS. M. Bened. XIV. duas constitutiones edidit. Priori, quæ incipit *Paterna Caritatis*, tom. 1. pag. 378. statuit, Senogalliensium Nundinarum tempore abstinendum esse diebus Festis ab operibus servilibus: altera vero, quæ incipit *Ab eo tempore*, pag. 582. decernit.

Primo: *Mercatus, & Nundinas Festis diebus non licere. Nundinas autem intelligimus, quæ fiunt ex rebus majoribus, & semel in anno fiunt, vel raro in eodem loco, & de longinquo ibidem conveniunt homines. Mercatus vero, qui fiunt in rebus minoribus ad quotidianas necessitates pertinentibus, aut fiunt singulis septimanis, & ab hominibus de vicino ibidem convenientibus. Verba sunt Venerab. Servi Dei Umberti de Romanis, Quinti Magistri Generalis* Ordinis *Prædicatorum*, in egregio opere de eruditione Religiosorum Prædicatorum lib. 2. Tract. 2. nu. 92. pag. 351. Editionis Romanæ: *Id autem pronunciamus, non quia vendere, ac emere sit opus servile; ideoque vetitum diebus Festis: sed quia actiones hujusmodi impediunt, & distrahunt Christifideles a cultu divino, ad quem Dies Festi sunt instituti.*

Secundo: *Antiquum profecto esse abusum Mercatuum, itemque Nundinarum iisdem diebus.*

Tertio: *Ecclesiasticis legibus quovis tempore illas fuisse vetitas.*

Quarto: *Hujusmodi justas, sanctasque leges caruisse effectu.*

Quinto tandem: *Quia malum universale est, ac alte radices egit; est opus prudentia, & maturitate, ut fructu careat medela: ac vulnus exasperet: quod possumus, exigendum est, non quod optamus. Admonitionibus proinde uti satius videtur, quam minis; & si mina quandoque intententur, servandum est exacte monitum sapientissimum S. August. in Epistol. 22. ad Aurelium Carthaginensem Epis.*

(1) *Piscatio inter opera servilia die festo vetita referenda est; si tamen necessitas urgeat piscandi, et quod statis anni diebus fiat transitus piscium, quo elapso temporis articulo piscatio eorum nulla fieret, tunc pauperioribus piscatoribus datum est, ut operi illi incumbere possint, dummodo id non præstent die Nativitatis Domini, Epiphaniæ, Paschatis, Ascensionis, Pentecostes, & Corporis Christi, juxta ac olim concessum fuit Trevirensibus ab Alexandro III. Idem* ibid. l. 13. c. 18. §. 10. Nov. Edit.

Addo quod ait, non posse Molitores molitioni incumbere, etiam molendinum aqua, seu jumentis, seu vento volvatur; non possunt, inquam, seclusa consuetudine, vel necessitate: qua necessitas, si adsit, in Diœcesi Beneventensi facultas non a Parocho, sed a Curia Archiepiscopali conceditur. Idem Inst. Ec. 55. §. 37.

Episcopum; qui agens de auferenda conviviorum licentia totam passim Africam foede occupante sub inani obtentu honorandi Festa Sanctor, Martyrum scripsit: Non aspere, quantum existimo, non duriter, non modo imperioso ista tolluntur; magis docendo, quam jubendo, magis monendo, quam minando: sic enim agendum est cum multitudine. Severitas autem exercenda est in peccata paucorum. Et si quid minamur, cum dolore fiat, de Scripturis comminando vindictam futurorum: ne nos ipsi in nostra potestate, sed Deus in nostro sermone timeatur. Ita prius movebuntur spirituales, vel spiritualibus proximiores, quorum auctoritate, & lenissimis quidem, sed instantissimis admonitionibus cetera multitudo frangatur.

Circa finem vero: *Inter Nundinas, quæ in Provinciis nostris aguntur, illustriores, ut bene nostis, sunt Senogallienses protracta multis diebus. Cum Anconitanam Ecclesiam Senogalliensi finitimam regeremus, non sine mærore intelleximus, tempore Nundinarum ea omnia fieri Festo etiam die, quæ aliis hebdomadæ diebus divino cultui non consecratis peragebantur. Huic malo occurrere satagentes, die 24. Augusti superioris anni Constitutionem nostram de Nundinis Senogalliensibus publicavimus, qua præter cetera jussimus, ut Diebus Festis Apothecæ clauderentur, neque matutinis horis, aut vespertino tempore, quibus Divina Officia in Ecclesia celebrantur, vel Dei verbum Populo nuntiatur, contractus fierent. Imminutum vero hac de caussa sæcularibus negotiis tempus compensaturi, Nundinarum dies, cum iisdem Privilegiis, & immunitatibus opportune multiplicavimus. Exequutioni debita jussa nostra hoc anno mandata, meliorem atque utiliorem rerum ordinem pepererunt, magno omnium Civium, & bene moratorum hominum solatio.*

Id ipsum, Vener. Fratres, & vos agite. Constituite Auctoritate nostra, matutinas, & vespertinas horas, quibus Festo Die, quo Nundinæ habentur, claudi debeant Apothecæ, ne publice possint exerceri commercia, ut qui ad Nundinas confluxerunt, Missæ Sacrificio, & Divinis Officiis intersint, aliisque Christianis operibus Festum sanctificent. Vigilate, ut omnia plene, & exacte impleantur. Nos autem per publicum Edictum non prætermittemus extendere Nundinarum privilegia ad diem sequentem, qui Festus non erit, ut temporalia negotia paucarum horarum spatio, propter Dei cultum, & animarum salutem, intermissa, integri diei accesione commode peragantur. ✠

Resp. 3. Choreæ, saltationes, & theatrici ludi diebus præsertim festis damnantur a SS. Patribus, & prohibentur a multis Conciliis. Tum quia retrahunt a divino cultu, & piis operibus, quibus dies festi specialiter destinati sunt: tum quia sunt ordinarie multis, præsertim juvenibus & puellis, occasio peccandi; nam in choreis ex mutuo aspectu, colloquio, manuum contractu, instrumentis musicis, & mutuo sibi invicem placendi desiderio valde commovetur concupiscentia ad libidinem, excitantur turpes cogitationes, & cupiditates, venereæque delectationes, & excitatæ facile admittuntur. Item a multis Episcopis, & Principibus merito vetitum est, ne caupones vel alii tempore divini officii & concionis loci incolas ad potandum vel ludendum recipiant. Hocque per se malum est, cum sit cooperari violationi Festorum; ac scandalo, & præbere facultatem peccandi.

✠ Inverecunda spectacula festis potissimum diebus frequentari sancta idem SS. Pater sequenti Constitutione prohibuit; quam integram referendam duximus, quod ea explicetur ac confirmetur Auct. doctrina.

„ Nihil profecto Nobis ad vigilias Dominici Gregis assidue excubantibus accidere potuit acerbius, nihilque quod minus hac tempestate opinaremur, quam ut deformes, & inverecundi Ethnicorum mores, a quibus Christiani hominis pudor, & modestia semper abhorruit, denuo istic invecti essent, ac veluti postliminio restituti. Quamvis enim minime Nos lateret, scelestos olim Lupercalium Administros, sacra Fanno, vel Pani per ludum, atque lasciviam persolventes nudos huc illuc per Urbem discurrisse, Sanctumque Pontificem Gelasium Prædecessorem nostrum tanta commotum impudentia, ac obscœnum morem execrantem, litteras dedisse Andronico Senatori, Populoque Romano acri nefarii ritus assertori; nihilo tamen minus memoriæ proditum est, quinto post Christum sæculo exeunte, Theodorico Italiæ Rege, & Anastasio Orientis Imperatore, pestem illam penitus fuisse sublatam, & extinctam. Nunc vero multorum relatu, (quod dolentes dicimus) certisque indiciis admonemur, profanum morem, perpetua involvendum caligine, e tenebris antiquitatis rursus emergere, ac in nostris Diœcesibus fœde revocari, cum ad Sanctorum Patronorum Festa sollemniter recolenda, Pueri, ac interdum etiam Adolescentes, cursu in spem Bravii nudi contendere jubeantur, maxima utriusque sexus, ac omnium ætatum spectante frequentia. Quæ quidem spectacula eo nequitiæ magis, ac improbitatis præseferunt, quo magis, non impuro alicui, ut antea, Numini, sed piæ, castæque Sanctorum memoriæ nuncupantur.

§. 1. Qua igitur corporis nuditate impudentissime habita sunt apud veteres Lupercalia, eadem Festa Christianorum dies isthic celebrantur; nec minus injuriæ in illis verecundia passa est, quam in his hodie morum honestas habeat detrimenti. Dies Festi non ad id instituti sunt, ut Christianus Populus epulis, ebrietatibus, ludis, spectaculis, aliæque id genus licentiæ liberius vacet, sed ut Fideles in precibus, divinisque laudibus frequentes, & assidui sint, ut Ecclesiis intersint, Sacramenta ad animæ vulnerum curationem instituta adhibeant, seduleque se exerceant in his operibus, quæ veram pietatem continent, & ut demum Sanctos una cum Christo Regnantes tamquam Patronos, congruis officiis, & honoribus prosequantur.

§. 2. Dedecet præterea membrorum nuditas, atque ita dedecet, ut vetuerit Ecclesiastica Disciplina Salvatoris Imagines nudo penitus corpore in tabulis, vel Simulacris expressas: Et quamvis nudo corpore Christum Cruci suæ affixum, & illorum temporum more, & gravium Scriptorum auctoritas suadeant; adhuc Christianorum Pietas a tali spectaculo semper abhorruit. Athletarum pugnæ (ut litteris consignatum est) in stadio apud Græcos, in Circo apud Romanos usui fuere, atque in illis Disco, Lucta, & Cestu strenue certatum est, utque veterum testantur Monumenta, interdum nudi, inter

terdum etiam fascia tecti homines dimicarunt. In vestris igitur Diœcesibus, Venerabiles Fratres, nonnihil priscæ licentiæ adhuc remanet: Et cum in Plateis feminuci iis luctationibus vacent homines: cumque ex industria sæpius, sæpius vero ex violento motu nudi penitus circumagantur; facile quisque conjicere potest, quam absonum, & indecorum sit iis ludis aditum non intercludere.

§. 3. Quapropter ne injuncto Nobis Apostolicæ servitutis officio deesse videamur, districte per hæc scripta mandamus, ut turpes, & obscœnæ hujusmodi exercitationes, Puerorum, & Adolescentium nudorum cursus, luctæque quocumque nomine, vel occasione exhibendæ, a vestris Diœcesibus eliminentur. Et quia inobedientiæ delictum, mixti, ut ajunt, Fori videri potest; curabimus diligenter, ut si qui legum vestrarum rationi fuerint refragati, in eos, etiam qui nostro nomine Civitatibus temporaliter præsunt, rigide, & condigne animadvertant; sicque fore speramus, ut fœda hæc corruptela, utroque percussa gladio, radicitus evellatur.

§. 4. Verum quia impioribus etiam Caussis Vindices non desunt, & perpugnaces Assertores: si qui forte sint, qui impudenter exprobrent, hujusmodi ludos Pontificum Antecessorum tolerantia, ac diuturno usu invaluisse, probe sciant, nullum ex temporis lapsu deploratæ caussæ comparari præsidium. Et ne longe a vestris Diœcesibus petantur exempla, in memoriam revocent, Choreas etiam quasdam mulierum, & virorum publico eo die haberi solitas, quo S. Xisti Pontif. & Mart. Alatrinæ Civitatis Patroni memoria recolebatur, jussu Episcopi provide vetitas fuisse: Et edictum Episcopi, licet acri calamo Romanæ Curiæ Advocatorum impetitum, die Aprilis 1695. a Congr. Negotiis Episcoporum, & Regularium præposita, strenue fuisse propugnatum. Ceterum cum Sancto etiam Gelasio objiceretur, antiqui moris fuisse Lupercalia, Sanctissimus Pontifex consuetudinem pudori inimicam, & honestati detrahentem reprobavit, ratus Prædecessorum suorum leges saluberrime institutas non defuisse, sed hominum fraude, & malitia leges ipsas fuisse contemptas.

§. 5. Quemadmodum itaque Nos de perspecta Prædecessorum nostrorum vigilantia egregie, ut par est, sentimus & abusum non illorum incuriæ, sed subditorum inobedientiæ ducimus deferendum: sic a vobis spectabiles Ecclesiarum vestrarum Antistites a quavis negligentiæ nota vindicentur. Quanti Dei honorem, Sanctorum cultum, & animarum salutem facitis, Venerabiles fratres, vos hortamur, & obtestamur, ut corrupti hujusmodi mores, specie quadam lætitiæ invecti, reformentur; atque creditæ vobis oves ab impuro, prophanoque Ritu declinantes, ad piam, & fructuosam festos dies celebrandi rationem traducantur. Nos interea in optati eventus auspicium, Apostolicam Benedictionem ex animo Vobis impertimur. Datum Romæ apud Sanctam Mariam Majorem die 12. August. 1742. Pontificatus Nostri Anno Secundo. (1)

Quæst. II. *Quænam caussæ excusant ab obligatione omittendi opus servile, vel audiendi Missam, aut contra?*

Resp. Sequentes. 1. Necessitas propria vel aliena, spiritualis vel corporali, quæ præverti non potuit, ut cum sine gravi damno opus aliquod omitti aut differri nequit. Ex Matt. 12. & cap. ult. *de Feriis*. Sic excusantur. 1. Pauperes clam die festo sine scandalo laborantes, audito officio, quando aliter se & familiam sustentare nequeunt. 2. Famuli & ancillæ jussu dominorum laborantes, si omittere non possint sine gravi damno, nec ad id cogantur in contemptum legis, vel religionis. Si tamen id frequenter contingat, eos deserere debent, ut monet Suarez. 3. Instauratores pontium, fontium, viarum publicarum, & similium, si sine gravi jactura boni communis differri opus nequeat. 4. Ruri laborantes ad vitandum imminens damnum, ut si ob pluviam imminentem, triticum vel segetes colligantur, vehantur &c. Sed in his casibus petenda est licentia ab Episcopo, vel Parocho, juxta consuetudinem, quando potest adiri; ne quis facile hanc in re decipiatur, & fingat necessitatem ubi non est, præsertim si labor fiat publice, ut scandalum vitetur. Quamvis autem multi excusent sartores, qui vestes, quas aliis diebus perficere non perficiunt diebus festis, quando urget eatum usus ob celebritatem exequiarum, aut nuptiarum; certe peccant si in eam necessitatem sua culpa se conjecerint, ut non raro accedit.

2. Pietas in Deum, per quam licent opera ad Dei cultum proxime pertinentia, ut altare instruere, templa ornare &c. Ita Catech. Roman. Ideo Christus, Matt. 12. dicit sacerdotes in templo sabbatum violare, & sine crimine esse. Non licet tamen verrere templa die festo, nec parietes eorum ornare peristromatis, quando pridie commode fieri potest. Alii dicunt esse veniale. Neque licent ea, quæ ad Dei

(1) *Apostolicis duabus Constitutionibus hactenus recitatis adde duas præclaras ejusdem Bened. XIV.* *Inst. Eccl.* (43. *&* 64.) *nec non alia, quæ de Festorum observantia in* Opere de Syn. (*l.* 13. *c.* 17. *n.* 7. *c.* 16. *n.* 19. *& seq. usq. ad fin.*) *pro enata occasione cursim tradidit. Multa quoque de Festis a Seraphico Doctore* (*in* 3. *sent. dist.* 36. *dub.* 3. in Spec. Anim. *c.* 2. *in ser.* 4. de decem Præcept. *& alibi*) *exarata reperire est. Angelicus similiter variis in locis* (*in* 3. *sent. dist.* 7. *q.* 1. *art.* 1. *in* 2. 2. *q.* 122. *ar.* 4. *in* Opere de decem Præcept. §. *de* 3. *præc*) *de iisdem disseruit. Adde quæ idem Benedictus XIV. scripsit quoad Choreas* Inst. Eccl. 76. §. 5. *nimirum quod quamvis ex sui natura licitæ videantur, vix tamen in actu, quomodo nunc fiunt, permitti possunt, cum plerumque sint peccandi occasio.*

Ait insuper ibidem §. 7. *Theologos asserere a Clericis choreas non sine peccato gravi agi posse: &* §. 8. *prohiberi posse ab Episcopis Clericos omnes, ne choreas ducant, ne in illis ludant instrumentis, quin nec permittant eas fieri in suis ædibus Ecclesiasticis, Canonicalibus, Parochialibus, seu etiam Beneficialibus deputatis pro domicilio Beneficiati, etiamsi illæ fierent nomine consanguineorum ibidem cohabitantium, quæ verba sunt Decret. Sac. Congreg. ibidem relati.*

Dei cultum remote spectant, ut conficere ornamenta etiam gratis, construere templum &c.

3. Caritas erga proximum. Sic licet parare medicamenta infirmis tunc egentibus, non tamen pauperibus danda per anni cursum, saltem si hoc fieri possit alio tempore. Nam ex Matth. 12. licet die sabbati benefacere proximo indigenti. Cum enim caritas sit finis præceptorum, nulla debent ejus exercitium impedire. Præterea tenemur diligere proximum sicut nos ipsos: si ergo ob propriam necessitatem licet; etiam licebit ob necessitatem proximi.

4. Consuetudo ab Episcopo permissa. Sic venatio & piscatio moderata ex recreationis caussa extra officia divina, nec non emptiones ac venditiones rerum parvi momenti, præsertim ad victum quotidianum necessarium, clausa officina, dicuntur in variis locis permissæ. Item excusant Barbitonsorem, qui sciente, nec vetante Episcopo artem suam exercet erga rusticos & opifices, qui aliis diebus eum adire nequeunt; aut nolunt, alioquin se & suam familiam sustentare non posset. (a) *Observatio sabbati quoad circumstantias temporis & modi, & loci pro maxima parte relicta est determinationi Prælatorum, qua cognoscitur tum ex eorum institutis, tum ex consuetudinibus per eos legitime toleratis*, ait Gerson in regulis moralibus.

5. Dispensatio legitima Papæ vel Episcopi, vel etiam Parochi ex consuetudine ob gravem & justam caussam, quando non datur facilis accessus ad Episcopum.

Quæst. III. *An per quodvis mortale peccatum graviter violatur hoc præceptum, ita ut circumstantia Festi addat novam speciem malitiæ mortalis contra religionem, in confessione exprimendam?*

Resp. Multi negant. Quia. 1. Peccatum non est opus servile proprie, sed solum metaphorice: nam non est opus proprium servorum, sed commune omnibus etiam nobilibus, verba autem præcepti sunt proprie accipienda. Hoc repugnat praxi & persuasioni fidelium ac confessariorum; nam nec pœnitentes hanc circumstantiam confiteri solent, nec ea interrogari. Fatentur quidem peccatum esse magis contra finem præcepti, nempe cultum Dei in genere, quam sit opus servile, sicque explicant textus patrum objici solitos. At negant esse contra substantiam præcepti prohibentis opera servilia, & cultum illum specialem, qui tunc præcipitur per abstinentiam ob opere servili. Jam vero, inquiunt, finis præcepti non semper est præceptum. Item fatentur quod circumstantia illa diei sacræ per se addat malitiam venialem.

Alii affirmant, & probant. 1. Ex S. Aug. serm. 22. *Ille vero observat sabbatum, qui non peccat. Ita enim præcipitur: Omne opus servile non facietis. Omnis qui facit peccatum, servus est peccati.* Ex S. Gregor. Nyssen. hom. 7. in Eccles. *Quærendum est ergo quid sibi velit præceptum istud sabbati? ..... ut nihil agamus illorum, quorum opus est vitium.* Ex S. Thom. qui 2. 2. quæst. 122. art. 4. ad 3. dicit expresse peccata contrariari observantiæ sabbati, & magis agere contra hoc præceptum, qui peccat mortaliter, quam qui laborat. Et ex S. Anton. par. 2. tit. 14. c. 4. §. 4. ibi: *Talis circumstantia, scilicet in die festo, trahit peccatum in aliam speciem. Nam fornicans in festo, facit contra duo præcepta, scilicet: Non mœchaberis, & illud de sanctificatione sabbati.* 2. Ex cap. 1. de Feriis: *Omnes dies Dominicos cum omni veneratione decernimus observari, & ab omni illicito opere abstinere.* Et ex can. 1. dist. 5. ex lib. de vera & falsa pœnit. *Consideret qualitatem criminis in loco, in tempore: oportet enim pœnitere fornicantem..... Si in loco sacro..... Si in tempore orationi constituto, aut festivitate Sanctorum .... Omnis ista varietas confitenda est & deflenda.* 3. Quia omne opus servile prohibetur. Peccatum autem est opus maxime servile, juxta illud Joan. 8. *Qui facit peccatum, servus est peccati.* 4. Dies festi sunt tempus ab Ecclesia determinatum ad implendum præceptum divinum naturale, præscribens, ut homo sæpe Deum colat, & ad hoc se liberum ac expeditum præstet, vitando scilicet ea, quæ eum impediunt a divino servitio, quale est omne opus servile, & præsertim peccatum quod magis servitium Dei impedit, quam opus manuale. Quod si pœnitentes hanc circumstantiam non confitentur, dicunt hoc provenire ex defectu instructionis.

Alii vero; quibus assentior, distinguunt, & docent peccata, quæ includunt oppositionem specialem, vel afferunt impedimentum sanctificationis festorum, ut cum reddunt hominem incapacem applicationis ad divina, ut ebrietas, quæ longo tempore privat potestate proxima vacandi rebus divinis; item seditio &c. prohiberi hoc præcepto, & contrahere malitiam mortalem contra religionem, secus de aliis. Patres autem supra citati videntur posse intelligi de fine præcepti, vel de sensu ejus mystico. (Vid. Num. 292.)

Quæst. IV. *Quænam opera diebus festis exercenda sunt?*

Resp. 1. Generatim opera religionis, pietatis & caritatis, ut sunt interesse officiis divinis, Missæ, & Vesperis, orare, pie meditari, libros spirituales legere, audire conciones, sacramenta suscipere, visitare infirmos & carcere detentos &c.

Prob. 1. Ex Deut. 5. *Observa diem Sabbati, ut sanctifices eum. Hoc verbo* (inquit Catech. Rom.) *ostenditur sabbati diem religiosum esse, divinisque actionibus, & sanctis rerum officiis consecratum. Itaque diem sabbati tum plene & perfecte celebramus; cum pietatis & religionis officia Deo præstamus.* Dies autem Dominica substituta est ab Apostolis sabbato, cum obligatione eam sanctificandi, ac colendi Deum, & Ecclesia alios festos dies cum eadem obligatione instituit. Ex S. Gregor. lib. 11. Epist. 3. ubi ait: *Dominico die a labore terreno cessandum est, atque omni modo orationibus insistendum.* Et ex Nicolao I. ad consult. Bulg. cap. 11. *Idcirco in diebus festis ab opere mundano cessandum est, ut liberius ad Ecclesiam ire, psalmis & hymnis insistere, orationi vacare, oblationes offerre, memoriis Sanctorum communicare, ad imitationem eorum assurgere,* nibus. Instit. Eccl. 43. per totum. *Opus est tamen servile; nec nisi ex consuetudine tolerandum.*

(a) *In Decrep, ubi adest consuetudo exercendi artem barbitonsoriam, etiam die festo, permitti potest; sed tantummodo definitis usibus, non vero om-*

re, eloquiis divinis intendere, eleemosynas indigentibus ministrare valeat Christianus. Ex Const. 3. Pii V. *Antiquorum Canonum statuta renovantes, mandamus, ut omnes in diebus præfatis* (festivis) *Ecclesias frequentent, divinis officiis devote intendant, ab omni illicito & servili opere abstineant, mercatus non fiant, profanæ negotiationes, & judiciorum strepitus conquiescant.* 3. Ex multis Conciliis præcipientibus, ut fideles doceantur diebus festis, qui Dei cultui dicati sunt, vacandum esse divinis officiis, concioni, & piis operibus. Et ex Catec. Rom. ubi ait: *Parochus diligenter doceat quibus in operibus & actionibus Christiani diebus festis exercere se debeant:* nam varia opera religionis & caritatis supra dicta recenset. 4. Quia solidus dies sanctificandus est, & Deo consecrandus: ergo non solum matutinis, sed etiam pomeridianis horis Deo vacandum est. *Debet ergo die festo insisti operibus spiritualibus orationis, meditationis, auditionis divinorum, lectionis, & eleemosynæ, & hujusmodi,* ait S. Antonin. par. 2. tit. 9. capit. 7. §. 4. addens quod abstinere quidem ab opere servili, & Missam audire sit in præcepto obligante sub mortali, non tamen vacare Deo pro majore parte diei; quamvis non sic vacare peccatum sit, scilicet veniale. Quare Rituale Tullense docet, fideles non posse sine legitima excusatione abesse a Vesperis. Enimvero pomeridianum tempus sanctificari debet per illarum auditionem; ideo enim ubique sollemniter diebus festis canuntur, & ad illas populus convocatur.

Resp. 2. Speciatim omnes fideles usu rationis præditi tenentur sub mortali audire Missam, ut constat ex sensu & praxi Ecclesiæ, & ex variis Conciliis. Imo omnes jure divino & naturali, supposita institutione hujus unius Sacrificii, tenentur sæpe in vita interesse Missæ Sacrificio; quia jure naturali tenentur Deo supremum cultum internum & externum sæpe exhibere post Sacrificium ab ipso institutum. Unde Ecclesia solum determinavit tempus, & addidit aliquas preces ac cæremonias sacras, ut digne ac devote celebretur.

Quæst. V. *Quænam requiruntur ad implendum præceptum auditionis Missæ?*

Resp. Sequentia. 1. Ut audiatur Missa integra. Constat tum ex sensu & praxi Ecclesiæ, tum ex cap. 62. de consecr. dist. 1. ibi: *Missas die Dominico sæcularibus totas audire speciali ordine præcipimus; ita ut ante benedictionem Sacerdotis egredi populus non præsumat.* Hæc obligatio est sub mortali culpa, ut constat ex fidelium & Ecclesiæ consensu: nam materia ejus est ex suo genere gravis, & ad virtutem religionis gravissimam & ad supremum Dei cultum pertinet.

Hic autem canon Concil. Agathensis ab universali Ecclesia receptus est, & ejus legem ac consuetudinem continet. Die autem Dominica ceteri dies festi pari ratione comprehenduntur, cum æque sint divino cultui addicti. Porro ibi fit mentio sæcularium sed ampliative, non exclusive, & subintelligitur vox *etiam*, & Ecclesiæ sensus ad omnes extendit, ex c. *Omnes*, ead. dist. Hinc juxta omnes, mortale est sine justa caussa excusante omittere partem Missæ notabilem, ut tertiam: veniale vero, si pars exigua sine caussa omittatur. Nam præcipitur auditio Missæ non solum quoad sacrificium, sed etiam quoad totam liturgiam; scilicet, preces, lectiones, actiones & cæremonias sacras, quæ in ea fiunt. Unde c. *Omnes fideles* de cons. dist. 1. dicitur: *Qui autem non perseverant in oratione usque dum Missa peragatur... convenit communione privari?*

Porro juxta multos peccat solum venialiter, qui ab initio Epistolæ usque ad finem Missæ interest quia putant partem omissam non esse notabilem. At ex communi sententia omissio initii Missæ, & aliorum usque ad Evangelium inclusive, imo secundum multos etiam exclusive, est mortalis; quia hæc pars omissa notabilis est respectu Missæ. Imo est mortale abesse solo tempore consecrationis: nam est pars maxime notabilis & principalis, cum in ea consistat essentia Sacrificii, & Ecclesia præcipiat Missam principaliter quoad sacrificium. *Tunc fiunt Missæ, quando munera offeruntur, & Corpus vel Sanguis Domini consecratur,* ait S. Cæsarius. Idem dicunt aliqui de communione Sacerdotis; quia vel est essentialis pars Sacrificii, vel saltem est de illius integritate, & complemento substantiali; & proinde est pars notabilior: pars enim notabilis æstimari debet non solum ex diuturnitate, sed etiam ex dignitate operis; nec leve censeri debet abesse ab essentia, vel integritate ac complemento Sacrificii; cui toti interesse teneris. Hinc qui potest solum interesse consecrationi, & non reliquæ parti missæ, ad id tenetur; nam illa pars est principalis, & continet essentiam Sacrificii, nec principale sequitur accessorium. *Deluge.*

Ceterum tota Missa ejusdem Sacerdotis audienda est, ut constat ex sensu & praxi Ecclesiæ. Quare non satisfacit, qui plures partes simul a diversis audit: nam Ecclesia præcipit, ut audiatur Sacrum per modum totius successivi, cum revera tale sit: nam Missa est totum ex partibus successivis coalescens, & Innocentius XI. damnavit hanc propositionem: *Satisfacit præcepto Ecclesiæ de audiendo Sacro, qui duas ejus partes, imo quatuor simul a diversis celebrantibus audit.* Neque etiam satisfacit, qui duas partes a duobus Sacerdotibus successive audit: quia partes diversarum Missarum non faciunt unam Missam integram, cum ad se invicem non ordinentur, nec communicentur inter se, sed disjunctæ maneant, & sint partes diversarum Missarum non constituentes unam in ratione Sacrificii vel actionis sacræ. At præcipitur auditio Missæ integræ. *Deluge & alii.*

2. Requiritur intentio audiendi Sacrum tamquam actionem sacram, qua Deo supremus cultus defertur, & quæ sit saltem implicita ac virtualis intentio offerendi per Sacerdotem & cum Sacerdote illud Sacrificium, seu communicandi sua assistentia oblationi Sacrificii, orationibus, & aliis actionibus sacris. Nam per illam intentionem auditio Missæ debet determinari ex parte audientis ad actum religionis, & cultum supremum, alioqui auditio non esset religiosa, qualis præcipitur; si enim quis interesset Sacro ex mera curiositate spectandi, non faceret actum religionis, nec servaret præceptum.

3. Requiritur præsentia corporis humana; ut patet ex verbo *Audiendi*; & ex sensu ac usu Ecclesiæ: nam ideo necesse est adire locum, in quo Missa celebratur. Sufficit tamen, si quis ex signis quibusdam colligere possit, quid a sacrificante agatur, spectata loci natura, sitque per moralem conjunctionem pars ejus multitudinis, quæ dicitur præsens, & est in conspectu altaris. Hinc sufficit Sacrum

ctum audire ex quovis templi loco, ex quo possis saltem mediantibus aliis percipere quid geratur, imo ex gradibus vestibuli, si propior accessus sit impeditus, quamvis per accidens sacrificans non videatur, nec audiatur.

4. Requiritur moralis ac pia præsentia, ita ut quis sit non solum corpore præsens, sed etiam animo pie intentus in res divinas, seu in Deum ipsum per preces, oblationes Sacrificii, laudem, amorem, &c. Nam præcipitur auditio Missæ religiosa, qua Deus colatur. At Deus colitur vere sine attentione; nam Deum *in spiritu & veritate oportet adorare*, Joan. 4. Quare Conc. Trid. sess. 22. non permittit Sacrum fieri in privatis domibus, *nisi prius qui intersint, decenter composito corporis habitu declaravint se mente etiam ac devoto cordis affectu, non solum corpore adesse*. Et Clerus Gallic. an. 1700. damnavit hanc propositionem: *Ecclesiæ præcepto* (audiendi Missam) *satisfit per reverentiam exteriorem, animo licet voluntarie in alterâ, imo in prava cogitatione defixo.*

Hinc qui per notabilem Missæ partem confabulatur, vel dormit, vel res alias fixe considerat, vel voluntarie distrahitur, peccat mortaliter, nisi aliam postea Missam audire statuerit. Satisfaciunt tamen, qui quoquo modo ministrant Sacro, etsi occupentur quærendis e sacristia necessariis, v. gr. vino, thure, &c. Quia hæc ordinantur ad Missam, & fiunt in loco, qui communicat templo, unde non censentur moraliter abesse. Item satisfaciunt, qui occupantur pulsandis organis, vel follibus attollendis, quia hæc ordinantur ad sollemnitatem officii, nec tollunt advertentiam ad ea, quæ in ara geruntur, qui vero notabili tempore Missæ confitetur, non satisfacit præcepto: nam caret attentione ad Missam requisita, videlicet attentione ad Deum, divinave mysteria; qualis esse nequit in narrandis, & investigandis peccatis, eorumque circumstantiis, & in colloquio cum Confessario. Ita *Suarez, Delugo, Azor, &c.*

Nota. Communiter docent non esse jure communi obligationem audiendi, aut faciendi, tria Sacra die natali Christi, neque audiendi Sacrum, feria quinta, & Sabbato, aut officium feria sexta majoris hebdomadæ.

Nota. 2. Circa Parochiæ (1) frequentationem hæc habet Concil. Trid. sess. 22. *Moneant* (Episcopi) *populum, ut frequenter ad suas Parochias, saltem diebus Dominicis, & majoribus festis, accedant*. Et sess. 24. c. 4. *Moneat Episcopus populum diligenter teneri unumquemque Parochiæ suæ interesse, ubi commode id fieri potest, ad audiendum verbum Dei*. Clerus vero Gallic. ann. 1700. damnavit hanc propositionem; *Nullus in foro conscientiæ Parochiæ suæ interesse tenetur*.

✠ *Nota*. Alexander VII. anno 1669. 30. Jan. damnavit propositiones quæ sequuntur: *Nullus in foro conscientiæ Parochiæ suæ interesse tenetur, nec ad annuam Confessionem, nec ad Missas Parochiales, nec ad audiendum verbum Dei, divinam legem, fidei rudimenta, morum doctrinam, quæ ibi in Catechesibus annunciantur, & docentur*.

Talem legem in hac materia neque Episcopi, neque Concilia Provinciarum, vel Nationum sancire, neque delinquentes aliquibus pœnis, aut Ecclesiasticis censuris mulctare possunt.

Quæst. IV. *Quinam excusant ab auditione Sacri?*

Resp. Excusant. 1. Impotentia non solum physica, sed etiam moralis, quando scilicet audiri non potest sine gravi damno, scandalo, vel periculo: ut constat ex communi interpretatione & consuetudine. Hinc excusantur infirmi, quibus graviter obesset foras prodire. Qui tamen ex privilegio possunt audire, vel celebrare in oratorio domus suæ, ad id tenentur. Nam non habent moralem impotentiam; & præcipiens aliquid, simul præcipit omnia media ad illud necessaria tum ordinaria, tum extraordinaria, saltem non valde difficilia. Ita *Delugo*. Nec universim verum est, neminem teneri uti privilegio; teneris enim uti quoties ejus usus est necessarius ad servandum aliquod præceptum, quod per talem usum sit moraliter possibile.

2. Caritas, ut si infirmus egeat præsentia alterius. Nam (ut docet S. Bern. in l. de præcept. & disp.) quod propter caritatem introductum est, non obligat cum ejusdem caritatis dispendio.

CAPUT III.

De Voto.

Quæst. I. QUid est Votum?

Resp. Est promissio deliberate facta Deo de bono meliori, & possibili. Dixi, *Deo facta*, nam Votum est actus latriæ soli Deo debitus in testificationem supremæ excellentiæ illius ut auctoris bonorum omnium, vel in signum gratitudinis debitæ primo ac supremo Benefactori. S. Th. 2. 2. qu. 88. ar. 5. ar. 5. ad 3. unde fit, Votum factum Sanctis sic intelligendum esse, *ut ipsa promissio facta Sanctis vel Prælatis, cadat sub Voto materialiter; in quantum scilicet homo vovet Deo se impleturum quod Sanctis vel Prælatis promittit*. Quare promissio facta Sanctis est solum materia Voti, & ut sit proprie Votum, debet ei adjungi tacite vel expresse alia promissio, qua promittimus Deo, nos id facturos, quod promittimus Sanctis: alioqui promissio pertineret solum ad duliam.

Quæst. II. *Quænam requiruntur ad valorem Voti?*

Resp. Ex communi sententia.

1. Volitio se obligandi: nam nemo sponte suscipit obligationem sine voluntate se obligandi. Neque enim ad Votum sufficit propositum quamvis firmum, ex cap. 3. *de Voto*, ubi dicitur, in metu mortis proponens animo, quod Religionis habitum esset aliquando suscepturus, si plus non est in Voto processum, transgressorem judicari non posse, si non impleat

(1) *Etsi superiori ætate acris extiterit contentio præsertim inter Parochos, & Regulares Mendicantes, num Fideles teneantur diebus festis Parochiali Missæ interesse, sicuti prioribus Ecclesiæ sæculis constat fuisse obligatos; nunc tamen eosdem minime teneri novimus ex Bened. XIV. Eamdem pariter consule (Inst. Eccl. 44.) ut intelligas, num ante Parochiale Sacrum possine in ruralibus Oratoriis sive Sacellis, ac licentia in solo publico, Missa celebrari, necne.*

plere quod dixit. Nam propositum est simplex voluntas faciendi vel omittendi aliquid; promissio vero superaddit voluntatem se obligandi alteri. At ex eo quod voluntas proponat aliquid, non hoc ipso vult se obligare, nec obligatur. Sufficit autem intentio virtualis & implicita se obligandi, ut cum quis sciens Votum obligare, deliberate vovet, quamvis de hac obligatione actu non cogitet; vel ignorans Voti naturam vult tamen Votum facere prout in se est, ut solitum est fieri, seu facere quod alii faciunt, dum vovent; nam tunc virtualiter & implicite se obligare vult. Idem dic de eo, qui recipit Ordinem sacrum, ignorans illi annexum esse Votum castitatis; nam qui vult statum aliquem, vult virtualiter & implicite onera illi statui annexa. Neque requiritur, ut dicas expresse, *Promitto, voveo, me obligo &c.* sed satis est, quod hoc dicatur æquivalenter & implicite, etiam internis. Ut si dicas cum intentione te obligandi: *Domine, redde mihi sanitatem, & vivam caste:* vel, *Si convaluero, dabo talem Eleemosynam.* E contra verbum *Promitto*, nisi adsit intentio vovendi, significat simplex propositum, ut patet in actu contritionis, quo aliqui promittunt fugam peccati, nec tamen vovent.

II. Advertentia & deliberatio, qualis sufficit ad culpam mortalem directe voluntariam. Quia Votum est actus simpliciter humanus, in se liber, tanquam in hominis arbitrio de se relictus, ex c. 6. *de Voto*, ubi dicitur; quod *universis liberum sit arbitrium in vovendo.* Præterea nemo tenetur sibi obligationem ex genere suo gravem imponere, nisi plene advertat quid agat. Quare si quis ex subito animi motu, lingua mentem præveniente, dicat: *Voveo*, non obligatur.

Talis autem deliberatio sufficit ad Votum: nam deliberatio, quæ sufficit ad ligandum se reatu æternæ damnationis, sufficit etiam ad se ligandum Deo vinculo promissionis.

Item valet Votum temere & imprudenter, imo & illicite, puta cum inani gloria factum, modo finis malus non redundet in ipsam materiam. Nam ad valorem Voti sufficit, ut sit de re meliori & possibili, & fiat cum sufficienti cognitione ac libertate. Hinc patet, omnes & solos rationis usu præditos, & sufficientis deliberationis capaces, posse vovere in materia sibi licita, ex cap. 2. *de Voto*.

III. Requiritur, ut promissio sit voluntatis. Nam Votum est actus moralis ac liber, quo Deus colitur. Quare nullum est Votum factum ex errore circa rei promissæ substantiam; cum talis error impediat, ne objectum sit cognitum, ac proinde ne sit volitum. Idem dic de Voto simplici facto ex errore circa causam finalem: quia censetur factum sub tacita conditione, si causa finalis subsistat, & quia sublato motivo volendi non est volitio. Hinc si voveris jejunium pro salute patris, quem falso putabas ægrotare, non valet Votum. At valet Votum, si error sit dumtaxat circa aliquam circumstantiam non mutantem notabiliter rem promissam; ut si voveris castitatem, falso putans esse servatu facilem; vel circa causam solum impulsivam, ut si voveris dare eleemosynam Petro pauperi præ aliis, quia falso putas esse pium. Nam talis error non impedit consensum absolutum circa substantialia. Votum vero sollemne non irritatur per errorem vel dolum circa motivum extrinsecum: tum quia per illum non irritatur matrimonium carnale, ergo nec spirituale cum Christo: tum quia qui statum aliquem assumit, censetur velle absolute illum assumere, etiamsi intercedat error vel dolus, qui non sit circa substantialia.

Item secundum communem sententiam, metus gravis injuste incussus ad extorquendum Votum, irritat quodvis Votum, jure naturali, eo quod Deus non acceptet Vota injuriose extorta; cum nemo probus promissionem sibi tali modo factam acceptaret; & ne det occasionem injustæ coactioni: vel saltem jure Canonico, ex cap. 1. *De iis quæ vi &c.* Nam licet ibi agatur solum de susceptione & professione Religionis, tamen sic receptum est, ut etiam extendatur ad Votum simplex: ita ut saltem usu & consuetudine Vota quælibet ex metu gravi facta, irrita sint. Sed quia hoc non est omnino certum de Votis simplicibus, nam Suarez & alii dissentiunt: ideo in praxi tutior pars est; vel Votum servare, vel petere dispensationem. Porro certum est valere Votum etiam sollemne, factum ex metu sponte suscepto, ut naufragii, mortis, pœnæ æternæ &c. c. 17. *de Regul.* vel ex metu juste incusso; quia tunc Votum est simpliciter voluntarium & nulla intervenit injuria. Valet etiam quodvis Votum ex metu levi, etsi injuste incusso; quia non irritatur ab Ecclesia, & est sufficienter voluntarium, sibique vovens imputare debet quod tali metui cesserit.

IV. Ut sit de meliori bono, id est de eo, quod omnibus spectatis ad salutem utilius & Deo gratius est, quam directe oppositum, seu negatio illius. Quia Votum debet esse gratum Deo, cum sit actus quo colitur, & quia promissio seu pollicitatio alteri oblata non parit obligationem, nisi ab eo acceptetur; at non potest Deo placere, nec ab eo acceptari voluntas se obligans ad relinquendum id quod melius est & ipsi gratius. Imo hoc est illicitum, & contra reverentiam Deo debitam, quia offertur ei aliquid, quod ei placere nequit: quod est illi quodam modo illudere, nisi ignorantia excuset.

Hinc invalidum est Votum. 1. De Matrimonio contrahendo, quia melior est Cælibatus. Si tamen matrimonium judicaretur remedium voventi necessarium ad vitandam incontinentiam, juxta multos valeret votum, quia melius est nubere quam uri, 1. Cor. 7. Idem dicunt, si quis voveret pauperculam vel perditam uxorem ducere. 2. De re illicita, quæ promissio est mortalis contra religionem, ob gravem irreverentiam contra Deum; nam promittere Deo rem ipsi ingratam, est ei minari. Idque juxta Suarez, Lessium, Reginald. etiamsi res illa sit solum venialiter mala, & ut talis cognoscatur a vovente; quia est facto attribuere Deo approbationem peccati saltem venialis, & innuere Deo placere peccatum, eoque coli: quod est graviter injuriosum Deo, & directe repugnat ejus summæ sanctitati ac bonitati. 3. De re optima, sed ad obtinendam rem malam, vel ad gratias agendas pro re mala obtenta, ver. gr. vindicta, non autem præcise pro bono effectu secuto ex peccato. Nam Deus non acceptat aliquid, ut sit auctor peccati, & illud promoveat, vel in gratiarum actionem pro eo, quasi fuerit auctor peccati: nam esse auctorem peccati etsi venialis, repugnat bonitati ac sanctitati divinæ. Valet tamen Votum de actione bona sub conditione turpi adjecta in ejus odium, ut de eleemosyna danda, si

pec-

peccaverit: quia quod directe promittitur, est bonum melius, & ordinatur ad actum bonum, nempe in odium & vindictum peccati, si committatur. 4. De re, quæ omnibus spectatis est indifferens: nam nil confert ad cultum Dei, nec ei placet. Imo tale Votum est cultus vanus ac superfluus, ideoque peccatum saltem veniale. Ut autem res indifferens fiat honesta, debet non solum referri ad finem honestum, sed etiam ex se, vel ex circumstantiis esse apta ad finem illum consequendum, cum relatio extrinseca rem non immutet. Igitur superstitiosum & nullum est Votum non edendi capita animalium in honorem S. Joannis Baptistæ, vel carnes assas in honorem S. Laurentii. Porro executio Voti illiciti continet eamdem malitiam, quam ejus omissio: quia executio ex obligatione Voti est, Voti facti approbatio.

V. Ut sit de bono possibili. Nam inepta & illusoria esset promissio rei, quæ præstari non posset: & nemo obligari potest ad impossibile. Hinc irritum est Votum nunquam peccandi venialiter, etiam cum deliberatione imperfecta. Nam hoc ita impossibile est in hac vita cum auxiliis ordinariis, ut nunquam vitentur omnis peccata venialia sine speciali privilegio; ex Conci. Trid. sess. 6. can. 22. Votum autem requirit, ut quod promittitur, prævideatur esse faciendum, & fieri posse moraliter. Docent tamen valere Votum nunquam peccandi ex proposito & perfecta deliberatione, quia hoc est possibile cum divina gratia absque privilegio; & tale Votum a viris sanctis quandoque factum legimus.

VI. Ut vovens non sit jure positivo inhabilis ad vovendum.

Nota. Laudabiliter posse voveri Deo aliquid ad quod jam obligamur; & per tale Votum novum vinculum induci est omnino certum, inquit Lessius, tum ex perpetuo usu Ecclesiæ, ubi vovetur non solum abstinentia a nuptiis, sed etiam abstinentia ab omni voluptate illicita extra matrimonium, quæ omnibus est præcepta. Tum quia opera præcepta sunt Deo gratissima; ergo possunt illi promitti, & hæc promissio novam obligationem affert? Nam debitor potest se pluribus nominibus ad idem obstringere, sicut creditor pluribus titulis potest idem exigere a debitore. Quare violatio talis Voti duplicem habet malitiam, unam contra præceptum, & alteram contra religionem ob Votum.

Quæst. III. *Quotuplex est Votum?*

Resp. Dividitur 1. in reale, personale, & mixtum. Votum reale est, quo promittitur pecunia vel res pretio æstimabilis, quæ actio voventis non sit. Personale est, quo promittitur actio personalis aut omissio ipsius voventis, ut Votum castitatis. Mixtum est, quo promittitur & actio vel omissio personalis, & aliquid pretio æstimabile ab ea distinctum, ut si vovens ire ad B. Virginem Lauretanam, ibique munus offerre. 2. In temporale, quod est ad certum tempus; & perpetuum, quod censetur fieri, cum nullus est obligationi constitutus finis, ut si dixeris: Voveo deinceps castitatem. 3. In absolutum, quod fit sine conditione; & conditionatum, quod fit sub aliqua contitione; v. g. Voveo eleemosynam, si pater convalucrit: unde non obligat nisi posita conditione; sed ea posita statim obligat, quia obligatio definit esse suspensa. Porro nullum est Votum factum sub conditione repugnante naturæ & substantiæ Voti, vel rei promissæ, ut si profitearis Religionem, ea conditione, ut aliquid proprium retineas. 4. In sollemne, (1) quod ab Ecclesia approbatum, & absolute ac in perpetuum acceptum est; & simplex, quod emittitur absque acceptione Ecclesiæ, saltem in perpetuum.

Quæst. IV. *An, quomodo, quos, & quando Votum obligat?*

Resp. Obligatio Voti (2) ex suo genere gravis est, ita ut ejus violatio in materia gravi sit mortalis. Ita omnes. Constat 1. ex Psal. 49. *Redde Altissimo Vota tua*. Et Eccl. 5. *Si quid vovisti Deo, ne moreris reddere: displicet enim ei infidelis & stulta promissio, sed quodcumque voveris, redde*. Et 1. ad Tim. 5. de viduis quæ continentiæ Votum violaverunt, dicitur: *Habentes damnationem, quia primam fidem irritam fecerunt*. 2. Ex traditione, & sensu Ecclesiæ. 3. Ex c. 6. de Voto. *Licet universis liberum sit arbitrium in vovendo, usque adeo tamen solutio necessaria est post Votum, ut sine proprio salutis dispendio alicui non liceat resilire*. Quia hæc obligatio pertinet ad gravissimam virtutem Religionis, qua quis tenetur reddere Deo obsequium promissum, & ab eo acceptatum; ideoque specialiter ipsi debitum; *Maxime debet homo Deo fidelitatem, tum ratione dominii, tum etiam ratione beneficii suscepti & ideo maxime obligatur homo ad hoc quod impleat vota Deo facta. Hoc enim pertinet ad fidelitatem quam homo debet Deo. Fractio autem voti est quædam infidelitatis species; unde Salomon rationem assignat, quare sint vota reddenda, quia displicet Deo infidelis promissio*, ita S. Thom. 2. 2. quæst. 88. art. 3. Præterea violatio fidei Deo datæ in re gravi continet gravem irreverentiam in Deum, propter summam ejus majestatem. Hinc S. Aug. Epist. 127. alias 45. ait: *Quia jam vovisti, jam te obstrinxisti, aliud tibi facere non licet. Prius quam esset voti reus, liberum fuit: quamvis non sit gratulabunda libertas, qua fit, ut non debea-*

(1) *Non est confundendum votum* simplex *cum* privato, *nec* sollemne *cum* publico, *ut Scotus perspecte notavit (in I. sent. dist. 38 qu. unic.) his verbis:* dico, quod Votum continentiæ potest esse publicum vel privatum, simplex vel sollemne. Neque istæ duæ distinctiones sunt eædem; quia tam publicum quam privatum potest esse simplex, vel sollemne. *Hæc ex Bened. XIV. (l. 13. de Syn. c. 12. n. 11.)* Quamvis in Decretali, *Uxoratus*, habeatur, continentiæ Votum a conjuge jam sene, qui in sæculo remanet, emittendum, publice in conspectu Ecclesiæ nuncupari debere; exinde tamen non sequitur, sollemne illud esse. Nam illud tantummodo continentiæ Votum sollemne censetur, quod est sacro Ordini, vel Regulari professioni adnexum.

(2) *Honesta opera, quæ fiunt vi Voti, quamvis prodeant ex gravi obligatione, sunt nihilominus majoris bonitatis, ac meriti, quam alia consimilia opera sponte & citra Votum peracta. Vid. n. 303.*

beatur quod cum lucro redditur. Nunc vero quia tenetur apud Deum sponsio tua, non te ad magnam justitiam invito; sed a magna iniquitate deterreo.

Materia autem illa Voti est gravis, de qua posset dari præceptum sub mortali obligans; seu quæ per se, vel ex circumstantiis notabiliter conducit ad honorem Dei, vel spiritualem utilitatem voventis. Hinc qui semel non implet Votum jejunandi, confitendi, vel audiendi Sacrum &c. peccat mortaliter; cum hæc materia gravis sit, & sufficiens ad mortale in præcepto Ecclesiæ.

Votum tamen ex communi aut fere communi sententia obligat solum sub veniali in re levi. Quia Votum est quædam lex privata, quam quis sibi imponit, & species quædam pacti: lex autem & pactum non imponunt obligationem nisi proport onatam materiæ. Deinde omissio fidelitatis & justitiæ in re parvi momenti non censetur gravis injuria & offensa. Præterea res ex omni parte levis non est capax obligationis gravis, nec pendet a voluntate hominis obligationem gravem alligare rei, quæ non est capax illius: nec Deus videtur acceptare talem obligationem irrationabilem. Unde qui vovisset singulis diebus anni dare unum assem pauperibus, peccaret solum venialiter semel, aut bis omittendo. Secus, si decrevisset non implere Votum, quia materia talis Voti collective sumpta gravis est.

Porro non pauci docent voventem posse in re gravi se obligare solum sub veniali, si expresse velit, (exceptis votis status religiosi, quæ sunt per se vota graviter in perpetuum obligantia, & nisi Ecclesia aliter statuerit); tum quia cum obligatio voti voluntarie assumatur, pendet a voluntate voventis, nec ex lege divina oritur, nisi dependenter a voluntate voventis, tum quia votum est lex privata, quam vovens libere sibi imponit; legislator autem potest in materia gravi velle tantum se obligare sub veniali. Constat autem voventem rem gravem obligari sub mortali, nisi expresse voluerit se obligare solum sub veniali: nam quisque censetur se accommodare capacitati materiæ & usui communi, nisi constet aliud expresse intendisse.

Ceterum violatio Voti præter malitiam irreligiosæ perfidiæ, & infidelitatis erga Deum involvit deformitatem sacrilegii, saltem secundum quamdam eminentiam: quia per voti violationem id quod fuit Deo per promissionem dicatum, ei denegatur.

Resp. 2. Quando non constat de alia speciali voventis intentione, non aliter obligat Votum in quavis materia, quam si esset lex de ea re a Deo, vel ab Ecclesia lata. Quia Votum est quædam lex, quam homo sibi imponit circa materiam illam promissam, imo fit communiter juxta hanc intentionem. Hinc Votum jejunandi, audiendi Sacrum, obligat ad modum præcepti Ecclesiastici de eadem re, ideoque eodem modo servandum. Et vovens excusatur a talis voti impletione in iis circumstantiis, in quibus excusaretur a præcepto Ecclesiæ, nisi contrarium expresse vel virtualiter intenderit.

Resp. 3. Ex communi sententia, Votum personale solum voventem obligat, nec per alium impleri potest: quia res promissa est propria actio, vel omissio voventis, non alterius. Hinc si non possit illud per se exequi non tenetur alium substituere, nisi id expresse intenderit. Votum vero reale obligat voventem ad persolvendum per alium de propriis bonis; si per se ipsum implere nequeat; quia res promissa est bonum temporale voventis, quod potest ejus nomine per alium tradi. Item hæredes, secundum omnes, tenetur exequi Vota realia defuncti, secundum vires hæreditatis, salva legitima hæredis necessarii c. 9. *de testamen.* & l. 2. §. *de pollicit.* Nam hæres debita bonis annexa solvere tenetur ex justitia, ratione rei acceptæ cum tali onere, & ex contractu implicite inito per acceptationem hæreditatis; hæreditatem enim adeundo, sicut commoda ejus & omnia jura defuncti acquirit, ita etiam debita & onera realia bonis annexa in se suscipit. Bona autem Deo promissa, sunt ipsi speciali jure debita. Quod si sint plures hæredes, quisque tenetur pro rata, juxta portionem hæreditatis, quæ ei obtigit, nisi res debita legata possideatur ab uno, vel obligatio sit individua.

Item est de Voto mixto quoad partem, qua personale est, ac de Voto personali; & quoad partem qua reale est, ac de Voto reali, cum sit vere personale quoad unam partem, & reale quoad aliam. Hinc obligat hæredes non qua parte est personale, sed qua parte est reale: ut si quis peregrinationem, & statuam argenteam vovit, tenetur hæres ad statuam dandam, non item ad peregrinationem, nisi eam promiserit, aut hac lege hæres institutus fuerit.

Qui autem vovit factum alterius, tenetur curare quantum potest, ut alter impleat: hoc enim censetur intendisse. Iste alter tamen nullatenus ad id tenetur, nisi consenserit: nam Votum obligat eum solum qui promisit. Hinc liberi non obligantur Votis parentum eos religioni devoventium, nisi ea rata habuerint, c. 14. *de Regular.* Si vero populus vovit festum vel jejunium, consentiente Episcopo, ad hoc tenentur posteri, non vi Voti, sed ex præcepto Episcopi approbantis, & ita implicite præcipientis illud festum aut jejunium.

Resp. 4. Impleri debet Votum tempore a vovente præfinito: nam promisit rem tali tempore, unde illam tunc reddere tenetur. Hinc qui vovit jejunium tali die, peccat mortaliter, si eo die non jejunet, perinde ac si die ab Ecclesia statuto non jejunaret, quamvis proponeret alio die jejunare. Quod si ex impotentia vel negligentia Votum tempore præfinito non impleatur debet postea impleri, nisi ex intentione voventis, aut Voti natura, res promissa sit affixa certo diei in devotionem illius ad honorem Sancti, vel mysterii, cujus memoria celebratur: ut si quis voverit jejunium vigilia alicujus Sancti principaliter in illius honorem; tunc enim obligatio cum die exinguitur, quia tunc intentio fuit se obligandi sd actum hoc tempore faciendum, non alio, & res promissa est dependenter ab hoc tempore ac per modum unius. Quando autem tempus non ipsius temporis intuitu & devotione constitutum est, censetur adjici ut terminus non ad finiendam obligationem, sed ultra quem non sit differenda; & sic statim postea impleri debet. Nam cum voveris non ultra eam diem differre, es semper in mora differendo, & teneris semper implere: quia perseverat debitum, quoad substantiam, duasque obligationes contexisti, unam faciendi opus, alteram faciendi tali tempore: unde hac non impleta, manet illa principalior, quæ semper urget.

Si vero nullo definito tempore absolute voveris, teneris Votum exequi quam primum commode &

recte potes judicio prudenti. Nam statim moraliter loquendo exigitur a Deo, ex Deuter. 23. *Cum votum voveris Domino, non tardabis reddere: quia requiret illud Dominus. Et si moratus fueris, reputabitur tibi in peccatum.* Et Eccl. 5. *Si quid vovisti Deo, ne moreris reddere.* Deinde res absolute & sine dilatione promissa statim debita est libr. 14. §. *de regul. jur. In omnibus obligationibus, in quibus, dies non ponitur; præsenti die debetur.* Igitur culpabilis est omnis mora, quæ rationabili caussa non cohonestatur. Non est tamen continuo mortale differre ad valde breve tempus, modo Votum brevi postea persolvi queat. Nam potest esse materiæ parvitas in mora illa, sicut in aliis rebus. Hæc omnia communem doctrinam continent.

Porro si Votum fuerit negativum, seu de omissione, toties peccatur, quoties fit actio omittenda: quia Votum illud instar præcepti negativi obligat pro toto tempore, pro quo factum est, & omnis omnino omissio promissa est.

Sed an vovens, votum implere ante tempus a se præfinitum tenetur ob impedimentum futurum?

Resp. 1. Quando opus vovetur ut proprium opus certi diei, seu temporis ex communi, sententia non tenetur vovens prævenire, etiamsi prævideat impedimentum pro illo die. Quia non vovit actum, nisi tali die faciendum; unde ante illum non obligat Votum. Idem dic, quando terminus seu dies additur non solum ad differendam executionem, sed etiam ad suspendendam obligationem usque ad talem terminum: quia res non est promissa ante illum, nec vovens intendit se obligare nisi ex tali die.

Resp. 2. Quando terminus solum ponitur ad differendam solutionem, & non ad suspendendam obligationem, tunc ex communi sententia vovens tenetur Votum persolvere ante terminum, si prævideat impedimentum pro illo futurum, quia tunc Votum statim ac fit, obligat absolute, ut intra terminum designatum opus fiat. Unde obligat determinate pro illo toto tempore, pro singulis vero partibus quasi disjunctive. Et ideo vovens tenetur absolute implere Votum in aliqua parte hujus temporis. Ergo si prævidet futurum esse impedimentum in posteriori parte temporis, tenetur in priori facere, quod est prævenire terminum. Et alioqui contra promissionem dilatio fieret ultra tempus præfinitum. Item licet terminus temporis sit constitutus ad finiendam solutionem, si opus promissum non est proprium onus alicujus determinatæ partis totius temporis usque ad illum terminum: tenetur vovens implere Votum ante terminum illum, si ante illum impedimentum prævideat: ut si quis vovit jejunare sex dies mensis, non designando illos; limitando tamen obligationem ad mensem, ita ut cum illo extinguatur in omni eventu; tunc si prævideat futurum, ut post decimum diem mensis jejunare nequeat, tenetur in prioribus totum Votum implere, & ita prævenire terminum: quia tunc totum tempus mensis est tempus absolutæ obligationis, quæ debet impleri im parte ejus possibili. Quæ omnia confirmantur exemplo præceptorum, v. g. confitendi singulis annis. Ita Suarez, addens teneri voventem in omnibus casibus vitare impedimentum, ut Votum suum tempore promisso impleri possit: nam Votum obligat saltem implicite ad non ponendum impedimentum, cum hoc sit necessarium ad implendam rem expresse promissam, alioqui obligatio Voti esset inefficax & inanis.

Quæst. V. *Quid dicendum in dubio circa Votum?*

Resp. Sequentia. 1. Nullus tenetur Voto, de cujus emissione dubitat, si post diligens examen nulla ei appareat probabilis conjectura, quod Votum illud fecerit. Quia obligatio Voti, quæ voluntarie suscipitur, sine rationabili fundamento, adeoque irrationabiliter assumeretur. Nemo autem tenetur obligatione, quæ nullo fundamento rationabili nititur.

2. In æquali utrinque probabilitate Votum servari debet. *Ita Azor. Vasq. Thyrsus Gonzalez &c.* Quia tunc non potest prudenter negari Votum fuisse. Deinde in dubiis tutior pars eligi debet; alioquin talis se exponeret periculo peccandi: nam cum detur lex certa non violandi Votum, hoc ipso quod dubitat, an voverit aliquid, dubitat, an illud omittendo, violet eam legem, ideoque peccat. Qui autem agit dubius, an peccet, se committit periculo peccandi, & reipsa peccat. A fortiori tenetur Voto, qui sciens se post septennium vovisse, dubitat, an habuerit intentionem se obligandi, vel sufficientem advertentiam. Nam actus præsumitur factus, ut fieri solet ac debet, nisi contrarium constet; & res in dubio judicari debet a communiter contingentibus. Si quis tamen paullo post quam aliquid promisit, dubitat, utrum habuerit intentionem vovendi vel se obligandi, an vero sit dumtaxat simplex propositum, ordinarie præsumitur non vovisse. Quia verum Votum ordinarie fit cum tanta deliberatione, ut facile quisque paullo post ejus emissionem possit illud reminisci.

3. Certus de Voto, sed dubius de solutione, tenetur illud implere: nam debito certo non satisfit nisi per solutionem certam.

4. Quando solum dubitatur de quantitate vel qualitate rei promissæ, Votum explicandum est secundum voventis intentionem, ultra quam non obligat, ex Deut. 23. *Facies, sicut promisisti Domino, & propria voluntate, & ore tuo locutus es.* Nam (ut ait S. Thom. 2. 2. quæst. ultim. art. 4.) *Obligatio voti ex voluntate procedit. Nam vovere voluntatis est, ut Augustinus dicit: in tantum ergo fertur obligatio voti, in quantum se extendit voluntas & intentio voventis.* Si de intentione non constet, elicienda est ex conjecturis, ex materia, & præsertim ex fine, quem in Voto spectavit; nam caussa finalis, seu ratio volendi est mensura rei volitæ. Et si his inspectis adhuc dubium manet, Votum explicandum est secundum communem & usitatam verborum, quibus usus est, acceptationem: nam quisque censetur velle facere, quod verbis in sensu usitato acceptis indicat. Quod si non recordetur verba, quibus usus est, eligi debet pars tutior. *Si dubitet, quomodo se in vovendo habuerit; debet tutiorem viam eligere, ne se discrimini committat*, ait S. Thom. in 4. dist. 38. qu. 1. art. 3. ad 6.

Quæst. VI. *An votum fictum, seu exterius factum sine animo vovendi, vel se obligandi, peccatum est?*

Resp. Affirmat. Quia illa fictio seu simulatio est mendacium aliquod, & vana usurpatio nominis Dei, continens irreverentiam contra Deum. Seclusis autem contemptu, scandalo, injuria, non esse per se mortale docet Suarez: quia, inquit, velle præcise

pro-

proferre verba vovendi sine volitione vovendi, non est gravis irreverentia ac injuria Dei; & fictio non est respectu Dei, sed tantum respectu hominum, quibus per illam potest fieri injuria levis. In votis tamen sollemnibus, vel quæ fiunt in assumptione status religiosi, docet fictionem esse mortalem: quia in ea fit injuria gravis religioni, & consequenter etiam Deo & Ecclesiæ, & vix separari potest a gravissimo scandalo.

Quæst. II. *Quot modis tollitur obligatio Voti?*

Resp. Ex communi sententia, his. 1. Cessante causa finali, ob quam factum est, nam *cessante causa cessat effectus*, c. 60. *de appel.* sed cessante causa finali, deficit intentio voventis, utpote deficiente proprio ac principali motivo; & vovens non censetur voluisse promittere & se obligare illa cessante; ut si jejunium per mensem voveris ad obtinendam sanitatem patris; si hic moriatur, desinis obligari.

2. Materiæ detitione, vel mutatione notabili, ut si res promissa, antea honesta, fiat turpis, vel indifferens, vel impeditiva majoris boni ratione novæ circumstantiæ, aut prohibitionis, vel si fiat impossibilis. Nam Votum est essentialiter de bono meliori & possibili. Item quando non potest servari sine gravi periculo mortis, vel gravis damni in bonis temporalibus, in statu, vel honore, quod sit accidentarium Voto, nisi constet ex natura Voti vel aliter, voventem voluisse se in tali eventu obligare. Nam in tali casu materia non est eadem, nec voventes intendunt communiter tunc se obligare. Neque tunc est obligatio præstandi aliquid aliud loco rei promissæ, quia Votum non obligat ultra intentionem voventis, quæ non est obligandi se ad aliud, quam ad id quod vovet, nisi illud fuerit in hoc inclusum saltem virtualiter. At Voti obligatio non cessat ob difficultates postea obvenientes, quas si vovens prævidisset, non vovisset. Nam, ut notat Lessius, multi castitatem vovent, & religionem profitentur, qui tales postea tentationes ac difficultates patiuntur, quas si prævidissent, vovere noluissent; & tamen omnium judicio non ideo desinunt teneri Voto. Hæc enim omnia præcogitare poterant ac debebant. Quod si non fecerint, sibi imputent, & media idonea adhibeant ad hoc ut Votum implere possint. Votum quippe obligat secundum mentem, quam vovens reipsa habuit explicite vel implicite dum vovit, & secundum communem usum ac sensum prudentem. Quare Voti vel vel juramenti obligationem non tollit id quod, si antea accidisset vel prævisum fuisset, impediret, ne fieret; sed requiritur mutatio ita notabilis, ut faciat quasi aliud objectum, ad quod voventis intentio prudenter ex circumstantiis præsumatur se non extendisse.

3. Irritatione, dispensatione, vel commutatione.

4. Defectu conditionis positæ, si Votum sit conditionatum. Quia vovens noluit se obligare, nisi conditione illa posita, & res non est promissa nisi sub illa conditione, ac proinde eam præstandi obligatio suspensa est, donec impleatur conditio, qua posita, fit absoluta.

Si vovens Voti conditionem honestam per dolum, fraudem, vel minas impediat, peccat contra Votum, & eo remanet obligatus. Nam Votum sub conditione aliqua honesta factum obligat ad rem promissam implendam sub conditione illa, quæ a vovente non sic impediatur, ideoque etiam ad illam non sic impediendam, alioqui esset illusorium. Unde si voveus, impediat per vim, dolum, fraudem, vel minas, peccat, & Voto tenetur perinde ac si conditio evenisset. *Ita Sanchez, Azor, & alii multi apud illum.*

Sed quid, si materia Voti fiat impossibilis solum quoad aliquam partem vel modum?

Resp. Tunc si commode talis materia dividi possit & soleat, vovens tenetur ad eam partem quam potest. Quia censetur partes illas divisim promisisse: nam voluntas censetur ferri in objecta secundum eorum naturam & communem usum, nisi constet, oppositum expresse intendisse. Hinc si non potes dare pauperibus centum quos promisisti, teneris dare decem quos potes. Si vero res promissa dividi nequeat, aut non soleat, ad nil teneris: ut si voveris ædificare Ecclesiam, & postea non habeas pecuniam sufficientem, nisi ad ponenda fundamenta, ad nil teneris; quia partes Ecclesiæ, non divisim, sed collective tamquam unicum objectum censeris promisisse, nisi contrarium expresse intenderis.

Quod si actus non possit fieri solum quoad circumstantiam seu modum, qui non fuerit intentus principaliter, nec ut conditio necessaria ad obligationem substantialem; tunc res promissa implenda est quoad substantiam. Quia tunc substantia actus fuit principaliter & absolute promissa, circumstantia vero seu modus, ut aliquid accessorium: principale autem non debet impediri per defectum accessorii. Sic qui vovit jejunium in pane & aqua & potest solum servare jejunium ordinarium, ad hoc tenetur: nam jejunium quoad substantiam principaliter vovit, modum vero illum in pane & aqua solum accessorie. Secus si quis non vovit substantiam actus, nisi dependenter a tali modo, qui nequeat servari, ut sæpe fit, cum modus ille notabiliter minuit difficultatem actus: nam tunc intentio actum faciendi non est absoluta, sed cum tali conditione, qua sublata cessat intentio se obligandi, ideoque obligatio: ut si vovisti ire Romam equo, vel rheda, & postea utrumque desit, non teneris ire pedibus.

Si vero modus aut circumstantia sit solum possibilis, res autem principalis impossibilis, cessat obligatio Voti, quia non fuit intentio se obligandi, nisi dependenter a principali.

Ceterum si impossibilitas, aut impedimentum non sit perpetuum, eo postea sublato, Votum impleri debet: nam tunc solum suspenditur ejus obligatio. Si vero sit perpetuum, cessat omnino obligatio Voti, nec vovens tenetur in aliud commutare, nisi hoc vovisset.

Quæst. VIII. *Quænam Vota, & a quibus irritari possunt?*

Nota. Irritatio Voti est ablatio ejus obligationis facta nomine proprio ab eo, cujus potestati subjecta est voluntas voventis, vel materia Voti. Duplex est, alia directa, quæ directe cadit in Votum, efficitque, ut Votum sit nullum defectu conditionis ad illud requisitæ, scilicet consensus ejus, cui voluntas voventis subjecta est: alia indirecta, quæ cadit dumtaxat in materiam Voti, seu quæ fit tantum ratione materiæ alteri subjectæ remanente Voto.

Resp. 1. Vota omnia eorum, quorum volunt. sub-

subjectis est potestati dominativæ alterius, possunt ab eo directe irritari, nec postea reviviscunt. *Ita communiter*. Quis tales ita dependent ab alio, ut sine ejus injuria non possint de seipsis disponere contra ejus voluntatem; ac proinde eorum Vota tacitam ac imbibitam habent hanc conditionem, *Si Superior non contradixerit*. Nam nemo potest vovere contra jura alterius. Quare Superiore nolente voluntatem subditi obligari, cessabit obligatio ob defectum conditionis. Quamdiu tamen non irritatur Votum, servari debet; quia licet non sit firmum, est tamen validum, donec superior contradicat, ex c. *Monacho*, 20. q. 4. ubi Votum a Religioso sine consensu superioris factum dicitur solum frangendum; hoc est irritandum: ergo supponitur validum. Quare in hujusmodi Votis non includitur hæc conditio affirmativa, *Si Superior consenserit*, sed negativa, *nisi Superior contradixerit, vel dum Superior non contradixerit*; ut notat Sanchez.

Hinc ex communi sententia. 1. Omnia Vota impuberum, etiam implenda tempore pubertatis, possunt directe irritari a patre, vel in ejus defectum ab avo paterno, aut tutore, ut qui vices patris gerit; non tamen a matre; nisi sit tutrix. Ratio est dispositio Juris Canonici, quod Votis impuberum ob horum judicii imbecillitatem apposuit hanc tacitam conditionem, *Nisi pater, vel tutor contradixerit*, c. *Puella* 20. q. 2. Multi docent eadem Vota impuberum a patre irritari posse tempore pubertatis. Quia Vota illa per tractum temporis non amiserunt hanc suam conditionem, *Nisi pater contradixerit*, sed semper manent subjecta patri, idque expedit ad subveniendum indiscretioni liberorum. Sed juxta varios, id jam non potest tutor; quia eo ipso quod pupillus sit pubes, tutor fit curator, cui persona pupilli seu minoris non committitur sicut tutori: at pater semper manet pater: *Suarez, Reginald.* Limita, modo liberi in pubertate talia Vota non ratificaverint, scientes non fuisse firma; nam hæc ratificatio est nova Voti emissio.

2. Superiores Religiosorum possunt directe irritare omnia Vota suorum subditorum, exceptis Votis, quæ ex instituto Religionis fiunt, & Voto strictioris Religionis. Constat ex communi Doctorum sensu, & usu in Religionibus recepto. Et ex cap. *Monacho* & ex S. Thom. 2. 2. quest. 88. art. 8. ad 3. Idque vel ex natura status Religiosi, & Voti obedientiæ, per quod abdicavit jus omne disponendi de seipso, & cuncta in superiorum potestatem transtulit, ita ut *velle & nolle non habeat, sed ex illius, quem vice Dei supra caput suum posuit, & cujus imperio se subjecit, voluntate dependeat*, cap. 22. de elect. in 6. vel hoc provenit ex dispositione Ecclesiæ per usum statuta, quæ sicut in Votis impuberum, ita in Votis Religiosorum hanc tacitam conditionem inesse voluit, *Si Superior non contradicat*, ut scilicet melius Religiosi in via spirituali a suis Superioribus dirigerentur. Potest quoque valide Prælatus secundum communem sententiam irritare Votum subditi a se, vel a Prædecessore æquali aut inferiore approbatum. Quia per istam approbationem seu licentiam, non amisit jus superior, quo inferiorum voluntates sibi habet perfecte subjectas ad eorum rectam gubernationem; nec ideo suam potestatem a se abdicavit. Sed hoc non videtur omnibus certum. Fatentur autem omnes talem peccaturum, si sine causa consensum revocet, quia abutitur sua potestate contra bonum subditi, & impedit majus Dei obsequium. Novitiorum vero Vota non possunt directe irritari, cum sint adhuc sui juris, sed solum potest suspendi executio Votorum personalium, quatenus impediunt observantiam regularem, & eorum rectam gubernationem: ita ut si egrediantur a Religione, statim reviviscat eorum obligatio.

Porro Religiosi, & quivis subditi dominativæ alterius potestati, ex communi sententia licite ac meritorie ea omnia bona opera vovent, quæ nec regulâ, nec superiorum præcepto eis interdicta sunt, nec eos a debito illorum obsequio retrahunt; & talia Vota statim obligant, non expectato superiorum consensu, donec ipsi non contradicant. Quia cum ea materia sit bona nec interdicta, est apta Voto emittendo, & quamdiu non interdicitur, est in voventium potestate.

Resp. 2. Vota, quorum materia est alteri subjecta, possunt ab eo indirecte irritari, seu potest eorum executio & obligatio suspendi, etsi ante subjectionem facta fuerint, ex cap. *Noluit* 33. quæst. 5. Quia nemo potest & censetur promittere aliquid in damnum seu præjudicium etiam futurum aliorum, & executio talis Voti hoc ipso fit illicita, quod alter potestatem habens in rem vel actionem promissam, contradicit; nam numquam licet jus alterius violare.

Hinc secundum communem sententiam. 1. Irritari a patre possunt indirecte & ratione materiæ Vota puberum, quæ obsunt disciplinæ & convenienti gubernationi familiæ, in qua pater habet jus regendi filium donec emancipetur. Sic potest suspendere obligationem Voti perpetuo abstinendi a carnibus. At nil potest circa Vota puberum, quæ nullatenus ejus potestati officiunt, ut sunt certæ preces, confueta pietatis officia, Votum castitatis, religionis &c. nam puber, in ordine ad obsequium divinum, habet jus disponendi de se, & suis actionibus personalibus, quæ non adversantur rectæ gubernationi familiæ.

2. Maritus potest irritare indirecte Vota uxoris, quæ officiunt usui matrimonii, prolis educationi, & gubernationi familiæ, ut sunt Vota peregrinandi, sæpius jejunandi &c. quia juri mariti obsunt: non autem Vota de certis precibus, aut continentia post ejus mortem servanda; nec enim maritus potest prohibere uxori omnia opera consilii, cum omnia jur ejus non officiant, & subjectio uxoris ad virum oriatur solum ex matrimonii vinculo, sitque ei commensurata. Uxor vicissim potest sic irritare Vota mariti, quæ obsunt vitæ sociali, & moderatæ debiti redditioni, cum ad hæc jus habeat. Possunt tamen ambo ex communi consensu continentiam vovere, & tunc neutri debitum petere, aut petenti reddere licebit, cum juri suo cesserint.

3. Herus potest suspendere executionem Votorum famuli & ancillæ, quatenus solum impediunt, vel imminuunt obsequium sibi debitum, cum alia ejus juri non officiant.

Observa. Vota directe irritata nunquam reviviscunt, quia superior eis contradicendo, efficit, ut sint nulla, defectu conditionis requisitæ: cum inferior non possit valide vovere nisi sub hac conditione tacita, *Si pater, vel superior non contradixerit*. At vo-

ta indirecte irritats suspendantur solum, quamdiu materia est subjecta alteri, & reviviscunt ac obligant, quando desinit ei subesse. Quia Votum erat validum absolute, & ob solam materiæ subjectionem suspensum erat, & ejus executio jam est licita, cum nulli obsit.

Hinc Vota conjugum, puberum, & famulorum perpetua, quæ tempore subjectionis, vel ante emissa, suspensa fuerunt, eos obligant, cum eorum materia desinit subjici alterius potestati. Unde uxori, quæ sine consensu mariti continentiam vovit, non licet nubere post ejus mortem.

Resp. Qui Vota irritandi potestatem habent, illa valide irritant etiam sine justa caussa, quia ad validum usum juris sui non requiritur caussa. Peccant tamen, si sine caussa faciant, cum sit abusus potestatis contra bonum proximi, & honorem Dei.

Quæst. IX. *Quanam possunt dispensare in Votis & Juramentis.*

Resp. Papam & Episcopos habere potestatem dispendi in Votis, & juramentis. Constat. 1. Ex Matt. 16. *Tibi dabo claves regni Cælorum.... & quodcumque solveris super terram, erit solutum & in cælis.* Et c. 18. *Quæcumque solveritis super terram, erunt soluta & in cælo.* Quæ verba utpote generalia, intelligi debent de omni vinculo volunrarie contracto ab homine erga Deum. 2. Ex perpetuo Ecclesiæ usu. 3. Quia ad commune bonum fidelium expedit, imo necessaria est hæc potestas.

Dispensatio autem Voti est absoluta condonatio rei Deo promissæ, facta nomine & vice Dei a superiore tamquam ejus Vicario; qui tamen tunc non dispensat in lege divina servandi Votum: nam obligationem servandi Votum non relaxat tum, cum ipsa viget; sed solum ipsam promissionem, seu rem promissam remittit nomine ac vice Dei, & tamquam ejus Oeconomus. Lex autem divina non obligat ad servandam promissionem Deo factam, cui Deus per suum Vicarium cessit.

Resp. 2. Potestas ordinaria dispensandi in Votis & juramentis competit solis Prælatis habentibus jurisdictionem in foro externo. Nam hæc potestas ad externam Ecclesiæ gubernationem pertinet, sicut potestas ferendi leges & censuras; unde non est ordinis, seu jurisdictionis. Hinc eam habent. 1. Papa erga omnes fideles in omnibus Votis. 2. Episcopi erga suos subditos in Votis Papæ non reservatis: nam hæc potestas est necessaria ad regimen Episcopale. Item habentes jurisdictionem quasi Episcopalem, eam dispensandi potestatem habent, ut ordinariam. Potestatem vero delegatam habent qui ab iis accepere.

Vota autem Papæ reservata, præter sollemnia, sunt quinque, scilicet, castitatis perpetuæ, ingrediendi Religionem approbatam, & peregrinationis in Jerusalem, ad Limina Apostolorum, & ad S. Jacobum in Compostella, *Extrav. Etsi Dominici*, de pœnit. Quæ tamen si conditionata fuerint, pertinent ad Episcopum ante impletam conditionem. (1)

Resp. 3. Ex communi sententia ad valorem dispensationis requiritur etiam justa caussa. Quia Deus non dedit hominibus potestatem relaxandi sine caussa Vota & juramenta sibi facta; cum talis remissio sit irrationabilis & honori Dei ac bono animarum obsit. Nec Prælati sunt domini jurium Dei, sed solum Oeconomi: at Oeconomus nil potest circa bona & jura domini, nisi secundum ejus voluntatem rationabiliter præsumptam. In dubio tamen de sufficienti caussa, potest subditus stare judicio Prælati dispensantis vel commutantis. *Ita S. Thom.* 2. 2. *quæst.* 88. *art.* 12. *ad* 2.

Hinc dispensans in Voto gravi sine justa caussa, peccat mortaliter. Quia in re gravi ad Religionem pertinente arrogat sibi potestatem, quam non habet; & peccat contra fidelitatem ex munere debitam. Justæ autem caussæ dispensandi hæ recensentur: honor Dei, utilitas Ecclesiæ, commune bonum Reip., spiritualis utilitas voventis, periculum mortale sæpe violandi Votum ex fragilitate, levitas mentis, ex qua Votum factum est, perturbatio animi, notabilis difficultas superveniens executioni Voti, aliaque id genus, quæ generatim revocari possunt ad pietatem, utilitatem spiritualem, & necessitatem. Quamquam ex his aliquæ videantur solum sufficere ad Votum commutandum: nam longe gravior requiritur caussa ad dispensandum, quam ad commutandum; & raro utendum est pura dispensatione, sed admiscenda est aliqua commutatio.

Quæst. X. *Quinam possunt commutare Vota?*

Nota. Commutare Votum est mutare materiam Voti in aliam sub eadem obligatione.

Resp. 1. Quisque potest privata auctoritate, & sine alia caussa, commutare Votum suum in id quod evidenter melius est, & aliunde non præceptum, modo id Ecclesia non prohibuerit: *Est salsem communior sententia.* Quia 1. ex cap. 3. de jure *Non promissum enfringit, qui in melius illud commutat.* 2. Debitum rei minus bonæ abunde & perfectius solvitur Deo in re meliore, quæ semper est Deo gratior, & in qua etiam res promissa continetur, virtualiter saltem quoad finem Voti, qui est rem gratam Deo facere. 3. Deus semper acceptum habet obsequium majus ei detum loco minoris; cum magis velit a nobis fieri id quod melius est, & ei gratius. Hine Votum recitandi septem psalmos commutari potest a vovente in Votum audiendi Sacrum. Multi excipiunt Vota Papæ reservata, quæ sine ejus auctoritate commutari nequeunt, eo quod talem commutationem sibi propriam reservavit, nisi in statum Religionis commutentur. *Ita Suarez, Sanchez, Layman, &c.*

Porro melius hic censetur id quod spectatis omnibus est Deo gratius: tale autem non est semper id quod secundum se, & ex genere suo præstantius est, sed quod saluti voventis magis expedit, cupiditates efficacius coercet, & voluntatem Deo perfectius subjicit. Hinc quamvis oratio sit absolute melior jejunio, non licet tamen propria auctoritate hoc in illam commutare: quia hic & nunc potest jejunium esse Deo gratius, utpote utilius ab bonum spirituale hujus hominis. In dubio an opus sit melius, requiritur auctoritas Prælati, c. 1. *de Voto*. Et de hoc omnes consentiunt, teste *Azor*.

Resp. 2. Ex communi sententia, Votum non potest valide commutari privata auctoritate in opus minus bonum, quia tunc intercedit partialis dispensatio,

(1) *Vid. Bened. XIV.* de Syn. *l.* 9. *c.* 2. *n.* 1.

tio, quæ necessario requirit potestatem Ecclesiasticam, tunc enim tota res promissa non redditur æquivalenter.

Imo requiritur potestas superioris ad commutationem Voti in æquale. *Est saltem communior sententia*. Prob. Tum quia jura non dicunt sufficere auctoritatem privatam nisi ad commutandum in evidenter melius, ex cap. 1. *de Voto*. Tum quia talis commutatio requirit permissionem nomine Dei factam, ut res una solvatur pro alia æquali, ac proinde auctoritatem Prælati, vicem Dei gerentis nam res in specie fuit promissa ac debita: ergo alia non melior solvi nequit sine consensu creditoris, scilicet Dei, arg. ex l. 2. §. de rebus credit. ibi: *Aliud pro alio, invito creditore, solvi non potest*.

Resp. 3. Ex communi sententia, non solum ad licitam, sed etiam ad validam commutationem in minus bonum, præter auctoritatem requiritur justa caussa; quia in illa admiscetur aliqua dispensatio, qua condonatur aliquid, quod ex Voto debetur Deo. Requiritur etiam aliqua caussa, sed minor, ad commutationem validam in æquale; quia Deus non concedit, ut solutio rei sibi debitæ fiat sine caussa in re alia non meliore; & fidelitas Deo debita exigit rem promissam solvi, nisi adsit justa caussa rem aliam æqualem dandi, vel nisi detur melior. *Ita Suar. & alii communiter*.

Ad hoc tamen juxta multos sufficit major devotio ad illud æquale præstandum: nam non requiritur adeo gravis caussa, cum non fiat relaxatio, sed mera translatio obligationis. Si tamen Superior bona fide processerit, putans esse caussam justam, licet talis non sit, juxta multos valet commutatio; quia bona fides superioris est pro caussa, cum Deus non sit in hoc rigidior exactor.

Resp. 4. Ex communiore sententia, quicumque habet potestatem dispensandi, etiam solum delegatam, habet etiam potestatem commutandi. Tum quia qui potest plus, potest & minus in eodem genere, *ex reg. 53. jur. in* 6. Tum quia qui potest remittere absolute totum debitum, a fortiori potest illud remittere sub conditione dandi aliud. Cui autem solum concessa est potestas commutandi, is non habet potestatem dispensandi, quia hæc major est; nec continetur in alia.

Imo non potest commutare nisi in æquale, nam vox & natura commutationis æqualem subrogationem importat, & commutatio in minus continet aliquam dispensationem admixtam. *Ita S. Carol. in instruct. confess. Et est communis sententia*.

Observa 1. Peregrinationes recte commutantur in jejunia, largas eleemosynas, crebram Confessionem & Eucharistiæ sumptionem: quia plerumque hæc sunt magis salutaria, & Deo gratiora. 2. Juxta multos ei, cujus Votum commutatum est, licet ad prius redire. Tum quia commutatio facta est in ejus favorem, cui proinde renuntiare potest; tum quia videtur solum facta sub conditione. *Si nolit prius Votum implere*. Excipit Reginaldus, si commutatio facta sit in melius, & acceptata a vovente, eo quod acceptatio talis commutationis vim habet novi Voti, quo acceptans obligavit se ad reddendum Deo aliquid melius quam antea voverat. Unde implere prius, esset commutare Votum ex meliori in minus bonum, quod non licet privata auctoritate & sine justa caussa. 3. Si opus subrogatum fiat impossibile, vel indifferens, juxta multos, vovens non tenetur implere prius, etiamsi possit; quia hujus obligatio per commutationem extincta est. Obligatio autem extincta, præsertim quæ propria voluntate suscepta est, non reviviscit, nisi propria voluntate iterum assumatur. Sed tamen dici potest commutatio facta fuisse sub hac tacita conditione, ut tunc prius impleatur, si moraliter possit impleri.

CAPUT IV.

De Juramento. (1)

Quæst. I. **Q***Uid est Juramentum?*

Resp. Est invocatio Dei in testimonium, sive est assumptio divini testimonii ad confirmandum. Unde jurare est Deum invocare, seu assumere in testem, non quidem ut hic & nunc veritatem aliquo miraculo testetur, hoc enim esset tentare Deum; sed quando & quomodo ei placuerit, sive in hac vita, sive in altera, quando

(1) *Tractatio de* Jurmento *arctissime connexa est non tantum cum præcedente alia de* Voto, *sed etiam cum illa, quæ de* Blasphemia *est, ut patebit singulas tres invicem conferenti. Quoniam vero de Juramento non in sola Morali Facultate, sed in utroque præterea Jure tum Civili, tum Canonico, frequens occurrit mentio, pluresque gravissimæ quæstiones de illo moveri solent: idcirco qui exactam ac vere proficuam ejusdem notitiam nancisci peroptat, non a Theologis dumtaxt, quales præsertim sunt Angelicus (2. 2. q. 89. per tot.) & Seraphicus (in 3. Sent. dist. 39. per tot.) verum & a Jurisperitis subsidia sibi consciscat necesse est; inter quos præsto erit Doctissimus Covarruvias, qui prolixum, & egregium de hac materia edidit Tractatum, sive ut ipse nominat,* Relectionem *in cap.* Quamvis pactum, *de Pact. in* 6. *Itidem Bened. XIV. multa sparsim edocuit, sed quæ magna ex parte referuntur ad varia particularia juramenta Cardinalium, Episcoporum, Consultorum, Judicum. Notariorum, Testium, Conjugatorum, aliorumque; ut videre est in Libris* de Synod. (4. 9. 12. 13.) *atque in tribus prioribus Libris* de Beatif. Serv. Dei &c. *Quæ quidem peraccommoda, ac perutilia sunt, relate ad praxim hujus præsertim Romanæ Urbis. Porro Juramentum, quod duce Angelico* (N. 199.) *monstravimus verum esse actum virtutis Religionis, multiplici nomine differt a Voto, juxta sequentem Seraphici animadversionem (in 4. Sent. dist. 38. art. 1. qu. 1. in fin.)* Quod ultima quæritur de differentia voti ad juramentum obligatorum, dicendum, quod triplex est differentia, scilicet in objecto, medio, & fine. In objecto, quia Votum fit Deo; sed juramentum homini. In medio, quia juratur per Deum; sed vovetur per promissionem. In fine, quia juramentum est ad adstruendam veritatem; votum autem ad augendam honestatem, & bonitatem. *Atque hic Notis saltem longiusculis modum jam imponere cogimur*.

&c illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium.

Hinc Juramentum differt ab adjuratione, quæ est actus, quo quis alterum rogat, vel præcipit aliquid per Deum: ut scilicet ejus timore, reverentia, vel amore cogatur, aut præmoveatur ad aliquid agendum vel non agendum, ut illud, 1. Thessalon. 3. *Adjuro vos per Dominum, ut legatur Epistola hæc.*

Ad Juramentum duo ex communi sententia requiruntur. 1. Intentio saltem virtualis jurandi, seu Deum in testem assumendi. Ita S. Th. 2. 2. qu. 98. art. 3. ad 2. Nam Juramentum debet esse actus humanus, quatenus Juramentum est, ac proinde ab intentione jurandi proficisci: alioquin qui præcise recitat verba jurandi solum ex intentione docendi, juraret. 2. Locutio, qua Deus in testem advocetur. Quæ locutio non solum in verbis consistit, sed etiam in quovis signo, quo exprimitur Dei invocatio, v. gr. nutu, contactu Evangelii, elevatione manus &c. quando hæc fiunt ex intentione jurandi. Imo illa locutio potest esse mere interna, & sic juramentum potest esse mere internum.

Hinc 1. Modi loquendi, quibus Deus in testem non adducitur, non sunt Juramenta, ut cum dicitur: *Tam verum est, quam sol lucet, quam loquor &c.* Juraret tamen qui animo Deum ut testem invocandi, adhiberet verba, vel alia signa, quæ alioqui de se talem Juramenti significandi vim non habent, ut si cum intentione jurandi diceret: *In veritate hoc faciam*, ut notat Sanchez. Hæc vero locutio, *Tam verum est, quam Deus existit*, vel *quam Christus est in Eucaristia*, est blasphemia, si loquens intendat significare tantam esse in suo dicto certitudinem, quanta est in ea veritate fidei: sed non est Juramentum, nisi per hæc verba intendat adducere Deum in testem.

2. *Certissime, sine dubio, in veritate*, & similes locutiones non sunt Juramenta, secus si dicatur, *In veritate Dei* vel *Christi*.

3. Ex communi sententia, non sunt ordinarie Juramenta hæ formulæ: *In fide mea, Per fidem meam*, quia ordinarie accipiuntur de fide seu fidelitate humana, sine ullo respectu ad Deum. Unde nemo prudens putat sibi esse rem juramento confirmatam ob hanc solam locutionem. Item juxta multos, istæ *In conscientia, Super* vel *per meam conscientiam*; quia saltem apud doctos significant solum hominem loqui ex veritatis notitia, & ex conscientiæ dictamine. *Azor* tamen dicit, plerosque sentire iis contineri vim Juramenti. Ex communi sententia, non sunt ordinarie Juramenta hæ formulæ. *In fide boni viri, in fide boni Christiani*, vel *Sacerdotis*; quia ut ordinarie accipiuntur, significant rem asseri vel promitti ea fidelitate, & veracitate, quam debet habere vir probus, Christianus, Sacerdos, ut ordinarie accipiuntur; nam tunc Deus non adducitur in testem. Ab iis tamen abstinendum est ob scandalum, nam non omnes ita hæc verba intelligunt: & sunt Juramenta apud eos, qui existimant esse, vel apud quos per consuetudinem accipiuntur velut Juramenta. Si autem *Per fidem meam, Per fidem boni Christiani &c.* intelligitur fides divina, erit Juramentum: qui enim dicit *Per fidem divinam*, vel *veritatem Dei*, censetur Deum illius auctorem in testem adducere. Quare rudes interrogandi sunt, an per illas formulas intenderint Deum in testem advocare; & omnes ab his avocandi sunt.

4. In istis locutionibus *Deus scit, Coram Deo loquor, Deus vides conscientiam meam*, spectanda est intentio loquentis. Nam si narrative solum proferantur sine intentione jurandi, non sunt Juramenta; quin proprie ille non jurat, qui testimonium Dei non implorat ut exhibendum: secus, si invocative usurpentur.

5. Istæ locutiones, *Abnego Deum, Per mortem; Per ventrem, Per caput Dei*, sunt potius blasphemiæ quam Juramenta, nisi quis per tres posteriores locutiones intenderet Christum adducere in testem.

6. In omnibus modis loquendi habenda est ratio usus, & spectandæ sunt circumstantiæ & intentio loquentis. Nam Juramentum est, si adhibeantur quævis verba, vel signa cum intentione jurandi, ut docent *Suarez, Azor, Sanchez, & alii*: etsi illa Juramenta significandi vim non habeant: nam tunc per verba illa, quæcumque sint, loquens vult assumere Deum in testem. In dubio de ejus intentione judicari debet secundum communem verborum, quibus usus est, acceptionem.

Quæst. II. *Quotuplex est Juramentum?*

Resp. Juramentum dividitur, 1. In explicitum, quo Dei testimonium expresse invocatur; dicendo v. gr. *Deum testor, Per Deum ita est, Deum testem invoco &c.* Et implicitum, quo implicite solum Deus adducitur in testem, ut *Per Deum, Vivit Deus*, hoc est per vitam Dei, seu per Deum viventem, vel cum quis jurat per creaturas nobiliores, in quibus Dei potentia, vel alia perfectio specialiter elucet, vel quæ habent specialem relationem ad Deum, tunc enim earum auctor tamquam in illis repræsentatus seu præsens censetur in testem adduci, ut si dicas, *Juro per Cœlum, per Terram, per Templum, per Evangelium, per fidem Christianam &c.* Ex Matth. 23. *Quicumque juraverit in Templo, jurat in illo, & in eo qui habitat in ipso. Et qui jurat in Cœlo, jurat in throno Dei, & in eo qui sedet super eum.* Item per *Sanctos* intuitu Dei, qui in eis peculiari modo habitat, & virtutem ac veritatem ostendit. Vel *Per meam animam, in animam meam*: nam Deus in anima rationali specialiter splendet tamquam in imagine, proindeque censetur Deus in ea splendens adduci in testem. *Sanchez, Suarez, & alii.*

2. In sollemne, quod fit cum aliqua sollemnitate; v. gr. certa verborum formula, vel coram Notario & duobus testibus, vel in judicio, vel contactu Evangelii, aut Reliquiarum, Et simplex, quod fit absque sollemnitate.

3. In contestatorium, quo Deus solum ut testis vocatur, v. gr. *Per Deum*. Et execratorium, quo Deus in testem simul & vindicem advocatur, unde fit per imprecationem, ut, *Puniat me Deus. Damner, Volo mori, Damen me auferat, Numquam videam Deum, si &c.* Nam hæc fieri nequeunt nisi ex Dei vindicta ac judicis mandato. Item *Per meam vel alteram vitam, aut salutem, vel in vita, salute*; nam sensus est: Deus auferat mihi, vel illi vitam, si &c. Item *super animam meam*: nam sensus est: Damnum patiatur anima mea, nisi ita fit; & iistud, *Ita me Deus adjuvet*, hoc est: Nisi ita fit, Deus me non adjuvet. Cum autem execrationes, quæ Dei nomen vel Sanctorum, aut nostra Mysteria

fteria continent; ex ira proferantur, tunc sunt blasphemiæ, quia contumeliose pronuntiantur.

4. In assertorium, quo confirmatur dictum vel factum de præsenti vel præterito, aut propositum de futuro sine promissione, ut cum quis jurat se facturum aliquid, licet illud nemini promittat. Et promissorium, quo quis confirmat promissum, & se obligat alicui ad aliquid pro futuro. Hocque est vel absolutum, vel conditionatum, quod scilicet habet conditionem expressam, aut tacitam, ex dispositione juris, vel intentione jurantis.

Quæst. III. *An & quando licet jurare?*

Resp. 1. Licet cum certis conditionibus jurare. Constat 1. Ex Deut. 6. *Per nomen illius jurabis*. Et Ps. 62. *Laudabuntur omnes qui jurant in eo*, 2. Ex traditione & praxi Ecclesiæ; 3. Quia juramentum est actus latriæ, quo jurans tacite testatur Deum habere rerum omnium cognitionem, & veracitatem infallibilem, ac providentiam rerum humanarum.

Imo est obligatio jurandi. 1. Quando a superiore legitime exigitur. 2. Quoties necessarium est ad subveniendum proximo: nam lex caritatis obligat ad ejus necessitati subveniendum medio licito, præsertim facili, quale & Juramentum.

Resp. 2. Ut licite fiat Juramentum, requiruntur tres conditiones seu comites, scilicet veritas, judicium, & justitia. Ita omnes; & constat, tum ex Jo. 4. *Jurabis, Vivit Dominus, in veritate, & in judicio, & justitia*. Tum quia si una ex illis deest, committitur irreverentia in Deum.

Veritas exigit, ut jurans prudenter & certo judicet verum esse id quod dicit, & moraliter certus sit se verum effecturum id, quod promittit. Judicium, ut cum discretione, prudentia, consideratione, maturo examine veritatis, ac reverentia, nec sine necessitate & gravi caussa juretur, Justitia demum exigit, ut Juramentum promissorium vel assertorium de futuro sit de re licita & honesta.

Quæst. IV. *An semper est mortale, si una ex illis conditionibus desit?*

Resp. 1. Si veritas desit, vel putetur deesse, vel dubia sit Juranti, est perjurium, & semper mortale peccatum, etiam in re levi asserta. *Ita omnes Theologi*. Prob. Quia 1. Deus non potest sine gravi incommodo ac injuria adduci in testem falsitatis, sive in re magna, sive in parva, vel jocosa. *Quia per hoc datur intelligere, vel quod Deus veritatem non cognoscat, vel quod falsitatem testari velit*. S. Thom. 2. 2. quæst. 98 art. 1. Quod est valde injuriosum Deo; nam alioqui non esset summe verax; nec proinde Deus; cum vel levissima falsitas summæ ac infinitæ veracitati repugnet. Unde assumere Deum in testem mendacii vel levissimi, est ex natura actionis, Deo negare infallibilem ac summam veracitatem. Præterea (ut ait S. Thom. quæst. cit. art. 3.) *Ea quæ ex se sunt peccata venialia, vel etiam bona ex genere, si in contemptum Dei fiant, sunt peccata mortalia. Unde multo magis quidquid est quod de sui ratione pertinet ad contemptum Dei, est peccatum mortale: perjurium autem de sui ratione importat contemptum Dei. Unde manifestum est, quod perjurium ex sui ratione est peccatum mortale*. 2. Ex S. August. serm. 28. de verbis Apostol. *Perjurium peccatum esse, & grande peccatum, nemo dubitat*. 3. Innocen. XI. damnavit hanc propositionem. *Vocare Deum in testem mendacii levis; non est tanta irreverentia, propter quam velit aut possit damnare hominem*. Quare omne perjurium stricte dictum, quod est mendacium Juramento confirmatum, seu falsum juramentum, mortale est, etiam si joco fiat. *Ille qui jocose perjurat, non evitat divinam irreverentiam, sed quantum ad aliquid magis auget, & ideo non excusatur a peccato mortali*. S. T. 2. 2. q. 83. ar. 3. ad 2.

Porro latius a S. Hieronymo & jure aliquando sumitur, nempe pro quolibet juramento illicito, etiam vero, sed sine necessitate facto.

Ergo mortaliter peccat. 1. Qui jurat id de quo dubitat, vel non est certus, nam exponit se periculo jurandi falsum. Imo pejerat, nam mentitur, asserens tamquam certum id quod putat tale non esse. 2. Qui jurat verum, putans esse falsum; nam talis formaliter & spectato ejus conceptu jurat falsum, & mentitur, cum loquatur contra mentem, habetque voluntatem adducendi Deum in testem falsitatis. 3. Qui jurat id quod verum est, & tale putat, sed levibus conjecturis adductus. Ita Catechism. Roman. quia exponit se periculo jurandi falsum. 4. Ex communi, qui aliquid Juramento promittit sine voluntate implendi: nam jurans se aliquid facturum, jurat se habere firmam voluntatem faciendi: unde si non habeat, mentitur. Vel si juret se facturum id, quod scit sibi esse impossibile, quia non potest habere propositum efficax implendi: nam propositum non est de re impossibili, cognita ut tali, idque etiamsi res sit moraliter tantum impossibilis; quia jurat se facturum id, quod judicare debet non facturum. Item si dubitet, an possit aut debeat præstare: nam pejerat, vel saltem se exponit periculo pejerandi; & in his omnibus deficit certa veritas de præsenti, quam semper in re qualibet habet juramentum promissorium, & quæ exigit, ut sit animus firmus & certus promissa perficiendi.

Resp. 2. Quoad defectum judicii constat. 1. esse semper mortale, si defectus considerationis sit circa Juramentum ipsum, vel circa veritatem, propter periculum perjurii, ut si deliberate jures sine prudenti judicio de veritate, vel sine consideratione ad hoc requisita, etsi contingat esse verum, quod juras; nam exponis te periculo jurandi falsum. Hinc peccant mortaliter, qui factum quod auditu tantum, vel aliis signis non omnino certis cognoverunt, tamquam certo cognitum juramento affirmant. Item qui jurant de alicujus peritia, judicium ferant sine sufficienti illius notitia, & certitudine de illa. Si vero defectus considerationis sit solum circa necessitatem & gravitatem rei, ex communi sententia est solum venialis, seclusis contemptu, scandalo, & periculo jurandi falsum: ut cum quis certus de veritate, non satis considerat, an sit caussa sufficiens jurandi.

Constat 2. esse peccatum saltem veniale, jurare sine necessitate, vel magna utilitate, ex Matth. 5. *Ego dico vobis non jurare omnino . . . . Sit autem sermo vester, Est, est; Non, non, &c.* Et Jacob. 5. *Nolite jurare quodcumque Juramentum . . . ut non sub judicio decidatis*. Nam est irreverentia contra summam Dei majestatem, quod interponatur ejus auctoritas; & ipse adducatur in testem sine necessitate, vel magna utilitate, aut ad res vanas ac leves confirmandas. Sic illicita sunt Juramenta urbanitatis gratia emissa, ut non ingrediendi vel egre-

dien-

diendi prius, defectu necessitatis & gravitatis rei. Ea autem non videtur violari, si jurans altero urgente præcedat; tum quia imbibunt hanc tacitam conditionem. *Si non nimium repugnaverit, non præcedam*, tum quia illud Juramentum cedens in honorem alterius, remittitur ab eo, cum jure cedens contendit, ut jurans prior transeat.

Non est tamen ex communi sententia mortale, jurare sine necessitate, vel super re levi, aut vana, sed vera & licita; modo absit contemptus, scandalum, & periculum pejerandi: quia in hoc non censetur gravis irreverentia. Ita S. Antonin. p. 1. tit. 14. c. 4. ibi: *Requiritur judicium, id est discretio, ut scilicet non juretur, nisi in casu necessitatis, vel magnæ utilitatis ... alias jurando leviter, ut communiter fit, etsi verum sit & licitum quod juratur, est peccatum, non tamen mortale, nisi fieret in contemptum*. Qui tamen sæpe jurant sine necessitate, pejerandi periculum incurrunt, & proinde mortaliter peccant. Nam qui sic jurant ex consuetudine, propter nimiam facilitatem, & proclivitatem per eam contractam, leviter & temere jurant: suntque in periculo morali jurandi sine judicio prudenti & veritate, ideoque pejerandi.

Resp. 3. Quod spectat ad defectum justitiæ, constat. 1. Eum, qui jurat se facturum rem illicitam sine animo faciendi, esse perjurum, quia Juramentum mendacium confirmat. 2. Eum, qui jurat se facturum rem graviter illicitam, duplex mortale peccatum admittere; unum, quod velit rem graviter malam; alterum contra religionem; nam gravius est in Deum irreverentia, Dei auctoritate ac testimonio se firmare in proposito Deum graviter offendendi: in hoc enim est gravis abusus nominis & auctoritatis Dei. Hinc cap. *Qui Sacramento*, 22. qu. dicitur. *Qui Sacramento se obligaverit, ut litigans cum quolibet, ad pacem nullo modo redeat, pro perjurio uno anno a communione Corporis & Sanguinis Domini segregetur, reatum suum eleemosynis, fletibus, & quantis potuerit jejuniis absolvat* 3. Esse pejus jurare de re venialiter mala patranda, quam de re indifferenti, vel de honesta sine caussa. Communius tamen docent esse solum veniale grave; quia putant non esse gravem irreverentiam, nisi fiat cum quadam contumelia, vel verbis, quæ blasphemiam sonant, aut adsit periculum perjurii. 4. Esse mortale contra religionem Juramento confirmare injuriam mortalem, ut gravem detractionem veram, vel contumeliosam: nam assumere nomen Dei tamquam instrumentum ad gravem injuriam proximo inferendam: ideoque Deum graviter offendendum, gravis est in Deum irreverentia. An autem propriam culpam mortalem præteritam Juramento affirmare cum jactantia & delectatione, sit, præter culpam lethalem jactantiæ & delectationis, mortale peccatum contra religionem, alii asseruut, quia putant esse gravem irreverentiam; alii probabilius negant, eo quod Juramentum per se non cadat in illam assertionem, ut malam; sed ut veram.

Nota. Per præceptum, *Non assumes nomen Dei tui in vanum*, non solum prohibentur omnia Juramenta contra honorem Dei facta, sed etiam quælibet vana usurpatio ejus nominis.

Quæst. V. *Quæ & quanta est obligatio Juramenti promissorii, & assertorii de futuro?*

Resp. 1. Est obligatio sub mortali præstandi rem licitam Juramento promissam, vel assertam, saltem si res illa sit gravis. *Ita omnes*. Constat 1. Ex Matth. 5. *Reddes Domino Juramenta tua*. Et ex cap. 12 de jurejur. ubi Summus Pontifex statuit Clericum ab Ecclesia removendum, eo quod non solverit pensionem aliquam Juramento promissam. 2. Quia hæc obligatio ex suo genere gravis est: nam est obligatio virtutis religionis, & ex præcepto colendi Deum: ergo ejus violatio est ex suo genere mortalis. Deinde tendit ad firmanda pacta inter homines, controversiasque dirimendas; ad quem finem assequendum necesse est, ut ex tali Juramento nascatur gravis obligatio servandi promissa: alioquin hoc vinculum non esset satis firmum, & facile ab hominibus rumperetur.

Idem docent Toletus, Lessius, & alii, etiamsi res sit levis. Quia 1. Jurans se aliquid facturum, Deum testem assumit, se non solum habere animum faciendi, sed etiam se facturum, nisi legitima caussa excuset, & sic auctoritate divina se obligat ad servandum promissum. Unde duplex veritas exigitur, una præsens, scilicet animus rem juratam præstandi; altera futura, scilicet illius executio suo tempore futura. Ergo si non exequatur, facit, quantum in se est, ut Deus falsum testatus sit; voluit enim, ut Deus testaretur aliquid futurum. 2. Si non servatur Juramentum, etsi de re levi, efficitur Deus testis falsitatis; veritas quippe talis Juramenti consistit in conformitate cum re promissa, nam ab eo quod res est, vel non est pro tempore importato, propositio est vera vel falsa. Hinc S. Th. q. 89. art. 7. ait: *Tenetur ut faciat, verum esse id quod juravit: alioquin deest veritas Juramento*. 3. Est mortale contemnere Dei auctoritatem interpositam pro quacumque re. Aliud est de violatione voti, quæ in re levi est solum venialis, quia non est gravis injuria nec irreverentia in Deum non præstare rem levem promissam, quæ parum conferat ad ejus honorem. At est gravis injuria adducere Deum in testem falsitatis etiam in re levi, & quantum est in se efficere, ut testatus sit falsum in quavis re; neque enim stare potest veracitas Dei infinita, si Deus possit testari falsum in re aliqua etsi levi, ac proinde rem levem juratam non exequi, est facto negare veracitatem Dei, & quantum est in se illam destruere.

Verum S. Antonin. p. 2. tit. 10. cap. 4. §. 1. Sylvester, Sotus, Navarrus, Suarez, Sanchez, Azor, Sylvius, & alii communiter, aut saltem communius docent, Juramentum promissorium obligare tantum sub veniali in re levi, sive res levis sit tota materia promissionis, sive solum pars illius. Probant, quia 1. Rem futuram promittens Juramento, Deum adducit dumtaxat in testem, se habere animum implendi promissum, & se obligare ex auctoritate Dei, ad illud præstandum, pro capacitate scilicet materiæ, seu rei promissæ. Unde si rem Juramento promissam cum animo eam vere præstandi, omittat, non mentitur, quia nihil dicit aut facit contra mentem, sed solum eam mutat. Ergo non inducit Deum in testem mendacii; sed infideliter agit, nolens nunc præstare rem sub auctoritate divina promissam. Quæ infidelitas est irreverentia in Deum, mortalis quidem in re gravi, seu venialis in re levi. Negant autem eum, qui aliquid Juramento promittit, pro-

prie

prie assumere Deum in testem futuræ executionis Juramenti, sed adduci solum volunt in testem præsentis promissionis, & obligationis promissa perficiendi inde ortæ, & tamquam fidejussorem quoad executionem futuram.

2. Sicut in humanis contractibus quando quis assumitur testis promissionis, non censetur inductus fuisse ad testificandum falsum, si postea non servetur promissum; sed solum ut attestetur de contractu presenti & obligatione inde orta: ita Deus non adducitur ut testis falsi, quando assumitur ut testis promissionis Juramento firmatæ cum animo eam implendi, quamvis postea non impleatur; ideoque tunc Deus non efficitur testis falsitatis, si non servatur promissum.

Fatentur quidem rem Juramento promissam dari debere etiam ex reverentia debita auctoritati divinæ, quæ interposita fuit ad corroborandam promissionem. Quare si promissio non impleatur, peccatur contra reverentiam auctoritati divinæ debitam; sed volunt hanc irreverentiam esse gravem vel levem pro gravitate, vel levitate materiæ seu rei promissæ; perinde ac violatio Voti est gravis vel levis culpa & irreverentia pro gravitate vel levitate rei Deo promissæ.

Itaque hi Doctores sentiunt Deum nunquam adduci in testem futuræ executionis promissionis, sed tantum in testem promissionis, & obligationis inde ortæ, & voluntatis promissa præstandi. Quæ quidem obligatio pertinet non solum ad virtutem justitiæ & fidelitatis, sed etiam ad religionem propter interpositam auctoritatem Dei; & commensuratur capacitati materiæ, ita ut gravis sit in re gravi, levis vero in re levi promissa. Juramenti autem promissorii veritas consistit in conformitate ejus cum proposito se obligandi, vere promittendi, & promissa perficiendi.

Nota. Licet Juramenti obligatio non transeat ad hæredes, cum sit obligatio propria voluntate suscepta ex juratione, ideoque personalis, tenentur tamen ex justitia implere Juramenta realia defuncti, quæ non fuerint per injuriam extorta; nam succedunt in onera realia defuncti, sicut in ejus Jura. Defunctus autem per promissionem Juramento confirmatam contrahit onus & debitum reale, quod proinde transit ad hæredes. Debent enim impleri erga hæredes promissarii, quia actiones & Jura defuncti transeunt ad illos.

Item Jurans obedientiam alteri ratione dignitatis & officii, v. g. Episcopo, tenetur vi Juramenti obedire omnibus ejus successoribus in ea dignitate seu officio, ex c. 14. *de Jurejur.* quia censetur jurasse obedientiam omni habenti tale officium seu dignitatem, quæ est caussa & ratio juramenti.

Resp. 2. Juramentum promissorium habet easdem conditiones, limitationes, & extensiones expressas ac tacitas, quas promissio, vel contractus, cui adjicitur, habet ex mente contrahentium, ex dispositione Juris, vel recepta consuetudine; eodemque modo explicandum est, ex cap. 25. *de Jurejur. & l. ult. cod. de non num. pecun.* Nam talis est intentio Jurantis; & Juramentum non mutat, sed præcise confirmat contractum ac promissionem secundum eorum naturam, & eodem modo quo intelliguntur & accipi solent, non aliter; solumque addit obligationem Religionis. Sic jurasti puellæ nuptias, scilicet nisi illa fornicetur &c. quia promissio ipsa sic intelligitur, nec aliter obligat? Hinc Juramentum conditionatum non obligat ad rem promissam, donec impleatur conditio, ex cap. 3. *de Jurejur.* quia conditio suspendit pactum, & proinde Juramenti obligationem. Obligat tamen ad expectandum eventum conditionis.

Resp. 3. Juramentum de futuro sine promissione obligat, quia simplex assertio de futuro confirmata Juramento obligat ex virtute Religionis ad faciendam veram rem assertam de futuro. Et jurans se aliquid facturum absque promissione, jurat non solum se habere voluntatem id præstandi, sed etiam suo tempore facturum, sicque tenetur efficere veram assertionem suam de futuro, *Suarez*, *Sanchz. &c.*

Porro de Juramentis servandi statuta Communitatis; Collegii, Capituli &c. docet cum multis Sanchez, ea intelligenda esse ita obligare, ut res illa servanda continetur in statutis, nimirum si statutum est tanti momenti, ut obliget sub mortali, obligabit Juramentum sub mortali; si autem sit leve, ita ut sub veniali tantum obliget, Juramentum sub veniali obligabit. Ratio est, quod hic non juret præcise servare rem illam in statuto contentam, sed prout continetur in statuto, seu statutum ipsum, quale est; Ergo obligatio Juramenti metienda est juxta statute obligationem. Ita Sanchez, qui inde infert, virtute hujus juramenti non teneri jurantem ad observanda ea statuta, quæ recepta non sunt, aut in desuetudinem abiere; quia hoc juramentum est de solis statutis servandis, quatenus obligant. Ergo quoties ex quavis caussa obligare desinunt, cessabit perinde juramenti obligatio; quia jam illa non sunt statuta, atque juramentum fuit illis accessorium, quatenus statuta erant. Item eo solo modo juramentum obligabit ad statuta servanda, quo illa recepta sunt.

In generalibus vero juramentis obediendi Prælato, aut Rectori, jurata obedientia non censetur exigi, inquit Reginaldus, nisi id ipsum exprimatur præcipiendo in virtute præstiti juramenti, vel alia verborum forma æquivalenti.

Quæst. IV. *Quibus casibus Juramentum non obligat?*

Resp. His 1. Si sit de re illicita etiam venialiter; ex regul. jur. 56. in 6. *Non est obligatorium contra bonos mores præstitum juramentum:* nam juramentum non est vinculum iniquitatis, ex capit. 18. *de Jurejur.* Enimvero nemo potest obligari ad peccandum, cum contra quisque teneatur ad non peccandum; alioquin teneretur ad duo contradictoria, ideoque ad impossibile. Imo qui rem illicitam faceret ob juramentum, bis peccaret, nam præter peccatum illud, quod patraret, gravem irreverentiam contra Deum admitteret, utendo ejus nomine & auctoritate tamquam vinculo ac instrumento seu motivo ad eum offendendum. Quare non obligat juramentum de re, quæ sit in damnum tertii, cap. 18. *de jurejur.* vel contra bonum publicum, aut legem divinam, vel Ecclesiasticam, vel etiam civilem, nisi hæc sit immediate in favorem privati, cui licite renuntiare possit. Nam illicitum est damnum alteri sine justa caussa & legitima auctoritate inferre, bono publico nocere, & leges violare. *Non enim dicenda sunt juramenta, sed potius perjuria, quæ contra utilitatem Ecclesiasticam, & SS. Patrum* vi-

veniunt instituta, ait Concil. gener. Lateran. III. cap. 16.

2. Si sit de re inutili, id est, quæ neque ex se, neque ex fine aut circumstantiis, ad Dei obsequium, vel hominis utilitatem conducit. Nam juramentum non est vinculum rerum vanarum, & otiosarum, nec Deus vult illas fieri ob nominis sui reverentiam. Imo tale juramentum est peccatum, cum sit abusus sancti & terribilis nominis Dei, & irreverentia in Deum. Aliud est, cum res de se indifferens ordinatur ad finem bonum, ad quem conducit; vel est utilis alteri, in cujus gratiam jurata est, ut si jurasti, te nullas merces nisi a Titio empturum, obligaris. Nam honestum est reddere proximo rem promissam, quæ ei utilis & grata est; juramentum autem de opere honesto obligat.

3. Si sit de re impeditiva majoris boni, & contraria consiliis Christi; ut si jures te non ingressurum Religionem; nam Deus non vult illud servari, cum majus Dei obsequium impediat. Obligat tamen, si res illa sit promissa homini, & ei utilis: quia homo vult illam fieri ob suam utilitatem, & habet jus ad illam. Unde illam præstando exercetur debitus actus veracitatis, fidelitatis, justitiæ, & Religionis. Hinc si jurasti dare viginti aureos Petro diviti, non potes illos dare pauperibus, licet, seclusa promissione, hoc sit melius. Nam ex cap. 25. *de Jurejur.* servari debet juramentum homini præstitum, quando non vergit in æternæ salutis dispendium; nec redundat in alterius detrimentum injustum.

4. Si sit de re impossibili; nam ex reg. jur. *impossibilium nulla est obligatio*; cum nemo possit ad impossibile obligari.

5. Si fuerit error, vel dolus circa rei promissæ substantiam. Quia deest consensus substantialis circa juramentum; nam jurans non habet intentionem jurandi rem illam, circa quam errat, sed aliam quam apprehendit, ut si juras te daturum vas aliquod, putans esse æneum, cum sit aureum. Idem dic, si error versetur circa caussam finalem, quia etiam deest verus consensus, cum desit motivum verum volendi, & jurans censetur jurare sub conditione: Si res ita est: ut si jures te daturum viginti Petro, eo quod falso asserat tibi favisse in aliquo negotio.

6. Si promissio jurata non fuerit acceptata ab homine, in cujus gratiam facta est. Quia juramentum sicut ipsa promissio includit hanc conditionem: Si ab altero acceptetur. Secus si promissio facta sit in honorem Dei, ut si alteri juramento promittas, te Sacramenta suscepturum, Religionem ingressurum &c. Tunc enim est Votum juratum, cum ad Deum directe spectet, & ejus intuitu fiat: unde statim acceptatur a Deo.

✠ Ex iis, quæ ab Auctore superioribus in quæstionibus sunt explicata, facile patet jure meritoque ab Apostolica Sede vel ex ipso Juramenti abusu damnatas, ac sub pœna etiam excommunicationis prohibitas esse Societates, quæ vulgo dicuntur: *de' liberi Muratori*, seu *des Francs-Maçons*. Etenim jurejurando ad Sacra Biblia interposito homines in hujusmodi Societates cooptantur, quæ civilibus canonicisque legibus damnatæ sunt: quæ Catholicæ Religionis puritati non parum obesse possunt, quod in eisdem cujuscumque Religionis & sectæ homines conveniant; quæque apud prudentes probosque viros ita male audiunt, ut qui eisdem nomen dent, pravitatis & perversionis nomen incurrant: Et arctum, & impervium secreti fœdus ineunt, quo occultantur ea, quæ in hujusmodi Conventiculis fiunt, quæ sane nec bona esse, nec aptam præseferre juramenti materiam ex eo liquet; primum, quia nisi hæc mala essent, tanto nequaquam odio lucem haberent: deinde quia vehemens suspicio est, Religionis puritati obesse, ut supra indicavi; & quia publica populi Christiani fama fert, ea inepta esse atque perversa: demum quia hujusmodi jurejurando ita servando secreto adstringi contendunt, quasi eis liceat hujus juramenti obtentu se tueri, quominus a legitima potestate interrogati omnia fateri teneantur, quæcumque exquiruntur ad dignoscendum, an aliquid in hujusmodi Conventibus fiat, quod sit contra Religionis aut Reipublicæ statum & leges. Hæc ex duabus Constitutionibus Pontificiis deprompsimus, quarum altera est Clementis XII. quæ incipit *In eminenti*; altera vero Bened. XIV. qua illa confirmatur, cujus initium est *Providas Romanorum Pontificum*. Ut autem sciant Sacræ Religionis Ministri, qua ratione cum hujusmodi hominum genere se gerere debeant, gravissimas præfatæ prohibitionis & damnationis caussas, quæ in Benedictina Constitutione recensentur, ordine referemus, ac pœnas recensebimus, in quas hujusmodi homines eorumque fautores incurrunt.

Prima itaque est, *quod in hujusmodi Societatibus, & Conventiculis, cujuscumque Religionis ac Sectæ Homines invicem consociantur, qua ex re satis patet, quam magna pernicies Catholicæ Religionis puritati inferri valeat. Altera est arctum, & impervium secreti fœdus, quo occultantur ea, quæ in hujusmodi Conventiculis fiunt; quibus proinde ea sententia merito optari potest, quam Cæcilius Natalis apud Minucium Felicem in caussa nimium diversa protulit*. Honesta semper publico gaudent, scelera secreta sunt. *Tertia est jusjurandum, quo se hujusmodi secreto inviolabiliter servando adstringunt, quasi liceat alicui, cujuslibet promissionis aut juramenti obtentu se tueri, quominus a legitima potestate interrogatus, omnia fateri teneatur quæcumque exquiruntur, ad dignoscendum, an aliquid in hujusmodi Conventibus fiat, quod sit contra Religionis aut Reipublicæ statum & leges. Quarta est, quod hujusmodi Societates non minus Civilibus quam Canonicis Sanctionibus adversari dignoscuntur; cum scilicet Jure Civili omnia Collegia & Sodalitia præter publicam auctoritatem consociata prohibeantur, ut videre est in Pandectarum lib. XLVII. Tit. 22*, de Collegiis, & Corporibus illicitis, *& in celebri Epistola C. Plinii Cæcilii secundi, quæ est XLVII. libri X. in qua ait, edicto suo, secundum Imperatoris mandata, vetitum fuisse, ne Hetæriæ essent, idest, ne Societates, & Conventus sine Principis auctoritate iniri, & haberi possent. Quinta est; quod jam in pluribus Regionibus memoratæ Societates & Aggregationes Sæcularium Principum legibus proscriptæ atque eliminatæ fuerunt. Ultima demum, quod apud prudentes & probos viros eædem Societates & Aggregationes male audirent, eorumque judicio, quicumque eisdem nomen darent, pravitatis & perversionis notam incurrerent.*

Prohibetur autem in antea dictis Constitutionibus

ne quis sub quovis prætextu aut quæsito colore audeat vel præsumat prædictas Societates inire, vel propagare, confovere, aut in suis ædibus, seu domibus, vel alibi receptare, atque occultare, iis adscribi, aggregari, aut interesse, vel potestatem, seu commoditatem facere, ut alicubi convocentur, iisdem aliquid ministrare, sive alias consilium, auxilium, vel favorem palam, aut in occulto, directe, vel indirecte, per se, vel per alios quoque modo præstare; nec non alios hortari, inducere, provocare, aut suadere, ut hujusmodi Societatibus adscribantur, annumerentur, seu intersint, vel ipsas quomodolibet juvent, ac foveant, sed omnino ab iisdem Societatibus, Cætibus, Conventibus, Collectionibus, Aggregationibus, seu Conventiculis prorsus abstinere se debeant, sub pœna Excommunicationis per omnes, ut supra, contrafacientes ipso facto absque ulla declaratione incurrenda, a qua nemo, per quemquam, nisi per Nos, seu Romanum Pontificem pro tempore existentem, præterquam in articulo mortis constitutus, absolutionis beneficium valeat obtinere. ✠

Quæst. VII. *An Juramentum injuste extortum obligat?*

Resp. Affirm. Nisi sit de re illicita. Hoc certissimum est apud omnes, inquit Sanchez. *Prob.* 1. Quia est verum juramentum. Ergo ex eo oritur obligatio Religionis erga Deum, cujus auctoritas interposita est; cum hæc obligatio ex natura rei sit inseparabilis a juramento, quod est de re licita; nec alteri noxia. 2. Ex cap. 6. & cap. 8. *de Jurejur.* ubi Alexander III. loquens de Juramento ex gravi & injusto metu extorto, ait: *Non est tutum quemlibet contra Juramentum suum venire, nisi tale sit, quod servatum vergat in interitum salutis æternæ.* Nec Ecclesia tale juramentum irritat, sicut votum ex metu gravi injuste extortum. Nec obstant cap. 17. *de Jurejur.* & cap. 2. *de pact. in 6.* ubi dicitur: Pacta, quæ secluso juramento sunt irrita, servari debent eo accedente, dum licite possunt, si præstitum sit sine vi & dolo. Nam Pontifex vult solum pacta illa non firmari juramento vi, vel dolo præstita, & juramentum extortum relaxationis caussam ex se ipso præbere ob injuriam, quam continet. Equidem juramentum non firmat assertionem inclusam in promissione.

Hinc 1. Captivus tenetur cum periculo vitæ redire in carcerem, quo se rediturum juravit illud prævidens, licet mors & carcer sint injusta: nam cum hæc promissio prudens sit, jurans enim exitum sine illa non obtinuisset; nec mutatio circa rem promissam facta sit, ejus executio, nempe reditus, est actus licitus, & opus fortitudinis, patientiæ, magnæ veracitatis & fidelitatis, ideoque est materia juramenti; nec is tenetur se occidere; sed tantum se exponere periculo mortis ob justam caussam. *Ita Toletus, Suarez, Delugo, Sanchez &c. & est saltem communior sententia.* Nam reus tenetur non fugere, etiam cum periculo mortis prævisο, si juravit non fugiturum, nam juramentum de re licita præstitum in gratiam tertii obligat.

Hinc. 2. Qui latroni ex metu mortis juravit se daturum pecuniam, & insuper eum non denuntiaturum, non tenetur quidem ad non denunciandum: quia hæc pars juramenti est illicita, utpote contra bonum publicum; sed tenetur pecuniam promissam tradere, non quidem ex vi promissionis injuste extortæ, cum actio injuriosa non possit dare jus injurianti in injuriatum invitum, sed ex religione erga Deum, cui soli acquiritur obligatio, ideoque fur semper tenetur accepta restituere ob injuriam illatam. Potest tamen jurans juramenti relaxationem petere, vel solutam pecuniam repetere. Ita S. Th. 2. 2. q. 89. ar. 7. ad 3. *In juramento, quod quis coactus facit, duplex est obligatio. Una quidem, qua obligatur homini cui aliquid promittit, & talis obligatio tollitur per coactionem, quia ille qui vim intulit, hoc meretur, ut ei promissum non servetur. Alia autem est obligatio; qua quis Deo obligatur, ut impleat quod per nomen ejus promisit; & talis obligatio non tollitur in foro conscientiæ; quia magis debet damnum temporale sustinere, quam juramentum violare. Potest tamen repetere in judicio quod solvit, vel prælato denuntiare, non obstante quod contrarium juravit: quia tale juramentum vergeret in deteriorem exitum; esset enim contra justitiam publicam.*

Quæst. VIII. *Quid dicendum de juramento ficto & doloso?*

Resp. 1. Juramentum exterius factum sine animo jurandi, est semper intrinsece malum. Quia 1. est mendacium: nam sic jurans exterius significat se habere animum jurandi, quem tamen non habet. 2. Est irreverentia in Deum, abuti ejus nomine & majestate ad decipiendum proximum. 3. Est intrinsece malum, avertere finem principalem juramenti, qui est firmare veritatem, & sinceritatem, & pacta. At nisi homines graviter obligarentur ad habendam sinceram intentionem, cum jurant, prorsus everteretur juramenti finis, & securitas, ut notat Suarez, inde inferens obligationem hanc esse gravem, utpote ortam ex intrinseca ratione juramenti, & reverentia divini testimonii. 4. Innoc. XI. damnavit hanc propositionem: *Cum caussa licitum est jurare sine animo jurandi, sive res sit levis, sive gravis.*

Hinc juramentum sine animo jurandi factum etiam de veritate, in contractibus, in judicio, in re quavis gravi, semper est mortale contra religionem. Nam est gravis illusio, & abusus nominis Dei contrarius fini juramenti: si enim homines scirent, posse ficte jurari sine peccato mortali, nil æstimarent juramentum. Et ita docet communis sententia, quoties juramentum legitime petitur, vel sponte fit. Sed idem dicendum videtur, etiamsi minus legitime exigatur.

A fortiori semper est mortale sic ficte jurare falsum, cum semper sit gravis irreverentia in Deum, ipsum exterius adducere in testimonium falsitatis, & ipsa verba secundum se habeant turpitudinem, & indecentiam gravem.

Resp. 2. Etsi juramentum factum sine animo jurandi, sit solum fictio juramenti, cum verba per se non habeant efficaciam, nisi ut sunt vera signa mentis; tamen est obligatio faciendi quod juratur, ratione injustitiæ, vel damni inde orti aut orituri, vel scandali, si non præstetur. Nam quisque tenetur cavere, ne ex sua actione sequatur alteri damnum ac scandalum, & secutum tollere. Imo juramentum dolosum, saltem si non injuste exigatur, impleri debet ex virtute religionis; quia, ut ait Valentia, præceptum naturale religionis obligat ad tuendum honorem divinum, non solum efficiendo verum id, in cujus

con-

confirmationem revera invocatum est divinum testimonium; sed etiam id quod rationabiliter potest credi fuisse divino testimonio confirmatum: alioqui minuitur per se loquendo honor divinus.

Resp. 3. Qui jurat cum restrictione mentali, aut æquivocatione, 1. Peccat mortaliter contra religionem; nam gravem irreverentiam Deo infert, abutendo ejus nomine & auctoritate ad decipiendum injuste proximum; estque perjurus: *Perjuri sunt, qui servatis verbis expectationem eorum, quibus juratum est, deceperunt*, ait S. Aug. Epist. 224. Enimvero restrictio mentalis, & æquivocatio proprie ac simpliciter dictæ, sunt mendacium. Nam in illis locutio totaliter sumpta est contra mentem, cum neque in se, neque circumstantiis habeat vim significandi totam propositionem internam, sed solum significet id quod verba in sensu obvio præ se ferunt in talibus circumstantiis; quod quidem est contra mentem. Hinc Innocent. XI. damnavit hanc propositionem: *Qui mediante commendatione, vel munere ad magistratum, vel officium publicum promotus est, poterit cum restrictione mentali præstare juramentum, quod de mandato regis a similibus exigi solet, non habito respectu ad intentionem exigentis, quia non tenetur fateri crimen occultum*. 2. Talis peccat etiam contra justitiam, quando juramentum juste exigitur, vel sponte fit, ut in judicio, contractibus &c. Nam violat jus, quod alter habet, ne decipiatur, ut clare, sincere, & secundum ejus intentionem juretur. Quare deceptor obligatur juramento secundum intentionem illius, cui jurat, nam tenetur tollere deceptionem injustam. Ita S. Th. 2. 2. q. 89. ar. 7. ad 4. ibi: *Quando non est eadem jurantis intentio, & ejus cui jurat, si hoc proveniat ex dolo jurantis, debet Juramentum servari secundum sanum intellectum ejus, cui Juramentum præstatur. Unde Isidorus dicit: Quacumque arte verborum quis juret; Deus tamen qui conscientiæ testis est, ita hoc accipit, sicut ille, cui juratur, intelligit.... Si autem jurans dolum non adhibeat, obligatur secundum intentionem jurantis. Unde Gregorius dicit, lib. 27. Moral. Humanæ aures talia verba nostra judicant, qualia foris sonant: divina vero judicia talia foris audiunt, qualia ex intimis proferuntur*.

Hinc rogatus juridice, an crimen aliquod admiserit, quod per se non admisit, sed per alium cui id præcepit, perjurus est, si juret se non admisisse; quia hoc juramentum accipiendum est secundum legitimum verborum sensum; quem aut ex communi acceptatione seu usu habent, aut in quo canones & leges accipiunt. At fecisse vere dicitur non solum ille, qui per se ipsum fecit, sed etiam fieri mandavit, c. 6. *de sent. excomm.* & l. 1. §. *de vi & vi armata*. Ita Sanchez.

Resp. 4. Juramentum factum cum animo jurandi, sed sine animo se obligandi, vel implendi, 1. Est obligatorium: nam est verum Juramentum, cum ad hoc sufficiat voluntaria invocatio Dei in testimonium. At obligatio ex natura rei inseparabilis est a juramento, supposita materia licita, nec jurans potest hanc ullatenus vitare, sed necessario tenetur illam implere ob interpositam auctoritatem Dei saltem per modum fidejussoris. *Ita Suarez, Lessius, Valentia, & alii multi*. 2. Ex communi sententia, semper est mortale; tum quia gravis est irreverentia in Deum, adducere eum in testem, nolendo obstringi illius testimonio, vel obligationem inde contractam implere; tum quia est perjurium, cum sit mendacium juramento confirmatum: nam jurans vocat Deum in testem voluntatis se obligandi, & implendi, quam significant voces ex usu & fine juramenti, quamque scit se non habere.

Nota. Clerus Gallicanus an. 1700. has propositiones ut perniciosas, & bonæ fidei contrarias damnavit: *Qui intentionem jurandi non habet, licet falso juret, non pejerat, etsi alio crimine tenetur, puta mendacii alicujus. Qui jurat cum intentione non se obligandi non obligatur ex vi Juramenti*.

Quæst. IX. *Quot modis tollitur obligatio Juramenti promissorii?*

Resp. Ex communi sententia his. 1. Materiæ mutatione, videlicet si res jurata fiat postea impossibilis, vel illicita ob superioris prohibitionem, vel prorsus inutilis ad intentum finem, vel noxia ei, cui promissa est. *Cum aliquis jurat, vel promittit se facturum voluntatem alterius, intelligenda est debita conditio: Si scilicet id quod ei mandatur, licitum sit, & honestum & possibile, sive moderatum*, ait S. Th. q. 98. art. 2. ad 3. Item ex communi sententia, si fiat aliqua mutatio ita notabilis, ut res jurata videatur in alio statu constituta, & diversa notabiliter ab ea, quæ promissa est, ex cap. 27. & 25. *de Jurejur.* Nam talis mutatio quasi aliud objectum facit, ad quod jurantis intentio non extenditur, ut si jurasti te jejunaturum certo die, & eodem die incidas in morbum gravem.

Hinc parentes, qui jurarunt se punituros liberos, vel heri famulos, non tenentur eos punire, si pœna jurata digni non sint, quia invalidum fuit ab initio Juramentum, utpote de re illicita; vel licet pœna digni sint, si punitio videatur plus obfutura quam profutura; vel si filius corrigi paratus, veniam petat: nam notabiliter mutatus est status rei: & Juramentum comminatorium habet hanc conditionem tacite intellectam: *Nisi sit melius non servare. Nisi punitio inutilis sit*. Nam sicut Juramentum non est vinculum iniquitatis, ita nec est impeditivum majoris boni, nec vinculum rerum vanarum & inutilium. Idem dic si id accidat, quod si fuisset Juramenti tempore, jurans temerarius ac insipiens haberetur, nam tunc ad id nullatenus se extendit jurantis intentio.

2. Condonatione seu remissione facta ab eo, in cujus solius favorem juratum est, ob subtractionem materiæ, nisi res promissa fuerit principaliter in honorem Dei. Nam hoc ipso quod promissarius promissioni renunciat, tollit juramenti materiam, quod proinde jam non obligat.

3. Commutatione facta a superiore justa de caussa, si promissio facta sit Deo; si vero facta sit in utilitatem hominis, & ab eo acceptata, res promissa potest commutari cum ejus consensu.

4. Irritatione facta ab eo, cui persona seu voluntas jurantis, vel materia juramenti est subjecta, sicut dixi de voto. Nam Juramentum non obligat in damnum seu præjudicium tertii, & fit sub conditione. Nisi contradixerit talis persona: alioqui res jurata esset illicita, utpote contra jus alterius. Si Superior Regularium potest valide, etiam sine caussa, irritare juramenta subditorum, pater filiorum fa-

maritus uxoris, dominus servi circa ea, quæ eorum potestati subjiciuntur, & in iis casibus, in quibus possunt eorum vota irritare. *Ita S. Th.*

5. Si alter non servet promissa, cap. 3. *de Jurejur.* Ratio horum generalis est, quia in juramento promissorio, sicut in Voto & promissione, hæ conditiones generales secundum canones & communem usum includuntur; *Si res non mutetur notabiliter; Si acceptet; Nisi remittat; Si is, cui voluntas vel materia subest, non contradicat, aut aliter disponat; Salvo jure superioris; Si alter stet promissis, suam obligationem impleat*, Unde non impleta conditione cessat obligatio.

6. Demum dispensatione, quæ fieri potest ob justam caussam a superiore habente ordinariam potestatem dispensandi in votis, ut sunt Episcopi, non tamen iis, qui solum habent potestatem delegatam dispensandi in votis: nam juxta stylum Curiæ Romanæ, privilegium dispensandi in Votis distinguitur a privilegio dispensandi in juramentis. *Ita Navar. Azor, Lessius &c.*

Juramentum tamen promissorium, sicut votum, factum in commodum tertii, & ab eo acceptatum, non potest sine ejus consensu relaxari, nec commutari etiam in melius a superiore, cum alter per acceptionem jus ad rem illam acquisierit, nisi in tribus casibus. 1. Ob bonum commune, quod privato præferri debet: ut si quis juratus promiserit alteri beneficii sui resignationem, Episcopus alium multo digniorem & aptiorem judicans, possit illum solvere ab obligatione Juramenti. 2. In pœnam alicujus criminis, in materia, quæ Superioris jurisdictioni subjiceat. 3. Ratione injuriæ juranti illatæ, ut cum Juramentum fuit metu, vel fraude extortum &c.

Quæst. X. *An liceat exigere Juramentum ab eo, qui prævidetur pejeraturus?*

Resp. Non licet personæ privatæ, etiam in judicio. *Ita S. Th.* q. 98. ar. 4. *Sanchez, Reginaldus, Vasquez, Suarez hanc vocant communem doctrinam &c.* Prob. 1. ex S. Aug. serm. 18. de verbis Apost. *Si scit, & cogit jurare, homicida est; ille enim suo perjurio se perimit; sed iste manum interficientis & expressit, & pressit.* 2. Cum tunc nulla sit utilitas exigentis, merito censetur consentire perjurio, & illius occasionem offerre. 3. Tenemur ex caritate impedire peccatum proximi, saltem cum facile possumus. Sed tunc facile potest impediri perjurium, cum nulla sit utilitas exigendi a tali Juramentum. Nec quis habet jus illud exigendi, nisi quatenus ad debitum recuperandum conducit; sed ad hoc non conducit; cum alter prævidetur pejeraturus. Hoc procedit, etiamsi alter sponte se offerat: quia tunc exigens tribueret illi occasionem perjurii exequendi, & consentiret executioni pravæ voluntatis.

Id tamen licet judici ad instantiam partis: quia id exigit juris ordo, & officium judicis, qui debet procedere secundum publicam scientiam, ad quam hoc Juramentum inservit. Quo casu non judex, sed is, qui jus dicere debet, censetur Juramentum exigere. Ita S. Th. *supra*.

Obj. Licet interdum exigere Juramentum ab eo, qui prævidetur juraturus per falsos deos, ut docet S. Aug. in c. *Movet* 22. q. 1. Ergo a pari &c.

Resp. Disparitas est, quod Juramentum quamvis per falsos deos valeat ex parte jurantis ad faciendam fidem, & firmandum pactum, ac proinde possit esse medium utile ad avertendum grave damnum petentis. Licet autem ex gravi necessitate ab aliquo petere id quod potest licite præstare, etsi prævideatur peccaturus. At perjurium cognitum non potest prodesse privato, ideoque non est justa caussa illud non impediendi.

Sed quid, si dubites an alter sit pejeraturus?

Resp. Tunc potes exigere Juramentum in re gravi: Quia in dubio nemo præsumitur malus, aut peccaturus; & hoc potest esse utile ad recuperandum id quod tibi debetur, nec aliter potes illud recuperare.

Quæst. XI. *Quid dicendum de consuetudine jurandi?*

Resp. Quisque tenetur sub mortali consuetudinem jurandi sine necessitate vitare, & contractam evellere. Quia hæc affert morale periculum pejerandi, ut constat experientia, & ex c. 29. de Jurejur. *Ex frequenti & incauta juratione perjurium sæpe contingit.* Et ex S. Aug. Epist. 29. *Jurandi consuetudine & in perjurium sæpe caditur, & semper perjurio propinquatur.* Idem docent S. Chrysostomus homil. 24. ad popul. Isidorus &c. Ratio est, quia hæc consuetudo propter nimiam facilitatem & proclivitatem ex ea contractam constituit hominem in periculo morali jurandi leviter ac temere, ideoque sine consideratione sufficienti ad judicium prudens ac certum de veritate, & consequenter in periculo jurandi falsum. At quisque tenetur sub mortali vitare ac tollere periculum morale peccandi mortaliter; nam *qui amat periculum, in illo peribit*: Eccl. 7. Et quisque tenetur graviter velle efficaciter vitare peccatum morale. Ergo &c. Hinc illud Eccl. 23. *Jurationi non assuescat os tuum, multi enim casus in illa... Vir multum jurans implebitur iniquitate, & non discedet a domo illius plaga.*

Quod verum est etiam de consuetudine jurandi absque advertentia an juretur, necne, ut recte docent Suarez, Sanchez &c. quia hæc consuetudo exponit periculo proximo incidendi in Juramenta falsa, quæ quamvis inadvertenter & sine animo jurandi prolata sint, habent tamen turpitudinem ac difformitatem objectivam, ob quam graviter disconveniunt naturæ rationali, & ratione cujus homo tenetur ea non velle, neque in se neque in caussa; quippe exterius sonant perjurium, & eum sensum ingerunt audientibus. Hæc autem juramenta indeliberata sunt sufficienter voluntaria ac libera in caussa nempe in consuetudine, & in negligentia eam extirpandi. A fortiori id verum est de consuetudine jurandi advertenter & indiscriminatim, sive verum sive falsum, vel jurandi inadvertenter circa rei juratæ veritatem: quia exponit se proximo periculo jurandi falsum. *Ita Suarez, Azor, Sanchez, & alii.*

CAPUT V.

De vitiis & Peccatis Religioni oppositis.

Nota. Peccata Religioni opposita sunt ex genere suo mortalia, & cæteris paribus graviora iis, quæ sunt contra alias virtutes morales: nam opponuntur virtuti inter morales præstantissimæ. Hæc da-

duplicis generis sunt: alia quæ opponuntur per excessum, & nomine superstitionis comprehenduntur, non quod Deus nimium vero cultu coli possit, cum sit infinito honore & amore dignus; sed quod adhibeatur cultus inordinatus, ac vitiosus. Alia per defectum, quæ irreligiositatis nomine exprimuntur.

ARTICULUS I.

De Superstitione, & ejus speciebus.

Quæst. I. QUid est *Superstitio?*

Resp. 1. Est cultus inordinatus ac vitiosus veri vel falsi numinis. Unde duplex est generatim, una ex parte rei cultæ, & est cultus falsi numinis; & alia ex parte modi colendi, qua verus Deus, sed modo inordinato colitur, & dicitur vitiosus cultus veri Dei.

Quæst. II. *Quotuplex est species Superstitionis?*

Resp. 1. Duplex est ex parte modi colendi verum Deum, scilicet cultus falsus, & superfluus. Cultus falsus est, cum falsa miracula prædicantur, vel scriptis mandantur, & sic verorum fides enervatur; vel falsæ Reliquiæ obtruduntur, vel cum auctoritate propria proponitur aliquid tamquam institutum a Deo vel ab Ecclesia, quod reipsa non est; vel adhibentur cæremoniæ veteris legis, quæ sunt a Deo repudiatæ; vel cum laicus Deum colit tamquam publicus Minister Ecclesiæ. Hæc superstitionis species est semper ex se mortalis: quia gravem irriverentiam Deo infert, graviterque repugnat ejus honori ac cultui; qui sola veritate nititur. *Spiritus est Deus: & eos qui adorant eum, in spiritu & veritate oportet adorare.* Joan. 4.

Cultus superfluus est modus veri Dei colendi præter Dei & Ecclesiæ institutionem, aut communem fidelium usum, & inutilis ad honorem Dei, & ad excitandam spiritus devotionem, vel domandam concupiscentiam, ut orare adhibito certo numero, situ, colore cereorum; non nere die Sabbati in honorem B. M. interim aliis servilibus insistendo &c. Nam superfluum est medium quod fini non congruit: finis autem divini cultus est honor Dei per subjectionem mentis, & corporis. *S. Th. qu. 93. art. 2.* Et cum exterior Dei cultus ad interiorem ordinetur, omnis ille, qui ad interiorem non conducit, superfluus est, qualiscumque illum adhibentis sit intentio. Hæc superstitio, juxta communem sententiam, est solum venialis, modo actio aliunde nulla lege sit prohibita, & absit scandalum, & contemptus cæremoniarum Ecclesiæ ac communis fidelium usus: quia & materia levis, & irreverentia non censetur gravis ob simplicitatem. Secus si fiat post prohibitionem superioris. Si tamen in Missa, vel administratione Sacramentorum, relictis rubricis, aliæ cæremoniæ etiam pro sua devotione & secluso contemptu adhiberentur, videtur non posse excusari a mortali, ob materiæ gravitatem, & periculum grave, & gravem præsumptionem.

Cultus dicitur etiam superfluus ratione certitudinis vanæ, id est, non nixæ promissione divinæ; ut cum quis certo credit se e tali morbo vel periculo liberandum, gestando imaginem, vel reliquias Sanctorum, vel verba Scripturæ &c. Quia licet hæc pia sint; tamen a talibus nullus effectus absolute & infallibiliter expectari potest, cum nullam habeant virtutem naturalem, nec divinam promissionem absolutam:

Resp. 2. Quinque sunt species superstitionis ex parte objecti, quod colitur, seu cultus falsi numinis, nimirum Idololatria, divinatio, vana observantia, ad quam revocantur Maleficium, & Magiæ.

Quæst. III. *Quid, & quotuplex est Idolatria?*

Resp. 1. Idololatria est supremus ac divinus cultus creaturæ exhibitus; sive est actus, quo cultus supremus & soli Deo debitus tribuitur creaturæ, ut oblatio sacrificii facta idolo, & quodvis signum honoris, quo quis creaturæ tamquam Deo se submittere intendit, v. gr. genuflexio, suffitus &c. Hinc patet, esse scelus maximum, cum per illam honor soli Deo vere debitus tribuatur creaturæ, & sic gravissima injuria Deo inferatur; sicut in Rep. maximum crimen est, subditum pro rege agnoscere, eique regium honorem deferre. Hinc a S. Greg. Naz. orat. 38. Idololatria vocatur *Extremum & primum malorum*; & Tertul. lib. de Idololatria c. 1. *Principale crimen generis humani.*

Sunt autem per se tria signa externa propria latriæ, nempe Sacrificium, Templum, & Altare, quæ proinde sine gravi crimine nulli creaturæ offerri possunt. Alia vero signa, quibus Deus colitur, ut genuflexio, inclinatio capitis, latriæ vel inferiori cultui convenire possunt, & ab intentione vel a circumstantiis determinantur.

Resp. 2. Triplex est Idololatria, alia perfecta, qua quis divinum honorem idolo defert; quia falso putat esse Deum. Alia minus perfecta, cum quis creaturæ cultum externum soli Deo debitum defert, non credens eam habere divinitatem, sed ex pravo affectu, v. g. ex odio veri Dei, vel cupiditate aliquid a diabolo aliave creatura obtinendi: hæc ob malitiam voluntatis est crimen gravius quam perfecta. Et alia simulata, cum quis sine existimatione Divinitatis, & interno affectu colendi, sed ex solo metu mortis, supremum cultum creaturæ exterius solum exhibet. Hoc est etiam semper mortale peccatum: nam continet gravem injuriam ac irreverentiam in Deum, deferendo creaturæ honorem externum soli Deo debitum: Estque crimen læsæ majestatis divinæ: sicut qui externis signis subdito honorem regium externum serio præstaret; committeret crimen læsæ majestatis humanæ. Est etiam mendacium perniciosum contra Religionem, ac confessionem fidei, cum cultus exterior sit signum interioris.

Quæst. IV. *Quid & quotuplex est Divinatio?*

Resp. 1. Divinatio est significatio, vel inquisitio occultorum ope dæmonis expresse vel tacite invocati. Dico, *occultorum*, id est quæ ab homine propria industria cognosci nequeunt. Quod si res illæ a solo Deo cognosci possunt, ut sunt secreta cordis, & futura libera, involvitur tacita idolatria; quia dæmoni tribuitur honor divinus, ei attribuendo quod est Dei proprium, & ab eo expectando quod a solo Deo obtineri potest. Si vero sint tales, quas dæmon naturaliter scire potest; ut sunt actus externi hominum præsentes vel præteriti, est nihilominus mortalis culpa; quia continent invocationem & societatem saltem implicitam cum dæmone jurato Dei hoste, quod quamdam defectionem a Deo, & gravem in eum irreverentiam continet.

Resp. 2. Divinatio ex parte pacti duplex est: nam alia fit cum expressa invocatione dæmonis, su pa-

pactione cum eo; ut cum quis verbis dæmonem invocat, vel aliquid usurpat, per quod putat dæmonem cooperari. Alia fit cum invocatione tacita & implicita; ut cum ad occultorum notitiam obtinendam adhibentur media vana & improportionata; tunc enim talis notitia non potest expectari nisi a dæmone, cum constet ejusmodi signa vana a Deo non esse instituta, nec a bonis Angelis exiberi; nec habere connexionem naturalem cum illa, ut dum quis cupit furem cognoscere invertendo cribrum, aut proferendo certa verba.

Resp. 3. Divinatio ex parte medii multiplex est; scilicet Præstigium, cum dæmon variis apparitionibus oculos perstringit; Necromantia, quæ fit per mortuos in speciem suscitatos; Chyromantia, quæ per lineas manus; Aruspicum, quod per viscera animalium; Auspicium, quod per motum, situm, aut numerum avium; Augurium, quod per garritum avium; Astrologia judiciaria, quæ per situm ac concursum syderum; Sors divinatoria, item divinatio, quæ fit per somnia, vel signa in aere, aqua, igne, corporibus terrestribus apparentia &c. Sed communi sententia hæc omnia inter se specie morali non differunt; quia non habent malitiam notabiliter inter se diversam.

Nota. 1. Aliquos effectus naturales, v. gr. serenitatem, pluviam, tempestatem conjicere licet ex avium & animalium motu, garritu, volatu; nam hæc sunt proportionata cognitioni talium, saltem probabili.

Nota. 2. Duplex est Astrologia; alia naturalis & licita, qua ex syderum concursu prænunciantur eclypses, venti, pluviæ, frigus, æstus, & similes effectus, qui cum illis connexionem naturalem habent. Alia judiciaria, qua ex syderum concursu futura libera prædicuntur. Hæc a Scriptura, patribus, & multis Conciliis, & utroque jure, & a Sixto V. Const. 17. graviter damnatur ac prohibetur; cum actus liberi non possint per astra cognosci, quippe qui ab astris non pendent, sed a sola voluntate libera. Sicque Astrolgia illa continet superstitionem, sicut aliæ divinationes, cum fundetur in astris tamquam in signis. Quod si fundetur in astris tamquam in caussis, erit etiam hæresis, nam tollitur libertas humana.

Nota. 3. Triplicis generis sunt Sortes, nempe divisoriæ, consultoriæ, & divinatoriæ. Divisoriæ sunt eæ, quibus decernitur cui aliquid tribuendum sit. Licite adhibentur sive ad hæreditatis divisionem, sive ad litis compositionem, quando jus utriusque partis apparet æquale, & utraque pars in sortitudinem consentit. Item quoties non apparet ratio, cui alter alteri in aliquo commodo vel incommodo debeat præferri, ex Prov. 18. *Contradictiones comprimit sors; & inter potentes quoque dijudicat*. Nam non sunt superstitiosæ, quia non assumuntur ad investigandum aliquid occultum; nec injustæ, cum ordinentur ad quemdam contractum, in quo æqualis est contrahentium conditio, ut res sit illius, cui sors obtigerit. Sortes tamen omnes vetitæ sunt in electionibus Ecclesiasticis, c. 3. *de sortib.* Nec licet etiam officia sæcularia sorte distribuere, ob periculum eligendi indignum aut minus dignum. Nam beneficia & officia tum Ecclesiastica, tum sæcularia conferri debent dignioribus, qui non sorte, sed diligenti inquisitione rationis cognosci possunt.

Sortes consultoriæ, quibus inquiritur quid in aliqua re obscura sit agendum, sunt illicitæ, nisi ex inspiratione divina fiant, quia continent saltem tentationem Dei, & periculum deceptionis diabolicæ. Imo sunt superstitio, si a dæmone cognitio expectetur. Quare sub anathemate prohibentur, c. *Sortes* 26. q. 5.

Sortes divinatoriæ, quibus inquiritur res occulta vel futura, ut si quis ex taxillorum projectione & dispositione divinet, quis sit obtenturus victoriam, beneficium &c. sunt vera superstitio: nam sunt medium vanum & improportionatum huic effectui, ideoque intervenit in iis tacita dæmonis invocatio, & graviter prohibentur multis Canonibus, *caus.* 26. q. 5.

Nota. 4. Licet aliqua somnia possint a Deo immitti, qui tamen facile & temere somniis credit, non excusatur a gravi culpa, etsi dicat se credere illa esse a Deo. Quia morali periculo dæmoniacæ deceptionis se exponit, & quantum est ex se vult illis credere, etiamsi a dæmone sint. Ita Suarez. *Multos enim errare fecerunt somnia, & exciderunt sperantes in illis*. Eccl. 34. Quando autem somnium ad peccatum, vel ad aliquid imprudens aut vanum impellit, aut post somnium homo remanet animo turbato & minus prompto ac propenso ad opera virtutum, certum est illud non esse a Deo.

Itaque divinatio per somnia, cum quis illis utitur quasi certis regulis ad cognoscendum, vel omittendum aliquid circa vitæ Christianæ aut civilis officia, aut circa futura libera, est mortale peccatum superstitionis: nam his somniis se immiscet diabolica deceptio, & sic tacita cum dæmone initur societas. Hinc graviter prohibetur a Deo, Levit. 19. *Non augurabimini, nec observabitis somnia*. Et Deuter. 18. *Nec inveniatur in te qui observet somnia, &c. omnia enim hæc abominatur Dominus*.

Quæst. V. *Quid & quotuplex est observantia vana?*

Resp. 1. Observantia vana est Superstitio, qua ad effectum aliquem obtinendum adhibentur media vana, inutilia, & improportionata; vel qua quis ex observatione eventus fortuiti actiones suas vane dirigit. Non differt a divinatione, nisi quod hæc ad cognitionem occultorum ordinetur; illa vero ad effectum externum, vel opus observantis. Quare quæ dicta sunt de divinatione, debent cum proportione accommodari vanæ observantiæ.

Resp. 2. Dividitur 1. In eam, quæ fit cum expressa dæmonis invocatione, seu pactione; ut cum quis verbis dæmonem invocat, vel usurpat aliquid, per quod scit dæmonem operari: & in eam, quæ fit cum implicita ac tacita invocatione dæmonis, ut cum sine invocatione verbis facta adhibentur ad aliquid assequendum media vana & improportionata, nec a Deo instituta.

Dividitur 2. In tres species. Prima est ars notoria, qua ad scientiam aliquam repente & sine studio acquirendam usurpantur media vana & improportionata, ut verba ignorata, certæ preces, aliqua potio &c. & tunc tribuitur dæmoni, quod soli Deo convenit, scilicet infundere scientiam. Secunda est observantia sanitatum, qua ad sanandos morbos hominum vel animalium, vel vitam ac valetudinem conservandam adhibentur media vana, & per se ina-

inania, ut certa signa, nomina ignota, cæremoniæ inanes, certæ figuræ, numeri, characteres ignoti &c. aut etiam remedia naturalia: sed quibus aliqua frivola seu vana adjunguntur tamquam necessaria, ut herbæ collectæ in vigilia S. Joannis Baptistæ; aut etiam adhibeantur preces, verba Scripturæ, gestatio reliquiarum, vel schedarum verbis Evangelii inscriptarum cum vana circumstantia, ut si inserantur aliqua falsa, apocrypha, incerta, aut verba ignota, ineptave; vel si vis & efficacia precum constituatur in modo eas scribendi vel proferendi, aut in tali charta, tali figura, tali hora: vel si preces, verba Scripturæ, gestatio reliquiarum adhibeantur cum certa persuasione obtinendi sanitatem aut alios effectus, puta non moriendi sine confessione, vitandi infortunii &c. Tertia est observantia eventuum, qua quis ex eventu fortuito conjicit aliquid prosperi vel adversi, & inde actiones suas moderatur: ut si quis mane domo egrediens, pedem offendat & ideo domum revertatur timens aliquid infausti, vel si quis credat aliquos dies esse infaustos; ideoque negotia omittat, alios vero faustos, quibus ea conficiat: quod prohibetur, cap. *Quis* 26. q. 7. Nam cum ista nullam habeant vim naturalem, vel supernaturalem ad ea mala vel prospera annuntianda, nec cum illis connexionem habeant, observantur ut signa vana, quibus cooperatur dæmon, ut animos hominum talibus vanitatibus implicet; & a Deo, ac virtutibus avertat.

Nota. Cognoscitur & fit vana observantia, 1. Si ad effectum aliquem obtinendum adhibeatur aliquid, quod nullam habet vim seu proportionem naturalem, nec a Deo per se vel per Ecclesiam institutum est ad talem effectum, aut communi usu fidelium approbatum; tunc enim non potest effectus expectari nisi a dæmone, cum Deus se vanis rebus non immisceat: ideoque tunc est saltem tacita dæmonis invocatio, & cum eo pactio: ut si quis gestet amuleta, ligaturas, simulacra falsis characteribus consignata, contra vulnera, vel subitam mortem &c. 2. Si medio naturali vel supernaturali adjungatur aliqua res, vel circumstantia falsa aut vana tamquam necessaria & efficax: quia cum illa non sit verum medium, necesse est, ut adhibeatur instar signi, quod cum non sit a Deo, continet pactum occultum cum dæmone, & ejus invocationem implicitam. 3. Cum preces, vel verba sacra, aut reliquiæ usurpantur cum certa persuasione obtinendi infallibiliter effectum. Nam cum neque ex natura sua, neque ex promissione divina habeant vim infallibilem, absolutam, effectus non potest infallibiliter expectari nisi a dæmone: ut si recitentur preces promittentes recitantibus mortis subitæ, vel certi periculi vitationem; nullæ enim preces talem vim absolutam & infallibilem habent. *S. Antoninus*. Secus si proferantur verba Scripturæ, aut gestentur reliquiæ, vel recitentur quædam preces, quæ nec falsum, nec vanum contineant, ad obtinendum aliquid a Deo, si saluti nostræ expedire judicaverit; non tribuendo illis vim certam & absolute infallibilem; hoc enim pium ac bonum est, modo nulla vana circumstantia contamineturr. 4. Cum ex rebus vel verbis sacris effectus vanus expectatur, ut si proferantur verba sacra, ut annulus moveatur: nam virtus divina non efficit vana & inutilia, & ideo ista referuntur saltem tacite ad dæmonem, qui maxime cupit rebus vel verbis sacris honorari.

Quæst. VI. *Quid est Magia?*

Resp. Magia generatim est ratio efficiendi mira, hoc est, quæ habent caussam occultam, sed creatam, ac proinde quæ non superant vires naturales hominis vel Angeli: in quo mira differunt a miraculis, quæ superant vires omnes naturales, & a solo Deo fieri possunt. Duplex est Magia, naturalis & superstitiosa. Naturalis est ratio efficiendi mira industria humana absque dæmonis opera, unde est licita. Magia superstitiosa & illicita est ratio efficiendi mira ope dæmonis, estque species vanæ observantiæ. Hæc duplex est ratione finis, seu effectus: nam vel exercetur ad ostentationem, aut commodum proprium vel alienum, & vocatur simpliciter Magia: vel fit ad nocendum aliis, & tunc dicitur Maleficium.

Quæst. VII. *Quale peccatum est Divinatio, & quanam vana est observantia, ac Magia?*

Resp. Est semper de se mortale, a quo sola ignorantia invincibilis excusat, qualis non est in rudibus, qui moniti, se ab ea non abstinent, vel qui in dubio eam exercent. Nec potest esse veniale ratione materiæ. *Est communis sententia*. Prob. 1. Ex Deut. 18. *Cave, ne imitari velis abominationes illarum gentium. Nec inveniatur in te . . . qui ariolos sciscitet, & observet somnia atque auguria, nec sit maleficus, nec incantator, nec qui Pythones consulat, nec divinos, aut quærat a mortuis veritatem. Omnia enim hæc abominatur Dominus, & propter istiusmodi scelera delebit eos*. 2. Ex Patribus, & multis Conciliis. 3. Ex cap. *de sacrileg.* ubi Sacerdos, qui ex astrolabio auctorem furti inquirere voluit, etsi sine intentione invocandi dæmonem, gravissime peccasse dicitur, & a ministerio altaris per annum integrum suspenditur. 4. Quia in talibus continetur invocatio dæmonis, & pactio quædam cum eo vel expressa, vel saltem implicita seu tacita. Nam quoties ad cognitionem, aut effectum aliquem obtinendum adhibetur aliquid vanum, & per se ad id inutile, nec a Deo vel ab Ecclesia institutum, necesse est, ut talis cognitio vel effectus expectetur a dæmone, & ejus opere obtineatur: cum obtineri nequeat per vim talis medii, utpote per se inutilis & improportionati, nec a Deo, qui res illas vanas non instituit, nec iis utitur; nec a bonis Angelis, qui nil agunt nisi Dei jussu: unde tunc facto invocatur dæmon, a quo id expectatur, & cum eo initur quædam societas, usurpando ea, quibus se immiscet & cooperatur. Omnis autem invocatio, pactio, vel societas etiam implicita cum dæmone, perpetuo Dei hoste, in quavis re est graviter injuriosa Deo, & in ejus contemptum cedit; cum homo relicto Deo ad hostem ejus infensissimum honoremque divinum affectantem confugiat: quod est crimen læsæ majestatis divinæ, sicut in Rep. societas & commercium cum hoste Principis est crimen læsæ majestatis, præsertim si ille conetur in omnibus actionibus Principi contumeliam inferre. Hinc illud 1. Cor. 10. *Nolo vos socios fieri Dæmoniorum*.

Nec obstat quod aliquis testificetur se renuntiare omni pacto, quia reipsa facit contra suam testificationem, hoc ipso quod medium vanum usurpat: nam facto ipso opem dæmonis implorat, & vult tacitum pactum; volens uti rebus vanis & improportionatis ad aliquid obtinendum; cum illud non pos-

sit

fit expectati, nec obtineri nisi a dæmone, qui solus talibus rebus cooperatur, & se immiscet: testificatio autem facto contraria nil excusat, & est illusoria. Gravius tamen crimen est, si invocatio & pactio sit explicita, cum sit expressa voluntas dæmonem verbo aut facto invocandi, ideoque in confessione explicari debet. *Omnes igitur artes hujusmodi vel nugatoriæ, vel noxiæ superstitionis, ex quadam pestifera societate hominum & dæmonum, quasi pacta quadam infidelis & dolosa amicitia constituta penitus sunt repudianda & fugienda Christiano*. S. August. lib. 2. de Doctr. Christiana c. 33.

Hinc mortaliter peccant, 1. Qui occulta vel futura per media vana & improportionata inquirunt, prædicunt, enuntiant, vel qui tales consulunt, aut eorum dictis fidem certam adhibent. Item qui alios de fortuna consulunt serio, vel cum scandalo: si autem joco tantum, nec fides adhibeatur, & scandalum absit, dicitur esse solum veniale, quia superstitio non est perfecta, nec seria. Obstat tamen quod consulens cooperetur peccato mortali alterius, ideoque mortaliter peccet, nisi uterque joco tantum agat: nam tunc videtur peccare solum venialiter. 2. Qui notitia ex divinatione parta utuntur tamquam certa, vel actiones suas secundum eam dirigunt. 3. Qui ad aliquid obtinendum media inepta & improportionata adhibent; etiam joci caussa, sed ex quadam curiositate, ut experiantur quid casu accidat, quamvis putent totum esse vanum, & futile; nam ii tentant experiri, an dæmon de facto se illis mediis immisceat: ergo tentant cum dæmone societatem habere, quod mortale est, etsi joco fiat. *Ita Castrop. La-Croix &c.*

Quæst. VIII. *Quid est Maleficium?*

Resp. Est ratio nocendi aliis ope dæmonis; unde continet triplicem malitiam mortalem, scilicet contra Religionem, caritatem, & justitiam. Duplex est. Aliud dicitur veneficium, quo alicui in propria persona, vel animalibus damnum infertur, morbis, doloribus, morte &c. fitque multis modis, utendo vel caussis naturalibus cognitis ope dæmonis, aut signis: ut cum imagines pinguntur in aliqua parte, & tunc alii læduntur in simili parte corporis, vel signa quædam aliorum corporibus vel vestibus applicando, quibus durantibus male afficiuntur. Aliud est amatorium seu philtrum, quod adhibetur ad carnalem amorem, vel odium excitandum, dæmone humores, & phantasiam commovente; unde oritur gravis tentatio, quæ tamen libertatem non adimit: quare qui philtro infecti in rem veneream consentiunt, vere peccant mortaliter.

Porro maleficium tolli potest, 1. Exorcismis, oratione, pœnitentia, jejunio, & aliis pietatis operibus. 2. Remediis ex medicina petitis. 3. Destructione, seu combustione signorum, quibus annexum est pactum, præcise ut operum diaboli, ex Rituali Romano *de Exorcismis*. At non licet illud tollere per aliud maleficium, vel superstitionem, cum sit intrinsece malum invocare dæmonem, vel ad id inducere.

Nota. Divinatores, magi, & malefici non sunt absolvendi, nisi omne pactum cum dæmone & commercium abjurent ac dissolvant, & omnia signa, artis magicæ instrumenta, libros, schedas, ligaturas comburant, & damna illata resarciant. Quod si chyrographum dæmoni dederint; non necesse est illud ab eo extorqueri, nam ad ejus destructionem sufficit pœnitentia.

ARTICULUS II.

De Irreligiositate.

Irreligiositas est peccatum, quo Deus in se, vel in rebus, aut personis sacris inhonoratur; Quintuplex est species, scilicet, blasphemia, tentatio Dei, sacrilegium, simonia, & perjurium, de quo jam egi.

Quæst. I. *Quid est blasphemia & quotuplex?*

Resp. 1. Blasphemia est locutio contumeliosa in Deum. Triplex est specie diversa: nempe hæreticalis, imprecativa, & mere dehonestativa.

Hæreticalis est ea, quæ hæresim continet, & sic duplicem habet malitiam mortalem, nempe contra fidem, & religionem. Fit vel attribuendo Deo id quod ei non convenit, ut si dicatur tyrannus, crudelis, injustus &c. Item, O miserum Deum? Vel de eo negando quod ei convenit, ut si dicatur non esse omnipotens, bonus, misericors, non curare nostra, non prospicere rebus humanis, non omnia esse bene ordinata, dæmonem esse Deo meliorem, fideliorem &c. vel tribuendo creaturæ quod Dei proprium est, ut si dicatur dæmon aliquid creasse, vel mundum regere &c.

Hinc hæreticalis est hæc Blasphemia: *Denego Deum Christum*; quia denegatur Deo existentia aut dominium: & ista: *Denego Evangelia*; quia denegatur Deo veritas infallibilis. Item si dicas: *Denego Deum, si hoc ita non est*: quia negare Deum etiam sub conditione cujusvis objecti, est negare quod Deo proprium est, scilicet existentiam a quolibet objecto creato independentem. Si tamen non crederetur error per blasphemiam expressus, tunc non committeretur hæresis, sed grave peccatum contra confessionem externam fidei, & aliud contra honorem Dei.

Imprecativa est ea, qua quis Deo malum imprecatur; uti si dicas: *Utinam Deus non esset! Non haberet potentiam! Sit maledictus, pereat Deus &c.* Hæc odium Dei continet.

Mere dehonestativa est ea, qua per modum contumeliæ & contemptus enuntiatur aliquid Deo conveniens, ut illud Juliani, *Vicisti Galilæe*: aut indignanter, irreverenter, irrisorie, exprobrative, contumeliose nominatur Christi mors, caput, vel sacramenta, mysteria, ut cum ex ira profertur contumeliose mors Dei; nam illa tunc dicuntur de Deo tamquam contemptibilia, & vituperabilia; & in his magnus Dei contemptus apprehenditur, unde graviter prohibentur, cap. *Si quis*, 22. q. 1.

Revocantur ad blasphemiam alia signa contra Deum, licet verba non adsint, ut in cælum spuere, infrendere dentibus &c. Item blasphemiæ sunt vituperia & verba contumeliosa tum contra res sacras, cum ad Deum eorum auctorem redundent; tum contra Sanctos, (quia ut ait S. Thom. qu. 13. art. 1.) sicut Deus in Sanctis suis laudatur, in quantum laudantur opera, quæ Deus in Sanctis efficit; ita & blasphemia, quæ fit in Sanctos, redundat in Deum, qui in iis elucet specialiter; cum habeant eximiam sanctitatem, quæ est excellentissima divinæ naturæ participatio, & ad hoc sufficit virtualis habitudo in

Deum,

Deum. Quare cap. 2. *de maledict.* graviter punitur, *si quis contra Deum, vel aliquem Sanctorum suorum, & maxime Beatæ Virginis, linguam in blasphemiam publice relaxare præsumpserit*.

Imo blasphemia est maledicere creaturis irrationalibus, quatenus sunt creaturæ Dei, vel ejus instrumenta, ut tempestati: nam iis maledicere sub ea ratione, est maledicere creatori, S. Thom. qu. 76. art. 2. Blasphemia tamen immediate in Deum prolata gravior est quam in Sanctos; nam gravius est Deum in seipso contumelia afficere, quam repræsentatum in Sanctis: & in his quam in aliis creaturis.

Rursus blasphemia, sicut laus Dei, cui directe opponitur, alia est cordis, seu mere interna; alia oris seu externa, quæ verbis vel aliis signis externis exprimitur. *Ita S. Th. q. 14. art. 1.*

Quæst. II. *Quale peccatum est blasphemia?*

Resp. Omnis blasphemia est per se peccatum mortale, nec admittit levitatem materiæ. Quia quælibet Dei contumelia, vel maledictio est gravis injuria, & contemptus Dei: nam per eam infinita Dei majestas positive deprimitur & dedecoratur. *Nihil horribilius blasphemia qua ponit in excelsum os suum*, ait S. Hieron. lib. 7. in Isa. cap. 18. Hinc illud, Psal. 36. *Maledicentes ei disperibunt*. Et in lege veteri morte puniebatur. Levit. 24. *Qui blasphemaverit nomen Domini, moriatur*.

Nota 1. Ad mortalem blasphemiam non requiritur intentio expressa ac formalis Deum inhonorandi; sed virtualis & interpretativa sufficit, nempe cum quis libere profert ea, quæ ex propria significatione, vel communi apprehensione, & ex modo proferendi, aliisve circumstantiis Dei inhonorationem continent, quamvis id fiat sine ullo pravo in Deum affectu, sed ex joco, vel ad iram aut indignationem exprimendam. Quia hæc per se tendit in gravem Dei inhonorationem; & reipsa gravis est irreverentia & inhonoratio Dei, assumere verba ei contumeliosa, ad jocum vel iram exprimendam. Gravior tamen injuria esset, si hoc fieret ex directa intentione Deum inhonorandi, vel ex animo in Deum irato: & tunc sæpe conjungitur cum odio saltem abominationis in Deum.

Nota 2. Blasphemia hæreticalis, & imprecativa debet declarari, ut plura peccata specie diversa. Nam prior præter irreligiositatem seu contumeliam Dei, continet malitiam hæresis, si adsit assensus internus; vel si desit, negationis externæ fidei contra præceptum confitendi fidem: posterior vero malitia odii Dei contra caritatem Dei. Itemque blasphemiæ prolatæ contra Sanctos differunt specie ab iis, quæ proferuntur contra solum Deum. Nam irreverentia, quæ fit contra aliquem Sanctum, semper habet duplicem malitiam; unam contra duliam; quæ inclinat ad colendum Sanctos propter eorum excellentiam supernaturalem creatam, & alteram contra virtutem religionis, quæ præcipit cultum Dei propter excellentiam increatam Dei: ex illa enim irreverentia in Sanctos redundat irreverentia in ipsum Deum propter peculiarem conjunctionem, quam habet cum Sanctis. Et licet non intendatur irreverentia Dei, sufficit tamen indirecta volitio ad contrahendam malitiam. Imo blasphemiæ contra B. V. differunt specie ab iis, quæ proferuntur contra alios Sanctos; cum hyperdulia, qua colitur Dei mater, specie differat a dulia, qua coluntur alii Sancti, propter diversitatem maximam excellentiæ, in qua fundatur cultus Deiparæ. Blasphemiæ vero in alios Sanctos omnes pertinent ad eamdem speciem, cum sint omnes contra duliam. *Ita Delugo*.

Nota 3. Qui habet consuetudinem blasphemias proferendi, vel sibi, aut aliis dæmonem, aut grave malum imprecandi, tenetur sub mortali efficaciter proponere, & serio conari eam evellere: alioqui toties peccat, quoties ad eam advertens id omittit: quia vult saltem interpretative permanere in morali periculo peccandi, cum pravus habitus ad similes actus vehementer pertrahat, & pariat necessitatem moralem peccandi. Et quamdiu eam consuetudinem non retractat, nec curat emendare, imputantur ei ad culpam mortalem blasphemiæ omnes quas ex ira aliqua, aut alio passionis motu, etsi sine advertentia ad verborum sensum, profert. *Ita Toletus, Delugo, Sanchez; & alii multi*. Quia sunt sufficienter voluntariæ ac liberæ in causa non retractata, & quam emendare non curat. Quod si contritione elicita quis interim dum diligenter curat illum habitum extirpare, subinde labitur ex inadvertentia & non ex negligentia, excusatur a culpa, quia blasphemiæ illæ impetu naturali effusæ, non sunt voluntariæ nec in se, nec in sua causa: cum consuetudo, ut supponitur, efficaciter retractata sit, & eam, quantum potest, emendare conetur. *Quicumque vero blasphemantem audierint; eum verbis acriter objurgare teneantur, si citra periculum suum id fieri posse contingat: eumdemque deferre, vel notificare apud Judicem Ecclesiasticum seu Sæcularem intra triduum debent*, ait Leo X. in Conc. Later. V. sess. 9.

Nota. 4. Appellatio nominis Dei, vel Jesu, vel Sanctorum, per modum loquendi, non tamen contumeliæ, ut *O Jesu! Deus bona &c.* licet non sit blasphemia, est tamen vana usurpatio nominis Dei, & culpa venialis contra Religionem. Nam sanctum & terribile nomen Domini usurpare sine reverentia ac pietate, sed tamquam modum loquendi, est habere illud tamquam aliquid profanum, ideoque est irreverentia. Unde prohibetur Eccli. 23. *Nominatio Dei non sit assidua in ore tuo, & nominibus Sanctorum non admiscearis: quoniam non eris immunis ab eis*, id est, a peccato irreverentiæ contra eos.

Nota 5. Assidua nominatio dæmonis licet sine imprecatione, sed per modum loquendi, cum Christianum non deceat, omnino vitanda est; & ratione scandali potest esse grave peccatum; notat Laym.

✠ S. M. Bened. XIV. singulari studio, atque zelo nefarium Blasphemiæ scelus ex Ecclesiastico statu eliminare contendens, præter pœnas, quas pro compescendis in Urbe Blasphemiis præscripsit, *Brevi*, quod incipit, *Ad execrabile Blasphemiæ scelus &c.* Congregationi Venerabilium S. R. E. Cardinalium in tota Republica Christiana Generalium Inquisitorum adversus hæreticam pravitatem injunxit, quatenus hortarentur Ecclesiastici status Archiepiscopos, seu Ordinarios quoscumque, ut ipsi alicui Archiconfraternitati, seu Confraternitati sub quolibet titulo, seu invocatione canonice erectæ, & institutæ, in qua viri, tum doctrina, tum pietate præditi adscripti reperiantur, nonnullas regulas, seu constitutiones a S. Carolo Borromeo pro Congregatione, seu

Confraternitate Correctorum earumdem Blasphemiarum sancitas, præscriptas, & accommodatas unire fatigant, studeant, & adnitantur. Ut autem Confratres ad præfatas Regulas observandas excitet, indulgentiam plenariam largitur.

Primo. Omnibus & singulis virilis sexus, qui dictas Confraternitates in posterum ingredientur, die primo eorum ingressus, si vere pœnitentes, & confessi Eucharistiam sumpserint.

Secundo. Tam descriptis, quam pro tempore describendis Confratribus, in cujuslibet eorum mortis articulo, si vere pœnitentes, & confessi, ac sacra Communione refecti, vel quatenus id facere nequiverint, saltem contriti nomen Jesu, ore, si potuerint, sin minus corde, devote invocaverint.

Tertio. Iisdem contritis, confessis, & Eucharistia refectis, si Ecclesiam, seu Cappellam, vel Oratorium suarum respective Archiconfraternitatum, seu Confraternitatum in tribus anni festis diebus per Ordinarium semel tantum eligendis, ac specificandis, a primis vesperis usque ad occasum Solis devote visitaverint, & ibi pro Christianorum Principum concordia, Blasphemiæ, & hæresum extirpatione &c. pias ad Deum preces effuderint.

Quarto. Eamdem indulgentiam impertitur omnibus utriusque sexus Christifidelibus, qui supra dicto modo, Ecclesiam, seu Ecclesias, a dictis Ordinariis designandam, seu designandas, in qua, seu quibus de eorumdem Ordinariorum licentia in quatuor anni feriatis, seu non feriatis, seu Dominicis diebus per ipsosmet Ordinarios specificandis devote visitaverint.

Demum centum dies de injunctis, seu quomodolibet debitis pœnitentiis in forma Ecclesiæ consueta relaxat, si Congregationibus seu publicis, seu privatis suarum Confraternitatum interfuerint, si devium ad viam salutis reduxerint, vel pietatis, caritatisque opus pro Blasphemiæ vitio evellendo exercuerint, si demum interfuerint concionibus, seu prædicationibus ter in anno contra execrabile Blasphemiæ scelus feriendis, juxta S. Caroli Borromæi regulas; quas Italico idiomate, ut missæ sunt ad Ordinarios, subnectimus. ✣

✣ REGOLE.

Per li Fratelli Correttori delle Bestemmie.

Primo. Tutte le Persone che saranno aggregate a questa Confraternità, dovranno riconoscere per loro Capo l'Ordinario, e Suoi Successori, procurando d'impiegare ogni loro opera, e studio per adempiere tutte quelle cose, le quali saranno loro proposte per l'avanzamento di un opera si lodevole, e santa.

Secondo. Dovranno tutti congregarsi in quel luogo, ed in quelle giornate, che saranno destinate dall'Ordinario, o dal Guardiano, e Capo della stessa Congregazione, a fine di conferire circa i mezzi più facili, e proprj per l'estirpazione di un simil vizio, e di stabilire i giorni, ne'quali dovranno i Fratelli, che saranno prescelti, coperti con il cappuccio, quando l'Ordinario così creda più espediente, andare a due per duo in giro per la Città, e Luoghi, a fine d'invigilare alla fraterna, e caritativa correzione de' Bestemmiatori.

Terzo. Avranno l'avvertenza di non lasciar mai senza quella pia Opera le giornate di Festa, nelle quali il Popolo è più numeroso, e pur troppo accadono maggiori scandali, girando sopra tutto per le Botteghe, Osterie, Bettole, e Ridotti.

Quarto. Quando sentiranno qualche Bestemmia, pregheranno il Bestemmiatore (anche inginocchiandosi avanti di lui, se ciò stimeranno opportuno, o necessario) di ricordarsi, che Iddio è il suo Creatore, e Benefattore, e che gli ha dato la lingua per lodarlo, o ringraziarlo, e non per disprezzarlo, e maledirlo, dicendogli poche, e pesanti parole con tutta la carità, e sommissione.

Quinto. Distribuiranno nel giro, che anderanno facendo per tutte le Botteghe, e Case un Ricordo stampato del tenore, che s'inserisce nel fine delle presenti Regole.

Sesto. Sarà cura del Prelato di destinare tre giorni dell'anno in tre diverse Chiese per le Prediche da farsi contra il suddetto Vizio della Bestemmia col precedente invito stampato, ed affisso, ed avrà particolare attenzione, che da'Sacri Oratori si persuadano gli Ascoltanti a correggere caritativamente i Delinquenti, ed a denunciarli in caso, che non giovino le ammonizioni.

Settimo. Saranno obbligati li medesimi Fratelli di esortare con dolcezza, ed a' tempi opportuni li Padri di Famiglia, Maestri di Scuola, Mercadanti, Capi delle Arti, e qualunque ordine di Persone ad invigilare, perchè li loro Figlj, Scolari, Servidori, ed Operarj non bestemmino, correggendoli, castigandoli, e denunciandoli a' Superiori, e ad impedire, che non conversino con Gente di simil vizio, e senza timor di Dio.

Ottavo. Dovranno li Confratelli esser li primi a dar buon esempio nel parlare modesto, nell'esemplarità de' costumi, e nell'umiltà, e mansuetudine per ricavar profitto nella correzione degli altri.

Nono. Faranno ogni tre mesi una Comunione Generale in quella Chiesa grande, e capace di maggior numero di Popolo, che sarà dal Prelato destinata a tale effetto, ed anche in questa occasione si farà una breve esortazione per confermare il Popolo ne' santi proponimenti di fuggire questo vizio esecrando.

Decimo. Finalmente siccome questi Confratelli dal canto loro con santo coraggio adempiranno le proprie incombenze, così dovranno gli Ordinarj, e Governatori con pubblico Editto provvedere, che se alcuno avrà ardire di motteggiare, disprezzare, o rispondere ingiuriosamente a qualunque Fratello, che con carità lo corregga, sarà severamente, ed irremissibilmente anche per la prima volta punito con tre tratti di corda da darsi in pubblico, se sarà Uomo, e della Galera anche perpetua quante volte alle parole si unissero gl'insulti; ed alla frusta, e carcere perpetuo, se sarà Donna, oltre le pene pecuniarie da applicarsi a' Luoghi Pii secondo la qualità, e grado delle Persone delinquenti.

Undecimo. Questa Confraternità (lasciando fermo ad arbitrio dell'Ordinario il Titolo di quella alla quale sarà unita) riconoscerà per Protettrice la Santissima Vergine, ed il Santo Angelo Custode, recitando ogni volta che dovrà adunarsi le Litanie con l'Orazione; *Concede misericors Deus fragilitati nostræ præsidium &c.* e per tre volte l'Orazione: *Angele Dei &c.* al Santo Angelo Custode,

con

con il Salmo; *Laudate Dominum omnes gentes*: e l'Orazione: *Deus qui culpa offenderis, & pœnitentia placaris*.

Ricordo da distribuirsi in tutte le Botteghe, e Case.

FRATELLI DILETTISSIMI ASTENETEVI DALLE BESTEMMIE.

Con ricordarvi.

Primo. Che Dio vi sente.

Secondo. Che Dio presto vi ha da giudicare sopra ogni parola, molto più sopra le Bestemmie.

Terzo. Che Dio vi ha dato la lingua per lodarlo, e benedirlo, e non per offenderlo, e disprezzarlo.

Quarto. Che se vi abusate del Nome di Dio in vita, non saprete, e non potrete invocarlo per vostro ajuto in morte. ✠

Quæst. III. *Quid est tentatio Dei, & quale peccatum?*

Resp. 1. Tentatio Dei est dictum, vel factum, vel omissio ad capiendum experimentum divinæ alicujus perfectionis, ut potentiæ, bonitatis &c. vel voluntatis, per effectum extraordinarium a Deo temere expectatum: Deus autem tentatur dupliciter; 1. Expresse, cum ex directa intentione experimenti sumendi de aliqua Dei perfectione, aliquid fit, vel omittitur; ut si petatur miraculum, ut innotescat Dei potentia, vel ejus in aliqua re voluntas, omissis aliis mediis; vel si quis in puteum saliat ad explorandam Dei in se providentiam. 2. Implicite, & interpretative, quando etsi non intendatur tale experimentum; id tamen fit vel omittitur, quod ad nihil aliud videtur ordinabile, nisi ad explorandum aliquam Dei perfectionem, vel voluntatem; ut si quis nolit uti mediis ordinariis, vel a Deo institutis, ad aliquid quod optat, sperans id a Deo solo, v. gr. sanitatem sine remediis, conservationem vitæ sine cibo & potu: vel si quis velit docere aut concionari sine ullo studio &c. Huc etiam pertinent ex probationes justitiæ vel innocentiæ, quæ fiunt per ferrum candens, vel aquam, aut per duellum, aut aliter &c. damnatæ, cap. *Mennam*, 2. q. 5. & cap. ult. *de purgat. vulg.* Si tamen ista fierent ex intentione experiendi, an Deus innocentiam hoc etiam modo tueatur, esset tentatio Dei expressa.

Resp. 2. Omnis tentatio Dei prohibetur. Deut. 6. & Matt. 4. *Non tentabis Dominum Deum tuum.* Estque per se peccatum mortale, sive fiat expresse, ac directe; nam velle expresse aliquam Dei perfectionem explorare, est magnus Dei contemptus, & gravis irreverentia: sive fiat indirecte & tacite; nam gravis est in Deum irreverentia, quod vilis creatura negligat ac respuat ordinaria divinæ providentiæ media, velitque saltem interpretative, ut Deus ad nutum illius sine necessitate leges providentiæ immutet. Item mortale est, ex sola curiositate petere miraculum: nam est agere cum Deo tamquam cum ludione, ac curiositatum fautore, & velle, ut sua omnipotentia aliquid mirabile ad hunc vanum finem efficiat, quod summam Dei sapientiam ac majestatem valde dedecet.

Tentatio Dei quandoque adjunctam habet infidelitatem; ut si quis dubitans de aliqua Dei perfectione, vel providentia, eam miraculo experiri cupiat. Quandoque est etiam contra caritatem propriam, ut si conjuncta sit cum periculo vitæ, aut gravis læsionis. Licet tamen petere a Deo miraculum ad bonum finem, vel ex speciali ejus inspiratione, vel si necessitas justa, aut pia utilitas adsit, quando omnia media ordinaria non sufficiunt, modo id petatur cum humilitate, & res tota divinæ voluntati committatur: nam tunc nulla est irreverentia in Deum.

Quæst. IV. *Quid est Sacrilegium, & quotuplex?*

Resp. 1. Sacrilegium est violatio seu indigna tractatio rei sacræ, hoc est, rei Deo dicatæ, sive ad Dei cultum specialiter destinatæ. Violatur autem res sacra, cum aliquid fit, quod peculiariter sanctitati illius, vel reverentiæ illi debitæ, seu Deo in illa debitæ repugnat; sive, violatio rei sacræ est quælibet irreverentia in illam.

Resp. 2. Cum triplicis generis sit res sacra, scilicet persona, locus, & res aliæ; idcirco tres sunt sacrilegii species, personale, locale, & reale.

I. Sacrilegium personale est, quo indigne tractatur persona sacra, ut Clericus, vel Religiosus. Quod fit quatuor modis, 1. Eos injuste percutiendo, aut quamlibet aliam actionem violentam ac contumeliosam in eos injuste exercendo, contra privilegium canonis, *si quis suadente*. 2. Eos subjiciendo tribunali sæculari contra privilegium fori, 3. Imponendo eis tributa, vel onera publica sine legitima auctoritate contra immunitatem Ecclesiasticam: nam hæc privilegia eis concessa sunt intuitu religionis. 4. Omne peccatum contra castitatem a Religiosis, vel Clericis sacro ordine insignitis commissum, est sacrilegium: quia per votum corpus & animam specialiter Deo consecrarunt quoad fugam omnis actus venerei. Hoc etiam incurrunt alii, qui cum ipsis peccant, cum ei cooperentur.

Item cujuslibet voti violatio est sacrilegium: nam eo ipso quod res per votum Deo dicata est, jam est jure divino ad Dei cultum destinata, ideoque sacra, *Cajet. Azor. Bonac. Less. & alii.*

II. Sacrilegium locale est violatio loci sacri, ut templi & cæmeterii. Talis est omnis actio irreverentiam loci includens, aut specialem habens cum sanctitate loci vel cultu divino repugnantiam, sive ex natura sua, sive ex prohibitione Ecclesiæ, videlicet.

1. Effractio, spoliatio, incensio Ecclesiæ, eversio altaris, c. 22. *de sent. excomm.* 2. Homicidium, effusio illicita sanguinis aut seminis humani, sepultura excommunicati non tolerati, aut non baptizati; nam his polluitur locus sacer. 3. Usus profanus Ecclesiæ tamquam vulgaris loci, ut si in ea fiant negotiationes, exercitium judiciorum sæcularium, seditio, concionatio, vana & profana colloquia, confabulationes quælibet tempore divini officii, vel quævis alia, quæ cultum divinum turbare aut impedire possunt, aut oculos divinæ Majestatis offendere: cap. *Decet de immun. in* 6. Ex Concil. General. Lugdun. II. a quo hæc omnia prohibentur. 4. Extractio violenta rei e loco sacro, ubi lex asyli viget. 5. Furtum sive rei sacræ, sive rei profanæ in loco sacro, quamvis ibi non depositæ, ut crumenæ occulta abscissio, ex cap. *Quisquis*, 27. q. 4. ubi Joan. VIII. ait: *Sacrilegium committitur auferendo sacrum de sacro, vel non sacrum de sacro, sive sacrum de non sacro.* Ubi autem lex non distinguit, nec nos distinguere debemus, sed generaliter

ter & indirecte accipiendum est, quod lex generaliter dicit. Et ad reverentiam Ecclesiæ pertinet, ut res omnes in ea positæ a furtis & injuriis sint liberæ. *Ita Suar. Laym. Reginald. Filliucius asserent esse communem*. 6. Convicta. cap. 4. dist. 42.

III. Sacrilegium reale est indigna tractatio rei sacræ distinctæ a persona & loco. Res autem illæ dicuntur sacræ, quæ vel sanctitatem producunt, ut Sacramenta: vel quæ sacra significant, ut verba Scripturæ; quæ sacra repræsentant, ut imaginem Christi & Sanctorum; item cæremoniæ sacræ; vel quæ sunt particulæ, aut res Sanctorum, ut Reliquiæ: vel quæ ad cultum Dei, & ejus ministrorum sustentationem, ususque pios sunt consecrata, seu destinata, ut vasa sacra, ornamenta, item bona temporalia Ecclesiæ, cap. 4. *& sequent.* quæst. 4. &c. *Nulli*, 12. quæst. 2. Et ex Concil. General. Later. II. can. 10, & aliis.

Porro etiam sola omissione committitur sacrilegium, ut si Chrisma, vel SS. Eucharistia non satis custodiatur clavibus adhibitis, vel si vasa sacra, corporalia, pallæ, vestimenta altaris, & similia, non sint satis munda aut decora, ex cap. 1. & 11. *de custod. Euchar.* vel permittantur species corrumpi in pixide &c.

Cum autem in iis rebus diversæ sint habitudines ad sanctitatem, seu diversa sit ratio sanctitatis; ideo diversas constituunt species rerum sacrarum: & sic earum violationes sunt sacrilegia diversæ speciei. Lessius & alii addunt tempus Deo dicatum, nempe dies Dominicos ac Festos, eo quod sint mensura actionum sacrarum & ad illas destinati, quamvis alii dicant violationem festi non esse sacrilegium, sed quamdam irreligiositatem.

Hinc sacrilegium reale est indigna administratio, vel susceptio Sacramentorum: profanatio reliquiarum, imaginum, vasorum sacrorum; ut si quis utatur calice ad potandum, ornamenta sacra ad usus profanos adhibeat; abusio verborum Scripturæ non solum ad errores confirmandos, sed etiam ad res profanas: unde Concil. Trid. sess. 4. Dei violatores appellat, jubetque puniri eos, qui verba & sententias S. Scripturæ ad profana quæque convertunt & torquent ad scurrilia, fabulosa, vana, adulationes: detractiones &c. Item invasio bonorum sive mobilium, sive immobilium, & jurium Ecclesiæ; suppressio piorum legatorum, defraudatio decimarum &c. nam hæc ad Dei cultum data sunt, ideoque Deo dicata.

Quæst. V. *Quale peccatum est sacrilegium?*

Resp. Est peccatum mortale ex genere suo, quia per illud Deus in rebus sacris inhonoratur; irreverentia enim rei sacræ illata redundat in ipsum Deum, ad quem relationem habet, & ad cujus cultum destinata est. Præterea ratio ipsa dictat, sancta sancte & reverenter tractanda esse. Est autem tanto gravius crimen ceteris paribus, quanto res, quæ violatur, est sanctior & sacratior. Potest tamen esse veniale ob levitatem materiæ; ut si unus assis in Ecclesia surripiatur.

Porro cum sacrilegium novam speciem peccati constituat ratione specialis deformitatis oppositæ religioni, debet semper exprimi in confessione. Hinc circumstantia personæ sacræ in luxuria, & loci sacri in furto declaranda est: nam utrumque continet duplicem malitiam specie diversam, unam contra religionem, alteram contra castitatem vel justitiam. Imo quia omnia sacrilegia non sunt ejusdem speciei infimæ, nec gravitatis; debet quoque exprimi in qua re fuerint commissa.

Quæst. VI. *An omne peccatum in loco sacro commissum contrahat speciem sacrilegii?*

Resp. 1. Certum est contrahere, si sit specialiter ab Ecclesia prohibitum in loco sacro, quales sunt actus supradicti: quia quod prohibetur fieri in loco sacro, prohibetur intuitu & ex motivo religionis. Unde tunc actus vetitus opponitur specialiter virtuti religionis.

Resp. 2. Omne peccatum saltem externum in Ecclesia commissum contrahit inde malitiam sacrilegii. Quia tale peccatum repugnat sanctitati loci Deo consecrati, & propriæ ejus institutioni, quæ est, ut Deus in eo pie colatur. Nam est per se & ex natura rei indecentia ac irreverentia, ut locus orationi & cultui divino dicatus convertatur in locum peccandi, & offendendi Deum. Enimvero si actus profanus alibi licitus, ut venditio columbarum ad usum Templi, violat sanctitatem loci, & ideo, Matt. 12. prohibetur a Christo, qui ejiciebat omnes vendentes, & ementes in Templo, quia Templum est *domus orationis*, hoc est solis actionibus piis destinatum, a fortiori actus per se malus factus in loco sacro sacrilegium est. Præterea a Conc. Gener. Lugd. c. *Decet*, prohibentur in Ecclesia quæcumque possunt oculos divinæ Majestatis offendere.

Multi vero id negant de actu mere interno; quia, inquiunt, nullam habet relationem ad locum sacrum utpote sensibilem, nec proinde repugnat ejus sanctitati ac reverentiæ. Sed hæc ratio non omnes convincet.

ARTICULUS III.

De Simonia.

Quæst. I. *Quid est Simonia?*

Resp. Definitur studiosa voluntas emendi vel vendendi pretio temporali aliquid spirituale, vel spirituali annexum. Sic dicta est a Simone Mago, quod ille primus in nova lege hoc crimen admiserit volendo emere dona Spiritus Sancti.

Dicitur 1. *Studiosa voluntas*, id est, volitio deliberata ac libera.

2. *Emendi vel vendendi*, hoc est, commutandi pretio temporali, sive non gratis dandi aut accipiendi, sed interventu pretii temporalis. Nam his verbis intelligitur omnis contractus non gratuitus, sive sit nominatus, sive innominatus, ut docent omnes cum S. Th. 2. 2. q. 100. art. 1. ad 5. Quare sufficit emptio & venditio virtualis.

3. *Pretio temporali*, quo intelligitur pecunia, & res omnis pecunia æstimabilis, ac quævis commoditas temporalis. Secundum omnes cum S. Greg. cap. *Sunt* 1. q. 1. & S. Th. q. cit. art. 5. Simoniæ pretium triplex est. 1. Munus ab obsequio, id est, quodvis obsequium, servitium, ministerium in rebus temporalibus præstitum, vel præstandum: ut si quis alteri beneficium conferat pro eo quod ejus negotia gesserit &c. 2. Munus a manu, scilicet pecunia, vel res omnis mobilis aut immobilis pretio æstimabilis, ut gemmæ, equus, vinum, prædium, remissio debi-

debiti, jus aliquod &c. 3. Munus a lingua, nempe, favor, patrocinium, intercessio, adulatio, laus, commendatio apud alium &c. Nam hæc sunt pretio æstimabilia, & commodum temporale pariunt. Ut si quis collatoris, vel patroni amico aut famulo det munera, ut pro ipso beneficium petat, eum laudet, ac commendet &c. Hinc cap. *Salvator* 5. q. 3. *Qui res Ecclesiasticas munere linguæ, vel indebiti obsequii, vel pecunia largitur, vel adipiscitur, simoniacus est*. Nam in his casibus commutantur saltem æquivalenter & moraliter spirituale vel spirituali annexum pro temporali; quod est virtualiter vendere spirituale, & interventu rei temporalis acquiritur spirituale.

4. *Spirituale*, id est, res vel actio sacra, vel ad salutem animæ specialiter ordinata, vel ad cultum Dei pertinens, ut dona Spiritus Sancti, gratia, virtutes, oratio, Sacramenta, divina officia, benedictiones, reliquiæ Sanctorum; item omnis potestas supernaturalis, ejusque usus; ut omnis actus ordinis vel jurisdictionis Ecclesiasticæ. Hinc concio, exhortatio, catechesis facta a ministro Ecclesiæ est materia simoniæ, cum ad salutem animæ immediate ordinetur. Secus de munere & actu docendi Theologiam, quia Theologia, licet versetur circa objectum supernaturale, potest propriis viribus acquiri; & actio eam docendi per se primo non ordinatur ad animæ salutem, neque immediate dirigitur ad amovendam voluntatem.

5. Per *spirituali annexum* intelligitur id quod ad spirituale ordinatur, vel ab eo dependet, aut ei conjungitur. Potest autem conjungi vel antecedenter, ut jus Patronatus, quod supponitur præsentationi ad beneficium, altaria, vasa sacra, quæ antecedenter ordinantur ad sacrificium Missæ, & ei præsupponuntur: vel concomitanter, ut labor intrinsecus & necessarius administrationi Sacramentorum; vel consequenter, ut proventus beneficii, qui supponit officium divinum.

Nota. Allata definitio stricte est simoniæ juris divini, non simoniæ juris Ecclesiastici saltem omnis: nam non convenit simoniæ, quæ reperitur in permutationibus, & resignationibus factis sine auctoritate Superioris circa temporale pretium. Sic autem potest generatim simonia omnis definiri: Quævis pactio, datio & acceptatio rei spiritualis, vel spirituali annexæ, lege prohibita ob reverentiam rei sacræ.

Porro id in spiritualibus est simonia, quod in temporalibus usura; & sicut datur usura palliata, ita & simonia.

Quæst. II. *An ad simoniam requiritur intentio formalis dandi vel excipiendi rem temporalem, ut pretium rei spiritualis?*

Resp. Neg. Sed sufficit voluntas dandi vel accipiendi spirituale non gratuito, sed pro temporali, sive ut pretio vel compensatione, sive motivo saltem principali. Item sufficit intentio virtualis emendi vel vendendi, seu commutandi spirituale pro temporali, inclusa in voluntate obtinendi spirituale per temporale & vicissim.

Prob. Quia 1. Simon Magus, Actor. 8. damnatur, quod præcise obtulisset pecuniam eo fine, ut acciperet potestatem conferendi Spiritum Sanctum: *Eo quod existimaris donum Dei pecunia possideri*, hoc est acquiri per pecuniam. 2. Cap. 34. *de Simon.* dicitur simoniæ reus, qui sine ullo pacto donationem fecit *ex intentione ut per temporalia bona quæ offert, spiritualia valeat adipisci*. Et Concil. Gener. Later. I. c. 1. prohibet *ordinari quemquam per pecuniam, vel promoveri*. Et Concil. Gener. Later. II. can. 2. vetat beneficium vel aliquid spirituale per pecuniam acquiri: *Quoniam simoniacum est*. Item c. *Ex multis* 1. q. 3. Alexander II. ait: *Chalcedonense Concilium condemnat eos, qui Ecclesiæ beneficium interventu pecuniæ acquirunt*. 3. Innocentius XI. damnavit hanc propositionem: *Dare temporale pro spirituali non est simonia, quando temporale non datur tanquam pretium, sed dumtaxat tanquam motivum conferendi vel efficiendi spirituale, vel etiam quando temporale sit solum gratuita compensatio pro spirituali aut e contra*. 4. Per hoc tractatur res spiritualis ut commutabilis & comparabilis temporali, non ut donum gratis dandum & accipiendum, contra illud Christi, *Gratis accepistis, gratis date*. 5. Tunc moraliter loquendo & in æstimatione prudenti, temporale reipsa se habet ut pretium, cum non datur alio titulo, quam ad obtinendum spirituale, nec conferatur spirituale nisi ad temporale consequendum. Sicut enim dans munus judici ut motivum ad obtinendam sententiam iniquam, dicitur emere justitiam, & judex illam ferens propter munera accepta dicitur vendere justitiam: ita qui dat temporale, ut moveat alium ad dandum beneficium, emit virtualiter beneficium, & qui confert beneficium propter munera data vel danda, illud vendit, & vere tunc datur unum loco alterius. 6. Alioqui nemo subtilitatis metaphysicæ peritus posset unquam simoniam admittere; aperireturque via latissima simoniæ.

Aliud est, cum datur temporale per modum stipendii & sustentationis: nam datur in subsidium necessarium ad sustentationem personæ occupatæ in gratiam dantis, & quæ interea actioni sibi quæsitæ vacare non potest. Lex enim naturalis postulat, ut sustentatio, spectato personæ statu, suppeditetur ei, qui in alterius commodum occupatus est.

Quæst. III. *Quotuplex est simonia?*

Resp. Dividitur 1. In eam, quæ est juris divini, & in eam quæ est juris humani. Prior est ea, quæ ideo prohibita est, quia mala est ex natura sua. Talis est emptio vel venditio etiam virtualis rei, aut actionis sacræ: nam recta ratio dictat rem sacram indigne ac irreverenter tractari, hoc ipso quod datur vel accipitur pro re temporali; tunc enim rei temporali æquiparatur sacro, sicque deprimitur. Simonia juris humani est ea, quæ solum mala est, quia prohibita est; sive est pactio, aut commutatio, seu acceptio quæ ex natura sua non habet malitiam simoniæ, sed solum ex prohibitione Ecclesiæ facta ex motivo Religionis seu intuitu reverentiæ erga res sacras. Nam ita facit, ut objectum suum sit materia illius virtutis, ex cujus motivo fertur: sic communio a non jejuno facta est sacrilegium, quia Ecclesia ex motivo reverentiæ vetuit sumptionem cujuslibet rei ante communionem.

Dividitur 2. In mentalem, conventionalem, realem & confidentialem.

Simonia mentalis non est præcise nudum propositum committendi simoniam: nam hæc dicitur pure mentalis, & hoc modo datur etiam furtum mentale, seu mere internum, sed est actio externa facta ex intentione simoniaca exterius non apparente: sive est

est datio vel acceptio rei spiritualis pro temporali, vel rei temporalis pro spirituali, nullo interveniente pacto etiam tacito: ut si quis serviat Episcopo hac intentione, ut pro obsequio temporali ei procuret beneficium, nulla tamen verbis vel nutibus facta conventione. Hæc autem est vera simonia, & ejusdem speciei coram Deo cum simonia reali, ex c. 34. *de simon.* Dicitur mentalis, quia licet externum actum seu effectum habeat, malitia tamen simoniæ non apparet exterius, sed in mente manet.

Conventionalis est pactio simoniaca expressa, vel tacita seu implicita, sed nondum tamen executioni mandata saltem ab utraque parte. Nam alia est pure conventionalis, quæ neutra ex parte completa est; alia conventionalis mixta & semirealis, quæ ex una tantum parte completa est, ut si post pactionem initam conferatur ab uno beneficium, sed ab alio non detur temporale, vel e contra: unde participat aliquid de reali.

Realis est pactio simoniaca ex utraque parte completa saltem inchoate: quod addo, quia ad simoniam realem sufficit solutio partis pretii cum receptione rei spiritualis, vel spirituali annexæ.

Simonia confidentiæ est, cum quis alteri beneficium procurat eligendo, præsentando, postulando, resignando, commendatione, vel alia ratione, cum confidentia, hoc est; cum pacto expresso vel tacito, ut is, cui procuratur, illud aliquando resignet procuranti vel alteri, aut ut pensionem vel fructus aliquos ex eo præstet. Hæc simonia graviter prohibetur a Pio IV. Bulla 85. & a Pio V. Bulla *Intolerabilis*. Dicitur confidentialis, eo quod procuratio beneficii nitatur confidentia pactionis, vi cujus beneficii nitatur confidentia pactionis, vi cujus beneficium ipsum, vel fructus illius, pensione expectatur.

Quatuor modis committitur. 1. Per accessum: ut cum Prælatus volens tibi per ætatem incapaci procurare beneficium, illud confert alteri ea conditione, ut quamprimum capax fueris, illud accipias.

2. Per ingressum, ut cum quis beneficium sibi collatum ante captam ejus possessionem alteri resignat eo pacto, ut illud postea ingrediatur, si ille moriatur, vel dimissurus sit.

3. Per regressum, cum quis beneficium a se possessum alteri resignat ea conditione, ut iste sibi vel alteri idem beneficium resignaturus sit convenienti tempore.

4. Si præsentans, resignans, conferens &c. paciscatur expresse vel tacite, ut pensio vel pars fructuum benefici sibi vel alteri detur. Porro ad hanc simoniam requiritur, ut accessus, ingressus, & regressus sint in idem bneficium. Hinc qui resignat beneficium alteri ea lege, ut hic aliud, quod possidet, dimissurus sit in honorem tertii, non est reus simoniæ confidentialis, sed conventionalis, vel realis.

Quæst. IV. *Quibus casibus est Simonia juris divini, ideoque indispensabilis?*

Resp. Ea generatim prohibentur ut simoniaca jure divino, naturali & positivo, quæ cum sint spiritualia, vel spiritualibus annexa, commutantur pro temporali. Speciatim vero sequentia.

1. Dare vel accipere temporale pro virtutibus supernaturalibus, donis Spiritus Sancti, Sacramentis, Reliquiis sacris, quavis potestate spirituali sive ordinis sive jurisdictionis, ejusve actu, prælatura Religiosorum, jure eligendi, usu gratiarum gratis datarum, precibus, officiis divinis, Missa, oratione, quavis sanctione spirituali &c. Ita omnes. Nam hæc omnia ad finem supernaturalem per se primo ordinantur, & supposita fide, recta ratio dictat, res sanctas sancte esse tractandas, & res supernaturalis ordinis, ideoque inæstimabiles pretio temporali, ut viles ac infimas indigne tractari, si commutentur re temporali.

2. Dare vel accipere temporale pro beneficio Ecclesiastico etiam simplici, & solum quoad jus percipiendi fructus temporales. Est communis Theologorum sententia, teste Suarez. *Prob.* tum ex c. *Salvator*, 1 q. 5. tum quia jus percipiendi fructus temporales ita est connexum officio spirituali, ut non possit obtineri nisi ratione illius officii, cujus exercendi jus habeatur: nam jus percipiendi fructus temporales beneficii, est jus tales fructus obtinendi ministerio spirituali, cujus exercendi jus habeatur: Beneficium enim est propter officium, ex c. ult. *de rescript.* in 6. & Conc. Trid. sess. 22. cap. 3. *Cum beneficia ad divinum cultum, atque Ecclesiastica munia sint constituta*. Ita ut jus percipiendi reditus necessario & ex justitia debeatur, & acquisitum sit ei, qui habet titulum, id est, potestatem exercendi tale ministerium spirituale, propter quod fructus sunt destinati. Ergo jus illud percipiendi fructus vendi non potest, quin vendatur primario & directe jus exercendi officium spirituale, & ipsum officium, ex quo hoc provenit, ex c. *Si quis* 1. q. 3. *Quisquis horum alterum vendit, sine quo nec alterum provenit, neutrum invenditum derelinquit*. Quare etsi non tenearis dare beneficium alteri; tamen si conferas, teneris gratis conferre, nec potes temporale ei annexum subtrahere. *Beneficia nullo modo vendere licet, quia eis venditis intelliguntur etiam spiritualia venditioni subjici*; ait S. Th. 2. 2. q. 100. ar. 4. Nec obstat, quod calix consecratus emi possit ratione materiæ. Nam ex S. Th. hæc est disparitas, quia calix consecratus spirituali annexus est antecedenter, seu non præsupponit spirituale, sed ei advenit spirituale, nempe consecratio. Unde non ita pendet a spirituali, ut eo vendito vendi censeatur spirituale. Idem dic de jure patronatus. At jus percipiendi reditus Ecclesiasticos fundatur in spirituale, & illud præsupponit, ita ut competere non possit, nisi ei qui habet titulum seu potestatem spiritualem exercendi nomine Ecclesiæ ministerium spirituale, propter quod fructus destinati sunt.

Potest tamen Papa ex plenitudine potestatis, titulum seu jus officii spiritualis abrogare, & temporale beneficii ob Ecclesiæ necessitatem, vel majorem utilitatem alienare. Et tunc temporale beneficii separatum a titulo nil haberet spirituale, nec proinde ejus distractio esset simoniaca.

Idem est de commenda clericali, ac de beneficio cui æquivalet, quia principale in ea est spirituale ministerium, cui temporale commodum consequenter annexum est.

3. Omnis transactio in beneficiis, vel aliis rebus spiritualibus, facta compensatione cum re proprie temporali: nam tunc spirituale commutatur cum temporali.

4. Dare vel exigere temporale non solum pro receptione seu admissione ad religionem, ut patet (nam hæc est quid spirituale, cum ex se ordinet

ad

ad animæ salutem ac perfectionem, & ad Dei cultum,) sed etiam pro substentatione ingredientis (*) Religionem, quando bona Monasterii sufficiunt. Ita multi. Quia jus vivendi bonis Religionis ex institutione Ecclesiæ & mente ex fundatorum, annexum est professioni, sicut jus percipiendi reditus annexum est admissioni ad Canonicatum; ita ut illud nequeat obtineri nisi ratione professionis, quæ est quid spirituale. Nam Monasteria sunt dotata, & auctoritate Ecclesiæ sic instituta, ut homines ibi adscripti liberius Deo vacarent, & assidue pro fidelibus orarent. Item jus vivendi ex bonis communitatis sine ipso competit ei, qui sit membrum communitatis per professionem: nam bona communitatis per se destinata sunt usui omnium ejus membrorum, quæ sunt ipsamet communitas. Ergo nihil exigi potest pro jure vivendi ex bonis Monasterii; quin exigatur pro ipsa professione, ex qua provenit hoc jus, quod est spirituale, vel saltem spirituali annexum: Quemadmodum igitur non potest citra simoniam juris divini in beneficio conferendo vel resignando vendi vel emi jus percipiendi proventus temporales propter ejus connexionem cum spirituali titulo, ita ut qui unum vendit, alterum, nempe spirituale, non relinquat invenditum, ex canone cit. ita etiam non potest vendi jus utendi bonis temporalibus Monasterii propter ejus connexionem cum ipsa professione Religiosa, in qua fundatur. Præterea admissio in Religionem est admissio ad omnia jura Religiosorum: inter quæ est jus vivendi ex bonis Religionis. Quare cum Alexand. III. cap. *Non satis*; Innocen. III. c. *Dilectus*; Et Concil. gener. Later. IV. c. *Quoniam de Simonia*, id graviter prohibent, & in hoc juris divini naturalis observantiam præcipiunt.

Si autem Monasterium sit pauper, nec possit plures sustentare, non est simonia exigere aliquid ab ingredi volentibus: quia illud exigitur non pro jure alimentorum, nec ut pretium religionis sed ut habeat Monasterium unde ei possit providere, & ut alii Religiosi non careant necessariis, ad quæ jus jam acquisitum habent. Ita S. Th. in 4. dist. 25. q. 3. ar. 2. ad 7. Sed erit injustitia & simonia, si quid amplius exigatur ultra id, quod requiritur ad hunc finem, quia jam cessat ratio allata quoad excessum. Quod tamen est intelligendum moraliter, nec consistit in indivisibili.

Nec obstat, quod dicitur Martinus V. exemisse Moniales a pœnis latis ab Urbano IV. Nam pœnæ violationi juris divini appositæ, sunt juris Ecclesiastici: unde tolli possunt, remanente jure naturali & divino, quod prorsus indispensabile est.

✠ Non adeo facile cum Auctore pronunciandum est, Simoniacum esse consuetum dotale subsidium, quod a Cœnobiis exigitur a Puellis sese Deo devoventibus: Nam quamvis eam dotis pensitationem plerique Doctores improbaverint, usus tamen ubique receptus illam approbat, quodque magis est, Sac. Congreg. Concilii die 18. Septembris 1685. a Simonia immunem pronunciavit, eademque quæstione, in una Bononiensi iterum examinata die 14. Aprilis 1752. Sacr. Congregat. in eadem perstitit sententia, ut ait Benedictus XIV. l. VII. de Synodo Diœcesana cap. 58. Ubi subdit etiam, Sacr. Congr. Concilii adhærendo doctrinæ S. Th. 2. 2. q. 100. art. 3. ad 4. sæpius decrevisse, a singulis Sanctimonialium Cænobiis, ad normam decreti Concilii Trid. *sess.* 24. *cap.* 31. *de Regular.* tot esse Moniales recipiendas, quot, Episcopi judicio, ex communibus redditibus, aut consuetis eleemosynis sustentari possint. Censuisse itidem Monialibus inter præfinitum numerum comprehensis, seu in demortuarum locum subrogandis, nihil esse Monasterio pendendum; nisi interim Monasterii reditus fuerint imminuti, nec amplius pares fiant consueto sororum numero sustentando; ab iis vero, quæ ultra præfinitum numerum recipiuntur, dotem persolvendam dixisse, cujus fructibus ali queant, quemadmodum refert Fagnanus *in cap non amplius de inst.* nu. 14. ubi inquit: *Verum Sac. Cong. super negotiis Episcoporum, & Regularium animadvertens sanctimonialium Monasteria sine dotium subsidio diu sustineri non posse, & propter ingruentes necessitates, & casus inopinatos, plerumque ad inopiam redigi, Summis Pontificibus approbantibus, prudenter sanxit, ut dotales eleemosynæ a Monialibus numeratis persolverentur, tametsi numerus esset taxatus ad mensuram redituum Monasterii.* Deinde Sacrarum Urbis Congregationum decreta vindicat, & Van-Espenium refellit, qui *in suo tract. de Simonia, circa ingressum in Religionem* c. 3. §. 2. absolute asserit, contra jus naturale, & divinum peccare Monasteria, *quorum proventus sunt sufficientes, ut numerum aliquem Religiosorum sustentent, & tamen nullum gratis ad Monasterium admittunt.* Nam licet sit juris naturalis & divini Simonia, quæ committitur, dum quidpiam recipitur tamquam pretium ingressus in Religionem, tamen si illud recipiatur pro onere, quod sibi assumit Monasterium, sustentandi Religiosum, ad quod ceteroquin subeundum sufficiunt Monasterii reditus, est Simonia tantum juris Ecclesiastici. Tunc enim pretium sumitur pro onere alendi personam Religiosam, quod est temporale, & pretio æstimabile. Sed, quod jus ad alimenta e Monasterii proventibus percipienda profluat ex ipsa potestate Religiosa, & idcirco Ecclesia, ne ulla ratione pretium pro ea accipi videretur, districte vetuit quidpiam ab eo exigi cui Monasterium necessaria ad victum stipendia subministrare potest; atque hujus criminis reo in Simoniacorum classem retulit. Id omnium prima constituit septima Synodus, quæ est Nicæna secunda celebrata anno 787. can. 19. antea enim, ut observat Thomassinus *par. 3. de vet. & nova Eccl. disc.* l. 1. c. 51. etsi plures leges latæ fuissent, ad compescendam Monachorum avaritiam, alimentorum obtentu, pecunias ab illis extorquentium, qui sese Dei ac Religionis obsequiis mancipabant, nulli tamen in mentem venerat potuisse in hoc negotio Simoniam committi.

Addit præterea, cum versemur in Simonia, quæ ortum habuit a sola lege Ecclesiastica, mirum non esse, hanc potuisse nunc severius accipi, nunc justis de caussis aliquantulum emolliri, prout vel augetur, vel minuitur præsumptio venditionis rei spiritualis, seu verius animi illam nundinandi, in qua præsumptione fundatur. Et recensitis diversis hac de re particularium Ecclesiarum statutis, ita subnectit; in hac opi-

(*) *Ingredientis per professionem regulæ &c.*

opinionum varietate, diu anceps hæserat Sac. Congr. Concilii; sed cum experientia didicerit, nullum reperiri adeo opulentum Sanctimonialium Cœnobium, quod, ad reparanda quotidiana suorum redituum detrimenta, non egeat novarum dotium accessione, firmiter tandem amplexata est S. Caroli decreta, eaque religiose observari voluit: quod non solum constat ex allegatis ejusdem decisionibus, sed adhucconrius ex alia quæ refertur in Bibliotheca Præmonstratensi *pag.* 550. cujus verba sunt: *Non vestiantur Moniales, nec admittantur ad habitum, nisi prius Parentes, vel illi, ad quos earum cura spectat, promptam habuerint pecuniam pro dote, vel eleemosyna consueta: & illam depoluerint solvendam Monasterio post emissam promissionem.*

Concludit denique, si hæc secum animo revolvat Episcopus, non statim illicitum, & Simoniacum pronuntiabit (Vid. N. 76.) dotale subsidium, quod a Puellis sese in Religionem recipientibus exigitur; neque faciles aures præbebit suasionibus hominum, qui ut propriæ parcant pecuniæ, suasque filias, sine ullo sumptu, Religioni alendas tradant, monasteriorum opulentiam exaggerant, novamque pecuniam illis collatam in inutiles, ac voluptuosos sumptus erogari clamitant. Non idcirco tamen negamus, interdum expedire, dotis quantitatem imminui, & quandoque etiam prorsus remitti; sed quod in peculiaribus circumstantiis, & consulta prius Sacra Congregatione Concilii fieri decet, non poterit Synodali Constitutione, generatim, atque univesim faciendum decerni. Illud autem curabit Episcopus, ne ultra præfinitam dotem, Monasterio pendendam, alia pecuniæ summa a Puellis extorqueatur, in Monialium commodum, aliosve usus impendenda, qui ad Puellæ sustentationem nequaquam pertinent: id quippe, cum nulla ratione cohonestari valeat, adhuc remanet sub censura. *Extrav.* 2. *de Simonia, inter comm.* ubi Urbanus V. utriusque sexus Regularibus districte inhibuit, ne ante, aut post cujuspiam in Religionem ingressum, *quoscumque pastus, prandia, seu cœnas, pecunias, jocalia, aut res alias, etiam ad usum Ecclesiasticum, seu quemvis pium usum alium deputata, vel deputanda, directe, vel indirecte, petere, vel exigere quoquo modo præsumant.*

Modum quoque imponent sumptuosis apparatibus, musicis concentibus, commessationibus, aliisque ejusmodi, quæ cum magno familiarum impendio, alicubi fieri solent in Monialium ingressu, & Professione; omnem siquidem mundanam pompam, omnem profanum luxum dedecere spirituales nuptias, quas eligit Puella, quæ Deo, & Religioni se devovet, scite ponderat Navarrus *in tract. de redditibus Ecclesiastici, in fine quæstionis primæ, pag.* 150. *edit. Romanæ anni* 1556. ubi hæc ad rem scripsit: *Quid quæso dicemus ad prodigas illas expensas, & profanos apparatus fieri solitos, ex pacto tacito, vel expresso, dum Puellæ vel ingrediuntur in Monasterium, vel Professionem emittunt? Quid aliud moderatius, quam ut hæc vehementer interdicantur, & culpentur, & puniantur illa, quæ taliter faciunt? Et simul etiam doceantur, quam honestior apparet cunctis hæc inspicientibus modesta quædam, humilisque temperantia, spirituali juncta contemplationi, quam pomposa profanitas, mundanæ cuidam admixta voluptati, in funeralibus ejus, quæ per Professionem moritur mundo, & nascitur, vel excrescit Deo.* ✠

5. Vendere jus Patronatus. *Ita, Navarrus, Suarez, Layman, & alii multi.* Quia hoc jus est spirituale: nam est potestas ad actum spiritualem, nempe præsentationem, quæ dat jus præsentato ad beneficium habendum, ita ut necessario institui debeat, si sit idoneus, c. 18. *de Jur. Patron.* At potestas ad actum spiritualem est spiritualis. Nec ideo venditur jus Patronatus, quia vendito fundo transfertur jus Patronatus ei annexum. Nam ut vendi diceretur jus Patronatus, deberet aliquid accipi ratione illius juris, quod esset simoniacum.

Porro est Simonia juris divini etiam post collatum spirituale, vel spirituali annexum & nullo præcedente pacto dare, vel exigere aliquid temporale tamquam debitum, vel ut pretium, aut mercedem vel compensationem ex cap. 39. *de Simon.* Nam tunc facto ipso temporale æquiparatur spirituali, quasi esset istius pretium: & ideo SS. Patres Giezi simoniæ arguunt, quod pecuniam pro curatione lepræ miraculose facta petierit. Licet tamen, seclusa Ecclesiæ prohibitione, aliquid gratis oblatum accipere, postquam res spiritualis gratis collata est, quia non datur pro re spirituali, sed ex gratitudine & benevolentia, ex cap. 30. *de Simon.*

Quæst. V. *Quibus casibus est Simonia juris humani?*

Resp. Communiter recensentur, 1. Permutatio beneficiorum sine auctoritate Prælati, nullo interveniente pretio. Item resignatio extra Curiam Romanam in favorem certæ personæ, & resignatio cum pacto, ut resignatarius suum beneficium cedat tertio, vel cum confidentia accessus, aut regressus. Nam in his non commutatur spirituale, nec spirituali annexum pro temporali: unde licet commutare beneficia cum auctoritate Episcopi, *Clemen. de rer. permut.* & Papa potest in aliis dispensare. Illa sunt tamen simoniaca, quia prohibita sunt ab Ecclesia ob reverentiam rei sacræ, & ob periculum ut fiant ex aliquo motivo temporali.

2. Venditio officiorum sacristiæ, œconomi, defensoris, advocati, procuratoris Ecclesiæ &c. De quibus, c. *Salvator*, 1. q. 3. Nam talis venditio prohibita est intuitu religionis, non quod ista officia sint in se quid spirituale, aut sacrum, sed propter quamdam conjunctionem, quam habent cum suppellectili sacra, rebus & ministris Ecclesiæ.

3. Acceptio munerum etsi modicorum sponte ac gratis oblatorum ex occasione examinis ad parochiam, ex Conc. Trid. sess. 24. c. 18. Item ex occasione collationis ordinum, tonsuræ, litterarum dimissoriarum, aut testimonialium, ex Trid. Conc. sess. 21. c. 1. Dixi, *ex occasione*. Nam dare, vel accipere aliquid pro litteris dimissoriis, vel testimonialibus est simoniacum jure divino: cum ita sint actus procedentes a potestate spirituali ordinis & jurisdictionis, proindeque spirituales. Subscripto vero earundem litterarum, cum sit complementum illarum, est quid spirituale, aut saltem pertinens ad aliquid spirituale, nempe ad actum jurisdictionis. Præterea quando principale fieri debet gratis; gratis etiam accessorium fieri debet, cum ex regula juris accessorium sequatur naturam principalis.

Quæst. VI. *An permutatio rerum spiritualium inter se simoniaca est, ideoque illicita?*

Resp.

Resp. Neg. Si illa non habet annexum aliquod temporale commodum, & nullum interveniat pretium: quia nullo jure est vetita. Non Jure divino; nam nulla est per se irreverentia, si res sacra cum alia commutetur nullo interveniente pretio, eum utraque sit ejusdem ordinis. Neque jure Ecclesiastico; nam licet in jure prohibeatur generaliter omnis pactio in rebus spiritualibus, hoc intelligitur de iis quibus annexum est aliquod temporale commodum, vel quæ fit interveniente pretio temporali. Hinc licite duo pascuntur mutuas preces, mutua sacrificia, mutuas operam sacram, v. gr. me obligo ad celebrandum tres Missam pro te, ut tu alio die eam pro me celebres.

Quæst. VII. *An Simonia reus est, qui temperale pro spirituali promittit sine animo implendi?*

Resp. Affirmat. Nam talis habet voluntatem acquirendi beneficium per aliquid temporale promissum. Deinde non solum dato, sed etiam promisso in jure prohibetur ut simoniaca, cap. 12. *de simon.* Ubi Pontifex declarat, promissionem ipsam continere simoniacam pravitatem. Et a Conc. Melphitino, cap. 2. dignitate vel officio privantur, *qui dato, vel promisso, vel pretio, vel servitio ea intentione interate, vel precibus Ecclesiasticam dignitatem assequi nituntur.*

Qui vero sine animo se obligandi promittit temporale pro spirituali, committit grave peccatum saltem injustæ deceptionis, scandali, inductionis, & cooperationis ad simoniam mentalem alterius. Item qui rem spiritualem ficte promittit pro temporali, graviter peccat mendacio pernicioso & scandaloso, & irreverentiam infert rebus sacris, ita illis abutendo.

Quæst. VIII. *Quale peccatum est Simonia?*

Resp. 1. Simonia juris divini est semper per se peccatum mortale. *Ita omnes*. Constat 1. ex l. 4. Reg. cap. 5. ubi Giezi correptus fuit lepra, quod pecuniam pro curatione lepræ per miraculum facta exegisset.

Et ex act. 8. *Pecunia tua tecum sit in perditionem, quia donum Dei existimasti pecunia possideri... Pænitentiam age ab hac nequitia tua.* Et Matth. 10. *Gratis accepistis, gratis date*. 2. Quia est gravis irreverentia in rem sacram, & consequenter in Deum ejus auctorem, dum tamquam profana & temporalis commutatur pretio temporali, eique æquatur saltem facto; & sicut res infima, venalis, profana, & temporalis tractatur ac deprimitur. Unde simonia in jure Canonico vocatur execrabile flagitium, detestabile scelus. Nec potest esse venialis ex levitate materiæ, seu rei spiritualis, cum nulla sit quæ non sit res gravis momenti in se & inæstimabili prætio, utpote ordinis superioris, & ordinata ad supernaturalem Dei possessionem: neque etiam ratione rei temporalis pro spirituali datæ: nam quo vilior est res illa temporalis, eo majus est rei spiritualis vilipendium.

Hinc infert Suarez, esse mortale emere vel vendere unam Salutationem Angelicam, vel unum *Agnus Dei*.

Videtur autem esse peccatum non solum contra religionem, sed etiam contra justitiam: nam iniquum est vendere rem suo dominio non subjectam contra voluntatem Domini, qui gratis dare jussit, & pretio commutare id quod pretio commutari nequit, nec pretio æstimabile est. Item est contra fidem, si simoniacus putet rem spiritualem esse venalem.

Resp. 2. Simonia juris Ecclesiastici est etiam mortale peccatum contra religionem, cum sit graviter prohibita ex motivo religionis, seu intuitu reverentiæ rebus sacris conservandæ, ut constat ex jure canonico, & pœnis gravissimis perinde contra illam ac contra simoniam juris divini latis. Et quia, ut ait Suarez, est ejusdem speciei cum simonia juris naturalis, ideoque ejusdem est gravitatis specificæ: nam habet materiam ejusdem rationis ex jure positivo, & opponitur honestati ejusdem virtutis. Species quippe tam virtutis quam præcepti ex objecto & motivo sumitur, ac proinde præcepta, licet quoad efficientem caussas diversa, sunt ejusdem speciei, si habeant idem objectum & motivum; & consequenter eorum transgressiones erunt ejusdem speciei. Est quoque contra justitiam defectu tituli, & materiæ legitimæ: unde omnes actus simoniaci sunt irriti, & obligant ad restitutionem.

Porro quævis simonia est species quædam sacrilegii, cum sit indigna tractatio rei sacræ: nam per simoniam res sacra tamquam profana ac temporalis tractatur: ideoque irreverenter ac indigne.

Quæst. IX *An liceat emere, vel vendere temporale spirituali annexum?*

Resp. 1. Quod est quovis modo annexum spirituali nunquam potest emi aut vendi ratione spiritualis. Patet; nam tunc spirituale pretio æstimaretur, & venderetur. Hinc non licet pluris vendere calicem consecratum, quam si non esset consecratus, vel fundum ob jus Patronatus. Item non potest res sacra elocari, neque ob usum rei sacræ, quia usus rei sacræ non potest vendi, cum sit sacer, & quid spirituale: neque ob usum profanum, cum res sacra non possit adhiberi ad usus profanos.

Resp. 2. Temporale antecedenter, annexum spirituali, seu cui spirituale postea advenit, ut fundus cui postea accedit jus Patronatus, vas quod postea consecratur, seclusa Ecclesiæ prohibitione, licite emi ac vendi potest, ratione temporalis materiæ, artificii, modo non vendatur carius ob spirituale annexum, quam sine illo valeat. Quis res illa retinet suum valorem intrinsecum, nec ita dependet a re spirituali, ut ea vendita hæc censeatur vendi. Sic vendi possunt calices consecrati ad subveniendum necessitati pauperum, & fundus, cui annexum est jus Patronatus, quod tunc concomitanter transfertur, sed non venditur, cum pretium soli fundo respondeat.

Porro prohibetur venditio Ecclesiæ, cap. 15. *de Simon.*

Resp. 3. Vendi nequeunt concomitanter annexa spirituali, & quæ sunt ei intrinseca, seu per se conjuncta, ut opera, seu labor necessarius ad exercendam functionem sacram, ver. gr. Missam, concionem &c. *Ita communiter*. Quia 1. Labor & opera cum sint intrinseca actioni spirituali, & ab ea inseparabilis, vendi non possunt, quin actio spiritualis vendatur. 2. Labor necessarius ad aliquam actionem coalescit cum ea in unum opus morale, & sic conditionem ejus accipit, 3. In nullo opere labor est dignus pretio distincto ab ipso opere, sive labor opperi intrinsecus nullam aliam æstimationem habet præter ipsum opus: nam labor solum appetibilis est

& quæritur ob opus. Ergo sicut actio sacra non est pretio æstimabilis, ita nec labor ei conjunctus. Præterea hoc ipso quod Christus præcepit, ut spiritualia gratis darentur, jussit etiam gratis dari id omne, sine quo spiritualia dari nequeunt.

Item opera & actiones, quæ per se necessariæ sunt ad functionem sacram, prout ab hominibus exerceri potest, non possunt vendi, nec pretio æstimari, ut studium, præparatio ad concionem &c. Quia omnes illæ actiones & opera non habent æstimationem nec utilitatem nisi ratione operis spiritualis, ad quod ordinantur; & proinde si venderentur, spirituale censeretur vendi. *Ita Suarez*. Secus, si labor, fatigatio, vel aliæ actiones sint spirituali extrinseca, & per accidens adjuncta, ut fatigatio longioris itineris ad celebrandam Missam in loco dissito: nam hæc nil includunt spirituale, & ab eo sunt separabilia, & aliunde sunt pretio æstimabilia.

Resp. 4. Temporale consequenter annexum spirituali, hoc est, quod præsupponit rem spiritualem, & ab illa dependet, vendi non potest sine simonia: quia non potest acquiri nisi ratione spiritualis, nec vendi, nisi vendatur spirituale præsuppositum. Præterea quod est annexum consequenter spirituali, ipsum spirituale supponit, & se habet velut ejus accessorium, ac accessorium naturam principalis sequitur, ex regul. jur. 42. in 6. *Accessorium naturam sequi congruit principalis*. Ergo cum principale vendi nequeit sine simonia, ita nec accessorium. Quare simoniacum est vendere vel emere jus percipiendi reditus ecclesiasticos, annexum officio spirituali, aut jus vivendi de bonis Monasterii annexum professioni.

Quæst. X. *An licet dare vel accipere temporale ob functionem aliquam spiritualem; v. gr. Missam, concionem &c.*

Resp. 1. Certum est non licere dare vel accipere temporale præcise pro aliqua functione spirituali, vel labore ei intrinseco, nam hoc est simoniacum jure divino. Item non potest accipi pretium præcise pro obligatione ad spiritualia præstanda; quia obligatio ad spirituale est quid spirituali annexum, & ad illud per se ordinatur, suamque æstimationem ab illo accipit. Hinc Cantoribus conductitiis, & Musicis non licet stipendium accipere, ut pretium sui obsequii, sed solum titulo sustentationis honestæ: nam eorum officium ordinatur ad cultum divinum, nempe, ad laudes Dei canendas, & fidelium devotionem excitandam.

Resp. 2. Licet temporale dare & accipere per modum sustentationis cum obligatione, ut fiat spirituale, v. gr. celebrentur Missæ, administrentur Sacramenta. Quia 1. ita habet praxis recepta in Ecclesia; 2. Concilium Constantiense, sess. 8. damnavit hunc articulum wiclefi: *Omnes sunt simoniaci, qui se obligant orare pro aliis, eis in temporalibus subvenientibus*. 3. Tunc datur solum pecunia ad sustentationem Ministri sub conditione spirituale præstandi, non ut ejus pretium. At sic dare, ideoque accipere licitum est, imo & justum: nam iis qui ministrant populo spiritualia, debetur ex justitia sustentatio; *Dignus est enim operarius cibo suo*, Matt. 10. Et vero naturalis justitia exigit, ut ei qui in alterius gratiam, & commodum occupatus est, & se privat facultate vacandi rei sibi lucrosæ, sufficiens sustentatio spectato statu personæ suppeditetur, ex 1. Cor. 9. *Quis militat suis stipendiis unquam? &c.* Nihilominus ea gratis ministrant, qui non exigunt quidpiam tamquam ministerii pretium, hoc enim tamquam majus omni pretio gratis præstant. Sed ut hoc gratis præstent, requirunt necessariam sustentationem a populo, & licite exigunt id quod auctoritate publica, vel consuetudine approbata constitutum est in sustentationem Ministri. Unde licet accipere aliquid pro sustentatione secundum approbatam consuetudinem ad Missas pro aliquo celebrandas, ad conciones non debitas ex officio &c. *Imo gratis spiritualibus prius exhibitis, licite possunt statuta & consueta oblationes, & quæcumque alii proventus exigi a nolentibus & valentibus solvere, auctoritate Superioris interveniente*, ait S. Th. 2. 2. qu. 100. art. 3.

Non licet tamen quidquam exigere etiam a divitibus titulo sustentationis ad sepulturas, exequias, benedictiones nubentium, administrationem Sacramentorum &c. per horum spiritualium subtractionem. Nam hoc graviter prohibent Conc. Gener. Later. II. cap. 7. & Later. IV. c. 66. *Hoc enim haberet quamdam venditionis speciem*, ait S. Th. supra.

✠ *Nota*. Refert P. a Breno, atque ex aliis fide dignis auctoribus accepimus, Orientales Mahumetano Imperio subjectos inopia pressos, pro sacramentorum administratione quidpiam accipere, quod eleemosynæ, ut decimarum, quæ ipsis debeantur, nomine honestare solent. Ut autem omnem avaritiæ ac simoniæ speciem Episcopi, & Missionarii ex iis penitus amovere studeant, animadvertendum duximus; Primum antiquis Ecclesiæ Orientalis Canonibus sub gravissimis pœnis prohibitum esse, ne *non venales gratia in venditionem deducantur*, can. 29. Apost. Canon. 2. Chal. Et can. 5. septimæ Synodi Generalis. Deinde ad Orientales etiam pertinere Canones in Conciliis Lateranensibus conditos supra ab Auctore citatos, ac Pontificias Constitutiones, quæ omnibus & singulis Ecclesiæ ministris quidquam ob Sacramentorum administrationem exigere & recipere prohibent, ac Simoniacum esse decernunt quidquid præsumptionem secum ferat venditionis rei spiritualis, seu verius animum illam nundinandi. Liquet id ex iis, quæ in appendice ad tractatum de Legibus explicavi. Præsumptio autem venditionis rei spiritualis, seu verius præsumptio animi lucrifaciendi ex administratione rei spiritualis in iis manifesto apparet, qui ita pro Sacramentorum administratione pecuniam, vel rem aliam exigunt; ut si non detur, administrare nolint: habet enim id quamdam venditionis speciem, ut S. Thom. notavit. Denique ex Const. S. M. Bened. XIV. incipien. *Apostolica Prædecessorum*, qua approbatur canon Synodi Nationalis a Maronitis in Monte Libano celebratæ anno 1736. quo cavetur, ne Patriarcha quidquam exigat a Parochis aliisque in Sacrorum Oleorum distributione, clare intelligimus: quæ sit hac de re Apostolicæ Sedis sententia: & qua cura sacris ministris laborandum sit, ut hujusmodi penitus tollatur abusus. In ea itaque: Primo, Apostolicæ Sedis sollicitudinem ac providentiam in eo maximopere commendari dicitur: quia *ut ab Ecclesiastico ordine omnis vel minima avaritia suspicio, aut Simoniaca labis species, in eis præsertim, quæ ad Sacramentorum administrationem spectant, penitus amoveretur, inhibitum fuit, ne pro pastu, vel alicujus consuetudinis*

nis obtentu, in iis, quæ Sacramenta respiciunt, etiam a sponte dantibus, non secus ac voluntarie antiquitus fiebant oblationes, quidpiam directe vel indirecte accipiatur, aut exigatur. Secundo laudantur Maronitæ Antistites, *quod oblationes pecuniarias, aliasque tempore & occasione sacrorum oleorum distributionis fieri consuetas, tamquam sacris Canonibus contrarias, omnino tollendas, Canone, quem ipse confirmat, constituerit.* Tertio declaratur, *oblationes in sacrorum oleorum distributione ante factas ab omni simoniacæ labis pravitate, & turpi avaritiæ quæstu fuisse immunes,* vetaturque, *ne imposterum a quoquam simonia & avaritia insimulentur.* Quarto præcipitur in virtute sanctæ obedientiæ, *ut singulis annis die Dominica infra octavam Sollemnitatis B. M. Virg. Immaculatæ in cœlum Assumptæ, in perpetuum Patriarchæ pro tempore existenti antedictas pecuniarias oblationes sub nomine caritativi subsidii Parochi, Monasteriorumque superiores contribuant & solvant,* jubeturque, *ut Patriarcha opportuno tempore sacra olea gratis omnino transmittat, sive distribuat, & nihil penitus, vel pecuniæ, vel alterius cujusque rei, etiam a sponte dantibus recipiat, aut exigat.* Atque hinc patet, non esse insimulandos avaritiæ & simoniæ Orientales, qui inopia pressi occasione administrationis Sacramentorum eleemosynam, sive caritativum subsidium, ad eorum sustentationem necessarium, recipiant; id vero esse contra sacros Canones, quia ad removendam omnis avaritiæ & simoniæ suspicionem, hoc quoque Ministris procurandum est, & ut ad Maronitarum exemplum, juxta præscriptum citatæ Constitutionis, non occasione administrationis Sacramentorum, sed alio tempore opportuno, Parochis, aliisque Sacerdotibus Sacramenta Fidelibus ministrantibus, caritativa subsidia tribuantur; juxta decretum, quod sequitur: Proposito dubio a Cyrillo Patriarca Græco Antiocheno, *ut declaretur, & decernentur, quid orator ex administratione Sacramentorum, & collatione ordinum pro congrua sui ipsius sustentatione, ac suæ Sedis conservatione, nec non pro tributis Turcarum Imperatori solvendis recipere posset citra simoniæ labem,* Sanctissimus D. N. Papa Clemens XI. auditis Votis Eminentissimorum Cardinal. Suprem. Inquisit. die 2. Junii 1718. respondit: *Nihil percipi posse ex administratione Sacramentorum, & collatione Ordinum, & pro congrua sustentatione, quatenus illam non habeat orator utatur juris remediis ad formam sacrorum Canonum, ita tamen ut solutio, seu exactio nunquam fiat tempore, vel occasione administrationis Sacramentorum.* Licet autem non possint Parochi aliquid etiam a sponte dantibus pro administratione Sacramentorum accipere, possunt tamen pro eleemosyna, quod sponte offeratur, accipere, ex Decr. Sacr. Congr. Conc. 1. Feb. 1593. ✠

Sed an est simonia vendere sepulturam?

Resp. Est simonia juris divini, si vendatur locus sepulturæ, quatenus est sacra, seu ratione benedictionis: nam sic spectatus est aliquid sacrum. Item si quid detur pro sepeliendis mortuis, ex cap. 9. *de Simon.* ex Concil. Gener. Later. Nam hæc est functio sacra.

Est autem simonia juris Ecclesiastici, si vendantur sepulturæ ratione materiæ, seu pro ipsa terra. Nam hoc ab Ecclesia prohibitum est ex motivo religionis, & reverentiæ erga rem sacram, nempe benedictionem annexam terræ sepulturæ, atque ad vitandum periculum & suspicionem simoniæ, ex c. 41. *de Simon.* &c. 12. *de sepulturis*, ubi Innocen. III. sic ait: *Abolendæ consuetudinis perversitas apud Montempessulanum (ut dicitur) inolevit, ut decedentibus non prius permittatur effodi sepulturam, quam pro terra, in qua sepeliendi sunt, certum pretium Ecclesiæ persolvatur.* Et infra: *Mandamus, quatenus, cum loci Diœcesanus existas, inhibeas Clericis, ne quidquam omnino præsumant exigere hac de causa.*

Dices. Ergo illicita est consuetudo, quæ in multis locis invaluit, ubi venditur certus locus cœmeterii, vel Ecclesiæ ad sepulturam perpetuam familiæ, & hæredum.

Resp. Multi hos excusant, quia non venditur sepultura nequidem ratione terræ: sed exigitur pretium ratione oneris, quod suscipitur, alios ibi non sepeliendi; quod onus censent esse pretio æstimabile, eo quod vi illius conventionis talis locus non sit amplius juris communis, sed privati.

Quæst. XI. *An est simonia saltem mentalis præstare aliquid spirituale principaliter propter temporale taxatum vel sponte oblatum, v. gr. recitare officium principaliter propter retributionem &c.*

Resp. Affirm. *Ita multi, præsertim Canonistæ.* Quia intentio principalis obtinendi temporale per spirituale tamquam per medium, est simoniaca: nam tunc temporale moraliter loquendo se habet æquivalenter ut pretium, & expetitur loco spiritualis. Deinde ratio simoniæ in hoc præcipue consistit, quod morali agendi modo res spiritualis temporali æquetur, aut postponatur; quod fit, dum spirituale propter temporale principaliter præstatur. Unde S. Antoninus 2. par. tit. 3. cap. 5. asserit esse mortale, quærere, aut appetere beneficia, curata principaliter, propter honorem, & divitias, quæ ex iis percipiuntur. Et S. Th. quodlibet 8. qu. 6. art. 1. ait: *Si hujusmodi retributiones recipit quasi finem operis sui principaliter intentum, simoniam committit, & ita mortaliter peccat. Si autem habeat principalem finem Deum in tali actu, ad ejusmodi autem retributiones respicit secundario, non quasi in finem, sed sicut in id quod est necessarium ad suam sustentationem, constat quod non vendit actum spiritualem, & ita simoniam non committit, & peccat.*

Porro distributiones quotidianæ institutæ sunt, ut Clericorum negligentia in horis sollemniter persolvendis earum privatione mulctaretur, & hujus pœnæ metu impediretur: unde se habent ut removens impedimentum, non ut motivum persolvendi officium.

Quæst. XII. *An est simonia dare, vel accipere pretium pro omissione actus spiritualis?*

Resp. Affirm. Si omissio moraliter censeatur procedere a potestate spirituali, & habeat effectum moralem, ex cap. 14. *de Simon.* Nam tunc talis omissio est revera quidam usus potestatis spiritualis, ideoque nullo pretio æstimabilis ac comparabilis: ut si omittas absolvere a censura, vel a peccatis post auditam confessionem, vel si paciscaris, ut non eligas talem: nam ligatum detinere, vel aliquem rejicere est exercitium spiritualis potestatis, & proinde invendibile. Si vero omissio actus spiritualis non censeatur in æsti-

ſtimatione prudenti exercitium poteſtatis ſpiritualis, neque intuitu rei ſpiritualis æſtimetur, multi docent non eſſe ſimoniam, ſed turpe lucrum, aut injuſtitiam, ſi actus erat jure debitus; nam talis omiſſio non eſt exercitium juriſdictionis, ſed eſt dumtaxat voluntarius non uſus illius, ſeu potius voluntarius & naturalis uſus libertatis. Eſt tamen in hac quædam turpitudo ſimoniæ affinis, inquit Leſſius, quia tacite indicatur actum ſpiritualem eſſe vendibilem, quod in ejus injuriam cedit, ſi enim eſt æſtimabile pretio ipſum non fieri, etiam æſtimabile pretio videtur ipſum fieri.

Quæſt. XIII. *Quot modis committitur ſimonia in materia beneficiali?*

Reſp. 1. Simonia juris divini eſt promittere, dare vel accipere aliquid pretio æſtimabile pro collatione, electione, præſentatione, confirmatione ad beneficium, & generaliter pro quavis actione, qua jus etiam inchoatum ad illud acquiritur, vel qua ductum confirmatur. Quia tunc res ſpiritualis commutatur cum temporali, & per temporale acquiritur ſpirituale: illæ enim actiones ſunt ſpirituales ob reſpectum, quem habent ad ſpirituale, & procedunt a poteſtate ſpirituali. Hinc ſimonia eſt, penſionem ſuper beneficio dare, vel promittere mutuum: nam licet mutuatio ſit ex natura ſua gratuita, tamen ex ea oritur mutuatario commodum temporale. Imo ſimoniacum eſt aliquid exigere pro inſtallatione, ſeu introductione in poſſeſſionem beneficii, vel inſtallatione, ex cap. 9. & 36. *de Simon.* Nam per hoc acquiritur jus quoddam ſpirituale, nempe adminiſtratio, aut ſaltem aliquid connexum cum exercitio juris ſpiritualis.

Item ſimonia eſt dare vel promittere aliquid alteri, ut per ſe alium obſecret, aut curet, ut detur beneficium, cap. 1. *Præſentium*, 1. qu. 5. quia munere temporali intenditur obtentio beneficii, & paratur via ad beneficium, eoque medio comparatur. Nec refert quod interceſſio ſit tantum mediata, cum idem ſit effectus & finis, & reipſa ſpirituale per temporale acquiratur. Præterea obſecratio etiam mediata eſt cauſa moralis conceſſionis beneficii: Ergo hanc cauſam emens, emit virtualiter effectum ab illa manantem.

Reſp. 2. Simoniaca eſt & nulla ſaltem jure Eccleſiaſtico, non ſolum permutatio beneficiorum, & cujuslibet juris beneficia ſpectantis, ſed etiam omnis in beneficiis conventio, pactio, vel conditio, quæ obligat ad id quod non eſt jure debitum, ſi fiat privata auctoritate. Item reſignatio ſub conditione, pacto, vel onere, quod de jure non ineſt beneficio, facta ſine auctoritate Papæ, ex c. 4. *de Simon.* & ex c. 5. *de rerum permut.* ibi. *Generaliter teneas, quod commutationes præbendarum de jure fieri non poſſunt: præſertim pactione præmiſſa, quæ circa ſpiritualia, vel connexa ſpiritualibus labem ſemper continet ſimoniæ.* Et c. ult. de pactis: *Pactiones factæ a vobis pro quibuſdam ſpiritualibus obtinendis: cum in hujuſmodi omnis pactio, omniſque conventio debeat omnino ceſſare, nullius penitus ſunt momenti*

Ratio legis eſt, quia in pactione & commutatione rei ſpiritualis, cui temporale commodum adnectitur, periculum eſt, ne id fiat intuitu rei temporalis. Eſt autem ſimonia juris divini ſpirituale temporali etiam annexo ſpirituali emere & vendere, vel ſpirituale intendere, dare aut accipere principaliter ob temporale etſi ſpirituali annexum. Reſignatio vero in favorem prohibita eſt tum ad tollendam omnem ſpeciem hæreditatis in beneficiis, tum propter periculum ne id fiat ex aliquo motivo temporali, tum ne per hoc adimatur collatori libertas dandi beneficia iis, quos magis idoneos cenſuerit.

Hinc 1. Simoniaca eſt & nulla omnis tranſactio, ceſſio beneficii, vel juris etiam dubii circa beneficium non gratuita, propria auctoritate facta, c. 8. *de tranſact.* Item pactio ad impediendam, vel dirimendam litem ſuper beneficio, ſi ita fiat, ut unus litigantium cedat juri ſuo pro pecunia, & alteri beneficium pacificum relinquat: nam in ea permutatur ſpirituale pro temporali, compenſando ſpirituale per temporale. Vel unus deſiſtat, modo alter ſolvat impenſas factas, c. 4. *de pactis*, Nam hæc impenſarum ſolutio vel habet rationem pretii pro adeptione beneficii, cum non fuerint factæ in gratiam alterius, vel ſaltem ſuſpecta eſt inter privatos.

Licite tamen inter litigantes fit compoſitio per ſententiam Judicis ordinarii vel delegati, vel etiam arbitrorum Eccleſiaſticorum a Superiore deputatorum pro ineunda concordia, qui, accedente partium conſenſu & compromiſſo, adjudicent beneficium illi, cujus jus eſt probabilius, eique imponant pendendam alteri pecuniam certam, non in compenſationem juris, ſed ob bonum temporale pacis, & ut a lite recedatur, c. 2. *de arbitr.* Poteſt etiam in hoc caſu ei, cui beneficium adjudicatur, imponi perſolvenda annua penſio, impoſita non beneficio ſed beneficiato, & ad hujus vitam, c. 21. *de præbend.* Sed hæc compoſitio facta, privata partium auctoritate, etiam ſub conditione, ut approbetur a Superiore, eſt ſimoniaca, nec poteſt a Superiore approbari, ex eod. cap. Quia tunc præſumitur dari temporale pro ſpirituali ob utilitatem contrahentium. At cum ea fit a Judice compoſitio, non idem præſumitur: nam judex cenſetur intendere dumtaxat bonum pacis & concordiæ. Nec obſtat quod volentes permutare poſſunt pacifici de modo ſub conditione, *ſi Superior approbet*: quia in tali caſu eſt ſpecialis prohibitio.

2. Simoniacum eſt pactum reparandi Eccleſiam, dandi aliquid fabricæ, vel pauperibus &c. ad obtinendum beneficium, c. *Ex multis*, 1. q. 3. Nam licet hæc ſint pia opera, habent tamen materiam temporalem pretio æſtimabilem. Præterea eſt onus, quod jure non ineſt beneficio.

3. Ita permutatione committitur ſimonia, non ſolum ſi beneficia permutentur ſine auctoritate Ordinarii, ſed etiam ſi permutantes compenſent auctoritate propria inæqualitatem fructuum pecunia vel penſione; aut ſi unus illorum alteri imponat aliquod onus, quod ſit præter naturam permutationis, v. gr. omnes ſumptus ſolvendos. Item ſi permutentur jura quælibet ad beneficia, vel actiones ad illa pertinentes, ut ſi unus cedat ſuæ præſentationi, ut alter ſibi conferat aliam: ſi ita paciſcantur; Tu elige, vel præſenta hunc ad hoc beneficium; & ego eligam, vel præſentabo te aut illum ad aliud: Do tibi meum ſuffragium in hac electione, & tu dabis mihi tuum in alia; Te præſentabo, eligam, ſi mihi vel meo nepoti beneficium reſignes &c. Nam omnia pacta in hac materia generaliter prohibentur, eo quod hæ actiones ſpirituales habeantur, & fiant ut via ac medium ad temporale annexum ſpirituali.

Hanc

Hinc doctrinam extendit Suarez ad omnia spiritualia, quæ habent temporale annexum consequenter etiam si proprie & in rigore non sint beneficia, qualis est Vicaria amovibilis ad nutum: tum quia eadem est ratio malitiæ, periculi, & prohibitionis tum quia cap. 7. tit. *de rebus permut.* vetantur omnia pacta generatim circa spiritualia & connexa spiritualibus. Idem dic de Prælaturis religiosorum licet non perpetuis ex dict. c. quia Prælaturæ illæ sunt quid spirituale annexam habens administrationem rerum temporalium. Hinc graviter peccant duo religiosi sic paciscentes: Suffragare mihi, ut sim Provincialis, & tibi suffragabor, ut sis Prior. Sic ex c. 21. *de simon.*

4. Simoniaca est omnis resignatio in favorem alterius vel cum reservatione pensionis, facta sine auctoritate Papæ, ex tit. *Ut Ecclesiastica beneficia sine diminutione conferantur*. Et constat ex usu & praxi Ecclesiæ, & ita declaravit Conc. Rot. an. 1582. & Bituric. an. 1584.

Sed an in Beneficiis conventio de remuneratione qualibet gratuita, seu obligatione dandi aliquid ex gratitudine, sive temporale sive spirituale, est vera simonia?

Resp. Affirmat. Tum quia omnis conventio seu pactio in hac materia prohibita est ut simoniaca. Tum quia hæc conventio ex se parit novam obligationem fidelitatis & justitiæ pretio æstimabilem, obligationi gratitudinis superadditam: alioqui frustra fieret, & nunquam exigeretur: unde posita hac pactione, si non detur id de quo conventum est, alter conqueritur tamquam de injuria sibi facta, & de fide non servata, quod seclusa conventione non fieret. Proindeque tunc datio non est gratuita, sed onerosa & reciproca, fitque contractus, *Do, ut des*, vel *Do ut facias*: Suarez, Layman, & alii communiter.

Nota 1. Præbendæ Canonistarum sunt materia simoniæ, ut resolvit Sacr. Congreg. Cardin. ann. 1691. Nam videntur esse vera beneficia, licet clericalia; sunt enim jus perpetuum, auctoritate Ecclesiæ constitutum seu approbatum, percipiendi fructus ex bonis Ecclesiasticis, seu Deo dicatis, propter officium spirituale.

Nota 2. Ex extrav. *Ambitiose*, non licet locare fructus beneficii vel Monasterii ultra triennium. Sed juxta multos hæc restrictio non est in plerisque locis recepta, proinde dicitur posse locari etiam ad tempus vitæ beneficiati. Porro id non fuit prohibitum ob periculum simoniæ, sed ne per hujusmodi locationem seu alienationem noceatur Ecclesiis, & successoribus.

Quæst. XIV. *An est simonia dare vel procurare beneficium ratione consanguinitatis?*

Resp. 1. Cum S. Th. 2. 2. quæst. 100. art. 5. ad 2. *Si aliquis aliquid spirituale alicui confert gratis propter consanguinitatem, vel quamcunque carnalem affectionem, est quidem illicita & carnalis collatio, non tamen simoniaca, quia nihil ibi accipitur. Unde hoc non pertinet ad contractum emptionis & venditionis, in quo fundatur simonia*. At simonia est, si conferas, vel procures beneficium consanguineo aut affini, ut inde honoratior vel potentior, vel opulentior fias, aut tua familia. Item si beneficium procures extraneo, ut consulat tuis consanguineis, aut affinibus. Nam tunc datur spirituale intuitu commodi temporalis percipiendi. Ita S. Thom. in 4. dist. 25. quæst. 3. ad 7. ubi ait: *Qui dat ratione consanguinitatis præbendam, si intendit aliquod bonum in seipsum redundans sic, quod magnificetur per hoc, & nobilitetur domus sua; vel quod ipse in consanguineis sit fortior, & sic ipse aliquid accipere sperat, pro quo spiritualia dat, simoniam committit*.

Quæst. XV. *An est simonia conferre, vel præsentare ad beneficium ob commendationem amici?*

Resp. Affirm. Si favor humanus in eo principaliter intendatur, nam talis favor pretio æstimabilis est. Ita S. Th. 2. 2. q. 100. art. 5. ad 3. ubi: *Munus a lingua dicitur vel ipsa laus pertinens ad favorem humanum, qui sub pretio cadit: vel etiam preces, ex quibus acquiritur favor humanus, vel contrarium evitatur. Et ideo si aliquis ad hoc principaliter intendit, simoniam committit. Videtur autem ad hoc principaliter intendere, qui preces pro indigno porrectas exaudit; unde ipsum factum est simoniacum. Si autem preces pro digno porrigantur, ipsum factum non est simoniacum; quia subest debita causa, ex qua illi, pro quo preces porriguntur, spirituale aliquod conferatur. Tamen potest esse simonia in intentione, si non attenditur ad dignitatem personæ, sed ad favorem humanum*.

Quæst. XVI. *An licet emere vel redimere pensionem?*

Resp. Ex communi sententia, simonia est emere vel vendere pensionem assignatam pro aliquo officio spirituali, v. gr. pro Adjutore Episcopi, Concionatore &c. quia hæc fundatur in ministerio spirituali, nec nisi ratione illius potest quis jus ad illam habere. Unde non potest vendi, quin vendatur ministerium spirituale in quo fundatur. Neque licet eam redimere, quia non potest extingui obligatio ad tale ministerium spirituale, cum hoc debeat remanere. Item simonia est juris divini emere, vel vendere alias pensiones, quæ soli Clerico conceduntur, sive in sustentationem, sive ad litem componendam, aut fructuum inæqualitatem compensandam in beneficiis, quia sunt annexæ titulo, & officio spirituali, scilicet recitandi officium B. V. imposito a Pio V. ita ut qui illud omittit, reditus amittat: & sic non solum requirunt statum clericalem, sed etiam hoc officium spirituale, ratione cujus acquiritur jus ad illos reditus. Quare jam pensiones illæ sunt quidpiam spirituale constans ex illa obligatione spirituali, & jure ad temporalia ei annexa: sive nil aliud sunt, quam jus percipiendi fructus Ecclesiasticos medio officio spirituali. Cum autem hoc officium sit invendibile, ita & jus percipiendi fructus illos ab illo est inseparabile. Neque hæ pensiones redimi possunt, nisi tollatur spirituale, quod tolli non potest nisi a Papa, a quo constitutum est. *Ita Suarez, Reginaldus, & alii*. Secus de laicali pensione, quia talis pensio est quid mere temporale; cum non fundetur in titulo spirituali, nec ei annexa sit functio spiritualis, nec ad eam ordinetur, sitque separata a titulo spirituali.

Quæst. XVII. *An redemptio vexationis licita est in beneficiis?*

Resp. 1. Simonia est redimere vexationem, seu oppositionem non injustam ab obtinendum beneficium, v.gr. dare pecuniam alteri, ne defectum tuum collatori detegat, ne pro alio obsecret, ne habens jus

ut-

utcumque probabile litem moveat vel motam prosequatur, ne doctior ad concursum cum aliis conveniat, ut competitor a prætensione justa desistat &c. *Ita omnes, teste Suarez.* Quia via ad beneficium per pecuniam directe pararetur, & media re temporali acquireretur spirituale. Et licet redimens non det pretium immediate pro re spirituali, tamen mediate vult acquirere jus spirituale mediante pecunia, quod est emere illud. Et quamvis jam haberes jus aliquod ad illud, tamen cum vexatio est justa, eo ipso jus non est omnino firmum, & sic pretio emeretur jus firmum, quod antea non habebatur, quod est saltem ex parte emere jus spirituale. Imo ex communi sententia, quando jus in re nondum est acquisitum, aut necdum plenum, non licet redimere vexationem injustam ab iis, qui ad beneficium juvare possunt, nempe iis, ad quos spectat eligere, conferre, instituere, confirmare, præsentare &c. ex cap. 23. *de Simon.* quia per pecuniam acquireretur res spiritualis, aut saltem jus in re firmum, quod antea non habebatur; quod est emere spirituale; ut si elector velit eligere indignum, ut te impediat, esset simonia dare ei pecuniam, ne sic impediat.

Licet tamen vexationem iniquam redimere ab iis, qui solum impedire possunt, non vero juvare. Quia hac redemptione solum removentur impedimenta injuste opposita; nec proinde via ad beneficium paratur magis, quam parata esset ante justam impedimentorum positionem. Hinc licet Clerico pecunia impedire calumnias, quibus alioqui impeteretur apud collatorem.

Resp. 2. Habenti jus in re acquisitum in beneficio plenum ac certum, licet pretio, non tamen re spirituali vexationem injustam redimere, & impedimenta injusta removere, ex c. 28. *de Simon.* quia tunc non datur pretium pro re spirituali, cum hæc habeatur jam acquisita, sed solum pro liberatione ab injuria, quæ est quid temporale, & nil acquiritur de novo. Quare vexans, qui pretium recipit pro cessatione ab injuria, non est simoniacus, cum nil recipiat pro re spirituali; sed est solum injustus, & tenetur ad restitutionem, cum sine justo titulo accepta possideat: nam alter sponte ac liberaliter non dat, sed per injuriam coactus.

An vero jam confirmato vel instituto liceat pretio redimere vexationem, qua injuste impeditur a possessione capienda; controvertitur. Alii negant, quia possessio est aliquid spirituale, vel spirituali annexum, cum per illam obtineatur exercitium functionum seu actuum spiritualium. Alii asserunt id licere, quia possessio præcise sumpta supposito titulo, est factum quoddam corporale, quod non dat, sed supponit Jus spirituale completum: nec est spiritualis, nisi ratione tituli, seu juris, cui annexa est. Ergo acquisito titulo ac jure, pretium non datur pro aliquo spirituali, cum jam habeatur, sed solum ad tollendum injustum impedimentum possessionis quæ illi titulo per se immediate debita est, & consistit in aliquo facto mere temporali, si secundum se sumatur. Et vero beneficium collatum & acceptatum dat plenum jus in re, ita ut si sic provisus moriatur ante captam possessionem, beneficium vacet per mortem, quia nempe possessio non addit jus, sed tantum facit, ut competat potestas administrandi & percipiendi fructus. Jam vero ex S. Th. 2. 2. q. 100. ar. 2. ad 5. *Postquam jus alicui jam acquisitum est, licet per pecuniam injusta impedimenta removere.*

Resp. 3. Simonia est redimere justam vexationem post obtentum & possessum beneficium. *Ita omnes; teste Suarez.* Nam eo ipso quod justa est vexatio, sequitur, quod jus in beneficio non sit omnino firmum, vel auferri possit. Unde tunc daretur pretium ad confirmationem & conservationem beneficii. Vel si sit omnino firmum, necesse est, ut aliquod crimen sit patratum, propter quod ille esset beneficio privandus, & tunc dare pretium ad removendum illud impedimentum esset simonia, quia pretio temporali emeretur conservatio rei spiritualis.

Resp. 4. Semper est simoniacum dare spirituale ad redimendam vexationem injustam, etiam post obtentum beneficium; item dare beneficium cum pacto, ne is, cui datur, in posterum vexet vel noceat etiam injuste. Quia tunc spirituale datur pro temporali commodo, seu in compensationem mali temporalis vitandi, quæ est quid de se pretio æstimabile.

Quæst. XXIII. *An est simonia saltem mentalis suscipere Ordines, ut beneficium obtineatur principaliter ob ejus redditus?*

Resp. Affirm. Quia 1. In re spirituali viam sibi parat ad bonum temporale principaliter intentum; & ipsum spirituale ut medium ad obtinendum temporale principaliter refert; atque ita suo agendi modo temporale spirituali æquiparat, aut etiam præfert. 2. Ex Synodo Excestriensi, an. 1287. can. 8. *Ad propriam recurrant conscientiam, quo fine ad Ordines aspirent, an ut Deo & Ecclesiæ virtuosius & gratiosius famulentur, non pro temporali quæstu, nec beneficiis a suis ordinatoribus extorquendis, quoniam tales simoniacos reputamus.* Unde Fagnan. in c. *Ad nostram*, de elect. ait: *Clericum, qui Ordines suscipit, ut beneficium consequatur, simoniam committere mentalem, quæ non obligat ad beneficii dimissionem, sed tantummodo ad satisfaciendum Deo per pœnitentiam, nisi pactum præcesserit.*

Quæst. XIX. *An licet dare, vel promittere aliquid temporale alteri, ut faciat aliquod opus salutare in suam utilitatem, v. gr. suscipiat Sacramenta, audiat Sacrum &c.*

Resp. 1. Licet dare aliquid temporale absolute alteri, petendo ab illo, ut aliquid spirituale faciat in bonum animæ suæ, modo nulla imponatur obligatio illud faciendi. Quia tunc est solum donatio liberalis facta ad alliciendum alterum ad bonum opus, sine obligatione mutua & pacto oneroso. Item licet aliquid promittere sub conditione: Si feceris hoc opus bonum, intendendo spirituale bonum operantis, & se obligando ad standum promissis impleta conditione, & non aliter, modo nulla alteri oriatur obligatio, ex cap. *de condit.* ubi approbatur concessio libertatis facta servo ea conditione, ut Monachus fieret, & non aliter. Nam ibi nulla est simonia, sed præcise quædam optio, quæ alteri gratuito offertur in suum solum bonum, ut hoc vel illud eligat pro suo arbitrio.

Resp. 2. Simonia est dare, vel promittere temporale sub pacto & conditione, ut alter obligatus sit ad faciendum opus salutare in suam utilitatem ex c. *Quam pia*, 1. q. 2. quia ibi intervenit pactum onerosum circa spirituale cum pretio, quod in jure prohibetur ut simoniacum, & tunc datur & accipitur pretium pro spirituali. *Ita Suarez.*

Quæst. XX. *An accepta per simoniam restitui debeant?*

Resp.

Resp. 1. Beneficia, dignitates, officia, & alia ejusmodi simoniace accepta, non possunt in conscientia retineri, sed dimitti debent, cum omnibus fructibus, ante omnem sententiam. Constat tum ex consensu Doctorum, sensu ac usu Ecclesiæ, tum ex c. *Si quis datur*. Et cap. *Et quæ*, 1. quæst. 3. & aliis juribus citandis. Tum quia sine justo titulo possidentur, cum omnis collatio, provisio, & pactio simoniaca irrita sit & nulla, saltem jure Ecclesiastico; cap. ultim. *de pact.* & proinde careat omni effectu, nullumque jus tribuat: ut declaravit Martinus V. in Concil. Constantiensi, sess. 43. approbante, ibi: *Electiones, postulationes, confirmationes, & quævis provisiones simoniaca Ecclesiarum, Monasteriorum, dignitatum, officiorum & beneficiorum Ecclesiasticorum quorumcumque deinceps facta, nulla sint ipso jure, nullumque jus cuiquam acquiratur; nec promoti, confirmati, aut provisi faciant fructus suos, sed ad illorum restitutionem tamquam inique ablata percipientes, teneantur*. Idem declarat Paulus II. in extravag. *Cum detestabile, de Simon.* confirmata a Pio V. Et S. Th. 2. 2. quæst. 100. art. 6. ait: *Nullus potest licite retinere id quod contra voluntatem domini acquisivit, puta si aliquis dispensator in rebus domini sui daret alicui contra voluntatem & ordinationem domini sui, ille qui acciperet, licite retinere non posset. Dominus autem, cujus Ecclesiarum Prælati sunt dispensatores & ministri, ordinavit, ut spiritualia gratis darentur secundum illud* Matth. 10 *Gratis accepistis, gratis date. Et ideo qui muneris interventu spiritualia quæcumque assequitur, ea licite retinere non potest*. Unde quamvis hæc irritatio esset tantum de jure Ecclesiastico, ut multi docent, tamen, illa supposita, obligatio relinquendi beneficium cum omnibus suis fructibus, est de jure divino naturali, ut recte notat Suarez, & patet; nam jure naturali non licet retinere alienum sine ullo jure ad illud.

Quod verum est, etiamsi simonia ipso proviso inscio commissa sit, nisi quia ut eum inhabilem redderet, pecuniam dederit; vel ipse de simonia suspicans, expresse contradixerit, cap. 27. cit. & cap. 133. *de Simon.* Imo si sciens tertii simoniam in procurando tibi beneficio, illud admisisti, nulla est tua provisio, quamvis contradixeris, ut docent Suarez, Reginaldus, Lessius, & alii. Quia acceptando cooperatus es executioni simoniæ cognitæ: nam hæc simonia inde accipit suam consummationem, per quam fit realis completa. Item si pecuniam ab alio promissam solveris, vel solutam reddideris: provisio tua nulla est, quamvis simoniæ contradixeris, vel eam ante acceptionem ignoraveris, ex cap. *Sicut tuis*, 33. cit. *de Simon.* Nam censeris consentire simoniæ alterius, eamque approbare. Et solutio illa pecuniæ; & consensus ille est moraliter pars contractus simoniaci: nam mediator promittebat pecuniam nomine tuo, & tamquam refundendam a te; ideoque tuus consensus & refusio supponebantur futura. Ergo per tuam refusionem pecuniæ completur contractus simoniacus.

Secundum varios, ignoranti simoniam ab alio commissam non favet regula Cancellariæ, de triennali possessione ad præscriptionem: quia expresse exigit, ut possessio sit *absque simoniaco ingressu*. Sed multi alii docent, eum qui mediante tertii simonia beneficium accepit, posse illud retinere, si integro triennio hanc simoniam ignorarit, quia illa verba, *absque simoniaco ingressu*, videntur in rigore requirere, ut simonia se teneat ex parte ingredientis beneficium: nam licet collatio sit simoniaca, ingressus tamen, seu actio, qua provisus ingreditur, non est simoniaca, nec ipsi punitur, sed actio mediatoria, quæ fuit simoniaca; neque hæc appellatur stricte ingressus, sed est potius apertio portæ ut alter ingredi queat. *Ita Cabassutius, Lessius, Layman, Delugo, asserens hanc esse communem sententiam, & pro ea referens Gomez, Rebuff. & alios*. Verum consuli debet usus Curiæ Romanæ.

Constat autem eum, qui beneficium per simoniam parentum, vel amicorum, licet ignorans, obtinuit, si hanc ante elapsum triennium resciverit, teneri statim illud pure resignare, & omnes fructus perceptos extantes restituere, non tamen eos, quos bona fide consumpsit, cum eos bona fide possederit. Ita S. Th. q. 100. ar. 6. ad 3. Suarez., & alii communiter. Nam irritatio fertur a jure in omnem provisionem, & acquisitionem, quæ fit per simoniacam labem; nec ad hanc requiritur culpa vel scientia acquirentis aut conferentis, ex c. 33. *de Sim.*

Porro ad nullitatem provisionis, & beneficii relinquendi, ejusque fructus restituendi obligationem, sufficit simonia conventionalis occulta, & mixta seu semirealis, quando nempe beneficium vel officium datum est, nondum dato pretio promisso; tunc enim provisio & acquisitio est vere simoniaca, ideoque nulla. Nam ex juribus, ad nullitatem sufficit, quod provisio sit simoniaca, ut satis patet tum ex Constitutione Martini V. citata, tum ex extravag. *Cum detestabile*, de simonia ubi Paulus II. sic loquitur. *Per electiones vero, postulationes, confirmationes, provisiones seu quasvis alias dispositiones, quas simoniaca contingerit labe fieri, & quæ viribus omnino careant in Ecclesiis, Monasteriis, dignitatibus, personatis, officiis Ecclesiasticis, & quibusvis beneficiis, aut aliquo eorum, cuiquam jus nullatenus acquiratur, nec inde faciat aliquis fructus suos, sed ad illorum omnium quæ percepit, restitutionem sub anima sua periculo sit adstrictus*. Hoc patet etiam ex can. *Et quæ*, 1. qu. 3. ubi Urbanus II. in Conc. Placentino ait: *Quidquid vel in sacris Ordinibus; vel in Ecclesiasticis rebus, vel data vel promissa pecunia acquisitum est; nos irritum esse & nullas unquam vires habere censemus*. Ubi disjunctive dicit: *data vel promissa pecunia*. Ergo ut acquisitio sit irrita, sufficit, quod promissa sit pecunia. Præterea ex juribus citatis, omnis acquisitio beneficii simoniaca, est ipso facto irrita. Ergo ante solutam pecuniam promissam non valet, & nunquam valuit: nam si valeret, non esset ipso facto & per se irrita, sed tantum irritaretur ex post facto, nempe quando soluta esset pecunia. Curiæ Romanæ consulendus est stilus. Si tamen acceptum sit beneficium nondum dato pretio, hoc non debet solvi, quia simonia fieret realis completa ex utraque parte, & sic contraheretur excommunicatio.

Resp. 2. Reliquiæ sacræ si vendantur, contractus est nullus, quia non sunt materia venditionis, cum non sint pretio æstimabiles. Quare restituto pretio restitui debent tamquam sub causa & conditione acquirendi pretii.

Si vero fundus propter jus Patronatus ei annexum, vel sacra vasa propter consecrationem carius vendantur,

tur, contractum esse validum censet Layman: quia spirituale est tantum accessorium his rebus: utile autem per inutile præsertim accessorium vitiari non debet; sed restitui debet excessus pretii, utpote sine titulo acceptus.

Resp. 3. Pretium, seu quodvis temporale simoniace acceptum, restitui debet, etiam jure divino naturali. Quia 1. contra jus dantis, & proinde injuste acceptum est. Nam qui dedit pretium, habet jus, ut res spiritualis gratis conferatur sibi, saltem ex hypothesi quod detur. Deus dedit omnibus jus res spirituales obtinendi gratis, juxta illud Matt. 16. *Gratis accepistis; gratis date*, & solum imposuit onus alendi Ministros, juxta modum ab Ecclesia præscribendum. Qui autem dedit temporale, non intendit dare liberaliter, nec transferre dominium, nisi quatenus debet, & quatenus alter juste exigere potest, ut patet a simili de usura. Deinde spiritualis res non est materia venditionis, sed est ex natura sua invendibilis. Jus autem temporale in re spirituali fundatum vendi nequit, nisi res ipsa spiritualis etiam vendatur, quæ tamen invendibilis est. Unde can. 6. *Si quid datur*, 1. q. 3. dicitur: *Rationis ergo vigore cogitur, quod injuste receperit, restituere, & quidquid turpis lucri gratia, receperit non tenere*. Ecclesiæ Ministri sunt tantum dispensatores, non domini rerum spiritualium: unde non possunt illas dispensare, nisi pro voluntate Christi jubentis, ut illæ gratis concedantur: alioqui non minus injuste agunt, quam eleemosynarius principis, qui pro eleemosyna gratis ex voluntate domini danda, aliquid a pauperibus exigeret. Hinc Alexander VII. damnavit hanc propositionem: *Non est contra justitiam beneficia Ecclesiastica non conferre gratis, quia collator conferens illa beneficia, pecunia interveniente, non exigit illam pro collatione beneficii, sed veluti pro emolumento temporali, quod tibi conferre non tenebatur*. Et vero injuste exigit, & accipit pretium, qui de suo nil dat pretio æstimabile, ut facit conferens beneficium non gratis. Nam fructus ad ipsum non pertinent, sed ad futurum beneficii possessorem: jus vero ad fructus, utpote fundatum in titulo spirituali, non est æstimabile pretio temporali, & necessario competit ex justitia ei, qui habet beneficium; imo est ipsummet beneficium. Ergo collator vel patronus injuste exigit pretium, nec habet titulum justum accipiendi ac retinendi quidquam, quod omnino sponte ac liberaliter datum non sit.

Resp. 4. Si simonia sit realis in materia beneficiali, simoniace accepta debent restitui Ecclesiæ, in qua est beneficium, vel pauperibus loci, etiam ante omnem sententiam, ex cap. 12. *de Simon.* ubi dicitur, temporalia recepta pro dando assensu electionis Ecclesiasticæ restituenda esse illi Ecclesiæ, cum ea sine gravi salutis periculo retineri non possint. Et est communis sententia. Sed si simonia non sit in beneficiali materia, juxta multos accepta restitui debent ei, qui dedit: quia jure naturali res reddi debet ei, qui habet ejus dominium, nisi lex in pœnam ei reddi vetet. Sed qui dedit simoniace, retinet dominium rei datæ, cum pactio simoniaca sit nulla, nec proinde jus ullum transferat, & lex non prohibet reddi, quod simoniace datum est, nisi simonia fuerit realis in beneficio. Nam in cap. cit. ubi pecunia accepta dicitur restituenda esse non danti, sed Ecclesiæ, agitur solum de simonia reali in beneficio, nec idem ullibi statuitur in aliis casibus: unde hæc pœna; cum sit quid odiosum, non debet extendi ultra casus in lege expressos. Imo cap. 19. *de Simon.* præcipitur reddi pecuniam ei, qui religionem simoniace fuerat ingressus.

Nota. Qui dant, vel accipiunt, aut promittunt aliquid pro aliqua justitia, vel gratia apud Sedem Apostolicam obtinenda, incurrunt ipso facto in excommunicationem Papæ reservatam, & justitia vel gratia sic obtenta nulla est, quamvis nondum completa sit promissio. Patet ex Extrav. 2. *de sent. excom. in* 6. innovata per Bullam 24. Greg. XIII.

Sed an simonia mentalis ad restitutionem obligat?

Resp. Multi negant: & probant 1. Ex cap. 26. *de Simon.* ubi Gregor. IX. ait: *Ad restitutionem spiritualium & temporalium, quæ nullo pacto, sed affectu animi præcedente, utrinque taliter acquiruntur, (in quo casu delinquentibus sufficit per solam pœnitentiam suo satisfacere Creatori) eos pro simonia hujusmodi non teneri*. Ex S. Th. 2. 2. qu. 140. art. 6. ad 6. *Quoad Deum sola voluntas facit simoniacum, sed quoad pœnam Ecclesiasticam exteriorem non punitur ut simoniacus, ut abrenuntiare teneatur, sed debet de mala intentione pœnitere*. 3. Quia sola injustitia externa seu effectiva inducit obligationem restituendi. At in simonia mentali nulla est injustitia externa, sed solum affectiva. 4. Dicunt talem esse stylum Rotæ, & Pœnitentiariæ, & addunt Ecclesiam non irritare collationem beneficii, nisi simonia sit externa saltem implicite: nam Ecclesia non punit actus mere internos.

Quæst. XXI. *Quænam sunt pœnæ contra simoniacos ipso facto latæ?*

Nota. Nulla pœna ipso jure lata est contra simoniam, nisi ea commissa sit vel in religionis ingressu, aut professione, in ordinatione, aut in beneficio, quo nomine comprehenduntur etiam officia quælibet jurisdictionem spiritualem habentia, ut Provincialatus, Prioratus, Guardianatus &c Extrav. *Cum detestabile*, de simon. Quia in his tribus ob honores, dignitates vel commoda temporalia frequentius committitur, aut saltem majus est periculum illius.

Nota. 2. Licet quælibet simonia etiam mentalis sit grave crimen, tamen consentiunt Doctores, nullam pœnam juris contrahi ob simoniam mentalem, quæ absque externo pacto expresso vel tacito admittitur, ex c. 46. *de Simon.* cit. ubi dicitur de simoniacis mentalibus *sufficere per solam pœnitentiam suo satisfacere Creatori*. Neque etiam ob simoniam pure conventionalem, excepta confidentiali; quia jura has pœnas statuentia realem rei spiritualis receptionem requirunt, ut constat ex Extrav. 1. & 2. *de Simon.* & ex can. 1. q. 1. & ideo consentiunt etiam nullam pœnam contrahi ob simoniam mixtam seu semirealem, quando fuit tradita res spiritualis, sed solum pretium, seu res temporalis: nam donec res spiritualis acquiratur, & sic quasi contractetur, non censetur plene consummata exterius simonia.

An vero contrahantur pœnæ Canonicæ, si traditum sit beneficium, vel res spiritualis, licet pretium promissum nulla ex parte fuerit solutum, controvertitur. Toletus, & alii asserunt, quia licet pretium non sit traditum, simonia tamen videtur completa exterius, sicuti contractus venditionis censetur completus, si res sit tradita, & pretium promissum: etsi

non

nondum solutum. Alii nunc communius docent solam simoniam realem utrinque completam traditionem rei spiritualis simul & pretii, aut partis pretii inducere pœnas juris, tum quia juxta multos hæc est praxis Curiæ Romanæ: tum quia pœnæ juris præsertim graves, impositæ pro aliquo actu, intelliguntur de actu perfecte completo, & ex omni parte consummato exterius cum effectu, nisi lex aliud diserte exprimat; nam ex reg. jur. *Odia sunt restringenda*. Quod intellige de pœna excommunicationis: nam ad nullitatem provisionis sufficit quod beneficium, vel officium datum sit, nondum dato pretio.

Dixi, *aut partis pretii*. Nam si re spirituali tradita, promissi pretii pars aliqua fuerit soluta, tunc secundum omnes contrahuntur pœnæ, Quia tum vere spirituale traditum est pro temporali, & vice versa; nec minus completa est simonia, quam si ab initio conventum esset de sola illa minima quantitate.

Resp. 1. Pœnæ simoniæ in beneficiis, & officiis spiritualibus sunt, 1. Excommunicatio Papæ reservata, quam ipso facto incurrunt, tum qui simoniace eligunt, præsentant, instituunt, tum qui sic eliguntur, præsentantur, instituuntur; item mediatores & procuratores simoniacæ ordinationis, aut collationis beneficii secutæ, ut parentes, amici, & omnes qui suam operam interponunt, vel pecuniam offerunt, Extravag. 1. *Cum detestabile*, & alibi.

2. Omnis simoniaca electio, præsentatio, resignatio, provisio, collatio, irrita est, nullumque jus tribuit; ita ut sic provisus teneatur ante omnem sententiam beneficium dimittere, & omnes fructus Ecclesiæ restituere, cum nullum jus in beneficium acquirat, ibid. & ex Concil. Constantiensi sup. cit. Idque, ut dixi, quamvis simonia sit solum conventionalis mixta.

3. Simoniace electus, vel provisus, est ipso facto inhabilis ad idem beneficium; nec potest illud ex Episcopi dispensatione obtinere c. 17. *de Simon.* & c. penult. *de elect.* ubi excipitur, si sit beneficium simplex, & ipso electo ignorante, nec ratum habente, simonia commissa sit; tunc enim post puram resignationem potest Episcopus dispensare. Imo ex Bulla 5. S. Pii V. simoniacus fit etiam inhabilis ad quascumque alias dignitates, & quæcumque alia beneficia obtinenda.

Nota. Has pœnas ex communi sententia incurrunt etiam, qui propria auctoritate permutant beneficia, nam ii in jure dicuntur simoniaci, & vere committunt simoniam juris ecclesiastici. Item simonia realis in prælaturis Regularium, ut sunt Prioris, Guardiani, Rectoris, Provincialis &c. inducit nullitatem actus, obligationem dimittendi Superioris munus, & excommunicationem Papæ reservatam: nam sunt officia Ecclesiasticam Jurisdictionem habentia, idque statuitur, expresse a Paulo II. Extravag. *Cum detestabile* de simon. & constat etiam ex Bulla Martini V. sup. cit.

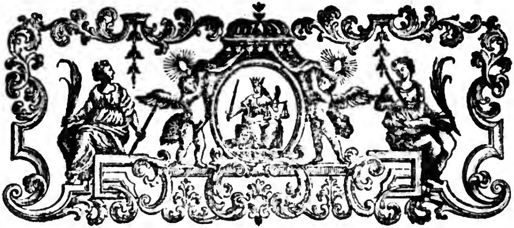
Resp. 2. Pœnæ simoniæ confidentiæ ex Bulla 83. Pii IV. & Bulla etiam 85. Pii V. sunt, 1. Excommunicatio Papæ reservata contra utrumque contrahentem, si sint inferiores Episcopis; nam hi incurrunt solum interdictum ab ingressu Ecclesiæ. 2. Privatio beneficii per confidentiam obtenti, & quidem ante omnem sententiam, cum ejus collatio nulla sit. 3. Inhabilitas ad idem beneficium, & ad alia acquirenda. 4. Privatio beneficiorum, antea legitime possessorum, & pensionum prius obtentarum, non tamen juxta multos ante sententiam judicis declaratoriam, cum justo titulo possideantur, & dicunt ita usu receptum esse. 5. Beneficia per confidentiam collata & accepta, reservata sunt Papæ; quare resignari non possunt in manus ordinariorum, nec ab iis conferri. Insuper fructus beneficiorum per confidentiam acquisitorum, & pensionum sic constitutarum reservantur Cameræ Apostolicæ. Sed hæc reservatio in Gallia non observatur.

Nota. 1. Ut contrahantur hæ pœnæ, requiritur ut datum sit & acceptum beneficium, ut patet ex his verbis Bullæ Pii IV. *Omnes & singulos, qui beneficia, vel pensiones hoc intercedente vitio acceperunt*. Non tamen necesse est, ut qui beneficium accepit, promissionem suam impleverit: hoc est, vel pretium promissum solverit, vel beneficium alteri resignaverit, vel pensionem solverit, aut fructus beneficii ab alio percipi permiserit. Nam hoc specialiter statutum est contra hanc simoniam, quæ gravioribus pœnis punitur, eo quod innumeris fraudibus sit obnoxia, & magis latenter quam quævis alia committatur, habeatque speciem successionis hæreditariæ in jure valde exosam. Imo has pœnas incurrit beneficium recipiens, qui novit intentionem confidentialem dimittendi, quamvis recipiat sine tali intentione, ut significant hæc verba Bullæ Pii V. *Etiamsi sola dimittentis intentione receperit*.

Nota 2. Cum Constitut. Pii IV. & Pii V. novas pœnas non superaddant ratione confidentiæ, nisi contra illum, qui per confidentiam recipit beneficium, vel pensionem, soli recipientes privantur beneficiis & pensionibus antea legitime acquisitis; non autem resignantes sub pactione confidentiali, aut ad id cooperantes; qui tamen, ut vere simoniaci, incurrunt excommunicationem Papalem jure antiquo latam, si confidentiaria pactio fuerit ex utraque parte completa.

Resp. 3. Pœnæ simoniæ in ordinatione sunt, 1. Excommunicatio Papæ reservata, quam ipso facto incurrit tum ordinans, tum ordinatus, Extravag. *Cum detestabile*, quod multi extendunt ad primam tonsuram, quia c. 11. *de ætate præf.* dicitur per eam conferri ordo clericalis, & usitato loquendi modo aliquis per eam simpliciter constituitur in ordinem clericorum. 2. Ordinatus suspensus est ab ordinibus, non solum quos simoniace suscepit, sed etiam omnibus simpliciter, ibid. Ordinans vero suspensus est per triennium a collatione omnium ordinum, ex c. 55. *de Simon.* Per Bullam vero Sixti V. *Sanctum*, suspensus est a collatione omnium ordinum, etiam tonsuræ, & ab executione omnium munerum Pontificalium, & interdictus est ab ingressu Ecclesiæ. Sed dicunt hanc Bullam non esse usu receptam in plerisque locis, præsertim in Galliis. Qui autem nec sciens, nec volens simoniace ordinatus est, secundum S. Thom. qu. 100. art. 6. ad 3. & alios, non potest sine dispensatione ordines exercere.

Resp. 4. Pœnæ simoniæ commissæ circa ingressum religionis, & professionem sunt, 1. Excommunicatio lata contra personas singulares dantes & accipientes. 2. Suspensio ab officiis capitularibus lata in Conventum, si consenserit. Utraque pœna ipso facto contrahitur, & Papæ reservatur, Extravag. *Sane*, de simon. 3. Simoniace sciens professus, in aliud arctius monasterium in pœnam criminis detrudi debet, c. 25. *de Simon.*

TRACTATUS
DE VIRTUTIBUS MORALIBUS.
ET VITIIS EIS OPPOSITIS.

VIrtutes Morales sunt eæ, quæ habent pro objecto attributionis immediato actus humanos, ut honestos, hoc est, consentaneos naturæ rationali ut rationali, & legi divinæ; & pro formali ipsam honestatem elucentem in illis actibus. Quælibet autem virtus moralis seorsim sumpta habet pro objecto materiali certos actus honestos sibi proprios, & pro objecto formali specialem honestatem elucentem in suis actibus.

Præter Religionem quatuor sunt primariæ virtutes morales, a quibus aliæ dimanant, vel quibus annexæ sunt, unde dicuntur Cardinales, nimirum Prudentia, Fortitudo, Temperantia, & Justitia, quæ commendantur Sap. 8. *Sobrietatem & prudentiam docet (sapientia) & justitiam, & virtutem, quibus utilius nihil est in vita hominibus.*

CAPUT I.

De Prudentia, & Vitiis ei oppositis.

I. PRudentia est virtus ostendens quid in quavis particulari actione agendum sit tamquam honestum, vel fugiendum tamquam turpe, in ordine ad finem ultimum: nam agitur hic de perfecta prudentia, quæ proposito vero & ultimo fine totius vitæ humanæ, nempe Deo, seu Dei gloria & possessione, præscribit media ad hunc finem apta. Hinc patet quam sit necessaria. *Oculi tui videant recta*, Prover. 4. *Nolite fieri imprudentes, sed intelligentes quæ sit voluntas Dei*, Ephes. 5. Est autem virtus moralis tum objective, quatenus versatur circa eamdem materiam, decernendo & dictando quid virtus moralis prosequi, & quid fugere debeat: tum directive, quatenus dirigit voluntatem ad eliciendos actus semper honestos, & fugiendos inhonestos. Non residet tamen in voluntate, sed in intellectu: unde dicitur virtus intellectualis, morum doctrix.

II. Prudentiæ actus sunt, bene consultare, recte judicare, & præcipere executionem. (a)

III. Peccata specialiter prudentiæ opposita, alia sunt per defectum, scilicet 1. Præcipitatio & inconsideratio, quæ sunt peccata ejusdem speciei & gravitatis, cujus sunt illa, quibus homo se exponit a præcipitanter & inconsiderate judicando, vel agendo: nam eodem præcepto prohibentur. 2. Mentis inconstantia, qua sine justa caussa mutatur sententia. Est mor-

(a) Hæ tres sunt partes potentiales prudentiæ, seu tria munia quæ vulgo post Aristotelem (lib. 6. Ethic. c. 10. 11. & 12.) ac S. Th. (2. 2. q. 51. per tot.) recenseri solent; quæque græce nominantur *Eubulia*; *Synesis*, & *Gnome*. Verum hic Antoinio supplendæ sunt partes integrantes ejusdem prudentiæ a S. Th. com-

mortalis, quando quis ex voto, vel caritate, vel alio præcepto tenetur graviter perseverare in sententia. 3. Negligentia, quæ est mortalis vel venialis, prout quis negligit id ad quod graviter vel leviter obligatur, aut adsit periculum graviter vel leviter peccandi.

Alia sunt per excessum, nempe 1. Prudentia carnis, quæ proposito malo fine, nempe bono creato inordinate expetito, præscribit media ad hunc finem assequendum apta. Est mortale ei obsequi in re gravi, nam Rom. 8. *Prudentia carnis mors est ... Sapientia carnis inimica est Deo, legi enim Dei non est subjecta.* 2. Astutia, quæ est notitia mediorum pravorum occultorum, ad fallendum aptorum, cum affectu exequendi conjuncta. Est mortalis vel venialis pro ratione affectus cui subest, & damni quod proximo obvenit, & privatis medii. Ad hanc revocantur dolus & fraus, quæ in eo inter se differunt, quod dolus sit astutiæ executio tum verbis, tum factis: fraus autem solis factis. 3. Nimia sollicitudo temporalia acquirendi, vel conservandi, quæ prohibetur Matth. 6. *Ne solliciti sitis animæ vestræ quid manducetis &c.* (a) Mortalis est, cum ex sollicitudine violatur gravis obligatio, vel cum in ea re creata ponitur finis ultimus; ut facit, qui ex affectu illius peccet mortaliter, vel sic peccare paratus est, potius quam re illa carere.

CAPUT II.

De Fortitudine, & Virtutibus ei annexis, ac Vitiis oppositis.

Quæst. I. **Q**Uid est Fortitudo, & quænam sunt vitia ei opposita?

Resp. 1. Fortitudo est virtus, quæ animum secundum rectam rationem & legem divinam moderatur circa ea, quæ acerba & terribilia sunt; ita ut nec pravo timore, nec temeritate quidquam agat aut omittat contra rectam rationem & legem divinam. Quare moderatur timorem, audaciam, & tristitiam in gravibus malis, & periculis præsertim mortis. Sive Fortitudo est virtus moralis inclinans voluntatem ad aggredienda pericula & ardua, ad perferendum labores & gravia mala, secundum rectam rationem & voluntatem divinam. De qua virtute agit S. Paulus, Ephes. 6. his verbis: *Confortamini in Domino, & in potentia virtutis ejus. Induite vos armaturam Dei, ut possitis stare adversus insidias diaboli ... ut possitis resistere in die malo, & in omnibus perfecti stare.* Et 1. Corint. 16. *State in fide, viriliter agite, & confortamini.*

Fortitudinis actus sunt aggressio & perpessio.

commemoratæ (2. 2. q. 48. art. unico) & ab eodem Sancto Doctore desumptæ partim ex Aristotele loco laudato, partim ex Tullio (lib. 2. de Invent.) partim ex Macrobio (lib. 6. in Somn. Scip. c. 8.) vel etiam ex Divo August. (lib. 83. QQ. q. 31. ubi Ciceronem ad verbum transcripsit.) Sunt autem hæ sequentes; *memoria*, *intelligentia*, *providentia*, *ratio*, *docilitas*, *solertia*, *circumspectio*, *cautio*.

Ad perfectam prudentiam igitur necessaria est, primo *memoria*, idest præteritarum rerum recordatio. Secundo *intelligentia*, idest præsentium notitia. Tertio *providentia*, seu futurarum præscientia. Quarto opus est *ratione*, scilicet illius quod agendum est, ex præteritis, præsentibus, & futuris colligendi facultate. Quinto necessaria est *docilitas*, seu bonus affectus mentis ad aliorum monita & consilia excipienda comparata. Sexto *solertia*, cui adjungenda est *sagacitas*, nimirum facilis excogitatio, & applicatio mediorum ad finem ducentium: *sagacitas* enim invenit; *solertia* vero feliciter exequitur. Septimo *circumspectio*, seu attenta circumstantiarum omnium consideratio. Octavo denique *cautio*, vel cura & sollicitudo omnia vitandi incommoda, quæ susceptum negotium interturbare possunt.

Partes subjectivæ, seu species prudentiæ sunt, *prudentia* per quam quis seipsum regit, & *prudentia*, per quam regit multitudinem, ut inquit Div. Thom. (2. 2. q. 48. art. unico.) Rursusque prudentia, qua multitudo regitur, in alias species distribuitur. Nam vel est *œconomica* qua gubernatur familia, vel *politica*, qua civitas. Sed hæ species differunt inter se non intrinsecus, & ratione principii, nempe mentis ordinem amantis; sed extrinsecus tantum, & ratione objecti, circa quod versantur. Deinde discrepant tantum ratione objecti materialis, nempe ratione actuum, qui sunt vel a familia, vel a civitate, non ratione objecti formalis: siquidem ii omnes actus a prudentia sive monastica, sive œconomica, sive politica spectantur, quatenus ad honestatis regulas sunt conformandi. Unde Aristoteles (lib. 6. Ethic. c. 8.) eandem reipsa prudentiam esse ait, qua quis tum seipsum, tum alios dirigit, sive ea, qua alios dirigit, sit *œconomica*, seu familiæ gubernatrix, sive *politica*, seu civitatis directrix: sive *nomothetica*, seu legum conditrix; sive *dicastica*, seu judicatrix. Præcipuam autem prudentiæ speciem docet eam esse, qua sibi suisque rebus quis prospicit: unde eam simpliciter prudentiam appellari debere existimat.

(a) Quamplurimis aliis locis ex sacra scriptura depromptis confirmari potest peccatum hoc per excessum, nimium scilicet sollicitudinem acquirendi vel conservandi opponi prudentiæ christianæ, quæ postquam adhibuit media ad felicem rerum quarumcumque eventum inservientia, in divinæ tandem providentiæ sinu quiescit. Legitur in Proverbiis c. 11. v. 7. *Expectatio sollicitorum peribit.* Matt. c. 6. v. 31. *Nolite ergo solliciti esse, dicentes: Quid manducabimus, aut quid bibemus, aut quo operiemur? Hæc enim omnia gentes inquirunt; Scit enim pater vester, quia his omnibus indigetis. Quærite ergo primum regnum Dei, & hæc omnia adjicientur vobis. Nolite ergo solliciti esse in crastinum: crastinus enim dies sollicitus erit sibi ipsi. Sufficit diei malitia.* Et Epist. ad Philip. cap. IV. v. 6. & 7. *Nihil solliciti sitis; Sed in omni oratione, & obsecratione, cum gratiarum actione petitiones vestræ innotescant apud Deum. Et pax Dei, quæ exuperat omnem sensum, custodiat corda vestra, & intelligentias vestras in Christo Jesu.* Similiter & S. Petr. cap. 5. v. 7. *Omnem sollicitudinem vestram projicientes in Deum, quoniam ipsi cura est de vobis*: & passim &c.

Resp. 2. Peccant contra fortitudinem per excessum & defectum timoris, & audendi: unde quatuor sunt vitia ei opposita. 1. Timiditas seu timor inordinatus; cum timetur quod, vel quando non oportet, vel plus quam oportet. 2. Animi stupiditas, qui est defectus timoris rationabilis, ut cum quis mala seu pericula non formidat, nec cavet quæ, vel quando, vel quantum oportet formidare & cavere. 3. Audacia seu temeritas, quæ est excessus in audendo vel aggrediendo, quando, ubi, quomodo non oportet. 4. Ignavia, quæ est defectus audendi, ut cum quis non aggreditur, vel non sustinet quod, & quando, & sicut recta ratio dictat.

Quæst. II. *Quænam sunt virtutes Fortitudini annexæ, & vitia his opposita?*

Resp. Sunt quinque ejusmodi virtutes, nimirum.

I. Magnanimitas, quæ est virtus ad contemptum rerum caducarum, & ad opera magna ac heroica quæ talia in omni virtutum genere inclinans. Quare licet versetur circa opera ardua aliarum virtutum, est tamen specialis virtus, quia ad illa inclinat ex motivo proximo sibi proprio, nempe quia sunt magna & ardua, hoc est, consentanea animo magno, & generoso, ad maximam dignitatem, perfectionem, ad amicitiam ac filiationem Dei, beatitudinemque destinato, & magnis gratiæ præsidiis instructo.

Ei per excessum opponuntur præsumptio, ambitio, & vana gloria, de quibus dixi in Tractatu de Peccatis. Per defectum vero pusillanimitas, quæ est vitium, quo quis ex animi parvitate, nimiaque abjectione recusat tendere in id quod est suæ potentiæ proportionatum, detrectatque officium, vel res magnas, quibus gerendis aptus est cum auxilio Dei, suamve auctoritatem, dignitatem, & privilegia negligit; cum id necessarium vel utile est ad Dei honorem, aut aliorum utilitatem. Est mortale vel veniale peccatum, prout sub mortali, vel veniali tenetur suscipere id quod detrectat, vel tueri id quod negligit.

II. Humilitas est virtus, quæ vera nostri cognitione appetitum excellentiæ propriæ secundum rectam rationem & Dei voluntatem moderatur, ne inordinate extollamur, & inclinat ad utilitatem nostram ac subjectionem erga Deum actibus internis & externis agnoscendam ac profitendam, atque omnem gloriam ac honorem Deo ut bonorum omnium auctori tribuendum.

Ejus actus præcipui sunt, 1. Agnoscere se ex seipso nihil esse, nihilque, sed omnia accepisse a Deo; imo se esse peccatorem, adeoque supplicii & omni contemptu dignum. 2. Nihil sibi adscribere, sed seipsum contemnere, omnem honorem, gloriam ac laudem Deo ut bonorum omnium auctori attribuere. 3. Neminem contemnere, nemini velle præponi, sed omnes sibi animo præferre, considerando aliorum perfectiones ac virtutes, sua vero vitia & peccata, juxta illud Phil. 2. *In humilitate superiores sibi invicem arbitrantes*. 4. Subjicere se in omnibus Deo, & superioribus ut Dei Ministris propter Deum. 5. Laudes & honores, quantum recta ratio permittit, fugere, eas propter se nunquam quærere, nec partis delectari. 6. Contemptus, contumelias, & humiliationes æquo animo propter Deum exemplo Christi ferre, imo & diligere. 7. In rebus externis & functionibus, quantum in se est, amplecti semper id quod est abjectius & minus honoratum, habita tamen ratione decoris, dignitatis, & officii.

Humilitas est virtus præstantissima, virtutum procreatrix, & radix humanæ ac æternæ gloriæ, juxta illud Christi, *Qui se humiliat, exaltabitur*, Luc. 14. & 18. estque necessaria ad salutem, imo est fundamentum aliarum virtutum, sicut superbia est radix omnis peccati. (*a*) Ei opponitur non solum superbia, sed etiam inordinata sui subjectio, quæ fit cum injuria aut neglectu muneris proprii, aut jactura status sui, vel damno eorum, quibus prodesse debes: ut si pater infra filium, superior infra subditum exterius se abjiciat; nam humilitas inclinat ad sui abjectionem, juxta rectam rationem, & ut decet. Unde illud Eccli. 9. *Est qui se nimium submittit*.

III. Magnificentia quæ est virtus inclinans ad magna opera externa magnis sumptibus efficienda, quando recta ratio dictat, & præcipue ad ea quæ pertinent ad honorem Dei. Differt a liberalitate, quod hæc circa sumptus mediocres, & ordinarios, ille circa majores versetur. Ei opponitur per excessum profusio, qua quis majores sumptus facit quam ratio dictat. Est mortalis ratione gravis damni proximo illati, ut si propterea debita non solvas, eleemosynas omittas &c. Per defectum vero parvificientia, qua quis, præ nimia angustia, opus magnos sumptus requirens non audet suscipere, quando oportet, vel susceptum relinquit, vel non decore perficit. Est mortalis, si graviter quis ad opus magnum teneatur, v. gr. ex voto, promissione &c.

IV, Patientia, qua in rebus adversis mœror temperatur, & mala præsentia æquo animo tolerantur. Est maxima virtus & valde necessaria. *Patientia opus perfectum habet, ut sitis perfecti & integri, & in nullo deficientes*. Jac. 1. *Patientia vobis necessaria est, ut voluntatem Dei facientes reportetis promissionem*, ad Hebr. 1. (*b*) Opponitur per excessum impatientia, qua quis plus justo de malis dolet. Potest esse mortalis ratione scandali, vel mali, quod

(*a*) Necessitatem, ac summam hujus virtutis efficaciam alia Sacræ Scripturæ loca ostendunt, nempe Matth. cap. 11. v. 29. cap. 23. v. 12 Luc. cap. 1. v. 51. epist. 1. Petr. c. 5. v. 5. Jac. c. 4. v. 6. Eccli. c. 3. v. 10. c. 53. v. 21. &c. quæ transcribere non censemus. Ceterum de hac virtute tractavit in præclaro suo Opere *Trattenimenti spirituali* piissimus P. Alphonsus Rodriquez, necnon passim P. Paulus Segneri in libro quem scripsit *Manna dell' Anima* aliique plures.

(*b*) His adde multa alia Sacræ Scripturæ loca, quæ efficacia argumenta ad demonstrandam hujus virtutis necessitatem præbent. Lucas enim cap. 21. n. 19. ait, *In patientia vestra possidebitis animas vestras*. D. Paulus in epist. ad Romanos cap. 5. v. 3. & 4. *Non solum autem, sed & gloriamur in tribulationibus, scientes, quod tribulatio patientiam operatur: patientia autem probationem; probatio vero spem*: & ad Hebræos; *Patientia enim vobis necessaria est, ut voluntatem Dei facientes*

quod quia ex impatientia facit, opiatve, vel præcepti violati. Per defectum insensibilitas seu animi duritiea; cum quia ob animi stuporem nec propriis, nec alienis malis movetur.

V. Perseverantia, seu constantia, quæ inclinat & firmat ad persistendum in opere bono, & non obstante molestia ac difficultatem quantumvis diuturna, quamdiu recta ratio dictat. Ei opponitur per excessum pertinacia, qua quis proprium sensum, vel agendi propositum retinet quando non oportet, vel plus quam oportet: per defectum inconstantia in agendo, qua quis sine justa causa a bono proposito desistit. Utraque est mortalis vel venialis pro subjecta materia, seu prout gravis vel levis obligatio violatur, est autem semper veniale sine justa caussa propositum bonum mutare, vel ab eo bene cœpto desistere in re non præcepta, quia inordinatum est & contra rectam rationem, leviter & sine rationabili caussa bonum propositum mutare, vel ab inchoato bono discedere.

Nota. Per se loquendo, gravius peccatur contra aliquam virtutem per defectum, quam per excessum: sic gravior est superbia quam nimia abjectio: desperatio quam præsumptio. Quia peccata per defectum sunt contra id, ad quod primario ac principaliter virtus inclinat. Sic spes primario inclinat ad sperandum in Deum, & secundario ad non nimium in se sperandum, & sic de aliis.

CAPUT III.

De Temperantiam, & Virtutibus ei annexis?

Quæst. I: QUid est *Temperantia?*

Resp. Temperantia late sumpta est virtus, quæ secundum rectam rationem & legem divinam operationes, & passiones humanas moderatur. Sive est virtus refrænans animi affectus, qui ipsum contra rectam rationem alliciunt, illosque moderans secundum rectam rationem ac legem divinam. *Temperantia est rationis in libidinem, atque in alios non rectos impetus animi, firma & moderata domatio*, ait S. August. lib. 83. qu. 31. Sed sic sumpta non est virtus specialis, nam id præstat omnis virtus moralis in sua materia: Justitia enim, v. gr. affectum a furtis & injuriis avertit.

Temperantia stricte sumpta est virtus, quæ secundum rectam rationem ac legem divinam moderatur appetitum & usum rerum, quæ delectationem sensuum præsertim gustus, tactus pariunt, qualia sunt esculenta, poculenta, & venerea. Hinc tres sunt temperantiæ species, nempe abstinentia, sobrietas, & castitas.

Abstinentia est virtus, quæ secundum rectam rationem moderatur appetitum & usum ciborum oblectantium, atque etiam potionis non inebriantis.

Sobrietas est virtus, quæ appetitum & usum potionis vim inebriandi habentis moderatur secundum rectam rationem. Supple semper & legem divinam: nam quidquid est contra rectam rationem, est etiam contra legem Dei, cum recta ratio sit intimatio legis divinæ æternæ.

Regula autem ac mensura cibi, potus, & somni sumenda est ex fine proximo ad quem ista per se referuntur, qui est bona corporis valetudo, & idonea mentis ad suas functiones obeundas dispositio, seu habitudo, ad Dei gloriam ultimate ordinata: nam finis est mensura eorum, quæ sunt ad finem. *Habet vir temperans in hujusmodi rebus mortalibus & fluentibus vitæ regulam utroque Testamento firmatam, ut eorum nihil diligat, nihil per se appetendum putet; sed ad vitæ hujus atque officiorum necessitatem, quantum sat est, usurpet utentis modestia, non amantis affectu*, ait S. August. lib. de moribus Eccl. c. 21. Per necessitatem intellige non solum absolutam ac physicam, sed etiam moralem. Non enim illud solum dicitur necessarium vitæ humanæ ejusque officiis, sine quo absolute vivere aut ea officia omnino obire non potes; sed etiam id sine quo hoc non potes commode & convenienter tuo statui, spectatis quoad qualitatem cibi & potus circumstantiis status, conditionis, officii, opulentiæ, loci, personarum quibuscum vivis, & negotiorum occurrentium. Igitur ad temperantiam spectat nec plus, nec minus cibi, potus & somni sumere, quam ad bonam corporis valetudinem, & vires, ad munera sua recte obeunda requisita, aptamque mentis ad suas functiones dispositionem expediat: cum hoc discrimine, quod major quantitas sit illicita; minorem autem subinde sumere ob justam & graviorem caussam; quam sit robusta valetudo corporis, v. gr. ob carnis mortificationem, vel satisfactionem pro peccatis, sit laudabile, etiam si vires corporis imminuantur; modo tamen valetudo non nimis frangatur, nec mens reddatur ad suas functiones ineptior, ita ut homo semper valeat recte præstare ea, ad quæ tenetur. Ea quippe bona est corporis valetudo, quæ optime menti & animæ saluti servit: nam corporis est, ut animæ serviat ad suas functiones, quæ omnes ad Dei gloriam & salutem nostram referre debent. Hæc autem abstinentia major, quam ratio temperantiæ præ se exigit, pertinebit ad aliam virtutem, ex cujus affectu servatur, v. gr. castitatem, pœnitentiam &c.

Castitas est virtus, quæ cohibet vel moderatur appetitum & usum venereorum ac delectationis venereæ secundum rectam rationem & legem divinam. De qua Paulus 2. Cor. 7. *Mundemus nos ab omni inquinamento carnis & spiritus.* Et 1. ad Timot. 2. *Quietam & tranquillam vitam agamus in omni pietate & castitate.* Pudicitia autem vel est eadem virtus quæ castitas, vel ejus pars integralis cohibens oscula, amplexus, aspectus, & tactus impudicos, eorumque delectationem.

Triplex est castitas, nempe virginalis, conjugalis, & vidualis. Prima est voluntas constans & efficax abstinendi tota vita ab omni prorsus actione & delectatione venerea. Secunda est voluntas constans & efficax abstinendi ab omni actione, & delectatione venerea cum non conjuge, & ea utendi cum conjuge semper juxta rectæ rationis & legis divinæ regulam.

---

repertetis promissionem. Item Divus Jacobus epistol. cap. 1. v. 3. & 4. *Scientes quod probatio fidei vestra patientiam operatur. Patientia autem opus perfectum habet; ut sitis perfecti, & integri, in nullo deficientes &c.*

lam, Tertia est propositum abstinendi imposterum propter Deum ab omni actione & delectatione venerea percepta in conjugio.

Abstinentiæ opponitur gula stricte sumpta, sobrietati ebrietas, & castitati luxuria, de quibus dixi in Tractatu de peccatis.

Quæst. II. *An liceat agere ob voluptatem seu delectationem moderatam & per se licitam, eamque propter se appetere?*

Resp. Neg. Quia 1. Omnis actus, qui non est bonus saltem ratione finis, hoc ipso malus est, ut docet S. August. lib. 4. contra Julian. cap. 3. *Cum facit homo aliquid, ubi peccare non videtur, si non propter hoc facit, propter quod facere debet, peccare convincitur*; idque satis indicat Christus Matt. 12. dum ait: *Omne verbum otiosum quod locuti fuerint homines, reddent rationem de eo in die judicii*, utique tamquam de peccato. (*) Ergo omne opus otiosum moraliter est malum, æque ac verbum otiosum, cum sit eadem ratio, & species ibi ponatur pro genere. At omnis actus, qui non est bonus, est saltem otiosus moraliter seu in ordine ad mores; ergo malus est. Jam vero actus non est bonus nisi habeat finem honestum, hoc est, consentaneum naturæ rationali & legi divinæ. 2. Homo deliberate agens tenetur semper agere propter finem proportionatum, seu consentaneum naturæ rationali quatenus rationalis est, ideoque propter finem honestum; tenetur enim semper agere modo proportionato seu consentaneo naturæ rationali, qua rationalis; alioqui sciens ac volens deficit a conditione sua & a dignitatis præstantia, qua brutis excellit: seque ipsum deprimit ad modum agendi brutalem. Non potest autem agere modo proportionato naturæ rationali, qua rationalis est, nisi agendo propter finem consentaneum naturæ rationali, quatenus rationalis est. 3. Agens ob delectationem agit inordinate & contra rectam rationem: nam pervertit rerum ordinem a Deo auctore naturæ institutum, secundum quem delectatio ex natura sua est propter operationem, non autem operatio propter delectationem, ut agnovit Aristoteles; *Bonum delectabile*, inquit, *cum sit inferius honesto, ordinatur per se ad illud*; & docet S. Th. 1. 2. qu. 4. art. 2. ad 2. *Divinus intellectus, qui est institutor naturæ, delectationes apposuit propter operationes*; ut scilicet facilius, promptius, melius & constantius efficeremur. Itaque delectatio moderata potest quidem percipi, & appeti ut medium, sed non ut finis; cum inordinatum sit, velle sistere in eo tamquam fine actionis, quod Deus instituit solum ut medium ad actionem melius, promptius, & constantius faciendam. 4. Innocent. XI. damnavit has propositiones. 8. *Comedere & bibere usque ad satietatem ob solam voluptatem, non est peccatum: modo non obsit valetudini; quia licite potest appetitus naturalis suis actibus frui*, hoc est, sistere in delectatione actuum tamquam in fine obtento. 9. *Opus conjugii ob solam voluptatem exercitum omni penitus caret culpa, ac defectu veniali.*

Hinc manducare etiam moderate, audire musicam, odorari florem, & similia oblectamenta capere ob solam delectationem, per se loquendo, est venialis culpa.

Quæst. III. *Quænam sunt virtutes temperantiæ annexæ?*

Resp. Sex, Mansuetudo, Clementia, Studiositas, Modestia, Eutrapelia, & Circumspectio.

I. Mansuetudo est virtus, quæ iram moderatur juxta rectam rationem sic, ut non irascamur, nisi quando, quantum, cui, & quomodo oportet. De qua Apostolus, ad Tit. 3. *Admone illos: neminem blasphemare, non litigiosos esse, sed modestos, omnem ostendentes mansuetudinem ad omnes homines.*

Ei opponitur per excessum iracundia, de qua alibi; per defectum vero nimia dissimulatio, cum nempe ex iræ defectu mala impunita manent, nec quis irascitur ubi, quando, quantum & quibus oportet, ut justitia servetur, vitia corrigantur, scandalum tollatur &c. Est mortalis ex genere suo, cum repugnet caritati, vel justitiæ.

II. Clementia est virtus, qua superior ex animi lenitate inclinatur ad pœnam debitam mitigandam, vel remittendam, quantum patitur recta ratio, justitia, disciplinæ bonum, Reip. salus, & ædificatio publica.

Ei opponitur per excessum crudelitas, qua quis ex animi austeritate propensus est ad exigendam pœnam ultra meritum culpæ. Est ex genere suo mortalis, cum repugnet caritati & justitiæ. Per defectum vero nimia lenitas, qua quis pœnam remittit aut mitigat; ubi severitate utendum recta ratio dictat, ad delinquentem emendandum, servandam disciplinam &c. Est culpa gravis vel levis, pro ratione damni vel scandali, quod ex ea provenit.

III. Studiositas est virtus, quæ secundum rectam rationem moderatur appetitum sciendi, & ipsum studium, ita ut quis ea solum velit scire, quæ ipsius conditioni & capacitati conveniunt, & studeat ea diligentia qua oportet iis rebus, quibus oportet, ex debito fine (Vid. N. 301.), & in debitis circumstantiis loci & temporis. Unde ejus est, refrænare affectum inordinatum cognoscendi, moderari studium, incitare ad diligenter addiscendum res necessarias & convenientes.

Ei opponitur per excessum curiositas, quæ est inordinatus appetitus cognoscendi. Est autem inordinatus vel ex parte objecti, & tunc definitur: Appetitio vel cura superflua cognoscendi ea, quæ ad se non pertinent, sive quæ nec ad propriam, nec ad proximi utilitatem, nec ad Dei honorem conducunt. Vel ex parte modi, ut si ea, quæ ad te spectant, velis addiscere tempore non congruenti, vel laboribus immodicis, & corpori vel menti noxiis.

Curiositas est mortalis. 1. Ratione objecti prohibiti, v. grat. si legas libros ab Ecclesia aut Superioribus prohibitos, aut velis scire ea quæ dicuntur in confessione &c. 2. Ratione medii, si adhibeatur graviter illicitum, ut superstitiosum &c. vel ratione finis mortaliter mali. 3. Ratione periculi peccandi mortaliter, ut si legas libros contra fidem aut bonos mores &c. 4 Si per studium minus utile homo impediatur ab addiscendis iis, quæ scire tenetur. 5. Ratione nocumenti seu damni, ut si ob immoderatum studium valetudo graviter lædatur. 6. Si quis ab alio scire velit, quod sub mortali revelare nequit. Ratione injuriæ gravis, ut si quis litteras alterius

(*) Utcumque veniali.

terius clausas sine consensu ejus, a quo vel ad quem scribuntur, saltem prudenter præsumpto, aperit & legit: nam tunc violatur jus, quod quisque habet, ne arcana consilia & negotia litteris commissa, sine ejus consensu cognoscantur. *Ita Navarrus, Toletus, Layman, & alii.* Unde est mortale contra justitiam, litteras alienas legere, quando continent secreta magni momenti, vel ea quæ multum expedit non innotescere, vel quæ multum optat celari is, a quo vel ad quem scribuntur, vel quando timeri potest inde secutura aliqua infamia vel aliud damnum grave. Cum autem id omne ante aperitionem ignoretur, ideo litterarum alienarum apertio lectioque ordinarie mortalis est ob mortale periculum lædendi jus secreti in re gravi. Id etiam est contra fidem publicam, cui sigilla litterarum credita intelliguntur.

Multi docent esse solum veniale litteras a domino dilaceratas & in publicum projectas ex sola curiositate colligere, junctisque partibus legere; quia tunc habentur pro derelictis. Sed hoc alii negant, quia dominus lacerando satis ostendit se non derelinquere jus, quod habet ad secretum litterarum. Imprudenter quidem agit, partes laceratas in publicum projiciendo, sed imprudentia alicujus non privat illum jure suo.

Item peccat contra justitiam, qui alterius scripta ipso invito legit, & quidem mortaliter, si hic cum gravi damno, vel alter valde cupiat esse secreta, graviterque sit laturus. Excipe, nisi constaret scripta vergere in damnum injustum communitatis, vel etiam privati, nemo enim habet jus ad medium injustum. Possunt quoque litteræ aperiri auctoritate publica, nempe Principis, Magistratus, cum id exigit bonum commune, cui jura privatorum subordinantur. Sed ii, qui secreta legerint, tenentur celare. Patres habent etiam jus aperiendi litteras liberorum curæ suæ subjectorum.

Curiositas autem, qua non læditur graviter caritas, nec justitia, est per se solum venialis, secluso periculo graviter peccandi, vel prohibitione gravi, quia non est per se magna inordinatio quod quis plus æquo appetat cognitionem rerum sibi non necessariarum aut utilium, vel præcise id quod ad se non pertinet, cognoscere velit sine gravi injuria alterius, aut supervacaneam in eo curam ponat, modo necessaria non negligat.

Per defectum adversatur studiositati negligentia, quæ est voluntaria omissio studii vel inquisitionis ad discendum, quæ quisque scire vel discere tenetur. Estque peccatum grave vel leve pro gravitate vel levitate rei, quæ sciri debet, spectato ejus fine. Hinc gravis negligentia discendi obligationes suas, sive proprias sui muneris seu officii est semper mortalis. (Vid. N. 142. 213.)

IV. Modestia duplex est: una est modestia motuum externorum, quæ motus & gestus corporis externos moderatur secundum rectam rationem, ita ut congruens sit personæ spectatæ tum in se, tum in ordine ad eos quibuscum versatur, & ad locum, tempus, statum &c. *Hoc est enim pulcritudinem vivendi tenere: convenientia cuique sexui & personæ reddere*, ait S. Ambr. lib. 1. de officiis cap. 9.

Ei opponitur per excessum petulantia & insolentia, qua non servatur decorum in voce, gestu, & aliis motibus externis corporis, ut si quis vocem nimium attollat, gestus aut gressus insulsos habeat, si Religiosus mores aulicos sectetur &c. Per defectum morum ruditas seu rusticitas.

Altera est modestia cultus, seu parcitas, qua in cultu ornatuque corporis, & apparatu rerum externarum, domus, supellectilis, conviviorum &c. servatur mediocritas, & congruitas ad personam, facultates, statum, conditionem, approbatam consuetudinem, & ad tempus, locum &c. Contra hanc peccatur, 1. Per luxum, excedendo modum consuetum & convenientem conditioni ac facultati personæ in vestibus, conviviis, supellectili &c. Item assumendo vestem alterius sexus. „ Cultus exterior (*inquit S. Th. 2. 2. q. 169. art. 2. ad 3.*) debet competere conditioni personæ secundum communem consuetudinem. Et ideo de se vitiosum est, quod mulier utatur veste virili, aut e converso: & præcipue quia hoc potest esse causa lasciviæ, & specialiter prohibetur in lege.... Potest tamen quandoque hoc fieri sine peccato propter aliquam necessitatem, vel causa se occultandi ab hostibus, vel propter defectum alterius vestimenti, vel propter aliquid aliud hujusmodi. " 2. Ratione affectus inordinati, quando nimium studium in hujusmodi rebus ponitur, ut sæpe fit in feminis, multum temporis cum pretiosis in se ordinandis collocantes. 3. Per defectum, & dicitur Sordities, quæ non servat decorem in cultu corporis, & rerum suarum.

Porro peccata contra utramque modestiam interdum sunt mortalia, scilicet ratione scandali, damni, pravi finis &c. Sic excessus in ornatu & apparatu externo est mortalis ratione effectus, si sit causa non solvendi debita, non dandi eleemosynas necessarias, non collocandi liberos in statu convenienti, vel alia non præstandi ad quæ quis tenetur: vel ratione affectus graviter immoderati, ut si propter ornatum aliquis sit paratus peccare mortaliter: vel ratione scandali, quod sæpe dant mulieres in modo (Vid. N. 13. 140.) se exornandi, qui ad luxuriam allicit intuentes, ut revera alliciunt mulierum reseratus sinus, cæteræque corporis nuditates, ut docet S. Carolus in Instruct. confessar.

Quod ad larvas & personatus attinet, hæc propter immodestiam, & nimiam mentis divagationem sunt peccata venialia: mortalia vero si in talibus circumstantiis adhibeantur, ut ad libidinem incitent, vel libidini præbeant occasionem, ut sæpe contingit.

Sed an mulieres peccant, si se ornent ad placendum viris?

Sic respondet S. Th. 2. 2 q. 169. art. 2. „ Si mulier conjugata ad hoc se ornet ut viro suo placeat, potest hoc facere absque peccato. Illæ autem mulieres, quæ viros non habent, nec volunt habere, & sunt in statu non habendi, non possunt absque peccato appetere placere virorum aspectibus ad concupiscendum, quia hoc est dare eis incentivum peccandi. Et si quidem hac intentione se ornent, ut alios provocent ad concupiscentiam, mortaliter peccant. Si autem ex quadam levitate, vel etiam ex quadam vanitate propter jactantiam quamdam, non semper est peccatum mortale, sed quandoque veniale. Et eadem ratio quantum ad hoc est de viris. *Et ad 2. arg.* Mulierum fucatio est quædam species fictionis, quæ non potest esse sine peccato.... Non semper tamen talis fucatio est cum peccato mor-

" mortali, sed solum quando fit propter lascivam, " vel in Dei contemptum.

V. Eutrapelia seu jucunditas est virtus, quæ inclinat ad servandum modum ac decorum in dictis & factis ludicris ad animi recreationem institutis.

Contra illam peccatur per excessum. 1. Ratione objecti, si immodestum, petulans, contumeliosum, injuriosum, obscœnum, periculosum, vel prohibitum jocandi aut ludendi genus usurpetur. 2. Ratione circumstantiarum, si genus ludendi vel jocandi alioqui licitum exerceatur in loco, vel tempore indebito. modo indecoro, nimiu diu, vel contra dignitatem personæ illud usurpantis, vel ejus coram qua usurpatur. 3. Ratione immodici affectus. *Caveamus etiam. ne dum relaxare animum volumus, solvamus omnem harmoniam, quasi concentum quemdam bonorum operum*, ait S. Ambros. lib. 1. de offic. c. 20. (Vid. N. 283.)

Per defectum vero peccatur, cum quis ex animi austeritate seu morositate omnem honestam animi recreationem sibi necessariam repudiat, vel in aliis impedire conatur.

VI. Circumspectio est virtus, quæ sermones moderatur secundum rectam rationem & legem divinam, ita ut non loquamur nisi quando, ubi, quæ, quibus & quomodo oportet. Est valde necessaria, quia ex ejus defectu innumera admittuntur peccata, nam *lingua ignis est, universitas iniquitatis*. Jac. 3.

APPENDIX

De Jejunio Ecclesiastico.

Quæst. I. *Quænam ad illud requiruntur?*

Resp. 1. Tria. Abstinentia a carnibus, atque etiam ab ovis, & lacticiniis; nam hæc sunt etiam prohibita jure communi, eo quod ex carne originem ducant, & multum nutriant, can. 6. dist. 3. ex S. Gregor. ibi: *Par est, ut quibus diebus a carne animalium abstinemus, ab omnibus quoque, quæ sementinam carnis trahunt originem, jejunemus, a lacte videlicet, caseo, & ovis.* Hinc Alexander VII. damnavit hanc propositionem, *Non est evidens, quod consuetudo non comedendi ova & lacticinia in quadragesima obliget.* Verum hac in re spectanda est cujusque regionis legitima consuetudo; nam quibusdam in locis esus ovorum & lacticiniorum omnibus jejuniorum diebus prohibetur, in pluribus vero solum in quadragesima: imo dicunt in quibusdam, ut in Germania, ne in quadragesima quidem. S. Th. 2. 2. qu. 147. art. 6. ad 3. ait: " In jejunio " quadragesimali interdicuntur universaliter etiam " ova & lacticinia. Circa quorum abstinentiam in " aliis jejuniis diversæ consuetudines existunt apud " diversos, quas quisque observare debet secundum " morem eorum, inter quos conversatur.

6. Abstinentia a pluribus refectionibus, ita ut intra spatium diei naturalis nonnisi semel corpus reficiatur. Sic enim Ecclesia vult per jejunium corpus castigari, & concupiscentiam coerceri, ut tamen natura ipsa non notabiliter lædatur; multum autem læderetur, si una refectio non permitteretur. & corpus non castigaretur, nec concupiscentia satis coerceretur, si permitterentur duæ. Hæc refectio debet esse continua, alioqui non esset una, sed repetita. Si quis tamen ob urgentis negotii causam ab illa nondum sufficienter sumpta discedat, potest confecto negotio ad eam redire, eamque perficere; quia spectatis circumstantiis & ex intentione censetur unica moraliter refectio. Secus, si satis refectus ab ea discesserit. Non licet autem diu protrahere prandium, nam hoc esset æquivalenter duplicem refectionem sumere: idem enim est in ordine ad nutriendum corpus, sumere novam, aut diu continuare eandem refectionem, quæ reipsa erit moraliter & virtualiter multiplex. Nec refert, quod non semper edatur, sed fiat confabulatio; nam interea concoquit stomachus cibos sumptos, qui sufficiebant pro integra refectione, & alii substituuntur.

Hinc qui die jejunii mane comedit etiam inculpate, puta ex inadvertentia, tenetur eo die abstinere ab alia refectione, si potest sine gravi incommodo; quia jejunium adhuc quoad unicam refectionem servare potest. *Lessius*.

3. Certum tempus refectionis, quod nunc recepta consuetudine est circa meridiem, ita ut non liceat sine justa causa hanc horam anticipare, ut constat ex sensu & praxi Ecclesiæ. Potest tamen pro arbitrio differri refectio usque ad horam tertiam pomeridianam, vel solis occasum, ante quod tempus olim erat vetita, saltem in quadragesima.

Quæst. II. *An præceptum jejunii per se obliget sub mortali?*

Resp. Affirm. Constat 1. Ex SS. Patribus, Basilio, orat. 11. de jejunio, Greg. Nazianz. epist. 74. Hieron. ep. 54. Cyrillo Alexandrino, hom. 1. Paschali, & aliis; ex variis Conciliis, & ex consensu Doctorum, & fidelium. 2. Quia res præcepta capax est gravis obligationis (cum sit opus virtutis in suo genere grave) & ab Ecclesia absolute præcipitur. Præcepta autem obligant pro gravitate materiæ, saltem dum superior expresse non declarat se velle tantum leviter obligare. 3. Alexander VII. damnavit hanc propositionem: *Frangens jejunium Ecclesiæ, ad quod tenetur, non peccat mortaliter, nisi ex contemptu, vel inobedientia hoc faciat, puta quia non vult se subjicere præcepto.*

Hinc peccat mortaliter, 1. Qui die jejunii, vel abstinentiæ carnes comedit, sine necessitate tamen; nisi excuset a mortali materiæ parvitas, quæ communiter admittitur, eo quod prohibeantur carnes prout nutritivæ, seu refectivæ virium; at parum carnis parum nutrit; ergo etiam parum, seu sub parva culpa, & non graviter prohibetur. Hæc tamen parvitas difficile constitui potest. 2. Qui vescitur ovis aut lacticiniis, nisi permissa sint ab Episcopo, vel legitima consuetudine. 3. Qui aliquid notabile extra unam refectionem: & collatiunculam comedit etiam interruptim.

An autem mortale sit tempus refectionis notabiliter antecipare sine justa causa?

Controvertitur. Layman censet olim quidem notabilem anticipationem fuisse mortalem, nunc vero spectata hodierna Ecclesiæ consuetudine esse solum venialem. Sed Covarruvias, Navarrus, Sanchez, Comitolus, Azor, Reginaldus, & alii dicunt, etiam nunc esse mortalem, & probant, 1. Ex sensu fidelium & ex fine jejunii, 2. Ex cap. *Solent*, de consecr. dist. 1. *Nullatenus jejunare credendi sunt, si ante manducaverint, quam vespertinum celebretur officium*, & ex Conc. Rothom. an. 1502. c. 22.

Nul-

Nullus in quadragesima prandeat, antequam, hora nona peracta, vespertina incipiat. Non enim jejunat, qui ante manducat. Ergo ea mente Ecclesiæ tempus refectionis lege vel consuetudine universali statutum, est conditio pertinens ad substantiam præcepti, vel ad modum substantialem illius. Nam etsi in anticipatione horæ discessum sit ab instituto veteris Ecclesiæ, non tamen in eo quod certa hora servetur, quam non liceat comedendo prævenire. 3. Ex S. Th. in 4. dist. 15. qu. 4. art. 4. qu. 3. *Ille jejunium solvit, qui Ecclesiæ determinationem non servat. Unde cum Ecclesia instituerit certum tempus comedendi jejunatoribus, qui nimis notabiliter anticipat, jejunium solvit.* 4. Quia tunc violatur præceptum in re notabili, & quæ multum pertinet ad rationem jejunii ecclesiastici, *Sylvius*. Porro juxta multos nulla est culpa, si ob justam caussam, qualis est iter necessarium faciendum, tempus illud notabiliter antevertatur, eo quod id usu receptum sit apud doctos & probos: & facilius excusatio in hoc locum habeat, quam in aliis ad jejunium requisitis, cum refectionis tempus ad finem jejunii minus conducat.

Quæst. III. *Quid dicendum de Cœnula seu Collatiuncula?*

Resp. 1. Hæc consuetudine inducta est, & ab Ecclesia tolerata, ideoque ex probata piorum ac timoratorum consuetudine in quolibet regione, scientibus, & annuentibus Ecclesiæ Prælatis, determinanda est, secundum quantitatem & qualitatem ciborum. De quantitate id universim dici potest, eam debere esse valde modicam, ne cœnula convertatur in cœnam; juxta multos non debere esse eamdem pro omnibus & ubique, sed diversam pro diversitate complexionum, laborum, & regionum, quarum aliæ aliis calidiores sunt: unde fit, ut alii minore cibo quam alii indigeant. In variis locis consuetudo plus permittit in Vigilia Nativitatis, & in Cœna Domini, quam aliis diebus. Quoad qualitatem prohibentur ii cibi, qui valde nutriunt, qualia sunt ova, pisces, legumina cocta; ignis enim coctio materiam nutritioni aptiorem efficit; ut proinde corruptela sit, inquit Azor, si sumantur legumina & pisces. Nam cum lex jejunii unicam refectionem permittat, inductaque sit consuetudine cœnula, in hac iis solum cibis licet uti, qui ipsa consuetudine sunt approbati, quales sunt leviores, ut fructus, & pro more regionis parum casei. Licet tamen sumere jusculum ex leguminibus coctis ob necessitatem, ita ut habeat rationem medicinæ potius quam cibi: nam ex S. Th. medicinarum assumptio non solvit jejunium.

Resp. 2. Non licet cœnulam sumere mane ante meridiem: quia Ecclesia præcipit & canones præscribunt, ut nil sumatur in cibum ante horam consuetam, quæ circiter meridiem est. Imo non licet cœnulam sumere etiam circa meridiem, dilata ad vesperam cœna, nisi justa caussa subsistat, ut ratione negotiorum per diem gerendorum, hospitum, itineris, vel si quis aliter non posset noctu dormire. *Ita Navarrus, Azor, Lessius, Layman, dicens hanc esse communem sententiam.* Quia consuetudo cœnulam permittens habet, ut nocte tantum sumatur, nisi adsit justa caussa excusans: quæ tamen si absit, juxta multos erit solum veniale; quia non violatur jejunium quoad substantiam, sed solum variatur ejus circumstantia non substantialis.

Quæst. IV. *An qui ex justa caussa dispensatus est in abstinentia carnis, hoc ipso liberatur abstinentia ab altera refectione?*

Resp. Neg. Quia 1. Istæ duæ abstinentiæ, quas lex jejunii præscribit, sunt a se invicem separabiles, & seorsim conducunt ad finem præcepti, videlicet macerationem carnis, & caussa dispensationis sufficiens pro una non semper sufficit pro duabus. Cum autem lex plures obligationes dividuas contineat, qui unam exequi nequit, tenetur ad aliam, si possit. 2. Papa Romæ, & Episcopi in variis diœcesibus cum dispensarunt in abstinentia carnis ob caussam pro ea sola sufficientem, declararunt se non dispensare in abstinentia a pluribus refectionibus, sed ejus obligationem relinquere. Et dicitur exstare authentica de hoc Clem. XI. declaratio.

✠ Licet Clemens XI. promulgato per Cardinalem Vicarium Edicto, declaraverit, quadragesimali recurrente jejunio, eos, quibus carnium usus justa de caussa permittitur, *jejunii legem observare debere*: tamen plures deinceps in contraria fuere sententia, & exorta hac de re in variis Longobardiæ partibus controversia circa an. 1736. plura pro utraque opinione edita fuere volumina. Bartholomæus Casali, Petrus Coppellotti, P. Benedictus Maria Brignole, & Sebastianus Pauli, sub nomine *Apostoli Augusti*, uterque Congregationis Matris Dei, sustinuere, iis, quibus usus carnium conceditur, jejunandum non esse: contra vero Alexander Mantegazzi, Antonius Theodorus Carbonara, Ludovicus Antonius Muratori, P. Daniel Concina Ord. Prædicatorum, aliique propugnaverunt, eos quoque jejunii legem observare oportere, quibus justa de caussa salubrium carnium usus conceditur. At S. M. Benedict. XIV. eximio, quo pollebat, restaurandæ disciplinæ, corrigendorumque abusuum studio, non solum lites finivit, sed etiam dubia, quæ passim occurrere solebant, explicavit: regulas pro restauranda, ac sarta tecta servanda jejunii disciplina constituit; ac methodum in dispensationibus servandam præscripsit.

Anno 1741. Epistola ad omnes Catholicos Episcopos data, ad tollendos abusus adversus jejunii Quadragesimalis observantiam invectos, hæc Episcopis inculcat: *Debitum igitur Paternæ uniuscujusque vestrum sedulitatis, & caritatis officium jure postulat, ut omnibus notum faciatis, & annuncietis, nemini quidem sine legitima caussa & de utriusque medici consilio, multitudini vero, veluti populo alicui civitati, aut genti indiscriminatim integra, non nisi gravissima, & urgente necessitate, & in casibus per Sacra Canonum statuta præscriptis, cum debita Apostolicæ hujus S. Sedis reverentia, a Quadragesimali Jejunio dispensationem, toties, quoties opus fuerit, concedendam, nec audacter fidenterque usurpandam, nec superbe & arroganter ab Ecclesia sicut alibi in more positum esse accepimus, esse postulandam. Gravissimam vero urgentemque necessitatem etsi non est cur vobis explicemus: volumus tamen vos ignorare, cum hujusmodi necessitate, & servandam esse potissimum unicam comestionem, sicut alias hic Romæ, ac nos ipsi hoc anno urgentibus caussis dispensantes, expresse præscripsimus, & licitas atque interdictas epulas promiscue minime apponendas esse.* Præterea dispensatos moneri jubet, ut aliis opera jejunii loco substituant.

Anno 1742. in Epistola ad Andream Archiepisco-

pum Valentiæ ait, superiori Constitutione se non suscepisse definiendum, *an qui Ecclesiastica auctoritate a jejunio excusantur, non solum vetitis cibis uti, sed ejus pariter vespertinæ abstinentiæ fines egredi queant. Præcipimus autem Episcopis, eorumque delegatis, ut nemini vescendi carnibus, aliisque cibis vetitis veniam tribuant, nisi sub gravi, imperata simul unica comestionis norma. Ita universale illud præceptum pro tua spectatissima vigilantia Gregi tuo indicendum jubeto.*

Anno vero 1744. 8. Julii quæstiones ab Archiepiscopo Compostellæ circa jejunii leges propositas, in hunc modum resolvit.

I. Utrum, quæ in antedictis nostris litteris in forma Brevis de unica comestione, & de epulis non permiscendis, præscribuntur; sub gravi etiam præcepto prohibentur?

Respondemus: *Concedentes facultatem vescendi carnibus tempore vetito, sub gravi teneri easdem facultates non aliter dare, quam geminis hisce appositis conditionibus, videlicet unicæ in diem comestionis, & non permiscendarum epularum. Eos vero, qui hujusmodi facultatibus utuntur, sub gravi ad binas ipsas conditiones implendas obligari.*

II. An ii, quibus concessum est vesci carnibus, possint in vespertina refectiuncula, ea quantitate carnis vesci, quæ jejunantibus permittitur?

Respondemus: *Non licere, sed opus habere eo cibo, eaque uti portione, quibus utuntur homines jejunantes recta meticulosa conscientia.*

III. An qui jejunii tempore vesci carnibus permittuntur, & unica comestione uti debent, horam jejunantibus præscriptam servare opus habeant?

Edicimus, *observandam iis esse.*

IV. Quænam sint epulæ licitæ, quæ vetantur cum interdictis conjungi?

Respondemus: *Epulas licitas pro iis, quibus permissum est carnes comedere, esse carnes ipsas. Epulas interdictas esse pisces, adeoque utrumque simul adhiberi non posse. Piscibus tamen edendis non interdicuntur ii, quibus datur tantum facultas adhibendi ova, & lacticinia.*

V. An præceptum de utroque epularum genere non miscendo dies quoque Dominicos Quadragesimales complectatur?

Affirmatur, *complecti.*

VI. Utrum hæc lex ad eos quoque pertineat, qui ex Bulla Cruciatæ edere possunt ova, & lacticinia?

Rescribimus: *Nihil in prænunciatis nostris Apostolicis litteris statutum esse, quod respiciat gratiosum Cruciatæ Diploma. Quare, qui eo gaudent, illius tenorem stricte, & considerate perpendant, ex ejusque sententia se gerant. Caveant autem, ne inani quapiam excusatione sese solutos esse arbitrentur præceptis ibi legibus.*

VII. Utrum memorata duo præcepta urgeant extra Quadragesimam?

Respondetur: *Urgere extra Quadragesimam utrumque præceptum; illud scilicet unicæ comestionis cum reliquis legibus in secundo, & tertio ad hæc postulata responso expressis; & alterum non permiscendi epulas licitas cum interdictis, ut in quarto postulato definitum est.*

Anno 1745. die 10. Junii Epistola, quæ est ad universos Episcopos, plura Ecclesiæ Patribus inculcat, pro jejunii disciplina consecranda; & reintegranda, circa dispensationes generales nonnisi justa de caussa petendas, & concedendas. Vide to. 1. Bull. pag. 523. ✠

Quæst. V: *An toties quis peccat mortaliter, quoties die jejunii sumit refectionem iteratam?*

Resp. Non pauci affirmant. Quia 1. juxta omnes toties quis peccat, quoties carnes comedit; quia præceptum abstinendi a carnibus est negativum, vetans, ne ullo diei tempore comedantur. At præceptum abstinendi a pluribus refectionibus est etiam negativum, nam non præcipit unam refectionem, sed præcise plures refectiones prohibet. Ergo sicuti peccatur per quasvis comestiones carnium, ita & per quamlibet & singulas refectiones ultra unam: præcepta enim negativa violantur non solum per primum & secundum actum, sed etiam per quoscumque alios sequentes. 2. Quando vetitum, aliquid sæpius quam semel uno eodemque tempore fieri, non solum prohibetur fieri bis, sed etiam ter, quater &c. Sic, cum lex vetat, ne fidelis sæpius quam semel eodem die communicet, aut sæpius in vita baptizetur, non solum secundo, sed etiam tertio & quarto actu violatur præceptum. 3. Mortificatio carnis, quæ est finis legis, adhuc aliqua obtineri potest per omissionem aliarum refectionum: nam si quis mane & in prandio se refecerit, adhuc notabilis est mortificatio se abstinere vesperi, uti fuisset abstinere mane, & semper subtrahitur materia concupiscentiæ. 4. Ecclesia solum permittit unam refectionem, idque ad mortificationem carnis. Ergo prohibet omnes alias, & præter secundam refectionem vetatur quoque alia ulterior, quæ etiam repugnat mortificationi carnis. Enimvero etsi præceptum jejunii videatur affirmativum, quoad formam verborum, inquit Sylvius, in se tamen continet hanc negationem. Non pluries comedes, aut non sumes plures refectiones.

Hinc tres refectiones sumere non licet ei, cui duæ sufficiunt: & permissæ sunt ob infirmitatem.

Quæst. VI. *An violat jejunium qui extra refectionem consuetam & cœnulam aliquid bibit, vel comedit?*

Resp. 1. Multi docent non violari potu etiam vini, modo non in ea quantitate bibatur, quæ censeatur esse in fraudem jejunii. Quia id permittit consuetudo a tempore immemoriali: tum cum potus ordinetur potius ad distributionem cibi per corpus, & refrigerium sanguinis, quam ad alendum: ideo Ecclesia ejus usum non vetuit. Idem dicunt de electuariis quibusdam, quæ parum nutriunt, v. gr. thæo. Sed alii id negant aut non concedunt, nisi de potu necessario ad sitim sedandam, qui nihil aut parum nutriat, & de electuariis, quæ in parcissima quantitate, & cum necessitate sumuntur, ita ut sint loco medicinæ.

Circa hoc sic habet S. Th. 2. 2. q. 137. art. 6. ad 2. *Jejunium Ecclesiæ non solvitur nisi per ea, quæ Ecclesia interdicere intendit instituendo jejunium. Non autem intendit Ecclesia interdicere abstinentiam potus, qui magis sumitur ad alterationem, licet aliquo modo nutriat. Et ideo licet pluries jejunantibus bibere. Si autem quis immoderate potu utatur, potest peccare, & meritum jejunii perdere: sicut etiam si immoderate cibum in una comestione assumat.* Et ad 3. *Electuaria etiamsi aliquo modo nutriant, non tamen principaliter assumuntur ad nutrimentum, sed ad digestionem ciborum.*

[illegible]

Unde non solvunt jejunium, sicut nec aliarum medicinarum assumptio, nisi forte aliquis in fraudem electuaria in magna quantitate assumat per modum cibi.

Resp. 2. Secundum omnes violatur jejunium, si extra hæc tempora sumatur jusculum, lac, vel similis potio, quæ ad nutriendum principaliter ordinantur. Quia vetantur ea omnia, quæ per se ac principaliter ordinantur ad nutritionem, sive ea comedendo, sive bibendo, aut sorbendo sumantur: nam hæc cibi nomine veniunt, ut docet Bellarminus, lib. 2. de bonis oper. c. 1. Idem dic de pomis, piris, uvis recentibus, & omnibus aliis fructibus: nam hæc & similia sumere est juxta communem sensum revera comedere, non bibere, & ex se nutriunt. *S. Antoninus*. Licet tamen ob necessitatem aliquid in parva quantitate sumere per modum medicinæ, quamvis nutriat. Sic mane pauxillum panis cum haustu vini sumere licet ei, qui aliter sine gravi incommodo non posset jejunare, vel functiones animi, aut munera sua recte obire: nam id tum se habet per modum medicinæ, quæ non prohibetur diebus jejunii.

Resp. 3. Qui exiguum quid nutritivum sæpius eodem die sumit, etsi sine proposito aliquid notabile sumendi, peccat mortaliter, cum ad quantitatem notabilem sicenter pervenit. Quia 1. Alexander VII. damnavit hanc propositionem: *In die jejunii qui sæpius modicum quid comedit, etsi notabilem quantitatem in finem comederit, non frangit jejunium*. 2. Plura illa modica constant simul magnam quantitatem, & producunt notabilem effectum, in quo uniuntur, scilicet notabilem nutritionem. Nam nutriunt perinde ac si magna quantitas continenter sumeretur, singulæ enim partes cibi, sive simul sive interrupte sumantur, addunt robur & substantiam, quæ roboratio manet simul post sumptas omnes partes. Hinc non licet bibere pro arbitrio, & toties aliquid exiguum manducare, ne potus noceat; nam sic sæpius modicum quid comedendo, perveniretur ad quantitatem notabilem, ideoque violaretur jejunium. Quantitas autem notabilis ab aliquibus censetur, si unam & dimidium, vel duas ad summum uncias superet.

Porro non excusatur a culpa veniali, qui rogatus ab amico exiguum quid comedit, ne inurbanus videatur; nam non est hæc justa ac legitima caussa solvendi ex parte jejunium; nec licet unquam peccare vel leviter. *Azor, & alii*.

Quæst. VII. *Quinam excusantur a lege Jejunii?*

Nota. Certum est omnes Christianos post 21. annum completum teneri ad jejunium ab Ecclesia præceptum, nisi justa ex caussa excusentur. Nam nemo qui potest, excipitur, & lex est universalis, ut constat ex sensu Ecclesiæ, & caussa hujus præcepti in omnibus locum habet, nam omnes egent mortificatione carnis, & castigatione corporis, ut subjiciatur spiritui, & Deo satisfiat pro peccatis.

Resp. Quoad abstinentiam ab altera refectione excusantur generatim omnes, qui sine gravi incommodo seu damno jejunare non possunt, Speciatim vero hi, 1. Ægroti, infirmi, item convalescentes, quos infirmitas valde extenuavit, quia iis non sufficit una refectio, sed indigent crebriore & modica. De sufficienti gravitate infirmitatis consulendus est prudens Medicus; nam ratione officii & peritiæ ad ipsum spectat hoc judicium. Quod si caussa ei est dubia & incerta, auctoritate superioris opus est, quia tunc necessaria est Juris relaxatio, ad quam Medicus vel Confessarius potestatem non habet. *Azor*. Qui autem ob infirmitatem non possunt jejunare omnibus diebus Quadragesimæ, sed possunt aliquot dies cujusque hebdomadæ, v. gr. alternis, vel duobus &c. tenentur illis diebus, quibus non habent justam caussam non jejunandi. Nam cum singulis diebus sit affixa nova obligatio jejunandi, & hæc non tollatur nisi per justam caussam, si aliquot diebus impleri possit obligatio, tunc ea urget. Qui vero dormire nequeunt, nisi sumpta cœna, non ideo excusantur a jejunio, cum possint illud servare sine gravi incommodo, v. gr. collatiunculam circa meridiem sumendo, & integram refectionem sero: nam præceptum obligans ad aliquid, simul obligat ad media saltem non valde difficilia, licet non ordinaria.

2. Prægnantes, & nutrices: nam egent cibo pro se & pro fœtu vel prole, & jejunium iis graviter noceret.

3. Pauperes: qui non habeant quod uni justæ refectioni sufficiat. Sed, (ut ait S. Th. q. 1. 147. art. 4. ad 2.) *Pauperes qui possunt sufficienter habere, quod eis sufficiat ad unam comestionem, non excusantur propter paupertatem a Jejuniis Ecclesiæ; a quibus tamen excusari videntur illi, qui frustatim eleemosynas mendicant, qui non possunt simul habere quod eis ad victum sufficiat*.

4. Pueri ante annum 21. completum non obligantur ex generali Ecclesiæ consuetudine sic communiter recepta, & intellecta secundum communem Doctorum sententiam, inquit Sanchez. Ratio est: quia cum usque ad hoc tempus communiter crescant ac firmentur hominum corpora, egent frequentiore cibo, non simul, sed pluribus vicibus sumpto, *tum propter debilitatem naturæ, tum propter necessitatem augmenti, quod fit de residuo alimenti*, ait S. Th. art. 4. ad 2. Nec obstat quod aliqui ante hoc tempus non indigeant frequenti cibo, quia legislator *attendit id quod communiter & in pluribus accidit*, ait S. Th. monens conveniens esse, ut adolescentes jejunent plus vel minus secundum modum suæ ætatis, ut cum tempus obligationis advenerit, facilius eam exequantur, & præsertim ut carnis concupiscentias, quibus tunc exæstuat natura corrupta, jejunio coerceant. Imo possunt adolescentes ad jejunium obligari, ob urgentem gravem necessitatem, sive publicam, ut Joan. 3. sive privatam, ut si egeant hoc remedio ad cohibendam libidinem: nam bonum commune & privatum spirituale præferri debet bono privato & corporali.

Porro qui annum 21. complet in quadragesima, tenetur reliquis diebus jejunare: etiamsi unicus dies superesset, quia præceptum illud divisibiliter obligat ab singulos dies, *Sanchez, & alii*.

Quoad senes, quamvis aliqui putent eos a jejunio eximi circa annum sexagesimum, tamen ex communi sententia, teste Laymann, aut saltem communiore, non est pro iis certum tempus constitutum, quo a lege jejunii sint soluti, eo quod alii citius, alii tardius viribus deficiant, cum e contra communiter crescant & firmentur homines usque ad annum 21. Quare senes non excusantur, nisi quando corporis vires deficiunt, ita ut pluribus modicis egeant refectionibus, alioqui grave nocumentum passuri. Se-

cus si sint multum debiles, eo modo possunt excusari, sicut dictum est de infirmis. Ratione autem senectutis tantum non excusantur, si sunt fortes ad ferendum jejunium: nec est determinata ætas ab aliquo usque ad quos annos quis teneatur ad jejunium, ait S. Antonin. par. 2. tit. 6. c. 1. §. 5.

5. Operarii, opifices, & ii omnes, qui ex officio exercent opera laboriosa, ob quæ sine gravi incommodo jejunare nequeant. Quales sunt agricolæ, fossores, vinitores, fabri lignarii & ferrarii, pistores, & bajuli, & alii similes, quorum labor gravis est, & corpus multum defatigat. Idque juxta multos, quamvis non sint pauperes, modo talia opera ex officio exerceant; quod, teste Sylvestro, iis concessit Eugen IV. ita ut non teneantur cessare ab exercitio suæ artis seu professionis ad jejunandum. Porro eo die quo non laborant, ut si dies festus superveniat in quadragesima, tenentur jejunare, nisi alias grave incommodum sentirent ob laborem præcedentis diei, aut judicio prudentis redderentur inepti ad laborandum die sequenti.

Ex communi sententia non excusantur Notarii, Scribæ, Pictores, Barbitonsores, Sartores, Typographi, qui torculas non tractant, sed characteres dumtaxat componunt, Sutores, præsertim ii qui non suunt, sed solum scindunt corium, & materiam præparant, famuli, & ancillæ, qui non magnis in laboribus exercentur, & omnes quorum labor non est gravis, nec fit cum magna agitatione, quando unam justam refectionem sibi accommodatam habere possunt; quia isti possunt sine notabili incommodo jejunare. Hinc Alexander VII. damnavit hanc propositionem: *Omnes officiales, qui in republica corporaliter laborant, sunt excusati ab obligatione jejunii, nec debent se certificare, an labor sit compatibilis cum jejunio*. Item Professores seu Præceptores, qui mane & sero docent, non excusantur a jejunio præcise ob suum laborem, nisi adsit specialis infirmitas: nam experientia constat posse eos communiter jejunare sine gravi nocumento, quod solum potest eos excusare. Lex autem est secundum id quod communiter est.

6. Qui pedibus conficiunt iter, quod in tempus aliud a jejunio liberum nequeat commode differri, modo spectatis omnibus, ut itineris longitudine, viarum difficultate, laboris gravitate, itinerantis viribus &c. non possint sine notabili incommodo jejunare. Quare circa hoc non potest determinari numerus leucarum, qui generatim excuset a jejunio; nam alii plus, alii minus laboris capiunt ex via, & viæ aliæ aliis sunt difficiliores; tempus etiam potest augere vel minuere incommoda &c.

Dixi, *pedibus* quia non excusantur, qui equo vel curru iter faciunt, nisi forte ob extraordinariam concussionem ac defatigationem non possint sine gravi incommodo jejunare. Nam lex jejunii obligat, quando servari potest sine notabili incommodo seu nocumento. Hinc Alex. VII. damnavit hanc propositionem. *Excusantur absolute a præcepto jejunii omnes illi, qui iter agunt equitando, utcumque iter agant, etiamsi iter necessarium non sit, & etiamsi iter unius diei conficiant*.

7. His caussis multi addunt pietatem, sive opus præstantius, & Deo gratius, incompossibile moraliter cum jejunio, ut sunt opera misericordiæ cum corporalia, tum spiritualia, & etiam religionis, quæ quis jejunando non posset exercere, nec in tempus aliud differre, si exerceantur ex officio, vel obedientia, vel ob necessitatem proximi. Quia (ut ait S. Th. 2. 2. qu. 147. art. 4. ad 3.) *Non videtur fuisse intentio Ecclesiæ statuentis jejunia, ut per hoc impediret alias pias & magis necessarias caussas*. Nam cum Ecclesia præcipiat jejunium ut promotivum ad bonum, non intendit obligare ad illud prout impedimentum est majoris boni. Sic Ecclesia diebus festis judicialem strepitum vetat, *nisi necessitas urgeat, vel pietas suadeat*, ait Gregor. IX. cap. ult. de Feriis.

Observa 1. Nemo ab abstinentia carnis liberatur præcise ob ætatem, & laborem gravem, sed ad hoc requiritur morbus vel infirmitas major, & specialis. Quia abstinentia a carnibus rarius potest grave nocumentum inferre, quam abstinentia ab altera refectione.

2. Quamvis adsit gravis infirmitas, vel morbus, adhuc petenda est licentia a superiore, nisi forte in certis casibus ex consuetudine non petatur. Ita S. Th. loc. cit. & Conc. Tolet. VIII. c. 9. id exigit. Quia rectus ordo disciplinæ id postulat: tum ut agnoscatur auctoritas Ecclesiæ, tum maxime ut vitetur periculum seipsum decipiendi, & violandi legem: nam sibi quisque facile fingere potest adesse caussam justam exemptionis.

III. In dubio de sufficientia caussæ ad non jejunandum, semper peti debet dispensatio, quia stat pro lege possessio, & in dubio tutior pars eligi debet. Dispensare possunt cum sæcularibus Episcopus, vel etiam Parochus, juxta cujusque Diœcesis consuetudinem: nam potestas dispensandi in hac lege sæpe occurrente potest ex consuetudine esse Parocho concessa, cum bonum animarum id postulet. Cum regularibus vero superior localis: quia in suos potestatem habet quasi Episcopalem. Nam, ut ait Sanchez, ex vi sui muneris instituitur, ut plenam spiritualem subditorum curam habeat cum sufficienti jurisdictione ad hoc munus; quæ postulat, ut Prælati etiam locales potiantur jurisdictione Episcopali erga illos, & sint illis loco Episcoporum cum ab Episcopis privilegio Pontificio eximantur. Confessarii autem sicut & Medici possunt solum declarare obligationem jejunandi non esse, ubi id constat: & caussam dispensandi sufficientem esse, vel non esse: qui graviter peccabunt, si imprudenter & nimia facilitate declarent. *De consilio rationabili Medici infirmus solvens jejunium, vel concedens carnes diebus prohibitis non peccat, sed peccaret Medicus, si sine justa caussa rationabili, vel saltem dubia talia mandat, vel ordinat infirmis*: ait S. Antoninus loc. cit.

✠ APPENDIX.

Ad usum Missionariorum.

De Orientalis Ecclesiæ circa Jejunium disciplina.

De Orientalis Ecclesiæ disciplina etiam circa ecclesiastica Jejunia, plura dicturus sum in tractatu de Sacris Christianorum ritibus, quem ante tractatum de Sacramentis in genere exponi debere ad usum Missionariorum necessarium existimavi. Hic vero nonnulla opportunum visum est indicare, quæ re-

necessaria sunt, ut Orientales ritus Christiani sciant, quando, & qua ratione ex Ecclesiæ præcepto ipsis sit jejunandum.

Principio autem statuo Orientales ex Ecclesiæ præcepto teneri ad jejunia illa, quæ vel ex præscripto antiquorum Canonum, aut ex antiqua, usu recepta & confirmata consuetudine observare solent: hæc enim habet vim legis, ut omnes fatentur.

Deinde ab hujusmodi lege dispensari non posse ab Episcopis, vel Patriarchis, ut in Appendice ad tractatum de legibus demonstravi: & ut constat etiam ex Constit. S. M. Benedicti XIV. *Demandatam cælitus*, in qua factum Cyrilli Patriarchæ Antiocheni improbatur, quod *in quodam Episcoporum consessu in Monte Libano habito anno 1736. receptam Ecclesia Græca disciplinam circa Jejunia immutaverit.*

Denique, non omnes Orintales convenire circa dierum numerum, in quibus sit jejunandum, nec circa modum. Quod quidem discrimen non novum, sed antiquum est: ut videre est apud Thomasinum tract. de Jejunis Ecclesiæ part. 1. cap. 20. & ut notat Balsamon in fragmento a Cotelero, latine reddito in not. ad lib. V. Const. Apost. cap. 30. Quamobrem jure meritoque præsumitur, antiquam esse diversam jejunandi consuetudinem, quæ in diversis Ecclesiis Orientalibus viget; quod notatum volo, ut quisque intelligat propriæ Ecclesiæ consuetudinem hac in re servari debere. Iis præmissis ad particularia descendendo, exordium sumam ab Italo Græcis, iis scilicet, qui in Italia, & in Insulis Italiæ adjacentibus degunt, sed græcos ritus servant.

De iis Benedict. XIV. Constit. *Etsi pastoralis*, ait: Primo, *Ad observantiam jejuniorum, & vigiliarum Latina Ecclesia, si tota loci illius Græcorum communitas, vel potior Laicorum pars cum Parochis, & Presbyteris conjuncta induci posset, optimum esset; idque absque alia Sedis Apostolica dispensatione, arbitrio Ordinariorum relinquimus Latinorum: non tamen ad id cogi debent, si velint ritum suum in jejuniis sequi, cum ipsi qualibet hebdomada feria quarta, & feria sexta, ut asseritur, soleant jejunare, neque privatis personis fas sit, ubi Parochiam Græcam habent, ibi, contra proprium ritum, Latinorum more jejunia, & vigilias servare: sed omnes vel græce cum Græcis, vel latine cum Latinis jejunare. Ubi vero propriam Parochiam non habent, ibi libere, & licite possunt in omnibus Latino ritui sese conformare, sive Laici sint, sive Presbyteri, excepto græco ritu, qui in Missis, ac Divinis Officiis a Presbyteris est servandus.*

Secundo ait, *Ubi Parochiam Græcam habent, tolerandus est apud Græcos esus carnium die Sabbati, si sine scandalo fieri potest; in locis autem ipsorum, & inter eos tantum.*

Tertio, *Prohibeantur tamen Græci suis famulis Latinis cibos vetitos apponere, sive die Sabbati, quando præfatis Græcis carnes comedere licet, sive alio quocumque tempore, quo Latini debent ab illis abstinere. Latini enim famuli Græcorum, latinum ritum servare tenentur.*

Quarto, *Item tolerandum est, ut ad jejunium eodem die Sabbati in Quadragesima, excepto uno Sabbato Sancto, ex antiqua traditione, non teneantur, sed dumtaxat ad abstinentiam.*

Quinto, *In jejuniis quoque biduanis, vel triduanis, vel aliis a Diœcesanis, vel in Jubilæis a Summo Pontifice Romano indictis, dies Sabbati in eis comprehensus, vel præscriptus, in alium diem pro Græcorum plebe ab ipsis Diœcesanis Apostolica Auctoritate permittitur commutari.*

Sexto, *Tam Græcis in Corsica habitantibus, quam omnibus & singulis Albanensibus, & Græcis, qui in Italia, & insulis adjacentibus commorantur*, concedit, & indulget, *ut ad instar Latinorum, in quorum Diœcesibus degunt, in Quadragesima quartis, & sextis feriis, & reliquis anni jejuniis, vino, oleo, & piscibus cujuscumque generis uti possint;* atque litteras Clementis Papæ XII. confirmat, quibus Abbati, & Monachis Monsterii Ord. S. Basilii Magni ritus Græci Orientalis Terræ Dimidiussi Panormitanæ Diœcesis concessit, *ut piscibus sanguinem habentibus libere & licite nonnullis anni Quadragesimis vesci possint, non obstantibus ritus Græci ordinationibus.*

Nota. Præter Quadragesimale jejunium, & abstinentiam, vel jejunium feriæ quartæ, & sextæ, Italo-Græci abstinere quoque debent a carnibus, lacticiniis, & ovis tribus aliis temporibus: scilicet a die Lunæ post festum SS. Trinitatis ad festum usque Sanctorum Apostolorum Petri & Pauli *exclusive*: a prima Augusti usque ad festum Assumptionis Beatæ Mariæ Virginis, & a quintadecima Novembris usque ad Nativitatem Domini. Hæc est, quæ apud Italo Græcos consuetudo viget, ut constat ex supplici libello; cum Pompilius Rodota nomine Italo-Græcorum anno 1742. supplicavit Sanctissimum, ut eo anno abstinentiam, quæ præcedebat Festum Apostolorum ad duodecim tantum dies redigeret, quoque stante sterilitate ciborum quadragesimalium gratiam pro illo tantum anno obtinuit, die 18. Aprilis 1742. Et quod spectat ad abstinentiam, quæ præcedit Festum Sanctorum Apostolorum Petri, & Pauli, Sac. Congreg. Supremæ Inquisitionis die 7. Septembris anno 1737. petente D. Rodota Archiepiscopo Boreæ, ut ipsi facultas concederetur, occasione visitationis Ecclesiarum ritus Græci utriusque Siciliæ, dispensandi subditos ab hac Quadragesima, quod maximi incommodi sit, præsertim pauperibus labore manuum viventibus, monendum censuit dictum Archiepiscopum per Sacram Congregationem de Propaganda Fide, ut in visitatione curaret omnino collere abusus hujus Quadragesimæ observationi contrarios; ne hujusmodi abusus progressu temporis pro consuetudine allegarentur.

At non eadem est aliorum Græcorum consuetudo. Nam P. Goar. vir in hujusmodi rebus valde peritus, in notis in Præsanctificatorum officium nu. 27. hæc habet. *Quamvis autem in honorem Apostolorum, a Dominica post Pentecosten Sanctorum omnium celebritati addicta, ad diem Petro & Paulo consecratum, posteriumque alium Apostolorum cunctorum solemnitati communem, jejunium assumptum observent: brevissimum tamen est, & pro festivitatis Paschalis varietate incertum, nec tam grave, ut olei pisciumque comestionem secum ferat illicitam. Aliud item a prima Augusti ad diem B. Virginis Assumptioni celebrandæ dicatum, devotionis licet, & affectus erga illam demonstrandi gratia suscipiatur, non ita protrahitur tamen, & ab ovis & caseo tantum, non piscibus & oleo interdicit*

Je-

Jejunium tandem Christi Natalitiæ prævium, quamvis olim decimaquinta Novembris incipi soleret; inde tamen frigidior Græcorum devotio ad dies septem contraxit. Balsamon, ut Cotelerus refert loco supra a nobis citato, ait *Jejunium quatuor festorum, Nativitatis Jesu Christi, SS. Apostolorum, Transfigurationis, & Dormitionis Deiparæ esse inexcusabile, ejus vero dierum quantitatem non esse æqualem apud omnes, sed ante septem quidem dies uniuscujusque horum festorum, omnes Fideles, Laici scilicet, & Monachi coguntur jejunare inexcusabiliter: quique non ita faciunt, ab Orthodoxorum communione alienabuntur*: In supra cit. Const. *Demandatam calitus* Bened. XIV. Summus Pontifex recensens jejunia Græco-Melchitis servanda, ait, *præter jejunium Quadragesimæ, quod in tota Ecclesia Paschalibus Resurrectionis Domini Festis Apostolica institutione præmittitur, similis etiam quadraginta dierum abstinentia Natalitia Christi solemnitati præcedit; tum alia quatuordecim dierum ante Festum Assumptionis Beatæ Mariæ Virginis observatur; & alia dimum ante Festum Sanctorum Apostolorum Petri, & Pauli, totidem dies complectens, quot a feria secunda post Octavam Pentecostes ad eorumdem Apostolorum Festum intercurrunt.* Vides ergo diversitatem, quæ nunc viget penes Orientales circa dierum numerum, quibus jejunare solent, retroactis quoque temporibus fuisse, ex quo jure meritoque deducimus, unamquamque Ecclesiam jejunia observare oportere, quæ ex majorum consuetudine servanda esse accepit.

Discrimen quoque in iis observare est circa jejunandi modum. Licet enim ad antepaschale jejunium quod attinet, eadem debeat esse in omnibus jejunandi ratio, ut infra demonstrabo; tamen circa alia jejunia invicem dissident: alii enim contenti sunt sola abstinentia a carne, lacticiniis, & ovis (excipimus tamen dies mercurii & veneris, in quibus fere omnes ab oleo quoque, & piscibus abstinent): alii jejunium protrahunt usque ad nonam tantum; alii denique pro loci consuetudine majorem vel minorem rigorem servant. Atque in iis etiam derivata ex majoribus consuetudo in unoquoque loco tamquam lex Ecclesiæ observanda est.

Venio nunc ad magnum quadragesimæ jejunium. Facile intelligere est, Græcos aliosque Orientales in eo, non solum teneri ad unicam comestionem, exceptis diebus Dominicis & Sabbatis, in quibus, si excipias Sabbatum Sanctum, juxta propriæ Ecclesiæ disciplinam jejunare non debent; sed præterea abstinere quoque debere a piscibus cum sanguine præter quam Annunciationis, & Palmarum Festivitatibus, imo nonnullos etiam ab oleo abstinere, si non semper, saltem prima hebdomada, & feria quarta & sexta majoris hebdomadæ. Obligationem hanc tum ex iis deducimus, quæ notat Goarius loco supra cit. tum ex dispensatione Italo-Græcis a SS. Pontificibus concessa; tum denique ex eo, quod consuetudo hæc ubique vigeat, ubi ortis ex ignorantia abusibus, disciplina non est immutata.

Circa feriam quartam & sextam Bened. XIV. Const. paullo ante citata, indistincte servari præcipit *in toto tractu Patriarchatus Antiocheni laudabilem consuetudinem a majoribus derivatam, abstinendi etiam qualibet Feria quarta, & sexta per annum ab esu piscium, quæ aliis quoque finitimis Populis ejusdem Græci ritus exacte custoditur*.

Nota. 1. Pisces, a quibus abstinere debent, ii sunt, qui sanguinem habent. Nam dum ab iis abstineant, fas Orientalibus est uti *squillis, ostreis, cancris, polypodibus, sepiis, & aliis hujusmodi exsanguinibus, quasi a piscium perfectorum natura alienis, & cruditate, seu vilitate stomachum affligentibus, sicut & piscium ovis exsiccatis & sale ad solem conditis*, ut notat Goar. loc. sup. cit.

Nota 2. In supradicta Constitutione Summus Pontifex facultatem concedit Patriarchæ Antiocheno; ut dum persistere cognoverit talem necessitatem in Incolis Libani & Anti-Libani, qua carnibus & lacticiniis vesci cogantur, *in singulos annos tantum, & non aliter, nec alio modo dispensationem singulis præfatis Communitatibus concedere possit, illæsa remanente etiam quoad illos generali lege de Jejuniis & abstinentiis, a qua nemini liceat dispensationem in genere concedere.* Hac stante dispensatione Incolæ supradicti censeri non debent dispensati a lege præscribente unicam comestionem Jejunii tempore, juxta ea quæ ab Auctore de Jejuniis Latinorum differente explicata sunt, & a Summo Pontifice Constitutionibus ibi a nobis indicatis, declarata, & definita.

Nota 3. Dubitari non potest, quin dicta Constitutio, qua parte jubet servandos esse ritus & Jejunia Orientalis Ecclesiæ, ac tollendos abusus, qui contra Orientalis Ecclesiæ disciplinam irrepserant, Orientales omnes Græcum ritum servantes obliget. Id manifestum fit ex eo, quod idem Summus Pontifex die 11. Maii anno 1744. Const. quæ incipit, *Inter plures*, decrevit, ut Monachi Ordinis S. Basilii Magni Ruthenorum, statuto, quo pro recta monasteriorum utriusque Provinciæ Lithuanicæ & Polonicæ disciplina, constituerant, ut Orientalis Ecclesiæ usus, consuetudines, exercitia, Jejunia, ritus, & cæremoniæ in eisdem observarentur, adderent hujusmodi verba: *Juxta Epistolam decretalem S. M. Bened. XIV. Demandatam calitus*.

Nota 4. In illis locis, in quibus contra propriæ Ecclesiæ consuetudinem feria quarta, & sexta, ac nonnullis Quadragesimæ diebus a Catholicis ritus, vel Græci, vel Armeni, vel Coptici, aut alterius cujuscumque, omittitur abstinentia a piscibus cum sanguine, oleo &c. quod hujusmodi abstinentias in Romana Ecclesia observari non noverint, vel quod Latini nonnulli Missionarii ignorantes Orientalis Ecclesiæ disciplinam, Catholicos ad hujusmodi abstinentias non esse obligatos docuerint, hujusmodi omissio pro abusu habenda est, atque omnino tollenda. Nam præterquam quod constat hujusmodi abusum ex ignorantia ortum ducere, Apostolica Sedes eum semper improbavit. Patet id ex instructione quam juxta decretum approbatum a Clem. VI. 6. Februarii 1726. Suprem. Inquisit. Commissarius misit ad Euthimium Archiepiscopum Tyri & Sidonis, in qua improbatur permissio facta ab hujusmodi Archiepiscopo vescendi piscibus feria quarta & sexta, ac quadragesimæ tempore contra Ecclesiæ Græcæ consuetudinem, atque ex alio ejusdem Supremæ Inquisit. decreto 19. Januarii 1723. quo negatur Armenis ad fidem Catholicam conversis in Crimæa dispensatio comedendi pisces diebus superindicatis, ac etiam aliis diebus, si qui sint, in quibus juxta propriæ Ecclesiæ disciplinam abstinere debeant. Nec ab hujusmodi abu-

lis

ſtinentia excuſari poſſunt, quia per eam convenirent cum Hæreticis: hæc enim non eſt ſignum hæreſeos proteſtativum, ſed obſervatio Orientalis Eccleſiæ diſciplinæ, quæ ſi penes hæreticos viget, multo magis vigere debet apud Catholicos. Hinc in ſupracitata inſtructione permiſſio facta ab Archiepiſcopo illo damnatur ob ſcandalum, & Catholicæ noſtræ fidei deciſionis motivum, quod Eccleſiæ inimicis aſſertur, quos non diſciplinæ immutatione, ſed exacta obſervantia, virtutum exemplo, atque Catholicæ veritatis manifeſtatione allicere, & ad Orthodoxam fidem amplectendam trahere debemus.

Nota 5. In locis illis, in quibus a Paſchate ad Pentecoſten omitti ſolent abſtinentiæ in feria quarta, & ſexta, non videntur cogendi Catholici ad eas obſervandas. Cum enim conſtet ex Thomaſſino aliiſque, antiquam eſſe hujuſmodi conſuetudinem, præſumi poteſt ex diſciplina a majoribus recepta hujuſmodi abſtinentias omittere.

Quæ ſint jejunia propria Armenorum, colligitur ex diſpenſatione ad decennium conceſſa ab Innocen. XIII. 24. Januar. 1723. & ad aliud decennium prorogata a Clem. XII. 13. Maii 1633. pro Armenis Leopoli commorantibus. Ibi enim quinque jejunia recenſentur, ſcilicet in ipſis feſtivitatibus Pentecoſtes, excepta die 1. per hebdomadam unam, & vocatur jejunium Eccleſiæ. Alterum, quo ſe diſponant ad transfigurationem Domini per hebdomadam unam. Tertium, ad Sanctæ Crucis apparitionem in Monte Verak per hebdomadam unam. Quartum, ad S. Jacobum Niſibenſem per hebdomadam unam. Quintum, ad S. Sergium tempore bacchanaliorum; per hebdomadam unam. In illis autem diſpenſationibus Summi Pontifices jejunium Quadrageſimale juxta ſolitum & ritum Armenorum ſervari mandaverunt.

Maronitæ diebus Mercurii & Veneris abſtinent tantum a carnibus & lacticiniis, & Quadrageſimæ tempore piſces manducant. Hanc vero conſuetudinem, & antiquam eſſe, & licitam facile conjicimus. Quippe ii plura cum Latinis communia habent, & ab Orientalibus reliquis diverſa, ut in tractatu de ritibus indicabo. ✠

CAPUT IV.

De Virtutibus Juſtitiæ annexis.

Nam de Juſtitia erit Tractatus ſpecialis.

SAnctus Thomas vocat Virtutes Juſtitiæ annexas; alii vero Juſtitiæ ſpecies imperfectas, quæ verſantur circa aliquod debitum ad alterum, ſed quod non eſt tam rigoroſum, quam debitum Juſtitiæ, vel quod adeo magnum eſt, ut nequeat reddi ad æqualitatem; tales ſunt Religio, Pœnitentia, Pietas, Obſervantia, Obedientia, Gratitudo, Affabilitas, Liberalitas, & Veritas in dicendo. De Religione fuſe dictum eſt: de Pœnitentia ſuo loco; nunc de aliis.

1. Pietas ſumpta pro ſpeciali virtute, eſt virtus, per quam tribuitur debitus cultus tum parentibus tamquam vitæ & educationis poſt Deum auctoribus; tum patriæ, quia patria aliquo modo eſt principium ortus, eo quod parentes foveat, & idonea ad ortum & educationem ſuppeditet: tum etiam aliis conſanguineis ob conjunctionem, quam habent cum parentibus. Conſiſtit hic cultus cum in honore parentibus ſuo tempore & loco deferendo, tum obſequiis & neceſſariis vitæ ſubſidiis præſtandis. Ita S. Auguſt. lib. 83. q. 31.

2. Obſervantia eſt virtus, per quam defertur cultus, hoc eſt, honor & obſequium ſuperioribus, ob eminentiam conjunctam cum beneficio gubernationis; atque etiam aliis perſonis virtute, ſapientia, aut dignitate conſpicuis, quatenus ratione talis perfectionis idonei ſunt ad nos gubernandum, ſeu dirigendum, ſaltem exemplo ſuo vel conſilio. Duplex eſt, nempe politica, qua ob dignitatem politicam, vel excellentiam humanam; & religioſa, qua ob dignitatem vel perfectionem ſupernaturalem cultus defertur.

3. Obedientia duplex eſt, alia eſt virtus generalis, inclinans ad obſervandum quodvis præceptum ex quovis motivo bono: & ſic obedire pertinet ad quamlibet virtutem, ex cujus motivo mandatum ſervatur. Ei opponitur inobedientia generalis, quæ eſt vitium generale conſiſtens in cujuſvis præcepti violatione, ex quovis motivo; ideoque eſt peccatum in re gravi, veniale in levi, & includitur in omni peccato tamquam ratio genuina.

Alia eſt virtus ſpecialis inclinans ſubditum ad exequenda præcepta ſuperiorum, quia præcepta ſunt. Ei opponitur inobedientia formalis, quæ eſt violatio præcepti, quia præceptum eſt: unde ſemper mortalis eſt etiam in re levi: quia eſt contemptus præcepti, ac poteſtatis præcipiendi; nam nolle obedire præcepto quia præceptum, eſt illud contemnere, & ſimul poteſtatem unde manat.

Porro obedientia minus ſtricte ſumpta eſt virtus, qua quis voluntati ſuperioris ſe accommodat, ſive præcipiat, ſive non. *Voluntas enim ſuperioris, quocumque modo innoteſcat, eſt quoddam tacitum præceptum; & tanto videtur obedientia promptior, quanto expreſſum præceptum obediendo prævenit, voluntate ſuperioris intellecta*, ita S. Th. 2. 2. qu. 104 art. 2.

4. Gratitudo eſt virtus inclinans ad compenſandum beneficium acceptum, quantum, & ubi recta ratio poſtulat. Ejus officia ſunt beneficii æſtimatio, benigna acceptatio, gratiarum actio, grata commemoratio, & repenſio beneficii pro loco & tempore. Ei opponitur ingratitudo, quæ eſt peccatum, cum diſconveniat naturæ rationali ut rationali, & opponitur virtuti; *Ex hoc enim aliquid dicitur eſſe peccatum, quod virtuti contrariatur*, ait S. Th. 2. 2. q. 148. art. 2.

5. Liberalitas eſt virtus, quæ moderatur amorem divitiarum, & reddit nos faciles, & promptos ad eas impendendas, quantum, & quando recta ratio dictat. Unde ejus officium eſt, 1. Moderari affectum divitiarum ſecundum rectam rationem. 2. Eſt largitio & modus debitus in ea ſervandus. Ei opponitur per defectum avaritia, per exceſſum prodigalitas, quæ conſiſtit in defectu conſervandi & exceſſu erogandi. Quamvis hæc ſit ſæpe venialis, quatenus cum ſola liberalitate pugnat; eſt tamen mortalis culpa, cum quis inde ſe reddit impotentem ad ſolvenda debita, ad ſuſtentandam convenienter familiam, ad eleemoſynas erogandas &c. vel ratione finis, periculi, ſcandali &c.

6. Veritas in dicendo ſeu veracitas eſt virtus, qua inclinamur ad ſemper loquendum conformiter menti noſtræ, unde facit, ut recte utamur ſignis ordinariis

ad

ad mentem alteri patefaciendam, de qua Ephes. 4. *Deponentes mendacium, loquimini veritatem unusquisque cum proximo suo, quoniam sumus invicem membra*. Ei opponitur mendacium; circa quod

Quæst. I. *An omne mendacium est intrinsece malum?*

Resp. (Vid. N. 17. 23. 314. 297.) Affirm. Ita omnes & Aristoteles ipse lib. 4. Ethic. c. 7. dicit mendacium per se esse malum & vituperabile.

Prob. Quia in se continet inordinationem; nam pervertit naturalem institutionem & finem locutionis ad hoc entibus intellectivis concessæ, ut possint inter se communicare sensus suos; ac proinde per se evertit communicationem cum hominibus & commercium vitæ socialis, estque deceptivum proximi. Ideo omne mendacium in Scriptura prohibetur. *Noli velle mentiri omne mendacium*, Eccles. 7. *Verbum mendax Justus detestabitur*, Prov. 13. *Nolite mentiri invicem*, Coloss. 3. Unde Alexander II. c. 4. *de usur.* ait, quod *Scriptura sacra prohibeat pro alterius vita mentiri*.

Mendacium tamen quod nec proximum, nec honorem Dei graviter lædit, nec scandalum parit, nec est contra bonos mores, veniale est, quale est mere jocosum, vel officiosum, ut docet S. August. in Ps. 5. Nam vere ejus inordinatio non censetur gravis. At mendacium perniciosum, quod graviter lædit bonum proximi, vel honorem Dei, aut grave scandalum parit, est mortale; quia graviter repugnat caritati Dei, vel proximi, vel etiam justitiæ, aut religioni. Tale est omne mendacium contra fidem, religionem, vel bonos mores, in judicio, testimoniis, juramentis, contractibus, detractione gravi &c. *Os quod mentitur, occidit animam*, Sap. 1. *Perdes omnes qui loquuntur mendacium*, Ps. 5.

Idem dic de simulatione, nam est vere & proprie mendacium in facto; mendacium enim est locutio contra mentem. Per locutionem autem intelligitur actuum internorum significatio, per quævis signa mentis significativa, sive sint verba, sive facta, gestus, nutus, sive scriptura. Nam (ut ait S. August. lib. de mendac. c. 3.) *Ille mentitur qui aliud habet in animo, & aliud verbis, vel quibuslibet significationibus enuntiat*. Et S. Th. 2. 2. q. 111. art. 1. ait: *Ad virtutem veritatis pertinet, ut quis talem se exhibeat exterius per signa exteriora, qualis est. Signa autem exteriora non solum sunt verba, sed etiam facta. Sicut ergo veritati opponitur, quod aliquis per verba exteriora aliud significet quam quod habet apud se, quod ad mendacium pertinet; ita etiam opponitur veritati, quod aliquis per aliqua signa factorum vel rerum aliquid significet contrarium ejus, quod in eo est: quod proprie simulatio dicitur. Unde simulatio proprie est mendacium quoddam in exteriorum signis factorum consistens. Non refert utrum aliquis mentiatur verbo, vel quocumque alio facto. Unde cum omne mendacium sit peccatum, consequens est etiam quod omnis simulatio est peccatum*. Sed qu. 119. art. 3. ad 4. ait: *Licet tamen veritatem occultare prudenter sub aliqua dissimulatione, ut Augustinus dicit in lib. contra mendac.* Aliud est enim verum celare, & aliud falsum significare.

Quæst. II. *An aliquando licet uti æquivocatione, vel restrictione mentali.*

Nota. Æquivocatio hic est vox, seu propositio varios habens sensus, quam proferens prævidet ab audiente accipiendam in alio sensu, quam ipse intelligit. Duplex est, alia determinabilis exterius, & late dicta, cujus scilicet sensus verus a proferente intellectus potest per se cognosci ex circumstantiis aut indiciis exterioribus: alia indeterminabilis, & stricte dicta, cujus sensus a loquente intellectus non potest ullatenus deprehendi.

Restrictio mentalis est propositio, cujus verba exterius prolata falsum sensum & contrarium menti loquentis exprimunt, si præcise secundum se spectetur; sed conjuncta cum iis quæ mente retinentur, faciunt sensum verum. Duplex est; una pure mentalis & stricte dicta, cujus sensus a loquente intellectus non potest ex circumstantiis aut indiciis exterioribus aut usu communi deprehendi, ut si quæreretur, an videris Petrum, respondeas *non vidisse*, subintelligendo *in foro*, cum tamen videris domi tuæ. Nam ex nullis circumstantiis colligi potest, te interrogari de visione in foro, aut de illa respondere. Altera non pure mentalis, cum verba exterius prolata adjunctas habent circumstantias externas, quibus ea, quæ mente retinentur, per se facile cognosci possunt, ita ut circumstantiæ illæ ex usu apud prudentes recepto consignificent, & verum sensum restrictionis sufficienter indicent; inter quas recensentur status confessarii, legati, secretarii, obligatio secreti &c.

Resp. 1. Numquam licet uti æquivocatione indeterminabili exterius, nec restrictione pure mentali. Quia 1. Sunt per se deceptivæ proximi, & contra naturalem institutionem ac finem locutionis & signorum ordinatorum ad exprimendos conceptus mentis: ideoque sunt per se malæ & inordinatæ. 2. Earum usus est perniciosus Reip. & societati humanæ: nam si licitus esset, tolleretur sermonum certitudo: nemo enim unquam certus esset de fide & mente alterius, omnibusque dolis pateret aditus; & sic everteretur auctoritas testimonii humani, & fides humana, ideoque & commercium inter homines corrueret. 3. Sunt mendaciums; & si juretur, fiet perjurium. Nam locutio totaliter sumpta est contra mentem, cum neque ex circumstantiis externis habeat vim significandi totam propositionem internam, aut partem illam in mente subintellectam, sed id solum significet quod verba in suo sensu obvio præferunt, quod quidem est contra mentem. Enimvero, ut ait Delugo, veritas propositionis vocalis consistit in ejusdem propositionis, secundum significationem externam vocis impositam, conformitate cum mente loquentis. Præterea voces datæ sunt homini a natura ipsa, ut suos conceptus patefaciat, & ut iis non utatur nisi juxta significationem semel impositam. *Verba* (inquit S. August. Enchir. 22.) *propterea sunt instituta; non per quæ se invicem homines fallant: sed per quæ in alterius quisque notitiam cogitationes suas perferat. Verbis igitur uti ad falleciam, non ad quod instituta sunt, peccatum est*. Innocent. XI. damnavit has propositiones sicut jacent. 26. *Si quis vel solus, vel coram aliis, sive interrogatus, sive propria sponte, sive recreationis caussa, sive quocumque alio fine juret, se non fecisse aliquid quod revera fecit, intelligendo intra se aliquid aliud, quod non fecit, vel aliam viam ab ea, in qua fecit, vel quodvis aliud additum verum, revera non mentitur, nec est perjurus*. 27. *Caussa justa utendi his amphibolo-*

gis

giis est, quoties id necessarium aut utile est ad salutem corporis, honorem, res familiares tuendas, vel ad quemlibet alium virtutis actum; ita ut veritatis occultatio censeatur tunc expediens & studiosa.

Resp. 2. Certum est, non licere uti ulla æquivocatione etiam determinabili, neque restrictione etiam non pure mentali. 1. Ex intentione decipiendi proximum, seu ei falsam opinionem ingenerandi, quia hoc per se malum est: nam (ut ait Layman) sicut veritas est mentis perfectio: ita falsitas omnis est dehonestatio, & dedecus ejusdem: alterius autem mentem ad Dei similitudinem conditam dedecorare velle, intrinsice malum est. *Verbis uti ad fallaciam, non ad quod instituta sunt, peccatum est*, ait S. August. sup. 2. Quoties interrogans habet jus inquirendi & sciendi veritatem, ut superior, judex &c. Nam huic juri respondet in interrogato obligatio clare & sine ambiguitate veritatem detegendi, & secundum interrogantis mentem respondendi. *Azor dicens, esse communem omnium sententiam*. 3. Quando non adest gravis & justa caussa occultandi veritatem: quia bonum, & lex societatis humanæ exigit, ut clare & juxta interrogantis mentem respondeamus, quamvis non habeat jus strictum rem illam cognoscendi, saltem dum non adest gravis & justa caussa eam occultandi. Quæ lex fundatur in ipsa natura hominis, in quantum est animal sociabile. *Quia homo est animal sociabile, naturaliter unus homo debet alteri id, sine quo societas humana servari non posset. Non autem possent homines ad invicem convivere, nisi sibi invicem crederent tamquam sibi invicem veritatem manifestantibus. Et ideo virtus veritatis aliquo modo attendit rationem debiti*, ait S. Th. 2. 2. q. 109. art. 3. ad 1.

Hinc quærenti, an liceat uti æquivocatione, vel restrictione mentali, dici debet id non licere, ut constat ex propositione damnata cit. Non solum quia æquivocatio & restrictio simpliciter dictæ intelliguntur ordinarie de æquivocatione indeterminabili exterius, & de restrictione mere mentali; sed etiam quia interrogatio est indefinita, ideoque universalis. At juxta communem sententiam, non licet in casibus supradictis uti restrictione etiam non pure mentali, nec æquivocatione etiam determinabili.

Itaque potest esse solum controversia in casu, ubi adest obligatio, vel alia gravis caussa occultandi veritatem ei, qui non habet jus exigendi ejus cognitionem, nec suppetit alia via eam occultandi, & intenditur solum occultatio veritatis, non autem deceptio proximi, quæ tantum permittitur.

Multi earum usum cum tali limitatione defendunt post S. Antonin. 1. pat. tit. 10. c. 1. §. 1. & S. Raimundum lib. 1. *Summ. tit. de mendac.* Quia, inquiunt, per eas non affirmatur falsum, sed verum, quamvis obscurius expressum, ita ut tamen veritas ex circumstantiis extrinsecis deprehendi possit, & sic non sunt per se deceptivæ: nam verba, ut conjuncta signis, vel circumstantiis humano modo cognoscibilibus, sunt significativa totius propositionis mentalis: unde nullam per se continent fallaciam aut deceptionem. Neque repugnant societati seu commercio humano, cum potius ad illud sint necessariæ: nam alioqui nulla erit via licite servandi vitam proximi, & secretum graviter obligans, & eludendi importunitatem hominum curiose inquirentium de iis, quæ ad illos non spectant, nec eos scire expedit, & quæ sine gravi damno injusto revelari nequeunt. Addunt, adversarios suos easdem quoad rem admittere, sed mutato nomine appellare vel fictionem, vel figuram, vel præcisionem, vel usurpationem sensus mystici, præcisivi, formalis, aut ita illas definire, ut videantur intelligere solum æquivocationem non determinabilem, & restrictionem pure mentalem, vel usurpatam cum intentione decipiendi proximum.

Sed alii cujusvis æquivocationis & restrictionis usum absolute & indiscriminatim damnant. Quia 1. Earum usus fuit incognitus Patribus, & præsertim S. August. tamquam utilis ad vitandum mendacium, aut necessarius ad occultandam in necessitate veritatem. Nam S. Doctor lib. contra mendac. cap. 18. proponit casum hominis gravi morbo periclitantis, cujus jam vires ferre non possit, si ei mortuus unicus & carissimus filius nuntietur, quique a te sciente vere mortuum esse quærit, an vivat? Unum tantum ex tribus, *Mortuus est*, *Vivit*, *Nescio*, respondere potes, inquit S. August. Nam quidquid aliud dixeris, vel si tacueris, nihil aliud crederet æger, quam filium mortuum esse. Sic caussam S. Doctor resolvit: ex illis tribus duo sunt falsa, nempe, *Vivit*, & *Nescio*, nec dici possunt nisi mentiendo. Unde id unum salva veritate, cui (non obstante quolibet incommodo inde pei accidens secuturo,) adhærere debes, respondere potes, *Mortuus est*. 2. Quia dicunt easesse mendacia, & per se deceptivas proximi. 3 Quia, inquiunt, non est necessitas iis utendi; nam si de re sub secreto commissa interrogeris, respondere debes interrogationem illam illicitam esse, nec tibi licere quidquam ad eam respondere. Reus vero legitime interrogatus respondere debet se nihil habere, quod dicat. Addunt, non esse absurdum, quod certis casibus nulla restet via licita occultandi veritatem, sicut nec se defendendi contra injustum aggressorem. Prioris sententiæ patroni respondent ad 1. S. August. loqui de casu, in quo agitur de æquivocatione non determinabili exterius, vel de restrictione pure mentali. Ad 2. negant, quia sensus totus propositionis mentalis cognosci potest vel ex usu communi, vel ex indiciis aut circumstantiis exterioribus. Ad 3. dicunt responsionem illam sæpe indicare veritatem occultandam, unde Deus aliam viam licitam occultandi veritatem suppeditavit.

Nota. Clerus Gallicanus ann. 1700. hanc propositionem, *Patriarchæ & Prophetæ, Angeli, ipse Christus, nedum viri justi & sancti, æquivocationibus, sive amphibologiis, & restrictionibus mentalibus usi sunt*, damnavit ut scandalosam & impiam. Enimvero restrictiones mentales & æquivocationes per se continent aliquid artificiosæ fallaciæ ab ingenua sinceritate alienæ, propter quod vulgo censentur a Christiana simplicitate ac sinceritate abhorrere: unde dedecet supremam & essentialem veritatem hujusmodi artificio uti, cujus quidem usus reddit verba loquentis nescio quomodo contemptibilia, & non parum suspecta: ac proinde loquentis auctoritatem non parum minuit. Igitur dicendum est, Christum & homines Spiritu divino afflatos in his difficilioribus locis locutos fuisse figurative, mystice, parabolice, prophetice. Deus quppe potest verba a vulgari significationis usu ad superiorem quamdam significationem transferre, ut reipsa transfert locutiones sacramentales, puta istam: Ego te baptizo &c.

TRACTATUS
DE JUSTITIA, ET JURE, ET INJURIIS, ET RESTITUTIONE.

PARS PRIMA.
DE JUSTITIA, ET JURE.
CAPUT PRIMUM
De Justitia.

NOta. Justitia sumitur, 1. pro gratia sanctificante, quam qui habet, dicitur justus. 2. Pro complexione omnium virtutum, seu virtute generali. 3. Pro speciali virtute morali, ut hic.

Quæst. I. *Quid est justitia, prout est virtus specialis?*

Resp. 1. Est virtus moralis perficiens & inclinans voluntatem ad constanter ac perpetuo tribuendum unicuique jus suum, id est quidquid ei debitum est ex jure. Nam jus hic sumitur non pro jure formali, quod est facultas legitima ad aliquid, sed pro jure objectivo, seu objecto illius facultatis, nempe pro debito ex jure, seu debito rigoroso. Duplex quippe est debitum, unum simplicis honestatis: & est illud cujus violatione contrahitur solum turpitudo moralis: tale est debitum gratitudinis. Aliud est debitum ex jure, seu debitum rigorosum, de quo solo hic agitur, & est illud, quod si non redditur, contrahitur non solum turpitudo moralis, sed etiam obligatio restituendi, vel satisfaciendi, vel subeundi pœnam, quæ exigi possit ab eo cui illud debetur. Justitia autem versatur circa hoc debitum rigorosum. Unde ejus objectum materiale est redditio debiti rigorosi: formale vero est specialis honestas hujus redditionis. *Justitia suum cuique tribuit, alienum vindicat. Utilitatem propriam negligit, ut communem æquitatem custodiat*, S. Ambros. lib. 1. de offic. c. 24.

Quæst. II. *Quomodo dividitur Justitia?*

Resp. Dividitur in legalem. commutativam, distributivam, & vindicativam.

Justitia legalis est virtus inclinans ad tribuendum Communitati, seu Reip. debitum, ut debitum Communitati propter bonum commune, sive ad præstanda ea omnia, quæ communitati debita sunt in ordine ad bonum commune. Dicitur legalis, quia habet pro objecto id quod debetur communitati ratione Legum. Vocatur etiam generalis, quia versatur circa debitum ex jure communi seu generali, quod habet communitas sive ejus princeps, ad actiones & bona privatorum in ordine ad bonum commune. Hæc justitia est vera species justitiæ proprie sumptæ, nam versatur circa debitum rigorosum proprie dictum ut tale: communitas enim & ejus princeps habet verum jus justitiæ in subditos, ad exigenda ea quæ necessaria sunt vel utilia ab bonum commune. Et vicissim est in subditis debitum & obligatio rigorosa præstandi ea quæ communitas aut princeps pro suo ja-

re exi-

re exigit in ordine ad bonum commune. Idque ex natura rei, nam stare non potest communitas sine tali jure in subditos.

Justitia commutativa est virtus inclinans ad reddendum ad æqualitatem debitum rigorosum particularibus vi dominii aut proprietatis: vel pacti aut contractus, alteriusve tituli particularis, ratione cujus habent jus in re, vel jus ad rem: unde spectat jus fundatum in titulo particulari, & æqualitatem rei ad rem. Sic vocatur quia inter actiones, quas moderatur, valde frequentes & illustres sunt commutationes, hoc est, mutuæ utrinque dationes & acceptiones; nam versatur adhuc circa alias actiones, puta simplices tributiones, ut cum v. gr. datur quod promissum est liberaliter cum intentione dandi jus ad rem, promissione acceptata.

Justitia distributiva est virtus inclinans communitatem, seu ejus principem & ministros ad distribuenda civibus bona communia, officia, munera, proportionate ad cujusque merita & dignitatem; onera vero communia proportionate ad cujusque facultatem & vires. Unde spectat non æqualitatem rei ad rem, sed porportionem rerum ad personas seu ad personarum merita, dignitatem, & facultates.

Justitia vindicativa est virtus inclinans superiorem ad reum pro merito puniendum. Non est omnino contradistincta a commutativa & legali, sed ad utramque pertinet sub diverso respectu. Nam vindicta debetur læso & communitati ex officio a principe vel Judice, & sub hac ratione vindicta pertinet ad justitiam commutativam. Item debetur Reip. ratione Legum propter bonum commune, Reip. enim interest, & legibus statuitur, ut puniantur crimina, & sub hoc respectu pertinet ad legalem.

Porro violatio cujuscumque justitiæ supradictæ est peccatum ex genere suo mortale, secundum doctrinam omnium, inquit Suarez. Nam quælibet est virtus magni momenti, & habet finem gravissimum, nempe civium pacem, concordiam, caritatem; securitatem, bonum commune &c. Unde ejus violatio in materia gravi, est gravis inordinatio.

CAPUT II.

De Jure.

Quæst. I. **Q**uid est Jus?

Resp. Jus formale, cui respondet debitum rigorosum, est potestas legitima ad aliquid, cujus violatio obligat ad restitutionem, vel satisfactionem, vel pœnam, quæ possit exigi a læso.

Dicitur, 1. *Legitima*, id est, Lege aliqua concessa, vel Legi conformis, vel justo titulo nixa.

2. *Ad aliquid*, scilicet retinendum, obtinendum, agendum, omittendum, impediendum, vel ad utendum, aut fruendum aliqua re, vel de ea disponendum:

Quæst. II. *Quomodo dividitur Jus?*

Resp. Dividitur, 1. In Jus in re seu reale, quod est potestas legitima circa rem sibi obligatam & suam factam, ideoque dat actionem in rem ipsam, ita ut possit res illa vindicari ac repeti ubicumque fuerit, & in jus ad rem, quod est potestas legitima ad obtinendum, sibique obligandam rem nondum sibi obligatam, sed factam suam; ideoque non parit actionem in rem, sed in personam quæ illam debet. Sive jus in re est jus, quod quis habet in re, ut jam sua facta, & dat actionem realem. Jus ad rem est jus, quod quis habet, ut res aliqua fiat sua, & parit actionem personalem. Actio autem hic est jus prosequenti in judicio id quod suum est, vel quod sibi debetur.

Dividitur. 2. In varias species.

Quæst. III. *Quænam sunt species juris realis?*

Resp. Sunt dominium, usus, ususfructus, servitus, emphiteusis, feudum, pignus & hypotheca, quibus affinis est possessio. Hic aliquæ, ceteræ alibi exponentur.

§. I.

De Dominio.

Quæst. I. **Q**uid est Dominium, & quotuplex?

Resp. Dominium in genere est jus gubernandi, vel disponendi de re aliqua, tamquam sua. Unde duplex est, jurisdictionis, & proprietatis. Dominium jurisdictionis est potestas gubernandi subditos in illorum commodum, præcipiendo scilicet, prohibendo, judicando, puniendo &c. Duplex est, aliud politicum seu sæculare, quod est potestas gubernandi subditos in rebus temporalibus, qualis est in regibus & aliis principibus: aliud Ecclesiasticum, quod est potestas gubernandi subditos in ordine ad bonum spirituale, qualis est in Papa & Episcopis &c. Gubernandi actus sunt præcipere, vetare, permittere, judicare, punire, remunerare.

Dominium proprietatis, de quo solo hic agitur, est jus disponendi de re aliqua tamquam sua, seu suo nomine, arbitratu, & auctoritate; nisi lex vel pactum obsistat. Quod addo, quia ejus usus potest lege vel pactione impediri; sic pupillus non potest bona sua alienare, licet sit eorum dominus, nec debitor pignus, quamvis sit ejus dominus, ob pactionem cum creditore initam.

Dividitur, 1. In altum, quod habet Resp. seu princeps disponendi de bonis & actionibus privatorum ad bonum commune: & in humile quod quisque privatus habet disponendi de suis bonis in proprium commodum. 2. In plenum seu perfectum, quod est jus disponendi de re & fructibus ejus tamquam suis; & non plenum: quod est jus disponendi vel de sola re, vel de solis emolumentis; unde subdividitur in directum, quo quis habet solam proprietatem rei sine jure percipiendi ejus fructus; & in utile, quod est jus disponendi de fuctibus & emolumentis rei, non de ipsa re.

Quæst. II. *Quænam subjiciuntur dominio hominis?*

Resp. 1. Res omnes externæ & inferiores, usibus humanis subjectæ, cadunt sub dominium hominis jure naturæ, ut agri, montes, flumina, plantæ, bestiæ, metalla, & alia similia. Ex Psal. 8. *Omnia subjecisti sub pedibus ejus*. Nam homo habet a natura potestatem disponendi de illis in suum commodum.

Resp. 2. Ex communi doctorum sententia, homo non habet jure naturæ dominium in alterum hominem. Quia omnes homines jure naturæ sunt pares, cum sint ejusdem naturæ, ab eodem parente & in eumdem finem conditi. Potest tamen homo illud

 ha-

habere jure gentium & civili, ut constat ex Scriptura.

Dominium autem in servos seu mancipia quatuor modis acquiritur. 1. Jure belli justi. 2. Nativitate, ita ut qui nascitur ex serva, servus fiat. 3. Justa condemnatione, ut cum quis ob crimen servitute damnatur a Judice. 4. Emptione, homo enim, cum sit dominus suæ libertatis, potest se ipsum vendere. Possunt etiam parentes ob gravissimam necessitatem vendere Proles non mancipatas; quamdiu enim proles sunt sub patris potestate, parentes habent jus ex illis percipiendi omnia emolumenta, quæ ipsi de se percipere possent, si essent sui juris. Jure tamen civili solus pater potest vendere prolem, & solum propter nimiam paupertatem, & victus caussa. Imo in Gallia ne pater quidem id potest propter quamcumque necessitatem, nam Leges vetant & irritant ejusmodi venditiones.

Hinc non licet servis fugere, saltem si venditione vel nativitate facti sint servi, modo iis alimenta necessaria tribuantur, nec vi impellantur ad peccandum, quam aliter vitare nequeant: nam fugiendo, se ipsos domino subtrahunt & furantur, contra jus quod habet in illos, ideoque ei injuriam inferunt. *Servum fugitivum sui furtum facere, & ideo non habere locum nec usucapionem, nec longi temporis præscriptionem, manifestum est*, l. 1. Cod *de servis fugit.* An autem justo bello captis & in servitutem redactis ab infidelibus liceat fugere ad suos, controvertitur. Sed inter omnes constat non licere, si promiserint se numquam fugituros; nam jure naturali fides data servari debet. *Azor.*

Resp. 3. Homo non habet dominium vitæ suæ, sed solus Deus est dominus vitæ hominum. Ita omnes, ex Sap. 16. *Tu es, Domine, qui vitæ & mortis habes potestatem.* Quia homo non potest licite disponere de suo esse, illud destruendo pro arbitrio; nam non potest esse dominus sui esse; quia dominus est quid relativum, ideoque ad aliud, & dicit superioritatem, quæ nequit esse erga se ipsum, quamvis quisque possit esse dominus suarum actionem. Item homo non est dominus suorum membrorum, quia non est dominus sui ipsius; ergo nec membrorum; nam homo est omnes partes simul, quæ suum esse componunt & integrant.

Resp. 4. Ex communi sententia, neque Resp. seu princeps habet dominium vitæ suorum subditorum, ex Script. cit. Nam Deus solus illud habet, cum solus sit creator hominum, qui eum solus dederit eis totum esse, ad eum solum pertinet illud esse pro arbitrio destruere, & occidere innocentes. Princeps tamen habet convenientem usum vitæ subditorum in ordine ad bonum commune. Nam potest illam in bello exponere, quando id necessarium est ad bonum commune, & interficere homines scelestos, ut custos tranquillitatis & boni publici; sicut homo, ut custos vitæ suæ, potest resecare membrum putridum, & exponere partem pro salute totius.

Resp. 5. Ex communi sententia, homo est vere dominus suæ famæ & honoris. Nam homo famam pro industria, virtute, ac labore, sibi acquirit & auget; potest ejus restitutionem condonare: & in multis casibus potest se ipsum infamare ob justam causam, v. gr. ad sui humiliationem, ad coercendam superbiam, ad restituendam famam alteri, ad Dei misericordiam commendandam. Non tamen licet se ipsum infamare sine rationabili caussa, nam esset contra rectam rationem; & illud Eccli. 41. *Curam habe de bono nomine.*

Quæst. III. *Quænam requiruntur ad acquirendum dominium?*

Resp. Ad acquirendum dominium rei quæ nullius est, sufficit sola rei apprehensio facta animo illam faciendi suam: *Quod enim nullius est, id ratione naturali occupanti conceditur.* L. 3. §. *de acquir. rer. domin.* Nisi aliter speciali aliqua Lege vel consuetudine statutum sit.

Resp. 2. Ad acquirendum dominium rei, quæ habet dominum, jure naturæ sufficit mutuus consensus signo externo expressus; sed jure positivo duo ordinarie requiruntur, scilicet titulus, & traditio, ex l. 20. cod. de pact. *Traditionibus dominia rerum, non nudis pactis transferuntur*, Juncta l. 31. §. de acquir. rem. domin. *Numquam nuda traditio transfert dominium; sed ita, si venditio, aut aliqua justa caussa præcesserit, propter quam traditio sequeretur.*

Titulus autem est fundamentum dominii, ac radix, sive ratio & caussa, propter quam dominium alicui competit, ut venditio; per eum tamen non habetur dominium aut jus in re, sed solum jus ad rem, nisi accedat traditio, quæ est veluti conditio requisita a jure, ut tituli acquiratur dominium. Traditio vero duplex est: alia realis, qua res ipsa datur in manus: & alia ficta seu civilis, quæ fit per instrumentum, ut per traditionem clavium, aut similem aliam actionem Lege vel consuetudine institutam.

Dixi, *ordinarie*, quia licet ad acquisitionem dominii semper requiratur titulus, tamen ad eam lex non requirit traditionem in his casibus. 1. In hæreditate, cujus dominium acquiritur sola acceptatione hæreditatis, l. 23. §. *de acquir. vel amit. poss.* 2. In legato, cujus dominium acquiritur, ubi primum hæres hæreditatem adit, *l.* 66. §. *de furt.* 3. In beneficiis, in quibus jus in re per solam collationem & acceptationem acquiritur. 4. Ex titulo donationis, venditionis, aliove simili acquiritur dominium civitatibus, Ecclesiis, aliisque similibus piis locis ob speciale privilegium.

Quæst. IV. *Quomodo acquiritur dominium animalium?*

Resp. 1. Animalia ex sua natura mansueta & domestica, ut oves, equi, gallinæ, anseres, boves &c. quantumvis aberrent & fugiant, semper remanent prioris domini, nec fiunt occupantis. Ita omnes, *ex institut. de rer. divis.* ubi dicitur furari, qui hæc animalia detinet, cum effugiunt. Nam hæc etiam si fugerint, non assequuntur naturalem libertatem, cum naturali sua indole sint domestica, ac proinde remanent prioris domini. Quare non licet ea capere vel detinere, nec eorum pelles, si extincta sint. Idem de animalibus ex natura sua feris vel sylvestribus, ut sunt cervi, lepores &c. quæ ejus, a quo capta sunt, custodia seu loco concluso coercentur, vel quæ usu mansuefacta habent consuetudinem redeundi ex libera vagatione in potestatem domini, ut columbæ, cuniculi, accipitres, cervi cicurati &c. Nam tamdiu carent naturali libertate. Animalia autem, quamdiu carent libertate naturali, habent dominum, & sic non sunt occupantis. Præterea talia feræ non minus possidentur a dominis quam aliæ do-

tuc.

mesticæ. Hinc non licet capere pisces ex vivario alterius, nec cuniculos aut columbas pascentes in agro tuo occidere, quamvis possis abigere; nec eas illecebris aut fraude in tuum columbarium traducere: alioqui teneris restituere, cum habeant dominum, qui habet jus, ne ex ejus dominio extrahantur, vel occidantur. Nec obstat quod cuniculi & columbæ damnum privatis afferant: nam cum sint Reip. utiles, privati debent illud pati propter bonum publicum, & tale onus censetur a Rep. illis imponi hoc ipso quod ex privilegio vel consuetudine conceditur columbarium erigi, vel garenam institui.

Si vero ejusmodi animalia redeundi consuetudinem amittant, censentur recuperasse naturalem libertatem, & sic sunt primo occupantis. Nam jam nullius sunt, & jam in ordine ad priorem dominum perinde se habent ac si numquam capta fuissent, ut avis quæ ex cavea in liberam aream evasit, vel piscis qui e tuo vivario in fluvium transit, *ex Instit. de rer. divis.* Hinc tibi licet retinere columbas, quæ sponte non attractæ se sociaverunt tuis columbis, & ad proprium columbarium redire desierunt. Examen vero apum quamvis avolet ex alveario tuo, tamdiu tuum manet, quamdiu in tuo conspectu versatur, nec difficilis est ejus prosecutio, *Instit. de rer. divis.* Quod si difficile sit illud sequi & recuperare, potest a quovis capi.

Resp. 2. Animalia fera & sylvestria, si antea nullius fuerint, vel quæ aliquando alicujus fuerunt, sed jam naturalem libertatem recuperarunt, fiunt primo occupantis, *Instit. de rer. divis.* & *l. 3. §. de acquir. rer. dom.* Quia, cum naturali libertate gaudeant, nullius sunt, quæ autem nullius sunt, fiunt primo occupantis, nisi lex specialis vel consuetudo obstet. *Porro quamvis alienum fundum in agro suo quis deprehendisset, sic illud expellere debet, quomodo si suum deprehendisset, quoniam si quis ex ea re damnum cepit, habet propria actione*. L. 39. §. ad Leg. Aquil.

Sed cujus est fera læsa, vel laqueo capta?

Resp. Si feram læsisti, quantum satis est ad capiendam, & læsam insequeris cum certitudine morali eam capiendi, est tua. Tum enim censetur amisisse naturalem libertatem per vulnus inflictum, & a te quasi capta: unde si alius eam ceperit, tenetur tibi restituere. Item si fera laqueo tuo ita capta sit, ut non sit evasura, est tua: unde non potest ab alio capi, sicut nec piscis per tuum rete captus, nam et ademisti libertatem, & per instrumentum tuum occupasti: possumus enim sicut manibus, ita & instrumentis rem apprehendere, & in potestatem nostram redigere. Quod si fera erat facile evasura, est primo occupantis: quia nondum amisit libertatem, *ex Instit. de rer. divis.*

Quæst. V. *Cujus est Thesaurus?*

Resp. Jure naturali & gentium totus est inventoris: nam quæ nullius sunt, fiunt jure naturali & gentium primo occupantis. Thesaurus autem nullum habet dominum, nam definitur in jure: *Vetus quædam depositio pecuniæ, cujus non extat memoria, ut jam dominum non habeat. L. 31. §. de acquir. rer. dom.* Ubi per pecuniam intelliguntur quævis opes mobiles, ut vasa, gemmæ, annuli, catenæ aureæ &c. Dicitur autem vetus depositio: nam si non sit vetus, non censetur thesaurus, sed res inventa, quæ domino, & in ejus defectum ejus hæredibus restitui debet: qui si cognosci nequeant, impendi debet in usus pios, quia sunt bona incerta. *Si quis aliquid vel lucri caussa, vel metus, vel custodiæ, condiderit sub terra, non est thesaurus, cujus etiam furtum fit, L. Numquam. §. de acquir. rer. dom.*

Jure tamen civili communi obligante in conscientia, hæc statuta sunt de thesauro. 1. Thesaurus totus est illius, qui eum in proprio fundo reperit. *Instit. de rer. dom.* Si tamen arte magica ibi inventus sit, totus pertinet ad fiscum, saltem post sententiam judicis. 2. Qui fortuito thesaurum in fundo alieno reperit, est dominus dimidii, alterum vero dimidium tenetur ante sententiam judicis tradere domino speciali fundi, sive sit princeps, sive privatus, *ex Instit. de rer. divis.* quæ dispositio non est pœnalis, sed definitiva proprietatis rerum. 3. Thesaurus de industria quæsitus in fundo alieno sine consensu domini, totus est domini, l. unic. *Codice de Thes.* Varii tamen putant, inventorem non teneri ante sententiam judicicis tradere nisi dimidium, ob hæc verba Legis ex ea parte pœnalis: *Totum locorum domino reddere compellatur*. 4. Si thesaurus invenistur in plateis, foro, vel via publica, juxta multos dividi debet cum fisco: juxta alios totus est inventoris.

Nota. In his sicut aliis spectandæ sunt speciales locorum Leges vel consuetudines & servandæ. Sic in Gallia thesaurus in alieno fundo repertus, in tres partes æquales dividi debet, quarum una sit inventoris, altera domini fundi, tertia dynastæ, seu alterius justitiarii, vel regis, si solus in loco sit altus justitiarius. Thesauri vero a domino fundi inventi media pars est inventoris, alia dynastæ vel regis. Imo circa hoc variæ sunt in variis provinciis consuetudines.

Sed quid, si in aliqua domo inveniatur pecunia occultata, cujus depositio non sit antiqua?

Resp. Ea non est invenientis, cum thesaurus non sit, utpote non vetus depositio: nec ulla Lex eam inventori tribuit. Sed si homines ejusdem familiæ in illa domo habitaverint continuo & diuturno tempore, hæredibus illius familiæ restitui debet: nam prudenter præsumitur ab aliquo ex hac familia fuisse occultata. Si vero locatores plurimi in eadem domo habitarint, nec ulla haberi possit præsumptio, ad quam familiam inventa pecunia pertineat, tunc illa distribui debet pauperibus, vel applicari aliis bonis operibus proximo utilibus, quia est bonum alienum inventum & incertum. Bona autem aliena inventa, quorum dominus vel ejus hæres cognosci non potest, sic impendi debent, ut dictum est in tract. de just. c. 3. q. 21.

Quæst. IV. *Cujus sunt lapidicinæ, venæ metallicæ, gemmæ, lapilli &c.*

Resp. 1. Lapidicinæ, carbonariæ, cretariæ, arenariæ, fodinæ ferri, plumbi, quæ sunt in fundo alicujus, pertinent ad dominum fundi. Nam vel sunt pars fundi, qui non consistit in sola superficie, sed in tota profunditate usque ad centrum terræ, vel sunt ejus fructus. Idem dic de venis metallicis, spectato solo jure naturali & gentium, quia sunt partus fundi, cum in eo nascantur seu formentur, vel ejus partes. Jure tamen civili in variis locis venæ auri & argenti in fundo privatorum repertæ, sunt partim Principis, partim inventoris. Possunt autem Principes, ob bonum commune, sibi jus effodiendi hæc metalla vindicare, & concedere privatis jus ea in-

inquirendi ubilibet, etiam in agris alienis, & eruta fisco applicandi ad sustinenda onera Reip. compensato solo damno, quod infertur loco.

Resp. 2. Gemmæ, corallum, lapilli, & similia, quæ inveniuntur in promontoriis, sunt occupantis, *Instit. de rer. divis.* quia nullius sunt.

Quæst. VII. *Quinam sunt alii speciales modi acquirendi dominium?*

Resp. Sunt alluvio, specificatio, accessio, confusio, commixtio, inædificatio, pictio, implantatio, satio, nativitas, *ex Instit. de rer. divis.* & l. 7. §. *de acquir. rer. dom.* Itaque.

1. *Per alluvionem*, id quod vi aquarum insensibiliter uni fundo detrahitur, & alteri adjicitur, fit domini fundi, cujus fit adjectio. Dico, *insensibiliter*; nam si notabilis pars tui prædii statim subducta aquarum tempestate adjiciatur meo, ea tibi remanet.

2. *Per specificationem*, cum res aliena ita mutatur in aliam speciem, ut ad priorem statum reduci nequeat; ut si ex alienis lanis vestem conficias, vestis est tua; sed teneris solvere pretium lanæ, & damna si quæ sint, & ad hoc datur actio alteri. At si res aliena in pristinum statum restitui possit, ut vas argenteum in massam argenteam, dominium vasis acquiritur ei, cujus est materia.

3. Per *accessionem*, cum quid ad ornatum alteri rei adjicitur: ut si quis alienam domum pinxerit, pictura domino domus cedit, nec tenetur ad impensas, nisi tale ornamentum postulaverit.

4. Per *confusionem*, & *commixtionem*. Si materiæ ad duos dominos spectantes, sive casu, sive communi consensu confundantur vel permisceantur, quod resultat, fit commune utrique pro rata materiæ, si materiæ ad invicem secerni nequeunt, ut duo vina confusa, vel duo acervi tritici permixti: si vero res separari possint, ut oves in grege permixtæ, debent separari.

Si autem alienam pecuniam, domino inscio vel invito, tibi hoc ignoranti datam misceas tuæ, volens tantam habere tuam, nec jam discerni possit a tua, acquiris ejus dominium. *L.* 18. §. *de solut.* Teneris tamen restituere rem æqualem, nam nemo locupletari potest ex re aliena cum damno ejus domini. *Reg.* 48. *de jur. in* 6.

5. Per *inædificationem*, ædificium in alieno fundo constructum cedit domino fundi, qui tenetur materiam & operas solvere, si alter bona fide ædificaverit, secus si mala fide. Item si quis in fundo suo ædificat ex materia alterius, fit dominus materiæ, sed tenetur alteri de damno. Quod si Mævius in fundo Caii ex Titii materia ædificet, ædificium cedit Cajo; sed Titius potest petere pretium materiæ, vel eam vindicare, si diruatur ædificium.

6. Per *pictionem*. In tabula aliena pictor fit dominus tabulæ, sed tenetur priori domino tabulæ de damno.

7. Per *implantationem*, & *sationem*, nam arbores, plantæ in aliquo fundo a quolibet collocatæ, eo ipso quod radices egerunt, cedunt domino fundi. Idem est de seminibus in agro alieno sparsis; nam sicut ædificata solo cedunt, ita multo magis plantæ & arbores, cum a terra sustententur, alimentum, & incrementum trahant. Qui tamen arborem alienam in suo fundo transplantavit, tenetur de damno.

8. Per *nativitatem*. Quod ex animali feminei sexus nascitur, pertinet ad dominum animalis, l. 5. *de rei vindic.*

Quæst. VIII. *Quinam sunt capaces dominii?*

Resp. 1. Omnis & sola substantia intellectualis est capax dominii: quia dominium est facultas de re aliqua disponendi arbitratu suo, quæ facultas non potest esse sine intellectu & voluntate. Hinc bruta dominium non habent in terræ gramina, neque qui ea prohibet, injuriam ipsis infert, sed eorum domino.

Resp. 2. Infantes sunt capaces juris & dominii. Constat tum ex communi usu omnium gentium, cum ex illo ad Gal. 4. *Quanto tempore hæres parvulus est, nihil differt a servo, cum sit dominus omnium.* Nam licet ad usum dominii requiratur usus rationis, tamen ad dominium habituale & in actu primo, sufficit natura intellectualis, ac libertas innata; & aliunde possunt infantes jus suum exercere per eos, qui eorum curam agant, nempe per parentes, tutores, remp.

Quæst. IX. *An filiusfamilias habet dominium bonorum, quæ dicuntur fortunæ?*

Nota 1. Filiusfamilias dicitur is, qui adhuc est sub patria potestate. Patria autem potestas est jus Lege civili inductum, quod habet solus pater, vel avus paternus in personas & bona liberorum legitimorum, vi cujus potest de illis disponere secundum quod Leges ei permittunt.

Nota 2. Bona filiorum familias sunt quadruplicia, nempe castrensia, quasi castrensia, adventitia, & profectitia.

Castrensia sunt ea, quæ acquiruntur in militia, vel occasione militiæ, ut stipendia militaria, hostium spolia, ducum vel commilitonum dona, vel in obsequio principis in ejus aula exhibito: item ea quæ eunti ad militiam, vel ad obsequium principis dantur, & luera omnia quæ ex talibus bonis, interventu alicujus contractus proveniunt.

Quasi castrensia dicuntur ea, quæ habent privilegium castrensium, & sunt ea quæ filius acquirit ex officio & munere publico, ut judicis, advocati, tabellionis; ex professione alicujus artis liberalis; & quod datur intuitu realis functionis, ut libri &c. ex liberalitate principis, ex officio clericali, ex beneficio Ecclesiastico; item quæ dantur filio familias, ut ipse tantum, non pater, usumfructum habeat. Denique id omne, quod acquiritur post clericatum. Authent. *Presbyteros. Cod. Episc.*

Adventitia sunt ea, quæ neque castrensia sunt, neque quasi castrensia, neque a patre aut ejus intuitu donata sunt, sed aliunde filio proveniunt, puta successione in bona materna, amicorum donatione, aut legato, inventione thesauri, propria industria, labore &c.

Profectitia sunt ea, quæ proveniunt a patre vivo, vel patris gratia donata sunt, vel ex bonis paternis acquisita, v. gr. negotiando.

Cum pater dat filio, v. gr. mille florenos negotiandi gratia, observandum est an exprimat se illos ei tradere, ut ipse negotietur ob proprium, vel illius utilitatem; si negotium actum sit filii, aut patris nomine; si negotiationis tempore filius manebat in domo patris, an non &c. hæc enim maxime necessaria sunt ad solutionem hujus quæstionis, quæ ceteroquin invenitur in legum expositoribus.

Resp.

Resp. Filiusfamilias habet plenum dominium in bona castrensia, & quasi castrensia, eorumque administrationem liberam. Unde potest sine consensu patris de illis arbitratu suo disponere per contractus, donationes, imo per testamentum, si compleverit ann. 14. Bonorum autem adventitiorum habet proprietatem, sed pater usumfructum, unde filius non potest de illis disponere. Profectitiorum vero filiusfamilias nec habet proprietatem, nec usumfructum. Ratio horum est dispositio juris civilis.

Quæst. X. *An servi seu mancipia habent dominium aliquarum rerum?*

Resp. Non habent dominium lucri & fructuum suarum operarum ac laboris, sed dominus, ut constat ex jure: at habent dominium etiam perfectum non solum famæ & bonorum spiritualium, sed etiam, secundum multos, temporalium. 1. Quæ dominus eis concessit, 2. Quæ servo dantur ad compensationem injuriæ illatæ in bonis, quorum est dominus, ut in fama. 3. Quæ eis data sunt ea conditione, ut non acquirantur domino. 4. Quæ de bonis suis ludo aut aliqua negotiatione sine domini detrimento lucrantur. Ratio est, quia jura non reddunt servum incapacem dominii: nec consentaneum esset imbecillitati humanæ ut tale onus imponeretur invito; esset enim magna occasio peccandi. Imo jura supponunt in eo dominii capacitatem, nam l. *Vix. ff. de jud.* servis datur actio contra dominos, si dicant se suis nummis redemptos. Quare jura, quæ dicunt servos, quidquid acquirunt quavis causa vel occasione dominis acquirere, intelligenda sunt regulariter, & de lucro sui laboris, aut saltem consuetudine jam mitigata sunt. Hinc servus a religioso sollemniter professo differt, qui est prorsus incapax dominii.

§. II.

D *Præscriptione.*

Nota. Præscriptio sumpta pro usucapione, ut nunc sumitur, est acquisitio dominii per possessionem bonæ Fidei continuatam tempore per Legem definito. Nomine dominii, jura, servitutes, officia & beneficia etiam comprehenduntur.

Quæst. I. *An per præscriptionem vere acquiritur in foro conscientia dominium rei aliena absque consensu, & culpa prioris domini?*

Resp. Affirm. *Est communis sententia.* Quia Resp. vel princeps, vi dominii alti in bona subditorum, habet potestatem disponendi de bonis privatorum ad bonum commune, ideoque transferendi rerum dominia & jura absque consensu, & culpa prioris domini, quando id postulat bonum comune. At principes hac potestate usi sunt, & reipsa voluerunt rerum dominia sola præscriptione sic transferri, id postulante bono publico, ne scilicet dominia essent incerta, lites multiplicarentur; ut patet ex multis Legibus civilibus approbatis jure canonico, quæ sine ulla limitatione & distinctione dicunt: *Bono publico usucapionem introductam esse, ne scilicet quarumdam rerum diu & fere semper incerta dominia essent*, l. 1. §. de usucap. *Ut aliquis litium finis esset*, l. ult §. pro suo, & usucapionem definiunt: *Adjectionem dominii per continuationem possessionis temporis Lege definiti*, l. 3 §. de usucap. Item jus canonicum, quod præcipue bonum animæ spectat, approbat indistincte præscriptiones bonæ fidei, ut patet ex toto titulo *de præscript.* Itaque præscriptio introducta est principaliter, non ad puniendam negligentiam prioris domini, sed ob prædictos fines ad bonum commune spectantes, & quietem civium ac familiarum; & ad excitandam diligentiam & curam possessorum circa bona sua, c. 5. *de præscript.*

Hinc licet retinere rem legitime præscriptam: etiamsi postea cognoscatur fuisse alterius, nisi tamen prior dominus per judices restituatur in integrum: quæ restitutio conceditur minoribus, qui habent jus eam petendi toto quadriennio a die, quo majores facti sunt. Idem jus Ecclesiæ, & aliis piis locis conceditur per quadriennium a die quo Ecclesia novit præscriptionem bonorum suorum, ex c. 1. *de restit. in integrum in 6°* & interdum conceditur etiam majoribus ob justas caussas. Post sententiam autem Judicis est obligatio in conscientia res præscriptas restituendi; quia justa est, nec nititur falsa præsumptione, Legibus ita disponentibus.

Obj. 1. Nemo potest juste acquirere dominium rei alienæ invito illius domino.

Resp. Præscriptione acquiritur dominium, volente & sic statuente principe, habente altum dominium in bona subditorum, vi cujus potest servata proportione de illis disponere ad bonum commune, sine consensu privatorum, qui non habent nisi dominium ipsi subordinatum. Præterea prior dominus non est rationabiliter invitus, cum Lex præscriptionis sit justa, & expediat bono communi, quod semper anteponendum est privato.

Obj. 2. Injustum est aliquem re sua privari absque ulla culpa. *Resp.* Hoc justum est, quando id postulat commune bonum, cui jure merito cedere debet privatum.

Obj. 3. Lex præscriptionis fundatur principaliter in præsumptione negligentiæ prioris domini. Ergo si hic caret negligentia, non privatur re sua in conscientia. *Resp.* Neg. ant. Nam præcipua Legis præscriptionis ratio est, ut tollatur incertitudo dominiorum, & ut impediantur lites plurimæ, quarum alioquin finis non esset, ut patet ex Legibus supra citatis. Unde quamvis Lex præscriptionis minus principaliter, & partialiter nitereur præsumptione negligentiæ prioris domini, tamen per illam Legem princeps vult & potest transferre dominium absolute, & efficaciter propter alias rationes spectantes bonum commune, quod translationem dominii rei alienæ postulat, quamvis nulla intercesserit negligentia prioris domini, in quo Lex præscriptionis differt a sententia Judicis fundata in falsa præsumptione; nam Judex per suam sententiam non intendit nec potest transferre dominium, sed tantum vult & potest declarare ad quem pertineat.

Instabis. Ex c. 5. de præsc. Lex præscriptionis instituta fuit initio *propter vitandam miserorum segnitiem*: Ergo nunc etiam fundatur in præsumptione negligentiæ. *Resp.* Neg. conseq. Nam aliud est excitare diligentiam & curam circa bona, aliud punire negligentiam. Ergo intendere excitare diligentiam & vitationem negligentiæ, non est hæc unica ac principalis ratio Legis.

Obj. 4. Si post præscriptionem constet rem fuisse alienam, novus possessor non est amplius in bona fide: ergo tunc jam non potest licite rem illam retinere. *Resp.* 1. Neg. ant. Nam vere potest judicare

rem jam esse suam ex justo præscriptionis titulo, quamvis antea fuerit aliena.

Quæst. II. *Quanam conditiones requiruntur ad legitimam præscriptionem?*

Resp. Quatuor, videlicet possessio, bona fides, titulus, & continuatio possessionis cum bona fide per tempus lege definitum.

1. Requiritur possessio, ex reg. 3. jur. in 6. *Sine possessione præscriptio non procedit*; & ex l. 15. §. de usucap. Sufficit autem possessio civilis. Hinc ususfructuarius, conductor, feudatarius &c. non possunt rei proprietatem præscribere, cum rem non possideant suo nomine, sed solum nomine directi domini; item nec colonus; nec is qui ab eo agrum emisset, absente & ignorante domino: quia civilis possessio manet apud dominum absentem, quamdiu retinet animum possidendi, vel donec sciat rem suam ab alio occupatam, nec audeat eum repellere. Quamvis autem qui per alium possidet, v. gr. per colonum, possit præscribere, non tamen is qui alieno nomine possidet. quia qui alterius nomine possidet, non est vere possessor, sed alius per eum possidet.

2. Requiritur bona fides, ex reg. 2. jur. in 8. *Possessor malæ fidei ullo tempore non præscribit*: alioquin furta & injuriæ foverentur, eisque via aperiretur. Hæc debet perseverare toto tempore ad præscribendum acquisito, ut constat ex Concil. Later. General. IV. c. 41. relato in cap. ult. de præscript. ibi: *Quoniam omne quod non est ex fide, peccatum est, synodali judicio definimus, ut nulla valeat absque bona fide præscriptio tam canonica, quam civilis; cum sit generaliter omni constitutioni atque consuetudini derogandum, quæ absque mortali peccato non potest observari. Unde oportet, ut qui præscribit in nulla temporis parte rei habeat conscientiam alienæ.*

Bona autem fides, hoc est persuasio, qua quis prudenter judicat rem esse suam, & a se licite retineri; nam (ut notat Lessius) si quis ex ignorantia crassa aut affectata, vel ex inordinata cupiditate existimat rem esse suam vel non esse alienam, non est bona fides. Duplex hic bona fides disting. 1. Cum quis prudenter judicat rem esse suam, & hæc requiritur ad inchoandam possessionem. Nam qui inchoat possessionem, dubitans, sit ne res sua, an aliena, ex communi sententia non est bonæ fidei possessor, ideoque non procedit præscriptio, donec deposito prudenter dubio possessionem inchoet: quia nulla est ratio, cur ipse potius rem possideat quam alter; ac proinde eam sibi vindicans, facit injuriam alteri; nec ejus conditio est melior quam conditio alterius. 2. Cum quis post diligentem inquisitionem veritatis nescit, nec judicat probabilius rem quam habet, esse alienam, ideoque judicat se posse ut suam retinere. Hæc juxta multos sufficit ad continuandam possessionem, quia ut quis post inchoatam bona fide possessionem perseveret esse possessor bonæ fidei, satis est quod post diligentem veritatis inquisitionem non habeat rei alienæ conscientiam, ex Conc. Later. cit. & ex S. August. in cap. *Si virgo* 34. q. 1. *Tamdiu quisque bonæ fidei possessor rectissime dicitur, quamdiu se possidere ignorat alienum. Cum vero scierit, nec ab aliena possessione recesserit, tunc malæ fidei possessor perhibetur. Hinc juste injustus possessor vocabitur.* Ait dubitans, num res sit aliena, vel sua, non habet conscientiam rei alienæ, & ignorat se possidere alienum. Deinde possessio bona fide inchoata est ratio sufficiens ad rem sibi retinendam, donec probetur esse alienam: quia *in pari caussa potior est conditio possidentis*, reg. 65. jur. in 6. Possessor autem cum dubitare incipit, tenetur diligenter exquirere veritatem: qua diligenter investigata, si perseveret dubium, potest juxta multos determinate & prudenter judicare se posse rem ut suam retinere; eo quod in tali dubio melior est conditio possidentis. Sed sine tali judicio non potest rem illam retinere: nam si dubitans an res sit sua, simul dubitet an liceat sibi eam retinere, non continuat possessionem bonæ fidei, *l. 32. §. de usucap.*

Hinc 1. Leges civiles statuentes præscriptionem triginta & quadraginta annorum procedere etiam cum mala fide, abrogatæ sunt jure canonico, ut patet ex Conc. Later cit. & c. 5. *de præscript.*

192. Si creditor certo tempore non exigat a te debitum, licet postea ei denegetur actio in judicio, non tamen præscribis contra illum, si noris debitum; sed teneris solvere totum debitum: nam habes conscientiam debiti quod tua sponte teneris solvere, & sic caras bona fide ad præscribendum. Si quis tamen invincibiliter ignoret debitum, vel prudenter putet solutum fuisse, potest illud præscribere spatio triginta annorum cum illa bona fide. *L. 3. Cod. de præscript. 30. vel 40. ann.*

Nota. Ignorantia juris saltem clari etiam inculpata, ex communi sententia impedit præscriptionem saltem ordinariam: ut si acceperis aliquid a pupillo sine tutoris auctoritate ignorans invincibiliter eam requiri, non præscribis. Secus de ignorantia facti invincibili, ut si ignores eum esse pupillum, currit præscriptio, ex l. 4. §. *de juris, de facti ignor.* ibi: *Juris ignorantiam in usucapione negatur prodesse, facti vero ignorantiam prodesse constat.* De ignorantia invincibili juris dubii controvertitur. Imo juxta multos invincibilis ignorantia juris clari non obest præscriptioni triginta vel quadraginta annorum; quia jura loquuntur de præscriptione ordinaria, quæ tribus, vel decem, vel viginti annis expletur; cum illa sola, inquit Lessius, cognita sit jure Digestorum, unde jura citata desumpta sunt.

3. Requiritur titulus coloratus, sive apparens, qui scilicet putetur probabiliter verus, licet sit falsus, ut cum intervenit caussa de se apta ad transferendum dominium, v. gr. donatio, venditio &c. fed ex latente aliqua caussa fuit invalida. Constat ex utroque jure. Ex cap. *Usucapio*, Cod. de usucap. & c. 17. de præscript. ibi: *Cum in præscriptione rerum Ecclesiasticarum bona fides, & justus titulus* (supple apparens) *exigantur.* Nam sine titulo non potuit esse bona fides initio possessionis. Ad præscriptionem tamen longissimi temporis, nempe triginta vel quadraginta annorum, præsumitur titulus præcessisse, quia difficilius probatur, qua ratione inchoata sit possessio jam longo tempore durans: nisi juris præsumptio sit contra præscribentem.

Dixi, *coloratus*, nam titulus verus, seu validus sufficit sine præscriptione ad transferendum dominium secuta traditione. Quare cum in loc. cit. requiritur titulus verus, & in cap. cit. *Justus*, utraque hac voce intelligitur caussa de se apta ad transferendum dominium, quamvis reipsa sit invalida ob aliquem defectum occultum.

4. Requiritur possessio cum bona fide continuata

per totum tempus lege definitum, quod tempus diversum est pro diversitate rerum præscribendarum. Nam ex communi sententia, res mobiles possessione triennali cum titulo præscribuntur, *Instit. de usucap.* Sed sine titulo requiruntur triginta anni; quia res immobiles contra privatum præscribuntur triginta annis sine titulo: ergo idem censeri debet de mobilibus, cum nil aliud de hoc statutum sit absente titulo.

Ad præscribenda bona immobilia contra Ecclesiam Romanam requiruntur centum anni; contra aliam Ecclesiam, vel hospitale, vel monasterium, vel pias caussas quadraginta anni, ex Authentica, *Quas actiones*, cap. de SS. Ecclesiis. Ad præscribenda vero immobilia privatorum, cum titulo, requiruntur decem anni inter præsentes, & viginti inter absentes, *Instit. de usucap.* Sine titulo requiruntur triginta anni, ut colligitur, ex l. 3. *Cod. de præscript. triginta vel quadraginta annorum*, & ex c. 3. *de præscript.* ubi dicitur res præscribi possessione triginta annorum, nulla facta mentione tituli. Si autem dominus fuit partim præsens, absens, tot anni sunt adjiciendi, quot abfuit, ex Authentica, *Quod si*, Cod. *de præscript. long. tempor.* ita ut duo anni absentiæ computentur tantum pro uno anno præsentiæ. Unde si præsens fueris octo annis, & postea in alieno territorio habites, ut res immobilis præscribatur contra te, requiruntur adhuc quatuor anni. Res autem quælibet minoris non præscribitur nisi triginta annis.

Dixi, *sine titulo*, supple, qui probetur, nam tunc præsumitur præcessisse. Quare ad præscribendum requiritur titulus coloratus, vel qui probetur, vel qui præsumatur præcessisse.

Nota 1. Præsentes hic dicuntur ii, qui in eodem territorio, licet non in eadem civitate, habitant: absentes, qui in diversis territoriis. 2. In hac materia tempus breve dicitur, quod est minus decennio. Longum est spacium decem annorum inter præsentes, & viginti inter absentes. Longissimum triginta vel quadraginta annorum. Immemoriale vero, cujus initii non extat memoria etiam apud seniores. 3. Bona mobilia sunt res corporales, quæ loco moveri possunt, ut animalia, vestes, pecunia &c. Ad hæc revocantur debita & actiones, quæ ex rebus mobilibus competunt immobilia sunt quæ loco moveri non possunt, ut domus, fundus &c. Ad quæ reducuntur res incorporeæ, ut jura, servitutes, census, usufructus, beneficia; item debita & actiones, quæ ex rebus immobilibus competunt, aliquo jure ad illa spectantia.

Quæst. III. *An qui bona fide accepit aliquid ab auctore malæ fidei, potest illud præscribere?*

Resp. 1. Hæres qui bona fide aliquid ab auctore malæ fidei accepit, numquam potest illam præscribere. Est communis sententia, ex instit. de usucap. & l. 11. §. de diverf. tempor. præscript. ibi: *Cum hæres in jus omne defuncti succedit, ignoratione sua defuncti vitia non excludit.* Quia hæres in jure censetur una persona cum defuncto, succeditque uti in omnia jura, ita etiam in omnes obligationes reales & onera: unde cum defunctus ob injustitiam contraxerit obligationem rem mala fide possessam restituendi, hæres in hac obligatione succedit. Item *vitia possessionum a majoribus contracta perdurant, & successorem auctoris sui culpa comitatur*, lib. 11. Codice de acquirenda & retinenda possessione.

Resp. 2. Qui rem bona fide ab auctore malæ fidei accepit alio titulo quam hæreditatis, puta donationis, emptionis, legati &c. potest eam præscribere tempore ordinario. Est communis sententia, ex l. 5. §. *de diverf. temp. præscript.* Excipiuntur duo casus. Primus, si res sit immobilis, & ille contra quem præscribitur ignoret eam ab alio possideri; tunc enim ad præscribendum requiruntur triginta anni, ex Authent. *Malæ fidei*, Cod. de præscript. longi temp. Secundus, si res illa sit furtiva, vel vi possessa, nam non potest tunc præscribi spatio decem vel viginti annorum, *Instit. de usucap.* Sed juxta multos potest spatio triginta annorum, ex leg. *Sicut*. Cod. *de præscript. triginta, vel quadraginta annorum*.

Quæst. IV. *An res omnes præscribi possunt?*

Resp. Multa præscribi non possunt, scilicet homo liber, res sacræ & religiosæ, ut calices, templa, cœmeteria &c. jus decimarum percipiendarum a laico, res publicis usibus destinatæ, ut forum, pons, via publica &c. limites provinciarum, episcopatuum, & parochiarum, si de illis constat; res populi, immunitas ab iis, quæ quis ut subditus debet principi, ut sunt tributa, obedientia &c. quamdiu scilicet manet subiectio; nam subditus potest præscribere immunitatem, per quam desinat esse subditus, ad quod requiruntur quadraginta, vel quinquaginta anni cum titulo, & sine titulo tempus immemoriale. Nulla tamen potest præscribi exemptio a jurisdictione spirituali Summi Pontificis, quia Christus absolute voluit omnes christianos illi, ut Vicario suo & Ecclesiæ capiti visibili, semper subjectos esse in spiritualibus.

§. III.

De usu, usufructu, & servitute.

Quæst. I. *Quid est usus?*

Resp. Usus duplex est, nempe juris & facti. Usus juris, de quo solo agunt Juristæ, est jus seu potestas legitima utendi tantum re aliena, salva ejus substantia. Usus facti est actualis usus legitimus, vel etiam jus utendi re aliena, quæ ipso usu consumatur, sed revocabile ad nutum concedentis; tale est jus quod habent religiosi utendi vestibus ac alimentis, & ceteris rebus sibi concessis.

Quæst. II. *Ad quid tenetur usufarius?*

Resp. Tenetur, 1. rem, cujus habet usum, integram diligenter conservare proprietario; nam non habet jus ea utendi nisi salva ejus substantia. 2. Non ei licet percipere fructum distinctum ab ipso usu concesso, quia solus usus ei conceditur: imo nec potest usum sibi concessum alteri donare, locare, vendere, quia non habet jus utendi nisi ad suum usum.

Quæst. III. *Quid est ususfructus?*

Resp. Est jus utendi & fruendi re aliena, salva ejus substantia, l. 5. §. *de usufr.* Unde est jus non solum utendi re aliena, sed etiam omnem ejus fructum percipiendi. Porro usus est assumptio rei ad aliquid, ut equi ad equitandum; fructus vero est id quod provenit ex re, ut agnus, vel lana ex ove.

Hinc usufructuarius potest omnem fructum rei & utilitatem percipere, v. gr. in fundo, quidquid in eo nascitur, ut fœnum, segetes, lapides, metalla, arenæ &c. quæ crescunt in fundo. Item proventus vena-

tionum, aucupiorum &c. fructus arborum: in animalibus vero fœtus, lana, lac &c. In sylvis cæduis potest se gerere ut paterfamilias, cædendo quotannis certam portionem; non potest tamen arbores grandiores nisi valde vetustas & fere inutiles, neque frugiferas cædere. Non fit autem dominus fructuum, nisi postquam eos percepit: potest etiam omnem utilitatem ususfructus & usum juris vendere, locare, vel donare, manente apud ipsum usufructu, quem non potest alteri donare, aut vendere, sine consensu proprietarii.

Quæst. IV. *Ad quid tenetur usufructuarius?*

Resp. Ex instit. *de rer. divis.* & digest. *de usufructu*, tenetur 1. uti re, cujus habet usumfructum, sicut bonus paterfamilias utitur re sua, quam sibi & posteris conservare cupit. Unde non potest arbores non cæduas cædere, agrum deteriorem etiam negligentia sua facere, teneturque de damnis sua culpa illatis proprietario. 2. Si habeat usumfructum pecorum, tenetur in locum capitum demortuorum, vel inutilium, alia capita e fœtu substituere; quæ substituta cedunt in dominium proprietarii. Similiter tenetur loco vitium, vel arborum demortuarum, alias serere, non tamen loco dejectarum vi tempestatis. 3. Rem domino suo integram diligenter conservare. Unde tenetur pro illius conservatione sumptus moderatos facere: sic tenetur ad modicas refectiones domus, ut integra permaneat; non tamen ad magnos sumptus, quibus efficiatur melior. 4. Tenetur præstare sumptus ad fructuum perceptionem necessarios, & solvere tributa, quæ pro re frugifera debentur.

Quæst. V. *Quid, & quotuplex est servitus?*

Resp. 1. Servitus active sumpta est jus, quod quis habet in re aliena ut sibi serviat, id est, ut in ea aliquid fiat vel non fiat in suum commodum. Passive sumpta, est sub[illegible]io seu obligatio rei alienæ, ut aliquid in ea fi[illegible]on fiat in commodum alterius, salva rei substant[illegible]

Resp. 2. Servitus generatim duplex est, realis, & personalis. Realis est ea, quæ a re immediate debetur alteri rei, ut si ager tuus serviat meo, quatenus ager meus dat mihi jus transeundi per tuum. Personalis est ea, qua res obligatur personæ, vel contra. Servitus realis alia est urbana, quæ debetur prædio urbano; alia rustica, quæ rustico. Prædium autem urbanum dicitur omne ædificium habitandi caussa confectum, sive in urbe, sive in villa, & hortus amœnitatis caussa ei annexus. Rusticum vero sunt ager, vinea, pratum, pecorum stabulum a domo sejunctum.

Servitutes urbanæ sunt, ut lignum in tuum parietem admittantur, ut stillicidium in tuas ædes vel arenam tuam recipiatur, ut murus altius non attollatur, ut fenestra in muro non aperiatur. Servitutes rusticæ nominatæ, sunt iter, actus, via, aquæductus. Iter est jus, quo pedes vel eques potest commeare per fundum alienum, non tamen ducere jumentum aut vehiculum. Actus est jus jumentum & armenta ducendi per prædium alterius. Via continet in se iter & actum. Aquæductus est jus aquam ducendi per fundum alienum. Innominatæ vero sunt jus aquam hauriendi, pecora adaquandi, pascendi, calcis coquendæ, arenæ fodiendæ.

§. IV.

De Possessione.

I. POssessio alia est facti, quæ est actus possidendi, abstrahendo an juste, an injuste, & alia juris. Possessio facti, quæ ordinarie intelligitur nomine possessionis, definitur rei apprehensio, vel detentio, corporis, animi, & juris adminiculo. Dicitur, 1. *Apprehensio*, vel *detentio*, quia vel primum fit, & tunc est apprehensio, quæ est inceptio possessionis; vel jam facta est, & tunc est detentio, quæ est continuatio possessionis. 2. *Rei*, qua voce intelligo cum Lessio, non solum res corporales, sed etiam incorporeas, ut sunt census, beneficium, & similia, quæ a Theologis dicuntur possideri, a jurisperitis vero quasi possideri. 3. *Corporis adminiculo*, quia ut res aliqua possideatur, debet apprehendi aliquo actu corporali, v. gr. manibus, pedibus, oculis, vel simili modo, in se, vel in alio, in quo contineri censeatur. 4. *Animi*, quia res debet apprehendi animo illam possidendi tamquam suam. 5. *Juris*, id est jure non resistere, seu impediente: nam ad possessionem requiritur, ut jus, seu Leges non impediant, ne detentio rei censeatur possessio ejus. Hinc detentio rei sacræ facta a laico nequidem est possessio facti, jure id impediente. Contra fur acquirit possessionem facti respectu rei furtivæ profanæ, quia jus non impedit, ne detentio talis rei sufficiat ad possessionem.

Possessio juris est jus insistendi rei tamquam suæ, non prohibitæ possideri. Dicitur, 1. *Jus*, per quod differt a possessione facti, quæ est ipsa occupatio vel detentio, ex qua jus oritur, si justa est, quod si non sit justa, non oritur ex ea jus in conscientia. 2. *Insistendi rei*, hoc est, rem pacifice detinendi, & juris remediis, interdum etiam armis tuendi adversus perturbantes. 3. *Tamquam suæ*; nam si quis insistat rei nomine alterius, non est vera possessio. Hinc tutor non possidet bona pupilli, sed pupillus possidet per tutorem, quia tutor non retinet illa bona ut sua, sed nomine pupilli.

II. Possessio dividitur in naturalem, & civilem. Possessio naturalis est ea, qua res possessa corpore & animo retinetur ut sua, dum scilicet quis corporaliter insistit detentioni rei tamquam suæ: quod facit qui rei in conspectu posita ita vicinus est, ut ei continuo adesse possit. Civilis est, qua res corpore & animo apprehensa retinetur solo animo, sic possidet res suas, is qui abest, quamdiu habet animum eas retinendi. Hic additur tertia species possessionis, quæ civilissima dicitur & est ea, quæ sola dispositione Legis acquiritur absque omni corporis & animi adminiculo, etiam ab inscio: sic hæres parvulus possidet hæreditatem defuncti sine ullo apprehensionis actu & cognitione.

Pars II.

De injuriis, & necessaria restitutione in genere.

Caput Primum.

De injuria seu injustitia in genere.

Quæst. I. Quid est injuria?

Resp. Est voluntaria violatio juris alieni. Sicut enim per actum justitiæ jus suum alteri tribuitur, ita per actum injustitiæ hoc jus violatur. Porro injuria censetur gravis, ideoque mortalis quando per se apta est parere tristitiam magnam, seu difficile sedabilem; aut aversionem animi difficile impedibilem, spectata communi hominum conditione ac dispositione naturali, communiter parit. Nam talis injuria graviter repugnat justitiæ fini, qui est pax, tranquillitas, mutuus amor per conservationem æqualitatis & jurium.

Quæst. II. *An sine violentia potest fieri injuria?*

Resp. 1. Fit injuria consentienti ex dolo, vi vel metu injuste incusso: quia talis non cedit moraliter juri suo, saltem sufficienter ad tollendam injuriam. Nam cessio juris tollens injuriam debet esse omnino voluntaria, & expers omnis injustæ coactionis ac deceptionis; injuria enim non potest parere ullum jus injurianti, & nemo debet commodum ex sua iniquitate reportare. Hinc, qui ad vitam servandam dat pecuniam latroni, patitur injuriam, licet velit eam dare, quia in illam dationem non consentit, nisi per vim injustam: idem dic de consentiente per ignorantiam, ut si quis solvat centum, putans se ea debere, patitur injuriam, si quinquaginta tantum debeat; nam non vult dare centum si non debeat.

Resp. 2. Fit etiam injuria consentienti, quoties consensus est moraliter nullus, ut patet. Sic fit injuria solventi usuras, vel pretium justo majus pro merce &c. quia consensus in ista est nullus, cum sit de re impossibili. Nam dans vult ista dare tantum tamquam pretium, non autem gratis: sed impossibile est illorum esse pretium, mutuum enim est essentialiter gratuitum, & pretium est essentialiter quid æquale merci: ergo excessus pretii non est pretium.

Resp. 3. Quoad jura abdicabilia, consentienti omnino voluntarie non fit injuria, ex reg. jur. 25. in 6. *Scienti & consentienti non fit injuria.* Quia eo ipso quod sponte consentit, cedit efficaciter illis juribus: ideoque actio non est contra jus, sed secundum jus alteri concessum. Sicque nulla est violatio juris, nec proinde injuria.

Resp. 4. Quoad jura inabdicabilia consentienti fit vera injuria. *Prob.* 1. ex cap. 36. *de sent. excom.* ubi Innoc. III. ait, percussionem clerici, ad satisfactionem alicujus offensæ juxta morem patriæ, triginta circiter fustium percussionibus corpus suum ultro subjicientis, esse injuriosam, licet non sit violenta, *cum ille canon non tam in favorem clerici ordinati, quam in favorem ordinis clericalis fuerit promulgatus.* 2. Quia jus inabdicabile est illud, cui efficaciter cedere non potest dominus: ergo cum tunc consensus sit inefficax ad tollendum jus, quod habet consentiens, ne fiat illa actio, revera manet totum jus illud, ac proinde talis actio est vere injuriosa, utpote contra jus alterius permanens. 3. Innoc. XI. damnavit hanc propositionem: *Copula cum conjugata consentiente marito non est adulterium; adeoque sufficit in confessione dicere se esse fornicatum.* Quippe jus mariti est inabdicabile, cum ex natura matrimonii jus copulæ sit essentialiter conjugibus affixum. Maritus tamen consentiens censetur condonare injuriæ reparationem.

Caput II.

De natura & necessitate restitutionis.

Quæst. I. Quid est restitutio?

Est rei alienæ redditio, vel damni illati compensatio, debita ex justitia ad æqualitatem; vel etiam rei alteri debitæ solutio. Nam de ea, sic semper hic agetur. Unde est actus justitiæ commutativæ, quæ versatur circa æqualitatem rei ad rem, ex S. Th. 2. 2. q. 62. art. 1. Differt a satisfactione sive late sive stricte sumpta. Nam satisfatio late sumpta est quid generalius, & complectitur cum restitutionem, tum etiam quamlibet reparationem, & subitionem pœnæ pro offensa alteri illata: satisfactio vero sumpta stricte est inhonorationis ac contumeliæ illatæ reparatio, & sic spectat personam. At restitutio est rei alienæ redditio, damni compensatio, vel debiti solutio, & spectat res, non personas: nec semper supponit injuriam, ut satisfactio, nam v. gr. qui depositum reddit, vere restituit, licet nullam injuriam intulerit. Quæ tamen de restitutione dicuntur, applicari debent satisfactioni late sumptæ, & reparationi famæ, honoris, & aliorum bonorum, cum sit eadem ratio ac regula pro his omnibus.

Quæst. II. *An restitutio actualis necessaria est ad salutem necessitate præcepti?*

Resp. Affirm. Nisi impotentia excuset, vel adsit justa caussa differendi. Constat 1. ex Rom. 13. *Reddite omnibus debita .... Nemini quidquam debeatis, nisi ut invicem diligatis.* Et Ezech. 33. *Si fecerit judicium & justitiam, & pignus restituerit ille impius, rapinamque reddiderit, in mandatis vita ambulaverit, nec fecerit quicquam injustum, vita vivet, & non morietur &c.* Et Jacob. 5. *Ecce merces operariorum, quæ fraudata est a vobis, clamat, & clamor eorum in aures Domini Sabaoth introivit.* 2. Ex reg. 5. jur. in 6. *Peccatum non dimittitur, nisi restituatur ablatum.* Idem habet S. August. epist. 54. & refertur in cap. *Si res*, 14. qu. 6. ibi: *Si res aliena, propter quam peccatum est, cum reddi possit, non redditur, non agitur pœnitentia, sed fingitur. Si autem veraciter agitur, non remittitur peccatum, nisi restituatur ablatum, sed ut dixi, cum restitui potest.* 3. Quia qui non restituit cum potest, nec habet rationabilem caussam differendi, voluntarie nocet, & facit injuriam proximo: nam eum privat possessione, & usu rei suæ, vel debitæ; & violat jus, quod habet, ut rem illam nunc possideat. At injuria qualibet prohibita est Lege divina naturali, præsertim hac generali: *Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris. Suum cuique reddendum.* Quod procedit, sive res sit debita ob injuriam, sive ex contractu justo, cum sit

S 2. utro-

utrobique eadem ratio, & creditor habet jus strictum possidendi rem sibi ex contractu debitam.

Hoc autem præceptum divinum naturale est primario negativum, & secundario affirmativum. Nam primario vetat ne retineatur alienum, vel alteri debitum, invito rationabiliter domino, & ideo præcipit actum restituendi. *Præceptum de restitutione facienda, quamvis secundum formam sit affirmativum, implicat tamen in se negativum præceptum, quo prohibemur rem alterius detinere*, ait S. Thom q. 62. art. 8. ad 2. Quare obligat semper pro semper: nam semper illicitum est retinere rem alienam, domino rationabiliter invito.

Præterea omissio restitutionis est virtualiter acceptio rei alienæ continuata, invito domino, ideoque furtum continuatum contra præceptum negativum, *Non furtum facies*. Unde Conc. Gener. Later. IV. c. 39. ait, *non multum interesse, præsertim quoad periculum animæ, retinere injuste, ac invadere alienum*. Et a Conc. Trid. sess. 45. c. 13. Qui decimas non solvunt, res alienas invadere dicuntur.

Hinc mortaliter peccat, qui notabili tempore omittit restitutionem, vel solutionem integram, quam potest facere; vel etiam brevi tempore omittit, si inde creditor damnum grave patiatur. Quia tunc graviter lædit jus alterius, nec excusatur eo quod imposuerit hæredibus suis obligationem restituendi, cum hanc ipse nunc habeat, & implere tenetur. Adde quod sæpe hæredes non restituant, ideoque periculum sit ne omittatur restitutio. Qui autem non potest restituere, debet habere voluntatem saltem implicitam restituendi, cum primum facultas restituendi aderit, & moralem diligentiam adhibere ad hanc facultatem comparandam: qui enim tenetur ad finem, simul tenetur ad media ad eum necessaria. Qui vero non potest totum restituere, tenetur statim restituere ac solvere partem, quam potest, cum circa illam non habet justam excusationem.

Quæst. III. *Quandonam peccatum injustæ detentionis continuatur, & multiplicatur?*

Resp. 1. Qui non restituit, vel debita non solvit cum potest & debet, actu peccat toto tempore quo id omittit. Quia omissio restitutionis vel solutionis debitæ, toto ex tempore, quo fieri potest, est injuriosa proximo: nam per illam continue læditur jus quod habet possidendi rem suam, vel sibi debitam, & ea utendi, & talis omissio est sufficienter voluntaria, cum omittens possit & debeat restituere, & ad hanc obligationem advertere. Tum enim si non restituit, habet voluntatem continuam saltem interpretativam detinendi rem alienam vel alteri debitam: quæ voluntas permanet moraliter, quamdiu non retractatur, vel interrumpitur; sicut qui alium injuste conjicit in carcerem & ibi relinquit, continue peccat, qui continue lædit jus proximi.

Igitur qui non restituit cum potest, peccat actu singulis momentis, non quidem singulis novum peccatum addendo, sed prius actu continuando. Quod quo plus durat, eo fit gravius ratione majoris liberæ durationis, vel etiam majoris nocumenti, quod inde domino evenit, nisi tale peccatum detentionis interrumpatur, & multiplicetur.

Resp. 2. Iniquus detentor rei alienæ vel alteri debitæ, novum peccatum admittit, & sic multiplicat numero peccata injustæ detentionis, 1. Quoties habet voluntatem expressam non restituendi; nam quilibet ejusmodi actus est peccatum: & nihil est exterius, in quo illi actus uniantur & continuentur, ad faciendum unum moraliter actum. 2. Quoties interrumpit illud peccatum actuale detentionis, & postea advertit, vel advertere potest ac debet ad obligationem restituendi, & tamen non restituit, cum potest: quia toties omissio restitutionis est ei saltem interpretative voluntaria, & nova culpa. Interrumpitur autem moraliter per contritionem, vel propositum restituendi, per impotentiam restituendi, per somnum, vel longam distractionem, aut occupationem circa alias res, nam tunc volitio non restituendi non durat virtualiter eadem numero.

Ex dictis sequitur iniquum detentorem teneri explicare in confessione, 1. Totum tempus, quo sua culpa non restituit, vel non solvit, ut intelligatur gravitas peccati & quantum fieri potest multitudo actuum internorum, vel continuatio æquivalens multis actibus internis. 2. Numerum volitionum non restituendi, seu quoties admisit novum peccatum detentionis; nam tot sunt peccata numero distincta. 3. Quoties interim occasionem restituendi habuerit & neglexerit, ut intelligatur multitudo actuum seu omissionum exteriorum. An dominus ex illa detentione tristitiam magnam, vel grave damnum passus sit, ut intelligatur tota malitia detentionum.

Sed quid si detentor utatur re aliena?

Resp. 1. Si domino perinde sit, utaris-ne re sua, an eam apud te detineas otiosam, non magis peccas utendo, quam retinendo solum. Quod si dominus longe ferret ægrius usum, quam otiosam detentionem, eo quod res usu atteratur vel periculo exponatur, tunc gravius peccas usu ejus rei, quam nuda detentione: nam plus est ceteris paribus uti re aliena, quam eam nude detinere, invito domino, ac proinde major est injuria. 2. Si res apud te facta sit deterior, ita ut prudenter judices dominum eam non amplius velle, sed potius pretium ejus: non peccas ea utendo, aut eam destruendo, quia hoc non facis invito domino. Peccas tamen ejus pretium non restituendo cum primum potes.

CAPUT III.

De radice obligationis restituendi.

Quæst. I. U*Nde oritur obligatio restituendi?*

Resp. Ex quatuor capitibus, scilicet, 1. Ex injusta acceptione, qua intelligitur injusta & culpabilis rei alienæ ablatio, retentio, vel damnificatio, ex cap. ult. de injur. ibi: *Si culpa tua datum est damnum vel injuria irrogata, seu aliis irrogantibus opem tulisti, aut hæc imperitia tua, sive negligentia evenerunt, jure super his satisfacere te oportet*. Nam jus per injuriam auferri nequit: ergo in eo, cujus res ablata vel destructa est, semper manet jus ad illam habendam, vel ejus pretium, quod est res æquivalenter, ac proinde manet in altero obligatio restituendi. 2. Ex re accepta, id est, ex re aliena in se vel æquivalenti extante apud alium sine hujus culpa: nam *locupletari non debet aliquis cum alterius injuria vel jactura*, reg. jur. 38. in 6. Præterea dum res est aliena, eo ipso subest juri alterius, qui inde minus habet dum ea caret, quam habere deberet. 3. Ex contractu explicito, vel implicito, seu quasi contractu in assumptione

offi-

officii seu muneris: nam quidquid fit contra pactum, vel officium ad aliorum commodum spectans, est contra justitiam commutativam, ideóque obligat ad restitutionem. 4. Ex lege positiva & judicis sententia. De his duobus ultimis alibi dictum est.

Quæst. II. *An oritur obligatio restituendi ex damnificatione nullatenus peccaminosa, v. gr. ob inconsiderationem, distractionem mentis, oblivionem prorsus involuntariam?*

Resp. Non oritur extra contractum & officium. Quia 1. *Rem, quæ culpa caret; in damnum vocari non convenit*, cap. 2. de restit. 2. Quia qui damnum sine ullo peccato extra contractum & officium intulit, ex nullo capite tenetur restituere: non ratione injuriæ, cum non peccaverit; neque ratione rei acceptæ, aut contractus, vel legis vel sententiæ, cum nihil horum extet. 3. In hoc casu damnum non illatum fuit, damnificatio rationabiliter invito: nemo enim potest velle rationabiliter, ut quis sibi non inferat damnum etiam tum, cum de eo inferendo non cogitat, & involuntarie ac necessario infert: nam non potest rationabiliter velle id quod tunc impossibile est. Præterea qui damnum sine ullo peccato extra contractum & officium intulit, se habet instar possessoris bonæ fidei, qui non tenetur restituere rem alienam, quam bona fide consumpsit, si ex ea non sit factus ditior.

Dixi, *extra contractum*, quia Leges imponunt contrahentibus onus restituendi damnum secutum ex culpa mere juridica; & contrahens hoc ipso quod contrahit, illud onus tacite in se suscipit, cum velit & debeat contrahere secundum Leges. Quare, quamvis damnum non sit illatum, domino rationabiliter invito, tunc etiam indemnitas ei debetur ex pacto seu contractu explicito vel implicito: sicut debetur cum res perit casu fortuito, si id prærellerit pactum eum præstandi.

Quæst. III. *An oritur obligatio restituendi ex damnificatione veniali?*

Resp. 1. Ex damnificatione & furto veniali ob parvitatem materiæ oritur obligatio restituendi sub veniali. Quia non restituendo injuste privatur dominus possessione & usu rei suæ, vel sibi debitæ, sufficienti ad materiam injustitiæ venialis, quæ tolli debet.

Resp. 2. Ex damnificatione gravi quoad materiam, sed veniali ob defectum advertentiæ, oritur obligatio restituendi. Quia tunc committitur vera culpa & injuria, licet levis; at omnis injuria ex natura rei, ideoque jure naturali resarciri debet, ex c. ult. *de injur.* cit. Non videtur tamen esse obligatio restituendi totum damnum citra contractum aut officium: quia injuria venialis ac imperfecta non debet circa contractum aut quasi contractum, tantam obligationem parere, quantam injuria gravis & imperfecte voluntaria. Et quia tunc damnum leviter peccanti leviter est imputabile; Ergo non tenetur totum compensare. Deinde cum ea restitutio sit pœna, seu onus jure naturali culpæ correspondens, debet esse culpæ proportionatum. Sunt tamen qui docent, tantum posse esse damnum, ut pars illius correspondens culpæ veniali, sit adhuc gravis momenti, ideoque sub mortali restitui debeat, quia alioquin retineretur res notabilis debita, invito domino, quod est mortale.

Ceterum in praxi quando damnum grave est, censeri ordinarie debet intervenisse culpam mortalem, Nam (ut notat Lessius,) generaliter in operibus externis periculosis, citra subitaneam passionem vehementem, raro contingit advertentia imperfecta: sciret opera illa periculum suum statim & facile ingerunt, mentemque ad sui considerationem excitant. Præterea ad mortale sufficit confusa cognitio periculi, vel obligationis diligentius advertendi, quæ facile haberi potest. Quare in dubio an culpa sit mortalis, an venialis, totum damnum resarciri debet, præsertim cum in dubio potior sit conditio innocentis.

Quæst. IV. *An oritur obligatio restituendi ex damno dato per culpam juridicam in officio, vel extra illud commissam?*

Nota. Culpa duplex distinguitur, theologica, & juridica seu civilis. Culpa theologica est peccatum imputabile, sive mortale, sive veniale: culpa juridica est omissio diligentiæ debitæ ad cognoscendum: vel cavendum, vel faciendum, vel providendum, ex qua sequitur damnum, sive illa omissio sit peccatum, sive non. De hac sola hic agitur; & triplex est, lata, levis, & levissima. Culpa lata est omissio diligentiæ, quam passim in rebus ejusmodi propriis adhibere solent homines diligentiores & prudentiores ejusdem conditionis. Levissima, est omissio diligentiæ, quam soli diligentissimi & prudentissimi adhibent. Ut si quis, v. gr. librum sibi commodatum relinquat ante ostium domus, & amittatur, tunc censetur amisisse per culpam latam; si reliquit in cubiculo suo, non obserato ostio, erit culpa levis, si ostium obseravit, sed non advertit an esset bene observatum, erit levissima.

Resp. 1. Ex communi sententia, extra officium & contractum, non oritur obligatio restituendi damni secuti ex culpa levi & levissima. Quia circa contractum & officium nemo tenetur majorem diligentiam adhibere in suis operibus ne alteri noceat, quam in similibus casibus adhibere solent homines ejusdem conditionis diligentes ac prudentes; nemo enim tenetur esse diligentior ac prudentior ceteris hominibus diligentibus & prudentibus ejusdem conditionis, nisi ad id specialiter se obligarit. Constat tamen, inquit Lessius, esse obligationem restituendi damnum secutum ex culpa lata, nisi constet illam esse prorsus inculpabilem, quia quisque ex justitia tenetur, ne alteri noceat, adhibere in actionibus suis eam diligentiam, quam adhibere solent in ejusmodi actionibus diligentes ac prudentes; nam quisque jus habet ne sine justa causa & auctoritate sibi inferatur damnum: ergo si non adhibet, non facit id ad quod tenetur ex justitia, & sic damnum inde secutum censetur ei voluntarium, & merito imputatur, ac proinde illud tenetur resarcire.

Resp. 2. Per se loquendo nemo tenetur in conscientia ad restitutionem propter culpam levem, vel levissimam in officio, vel arte commissam, sed tantum propter latam. *Est communis aut fere communis sententia.* Quia nemo tenetur in officio, vel professione sua adhibere majorem diligentiam & providentiam, quam solent adhibere diligentes & prudentes ejusdem professionis: nam nec gravius onus quis vult sibi imponere, dum officium suscipit, vel artem exercet, nec resp. plus ab ipso exigit.

Hinc advocatus, v. gr. qui bona fide præstitit id quod diligentes & periti advocati in similibus causis

sis præstare solent, non tenetur ad restitutionem, si caussa cadat, eo quod non præstiterit id quod diligentissime præstitisset. Idem dic de Judice, Magistratu, Medico, Architecto &c.

Dixi, *per se loquendo*: nam si quis profiteatur se diligentiorem & peritiorem aliis, aut diligentissimum; & sic eos qui tales quærunt, ad se pertrahat; is tenetur adhibere majorem, aut etiam maximam diligentiam & prudentiam, quia id promisit, & ad id se obligavit saltem implicite: unde tenetur resarcire totam damnum ex levi, vel etiam ex levissima culpa secutum, cum non adhibendo majorem, vel maximam diligentiam, peccaverit graviter in re gravi contra pactum saltem implicitum, ideoque gravem injuriam fecerit.

Porro culpa quæ dicitur lata in iis, qui officium vel artem exercent, censeretur levis in aliis privatis. Unde illi dici possunt teneri de culpa levi comparate ad alios, qui non tenentur ex officio vel pacto; cum debeant majorem diligentiam adhibere, quam si nihil commodi perciperent, vel non ex officio facerent.

Resp. 3. Qui præbet consilium in rebus ad suum officium vel artem pertinentibus, tenetur ad restitutionem ratione culpæ latæ. Quia ex officio tenetur in consilio dando adhibere eam diligentiam & prudentiam, quam adhibere solent in similibus casibus homines diligentes ejusdem professionis. Ergo si non adhibet, peccat contra justitiam, ideoque tenetur ad restitutionem damni ex hac culpa secuti. Item tenetur ratione ignorantiæ, quia talis ex officio tenebratur hoc scire, & in responso vitare errorem, ex quo damnum secutum est: unde merito censetur caussa injusta damni secuti. Et utrumque patet ex c. ult. *de injur.*

Non tenetur tamen ad restitutionem, qui consultus aperit bona fide dumtaxat opinionem suam, dicendo ita sibi videri nec suadendo ut alter faciat. & a fortiori si indicet se dubitare. Nam tunc si alter sequatur, suæ imprudentiæ damnum adscribere debet, modo consultus non habeatur a consulente peritior ac prudentior, quam revera sit. Imo sit des consilium in rebus, quæ ad tuum officium non spectant, & quarum parum peritus es, & alter sciens tuam imperitiam, consilium tuum sequatur, non teneris de damno inde secuto: nam damnum illud sibi imputare debet, & scienti ac volenti non fit injuria. Si tamen agitur de damno tertii, ut si suadeas alteri contractum injustum, vel ut non restituat, peccas graviter in re gravi, & teneris illi tertio: nam illi tertio & quidem invito damnum infers tuo malo consilio. Ne obstat quod veritatem inculpate ignorares; quia nihilominus imprudenter agis; nemo enim nisi imprudenter miscet se consiliis dandis in rebus quas non intelligit, & sciens ac volens exponit se periculo errandi cum damno tertii, quod proinde ei sufficienter est voluntarium, meritoque imputatur. Ita fere Lessius.

Porro hæc regula juris 62. in 6. *Nullus ex consilio, dummodo fraudulentum non fuerit, obligatur*: intelligitur solum de eo, qui bona fide dat consilium in rebus ad suum officium non pertinentibus, & qui ratione sui muneris aut status peritiam non profitetur. Vel nomine fraudis intelligitur culpa lata, quæ ei æquiparatur in jure.

Quæst. V. *Ex qua culpa juridica in contractibus oritur obligatio restituendi?*

Resp. 1. Si contractus cedat in utilitatem solius accipientis, ut in commodato, accipiens tenetur ad restitutionem, si res alienata pareat, vel deterior fiat ex culpa etiam levi & levissima: Sed non tenetur, si fecit id quod diligentissimi ac prudentissimi in simili re propria conservanda facere solent. Constat ex l. 18. §. *commod.* & ex instit. lib. 3. tit. 15. & ex c. 1. *de commod.* Ratio dispositionis juris est, quia æquitas naturalis postulat, ut is qui gratis utitur re alterius in suam tantum utilitatem, maximam diligentiam adhibeat, ne pereat, vel deterior fiat.

Excipitur precarium, in quo accipiens tenetur solum ex dolo vel culpa lata, l. 8. §. *de precario*; eo quod res concessa precario, potest a domino quovis tempore revocari, non autem res commodata: quare æquum, est, ut qui accepit precarium, non teneatur de tanta culpa.

Resp. 2. Si contractus sit utilis utrique contrahenti, ut contractus pignoris, locati, & conducti, uterque tenetur ad restitutionem damni secuti ex culpa lata & levi, non autem levissima, ex l. 3. §. *commod.* & l. 23. *de reg. jur.* Ratio est, quia cum res alieno alicui conceditur in ejus utilitatem, æquitas postulat ut eam valde diligenter custodiat, non tamen ad tantam diligentiam teneatur ad quantam si in sui tantum utilitatem accepisset. Quare ad nihil tenetur, si fecerit quod diligentiores faciunt in simili re propria conservanda. Hinc artifices, qui laborant in re aliena ob stipendium, & domestici, quibus incumbit ex officio cura custodiendæ rei domesticæ, teneaur resarcire damnum ex culpa etiam levi secutum. Qui tamen conductus est ad trasportandum columnam vel alias res fragiles, tenetur de culpa levissima respectu illarum rerum, l. 15. §. *locat.* Quia nempe talis negligentia in ejusmodi rebus non censetur levissima, sed major propter summam diligentiam, quam illæ res ex natura sua exigunt. *De-lugo & alii.*

Resp. 3. Si contractus cedat in utilitatem solius dantis ut in deposito, accipiens tenetur solum ad restitutionem ex culpa lata, & dolo, ex l. 5. §. *commod.* & l. 24. §. *de reg.* & instit. lib. 3. tit. 15. Nam æquitas postulat, ut qui habet rem alienam in commodum solius domini, non teneatur ad majorem diligentiam & custodiam, quam passim adhibere solent in rebus suis homines, cum nullum commodum inde percipiat.

Hinc si depositum pereat apud te sine tua culpa lata, non teneris illud restituere, nisi in his casibus. 1. Si adsit pactum de majori vel maxima custodia adhibenda, vel etiam de casu fortuito præstando, ex l. 1. §. *deposit. Contractus enim Legem ex conventione accipiunt*. Ibid. 2. Si in culpa fuisti tecum deferendo depositum in locum periculosum, vel fuisti in mora non reddendo, cum potuisti, & debuisti, teneris ad restitutionem, quantamcumque custodiam adhibueris, ex variis juribus, & cap. ult. *de depos.* ibi: *Pacto, culpa, vel mora præcedentibus, casus etiam fortuitus imputatur*. 3. Si accepisti mercedem pro deposito custodiendo; ex eodem cap. Tunc enim teneris de culpa levi: quia contractus depositi cedit in tuam & domini utilitatem, transitque in locutionem opera ad illud custodiendum. 4. Si teipsum ad depositi custodiam offeras perendi-

dili-

diligentissimum custodem, tunc teneris de culpa levissima, l. 1. *depos.* quis tunc censeris custodiam diligentissimam promittere.

Obj. In prædictis Legibus depositarius dicitur obligari solum ex dolo, non ex culpa. *Resp.* In jure lata culpa dolo æquiparatur. Lege 32. §. *depos.* & lege 226. §. *de verb. oblig.* ibi: *Magna negligentia culpa est magna, culpa dolus est.* Quare cum Leges decernunt dolum solum præstandum esse, non culpam, culpæ nomine levis & levissima intelligitur; & suo nomine doli comprehenditur culpa lata. Cum autem statuunt in contractibus culpam esse præstandam, per culpam intelligitur aliquando levis, aliquando levissima, pro subjecta materia.

Resp. 4. Est obligatio in conscientia restituendi, secundum has Leges ante sententiam judicis, damnum secutum sine peccato, sed ex culpa mere juridica in contractibus. *Ita Covarruv. Navar. Molin. Vasquez, Lessius dicens esse communiorem, & alii.* Prob. Quia qui ex contractu rem alterius accipit, obligat se saltem implicite ad eam servandam cum onere per Leges annexo, & ad præstandam curam ac diligentiam, quam Leges præscribunt; cum præsertim hæ Leges fundentur in naturali æquitate, & sancitæ sint propter bonum commune, ut contractus facile ineantur, & ad excitandam curam ac diligentiam circa res alienas. Neque enim fundantur in præsumptione culpæ mortalis; nam v. gr. in culpa levissima non potest forum externum præsumere peccatum mortale, ut notat Vasquez, & tamen, cap. unico de commodato dicitur simpliciter; *Cum gratia sui quis commodatum accepit, de levissima etiam culpa tenetur.* Unde tunc est obligatio restituendi ex contractu, cui Leges justæ eam annexuerunt, & quam contrahens, hoc ipso quod contrahit, tacite in se suscipit, cum velit & debeat contrahere secundum Leges.

Quæst. VI. *An qui inculpabiliter dixi vel fecit aliquod, ad quod jus nullum habet, & ex quo impendet damnum proximo, tenetur ex justitia illud impedire vel restituere, si non impediat quantum commode potest?*

Resp. Affir. *Est communis sententia.* Quia quisque tenetur ex justitia curare, ne ex sua actione eveniat damnum proximo contra jus illius; ideoque impedire ne malum ex sua actione secutum perseveret: alioqui qui non impedit quantum commode potest, censetur causa moralis perseverantiæ effectus a se positi, & damni secuti: quod proinde ei imputabitur: nam quisque jus habet ne ei damnum sine justa caussa, & auctoritate inferatur.

Hinc qui inculpate errorem docuit, vel consilium noxium dedit, tenetur, ubi advertit, dedocere, qui inculpate res alienas incendit, tenetur, quantum commode potest, ignem extinguere, alioqui continuatio incendii foret ei voluntaria & moraliter imputabilis. Si tamen non posset impedire alterius damnum sine graviori, aut saltem æquali suo damno, non poterit illi imputari, sed censebitur juste permitti. Nam multo minor est obligatio tunc impediendi, quam non inferendi positive damnum; cum ipsa non oriatur ex injusta læsione vel actione; ideoque non est obligatio impediendi damni, nisi cum potest impediri sine gravi aut saltem æquali suo damno. Cujus quidem damni proprii gravitas debet spectari respective ad damnum, quod inde proximo sequetur.

Quæst. VII. *Quid restitui debet ratione injustæ acceptionis vel damnificationis?*

Resp. Qui injuriam alteri intulit rem ejus culpabiliter accipiendo, aut detinendo, aut damnum inferendo &c. tenetur in conscientia restituere rem, si adhuc extet; vel ejus pretium, si ipsa non extet; item omnes fructus naturales ac mixtos, sive perceptos, sive non perceptos sed quos dominus percepturus erat, & compensare omne damnum emergens ac lucrum cessans. *Est communis sententia.* Quia ratione injuriæ contrahitur obligatio injuriatum omnino indemnem reddendi, & restituendi in eum statum in quo fuisset, si injuria illata non fuisset; alioqui injuria integre non tolleretur, nec æqualitas, quam justitia intendit, reponeretur; & sic non cessaret totaliter injustitia. Quare mensura restitutionis faciendæ ratione injustæ acceptionis vel damnificationis, est quantitas boni alieni ablati, & damni illati ac lucri impediti, quamvis lædens nihil inde emolumenti perceperit, ex cap. *Gravis*, de restit. spoliat. ubi Cælestinus III. ait: *Mandamus ablata cum integritate restituere, damna plenarie resarcire, & de illatis injuriis competenter satisfacere compellatis: provisuri ut non tantum fructus a novo & violento possessore perceptos, sed quos possessores veteres percepissent, reddi faciatis eisdem.*

Igitur fur, vel malæ fidei possessor, vel damnificator injustus tenetur, 1. Rem alienam injuste possessam restituere domino. Nam quamdiu retinet, facit ei injuriam violando jus quod habet rem suam possidendi, & utendi. Quod si res aliena non extat, tenetur ejus pretium restituere, cum sit caussa injusta damni, quod patitur dominus privatione rei suæ, quam tenebatur restituere. 2. Compensare omne damnum emergens & lucrum inde cessans domino, l. 5. Cod. *de rei vendic.* Nam est caussa injusta utriusque, teneturque dominum indemnem servare, ut tollatur injuria illata. Porro lucrum justum alterius impedire est illi damnum inferre: nam est eum privare lucro sperato, ad quod jus habet, & facere ut minus habeat quam habuisset. 3. Restituere omnes fructus naturales & mixtos, quos percepit, quamvis dominus non percepisset, nec illi extent amplius, nec ex illis factus sit ditior, ex l. 22. Cod. *de rei vindic.* ibi; *Certum est, mala fidei possessores omnes fructus solvere cum ipsa re præstare.* Quia fructus rei hoc ipso quod producuntur, fiunt illius qui est dominus rei, & res quælibet domino suo fructificat, ex instit. *de rer. divis.* Nam res ubicumque est, semper domini est, & domino valet, quod ibi valet. Ergo fructus æque restitui debent, ac res ipsa, & nunc est etiam obligatio restituendi ex re accepta. Quod si illi fructus interees, dum retinentur, pereant; pereunt non domino, sed injusto detentori, qui est in mora culpabili. Item tenetur restituere fructus omnes naturales & mixtos, imo & mere industriales, quos dominus singulari sua diligentia licite percepisset, quamvis ipse damnificator nullos perceperit, ex l. 35. §. *de rei vindic.* ibi: *Fructus non modo percepti, sed & qui percipi potuerunt, bene fide æstimandi sunt.* Et ex cap. *Gravis* cit. Nam debet compensari omne damnum emergens & lucrum cessans.

Nota. 1. Fructus mere naturales sunt illi, qui ex re aliqua gignuntur sine ulla fere industria aut labore, ut herbæ in pratis, arborum poma, anima-

lium

lium fœtus. Mere industriales sunt ii, qui ex sola industria & labore proveniunt, licet mediante alia re tamquam mero instrumento, ut quæstus, qui ex negotiatione, vel ex usu artificioso alicujus instrumenti, puta penicilli, percipitur. Fructus mixti sunt ii, qui ab ipsa re, mediante industria & labore proveniunt; ut fructus agrorum, vinearum, ad quos revocatur pretium locationis ædium, earumque rerum, quæ habent usum locabilem. Nam pretium locationis rerum est fructus earum, quem parient mediante usu sui, qui est pretio æstimabilis, & datur solum pro usu rei, ex l. 19. & 36 §. *de usuris*. Hi fructus vocantur civiles, & debentur domino rei, l. 5. Cod. *de rei vindic.* ibi: *Domum quam ex matris successione ad te pertinere, & ab adversa parte injuria occupatam esse ostendis, Præses provinciæ, cum pensionibus quas percepit, aut percipere poterat, & omni caussa damni dati, restitui jubebit*. Soli autem fructus mere industriales, quos dominus rei non percepisset, non sunt restituendi, quia non sunt fructus rei alienæ, sed industriæ propriæ. Sic qui pecunia furtiva negotiatus est, non tenetur lucrum suum restituere, sed solum pecuniam ablatam, & omne damnum emergens ac lucrum cessans, si quod est.

Nota 2. Semina & alia similia, si fint aliena, non fructificant domino suo, sed domino agri, l. 25. §. *de usur.* ibi. *Omnis fructus non jure seminis, sed jure soli percipitur*. Quia sunt magis agri, quam seminis, quod mortuum est, & ab agro vivificari & ali debet. Hinc qui triticum furtivum seminavit in agro suo, non tenetur restituere segetes, sed aliud triticum in eadem mensura cum damno emergente & lucro cessante, si quod est secutum domino tritici.

Nota 3. Restitutio fructuum facienda intelligi debet deductis pretio operæ ac laboris, & impensis, quæ a domino fieri debuissent ad illos percipiendos ad conservationem rei, & ad ejus melioramenta, quibus rei valor crevit domino, ex l. 7. §. *Solut. matrim.* Quia his deductis dominus non patitur damnum, & reponitur æqualitas.

Quæst. VIII. *An injustus damnificator tenetur insuper aliquid solvere pro culpa in pœnam*.

Resp. Non tenetur ante sententiam judicis. Quia punitio ad judicem pertinet; sed post sententiam tenetur pœnam solvere, quia judex habet jus eam infligendi, & justa sententia obligat in conscientia. Ita S. Th. 2. 2. q. 61. art. 3.

Quæst. IX. *An fur vel injustus possessor, aut damnificator tenetur restituere rem alienam, si peritura fuisset apud dominum?*

Nota 1. Possessor malæ fidei est is, qui rem alienam injuste accepit, vel retinet, aut consumpsit, vel alienavit, putans aut dubitans esse alienam, vel se non legitime possidere, vel ex ignorantia graviter culpabili judicans esse suam. Possessor bonæ fidei est, qui rem alienam detinet, judicans prudenter esse suam. Unde bona fides nunquam potest oriri ex ignorantia, quæ non excusat a culpa mortali in acceptione rei, & omissione inquirendi cujus res sit: nam tunc non potest prudenter censeri justa possessio.

Resp. 1. Injustus possessor tenetur rem alienam restituere, si illa non erat peritura apud dominum nisi per injuriam alterius, v. gr. furtum. *Est communis sententia*. Quia sicut ille alius faciendo injuriam, teneretur restituere; ita tu præveniens teneris integre damnum resarcire, cum fueris caussa injusta totius damni.

Nota 2. Si res periit dolo vel injuria injusti possessoris, quia vel amisit culpa lata, vel eam scienter destruxit, absumpsit, alienavit &c. tenetur ejus pretium restituere domino, etiamsi apud hunc casu peritura fuisset. *Est communis sententia, sede Layman*. Quia talis est hic & nunc caussa injusta interitus rei, quæ vere perit per injuriam detentoris, ac proinde ratione injustæ læsionis, statim contrahit restituendi obligationem, quæ subsequente fortuito casu non extinguitur. Sic qui occidit hodie Petrum, alioqui cras interficiendum a fera, est caussa injusta mortis Petri, & tenetur ad restitutionem. Idque magis adhuc constat, si tempore, quo ex culpa perit vel destructa est res aliena, non erat notitia interitus vel periculi futuri. Quia cum periculum illud ignoretur, res illa vere tantum valebat apud homines, sicut si peritura postea non fuisset. Totus ergo valor ille fuit per injuriam ablatus ab injusto possessore, & ipse totius illius debiti reus factus est, atque adeo suscepit jam in se onus & obligationem totius illius debiti solvendi. A quo debito non liberatur ex eo quod eventus subsequens ostendat rem fuisse postea perituram vel minus valituram, quia hoc non facit rem minus valuisse, tum cum injuste destructa est, pro quo tempore taxari debet valor damni illati. *Ita Delugo*.

Resp. 2. Item tenetur restituere rem alienam, quæ casu apud ipsum periit, si non sit omnino certum casu perituram fuisse apud dominum. Quia in dubio melior est conditio innocentis, & domini possidentis jus certum recipiendi rem suam, vel ejus pretium.

Immo juxta multos tenetur, etiamsi res certo fuisset peritura apud dominum casu, vel justa hostium spoliatione. Quia 1. hoc ipso quod quis rem alienam injuste aufert, vel detinet, facit domino injuriam, cui est per se annexa obligatio restituendi, per accidens autem est quod esset casu similiter apud dominum peritura. 2. Qui injuste accipit, injuste detinere incipit; sed qui injuste detinet, semper est in mora restituendi; qui autem est in mora, tenetur etiam de casu fortuito; nam mora trahit ad se periculum rei, ut statuunt jura. 3. Casus subsequens non facit ut fur vel injustus possessor damnum reipsa non intulerit, sed solum facit quod imputatum fuisset alteri causæ. Item qui semel ratione rei injuste acceptæ obligatur, per eventum fortuitum postea subsequentem non absolvitur.

Obj. 1. Nullum damnum ex injuria est illatum domino, cum constet eum ex casu fortuito non minus privandum fuisse re sua, quam si nulla fuisset injuria illata: ideoque nihil minus habeat quam alias fuisset habiturus: ex injuria autem oritur obligatio restituendi solum damnum ex ea secutum, non aliud. *Resp.* damnum domino illatum, est spectato statu, in quo privatus fuit re sua per injuriam, cui per se annexa est obligatio restituendi.

Obj. 2. Leg. ult. §. *ad legem Rhod.* statuitur quod si navem conduxerim ad merces meas convehendas, ipse vero nauta me invito merces meas in navem deteriorem transtulerit, tum qua merces meæ perierint, tenetur nihil de hoc damno, si altera navis fal-

salva evaserit; sed non teneatur, si ambæ naves ea navigatione perierint, quia æque merces meæ in priori navi conducta periissent.

Resp. Ibi non agitur de injusto possessore, qui rem alienam habet per injuriam, sicut in nostro casu.

Sed si rem alienam, quæ incendio, vel aliter peritura erat apud dominum, auferam, & post elapsum periculum non statim restituam, & postea apud me pereat, non jam perituro apud dominum, an teneor ejus pretium restituere?

Resp. Affirm. *ita omnes*. Quia res illa a periculo libera, & secura ad dominum pertinebat, & sic ei statim tunc reddi debuit; quare si non fuit reddita, injuria ipsi facta fuit per injustam detentionem, quæ fuit caussa damni; nam apud dominum non amplius periisset.

Quæst. X. *An ratione injuriæ restitutio facienda est juxta summam æstimationem, quam res a tempore detentionis habuit?*

Resp. 1. Si res aliena apud furem vel injustum possessorem facta est deterior, quam cum accepta est, tenetur restituere secundum statum illum quem res tunc habebat. Nam tempore quo accepit, res illa tantumdem valebat; & accipiendo damnum injustum domino intulit, privando eum re sua in tali statu, & facultate eam majore pretio vendendi.

Resp. 2. Si res apud injustum possessorem melior effecta est, sive intrinsece & in substantia, ut si vitulus evaserit in bovem; sive extrinsece & in valore, ut si auctum sit ejus pretium ob emptorum multitudinem, restitui debet domino in tali statu, si extet. Nam res semper mansit in ejus dominio; melioratio autem & incrementum rei pertinet ad ejus dominum. Si autem res illa non extet, & vendita fuerit majore pretio, quam vendidisset dominus, totum pretium acceptum restitui debet domino: quia res tempore quo carius vendita est & melior erat, domini erat, & domino debebatur: ergo pretium acceptum ei debetur, cum sit valor suæ rei. Quod si res casu periit, vel minore pretio vendita fuit, aut in deteriore statu & valore alienata vel consumpta, restitui debet domino secundum æstimationem, quam in optimo statu & maximo valore habuit, si dominus eam tali tempore erat venditurus, vel passus est damnum emendo aliam summo valore; quia injustus possessor fuit caussa injusta talis lucri cessantis vel damni. Idem dic, si incertum sit, an dominus lucrum ex ejus melioramento fecisset, vel quo pretio venditurus fuisset, ut docent passim Doctores. Nam injuste privatus fuit potestate lucrandi, & vendendi summo valore, qua forte usus fuisset: in dubio autem melior est conditio innocentis, & possidentis jus exigendi integram indemnitatem.

Imo juxta varios, restitutio fieri debet secundum summum valorem & incrementum, etiamsi dominus re sua certo usurus non erat in tali statu, nec juxta summum valorem venditurus. Quia dum res apud injustum possessorem melior & rarior facta est, domino meliorata fuit, ipsique debita erat in tali statu. Ergo facta est domino injuria cum damno, cum privando re sua in optimo ejus statu & valore; quæ injusta detentio est nova injuria a prima acceptione distincta, per quam statim contracta est obligatio eam restituendi cum tali incremento & valore. Obligatio autem ex injuria contracta extinguitur per solam restitutionem, & quamvis nullum damnum dominus recipiat, spectato statu in quo futurus esset, si ad tempus minoris valoris rem servaturus esset, tamen recipit damnum, attento priori statu in quo habuit dominium rei plus valentis, quo majore valore ad se pertinente injuste privatus fuit. Confirmatur l. 8. §. *de condit. furt.* ibi: *Si ex caussa furtiva res condicatur, cujus temporis æstimatio fiat, quæritur? Placet tamen id tempus spectandum, quo res nunquam plurimi fuit; maxime cum deteriorem rem factam fur dando non liberatur; semper enim moram fur facere videtur.*

Obj. Restitutio fieri debet solum ad æqualitatem damni illati. At tunc non est illatum damnum secundum summum valorem rei; nam ejus incrementum non erat certo profuturum domino, cum dominus fuisset eam venditurus ante tempus illius incrementi, nec coactus fuit eo tempore aliam emere.

Resp. Damnum domino illatum est, attento priori statu, in quo habuit dominium rei plus valentis, & revera privatus fuit re sua in optimo ejus statu & valore.

Quæst. XI. *An qui ponit actionem ex qua damnum obvenit alteri, tenetur illud restituere?*

Resp. 1. Si damnum evenit tertio ex actione tua mala vel otiosa, quæ fuerit periculosa sive per se, sive ratione circumstantiarum, teneris illud resarcire, quamvis aliunde adhibueris diligentiam, ne eveniret, & illud non intenderis. Quia 1. Illud damnum est tibi sufficienter voluntarium in caussa, nempe actione tua mala periculosa; per quam illud creas. 2. Intulisti injuriam damnosam illi tertio, quippe qui jus habebat, ne malam illam actionem sibi periculosam faceres.

Secus est, si damnum eveniret alteri ex tua actione non mala, licet periculosa, sed utili tibi, cujus faciendæ jus habebas, modo adhibueris debitam ad illud impediendum diligentiam, quæ adhiberi potuit, retenta illa actione licita: tunc enim damnum illud tibi non imputaretur, cum utaris jure tuo ex cap. 31. de election. *Non videtur injuriam facere, qui utitur jure suo.* Et ex l. 193. §. de regul. jur. *Nemo damnum facit, nisi qui id fecit, quod facere jus non habet.* Sed si non adhibueris debitam cautionem, ne aliis damnum eveniret, teneris de damno. Nam quisque tenetur ex justitia curare, ne ex sua actione damnum eveniat alteri: nam proximus habet jus, ne ei damnum inferatur sine justa caussa & legitima auctoritate. Propter eamdem rationem teneris restituere damnum, si jus non habeas faciendi aliquid periculosum, licet non malum. Sic qui in itinere foveam lupi capiendi caussa facit, tenetur de damno; l. 28. §. *ad leg. Aquil.*

Resp. 2. Teneris resarcire damnum; quod alteri evenit ex tua culpa, scilicet actione mala vel inutili, si damnum illud intendisti, licet ex ea plerumque damnum non eveniat. Nam tunc damnum tibi voluntarium est in se, & merito censeris illius caussa, cum reipsa ex directa intentione illius intuleris per actionem tuam malam vel (*) inutilem.

(*) *Nempe licita, sed tibi non utili, nedum necessaria actione.*

Resp. 3. Teneris resarcire damnum, quod obvenit alteri ex actione tua mala vel inutili, quamvis ex ea plerumque damnum tertio non eveniat, nec illud intenderis, si prævideris probabiliter eventurum. Quia 1. Tunc damnum illud est voluntarium tibi in actione illa mala tamquam in caussa, vel saltem tamquam in occasione, quæ est æquivalenter caussa. 2. Fecisti injuriam alteri, qui jus habet, ne actionem illam malam faceres in talibus circumstantiis, nempe cum suo periculo, quamcumque aliunde diligentiam adhibueris. S.Th. 2. 2. q. 74. art. 8.

Resp. 4. Non teneris resarcire damnum, quod ex tua actione mala non periculosa obvenit, si illud non intenderis, nec potueris prævidere obventurum, eo quod nunquam aut fere nunquam illud eveniat ex tali actione in talibus circumstantiis. Quia tunc damnum illud nec in se, nec in alio tibi voluntarium est, cum nec illud intenderis, nec potueris prævidere; nec requiritur cautio, ubi non est periculum. Hinc qui alienam arborem ascendit ad fructus furandos, & casu cadens supra socium, eum præter intentionem occidit, non est reus homicidii, nec tenetur socio ad restitutionem. Quia talis ascensus, licet illicitus, non erat sic periculosus: unde ille solum reus est furti. Quando autem S. Th. loco citato, dicit dantem operam rei illicitæ, ex qua mors alterius sequitur, esse reum homicidii, supponit illam rem esse aliquatenus periculosam, saltem ex circumstantiis.

Quæst. XII. *An in dubio de damno secuto ex actione mala per se damnificativa, est obligatio restituendi?*

Resp. 1. Qui injuste posuit actionem ex se impeditivam lucri vel damnificativam, tenetur in dubio, an reipsa alteri lucrum cessaverit, aut damnum secutum sit, restituere pro ratione dubii, seu quanti æstimatur certum subeundi damni periculum. Quia talis fuit caussa injusta periculi, quod alter subit patiendi damnum, nec constat non passum fuisse, iniquumque est, ut innocens in tali dubio totum periculum certum subeat, & alter sit immunis omni obligatione.

A fortiori qui certus est de patrata a se actione injusta per se sufficiente ad damnum inferendum, & de damno secuto, sed dubitat, an secutum sit ex illa, tenetur restituere saltem pro ratione dubii, & æstimationis periculi. Dico *saltem*: nam juxta Lessium & alios multos, tenetur de toto damno; tum quia possessio est pro actione injusta, quod talem effectum procrearit, nisi oppositum constet, tum quia præsumptio juris valet, quamdiu de contraria veritate non constat: sed tunc est præsumptio juris, damnum ex illa actione, v. gr. consilio malo, secutum esse, ex regul. 45. jur. in 6. *Inspicimus in obscuris quod est verisimilius, vel quod plerumque fieri consuevit.*

Obj. Non est æquum, tantum teneri restituere eum, qui solum ex probabili præsumptione, quantum qui ex certa scientia damnum intulit.

Resp. Hoc est justum, quando constat, positam esse caussam injustam damni, & damnum secutum esse: nam in dubio, an damnum revera ex illa actione secutum sit, melior est conditio innocentis & domini.

Idem dic de omissione injusta, hoc est, omissione rei ex justitia debitæ, dum dubitatur, an ex ea secutum sit damnum: nam in moralibus omissio injusta est æquivalenter actio injusta.

Quæst. XIII. *An qui solo exemplo movit efficaciter alium ad damnum inferendum, tenetur damnum ab hoc illatum resarcire in ejus defectum?*

Resp. Affirm. Si hoc eventurum probabiliter prævideril. Quia 1. Talis posuit actionem malam & periculosam ratione circumstantiarum, ex qua probabiliter prævidit damnum tertio secuturum: ergo fecit ei injuriam. Nam quisque habet jus, ne fiat actio mala cum periculo damni sui. 2. Vere movit alium ad damnum inferendum, & æque est caussa damni quod ex motione exempli sequitur, ac si ex consilio sequeretur. 3. Qui occasionem damni dat sine justa caussa, damnum dedisse censetur, ex cap. ult. *de injur.* & l. 30. §. 3. ad leg. Aquil. *Qui occasionem præstat, damnum fecisse videtur.* Idem dic de eo qui hoc eventum prævidere aut potuit aut debuit.

Quæst. XIV. *An quis tenetur restituere damnum irrogatum per suum mancipium, animal, vel filium?*

Resp. 1. Ante omnem sententiam tenetur ratione culpæ, si negligens fuit in præcavendo, ex cap. 3. & ult. *de injur.* Nam tunc damnum illud est voluntarium fuit in omissione diligentiæ debitæ; ideoque ei merito imputatur. Hinc qui animal ferum non tenuit domi clausum, vel catenis ligatum, tenetur de damno ab eo illato. Ob eamdem rationem, qui potestatem in alios habent, peccant contra justitiam, & tenentur ad restitutionem, si ubi est periculum damni, non provideant, ne fiat a suis. Nam dominus & pater tenentur ex justitia impedire, ne aliis damnum inferatur a suis, vel per sua animalia.

Resp. 2. Si damnum irrogatum sit sine culpa voluntaria domini, hic tenetur dare pro noxa mancipium, vel animal, aut damnum compensare, ex jure civili, instit. digest. & Cod. *de noxal. actionibus.* Et canonico cap. ult. *de injur.* ibi: *Quod si animalia tua nocuisse proponas, nihilominus ad satisfactionem teneris: nisi ea dando passis damnum, velis liberare te ipsum: quod tamen ad liberationem non proficit, si fera animalia, vel quæ consueverunt nocere, fuissent; & quam debueras, non curasti diligentiam adhibere.* Quæ leges non sunt pœnales, sed dispositivæ; & æquales ac naturali rationi valde consentaneæ. Quia cum animal, vel servus non sint sui juris, sed totum quod sunt, domini sint, leges juste disposuerunt, ut sicut omnis utilitas ab eo proveniens domini est, ita etiam & damnum domini sit, nisi velit ipsum pro eo tradere: nam qui sentit commodum, debet sentire & onus, reg. 55. jur. in 6. Quare hæ leges obligant ante sententiam, nisi ex consuetudine legitime præscripta, sententia requiratur: nam in foro conscientiæ idem dicendum est circa ista, quod æquus judex cognita veritate judicaret. *Ita Sanchez, & alii.*

Item quando ex domo aliquid projicitur, vel effunditur, quod damnum intulit; si ante non fuit clamatum, caput familiæ in illa domo habitantis tenetur ad solvendum duplum illius damni, quamvis sine ejus culpa illati. L. 1. & l. 6. §. *de his qui effuder.* ibi. *Habitator suam, suorumque culpam præstare debet.* Sed juxta multos, si dominus vere peccato careat, nihil tenetur restituere ante sententiam: quia

quia sic usu receptæ sunt illæ leges, nec id necessarium est ad finem illarum. At post sententiam tenetur in conscientia parere sententiæ judicis, quia hæc non fundatur in præsumptione culpæ, sed in legibus quæ ad bonum commune & pacem publicam ita statuerunt, & ut domini diligentius caverent, ne damnum aliis a suis inferatur.

Resp. 3. Parens non tenetur ex delicto filii, vel damnum resarcire, vel filium noxæ dedere, si absque parentis culpa commissum est, ex instit. *de noxal. act.*

Quæst. XV. *An qui impedivit alterum a consecutione alicujus boni, tenetur ad restitutionem?*

Resp. 1. Qui quocumque modo etiam solis precibus vel consilio, saltem absque caussa justa, impedit aliquem a consecutione boni ipsi ex justitia debiti, sive habeat jus in re, sive solum jus ad rem, peccat contra justitiam, & tenetur compensare totum damnum. *Ita omnes*. Quia illius fuit caussa injusta, violando jus, quod habet alter ad habendum illud bonum. Unde si alter habet jus in re, impediens tenetur restituere valorem illius rei; si vero solum jus ad rem, v. gr. per justam promissionem acceptatam, electionem, præsentationem &c. tenetur restituere quanti jus illud judicio prudenti æstimabitur.

Idem dic de impediente alterum, ne utatur jure suo, v. gr. exercendi suam artem, operam locandi; petendi aliquid &c. Nam quilibet habet jus utendi jure suo, quod jus tunc violatur.

Resp. 2. Qui vi, fraude, dolo, minis, detractione, calumnia, mendacio, vel alio modo injusto impedit aliquem a consecutione beneficii vel officii, quo dignus erat, vel alterius boni ex justitia non debiti, ut doni legati &c. tenetur restituere, quanti judicio prudenti ea spes ei valebat. *Est omnium, teste Sanchez*. Quia licet impeditus non habeat jus strictum ad tale bonum, jus tamen habet, ne ab illius consecutione per vim, fraudem, vel aliam quamvis viam illicitam impediatur, & ut perfecte liberum cuique sit ei gratificari. Ergo tali facta est injuria, quæ resarciri debet. Idque sive vis, vel fraus exerceatur circa eum, qui impeditus est a consecutione boni: ut si quis vi eum detineat, vel minetur ei, ne petat, vel eum decipiat, sive circa collatorem, ut minando, ne conferat, vel falso persuadendo alterum esse indignum.

Dixi, *quanti spes &c.* Nam non tenetur ad æquale, *quia gratiam illam nondum fuerat adeptus, & poterat multipliciter impediri*, ait S. Thom. q. 62. art. 2. ad 4. Quod si nulla erat spes, non tenetur restituere damnum, cum ipsa nullum intulerit. Si tamen exigua spes fuisset, compensanda est judicio prudenti.

Qui autem a consecutione beneficii ecclesiastici, vel officii, aliquem indignum impedivit per vim & fraudem, licet peccaverit, non tenetur damnum restituere; quia non facit injuriam quoad illud, cum nullum ad illud habeat jus, etiam conditionatum & in libera collatoris voluntate positum: nam illicitum est conferre beneficia vel officia indignis. Item qui a consecutione beneficii aliquem dignum & spem habentem impedit, ut digniori conferatur, non facit injuriam impediendo, nec tenetur ad restitutionem; quia ille non habet jus etiam remotum, ut digniori præferatur. Si tamen impediat calumnia vel detractione, tenetur ad restitutionem famæ, sicut in primo casu.

Idem dic, si dignum solis precibus & commendatione impediat, ut æque digno conferatur: quia non habet jus, ut illi præferatur in bonis communibus, nec injusta via impeditur, & tibi licet petere pro æque digno: secus, si injusta via talem impedias, nam tunc teneris illi restituere quantum ea spes ei valebat, quia jus habet, ne injuste impediatur, ut beneficium conferatur alteri non digniori.

Resp. 3. Qui etsi sine vi vel fraude, vel alia injusta via, impedit dignum a consecutione beneficii, vel officii, ut detur indigno, tenetur ad restitutionem Ecclesiæ vel Reip., quæ inde damnum injuste patitur. *Est communis sententia*. Quia utraque jus habet, ne damnum ei quovis modo inferatur. Idem dic, si modo etsi non injusto impedias digniorem, ut detur minus digno; quia Ecclesia & Resp. habent jus habendi optimos ministros, & magistratus. Sed juxta multos non tenetur restituere impedito; quia non violavit justitiam commutativam erga illum, quippe qui nullum jus talis justitiæ habet ad beneficium vel officium; non enim habet jus in re, nec jus ad rem, quo debitum ei sit beneficium vel officium, & quo possit illud jure exigere.

Resp. 4. Ex communi sententia: qui sine vi, fraude, vel alia via injusta aliquem impedivit a consecutione boni non debiti ex justitia, non tenetur ad restitutionem. Quia non fecit injuriam impedito, cum nullum jus habeat ad illud bonum, & impediens liberum cuique relinquat gratificari ei, si velit, & nullam viam injustam adhibeat. Nec refert, quod alter statuerat donare; quia sine injustitia semper potest propositum mutare; ergo & ad id induci via non injusta. Odium autem seu animus nocendi per medium non injustum, & in iis, quibus potest quis alioquin nocere absque injustitia, non est peccatum contra justitiam, sed solum contra caritatem.

Hinc non tenetur ad restitutionem qui sine vi, vel fraude, aut alia ratione injusta, sed solis precibus vel obsequiis aliquem avertit ab instituendo tali hærede, aut a relinquendo legato, vel donando aliquo bono, vel qui curavit revocari testamentum, & alium hæredem institui. Quia nemo habet jus ad successionem, vel legatum, quamdiu testator vivit, cum libere pro libito semper possit revocare & mutare testamentum. Tamen sine justa caussa aliquem a consecutione boni non debiti impedire via non injusta est contra caritatem, qua debemus velle bonum proximo, & quæ vetat, ne alteri faciamus quod nobis fieri rationabiliter nolumus.

Sed quid, si alterius Procuratorem, vel Tabellarium, litteras aut mandata alterius deferentem ad impetrandum beneficium, vel ad aliquod negotium, detineam prætextu recreationis vel potationis, sciens hanc detentionem nocituram mandatario?

Resp. Peccas contra justitiam, & teneris ad restitutionem. Ita Delugo, & alii. Quia mandatarius habet jus, ut Procurator, vel Tabellarius, seu famulus diligentiam adhibeat, & moram vitet, ad quod tenetur ex justitia, & tu scienter impedis executionem, ac usum ejus juris, seu id ad quod ille jus habet. Sed qui quovis modo etsi de se licito scienter impedit usum juris alterius, & id ad quod

jus habet; facit ei injuriam; cum violet ejus jus, ideoque tenetur ad restitutionem damni inde secuti. Idem dic, si famulum alterius quovis modo detineas, sciens hanc detentionem caussam esse damni domini, ad quod vitandum famulus ex justitia tenetur: nam cooperaris injustitiæ alterius, & vere es caussa moralis talis damni.

Quæst. XVI. *An accepta ob opus malum restitui debent?*

Resp. 1. Sic accepta ante opus malum patratum restitui debent. *Ita omnes.* Quia ista non dantur nisi ex lege, ut accipiens se obliget ad opus malum, ad quod impossibile est obligari: unde datio est nulla, & sic rei dominium non fuit translatum, ex cap. ult. *de pactis.*

Resp. 2. Crimine patrato, pretium retineri potest, nisi per legem aliquam acquisitio sit irrita, vel accipiens fiat inhabilis ad acquirendum illius dominium. Ita S. Antonin. Covar. Cajet. Less. Delugo, & alii multi. Quia 1. Accipiens non est inhabilis ad illud adquirendum, & pretium datum est omnino voluntarie, non quidem ut pretium peccati, quod est tantum conditio sine qua non daretur, sed ut solutio promissi posita conditione. 2. Mulier potest retinere id quod acquisivit per meretricium, ex l. 4. §. *de condit. ob turp. caus.* & ex S. Th. q. 62. art. 5. ad 2. & in 4. dist. 15. q. 2. art. 4. q. 2. *Si lex prohibuit actum, ex quo quis lucratur, sed non lucrum supposito actu; tunc quamvis acquirendo tali actu contra legem fecerit, tamen tenendo contra legem non facit, & ideo hæc retineri possunt.* 3. Quia promissio de solutione pretii valet, si consideretur ut facta ea suppositione conditionis positæ, quamvis non valet ut facta sub conditione ponenda.

Ad leges in contrarium objici solitas, dico eas non reddere irritam acquisitionem rei ob turpem caussam datæ, nec facere accipientem inhabilem ad acquirendum illius dominium; sed solum decernere, ut ante opus patratum habeantur pacta illa invalida, & ut ne patrato opere inde oriatur obligatio civilis ob quam scilicet posset in judicio exigi promissum: quod probatur ex l. 2. *Cod. de dict. ob turp. caus.* ubi res ob turpem caussam accepta, ei qui accepit, relinquitur; & ex l. 5. §. *eod. tit.* ubi dicitur solutum ob turpem caussam non posse repeti.

Dixi, *nisi per legem &c.* Quia quando lege aliqua positiva accipiens redditur inhabilis ad acquirendum dominium, vel annullatur actus ex quo pendet adquisitio, tunc res accepta restitui debet. Nam per talem legem translatio dominii impeditur etiam in conscientia, cum bona & actus subditorum subjiciantur voluntati justæ Legislatoris in ordine ad bonum commune, quod semper per Legem justam intenditur. Quod si is, qui dedit, fiat per Legem incapax datum retinendi, si restituatur, tunc restitutio fieri debet pauperibus, vel aliis piis operibus: secus, fieri debet danti, quia cum translatio dominii rei datæ nulla sit, res remanet prioris domini, qui illius dominio se non abdicavit, nisi ut in recipientem transferret. Equidem si eam rem ob opus malum dederit, dignus est, ut ea privetur, sed hæc pœna infligi debet a judice, non a privato.

Resp. 3. Quoad praxim, in pœnitentiam imponenda est a confessario obligatio dandi pauperibus vel piis caussis accepta pro quovis opere malo patrato, si accipiens non indigeat: tum quia peccatum est tali pœna dignum, tum ne lucrum ex peccato reportet, & sic ad peccatum affectum retineat, & ad illud iterandum alliciatur.

Quæst. XVII. *An accepta ob opus bonum jam debitum restitui debent?*

Resp. 1. Accepta pro actione vel omissione debita ex justitia restitui debent danti. *Est communis sententia.* Quia 1. Quæ accipiuntur pro actione vel omissione debita ex justitia, accipiuntur per injustitiam, nempe contra jus quod habet proximus, ut id fiat vel omittatur sine sumptu suo: ac accepta per injustitiam restitui debent. 2. Tunc nullus est titulus, seu jus accipiendi & retinendi; neque enim oritur ex contractu oneroso, cum ejus natura sit, ut utrinque obligationem pariat: nulla autem nova obligatio imponitur ei, qui jam ex justitia obligatus est. Non item ex pacto gratuito, quia danti non est animus liberaliter dandi, sed dat coacte ex metu injuriæ, ne jure suo defraudetur.

Responsio vera est, etiamsi pretium tibi detur ab alio tertio, cui nihil debeas. *Est communis sententia.* Nam ille vere dat pro re, quam gratis dare debes, & ad quam jus habet is cujus caussam gerit, & pro quo petit: ac proinde ei vendis mediante pretio ab amico dato id quod ei ex justitia debes. Nec refert, quod opus debitum feceris in gratiam dantis pretium; nam hæc relatio non tollit obligationem exequendi opus sine pretio, nec ullum commodum pretio æstimabile affert solventi pretium, estque solum mentalis: ergo non impedit injustitiam.

Hinc peccant contra justitiam, & tenentur restituere, qui aliquid accipiunt pro ferenda sententia justa, pro testimonio vero dicendo, pro restituendo deposito, commodo, invanio, vel pro solvendo debito; vel pro abstinendo a furto, homicidio, & detractione &c. cum hæc omnia sint debita ex justitia.

Resp. 2. Accepta pro opere debito ex caritate tantum, vel aliis virtutibus, quod sine labore, sumptu aut periculo fieri potest, restitui debent. *Ita Covarruv. Molin. Less. & alii.* Quia communi hominum judicio talia opera non sunt pretio æstimabilia; nec omnino voluntarie liberaliter aliquid pro illis datur, sed coacte ob necessitatem.

Hinc qui accepit pecuniam, ut furem indicet &c. tenetur eam restituere.

Si autem opus illud ex sola caritate debitum fieri nequeat sine labore, vel sumptu, vel periculo, aliqui docent accepta pro eo retineri posse: quia qui pro illo accipit vel exigit pretium, peccavit solum contra caritatem, cum illud sit pretio æstimabile. Alii vero nihil distinguunt, & censent, accepta pro quovis opere ex caritate vel alia virtute debito, restituenda esse: quia inique exigitur, & accipitur pretium pro opere, quod nullo oblato pretio præstari debet; & dans coacte, rationabiliter invitus dedit, nempe timuit, ne alioqui non fieret id quod debetur. Delugo docet, esse obligationem ex caritate restituendi accepta ob opus debitum ex caritate, quando caritas obligabat ad subveniendum gratis proximo, quia ea obligatione posita, acceptio pretii impedit, ne possit fieri satis præcepto caritatis, cum pretio accepto non subveniatur gratis proximo, prout caritas præcipiebat; sed tunc non est restitutio nisi late dicta.

Resp.

Resp. 3. Si constet aliquid sponte ac liberaliter donatum præcise ad inclinandum accipientem ad bonum opus ex justitia vel caritate debitum faciendum, hic non tenetur illud restituere. Quia donatio gratuita ac voluntaria est justus titulus retinendi donum gratuitum: nisi tamen Lege positiva inhabilis sit ad acquirendum dominium rei dono datæ, sicut est judex circa munus saltem magni momenti sponte oblatum.

Resp. 4. Qui aliquid accepit pro actionevel omissione, quæ solum cedit in suum commodum, vel in honorem Dei, non tenetur restituere. Quia illud ex caussa vel sub conditione donatum est omnino voluntarie ac liberaliter: nemo enim emit ab alio actiones vel omissiones liberas ei soli utiles; ut si des alteri aliquid, ut Sacrum audiat, jejunet, ne inebrietur, non obligando eum ad hoc opus &c. Qui tamen accepit aliquid, ne admittat crimen, quod Legibus punitur, cogitur in judicio ad restituendum, & post sententiam tenetur restituere, cum sit justa, & Legi conformis.

Quæst. XVIII. *Quid restitui debet ratione rei acceptæ?*

Resp. Qui tenetur restituere solum ratione rei acceptæ, ex communi sententia tenetur solum restituere rem alienam si adhuc extet, vel id in quo ex ea factus est ditior, si non extet apud se: & ad fructus extantes, aut quatenus ex iis factus est ditior. Quia tantumdem & non plus habet ex re aliena, sive in æquivalenti. Quare mensura restitutionis faciendæ ratione rei acceptæ est quantitas possessionis rei alienæ vel in se, vel in æquivalenti possessæ: ita ut tantum restituatur, quantum rei alienæ in se, vel in æquivalenti possidetur, l. 25. §. *de petit. hared.* Alienum autem in æquivalenti quis possidet, cum rem alienam consumendo aut donando, rebus suis pepercit, vel alienando aliquid acquisivit.

Quæst. XIX. *Ad quid tenetur possessor bonæ fidei?*

Resp. 1. Qui rem alienam bona fide possidet, putans prudenter esse suam, ubi primum novit esse alienam, ex communi sententia tenetur eam restituere prima opportunitate, l. 22. §. *de petit. hared.* quia dominus habet jus rem suam possidendi. Quod si non reddat, ubi primum potest commode, incipit esse possessor malæ fidei, & tenetur ad restitutionem tum ratione rei acceptæ, tum etiam ratione injustæ detentionis, quæ est æquivalenter injusta acceptio: unde si interim res etiam casu pereat, tenetur ejus pretium restituere, cum fuerit in mora culpabili. Tenetur autem rem eamdem domino restituere, nec licet ei pecuniam vel aliud pro illa sine ejus consensu dare; quia res illa in individuo est domini, nec sine injuria potest dominus invitus cogi rem suam vendere, aut commutare; cum habeat jus illam possidendi, ac retinendi, & constat ex lib. 3. *Regum* c. 21. ubi de vinea Naboth.

Resp. 2. Ex communi sententia, si possessor bonæ fidei consumpsit, vel amisit, vel alienavit, nihil admisit, vel tenetur restituere, si non sit inde factus ditior, *ex instit. offic. jud.* & l. 33. §. *de petit. hared.* Nam cum solum teneatur ratione rei acceptæ, & possessæ, non tenetur plus restituere quam ex ea possideat, sive in se, sive in æquivalenti. Sed tenetur restituere id in quo factus est ditior ex re aliena, ead. leg. cit. Quia id in quo factus est ditior, succedit in locum rei acceptæ, quæ tunc extat in æquivalenti apud ipsum, & eatenus possidet rem alienam in æquivalenti. Præterea iniquum est, ut quis ex re aliena cum domini jactura locupletetur: *Locupletari non debet aliquis cum alterius injuria.* Reg. 38. Jur. in 6.

Hinc nil tenetur restituere, si res aliena durante bona fide periit casu vel etiam culpa: vel si eam donavit aut consumpsit, aliam non donaturus, quia tantumdem ex suis bonis servavit, & sic ex re aliena plus habet quam alioqui haberet. Si autem rem alienam sibi donatam vendidit, tenetur ejus pretium domino ipsius rei restituere: nam habet pretium rei quod est æquivalenter res ipsa, & sic factus est ditior ex re aliena.

Resp. 3. Ex communi sententia, possessor bonæ fidei, tenetur deductis expensis & laboribus restituere domino fructus rei naturales, & mixtos qui apud illum extant, l. 22. cod. *de rei vindic.* Nam res fructificant domino suo, sive fructus, qui ex re aliqua nascuntur, pertinent ad eum, ad quem res ipsa pertinet; nam id totum, quod res est & potest, est domini, sicut res ipsa. Si illi fructus non extent, tenetur solum, quatenus ex iis factus est ditior: nam res alterius extat tantum apud ipsum æquivalenter quoad hoc, ex. l. 1. cod. *de petit. hared.* ibi: *Fructus bona fidei possessores reddere cogendi non sunt, nisi ex his locupletiores extiterint.* Sed non tenetur restituere, 1. Fructus meræ industriæ, quia non sunt rei. 2. Fructus quos negligentia sua non percepit, quamvis eos percepisset dominus rei: nam non tenetur dominum indemnem reddere, nec restituere in pristinum statum, cum eum ab eo non detruserit saltem culpabiliter; unde nec tenetur lucrum cessans aut damnum emergens compensare. 3. Juxta multos non tenetur restituere fructus naturales & mixtos, quos bona fide, & cum titulo colorato possedit per triennium, etiamsi inde factus sit ditior: quia res mobiles præscribuntur triennali possessione cum titulo coronato. *Instit. de usucap.*

Hinc possessor bonæ fidei tenetur tantum restituere rem alienam, & ejus fructus, vel id in quo factus est ditior ex re aut fructibus ejus naturalibus vel mixtis.

Quæst. XX. *An & cui restituenda sunt bona vacantia, & derelicta?*

Resp. 1. Bona vacantia, id est, bona quæ relinquit aliquis ab intestato decedens sine hæredibus, qui secundum Legem ei ab intestato succedant, restitui debent fisco: quia ad fiscum pertinent, l. 9. cod. *de bon. vac.* Bona autem mobilia vacantia peregrinorum in pios usus per Episcopum impendi debent, Auth. *Omnes peregrini*, cod. *de success.*

Resp. 2. Bona derelicta, quæ nullum unquam habuere dominum, jure naturæ & gentium sunt inventoris. Nam cum nullius sint, fiunt primo occupantis, nisi aliter Leges speciales statuant, *ex instit. de rer. divis.* & lib. 1. §. *pro derelicto*: Bona autem derelicta sunt ea, quæ dominus eo animo abjecit, ut jam esse sua nolit. *Instit.* Hinc bona naufragorum, vel bona quæ per incendium ejiciuntur, aut in tempestate projiciuntur levandæ navis caussa, aut alluvione aquarum abripiuntur, non sunt habenda pro derelictis, quia dominus semper detinet voluntatem illa habendi ut sua: unde & restitui debent, etiamsi periculo eripueris, alias peritura, *ex instit. de rer. divis.* & l. 18. cod. *de furtis*, & ex c. 3. *de*

ra-

raptor. & ex Bullis Julii II. & Pauli III. Quia salva facta sunt domino suo, qui semper habuit voluntatem ut ad se reverterentur; res enim sive in periculo, sive extra periculum, semper est domini sui.

Quæst. XXI. *An, & cui restitui debent bona inventa, & bona ac debita incerta?*

Nota. Bona ac debita incerta dicuntur ea, quorum dominus vel creditor, vel ejus hæres cognosci vel inveniri nequit post diligentem inquisitionem, quæ judicio prudenti sufficiat pro rei gravitate. Hinc non sunt incerta, dum constat ea deberi certæ communitati, vel majori ejus parti. Item conservari debent, quando est spes dominum inveniendi. Quod si dubitetur soluta, cui ex pluribus res debeatur, tunc si dubium prudenter resolvi nequit, inter illos ex æquo dividi debet juxta quantitatem dubii, ut servetur æqualitas.

Resp. 1. Bona aliena inventa, quorum dominus vel ejus hæres, post diligentem inquisitionem, cognosci non potest, impendi debent in pauperes, vel in alia pia opera. Quia 1. Catechism. Rom. dicit: *Si rerum inventarum dominus nulla ratione inveniri potest, illa sunt bona in usus pauperum conferenda*. 2. Sententia communis Doctorum, teste Lessio, cum S. Th. docet, ita impendi debere, & quidem jure naturali, quod satis patet ex ratione qua utuntur. 3. Res quæ remanent in dominio alterius, si nequeant ei reddi, jure naturali impendi debent secundum ejus voluntatem rationabilem, & prudenter præsumptam: nam non licet de eo cuiquam aliter quam ex ejus voluntate disponere. At hæc censetur rationabilis voluntas dominorum, ut talia bona impendantur in pauperes, vel alia pia opera; cum sic impendantur optimo quo impendi possunt, modo, & id cedat in suam vel suorum, vel publicam utilitatem, nullusque sit, qui non putet, eleemosynam esse opus bonum, & utile. Jam vero qui amisit aliquid, semper retinet ejus dominium: nemo enim amittit dominium rei suæ, nisi vel sua propria voluntate, vel Lege aliqua, aut sententia justa, non autem casu fortuito. Unde illud S. August. cap. *Si quid* 14. q. 5. *Si quid invenisti, & non reddidisti, rapuisti*. 4. Ex Auth. Cod. *Omnis*, Cod. *Communia de success.* ibi. *Si intestati decesserint*, (peregrini & advenæ) *ad hospitem nihil perveniet, sed bona ipsorum per manus Episcopi, si fieri potest, hæredibus tradantur, vel in pias caussas erogentur*. Et Ex l. 44. §. *de furtis*, ibi. *Qui alienum quid jacens lucri faciendi caussa sustulit, furti obstringitur, sive scit cujus sit, sive ignoravit: nihil enim ad furtum minuendum facit, quod cujus sit, ignoret*.

Nota. Si in rei inventione nullus labor, vel sumptus impensus fuit, inventor non potest quidquam retinere aut exigere, quia nullum habet ad id titulum; sed tenetur rem totam gratis domino vel pauperibus reddere; nullum enim habet jus retinendi quidquam ex re aliena, & injustum est, ut quis rem suam pretio sibi comparet. Potest tamen accipere, quæ ipsi dantur, vel liberaliter ex gratitudine, modo nihil exigat, vel propter laborem, si quis fuerit.

Resp. 2. Bona vel debita incerta sive ex delicto, sive ex contractu, vel ratione rei acceptæ, restitui debent pauperibus vel aliis piis caussis, idque jure naturali secundum communem sententiam, teste Dicastillo. De bonis injuste partis constat, 1. Ex c. 5. *de usur.* ubi Alexander III. jubet usuras pauperibus restitui, si non supersint ii quibus debentur, vel eorum hæredes: *Cum non remittatur peccatum, nisi restituatur ablatum*: quæ ratio valet pro quibusvis debitis saltem ex delicto. Et ex cap. *Nemo, qui rapit, moriens, si habet, unde reddat, salvatur. Si eos, quorum fuit, invenire non potuerit, Ecclesiæ, vel pauperibus tribuat*. 2. Nemo debet commodum ex sua iniquitate reportare. 3. Dominus non vult ea retineri ab injusto possessore; alioqui daretur occasio injuriis inferendis sub spe juste retinendi injuste parta.

De bonis ac debitis non ex delicto constat etiam ex dictis, quia bona, ac debita incerta sunt instar rerum inventarum, quarum dominus cognosci nequit, & eadem est ratio pro illis; ergo idem est judicium de illis. Enimvero bona, quæ non possunt tradi domino, vel creditori, nec ejus hæredibus, jure naturali impendi debent secundum voluntatem ejus rationabilem prudenter præsumptam, & ei restitui meliori modo quo possunt, ideoque dari pauperibus, vel piis caussis, cum id ei vel hæredibus vel Reip. prosit.

Sed quid si post applicationem inveniatur dominus?

Resp. 1. Si ante diligentem inquisitionem bona, vel debita incerta impendisti in pauperes, teneris adhuc restituere domino comparenti. *Est communis sententia*. Quia fecisti injuriam vero domino, qui jus habet, ne bona sua omissa diligenti Inquisitione alienentur; & quia tua culpa est, quod non inveneris dominum, ut ei redderentur bona, quando reddi poterant. Si tamen res adhuc existat apud pauperem, vel locum pium, hic restituere tenetur; quia qui dedit, non potuit transferre dominium, quod proinde manet apud dominum. Quod si post diligentem inquisitionem erogasti pauperibus, ad nihil teneris: non enim teneris ratione rei acceptæ, cum nihil apud te extet, neque ratione injuriæ, quia jam restituisti eo modo quo potuisti ac debuisti, neque ex contractu, aut Lege, cum nihil horum fit. Si tamen ea tibi tamquam pauperi applicasti, Lessius docet te teneri ea restituere domino postea cognito, modo adhuc extent in se vel in pretio; quia teneris ratione rei, nec es in tanto necessitate, ut ea tibi possis reservare.

Recte autem monent, si res inventa vel debita fit magni momenti, potius eam xenodochio, vel monasterio pauperi, quam aliis pauperibus dandam esse, sub obligatione eam restituendi domino, si comparuerit. Si tamen bona fide in alios pauperes distributa fuerit, cum jam nulla spes superesset inveniendi dominum; ad nihil amplius distribuens tenebitur, cum adhibuerit debitam diligentiam ad restituendum domino, & jam restituerit secundum ejus voluntatem rationabiliter præsumptam.

Resp. 2. Secundum multos, pauper vel pius locus, cui bona incerta erogata sunt, non tenetur ea restituere domino comparenti, nisi data fuerint sub hac conditione. Quia pauper, vel locus pius acquisivit absolute dominium: nam res ei absolute donata est, cum dominus non poterat censeri invitus. Sed alii docent rem restituendam esse, si adhuc extet in se vel in æquivalenti, quia donatio facta est sub conditione tacita, *Si non compareat dominus*;

alio-

alioqui negotium ejus non esset sat bene gestum: quod mihi videtur probabilius de re, quæ adhuc extat in se.

Quæst. XXII. *An qui habet rem alienam, tenetur ad restitutionem, si pereat, vel deterior fiat ex casu fortuito?*

Resp. Qui rem alienam injuste accepit, vel detinet ex communi sententia tenetur de damno omni etiam fortuito, quia ratione injuriæ tenetur dominum rei indemnem servare. Qui vero rem alienam bona fide vel ex contractu habet, non tenetur de casu fortuito, si absint culpa, mora, & pactum, ex l. 23. §. *de regul. jur.* & cap. unico *de commodat.* Quia his seclusis res quælibet perit domino, l. 9. Cod. *de pignor. act.* Et vero casus fortuitus est extra humanam prudentiam, cum sit inopinatus rei eventus, qui ab homine prævideri aut vitari non potuit, ut incendium, latronum vis, mors &c. Sed secundum omnes, tenetur de casu fortuito, 1. Si intercedit pactum de illo præstando, nam pacta obligant ex justitia. 2. Si sit in mora culpabili restituendi, ut si tempore statuto non restituat rem cum possit, & hæc postea pereat. Nam ex reg. 25. jur. in *Mora sua cuilibet est nociva*: si enim restituisset, forte non periisset; & per moram culpabilem fit injustus detentor. 3. Si ex culpa dedit occasionem casui fortuito, non observando pactum, ut si re usus sit in alio loco vel tempore alio, quam quo conventum est, & magis periculoso, in eoque res periit; vel si contra pactum ignem accendit in re locata, quæ postea casu combusta est. Nam peccavit contra justitiam, quod si non fecisset, damnum non fuisset, & quia *qui occasionem damni dat, damnum videbitur dedisse*, cap. ult. *de injur.* Hæc traduntur c. 1. de depos. *Pacto, culpa, vel mora præcedentibus, casus etiam fortuitus imputatur.*

CAPUT IV.

De cooperantibus ad damnum.

Quæst. I. *An qui cooperantur ad damnum alterius, tenentur ad restitutionem?*

Resp. Affirm. *Ita omnes.* Quia qui quoquo modo sunt caussa efficax injusta damni, tenentur illud resarcire; nam quisque jus habet, ne ei quocumque modo directe, vel indirecte, immediate vel mediate damnum sine justa caussa & auctoritate inferatur, & ut resarciatur injuste illatum, ex cap. ult. *de injur.* ubi Gregor. IX. ait: *Si culpa tua datum est damnum, vel injuria irrogata, seu aliis irrogantibus opem forte tulisti, aut hæc imperitia tua sive negligentia evenerunt, jure super his satisfacere te obortet. Nec ignorantia te excusat, si scire debuisti, ex facto tuo injuriam verisimiliter posse contingere vel jacturam.* Hinc Innoc. XI. damnavit hanc propositionem: *Qui alium movet aut inducit ad inferendum grave damnum tertio, non tenetur ad restitutionem illius damni illati.*

Novem autem sunt modi, quibus quis potest cooperari damno alterius: unde secundum omnes, caussæ cooperantes sunt novem, scilicet mandans, consulens, consentiens, palpo seu adulator, receptator, participans, mutus, non obstans, non manifestans: quorum sex priores sunt positivæ, tres vero posteres negativæ. Comprehenduntur his versibus, apud S. Th. 2. 2. q. 62. art. 3.

Jussio, consilium, consensus, palpo, recursus,
Participans, mutus, non obstans, non manifestans.

Quæst. II. *Quid requiritur, ut cooperantes teneantur ad restitutionem?*

Resp. 1. Requiritur, ut sua cooperatione fuerint caussa damni. Nam qui non est caussa damni, nullum damnum reipsa intulit: sed qui nullum damnum intulit, nullum tenetur resarcire. Porro *non semper consilium, adulatio, vel aliqua hujusmodi est efficax caussa rapinæ. Unde tunc solum tenetur consiliator aut palpo ad restitutionem, quando probabiliter æstimari potest, quod ex hujusmodi caussa fuerit injusta acceptio subsecuta*, ait S. Th. 2. 2. q. 62. art. 7.

Resp. 2. Ut jubens, consulens, consentiens, laudans, receptator, adjuvans teneantur restituere, sufficit, ut executor mandato, consilio, consensu, adulatione, recursu vere motus, vel alterius auxilio ac opera adjutus sit ad damnum inferendum. Quia tunc sunt vere caussa damni; neque enim est de ratione veræ caussæ, ut ex non posita non ponatur effectus, sed tantum, ut ex ea sequatur effectus: nam caussa efficax est præcise ea, ex qua physice, vel moraliter provenit effectus. *Ita Covarruv. Cajet. Sot. Azor. Vasq. Molin. Less. Delugo, & alii.* Idque certum est, inquit Lessius, etiam si alius non defuisset, qui jussisset, consuluisset, adjuvisset &c. nec credibile est aliquos id negare; ne eos quidem, qui indistincte requirunt, ut alioqui damnum secutum non fuisset, sed supponunt nullam aliam caussam fuisse superventuram: alioqui eorum opinio est aperte falsa. Quia talis ita est caussa damni in hoc casu, ut si ipse, vel alius similis non moveret vel adjuvaret executorem, damnum non fieret: ergo vere est caussa, sine qua non fieret damnum: nam caussa sine qua non, est ea, quæ ita cooperatur, ut sine ipsa vel simili superveniente, non fieret effectus a caussa executrice. Igitur jubens, consulens, adjuvans &c. tenentur restituere, etiamsi non defuisset alius, qui jussisset, consuluisset, adjuvisset &c. Enimvero alium præveniendo in injuria, contraxit obligationem, quam ipse contraxisset, & alioqui qui damnum injuste passus est ab aliis, non haberet jus exigendi restitutionem ob multitudinem hominum iniquorum.

Quare solum controversia esse potest, quando executor absque illo consilio, mandato, laude, ministerio, auxilio, idem damnum allaturus fuisset, quamvis nulla alia similis caussa fuisset superventura: quia nempe jam erat ex se ad id paratus, & promptus. Tunc etiam esse obligationem restituendi affirmant Cajetan. Sot. Medina, Vasq. Molina, quem refert, & sequitur Delugo asserens hanc esse communem sententiam inter recentiores, modo revera suo consilio, mandato vel auxilio cooperetur de facto ad damnum. Quia talis est vera caussa damni: nam esse caussam non est quod illa deficiente effectus non fieret, sed quod illa eliam reipsa cooperetur ad damnum. Nec obstat quod executor jam ex se esset caussa efficax damni; nam duæ caussæ totales morales possunt concurrere ad eumdem effectum; atque etiam duo motiva totalia, ita ut uno eorum deficiente effectus adhuc ex vi alterius fieret v. gr. si medicus est in aliquem locum vocatus a duobus

is,-

infirmis ad eos curandos, ita ut propter singulos seorsim iret, movetur quidem ab utroque, ita tamen ut altero deficiente iret; tunc singula motiva vere concurrunt, & tamen altero deficiente effectus fieret. Unde quoties tuum consilium, vel auxilium vere movet & influit, licet eo deficiente idem damnum fieret, adhuc vere es caussa damni; nam vere damnum adhuc oritur ex tuo consilio &c. Ceterum in dubio, an alter tuo consilio &c. efficaciter motus fuerit ad damnum inferendum, necne, teneris restituere. Quia in dubio nemo præsumitur malum sua sponte facturus; & quia possessio stat pro obligatione restituendi, cum constet positam esse caussam de se damni illativam. *Vide dicta Qu. XI.*

Sed quid, si executor consilio, aut alia simili caussa motus est tantum ad damnum inferendum facilius, confidentius, vel citius?

Resp. Multi negant mandantem aut consulentem teneri tunc restituere. Quia tum rem moraliter æstimando, non est caussa efficax damni, & nihil interest ad damni illationem, an facilius, confidentius &c, illarum sit, si revera sublato consilio &c. illatum vere fuisset ab executore jam ad id ultro determinato: & tunc consulens, laudans &c. non tam sunt caussæ substantiæ damni, quam modi vel circumstantiæ, qua mandatur executioni, ut nempe fiat hoc modo, hoc instrumento, hoc tempore &c. Ergo non tenentur substantiam damni rependere. Et ita sentire dicunt S. Thom. in 4. dist. 15. q. 1. art. 5. ad 3. quæstiunc. ubi ait de consulente: *Non obligatur semper ad restitutionem: nisi in certis casibus, quando probabiliter credit, quod consilium suum fuit efficax, & quod alias injusta ablatio commissa non fuisset*: Et S. Anton. 2. par. tit. 2. cap. 2. §. 6. ubi dicit, jubentem & consulentem teneri de damno, *quod alias non fuisset factum*, seclusa alia simili caussa.

Medina vero, Cajet. Sot. Molina, Vasquez, Reginald. & alii affirmant. Quia adhuc talis est vera caussa damni: nam est caussa hujus individuæ actionis damnosæ, quæ hic & nunc fit, & ad eam concurrit.

Porro adhuc probabilius est teneri ad restitutionem eum, qui fuit caussa, ut damnum citius inferretur, tum ex l. 51. §. ad leg. Aquil. ibi: *Si quis servo mortiferum vulnus inflixerit, eumdemque alius ex intervallo ita percusserit, ut maturius interficeretur, quam ex priore vulnere moriturus fuerat, statuendum est utrum eorum lege Aquilia teneri*; tum quia alioqui potuisset executor mutare voluntatem, vel impediri a damno inferendo; & sic damnum sine tuo consilio, vel opera potuisset non extitisse; & forte non extitisset: deinde ex caussa damni hic & nunc illati.

Quæst. III. *An omnes cooperantes ad damnum teneantur singuli in solidum?*

Resp. 1. Mandans, consulens, consentiens, laudans, vel receptans &c. tenetur ad restitutionem totius damni, si caussa fuit totius damni; partis vero, si solum partis caussa fuit. Nam quisque tenetur resarcire totum, & solum damnum, cujus caussa injusta fuit: & quando multi ad idem damnum concurrunt, tunc singuli tenentur in solidum modo infra explicando.

Quoad participantes, cum plures cooperantur ad idem damnum inferendum, sic ut singuli sint caussa actionis injustæ, seu conferant in actionem injustam; ut dum plures communi consilio, opera, auxilio, domum, vineam, hortum spoliant, gregem abigunt, vel ædes incendunt, aut unus præbet aliis instrumenta, v. gr. claves, arma, scalas &c. tunc singuli tenentur in solidum, id est, unusquisque tenetur non solum restituere pro sua parte, sed etiam resarcire totum damnum, si alii non restituant, vel quia nolunt, vel quia non possunt. Nam singuli in totum damnum influxerunt communi conspiratione, opera, vel auxilio, & reipsa actio damnosa est communis omnibus: ideoque singuli sunt caussa totius damni, & quidem totalis totalitate effectus; cum totum damnum oriatur a singulis, licet sint partialis caussa partialitate caussæ, ex l. 51. §. *Ad leg. Aquil.* Ad obligationem autem insolidum satis est quod quilibet eorum sit caussa, ex qua damnum illatum est, sive una seorsim ad illud sufficeret; sive non: nam licet posset una per seipsum seorsim damnum inferre; at seipsa hic & nunc sine hoc tamquam socio alius damnum non infert, & sic uterque est caussa damni in totum. Ita *Convarruvias, Cajetanus, Sotus, Molina, Lessius, Tannerus &c.* Nec obstat, quod concurrant ad totum damnum solum partialitate caussalitatis, ideoque solum partialiter damnum a singulis proveniat: nam hoc probat, singulos teneri tantum absolute ad partem damni, hypothetice vero ad totum, seu ex hypothesi quod alii non restituant, qui tamen suam partem tenentur rependere alteri pro se restituenti, cum actio damnosa vere a singulis manet.

Hæc autem obligatio in solidum ad totum magis adhuc constat respectu participantis, qui ita concurrit ad damnum, ut sola ejus actio sufficeret ad illud creandum, licet non sola illud creaverit. Quia ex modo quo influit, totaliter ponit effectum, & est caussa simpliciter illius. Ut si duo simul lethaliter vulnerent aliquem, simul eum occidunt, quia singuli ponunt id quod sufficit ad ejus mortem. *Ita Delugo.* Item respectu caussæ partialis, sine cujus caussalitate, & cooperatione, quævis alia caussa superaddita, effectus non fieret; nam tunc moraliter loquendo & in æstimatione prudenti singulæ ejusmodi caussæ partiales æquivalent totalibus: nam licet singulæ non possint ponere effectum & damnum, possunt tamen illud impedire subtrahendo coperationem, sine qua effectus non fieret, Ita *idem Delugo Vasquez.*

Quando vero plures sic damnum inferunt, ut singuli solum faciant partem damni, independenter a se mutuo, ita ut unus non moveat, nec incitet, nec adjuvet alium, ut cum plures per se separatim, sine communi consensu, conspiratione & opera damnum inferunt; tunc singuli non tenentur in solidum, sed solum pro sua parte, & independenter a se invicem. Quia tunc unusquisque non est caussa totius damni, sed solum partis damni, quod per se intulit.

Resp. 2. Caussæ negativæ damni, seu non impedientes damnum alterius, scilicet, mutus, non obstans, non manifestans, cum ex justitia tenentur impedire, ex communi obligantur in defectum aliorum ad restitutionem in solidum. Quia sunt caussæ injusta totius damni post alios: nam caussa permissiva damni contra debitum justitiæ, est vera illius caussa injusta, cum potuisset, & debuisset ex justitia impedire, nec tamen impedivit: unde violavit jus,

quod

quod alter habebat, ut ejus damnum impediret, quod ei proinde merito imputatur.

Quæst. IV. *Quo ordine cooperantes teneantur ad restitutionem?*

Nota 1. Constat omnes ad grave damnum injustum quovis modo cooperantes peccare mortaliter: nam Rom. 1. *Digni sunt morte, non solum qui faciunt peccatum grave, sed etiam qui consentiunt facientibus.*

Nota 2. Is dicitur primo loco teneri ad restitutionem, qui sic ad eam tenetur, ut ipso restituente ceteri nihil debeant: & aliter restituenti, ipse, quod solvit, totum rependere tenetur. Secundo loco teneri dicitur, qui si restituerit, ceteri nihil debent excepto primo, qui totum solutum tenetur ei rependere: & sic de aliis.

Resp. Inter obligatos in solidum hic ordo ex communi doctorum sententia servandus est.

Primo loco, & ante omnes tenetur is, apud quem res aliena extat in se. Nam qui rem alienam in individuo habet, tenetur eam restituere ratione rei acceptæ, ideoque primario: res enim aliena, quamdiu extat in se, per se debetur domino, & semper clamat pro eo.

Quod si res aliena jam non extat in se, & is ad quem pervenit, consumpsit aut alienavit eam mala fide, sciens, aut saltem dubitans esse alienam; tunc adhuc ante omnes tenetur ejus pretium restituere: *quia pro possessore habetur, qui dolo desiit possidere*, regul. jur. 36. in 6. & quia nova injuria, quam fecit alienando vel consumendo, non liberat eum a restitutione primo loco facienda, perinde ac si rem haberet: alioqui ex iniquitate sua commodum reportaret. Præterea cum ex re aliena sciens ac volens præ ceteris commodum perceperit, æquum est, ut præ ceteris restituere teneatur.

Si vero rem alienam habens, eam consumpsit, alienavitque bona fide, ignorans esse furtivam, is non tenetur restituere, nisi quantum ex ea re factus est ditior, cum fuerit possessor bonæ fidei. Ad hoc tamen primo loco tenetur, quia quoad hoc habet rem alienam in æquivalenti, & ex ea præ ceteris commodum percepit. Quare si alter damnum compenset, is ad quem res furtiva pervenit, tenetur huic restituere rem, si adhuc extet, vel ejus pretium, si mala fide consumpsit, vel quantum ex ea ditior factus est, si consumpsit bona fide: nam jus domini translatum est in eum, qui damnum compensavit.

Secundo loco, mandans, seu jubens, quia est caussa magis principalis: executor vero se habet ut ejus instrumentum. Nam damnum non solum jubentis motione, sed etiam nomine & auctoritate executori necessitatem quamdam moraliter imprimente fit. Item qui fraude induxit, vel metu aut vi coegit, & cui alter non est ausus contradicere; nam injuste conjecit executorem in obligationem restituendi, eique & damnificato injuriam intulit; & sic debet executorem indemnem servare, ideoque prius resarcire totum damnum inde secutum. Quare si is restituerit, nihil tenetur executor ei rependere.

Eodem etiam quo jubens loco tenetur is, qui suo nomine damnum fieri rogavit, aut suasit suo nomine fieri; quia censetur in se totum onus restituendi suscepisse, & se habet instar mandantis. Præterea is, cujus nomine fit damnum, est caussa principalis, quæ instar finis & caussæ efficientis moralis movet ceteras; ergo ante ceteras tenetur. *Lessius*.

Tertio loco tenetur executor, quia est caussa principalis post mandantem: ceteri vero sunt caussæ secundariæ: nam magis suo nomine influit in damnum, & illud immeditius attingit, quam illæ aliæ caussæ. Deinde quod hæ caussæ faciunt, id faciunt ut quodam modo servientes executori. Si tamen plures inter se inito consilio communem inimicum impetant, & unus ex eis illum occidat, vel ejus domum incendat; omnes æqualiter restituere tenentur, quia omnium nomine damnum factum est, & omnes sunt participantes.

Quarto loco, & priorum defectu, ceteræ caussæ positivæ, nempe consulens, consentiens, laudans, receptans, adjuvans, tenentur singulæ ad suam partem secundum proportionem suæ cooperationis, & quidem æque primo ratione suæ cooperationis, sine ordine inter se. *Est communis sententia*. Quia una non est cooperata ad damnum mediante altera, & ut instrumentum alterius, vel alterius nomine, sed unaquæque per se in suo ordine; unde una non est magis vel minus principalis caussa respectu alterius. Ergo si mandans vel executor non restituat, omnes istæ caussæ secundariæ tenentur pro rata restituere; majorem quidem portionem quæ magis, minorem vero quæ minus cooperata est. Tenetur tamen quælibet totum restituere in defectum aliarum.

Si tamen executor nomine omnium damnum intulit, omnes simul tenentur primo loco; quia illorum caussa factum est, & consentiendo ut sic fieret, tacite in se receperunt obligationem restituendi. Executor vero ut executor tenetur tunc secundo loco, nisi sit etiam unus illorum, quorum caussa factum est: tunc enim tenetur simul cum aliis.

Ultimo loco, post omnes caussas istas positivas & in earum defectum, tenentur caussæ negativæ, seu non impedientes damnum contra debitum justitiæ. Tum quia caussa negativa minus ac remotius ad damnum concurrit, quam positiva. Nam caussa positiva reipsa creat positive, physice, vel moraliter damnum; negativa vero solum non impedit influxum positivæ. Tum quia negativa non tenetur ad restitutionem, nisi quia alius damnum intulit, nec resarcit: unde damnum passus non potest petere restitutionem a non impediente, nisi prius probaverit sibi damnum illatum esse, nec compensatum. Ergo prius est, alios non restituisse, quam caussam negativam teneri ad restitutionem: Ergo hæc tenetur solum in defectum positivæ. Si tamen contingeret, damnificatorem ex consideratione præteritæ negligentiæ superioris vel custodis incitari ad damnificandum, tunc superior vel custos non impediens non se haberet ut caussa mere negativa, sed simul ut positiva; ideoque teneretur simul conferre in restitutionem cum caussis positivis, & non post illas, ut notat Delugo.

Porro inter caussas negativas non datur ordo, quia neutra est instrumentum alterius, aut magis præcipua, nisi tamen una teneretur magis immediate impedire damnum.

Quæst. V. *Quando plures sunt caussæ æque principales, vel æque secundariæ, ut videantur æqualiter contulisse ad totum damnum, ad quid singulæ tenentur?*

Resp. Tenentur æquas portiones conferre ad damni compensationem; nam cum æque principaliter coo-

cooperatæ fini ad totum damnum, æqualiter & æquis partibus tenentur ad illius restitutionem. In defectum reliquorum quisque tenetur in solidum, quia quisque concurrit ad totum damnum, cum sit caussa totius actionis damnosæ: ergo in defectum sociorum tenetur totum damnum resarcire.

Quæst. VI. *Si una caussa restituerit, an alia obligantur?*

Resp. 2. Si caussa magis principalis totum restituat, ceteræ omnes liberantur ab onere restitutionis. *Est communis sententia*: quia caussæ minus principales tenentur solum restituere in defectum caussæ magis principalis, & primario obligatæ: ergo hac restituente aliæ sunt liberæ, nec tenentur ei quidquam rependere. Si vero caussa secundaria restituerit, caussa magis principalis, & primario obligata tenetur ei totum rependere. *Ita communiter*. Quia caussa minus principalis solvendo acquisivit jus, quod creditor habebat exigendi solutionem a caussa principaliori, quæ primario tenebatur; nec par est, ut sit pejoris conditionis, ex eo quod solverit id quod altera primario tenebatur solvere, & qua solvente nihil deberet, sicque ejus negotium utiliter gesserit, ex l. 43. §. *de negot. gestis*. Præterea alioqui debitor principalis melioris conditionis esset ob suam iniquitatem, qua restituere noluit id, quod immediate debebat, & non in defectum aliorum.

Hinc 1. Si mandans restituerit, aliæ omnes caussæ sunt liberæ: nam sunt minus principales. Executori vero restituenti solus mandans tenetur ei totum rependere. 2. Si alia caussa secundaria restituerit, jubens, & in ejus defectum exequens tenetur ei totum reddere, cum executor sit caussa magis principalis post jubentem. 3. Si caussa positiva restituerit, libera est caussa negativa, cum hæc teneatur solum in defectum illius. E contra si caussa negativa restituerit, tenentur caussæ positivæ secundum suum ordinem ei totum solutum restituere. 4. Si creditor remittat caussæ magis principali, ut jubenti, vel executori, aliæ sunt liberæ. Quia cum remissio extinguat debitum, debitor principalis liber est: ergo ii qui solum in ejus defectum tenebantur, sunt liberi perinde ac si caussa principalis restituisset. Si vero creditor condonet uni caussæ minus principali, tenetur adhuc restituere caussa magis principalis: quia solum remittitur obligatio caussæ secundariæ, non caussæ principalis, quæ per se tenetur independenter a minus principali. Neque etiam liberantur aliæ, quæ in eodem gradu cum ipsa debent, quia solum portio alterius, non harum, condonatur; aliæ tamen jam non tenebuntur solvere portionem illius, cui remissio facta est.

Nota 2. Si una ex caussis æqualiter obligatis totum restituerit, aliæ in defectum caussæ priori loco obligatæ tenentur singulæ pro sua portione ei rependere. *Ita communiter*. Quia alias non servaretur æqualitas inter cooperantes illos; cum singuli æqualiter teneantur pro rata, & quia jus, quod habebat dominus exigendi a singulis partem, translatum est in eum, qui prius totum solvit: neque enim pro sociis solvit, ut essent liberi a restitutione; sed quia illis nolentibus, vel non valentibus restituere, tenebatur domino restitutionem integram procurare; & sic habet jus repetendi ab illis, quod pro illis domino solvit, & quod ipsi dare debuissent. Neque enim alii sunt melioris conditionis, quia non fecerunt id ad quod tenebantur; nec ille debet esse pejoris, quia prior solvit id ad quod alii tenebantur, & sic negotium ipsorum utiliter gessit. Quod verum est, quamvis alios induxerit; nam non fecit eis injuriam; quia scientes & volentes induxit sine vi vel fraude, neque mandavit aut coegit, neque suasit, ut in sui gratiam agerent, sed ob communem utilitatem vel propriam cuiusque, unde non censetur totum onus restitutionis in se suscepisse.

Quod si unus ex æqualiter obligatis nollet, aut non posset suam portionem restituere, ceteri renentur hanc partem ferre, & æqualiter inter se dividere: v. gr. si tres teneantur æqualiter ad restituendum triginta aureos, & unus illos persolvat, eo quod alii duo nolint, aut nequeant suas portiones restituere: postea vero alter eorum duorum velit restituere, hic tenetur priori ultra decem restituere quinque, tamquam dimidium portionis ad quam tenetur tertius, qui non vult vel non potest restituere: nam tenetur æqualiter cum eo, qui prius totum solvit, subire onus pro eodem tertio, cum sit æque concussa damni.

Quæst. VII. *Quandonam in particulari singula caussa cooperantes ad damnum, tenentur ad restitutionem?*

Resp. Ad singula seorsim totidem paragraphis.

§. I. *De Mandante*.

Resp. 1. IS cujus mandato, sive expresso, sive tacito, alter motus fuit ad damnum inferendum, ex communi sententia tenetur primario ad restitutionem, sive præcipiendi auctoritate polleat, sive non; quia ejus nomine ac auctoritate fit damnum, & mandans seu jubens necessitatem quamdam moralem executori imprimit, qui censetur esse solum ejus instrumentum, *cum is committat vere, cujus auctoritate, vel mandato delictum committi probatur*, cap. *de sent. excomm.* Imo tenetur resarcire non solum damnum, quod præcipit, sed etiam quod ex mandato inde præter ejus intentionem secutum est, si res præcepta fuerit periculosa. Quia tunc mandans censetur caussa culpabilis talis damni, aut saltem dedisse sua culpa occasionem tali damno, ex cap. ult. *de homicid. in* 6. ibi: *Is qui mandat aliquem verberari, licet expresse inhibeat, ne occidatur ullatenus, vel membro aliquo mutiletur, irregularis efficitur, si mandatarius fines mandati excedens mutilet, vel occidat, cum mandando in culpa fuerit, & hoc evenire posse debuerit cogitare*.

Dixi, *tacite*, ut si quis famulo vel filio, aut alteri, qui ipsius imperio moveatur, dicat; Vindictam ex tali opto, aut vellem, ut tali inferretur tale damnum, l. 2. §. *mandat*.

Resp. Ex communi sententia si jubens ante damnum illatum mandatum revocet, idque mandatario innotescat, non tenetur restituere damnum postea illatum. Quia jam non censetur caussa damni, cum illud non proveniat ex mandato, tunc enim alter non agit ex vi mandati nec mandantis nomine, sed suo nomine, & motu. Secus si revocatio mandati ante damnum non innotescat; quia tunc ex vi mandati damnum infertur. Tenetur etiam mandans ad restitutionem; licet mandatum revocaverit, si non impedierit subditum a damno inferendo; tunc enim tenetur ut non obstans.

Resp.

Resp. 3. Si scias alterum paratum esse nomine tuo damnum inferre, nec impedias, cum possis, cohibendo vel significando, te nullatenus id velle, teneris restituere. Quia censeris mandasse saltem tacite, aut certe taciturnitas tua censetur consensus & approbatio. Deinde quisque tenetur ex justitia impedire, ne nomine ipsius, & tamquam aliquid sibi gratum, damnum proximo injuste inferatur.

Sed an qui ratum habet damnum suo nomine factum, tenetur restituere?

Resp. Neg. Si neque expresse, neque tacite mandaverit. *Est communis sententia.* Quia talis nullatenus est caussa damni; nam id, quod posterius est tempore, non potest esse sufficiens caussa effectus præcedentis. Hæc autem reg. 10. jur. in 6. *Ratihabitionem retrotrahi, & mandato non est dubium comparari*, intelligi debet præsertim de contractibus, qui alterius nescientis nomine celebrati, & a consensu ejus pendentes, subsequenti ratificatione confirmantur. Ratihabitio comparatur etiam mandato quoad culpam & pœnas in jure expressas, non autem quoad obligationem restituendi, nisi ea sit caussa efficax, cur damnum inferatur, vel illatum non resarciatur.

§. II. *De Consulente.*

Resp. 1. Consulens dicitur is, qui consilio, vel precibus, promissis, suggestione motivi, vel ostensione viæ nocendi induxit alium ad damnum inferendum. Ex communi sententia tenetur restituere; quia est caussa moralis & injusta damni (Vid. N. 31.) Hinc Innocent. XI. damnavit hanc propositionem: *Qui alium movet aut inducit ad inferendum grave damnum tertio, non tenetur ad restitutionem illius damni illati.* Quod si sint plures consulentes, singuli tenentur ex æquo; nam omnes in damnum æque influunt, cum omnium consilio alter motus sit ad damnum creandum. Idem dic de pluribus jubentibus.

Resp. 2. Si consulens ante damnum illatum revocet consilium, ex communi sententia tenetur adhuc resarcire damnum postea secutum, si consilium consistebat in ostensione utilitatis vel delectationis inde percipiendæ, vel modi exequendi. Quia tunc adhuc merito censetur caussa damni, cum sit culpabilis caussa motionis impressæ, ex qua damnum oritur, & quæ non tollitur revocatione, nam hac non obstante consilium semper remanet in motivo suggesto, vel via nocendi ostensa: quemadmodum si ignem injeceris in res alienas, quæ postea incendio consumantur, teneris restituere, quamquam postea coneris extinguere ignem. Ex quo patet disparitas inter revocationem talis consilii, & mandati: nam revocatio talis consilii non tollit omnem rationem agendi a consulente propositam, nec proinde motionem inde ortam. At revocatio mandati tollit omnem rationem agendi a mandante propositam; ac proinde omnem motionem ab ipso procedentem: cum mandatarius non agat nisi nomine mandantis; nec impellatur ad agendum, nisi ut ei obsequatur. Hinc si mandans mandato suasionem addiderit, tenetur ratione consilii cum mandato conjuncti restituere damnum post revocationem illatum.

Quod si consilium consistebat in falsa doctrina; v. gr. quod talis contractus esset licitus, qui tamen illicitus est, & consulens ante executionem illud revocaverit, aperiendo illius falsitatem, ex communi sententia non tenetur restituere. Quia tunc efficaciter tollit caussam damni inferendi, & motionem a se expressam. Item qui precibus, blanditiis, vel promissis ad damnificandum induxit, & ante damnificationem ostendit sibi displicere, propositum mutasse, & promissa revocare, non tenetur restituere. Quia non est caussa moralis damni postea illati, nam tollit penitus omnem rationem agendi a se propositam, & motionem a se impressam.

Resp. 3. Qui minus malum consulit ad majus avertendum, non tenetur ad restitutionem, si consulit, ut minus damnum eidem inferatur, cui inferendum erat majus. Quia per hoc consilium nullum damnum alteri infert: imo majus impediendo, utiliter rem ejus gerit: & tunc proprie non consulit damnum, sed potius immutationem damni, seu evitationem majoris damni. At tenetur, si parato majus damnum inferre Paulo, consulat, ut minus damnum potius inferat Petro, cui non statuerat inferre. Quia consilio suo est caussa injusta damni Petro illati, & injuriam infert Petro, nam quivis innocens habet jus, ne sibi inferatur damnum, etiam ad avertendum majus alterius. Et vero Petrus tam habet jus, ut servetur illæsus a minori illo damno, quam Paulus, ut servetur illæsus a majori. Excipe, nisi damnum Petri sit tam leve, ut teneatur ex caritate illud pati ad impediendum majus damnum Pauli: quia tunc non est rationabiliter invitus.

§. III. *De consentiente.*

Resp. Consentiens, quo nomine intelligitur etiam approbans, favens, suffragium ferens, tenetur ad restitutionem, quando per consensum, approbationem, favorem, suffragium, auctoritatem influit in actionem damnosam; nam qui in hanc influit, est caussa damni ex ea secuti. Influere autem censetur, quando ab ejus consensu, favore, approbatione, vel suffragio oritur.

Hinc qui suffragium injustum tulit ad damnificandum, ad sententiam aut legem injustam, ad eligendum indignum in aliquod munus vel beneficium, tenetur de damno, si suffragium dedit antequam essent sufficientia ad id suffragia, nihil obstante quod tametsi non suffragatus fuisset, idem damnum ab aliis factum fuisset. *Ita comm.* Quia revera fuit cum aliis caussa injusta damni; nam sine illo aut alia simili caussa superventura non fieret damnum. 2. Si ignoret esse sufficientem numerum suffragiorum: nam voluit esse caussa damni per injuriam. 3. Quamvis non dederit, nisi post suffragia sufficientia, si poterat adducere priores suffragatores ad revocanda sua suffragia injusta. Nam tunc ex officio ad id obligatur, admonendo quæ sui erant officii, & recusando suum suffragium: & sic tunc tenetur de damno secuto, saltem tamquam mutus, vel non obstans. Imo tenetur etiam ut caussa positiva, si suffragia sint revocabilia, ut cum publice feruntur in consilio. Quia tunc damnum non est efficaciter illatum ante ultimum suffragium; nam pendet non solum ex prima prolatione suffragiorum sufficientium, sed etiam ex perseverantia in illis, quatenus postea non revocantur. Quare quamdiu suffragium revocari potest, nondum est efficaciter positum ad creandum damnum;

ac proinde qui dat ultimum suffragium, simul positive cum aliis concurrit ad damnum, perinde ac si omnes simul suffragia irrevocabilia dedissent. *Ita Delugo*.

Quod si major pars iniquum suffragium ante te irrevocabiliter dedisset, ita ut nequeas impedire damnum dissentiendo & resistendo, peccas contra justitiam suffragando, cum consentias injustitiæ: sed juxta multos non teneris resarcire damnum, hancque esse communem sententiam asserit Layman, quia non fuisti caussa illius efficax, cum jam antea irrevocabiliter illatum fuerit. Juxta alios teneris; quia etiam postremorum suffragatorum ut consentientium nomine damnum executioni mandatur.

§. IV. *De palpone, seu adulatore, & laudatore.*

Resp. QUi adulatione, laudatione, vituperatione alterum ad damnum creandum inducit, v. gr. ad vindictam, injuriam patrandam, laudando facinus, vel exprobrando ignaviam ob omissionem vindictæ vel criminis; tenetur ad restituendum, si alter ex tali laude vel exprobratione motus sit ad damnum inferendum. Quia est caussa moralis damni: nam se habet instar consulentis, proponendo laudem, vel ignominiæ vitationem ex facinore secuturam, vel ut motivum agendi.

§. V. *De Receptatore.*

Resp. AD restitutionem tenetur qui recursum, securitatem & fiduciam alteri præbet ad damnum inferendum, vel ad non resarciendum illatum. Ut si recipiat domi damnificatorem, & non alios passim; si rem furtivam custodiat ut furi servet: si ipsum furem vel ejus instrumenta occultet, ita ut hinc incitetur ad damnificandum. Item caupo vel alius recipiens aliquem consumentem bona aliena, ut filium familias impendentem bona parentum. Nam tales revera cooperantur damno, quippe sine illis aut alia simili caussa hoc damnum non fieret, ex l.4. de incendio. *Non tantum, qui rapuit, verum is quoque qui recipit, ex caussis supradictis tenetur: quia receptores non minus delinquunt quam aggressores.*

Qui vero furem dum a lictoribus quæritur, occultat solum ut ejus vitam conservet, non censetur ei cooperari, quamvis fur forte e periculo elapsus, aliquando damnum aliis sit illaturus. Nam damnum illud est mere casuale respectu occultantis, & præter ejus intentionem; illa enim actio per se solum ordinatur ad eripiendum miserum hominem ex præsenti periculo vitæ vel pœnæ corporalis: secus, si furem ita occultaret, ut spem refugii in posterum daret, qua fur fidens furta continuaret.

§. VI. *De Participante.*

Resp. DUpliciter quis participans dicitur, 1. Qui solum particeps est prædæ, & hic tenetur restituere tantum partem quæ ei obvenit: nam quoad illam dumtaxat fecit injuriam domino, rem ejus injuste accipiendo. 2. Qui particeps est actionis damnosæ, præbendo auxilium, operam, instrumentum, adjuvando ad executionem, vel explorando, & hic tenetur resarcire damnum pro rata, imo totum, si alii non restituant suas partes; nam est caussa injustæ actionis damnosæ, ideoque totius damni ex ea orti. *L.* 21. §. *de furtis*, & cap. 6. *de homicid.* Sic tenetur, qui scalas apponit, vel eas sustinet fure ascendente, qui excubias agit, qui furem comitatur defendendi caussa, qui ad confringendum & asportandum adjuvat &c. Nec refert quod te non juvante, damnum nihilominus factum fuisset; nam eo ipso quod adjuvisti, fuisti concaussa damni, quod revera sine te non est factum. Quare participans non solum peccat mortaliter, juxta Prov. 29. *Qui cum fure participat, odit animam suam*: sed etiam tenetur ad restitutionem.

§. VII. *De Caussa negativa.*

Resp. 1. EX communi sententia, negative cooperantes ad damnum, sunt ii qui non impediunt damnum, cum impedire rationabiliter possunt, & tenentur ex justitia. Tenentur autem ex justitia, qui tenentur ratione officii, muneris, vel contractus; ut superior, princeps, dux belli, magistratus, bonorum administrator, pater, tutor, curator, famuli, custodes pecorum, agrorum &c. & alii stipendio conducti. Non impeditur autem damnum tripliciter. 1. Tacendo, id est, non reprehendendo; non dissuadendo, non prohibendo, non clamando &c. Non obstando, id est, omittendo subsidium, custodiam, opem vel operam ad impediendum damnum. 3. Non manifestando damnificatorem domino, sive ante ne fiat, sive post damnum factum ut resarciatur, aut etiam non monendo ipsum damnificatorem de obligatione restituendi.

Itaque ex communi sententia, qui tenentur ex officio vel contractu, aut quasi contractu, impedire damnum alterius, si negligant impedire, peccant contra justitiam, & tenentur illud resarcire; quia censentur caussa moralis, & injusta damni: nam hoc ipso quod tenentur ex officio, vel contractu impedire damnum alterius, hic habet jus, ut damnum ejus impediant; ac proinde si negligant impedire, faciunt ei injuriam damnosam. Et vero alter damnum patitur ob omissionem operæ ex justitia debitæ ad illud impediendum, ideoque ob injustitiam illorum: nam si hi fecerint id ad quod ex justitia tenebantur, alter non pateretur damnum, quod proinde illis merito imputatur.

Hinc ad restitutionem tenetur Princeps, magistratus, & belli duces, si non impediant latrocinia & injurias subditorum. Nam ex justitia tenentur conservare jura & bona subditorum: reditus enim quos habent, sunt stipendia ad hoc instituta. Idem dic de judice & canonico, qui sine justa caussa absunt, cum prævident aliquid iniquum esse gerendum: nam ex officio illud impedire, & contradicere tenentur.

Resp. 2. Qui solum ex caritate tenetur impedire damnum alterius, si non impediat cum sine magno incommodo potest, peccat quidem contra caritatem, sed non tenetur ad restitutionem: quia non peccavit contra justitiam, non censetur caussa injusta damni; cum alter non habeat jus, ut damnum ejus impediat. Secus, si quis positive conferat ad damnum proximi; ia enim teneretur de damno, nam quilibet habet jus, ne quivis alter ad damnum ejus positive cooperetur, cum habeat jus, ne ei inferatur damnum sine justa caussa & auctoritate.

Hinc

Hinc ad restitutionem tenetur. 1. Qui a fure pecuniam accipit, ne clamet, ne indicet, vel id promisit gratis, quamvis damnum ex sola caritate impedire teneatur: quia hoc promisso furem animosiorem ac securiorem reddit, & sic positive concurrit ad damnum. 2. Qui obligatum ex officio ad clamandum vel impediendum, quovis modo impedit: nam injuste impedit usum juris, quod habet tertius, ut clamet. 3. Qui clamare vel obstare volentem, licet ad id ex justitia non obligatum, impedit per vim vel dolum: nam quisque habet jus, ne quis ejus defensionem, & bonum impediat per vim vel dolum, aliamve viam injustam.

Sed ad quid tenentur Custodes agrorum, vinearum, sylvarum, si non impediant damnum, vel non manifestent damnificatores, ut resarciatur?

Resp. Peccant contra justitiam, & religionem, quia agunt contra officium, vel pactum, & juramentum; tenenturque resarcire totum damnum. *Est communis sententia.* Nam ex officio, vel pacto tenentur sua custodia & delatione dominum loci illæsum servare.

An autem teneantur restituere mulctas quas domini acciperent ex delatione, si non deferant? Multi negant: quia hi custodes constituuntur, non ut domini locupletentur ex lucro pœnarum, sed ut custodiant rem commissam, & impediant damnum, nec tenentur deferre ad hoc, ut dominus habeat mulctas, sed solum ut non patiatur damnum. Alii probabilius affirmant, quia videntur constitui tum ut impediant damna, tum etiam ut deferant damnificatores, præsertim cum id expediat ad avertenda multa damna, quæ alias fierent sublato metu mulctarum, unde non deferendo peccant contra officium & contractum, sicque tenentur restituere mulctas pecuniarias, quas perciperent domini ex delatione sibi jure debita.

CAPUT V.

De circumstantiis restitutionis, & ordine in ea servando.

Quæst. I. *Cuinam res debet restitui?*

Resp. Ei, a quo accepta vel ablata fuit, modo sit dominus rei, vel habeat jus eam detinendi vel custodiendi, administrandi &c. vel ea utendi &c. qualis est conductor, commodatarius, depositarius, & similes. Quia illi fieret injuria, cum habeat jus rem possidendi, vel detinendi, custodiendi, ea utendi &c. Res autem aliena ablata furi, restitui debet non furi, sed domino; quia fur non habet jus eam possidendi, sed dominus: admonito tamen fure ne perseveret in peccato, putans se teneri restituere, vel ne iterum restituat cum suo damno.

Quod si is, cui restitutio facienda est, mortuus sit, fieri debet hæredibus ejus; quia hi succedunt in omnia jura defuncti, l. 62. ff. *de reg. jur.* & l. 57. §. *de acquir. vel omitt. hæred.* ibi: *Hæres in omne jus mortui, non tantum singularum rerum dominium succedit.* Si autem post diligentem inquisitionem hæredes cognosci nequeunt, debet restitutio fieri pauperibus, juxta dicta de bonis ac debitis incertis.

Porro hæredes hic intelliguntur quicumque in defuncti hæreditatem jure succedunt, sive per testamentum, sive per sententiam, sive aliter.

Quæst. II. *Quo tempore fieri debet restitutio?*

Resp. Statim, quantum moraliter fieri potest. *Est communis sententia.* Nam præceptum restitutionis est primario negativum; prohibet enim detentionem rei alienæ, vel alteri debitæ invito rationabiliter domino, & sic obligat semper, & pro quovis tempore.

Solutio vero debitorum ex contractu fieri debet tempore, de quo inter contrahentes expresse vel tacite conventum fuit: eo transacto, si debitor sine justa caussa non solvat, injuriam creditori infert, & tenetur compensare totum damnum hinc obveniens, etiamsi creditor solutionem non exigat; ex l. 12. Cod. *de contrah. stipul.* nam creditor habet jus accipiendi tunc solutionem, & ipsum tempus præfinitum pro creditore interpellat, cap. ult. *de locat.* Si tamen debitor paratus sit tempore constituto solvere, sed creditor vel absens sit nullo procuratore relicto, vel præsens recipere nolit, tunc debitor non tenetur de damno postea eveniente, nec de pœna statuta.

Quod si nullum tempus solutioni debitorum ex contractu expresse aut tacite præfinitum sit, tunc debitor non ante censetur esse in mora culpabili, nec tenetur de damno, quam creditor debitum congruo tempore exegerit. Ita communiter per sensum contrarium, ex loco cit. quia tunc creditor sciens, & valens petere, censetur dilationem concedere non petendo, modo non omittat petere ex metu vel oblivione.

Porro licet debitori anticipate solvere debita; si terminus fuerit præfinitus in ejus favorem, ut in mutuo commodato. Quia quisque potest juri suo cedere; & quia tunc terminus non est appositus, ne solutio anticipate fiat, sed ne ultra differatur. Secus, si terminus fuit appositus in favorem creditoris: nam fieret injuria creditori habenti jus, ne sibi fiat solutio ante præfinitum tempus, ex l. 15. §. *de annuis legat.*

Quæst. III. *In quo loco & cujus impensis fieri debet restitutio?*

Resp. 1. Si debitum ortum sit ex injuria, nempe ex injusta acceptatione, detentione, vel damnificatione culpabili, restitutio fieri debet impensis debitoris, & eo loco ubi dominus rem suam possessurus erat, si ablata vel destructa non fuisset. *Ita communiter.* Quia restitutio ob injuriam ita fieri debet, ut dominus in eum statum restituatur, in quo fuisset, si nulla injuria illata fuisset; & omnino indemnis servetur: alioqui non reponeretur æqualitas, nec integre tolleretur injuria, nec dominus restitueretur in pristinum statum, ex quo injuste dejectus est, & ad quem jus habet. Quare si dominus alio migravit, & rem suam secum translaturus erat, si habuisset: restitutio ei debet fieri ubi nunc degit impensis debitoris, deductis sumptibus, quos in ea re secum asportanda facturus fuisset. Nec excusatur debitor, etiamsi omnibus spectatis, damnum, quod ex sumptibus vel aliunde patietur, sit duplo majus illo, quod dominus pateretur, si ei non restitueret, spectata paupertate & necessitate utriusque. Ut si debeat centum ex delicto, nec possint reddi nisi adhuc alia centum impendendo: quis magis æquum est, ut delinquens patiatur damnum illud, & amittat

tat centum ex bonis suis; quam quod creditor innocens cogatur idem damnum pati: nam in pari damno melior est conditio innocentis, seu injuriam passi, quam nocentis, qui sibi imputare debet damnum illud: cum sit ejus caussa per injuriam. *Vasq. Delugo &c.*

Si tamen restituere non possit, nisi faciendo impensas duplo longe majores, quam res valeat, potest differre restitutionem, donec illam absque tanto suo detrimento facere queat, vel monere creditorem, ut significet, quid de re illa fieri velit. Quod si monere nequeat, & prudenter judicet nunquam aliter posse fieri restitutionem; juxta multos potest ac debet restituere ejus consanguineis vel pauperibus: quia creditor non est tunc rationabiliter invitus: & alioqui magna esset inæqualitas, si debitor restituere deberet cum quibuscumque sumptibus. Quisque tamen tenetur caussam damni a se injuste positam tollere, & damna injuste illata restituere cum suo damno æquali, atque etiam saltem paullo majore; nam justum non est, ut innocens damnum injuste sustineat, ne is, qui illud injuste tulit, æquale aut paullo majus damnum patiatur in illo impediendo & resarciendo. Quare injustus damnificator tenetur ad amplius, quam damnum secundum se consideratum æstimetur: non quidem ut dominus inde plus accipiat quam amiserit; sed quia hoc est necessarium tamquam medium, ut fiat integre restitutio. Nam qui tenentur ad finem, tenetur etiam ad medium necessarium.

Nota. Ut sciatur, cum quanto damno restituere teneatur debitor ex delicto, perpendi debet, an creditor hic & nunc sit, vel non sit rationabiliter invitus circa omissionem vel dilationem restitutionis; hoc autem colligi debet tum ex communi sensu hominum, tum etiam inde si attendatur, quid homines prudentes bonum societatis humanæ intendentes, statuissent circa hos casus antequam evenirent.

Resp. 2. Quæ debentur ex re accepta bona fide extra contractum, restitui debent in loco, ubi habentur: nec debitor tenetur ex impensis suis mittere domino, sed impensis domini. *Ita omnes*. Quia possessor bonæ fidei non tenetur cum suo damno dominum in pristinum statum restituere, cum eum per injuriam non deturbaverit. Igitur debet solum repræsentare rem ubi illam habet, & custodire, monito interea domino, ut significet quo pacto velit rem sibi suis sumptibus remitti. Imo ipse dominus tenetur non solum ad impensas rei remittendæ, sed etiam custodiendæ necessarias, l. 1. §. *de neg. gest.*

Resp. 3. Quæ debentur ex contractu, in quo res eadem numero restituenda est, si in alterius tantum partis utilitatem accepta sint, debent ejus impensis restitui, nisi justa pactione aliter conventum sit. Quia æquum non est, ut res ex contractu debita restituatur impensis illius, cujus commodum in eo quæsitum non est, sive ut quis damnum ex beneficio collato pati debeat. E contra par est, ut qui sentit commodum, sentiat & onus, *reg. jur.* 55. in 6. ibi: *Qui sentit onus, sentire debet commodum; & e contra.*

Resp. 4. Quæ debentur ex contractu, restitui debent ex natura contractus in eo loco, ubi res accepta fuit. *Ita multi*. Quia nullus locus magis justitiæ congruit; & æquitas postulat, ut sicut res eadem accepta, vel alia æquivalens, quæ loco acceptæ substituitur, restituenda est: ita etiam restituatur in eodem loco, ubi accepta fuit, cum restitutio sit repositio rei in pristino statu. Hinc ex natura contractus teneris reddere mutuum, depositum, rem locatam, in loco, ubi accepisti, non alibi nisi impensis alterius. Item ex natura contractus debes solvere pretium rei emptæ vel locatæ in loco, ubi res traditur, pro qua solvendum est. Nam in quocumque alio solutio fiat, deficere potest æqualitas contractus: hæc enim desumitur ex æqualitate dati, & accepti, quæ dependet multum a loco, in quo datur, & accipitur, quia valor rei vel usus illius, & æstimabilitas pretii ac pecuniæ variatur ex varietate loci. *Delugo*. Possunt tamen contrahentes de alio loco pacisci, modo hoc onus justa mercede compensetur, ut servetur æqualitas. Et tunc ibi restitui debet: nam pacta justa obligant, & contractus ex conventione legem accipiunt, *ex reg. jur.* 85. *in* 6.

Resp. 5. Quæ debentur ex donatione, legato, testamento, tradi debent in loco ubi erant, cum donarentur, (nisi aliud in ipsa dispositione expressum sit) & impensis ejus cui donata sunt. *Ita omnes*. Nam qui rem gratis dat, vel legat, non intendit se ad amplius obligare. Si tamen hæres eam alio transferret, teneretur suo sumptu illam remittere in locum, ubi erat prius. *Ita Lessius*.

Quæst. IV. *Cujus periculo fieri debet restitutio?*

Resp. 1. Restitutio facienda ratione injuriæ fit periculo debitoris. *Est communis sententia*. Quia ratione injuriæ tenetur dominum prorsus indemnem servare, & sic debet subire omne damnum ac periculum: dominus enim nullum debet pati damnum ex injuria sibi illata. Et quia *culpa præcedente casus etiam fortuitus imputatur*, c. ult. *depos.*

Hinc ex communi sententia, si debitor adhibita maxima diligentia rem nuntio, quem putat fidelem, vel confessario tradat restituendam domino: & hi sive culpate sive inculpate rem domino non reddant, tenetur iterum ad idem restituendum, donec reipsa dominus accipiat. Quod si pluries idem restituere tenetur, id fit per accidens, & sibi imputare debet: nam *damnum quod quis sua culpa sentit, sibi debet, non aliis imputare*, reg. jur. 80. in 6.

Restitutio autem rei alienæ in individuo facienda a possessore bonæ fidei fit periculo domini, modo possessor eam remiserit per hominem, quem prudenter judicabat esse redditurum; ex lib. 20. §. *commodat.* quia seclusis culpa, mora, & pacto res perit domino. Hinc restitutio rei commodatæ, locatæ, depositæ, fit periculo domini, si nulla interveniat culpa restituentis.

Resp. 2. Ex communi sententia, solutio debitorum ex contractu facienda ex bonis debitoris, ejus periculo fit; ita ut si pecunia eorum solutioni destinata surripiatur, vel ab eo, cui restituendam commisit, amittatur aut retineatur, ipse tenetur aliam dare creditori. Quia res perit domino, & es dominus pecuniæ tuæ donec creditori tradatur, tunc enim solum a te in illum transfertur dominium. Nisi tamen creditor miserit vel designaverit hominem certum, cui pecuniam committas: hic enim accipit loco creditoris, sive creditor censetur accepisse per designatum. Quare si hic pecuniam amittat vel retineat, damnum est creditoris, non tuum, l. 39. & 40. §. *de solut.*

Nota. Quando bona debitoris in solutionem om-

nibus

nibus creditoribus sufficiunt, non est opus ullo ordine, cum omnibus satisfaciendum sit.

Quæst. V. *Quo ordine restituendum est?*

Resp. 1. Ex communi sententia, quando res aliena extat in se, restitui debet domino, nec potest aliis in solutione dari. Quia est domini, & debitor solvere debet ex bonis propriis, non alienis: nam rei dominium nequit transferri ab eo, qui illud non habet. Unde si ignoretur dominus rei in se existentis, commodatæ, depositæ, ablatæ &c. vel ejus hæres, hæc impendi debet in pauperes, vel alia pia opera, juxta dicta.

Res in rigore justitiæ creditori vendita extans apud debitorem non videtur reddi debere venditori præ aliis creditoribus, si is aliunde non habeat jus prælationis. Ita multi, præsertim Jurisperiti, qui apud Covarruviam asserunt hanc esse communem sententiam. Quia res vendita non est amplius venditoris, secuta traditione & habita fide de pretio ejus; nam tunc translatum est ejus dominium: neque manet illi obnoxia jure hypothecæ: nulla enim inducitur hypotheca, nisi vel ex conventione, vel jure positivo, & nulla ex hoc utroque capite reperitur inducta. Et vero si illa res ab emptore alteri revendita esset, hic haberet dominium in eam omnino liberum. Tamen res venditæ quæ adhuc extant apud emptorem, possunt & debent ex quadam æquitate reddi venditori. Ita judicarunt multæ supremæ curiæ in Gallia, & colligitur ex Leg. Procuratoris §. *de tributis*, quod intellige, nisi obstet consuetudo loci.

Resp. 2. Ex bonis debitoris, 1. Prius solvi debent impensæ pro funere debitoris, l. penult. §. *de religios. & sumpt. funeris*. Item pro curatione ejus.

2. Ex communi sententia, prius solvenda sunt debita certa, id est, quorum cognoscitur creditor, quam incerta, id est, quorum creditor ignoratur. Tum quia creditor incertus, cum nequeat per se immediate recipere rem debitam, non est rationabiliter invitus, ut ipsi præferatur creditor certus, qui immediate damnum pateretur ex omissione restitutionis: nam habet jus immediatum ac determinatum exigendi solutionem, quod pauperes aut aliæ caussæ piæ non habent circa debita incerta: cum ista possint in hos vel illos usus pios impendi. Tum maxime quia in hoc creditor incertus consentire merito præsumitur; cum sit opus pium ac Deo gratum subvenire debitori indigenti, & gravato ære alieno, ut possit se liberare a creditoribus certis eum prementibus, remanente onere postea debita incerta solvendi pauperibus, cum facultas aderit.

3. Ex communi sententia, debita ex titulo oneroso prius solvi debent, quam debita ex titulo gratuito, v. gr. liberali promissione vel legato; ex l. 19. §. *de re judic.* ibi: *Qui ex caussa donationis convenitur, in quantum facere potest, condemnatur, & quidem is solus deducto ære alieno*. Quia in pacto gratuito, & legatis intelligitur conditio, *Si absque tertii damno fieri possit, nisi status rerum mutetur*. Præterea nemo censetur se ex sola sua liberalitate velle obligare in casu quo ad necessitatem redigeretur, nec æquitas id patitur. Hinc debita defuncti solvi debent ante omnia legata, etiam pia. Idem dic de votis: quia Deus non acceptat illa cum detrimento tertii. Vota tamen solvenda sunt ante legata; quia obligant defunctum, non legata, quæ supponunt solutionem aliorum debitorum contractorum.

4. Solvendum est creditoribus hypothecam habentibus ante alios, qui non habent, l. 19. Cod. *Qui potiores in pig.* Nam bona sunt specialiter obligata solutioni hypothecariorum, qui proinde jus speciale habent, ut ex iis solutionem recipiant præ aliis.

5. Inter creditores hypothecarios prius solvendum est iis, qui priores sunt tempore, juxta reg. jur. 54. in 6. *Qui prior est tempore, potior est in jure*. Nam obligatio posterior non potest tollere jus alteri jam acquisitum. Unde in ea intelligitur hæc conditio: *Si sine damno prioris creditoris poterit ex eadem re ceteris satisfieri*. Sunt tamen aliqui casus, in quibus posterior tempore præfertur priori hypothecario. 1. Si pecuniam mutuavit ad conservationem vel refectionem rei quæ alteri obligata erat, l. 5. §. *Qui potiores in pign.* Nam huic damnum non infertur, cum sine hac mutuatione res hypothecata periisset, vel deterior facta fuisset. 2. Si mutuavi tibi, v. gr. centum, ut satisfaceres pro mercium vectura, vel pro locatione ædium, in quibus asservarentur, debeo ex illis solutionem accipere ante alios in illis hypothecam habentes, l. 6. §. eod. tit. 3. Ex hypotheca dotali, per quam bona mariti sunt obligata uxori, ejusque liberis, ita ut ex illis bonis dos deduci possit ante alios creditores habentes tacitam hypothecam priorem, l. 12. Cod. *Qui potiores in pign.* Sed ex communi sententia, dos non præfertur hypothecæ expressæ priori, licet præferatur expressis posterioribus; tum quia creditores anteriores inique per nuptias supervenientes privarentur suo jure, quod expresse pacti fuerant: tum quia fiscus, & dos æquantur in jure, & tamen fiscus non præfertur hypothecis anterioribus expressis, l. 8. §. *Qui potior in pign.* & l. 4. cod. eod. tit. 4. Cum ex pecunia pupilli vel minoris res aliqua empta est, res illa manet pupillo obligata ante omnes, l. penult. cod. *de servo pignori dato*. 5. Si credam tibi pecuniam ad emendam rem aliquam cum pacto expresso, ut res illa maneat mihi hypothecata pro debito, præferat aliis hypothecam generalem habentibus in omnibus bonis tuis etiam futuris, l. 7. Cod. *Qui pot. in pign.* Nam nulli creditori infertur damnum; debitor enim sine mea pecunia mutuata non haberet illam rem vel ejus valorem. 6. Cum quis cum fisco contraxit, manent ejus bona fisco obligata, cum privilegio prælationis. Item jus habet fiscus ratione tributi nondum soluti. l. 2. Cod. *de privileg. fisci*. 7. Cum quis alicui pecuniam ad militiam mutuat, habet hypothecam cum privilegio prælationis etiam ante dotem, licet sit posterior dote: quia in his duobus ultimis casibus spectatur bonum commune, quod privato præferri debet.

6. Post creditores hypothecarios, seu reales solvendum est aliis creditoribus personalibus non habentibus hypothecam. Inter hos primo loco solvendum est iis, qui habent personale privilegium prælationis, quale habet sponsa in bonis sponsi ratione dotis traditæ, non secuto matrimonio, & qui deposuit pecuniam apud numularium, non percipiens inde usuras: item qui pecuniam credidit ad navem extruendam, instruendam, emendam &c.

Secundo loco solvendum est aliis creditoribus ex titulo oneroso, cuique pro rata, v. gr. media vel ter-

tertia pars debiti, sive debitum ex contractu, sive ex delicto contractum sit; nam secundum multos inter hæc debita nulla est prælatio, cum sint æque debita ex justitia sine ullo privilegio. Itaque inter creditores mere personales nulla est prælatio, sed cuique pro rata solvi debet, ex l. 6. Cod. *de bonis auctor. &c.* Et l. 17. §. *de privil. credit.* ibi: *Privilegia non ex tempore æstimantur, sed ex caussa: & si ejusdem tituli fuerunt, concurrunt, licet diversitates temporis in his fuerint. Quia omnes æquale jus habent.* Et illa regula: *Qui prior est tempore &c.* valet solum inter hypothecarios.

Nota. Quæ hactenus de ordine restitutionis dicta sunt ex jure communi seu Cæsareo, ea servanda sunt ibi & quatenus illud receptum est. Quod si in aliquibus locis sint hac de re aliæ leges vel consuetudines rationi consentaneæ, servandæ sunt etiam in foro conscientiæ, ut docet communis sententia; nam hæ leges non nituntur falsa præsumptione. At omnis lex rectæ rationi consentanea, quæ non nititur falsa præsumptione, obligat in conscientia, cum sit actus efficax & absolutus potestatis obligativæ. Præteres nemo jus habet disponendi de bonis suis nisi secundum leges, & cum dependentia a suprema potestate, quæ habet jus altum in bona privatorum relate ad bonum commune, quod est finis omnium legum.

Quæst. VI. *An prius petenti liceat prius solvere?*

Nota. Non licet creditori prius petenti solvere cum damno ejus, qui habet hypothecam priorem, vel privilegium; quia huic fieret injuria, cum habeat jus prælationis; Unde solvens tenetur ei de damno, & ipse potest recuperare ab alio creditore id quod solutum est, l. 22. eod. *de jur. deliber.* Qui solutionem petiit vel accepit, sciens jus aliorum, peccavit contra justitiam, & tenetur ante sententiam judicis restituere aliis creditoribus privilegiatis. Quia fecit illis injuriam damnosam: nam petendo induxit debitorem ad damnum injustum inferendum creditoribus hypothecariis, & solutionem recipiendo cooperatus est injustæ damnificationi illorum.

Resp. Si unus ex creditoribus personalibus, non privilegiatis, exigat in judicio solutionem debiti ante alios non habentes jus prælationis, tenetur debitor ei integre solvere, etiamsi tempore esset posterior. Quia lex, & sententia judicis dat ei jus prælationis ob diligentiam, quam adhibuit ante ceteros, l. 6. & 24. §. *Quæ in fraud. credit.*

Dixi, *in judicio*. Nam si extra judicium petat, controvertitur. Asserunt Sylvester, Navarrus, Lessius, & alii; quia diligentia posterioris creditoris petentis facit eum potiorem, & quia, in l. 24. cit. dicitur non posse revocari id quod solutum est uni creditori debitum exigenti, nulla facta mentione judicii; & hæc ratio additur, quia vigilando meliorem suam conditionem fecit. Alii cum Delugo negant, quia sola petitio privata sine sententia judicis non potest dare jus uni in detrimentum aliorum æquale jus habentium; & leges supradictæ intelliguntur de petitione in judicio, accedente sententia judicis.

Sed si debitor non valens solvere omnibus creditoribus, solverit uni creditori non habenti jus prælationis, an hic tenetur restituere alteri creditori habenti tale jus?

Resp. Affirm. Quia accipiendo solutionem impedit alterum a recipienda solutione sibi prius jure debita, & sic facit ei injuriam damnosam. Et tunc violatur non solum ordo, sed etiam substantia restitutionis, nam quod uni ex justitia debitum est, solvitur alteri. Deinde accipiens cooperatur dationi injustæ, & damnosæ alterius, seu damnificationi injustæ creditoris, cui hæc pecunia prius debetur, & detrahitur: quænam enim major cooperatio dationi injustæ esse potest, quam acceptio, quæ illam perficit, & complet, & sine qua nullum parit damnum? Sed qui cooperatur actioni injustæ & damnosæ tenetur ad restitutionem. *Ita Azor, Delugo, & alii.*

Quæst. VII. *An debitor potest solvere totum debitum creditori non petenti, si ipse non sit par solvendo aliis, qui pariter non habent hypothecam nec privilegium.*

Resp. Negat. Quia faceret injuriam aliis, qui jus habent, ne alter carens privilegio, & actione ipsis præferatur. Nam, spectato jure naturali, bona debitoris, quæ omnibus debitis solvendis non sufficiunt, sunt pro rata secundum proportionem dividenda creditoribus æquale jus habentibus, & quorum nullum habet jus prælationis: nam sunt æqualiter iis debita. Multi excipiunt, si unus creditor sit in gravi necessitate, non alii; quia debitus ordo caritatis exigit, ut præferatur aliis, qui eam non indigeant, non sunt rationabiliter inviti.

Quæst. VIII. *An qui aliquid gratis vel cum onere accipit ab eo, quem scit exinde reddi impotentem ad solvenda debita, peccat contra justitiam, & tenetur accepta restituere, licet eum ad id non induxerit?*

Resp. Affirmat. *Est communis sententia, teste Delugo.* Prob. Quia talis injuriam infert creditoribus, nam cooperatur injusto impedimento, quod debitor reddit sibi impossibilem solutionem, sive concurrit efficaciter ad injustam alienationem, & injustitiam contra creditores a debitore admissam; qualibet enim alienatio ad sui valorem & efficaciam requirit acceptationem. Et vero (ut ait Delugo) ad damnificationem creditorum non minus conducit acceptatio tua quam inductio; si enim tu non accepisses rem, maneret adhuc apud debitorem, & ipse non esset impotens ad solvendum. Ergo per acceptationem non minus quam per inductionem cooperaris ad damnum, quod creditoribus infertur. Imo tu comples & perficis illud, quod per obligationem debitoris solum erat inchoatum & quasi in affectu; per acceptationem vero perficitur & ponitur in effectu. Hinc Clerus Gallicanus ann. 1700. ut falsam & justitiæ regulis repugnantem damnavit hanc propositionem: *Etiamsi donatarie perspectum sit bona sibi donata a quopiam ea mente ut creditores frustrentur, non tenetur restituere, nisi eam donationem suaserit, vel ad eam induxerit.*

CAPUT VI.

De caussis excusantibus a restitutione, vel ejus dilatione.

Quæst. I. *An remissio creditoris excusat a restitutione?*

Resp. Affirm. Si sit legitima. Quia per illam condonatur jus exigendi & recipiendi solutionem: ac pro-

proindè tollitur in debitore obligatio solvendi, quæ postea non redit; nam obligatio semel extincta minime reviviscit, l. 9. Cod. *de remiss. pign.* Deinde sicut creditor potest jus suum, quod habet in debitorem, alteri donare, ita etiam ipsi debitori, quod est remittere; nam remissio est quædam donatio.

Ut autem hæc remissio sit legitima, & vere liberet a restitutione, tres conditiones requiruntur.

1. Ut remissio sit perfecte voluntaria, nec habeat mixtum involuntarium; quia est liberalis donatio sui juris, ideoque actus liberalitatis, qui necessario procedere debet ex spontanea ac liberali voluntate. Hinc nulla est remissio facta ex errore vel ignorantia utpote voluntarium tollentes aut vi, metu, vel fraude extorta, ob involuntarium mixtum, & injuriam; nemo quippe ex sua injuria jus & commodum reportare potest. Metu censetur extorta, si debitor expresse vel implicite minetur creditori, nisi remittat vel totum vel partem: aut si adhibeat preces valde importunas intuitentes metum, aut significet, nisi contentus sit parte debiti oblata, & residuum remittat, omnia amissurum; item si cogat creditorem subire multas molestias in petendo debito, sæpe venire, frustra diu expectare &c. Fraus esset, si debitor fingeret se longe pauperiorem quam revera sit &c.

Hinc invalida est remissio partis debiti facta ex metu amittendi totum creditum culpa vel fraude debitoris. Nec liberantur potentes, quibus inferiores remissionem concedunt ex metu, ne iis displiceant, vel ab iis damnum patiantur.

2. Ut creditor possit condonare debitum: non enim potest condonare, nisi qui potest donare. Hinc filius-familias non potest remittere debita paterna, sicut nec procurator, vel commissarius quæ debita sunt domino, vel committenti &c.

3. Ut condonatio non sit a jure annullata, prout est in his casibus. 1. Si visitantes Ecclesias, accipiant aliquid ab iis præter necessaria ad victum pro illis diebus quibus visitant, tenentur restituere duplum intra mensem, non obstante quacumque remissione ei sponte facta a dantibus, c. 2. *de cens. in 6.* 2. Si judex delegatus aliquid acceperit a partibus, nisi forte esculentum mera liberalitate oblatum, quod paucis diebus possit consumi, vel si dum cogitur extra domicilium proficisci, acceperit plus, quam moderatas impensas; vel si denique acceperit aliquid pro impensis, dum partes sunt pauperes, tenetur accepta restituere, non obstante remissione c. 11. *de rescript. in 6.* 3. Si inquisitores prætextu officii inquisitionis pecunias extorserint, tenentur restituere nullis remissionibus super hoc valituris, *Clement. 2. de hæred. in 6.* 4. Si Canonicus, qui non interest officio, acceperit distributiones. *Conc. Trid. sess. 24. c. 12.*

Quæst. II. *An cessio bonorum creditoribus facta liberat a restitutione?*

Resp. Neg. sed solum excusat a dilatione, ita ut debitor teneatur debita integre solvere ex iis quæ postea acquirit, retentis necessariis ad suam & suorum sustentationem parcam. *Est commun. sent.*

Prob. 1. Ex jure Civili, l. 1. Cod. *Qui bonis cedere possunt:* ibi; *Qui bonis cesserint, nisi solidum creditor receperit, non sunt liberati: in eo enim tantummodo hoc beneficium (cessionis) eis prodest, ne judicati detrahantur in carcerem.* Et ex l. 4. §. de cess. bon. *Is qui bonis cessit, si quid postea acquisierit, quantum facere potest, convenitur.* 2. Quia in foro conscientiæ per necessitatem & impotentiam non tollitur, sed solum suspenditur obligatio restituendi, donec facultas adsit: ergo nec cessio plus præstat. Igitur cessio bonorum hoc solum præstat, ne debitor possit conjici in carcerem, ex cit. l. & ne, si post cessionem aliquid acquirat, possit eo spoliari, si eo indigeat ad suam vel suorum sustentationem, ex l. 6. §. *de cess. bon.* Quod etiam valet in foro conscientiæ, cum sit privilegium jure concessum, & contractus juxta leges celebrentur, sed de residuo tenetur debita solvere.

Quæst. III. *An ingressus in Religionem liberat a restitutione?*

Nota. Apud omnes constat validam esse professionem hominis debitis gravati; quia persona ejus est libera, nec jure positivo irritatur, ut declaravit Clemens VIII. quoad hoc punctum abrogans quod Sixtus V. statuerat. Uterque autem Pontifex prohibuit, ne in Religionem recipiantur ære alieno gravati.

Resp. 1. Si debitor habeat bona, tenetur ante ingressum restituere; nam nullam habet justam differendi caussam.

Resp. 2. Secundum multos, si debitor possit brevi tempore, v. gr. paucis annis consuetis laboribus solvere debita saltem magna ex parte, tenetur differre ingressum, ut ea solvat: quia alioqui creditores essent rationabiliter inviti, & sic injuriam iis inferret.

Resp. 3. Si debita sint incerta, ideoque in pia opera impendenda, debitor potest religionem ingredi, licet manens in sæculo possit solvere. *Id supponunt omnes.* Quia poterit, saltem ex consilio confessarii, ea sibi tamquam pauperi applicare ad opus Dei gratum, & meritorium, ut nempe possit ingredi Religionem.

Resp. 4. Si debitor non possit debita solvere, nisi longo tempore, vel insolitis laboribus, secundum multos potest licite religionem ingredi, relictis omnibus bonis suis creditoribus. Quia in hoc casu debitor pateretur damnum in bonis spiritualibus longe majus quam sit commodum creditorum: unde hi non sunt rationabiliter inviti.

Alii tamen non pauci id negant: tum quia jure naturali talis debitor tenetur ex justitia restituere, ideoque injuriam infert, si voluntarie se impotentem reddat ad solvendum: obligatio autem justitiæ prævalet consilio: Tum quia stuprator virginis sub promissione matrimonii, tenetur abstinere ab ingressu religionis, ut promissioni onerosæ satisfaciat. Et hæc sententia, teste Layman, fuit approbata a Sixto V. & Gregorio XIV.

Quæst. IV. *An si debitor immemor sui debiti tantum donet creditori, quantum ei debet, excusatur a restitutione?*

Resp. Neg. Nisi ex manifestis conjecturis colligatur eum habere voluisse pro soluto si quid deberet. Quia liberalis, & gratuita donatio nec est, nec potest esse solutio necessaria debiti ex justitia; nam hæc inter se pugnant. Nec refert, quod si debitor debiti sui meminisset, gratis non donasset: nam actualis dispositio voluntatis, non autem conditionalis seu conditionate futura attendenda est, & operatur in pactis: nam quod non existit actu, nihil efficere potest. Si autem debitor memor debiti tantum-

dem donet animo se liberandi, quamvis putetur liberaliter donare, satisfacit debito, & sic nil jam debet.

Quæst. V. *An debitor liberatur a restitutione, si creditori sui creditoris solvat, quod debet?*

Resp. Multi affirmant, modo debita utriusque sint ejusdem naturæ, nec sint alii priores creditores privilegiati aut hypothecarii. Quia, inquiunt, solvendo fratri meo centum quæ illi debes, emo & acquiro jus quod habebat exigendi a te centum. At jus quod habeo in te tanti valet, quanti illud quod tu habes in me; & sic hæc jura sunt æqualia, proinde jam inter jura illa est posita compensatio, sive acquisitio unius est solutio alterius.

Certe id non licet invito creditore: nam creditor habet jus exigendi & accipiendi id quod ei debetur, & debitor habet obligationem solvendi suo creditori id quod ei debet, nec debitoris est creditoris sui debita solvere. Et vero in foro externo cogar iterum solvere tibi, nisi mea caussa factus sis debitor alteri, ut si gerens mea negotia mutuum ab illo acceperis, vel nisi ob rem alterius debitum contraxerim: ut si conduxi a te domum, quam tu ab illis conduxisti.

Quæst. VI. *An excusatur a restitutione, qui non potest restituere, nisi per bona superioris vel inferioris ordinis?*

Nota. Bonorum naturalium triplex est ordo. In supremo ordine sunt vita, membra, sanitas, virginitas, libertas; in medio honor & fama: in infimo divitiæ, & res pecunia æstimabiles.

Resp. Ex communi sententia, debitor non tenetur restituere cum jactura bonorum superioris ordinis, quæ in æstimatione prudenti sit longe majus detrimentum quam damnum compensandum. Tum quia creditor non est tunc rationabiliter invitus. Tum quia restitutio fieri debet, ut servetur æqualitas: ergo non obligat debitorem, ut longe gravius detrimentum patiatur, quam sit detrimentum creditoris. Sic per se loquendo non teneris cum jactura propriæ vitæ restituere famam æqualis tui, vel vendere libertatem tuam, ut debita solvas.

At restitutio fieri debet cum jactura bonorum superioris ordinis, si bona inferioris ordinis restituenda, ex circumstantiis censeantur prudenti judicio prævalere aut æquivalere bonis superioris ordinis amittendis, ita ut damnum bonorum superioris ordinis æstimetur minoris, vel non multo pluris quam damnum boni ordinis inferioris. Nam tunc æqualitas reponenda id exigit; & alioqui creditor esset rationabiliter invitus, cum nulla adsit caussa, seu justa excusatio non restituendi. Sic si ad restituendam famam, vel magnam pecuniæ summam necessarius sit labor cum periculo morbi facile sanabilis, tunc cum hoc periculo restitui debet, ut notat Delugo.

Porro bonum inferioris ordinis, sed maximi momenti, vel in magna quantitate, potest moraliter, seu in æstimatione morali & quoad usus humanos prævalere, aut æquipollere bonis superioris ordinis, sed exigui momenti, vel in parva quantitate; quemadmodum argentum in magna quantitate plus valet, quam aurum aliquod exiguum, licet aurum ex natura sua sit pretiosius argento, & in specie superiori. Sic etiam quamvis fama ex genere suo sit majus bonum quam divitiæ, tamen spectatis circumstantiis in certis casibus hæ illi præponderare possunt in æstimatione humana; si nempe sint ingentes, & fama exigui momenti, qualis est fama personæ suspectæ, vel vilis admodum conditionis, quæ parvi æstimatur. *Ita multi.*

Resp. 2. Controvertitur, an restitutio fieri debeat per bona inferioris ordinis, v. gr. per pecuniam pro damno in bonis superioris ordinis, v. g. pro damno vitæ, membri, famæ, si aliter damnum resarciri nequeat.

Multi affirmant. *S. Anselm. Sylvius; Adrianus, Cajetanus, Sot. Azor, Molina, Valentia, Rebellus, Gradin.* &c. Quia 1. S. Th. 2. 2. q. 62. art. 2. ad 1. docet: *Quando id quod est ablatum, non est restituibile per aliquid æquale, debet fieri recompensatio, qualis possibilis est: puta cum aliquis alicui abstulit membrum, debet ei recompensare vel in pecunia, vel in aliquo honore, considerata conditione utriusque personæ, secundum arbitrium boni viri.* Et ad 2. *Si non possit famam restituere, debet ei aliter recompensare, sicut & in aliis dictum est.* 2. Damnum omne injuste illatum resarciri debet quantum & eo modo quo potest, nec impotentia restituendi ad perfectam æqualitatem liberat debitorem ab obligatione solvendi id quod potest: justitiæ enim commutativæ est non modo reddere justum, quatenus est æquivalens, sed etiam quantum possibile est, sive in diverso genere. Præterea non est universim verum, quod bona superioris ordinis non possint in æstimatione morali & in ordine ad usus humanos, aliquo modo compensari bonis ordinis inferioris: sic enim defectus formæ compensatur per divitias: item homines libertatem pecunia vendunt, & vitæ incolumitatem exponunt pro stipendio. Et vero bona corporis, famæ & fortunæ in hoc conveniunt, quod sint bona naturalia & utilia; eitque homini naturaliter optabile, ut si carendum sit hoc genere mediorum, abundet saltem mediis alterius generis. Fatentur quidem vitam & membra non cadere sub commutationem, & commercium civile; at negant inde sequi non deberi in conscientia compensationem pro damno in illis illato, dicuntque pecuniam non dari tunc ut pretium vitæ, membri vel famæ, sed ut compensationem damni vitæ, membri, aut saltem illius usus, vel famæ. Hinc concludunt pro mutilatione, deformitate, vel alio damno corporis infra mortem, vel pro fama quæ reparari nequeat, fieri debere regulariter aliquam restitutionem in pecunia arbitrio prudentis. Pro damno autem vitæ debere fieri compensationem vel in pecunia hæredibus occisi erogandam, si certo constet occisum decessisse in statu peccati, vel si hoc non constet, ei applicando tantam partem satisfactionum propriarum, quantam Deus novit sufficere in compensationem vitæ: nisi tamen reus pœnam talionis subeat, nam tunc fit compensatio vitæ ablatæ, juxta illud *Dentem pro dente &c.* licet remaneat obligatio compensandi alia damna.

Alii multi hanc obligationem negant. *Covarruv. Navar. Gomez, Ledesma, Lessius, Delugo, Sanchez &c.* Quia 1. ex l. ult. §. *de his qui effuder. Cicatricum aut deformitatis nulla fit æstimatio, quia liberum corpus nullam recipit æstimationem.* Et l. 1. *In homine libero nulla corporis æstimatio fieri potest.* Ergo vita & membra hominis non sunt pretio æstimabilia, & compensabilia. 2. Bona superioris & inferioris ordinis non sunt inter se commensurabilia, nec

nec commutabilia; 3. Ex S. Thom. qu. 62. art. 2. *Restitutio est actus justitiæ commutativæ, quæ in quadam æqualitate consistit*. At æqualitas inter bonum superioris & bonum inferioris ordinis nequidem in parte esse potest: alioqui bonum inferioris ordinis posset tandem per sui incrementum adæquare ex toto aliud. 4. Justitia non obligat ad restitutionem, nisi res ablata reddi possit in se vel in æquivalenti, sive ex toto, sive ex parte. At bonum superioris ordinis non potest reddi in æquivalenti, etiam ex parte per bonum inferioris ordinis: alioqui hoc per sui incrementum posset illud tandem exæquare. Jam vero inquiunt, qui nec in toto, neo in parte restituere potest bonum injuste ablatum, excusatur ob impotentiam. Fatetur tamen Lessius fieri posse, ut sit obligatio ex caritate ad aliquam compensationem pecuniariam pro damno membri vel vitæ &c. Si nempe læsus sit pauper, vel occisi uxor ac liberi sint pauperes, & non possentur mœrorem aliter deposituri; læsor vero eam sine gravi incommodo præstare possit.

Prior sententia videtur probabilior. Ad fundamentum oppositæ: *Resp.* Quamvis vita & membra hominis liberi non sint pretio æstimabilia, nec bona superioris & inferioris ordinis sint commutabilia ad æqualitatem, tamen damnum in bonis superioris ordinis illatum potest aliquo modo, nempe in ordine ad usus humanos, compensari pecunia, quæ non datur ut pretium vitæ vel famæ, sed ut compensatio damni vitæ, membri vel famæ, & ut tollantur effectus hujus damni, nempe mœror, dolor animi, & alii. Et quamvis bonum superioris ordinis non possit reddi in æquivalenti etiam ex parte, si secundum se spectetur, tamen ejus carentia potest aliquo modo compensari, quoad usus humanos: sic defectus formæ, vel nobilitatis compensatur divitiis, sic libertas pecunia venditur. Justitia autem obligat ad compensandum damnum eo modo quo fieri potest, saltem quoad usus humanos, si non possit quoad bonum ablatum. Et vero æqualitas Justitiæ, quæ per restitutionem reponitur, non consistit in ipsis naturia rerum, sed in rationabili æstimatione rerum, secundum quod usui humano deserviunt.

Quæst VII. *Quænam sunt caussæ justæ differendi restitutionem, vel solutionem debiti?*

Resp. 1. Generatim id omne, quod facit, ut dominus vel creditor non sit rationabiliter invitus circa dilationem, est caussa justa, propter quam licite differtur restitutio. Quia sola detentio rei alienæ vel alteri debitæ injusta prohibetur. At est detentio non injusta: nisi sit contra voluntatem domini; nam omnis injustitia est contra rectam rationem, ac proinde detentio, quæ non est contra rectam rationem, non est injusta.

Resp. 2. Est communi sententia, multiplex est caussa, ob quam licite differtur restitutio, quamdiu ipsa durat, quas tradit S. Anton. p. 2. tit. 2. p. 8.

1. Est extrema necessitas tua, vel tuorum, vel proximi, cui aliter subvenire non potes, quam rem alienam vel alteri debitam impendendo. Quia in tali necessitate omnia, saltem quoad usum, sunt communia. Transacta autem hac necessitate teneris restituere; nam obligatio restituendi prius contracta non extinguitur ob supervenientem necessitatem, sed tantum suspenditur. Porro qui potest partem solvere, ad id tenetur, nam non habet justam caussam non solvendi eam, & quoad eam dominus esset rationabiliter invitus.

2. Est gravis necessitas tua, vel tuorum, quos sustentare teneris, nisi tamen creditor sit in pari necessitate. Ex l. 173. §. de regulis juris ibi: *In condemnationem personarum, quæ in id quod facere possunt, condemnantur; non totum quod habent, extorquendum est, sed & ipsarum ratio habenda est, ne egeant*. Et ex c. 3. *de solut.* Quia tunc creditor non potest rationabiliter exigere solutionem: cum ipse teneatur proximo gravi necessitate laboranti opitulari, vel donando, vel saltem mutuando. Quod si creditor sit in pari necessitate, ex communiori sententia ei satisfieri debet; quia tunc esset rationabiliter invitus, quod ei non restitutas; cum ex ordine caritatis possit, ceteris paribus, sibi potius quam debitori velle consulere: sitque melioris conditionis, utpote possidens jus exigendi solutionem ex justitia debitam, nec extra necessitatem extremam omnia sint communia.

3. Magnum periculum salutis animæ propriæ vel tuorum, ut si periculum sit, ne filiæ tuæ præ inopia se prostituant, vel ne filii latrocinentur, ita tamen ut non suppetat alia via commoda id avertendi, nisi differendo solutionem. Nam tunc creditor vel dominus tenetur ex caritate consentire dilationi, cum debitor sit in gravi necessitate spirituali.

4. Magnum detrimentum in rebus propriis non debitis, modo creditor simile damnum non patiatur ex dilatione, & postea debitor certo sit restituturus. Nam tunc creditor non est rationabiliter invitus circa dilationem, ipse enim rationabiliter vellet sibi tunc concedi dilationem, si esset debitor: tenetur autem tractare debitorem suum eo modo quo vellet rationabiliter tractari in pari casu. Item contra æquitatem naturalem ageret, si vellet sibi statim restitui cum tanto alterius incommodo. Quare qui non potest statim restituere centum aureos, quos debet, nisi domum vel prædium vendendo multo minoris quam valet, potest aliquamdiu differre solutionem. Idem dic si non potest statim solvere sine periculo gravis infamiæ; tum fama sit bonum præstantius divitiis.

Dixi, *in rebus non debitis*. Nam si debitor restituendo patiatur tantam jacturam in rebus debitis, vel in lucro quod intendit facere ex rebus debitis, non potest idcirco restitutionem differre: hoc enim non est damnum pati in rebus suis, sed relinquere alienas vel alteri debitas, & non facere lucrum ex alieno vel alteri debito. Excipe, nisi sine illo lucro aliis creditoribus satisfacere nequeat: tunc enim creditor tenetur ex caritate permittere dilationem, si commode possit, & contra rectam rationem vellet sibi statim restitui cum tanto aliorum creditorum damno, quod dilatione solutionis vitari potest sine magno ejus damno.

5. Si debitor non potest restituere sine damno in bonis altioris ordinis longe majore quam sit commodum creditoris. Nam alioqui non servaretur æqualitas: ideoque tunc restitutio sine injustitia exigi nequit.

6. Ex jactura proprii status, juste acquisiti, modo debitor sua culpa in hoc periculum sese non conjecerit, nec idem periculum subeat creditor. Quia tunc creditor peccaret contra caritatem si vellet sibi satisfieri cum tanto incommodo debitoris, & sic non

est

est rationabiliter invitut. Tenetur tamen debitor tenuiter vivere secundum statum, & sibi detrahere quantum potest de splendore & decentia, quæ non sunt absolute necessaria ad statum conservandum, ut sensim restituere possit. nam decentia status non consistit in indivisibili. *Ita Lessius & alii.* Et generatim quilibet debitor ex justitia tenetur opera, labore, parsimonia, vel alia via sibi moraliter possibili curare, ut acquirat unde debita omnia solvat, nam obligatus ad finem obligatur ad media, saltem non nimis difficilia, sine quibus finem consequi non potest.

Dixi 1. *Juste acquisiti*. Nam si quis rapinis, usuris, fraudibus, furtis, aliisve injuriis ad aliquem statum altiorem pervenisset, ex communi sententia tenetur eum ejus jactura statim restituere. Quia hoc non est statum suum amittere, sed alienum ac injuste possessum relinquere, & ad proprium reverti. Consulendum est tamen famæ debitoris, quantum fieri potest.

Dixi 2. *Modo debitor sua culpa &c.* Nam si debitor sua culpa, puta ludis, comessationibus, superfluis sumptibus ad eas angustias redactus sit (ut faciunt multi nobiles) non meretur dilationem, & sibi imputare debet quod non possit restituere sine sui status amissione. *Ita Sotus, Toletus, Lessius & alii.*

Dixi 3. *Nec idem periculum &c.* Nam ex sententia communi, si creditor ob dilationem solutionis amissurus sit statum juste acquisitum, non debet differri solutio. Quia extra necessitatem extremam in pari caussa damni potior est conditio creditoris, ob jus habendi rem sibi debitam, quod possidet, & quia tunc esset rationabiliter invitus circa dilationem, cum cæteris paribus possit secundum ordinem caritatis se aliis præferre.

7. Damnum spirituale, vel temporale grave ipsi creditori, vel alicui tertio probabiliter eventurum ex restitutione. Nam tunc creditor non est rationabiliter invitus; si enim damnum ipsi imminet, tunc differendo, ejus negotium utiliter geritur: si aliis, ipse tenetur ex caritate pati dilationem sibi graviter non damnosam, ad vitandum gravius damnum proximi. Imo ex caritate tenemur differre solutionem, si creditor pecunia restituenda certo abusurus esset ad peccandum, & spes sit, dilata solutione, malum illud impeditum iri. Quia ex caritate tenemur impedire damnum grave spirituale proximi, etiam cum aliquo ejus incommodo temporali, si possumus sine nostro gravi damno, ut patet ex correctione fraterna, dum adlaborentur testea. Item secundum communem sententiam, ex justitia tenemur differre, si creditor re soluta abusurus sit contra justitiam, v. gr. si furens repente gladium apud te depositum ad occidendum inimicum, tunc enim gladium reddere, esset proxime cooperari homicidio; & alter jus habet, ne in talibus circumstantiis gladium restituas, nisi ex recusatione æquale malum tibi impendeat.

Quæst. VIII. *An est obligatio compensandi lucrum cessans & damnum emergens ex dilatione solutionis, vel restitutionis?*

Resp. Debitor, qui ex culpa fuit in mora solvendi tempore debito, tenetur ista compensare: quia peccavit contra justitiam, & ex peccato contra justitiam oritur obligatio restituendi damnum inde secutum. Quod si sine sua culpa non restituit tempore debito, adhuc ad id tenetur, si debitum erat ex delicto. Quia injuria præcedens est caussa illorum, cum sine illa non contigissent; & debitor ex delicto tenetur creditorem restituere in eum statum in quo fuisset, si injuria illata non fuisset: alioqui non integre resarcitur & tollitur injuria.

Sed juxta multos non tenetur debitor ex contractu justo, nisi fuerit culpabiliter in mora. Quia non est caussa injusta nequidem mediata lucri cessantis vel damni ex dilatione obvenientis creditori: sicque videntur contractus intelligi; & quia ex reg. jur. 41. in 6. *Imputari non debet ei per quem non stat, si non faciat, quod per eum fuerat faciendum.* Recte limitant, nisi differas solutionem præcise ad vitandum damnum aliquod grave, quod statim solvendo patereris, & non ob necessitatem extremam vel gravem. Nam tunc debitor ex contractu tenetur compensare creditori lucrum cessans, & damnum emergens ex dilatione illa licet justa; quia in pari casu potior est conditio creditoris possidentis jus exigendi solutionem; & par non est, ut debitor se ipsum servet indemnem cum damno creditoris, cui solvere potest: unde creditor non tenetur aliter consentire in hanc dilationem.

PARS III.

De injuriis in particulari, & necessaria restitutione.

CAPUT PRIMUM.

De injuriis & damnis in bonis spiritualibus, & necessaria restitutione.

Nota. Bona spiritualia alia sunt naturalia, ut potentiæ naturales, scientiæ, & artes, earumque usus: & alia supernaturalia, quæ ad animæ sanctitatem, & salutem immediate ordinantur, ut sunt gratia, virtutes infusæ, earum actus, bona merita, sacramenta &c.

Quæst. I. *An qui injuste læsit alterum in bonis spiritualibus naturalibus, tenetur ad restitutionem?*

Resp. Qui veneno, potione, vel alio modo alium memoria, vel usu rationis aut alterius potentiæ naturalis privavit, aut maleficiis dementavit, vel vi aut fraude pertraxit ad aliquid sumendum, ex quo tale damnum secutum est, peccavit graviter contra justitiam, & tenetur ex justitia tollere ac curare illa mala, si potest, & resarcire omnia damna inde secuta. *Ex communi sententia.* Quia illorum caussa fuit per injuriam, violando jus quod proximus habet ad bona naturalia, quodque non minus strictum est, quam jus ad bona externa quæ possidet.

Item qui alteri caussa est injusta damni in scientia vel arte, sive quia vi, fraude, aliave via injusta aliquos prohibuit ab acquisitione vel usu earum; sive quia cum ex officio, aut pacto teneretur alios docere, notabiliter fuit negligens in docendo, aut sine debita peritia munus docendi suscepit; sive quia culpabiliter falsa pro veris docuit &c. tenetur omnia damna inde ipsis & aliis secuta resarcire, & revocare quæ falsa docuit. Nam qui actione vel omissione injusta posuit caussam damni, tenetur caussam illam tollere, & damnum omne inde secutum

relat-

resarcire; alioqui injuria non tolleretur, nec resarciretur.

Quæst. II. *An qui alterum læsit in bonis supernaturalibus, teneatur ad aliquam restitutionem?*

Resp. 1. Qui alterum vi, metu, vel fraude, vel alio modo injusto induxit in peccatum, vel abduxit a bono opere, aut decepit falsa doctrina contra fidem vel bonos mores, tenetur ex justitia vim ac seductionem tollere, fraudem, & errorem aperire, removere caussas ulterioris lapsus, & curare, quantum fieri potest, ut alter restituatur in eum statum de quo injuste eum dejecit; v. gr. inducendo ad pœnitentiam; orando Deum pro ejus conversione &c. *Est communis sententia*. Quia est caussa injusta talis damni; quilibet enim habet jus, ne injuste lædatur in bonis animæ, sicut in bonis corporis. At talis injuste læditur; nam quisque habet jus, ne decipiatur in suis bonis, & ne vis ei inferatur sine justa auctoritate, quæ nequit esse ad peccatum, & errorem. Ergo tenetur caussam damnorum, quam injuste posuit, tollere, & omnia damna jam ex ea secuta restituere. Hinc qui prava dogmata docuit, tenetur revocare, & quantum potest, disseminatos errores ex animis evellere, etiam cum damno vitæ.

Resp. 2. Ex communi sententia, qui sine vi, metu, fraude & deceptione alium in peccatum induxit, non tenetur ei ex justitia ad restitutionem, nisi sit prælatus, vel alius qui ex officio tenetur promovere bonum spirituale suorum. Quia ubi non est vis, nec fraus, nec deceptio in inductione; nec culpa contra officium, injuria non est, quippe quæ scienti ac sponte volenti fieri nequit. Talis tamen tenetur ex caritate, plusquam alii, curare, ut alter convertatur, nam caritas, & æquitas exigit, ut is qui malo suo exemplo, vel consilio alium pervertit, curet præ ceteris, ut convertitur. Si quis tamen etiam solo consilio vel precibus induxisset alterum in peccatum injustitiæ contra tertium, peccavit contra justitiam; nam inducens peccat contra virtutem, cui opponitur peccatum ad quod inducit, & in defectum inducti tenetur ei tertio de damno; quilibet enim habet jus, ne quis positive cooperetur ad ejus damnum sine ejus consensu, vel sine justa caussa, & auctoritate.

Quæst. III. *An qui avertit aliquem a Religione, teneatur ad aliquam restitutionem?*

Resp 1. Qui metu, calumnia, fraude, mendacio, aliove modo injusto impedit vel avertit aliquem a Religionis ingressu aut professione, peccat graviter contra justitiam, & tenetur vim ac fraudem tollere, & ei suadere ingressum seu reditum, & monasterio compensare quanti valebat spes commodi temporalis, quod ex ipsius donatione, labore ac industria expectabatur, si injuste abductus non fuisset. *Est communis sententia*. Quia utrique facit injuriam damnosam; nam quisque habet jus strictum, ne vis injusta bonum ejus impediatur. Talis tamen seductus non tenetur ipse religionem ingredi: tum quia forte non est aptus; tum quia status religionis, cum sit status perfectionis, requirit Dei vocationem, & nullus ad illum nisi sponte volens admitti debet.

Resp. 2. Ex communi sententia, qui alterum sine vi, fraude, mendacio, aliave via injusta, sed sine justa caussa avertit a religionis ingressu, vel professione, non tenetur ad restitutionem, quia nemini fecit injuriam. Sed peccat contra caritatem, retrahendo eum sine justa caussa a maximo bono; & constat ex *Conc. Trid. sess.* 25. *cap.* 18. ubi excommunicat eos, *qui sanctam virginum vel aliarum mulierum voluntatem vel accipiendi, vel voti emittendi, quoquo modo sine justa caussa impedierint*: nam tanta pœna supponit culpam moralem. Eadem autem est ratio, si juvenis vel vir abducatur a religione. Nulla tamen erit culpa, si adsit caussa dissuadendi religionem, ut si quis non sit aptus, vel si in illa religione, seu monasterio observantia religiosa non vigeat, vel si parentes graviter egeant filii auxilio. Licet etiam parentibus, si prudenter dubitent de viribus vel constantia suorum liberorum, illos ad tempus non longum retinere, & probare: sed graviter peccant, si eos exponant periculis peccandi, vel alliciant per se aut alios ad voluptates, aliave illicita, ut sic a proposito avocent.

Resp. 3. Qui religiosum, etsi sine vi, & dolo, sed solo consilio vel precibus a religione abduxit, tenetur ex justitia compensare monasterio damna temporalia inde secuta. Quia fecit injuriam religioni; nam hæc habet jus retinendi suos subditos tanquam membra, & religiosus per vota totum se tradit religioni in honorem Dei, & sic religio habet jus ad commoda quæ præstitisset, & quibus privatur per abductionem. Sic abducens servum a domino, tenetur ad restitutionem.

CAPUT II.

De injuriis in corpus proximi per homicidium, & mutilationem, & de necessaria restitutione.

NOTA 1. Præcepto *Non occides* prohibentur homicidium, mutilatio, percussio, & similis afflictio ac damnificatio corporalis injusta, item horum caussæ, & dispositiones, ut odium, vindicta, ira; rixæ &c. Imo ut a Christo explicatur, est etiam affirmativum, & præcipiens humanitatem, mansuetudinem, patientiam, injuriarum condonationem.

Porro homicidium, quod est injusta hominis occisio, gravissimum crimen est, cum per illud injuste adimatur proximo bonum temporale maximum & irreparabile. Fit etiam gravis ex circumstantia personæ quæ occiditur, ut si sit pater, consanguineus, clericus &c.

Nota, 2. Est de fide licite occidi bruta animalia in usus hominum, ex Gen. 9. *Omne quod movetur, & vivit, erit vobis in cibum*: nam homo est dominus animalium ex Gen. 1. *Dominamini piscibus maris, & volatilibus cæli, & universis animantibus, quæ moventur super terram*. Tenetur tamen homo abstinere a crudelitate, qua utendo, & bestias doloribus sine caussa conficiendo, peccat saltem venialiter: quia in hoc est quædam inordinatio, & abusus dominii. Hinc illud, Prov. 10. *Novit justus jumentorum suorum animas: viscera autem impiorum crudelia*.

Quæst. I. *An liceat peccatores occidere?*

Resp. 1. Licet auctoritate publica occidere peccatores Reip. noxios. *Prob.* 1. Ex Exodi 22. *Maleficos non patieris vivere*; & ad Rom. 13. de supremo

mo Principe, dicitur: *non sine caussa gladium portat; Dei enim minister est, vindex in iram, ei qui malum agit*. 2. Quia talis potestas necessaria est Resp. ad bonum commune, publicam tranquillitatem, ideoque a Deo Reip. concessa est. Et quia pars noxia toti, potest ob totius conservationem excludi, cum pars sit propter totum.

Resp 2. Non licet auctoritate privata peccatores occidere, præcise propter eorum scelera. *Ita omnes*, ex Matth. 26. *Omnes qui acceperint gladium, gladio peribunt*. Et ex cap. *Quicumque*, 23. qu. 8. Quia non licet occidere peccatores, nisi auctoritate a Deo concessa propter bonum commune; ac proinde id ad eum solum pertinet, cujus est procurare bonum publicum. Nec obstat quod interdum permittatur, ut quivis possit occidere quosdam subditos Reip. publicos hostes, quia tunc non occiduntur privata, sed publica auctoritate concessa a principe.

Sed an licet verberare aliquem ob culpam quam admisit?

Resp. Non licet, nisi habenti potestatem in delinquentem. Quia (ut ait S. Th. 2. 2. q. 65. art. 2.) *Per verberationem nocumentum infertur corpori ejus qui verberatur; nocumentum autem inferre alteri non licet, nisi per modum pœnæ propter justitiam. Nullus autem juste punit aliquem, nisi sit ejus jurisdictioni subjectus. Et ideo verberari aliquem non licet nisi habenti potestatem aliquam super illum, qui verberatur. Et quia filius subditur potestati patris, & servus potestati domini, licite potest verberare pater filium, & dominus servum caussa correctionis, & disciplinæ*. Idem dic de Magistro, & Tutore, qui gerunt vicem patris.

Quæst. II. *An licet occidere uxorem, vel filiam in adulterio deprehensam, vel ipsum adulterum?*

Resp. Neg. *Est communis sententia*. Prob. 1. ex cap. *inter hæc*, & seq. 33. q. 2. Et ex S. August. lib. 2. *de adult. conjug*. c. 11. ibi: *Non licet uxorem adulteram occidere, sed tantum dimittere*. 2. Quia non licet propria auctoritate, ut patet: neque etiam ulla lege humana potest id fieri licitum: tum quia ubi observari potest ordo judicii, iniquum est reum inauditum, destitutum omni defensionis remedio; nullo servato juris ordine, & sine judicio punire, pœnæque executionem committere ipsi offenso, & quidem illico, cum animus recenti offensa maxime perturbatus est. Hinc reg. jur. 136. *Non est singulis concedendum, quod per magistratum publice fieri possit*. Tum quia est contra caritatem sine urgenti necessitate recusare reo spatium ad pœnitentiam; sed illum statim cum periculo certæ damnationis æternæ occidere. 3. Alexander VII. damnavit hanc propositionem: *Non peccat maritus occidens propria auctoritate uxorem in adulterio deprehensam*. Porro leges civiles, quæ hoc factum non improbant, id faciunt per meram tolerantiam, ne videantur favere adulteris, & ob justum ac gravissimum dolorem in tali casu, & vehementiorem iræ motum, quem quis facile temperare nequit.

Quæst. III. *An licet seipsum occidere, aut mutilare?* (*Vid*. N. 256. 13. 221.)

Resp. 1. Non licet sine auctoritate divina seipsum occidere. *Ita omnes*. Constat 1. ex S. August. lib. *de Civit*. cap. 47. & cap. 9. & seq. 23. q. 5. & ex generali præcepto. *Non occides*. 2. Quia homo non est dominus suæ vitæ, sed solus Deus; ex Deuter. 32. *Ego occidam, & ego vivere faciam*. Ergo homo non potest sine auctoritate Dei seipsum destruere: nam est illicitum & injustum destruere rem alterius sine ejus consensu, & jus ejus usurpare; destructio enim rei propria auctoritate facta, est actus dominii in illam. 2. *Quælibet pars id quod est, est totius: quilibet autem homo est pars communitatis: unde in hoc quod seipsum interficit, injuriam communitati facit*, ait S. Tho. quæst. 64. art. 5. Porro Martyres qui se in rogum conjecere, id fecerunt ex speciali Dei inspiratione, ac proinde auctoritate divina.

Hinc 1. Non licet auctoritate privata occidere aliquem volentem, & petentem: quia nullus potest dare hanc facultatem, cum solus Deus habeat dominium vitæ. 2. Nunquam liciti sunt erga seipsum actus per se mortiferi, qui immediate, & ex propria natura tendunt ad mortem, ut jugulatio, strangulatio, sumptio veneni, præcipitatio ex alto loco, projectio in rogum, & similes; quia esset seipsum directe, & positive occidere. 3. Quilibet tenetur vitam & membra conservare mediis ordinariis: tum quia sicut Deus vetat propriam vitam sibi auferri, ita jubet, ut quisque tamquam a Deo constitutus vitæ ac membrorum suorum custos, vitam ac membra conservet: tum quia moraliter censetur mortem sibi inferre qui non utitur mediis, quæ auctor naturæ providit ad ordinariam vitæ conservationem. Tamen juxta multos non tenemur uti mediis valde extraordinariis, vel pretiosissimis cum jactura omnium bonorum, quia hoc non est se occidere, sed solum suam mortem permittere ob justam caussam.

Resp. 2. Ex communi sententia licet ob gravissimam ac justam caussam aliquid facere, vel omittere, unde præter intentionem mors certo sequatur; nam non est prohibitum homini, ne vitam suam periculis unquam exponat, nec præceptum est, ut semper conetur eam positive servare quantum potest, sed tantum, ne absque justa caussa illam periculo exponat. Sic miles potest, & tenetur manere in statione ob bonum commune, & aggredi hostes cum certo mortis periculo. Item reo morte damnato non licet fugere e carcere ad satisfaciendum Deo, & reipublicæ.

Resp. 3. Non licet seipsum mutilare, nisi hoc sit necessarium ad salutem corporis. *Ita omnes*. Quia homo non est dominus membrorum suorum, sicut nec sui ipsius: sed habet dumtaxat convenientem eorum usum & administrationem ad bonum totius corporis. Hinc nunquam licet se castrare ad vitandas tentationes, servandamque castitatem: idque vetat Concilium Nicæn. I. canon. 1. Nam mutilatio nunquam est medium necessarium ad salutem animæ, cum membra perniciem animæ nunquam afferre possint: alioqui Deus prave naturam instituisset. Imo hæc mutilatio non est remedium ad castitatem utile, cum non tollat tentationes carnis, ut docent SS. Patres Basil. Chrysostom. & August. Item non licet parentibus castrare pueros, etsi consentientes, ad conservandam vocis suavitatem, etiam in obsequium Ecclesiæ, quia solus Deus est dominus corporis & membrorum; qui sic concessit homini usumfructum mem-

membrorum, ut eorum abscissionem permiseris sanctum ob salutem totius. (1)

Dixi, *Nisi sit necessarium &c.* Quia pars ordinatur ad totum, & est propter totum: ergo resecari potest membrum ad servandum totum corpus. Imo tenetur homo permittere abscissionem membri, si hæc a medicis judicetur necessaria ad vitæ conservationem, nec perferendi sint acerbissimi dolores; quia tenetur vitæ suæ periclitanti opitulari mediis non valde difficilibus, cum sit ejus custos & œconomus, non dominus. Quod si ingentes cruciatus perferendi essent, non teneretur id permittere, ut docent passim Doctores. Quia non tenetur vitam conservare mediis nimis acerbis, & moraliter impossibilibus, nisi tamen ejus vita censeatur bono communi necessaria.

Quæst. IV. *An licet aliquando occidere innocentem?*

Resp. 1. Nunquam licet directe occidere. *Ita omnes.* Ex Exod. 23. *Insontem, & justum non occides, quia adversor impium.* Nam nullus homo habet dominium vitæ alterius, sed solus Deus. Hinc non licet infantes vel uxores hostium in bello etiam justo captos occidere, ut parentes obsessi se, ad filios a nece liberandos, dedant. Nec etiam licet rabiosos suffocare ne aliis noceant, sed debent includi, vel alligari. Quod si quem injuste aggrediantur, is solum potest vim vi repellere, cum debita moderatione, nec plus quam necessarium est ad vitam tuendam.

Resp. 2. Licet interdum ob gravissimam caussam aliquid facere vel omittere, unde præter intentionem sequatur mors innocentis. Ita passim Doctores qui docent, 1. In bello justo licere duci ad expugnandos hostes dirigere tormentum bellicum in turrim, vel arcem, in qua innocentes aliqui præter ejus intentionem perituri sunt: tunc enim non censetur moraliter caussa illorum mortis, sed solum illam permittere; nam utenti jure suo non imputatur effectus præter intentionem secutus.

2. Licet civitati cogere civem innocentem ad adeundum tyrannum, qui civitati excidium minaretur, nisi civis ille sibi traderetur, quamvis prævideretur occidendus. Nam civitas potest cogere cives ad id, ad quod jure naturali tenentur: at innocens ille jure naturali tenetur vitam certo mortis periculo exponere propter bonum (*) commune. Quod si civis ille nollet obtemperare, jam vere non esset innocens: unde jam posset a Rep. tyranno tradi. Secus, si tyrannus peteret virginem ad illam stuprandam: nam non posset a Rep. cogi ad adeundum tyrannum, tum propter animæ periculum, tum quia illum adire in talibus circumstantiis est consentire luxuriæ?

Quæst. V. *An unquam licet procurare abortum?*

Resp. 1. Per se semper est mortale directe impedire, ne fœtus humanus concipiatur, aut conceptus animetur, vel fœtum ejicere. *Prob.* 1. ex S. Basil. epist. ad Amphil. *Quæ de industria fœtum corrupit, cædis pœnas luat. Formati autem vel informis subtilitas a nobis non attenditur.* Et ex Conciliis Elliberit. Ancyr. Mogunt. VVormat. & ex cap. 5. *de homicid.* ibi: *Si aliquis caussa explendæ libidinis, vel odii meditatione, homini aut mulieri aliquid fecerit, vel ad potandum dederit, ut non possit generare aut concipere, vel nasci soboles, ut homicida teneatur.* 2. Innoc. XI. damnavit hanc propositionem: *Licet procurare abortum ante animationem fœtus, ne puella deprehensa gravida occidatur, aut infametur.* 3. Hoc repugnat bono speciei humanæ & naturali fini seminis humani, quod ex se ordinatur ad generationem, & speciei humanæ conservationem, ac propagationem: ideoque ingens scelus est. Idque debuit in omni casu a Deo prohiberi; nam si id aliquando liceret, periculum esset, ne homines delectatione copulæ contenti partum prolis negligerent, & sæpe impedirent ex aliquo prætextu, ut curis, & laboribus prolis liberarentur: quod cederet in detrimentum speciei humanæ, & foret occasio fornicationi, & stupris, a quibus absterret timor prolis. Hoc tamen scelus non est proprie; ac stricte homicidium, ex c. 20. *de homicid.* ubi dicitur non inducere irregularitatem; nam fœtus inanimis non est simpliciter, & complete homo: homo enim est compositum ex corpore & anima spirituali unitis.

Resp. 2. Qui animato fœtui abortum procurat; vere ac proprie homicidium committit. Nam revera hominem injuste occidit, ideoque fit irregularis, ex cap. cit. Item ex constit. Sixti V. & Gregorii XIV. excommunicatus est: quod si parens id faciat, vere fit parricida. Quare nunquam licet abortum fœtus animati procurare, etiam si alioqui sit periculum, ne fœtus simul cum matre intereat; quia nunquam licet occidere innocentem, etiam ad servandam alterius vitam: Idem dic, si dubium sit, an fœtus sit animatus; quia esset se exponere periculo occidendi innocentem.

Hinc mortaliter peccant medici vel alii, qui dant potiones ad procurandum abortum, sive fœtus sit animatus sive non, & mulieres sumentes. Item qui abortui occasionem præbent etiam præter intentionem, dando operam rei illicitæ, vel debitam cautionem omittendo, ut si quis percutiat mulierem gra-

(1) *Benedictus XIV. in Opere* de Synodo Diœces. lib. 2. cap. 7. §. 4. & 5. nov. edit. *ait neminem abscissionem posse in se permittere, nisi de consilio Medici ad servandam vitam; & quanquam Theologi quidam admittant, ut possit quis in evirationem suam consentire ad vocis suavitatem servandam, ut dulcius in Ecclesia canat. atque inde victum sibi honestum procurare possit; adhuc tamen Theologorum ad negantium opinio communis obtinuit. Disputant vero Canonistæ num ex vi Capitis* Significavit; *sub titulo* de corpore vitiatis, *Sacerdos, qui id in se commiserit, possit munus Diaconi, aut Subdiaconi in Missa exercere. certum est ex vi ejusdem Capitis, Sacerdotem illum posse benedicere, Sacramenta Baptismi, Pœnitentiæ, ac Extremæ Unctionis administrare de licentia Episcopi, constat tamen Eunuchum hujusmodi incurrere notam irregularitatis; nec Episcopo inesse facultatem, ut det licentiam se evirandi.*

(*) *Sive ineluctabilem necessitatem.*

gravidam, *vel si ipsa nimis saltavit, vel nimis inordinate laboravit, vel propter inordinatas lascivias*, ait S. Antoninus.

Nota. Innocent. XI. damnavit hanc propositionem: *Videtur probabile omnem fœtum, quamdiu in utero est, carere anima rationali, & tunc primum incipere eamdem habere cum paritur: ac consequenter dicendum erit, in nullo abortu homicidium committi.*

Cum autem incertum sit animationis tempus: alii enim assignant diem a conceptu 30. vel 50. pro mare, & 50. vel 80. pro femina; alii aliter; raro abest periculum homicidii in procurando abortu.

Sed num licet ad matris conservationem ei præbere pharmacum, quo fœtus putetur moriturus?

Resp. 1. Non licet præbere matri, nec ei sumere remedium ex vi sua ordinatum ad expulsionem fœtus sive animati, sive inanimati, etiamsi certa sit utriusque mors, si non adhibeatur, & probabile sit matrem servandam esse illo adhibito. *Ita Azor, Delugo, Sylvius, & alii*. Quia hoc esset procurare abortum directe, seu ex natura operis, quod est semper intrinsece malum, utpote contra naturam, & finem generationis; idque etiam si fœtus non sit animatus: nam ex natura rei, & ordinatione auctoris naturæ, fœtus concipitur, ut animetur, & animatus edatur in lucem. Multo minus id licet post animationem fœtus; nunquam enim licet occidere directe innocentem, ut alius servetur. Nec infans est injustus aggressor vitæ matris, nihil enim injustum contra eam molitur, nec est membrum seu pars physica matris, cum sit homo ab illa realiter distinctus.

Resp. 2. Ex communi sententia, licet matri sumere, & ei præbere remedium per se curativum matris, nec per se tendens ad abortionem, quamvis sit periculum ne inde abortio sequatur: modo constet fœtum non esse animatum, & mater alioqui moritura esset. Quia tunc si abortio contingat, non censetur procurata, sed solum permissa; nam præter intentionem nec ex ipso opere contingit, matre utente jure suo: mater enim in tali casu non privatur jure utendi remediis ad vitæ suæ conservationem necessariis, nec per se abortum procurantibus.

Non licet tamen matri non ex morbo periclitanti sumere, nec ei dare pharmacum quodvis, quo expellatur vel expelli possit fœtus etiam inanimatus, quamvis matri immineret infamia, vel mors inferenda ab extrinseco: quia tunc directe intenditur abortus ad vitandam infamiam vel mortem: nam pharmacum per se directe nihil facit ad alterutram vitandam, nisi per expulsionem fœtus tamquam medium: nec sumitur nisi ex intentione procurandi abortus, ut medii ad vitandam infamiam vel mortem. *Azor, Cardenas &c.*

Resp. 3. Si proles sit animata, vel dubitetur an sit, est mortale adhibere remedium directe curativum matris, sed cum periculo mortis fœtus, si probabile est eo non sumpto prolem in vitam edendam esse, & sic baptizandam. *Est communis sententia*. Quia mater tenetur salutem æternam prolis in extrema necessitate præferre vitæ propriæ corporali. Non tamen licet matrem descindere ut proles baptizetur; quia directe occidere innocentem est intrinsece malum; ideoque illicitum ob ullum finem bonum, nam non sunt facienda mala, ut eveniant bona; *Rom.* 4.

Quod si æquale est periculum abortus, sive remedium sumatur sive non, licet matri illud sumere: quia tunc sine majore periculo ac damno fœtus, consulitur vitæ matris.

Quæst. VI. *An licet injustum aggressorem actualem occidere in vitæ suæ defensionem?*

Resp. Ex S. Thoma, Catechismo Romano, & communi sententia Doctorum, licet omnibus, cum moderamine inculpatæ tutelæ. Quia 1. Exodi 22. qui furem nocturnum occidit, dicitur non esse reus mortis; quia nempe fur ille præsumitur venisse animo non solum furandi, sed etiam occidendi, ut explicat S. August. 2. Ex c. 18. *de homicid. Vim vi repellere omnes leges & omnia jura permittunt*. 3. Homo habet jus conservandi vitam injuste oppugnatam, & illam præferendi vitæ injusti aggressoris, qui se ex mera malitia in hoc periculum mortis conjicit.

Sed ut hoc licitum sit, quædam requiruntur. 1. Ut sit actualis aggressio: nam ante actum aggressionis, & post eum occidere non licet, quia non est tunc vis repellenda, nec opus est defensione, ubi non est aggressio. Hinc ex communi sententia, non licet occidere aut repercutere eum, qui percussit & jam fugit, vel certe destituit, aut ob vulnus acceptum non potest jam nocere; tunc enim occisio vel percussio non est necessaria ad propulsandam injuriam, cum jam illata sit, & jam cessarit aggressio: unde esset ultio, quæ privato nunquam licita est. Item qui scit alium se quærere ad occidendum, non potest illum prævenire occidendo, quia non esset vera defensio.

2. Ut nihil fiat, nisi quod necessarium est ad vitam servandam. Nam non licet inferre majus damnum, aut uti vi majore quam necesse sit ad vitæ defensionem: alioqui jam non est defensio, sed ultio injusta, & ideo, cap. citat. Innoc. III. ait: *Quamvis vim vi repellere omnia jura & omnes leges permittant, tamen id fieri debet cum moderamine inculpatæ tutelæ, non ad sumendam vindictam, sed ad injuriam propulsandam*. Hinc si injustum invasorem armis spoliando, vel debilitando, aut vulnerando possis mortem vitare, non licet illum occidere; cum tunc ejus occisio non sit necessaria ad vitæ defensionem.

3. Ut nihil ex odio neque ex animo vindictæ fiat, ut non intendatur per se mors invasoris, sed sola vitæ propriæ conservatio per justam sui defensionem. Quia occisio hominis privata auctoritate facta, non est finis licitus, nec medium per se necessarium ad sui defensionem: sed est tantum aliquid consequens per accidens ex necessitate finis, qui est vitæ conservatio. *Illicitum est quod homo intendat occidere hominem, ut seipsum defendat, nisi ei qui habet publicam auctoritatem: qui intendens hominem occidere ad sui defensionem, refert hoc ad publicum bonum, ut patet in milite pugnante contra hostes, & in ministro judicis pugnante contra latrones, quamvis etiam & isti peccent, si privata libidine moventur*, ait Sanctus Thomas 2. 2. q. 94. art. 7.

4. Ut aggressor non sit persona Reip. necessaria vel valde utilis, ut princeps, dux exercitus &c. quia ex ordine caritatis bonum commune, utpote bonum mul-

multorum, præferri debet privato, quod est bonum unius vel paucorum.

Ceterum in praxi percussio, & occisio injusti vitæ aggressoris raro vacat culpa, quia fere nunquam servantur conditiones ad licitam defensionem requisitæ. Et ideo aliqui Patres occisionem sine publica auctoritate factam, indefinite damnant, scilicet ob periculum vindictæ, & excessus in modo defensionis, vel ob intentionem directam occidendi.

Obj. Tenemur plus diligere salutem animæ proximi, quam vitam nostram corporalem.

Resp. Tenemur plus diligere affective, & etiam effective, cum proximus est in necessitate. Non tamen tenemur vitam nostram pro salute proximi profundere, nisi in casu necessitatis, in quo egeat nostra ope. At tunc invasor non est in necessitate, sed in voluntaria malitia; nec eget ope mea, nam potest facile se periculo liberare desistendo ab injuria. Licet tamen oppugnato, ad perfectiorem actum caritatis quo vita exponitur pro salute animæ inimici ex mera malitia periclitantis exercendum, sincere se occidi potius quam occidere, modo sit moraliter certus se esse in statu gratiæ: *Nam alias fatue faceret, exponendo se morti corporis, & animæ; cum sibi per mortem præcludatur via pœnitentiæ*, ait S. Antonin. par. 2. tit. 1. c. 3.

Sed an teneatur ad restitutionem, qui in defensione vitæ alterum occidit, vel mutilavit?

Resp. Non tenetur, si id fecit cum debita moderatione; quia nullam intulit injuriam. Sed qui justæ defensionis modum excedit occidendo, cum potuisset aliter vitam tueri, v. gr. fugiendo, cum id posset saltem sine gravi ignominia, vel armis spoliando, aut saltem non lethaliter vulnerando, tenetur omnia damna compensare. Quia illa occisio fuit injusta, utpote non necessaria ad vitæ defensionem: nam privatus nullum habet jus, nisi ut vitam tueatur per medium ad hoc necessarium; & quisque jus habet, ut non occidatur ab alio auctoritate privata, nisi ob necessariam vitæ defensionem. Ergo talis est caussa injusta mortis & damnorum inde secutorum. *Ita Azor, Sanchez, & alii; estque communis sententia.*

Quæst. VII. *An licet occidere accusatorem, & falsos testes, qui vitam injuste oppugnant?*

Resp. Neg. Quia 1. qui falsum testimonium dicit in judicio, non censetur aggressor vitæ, sed committit injuriam, quæ ex se puniri potest, & alia via repelli: nam non propria auctoritate, sed per judicem, & servato ordine juris procedit. 2. Hoc debuit jure naturali in omni casu prohiberi: nam si hoc liceret, aperiretur via multis cædibus, homicidiis, cum gravi detrimento reip.; homines enim sibi facile persuaderent se injuste accusari, & nullam aliam defensionis viam esse, præter mortem accusatoris. 3. Alex. VII. damnavit hanc propositionem: *Licet interficere falsum accusatorem, falsos testes, ac etiam Judicem, a quo iniqua certo imminet sententia, si alia via non potest innocens damnum evitare.*

Quæst. VIII. *An licet occidere pro defensione pudicitiæ eum, qui eam tentat violare.*

Resp. Multi docent id licere, si aliter pudicitia defendi nequeat, hancque esse communem Doctorum sententiam asserunt Lessius & Sylvius. Probant, quia præterquam quod in hac re sit periculum consensus in delectationem, ideoque peccati, imo & depravationis, pudicitia ac integritas est bonum maximi momenti, superioris ordinis ac bona fortunæ, imo in æstimatione multorum bono vitæ æquiparandum, & aliunde, si amittatur, irreparabile. Idem docet S. Antonin. 2. par. tit. 8. c. 8. *Quia*, inquit, *ille utitur jure suo naturali, quo licet vim vi repellere, & magis tenetur saluti suæ providere quam alterius: nam exponit se periculo consentiendi actui peccati, permittendo se opprimi, propter difficultatem renitentiæ voluntatis*. Sed alii negant. Quia 1. Hic casus nec a Scriptura, nec a PP. nec a Conciliis, aut Summis Pontificibus excipitur a prohibitione generali, *Non occides*. Pudicitia, cum sit virtus, non in corpore, sed in anima residet, nec amitti potest, (Vid. N. 176. 179.) nisi per consensum liberum, ex S. August. lib. 1. *de civ.* cap. 18. & ex S. Hieronym. in cap. *de pudicitia* 32. qu. 5. *Corpus mulieris non vis maculat, sed voluntas*. Et aliunde per occisionem invasoris admitur ei pœnitentiæ, & animæ salvandæ locus. Probant etiam ex S. August. lib. 1. *de libero arbitr.* cap. 5. Sed priores S. Doctorem intelligunt, quando quis injustum aggressorem occidere intendit, aut justæ defensionis metas excedit.

Porro certum est teneri mulierem, vel adolescentem resistere invasori pudicitiæ, tum interius per displicentiam, tum exterius totis viribus, manibus, pedibus, aliove modo sibi possibili: ita ut ei non liceat, etiam ad vitandam mortem, quieto & immoto corpore manere: nam non resistentia exterior esset cooperatio, qualis potest esse ad congressum turpem. Nulla enim cooperatio requiritur in fœmina ad talem actum, nisi quod requiescat & non resistat positive viro. *Ita Delugo*. Quod si nequeat se tueri, tenetur alios clamoribus in auxilium advocare, nam tenetur adhibere omnes vias necessarias ad impediendum turpem congressum. Hinc, Deuteron. 22. puella quæ in civitate vim patiens non clamavit, jubetur lapidibus obrui.

Quæst. IX. *An licet occidere furem in defensionem bonorum, quæ dicuntur formæ?*

Resp. 1. Certum est, non licere ob bona non magni momenti; nam recta ratio dictat nefas esse gravissimum malum, præsertim auctoritate privata, inferre proximo ad vitandum nostrum leve damnum. Item si bona sint magni momenti, sed possint aliter recuperari, puta in judicio: nam tunc sine caussa justa, & necessitate occideretur proximus privata auctoritate: punitio autem pro injuria pertinet ad solam auctoritatem publicam.

Resp. 2. Multi cum S. Antonino docent, licere injustum aggressorem actualem occidere in defensionem bonorum magni momenti, quæ non possint aliter defendi aut recuperari. Sed alii negant id licere etiam laicis, nisi bona illa sint vitæ conservandæ necessaria. Ita Innocentius in cap. *Si vero* Tabiena, Abulens. Panormit. Rosella, Grandin. Fagnanus asserens esse communem Canonistarum sententiam &c. Probant. 1. Quia neque Scriptura, neque Patres, neque Canones, neque Summi Pontifices, hunc casum excipiunt a generali præcepto; *Non occides*. Imo, Exod. 22. Deus id expresse vetat: nam dicit, eum qui furem diurnum occiderit, esse reum homicidii: quia scilicet, ut habetur, cap. 3. de homicid. *Poterat discernere, quod ad furandum, non occi-*

dendum

dendum venisset, & ideo non debet occidi. Ergo non licet furem occidere, qui venit tantum ad furandum. Quare cum eodem cap. 22. Exod. dicitur: *Si effringens fur domum fuerit inventus, & accepto vulnere mortuus fuerit: percussor non erit reus sanguinis*; agitur de fure nocturno, qui præsumitur velle etiam occidere: nam additur: *Quod si orto sole hoc fecerit, homicidium perpetravit, & ipse morietur.* Et S. Greg. lib. 31. moral. cap. 8. *Plus ipsis raptoribus debemus metuere, quam rebus irrationabilibus defendendis inhiare.* 2. Quia iniquum est, & contra debitum ordinem caritatis privata auctoritate adimere proximo bonum superioris ordinis & per se irreparabile, nempe vitam, ad bonum inferioris ordinis & per se reparabile conservandum. 3. Ex Jure civili, l. 4. §. ad l. *Aquil.* non permittit furem diurnum occidi, nisi se telo defendat: unde solum vitæ periculum excipit; & l. 9. §. ad l. *Cornel.* dicitur: *Furem nocturnum si quis occiderit, eum demum impune feret, si parcere ei sine periculo suo non poterit.* 4. A Clero Gallicano, ann. 1700. damnata est ut legi Dei & ordini caritatis divinitus instituto contraria, perniciosa, & erronea hæc propositio generaliter & indefinite sumpta: *Non solum vitam, sed etiam bona temporalia, quorum jactura esset damnum gravissimum, licitum est defensione occisiva defendere. Fatemur varius licitum esse Ecclesiasticis. Si tamen aliquando contingat futurum tale malum, id est gravissimum damnum, etiam ipsis licitum erit bona ista cum occisione furis defendere.*

Obj. 1. Cap. *Interfecisti*, de homicid. *Resp.* Ibi non excusari ab occisione furis nisi qui occidit, *se suaque liberando*. Ergo ad solas res conservandas non licet occidere furem, nam ista ponuntur copulative: non sufficit ergo altera pars, ut notavit Panormitanus.

Obj. 2. Leges omnes vim vi repellere permittunt.

Resp. Id licere, sed cum ea moderatione, quam recta ratio & lex caritatis præscribunt. At non servatur hæc moderatio, cum occiditur homo ad defensionem bonorum: quia tunc privata auctoritate eripitur bonum majus & per se irreparabile, ad conservandum minus bonum & per se reparabile, quod sane inordinatum est, & iniquum. Bona porro variis modis defendere licet etiam armis, si necesse sit; modo caveatur, ne invasor mutiletur & occidatur.

Alii docent licere quidem injustum aggressorem occidere ad defendendum bona temporalia, quæ aliter defendi, vel recuperari non possunt, si illa bona sint magni momenti, & necessaria ad status sui conservationem.

Certe videtur non licere privata auctoritate occidere injustum aggressorem ad tuendum bona magni momenti, sed quæ non sunt necessaria domino ad vivendum convenienter suo statui: nam hoc saltem probant argumenta adducta, & quia tunc cessat ratio, quæ a multis affertur ad probandum licere occidere ad servanda bona temporalia; & nimis magna esset disproportio inter malum quod inferretur, & illud pro quo vitando infertur: ideoque inæqualitas & injustitia.

Nota: Innocentius XI. damnavit has tres propositiones: 31. *Regulariter occidere possum furem pro conservatione unius aurei.* 32. *Non solum licitum est defendere defensione occisiva, quæ actu possidemus, sed etiam ad quæ jus inchoatum habemus, & quæ nos possessuros speramus.* 33. *Licitum est, tam heredi, quam legatario, contra injuste impedientem, ne vel hereditas adeatur, vel legata solvantur, se taliter defendere; sicut & jus habentes in cathedram vel præbendam contra eorum possessionem injuste impedientem.*

Quæst. X. *An liceat occidere alium in defensionem honoris & famæ?*

Resp. Nemini licet etiam ad injustam infamiam aut contumeliam impediendam, vel reparandam, 1. Quia vita est bonum per se irreparabile, & majus honore ac fama; cum inter bona naturalia principem locum obtineat. Ergo iniquum est, & contra legem caritatis, eam adimere proximo ad defensionem honoris & famæ, quæ sunt bona inferioris ordinis, & per se reparabilia. Id etiam repugnat patientiæ, mansuetudini, & humilitati christianæ. 2. Percussio vel occisio in illo casu est vindicta, non defensio: nam non conducit ad servandum honorem, utpote jam ablatum per injuriam, sed solum ad acquirendum alium honorem apud mundanos homines ob fortitudinem falsam, qua offensam vendicasti. 3. Si id liceret, pateret via multis cædibus, violentiis & perturbationibus in magnam Reip. perniciem; unde debuit prohiberi lege naturali. Innocent. XI. damnavit hanc propositionem: *Fas est viro honorato occidere invasorem, qui nititur calumniam inferre, si aliter hæc ignominia vitari nequit. Idem quoque dicendum, si quis impingat alapam, vel fuste percutiat, & post impactam alapam, vel ictum fustis fugiat.*

Hinc etiam ex communi sententia non licet alapam pro alapa, fustem pro fustibus reddere, si jam percussor ab injuria destitit. Quia jam non esset defensio, quæ locum non habet nisi in actuali aggressione; sed hoc esset vindicta, cum non sit utile ad tuendum vel recuperandum honorem, nisi quatenus continet rationem vindictæ, quæ semper illicita est, *Delugo.* Imo non licet convicia conviciis, contumelias contumeliis repellere; quia hæc non est via ordinata & apta honoris defendendi, sed redderetur malum pro malo privata auctoritate, quod non licet, ex 1 Petr. 3. *Non reddentes malum pro malo nec maledictum pro maledicto &c.* & Luc. 6. *Benedicite maledicentibus vobis, & orate pro calumniantibus vos.* Sed illatæ contumeliæ repelli possunt verbis non contumeliosis, vel satisfactione injuriarum, si necesse sit ad reprimendam alterius audaciam, vel ad dignitatem ac auctoritatem suam tuendam, sine tamen odio, & cum animo parato remittere hanc satisfactionem justam, & plures alias injurias ferre, si salus proximi id exigeret, ex Matt. 5. *Ego autem dico vobis non resistere malo: sed si quis te percusserit in dexteram maxillam tuam, præbe illi & alteram.*

Obj. 1. Honor vel fama est quid præstantius vita.

Resp. Non est nisi in æstimatione stultorum & imprudentum; sed est bonum longe inferius, utpote in alieno judicio positum, & quod desiderare propter se mera vanitas est. At vita est primum ac fundamentum omnium bonorum naturalium, & per se irreparabile, cujus dominium habet solus Deus. Deinde fama vera nititur sola vera virtute. Cura autem boni nominis, quam Scriptura commendat, con-

consistit in eo quod homo nihil turpe agat, nihil quod naturam rationabilem & dignitatem filii Dei adoptivi dedeceat.

Obj. 2. Calumnia, & contumelia non vindicata reddit hominem infamem.

Resp. Neg. Nam cum aliunde constat eum, qui calumniam aut injuriam passus est, esse virum probum aut fortem; ejus moderatio non ei vertitur vitio, sed laudi apud prudentes: nihil enim indecorum agit, qui injuriam non ulciscitur, sed fert patienter secundum præceptum & exemplum Christi, aut moderate defendit in judicio. Imo condonatio injuriarum est præstantissimus fortitudinis actus, ac proinde summa laude digna. Præterea occisio vel percussio calumniatoris aut percussoris non est medium aptum ad abstergendam infamiæ labem, nisi juxta perversum judicium quorumdam mundanorum hominum, reprobatum a Deo, & contemnendum; non enim ex calumniatoris occisione sequitur cognitio falsitatis ipsius calumniæ, imo sæpe contrarium accidit. Demum si quis honorem suum & famam aliter recuperare nequeat, debet illius jacturam inter damna irreparabilia recensere, & æquo animo ferre propter amorem Dei, id præcipientis sub pœna æterna, & remunerantis immenso veræ gloriæ pondere.

Quæst. XI. *An in defensionem alterius liceat occidere injustum invasorem, & an ad hoc tenemur?*

Resp. 1. Ex communi sententia, licet vitam proximi ab alio injuste oppugnatam defendere, etiam cum occisione invasoris injusti, si aliter defendi nequeat. Quia sicut possumus tueri vitam propriam cum occisione invasoris injusti, modo explicato; ita & vitam proximi innocentis, qui caritatis nexu nobis conjunctus est, & quem debemus sicut nos ipsos diligere.

Resp. 2. Per se loquendo nemo tenetur vitam hominis privati cum periculo vitæ propriæ defendere. Quia quisque potest secundum ordinem caritatis magis vitam propriam diligere, quam vitam alterius privati; ergo non tenetur vitam suam exponere ad temporalem hominis privati vitam conservandam. Privati tamen tenentur vitam suam exponere ad defensionem principis, vel alterius personæ publicæ, ex cujus morte sequeretur grave detrimentum reip. quia bonum commune semper anteponi debet privato.

Resp. 3. Sub mortali tenemur ex caritate vitam proximi injuste oppugnatam defendere, quando possumus sine probabili periculo vitæ propriæ, & gradi damno proprio. *Prob.* 1. Proverb. 24. *Erue eos qui ducuntur ad mortem: & qui trahuntur ad interitum, liberare non cesses.* 2. Ex lege caritatis tenemur impedire grave damnum injustum proximi, cum sine gravi nostro possumus, imo & innocenti de vita periclitanti subvenire ex bonis necessariis ad decentiam status, & cum aliquo incommodo.

Quin etiam, juxta varios, ad id tunc tenemur etiam cum occisione injusti invasoris, si aliter defendi nequeat: quia jure naturali quisque tenetur defendere innocentem, si possit: & melior est ac potior conditio innocentis, quam injusti aggressoris, cui proinde præferri debet in æquali damno, nisi ipse innocens sponte velit potius mori, ob salutem æternam aggressoris.

Porro quisque tenetur ex caritate etiam honorem, & famam, & bona alia proximi defendere contra injuriam: cum commode potest, resque exigit. Nam cum quisque tenetur diligere proximum sicut seipsum, potest & debet ei opitulari eo modo, quo sibi licite posset & vellet subveniri in eadem necessitate. Nemo tamen tenetur nocentem morte justa damnatum liberare, etsi magna vi pecuniæ possit; quia bonum commune postulat, ut crimina non maneant impunita; nec tali fit injuria.

Resp. 4. Obligantur ex justitia ad tuendam vitam, & fortunas proximi; 1. Superiores publica auctoritate ad aliorum gubernationem præditi. ut principes, magistratus &c. 2. Qui ad tuendum proximum, principe vel magistratu constituti sunt, ut tutores, curatores. 3. Qui ad hoc specialiter conducti sunt, ut milites. 4. Qui ad hoc se explicite, vel implicite obligarunt, ut feudatarii, & omnes famuli. *Lessius & alii.* Nam isti ad id vel ex contractu vel ex officio commodum aliorum spectante, ideoque ex justitia obligantur.

Quæst. XII. *Quandonam homicidium casuale est peccatum, & obligat ad restitutionem?*

Resp. 1. Homicidium omnino casuale, quod scilicet nec est in se, nec in sua caussa voluntarium, non est peccatum, imo nec proprie homicidium, sed simplex occisio. Quia peccatum est essentialiter voluntarium; ergo quod nullo modo voluntarium est, nullatenus peccatum est.

Hinc qui occidit alterum in ebrietate inculpabili, non est reus homicidii, nec tenetur ad restitutionem; quia occisio illa non est voluntaria neque in se, cum desit usus rationis; neque in caussa, nempe in ebrietate, cum hæc non fuerit ullatenus volita nec culpabilis. Secus; si ebrietas fuit culpabilis, & hunc casum prævidit vel prævidere potuit: nam tunc occisio est voluntaria in caussa, ideoque imputabilis ad culpam & damnum.

Resp. 2. Qui facit actum etsi licitum, sed periculosum, omissa diligentia debita ad vitandam mortem alterius, reus est homicidii, & tenetur ad restitutionem, quamvis alium præter intentionem occidat. Quia homicidium est ei voluntarium in caussa, nempe in omissione diligentiæ debitæ, seu in gravi negligentia præcavendi occasionem, ut docet S. Th. 2. 2. q. 74. art. 8. ergo est ei imputabile.

Resp. 3. Qui facit actum illicitum periculosum, si alterum occidat, licet præter intentionem, reus est homicidii, & tenetur ad restitutionem, quantamcunque aliunde diligentiam adhibuerit ad vitandam occisionem alterius. Quia occisio est ei voluntaria in caussa, nempe in omissione debitæ cautionis ad non occidendum: ad hoc enim debebat omittere actum illicitum, ex quo sciebat sequi posse alterius occisionem; & occisus habebat, jus ne fieret actus illicitus, sibi periculosus. Ita S. Th. 2. 2. q. 64. art. 8. ibi, *Contingit id, quod non est actu & per se volitum & per se intentum, esse per accidens volitum vel intentum, secundum quod caussa per accidens dicitur removens, prohibens: Unde ille qui non removet ea, ex quibus sequitur homicidium, si debeat removere, erit quodammodo homicidium voluntarium. Hoc autem contingit dupliciter. Uno modo, quando dans operam rebus illicitis, quas vitare debeat, homicidium incurrit. Alio modo, quando non adhibet debitam sollicitudinem. Et ideo secundum jura, si aliquis det operam rei licita, diligentiam*

adhibens, & ex hoc homicidium sequatur, non incurrit homicidii reatum. Si vero det operam rei illicitæ, vel etiam det operam rei licitæ, non adhibens diligentiam debitam, non evadit reatum, si ex ejus opera mors hominis sequatur.

Hinc peccant mortaliter parentes, qui infantes valde teneros in lecto secum collocant, etiamsi mors non sequatur. Nam hoc est valde periculosum, etiam quavis cautione aliunde adhibita; sæpe enim reipsa suffocantur, non obstante tali cautione, ut experientia constat: Ideoque hoc est semper illicitum, cum sic collocando se exponant periculo illos perimendi. Quare, can. *Consuluisti*, 2. qu. 5. Stephanus V. ait: *Monendi sunt & protestandi parentes, ne tam tenellos secum in uno lecto collocent, ne negligentia qualibet proveniente suffocentur, vel opprimantur, unde ipsi homicidii rei inveniantur.*

Resp. 4. Omittens aliquod, ad quod ex justitia obligatur, si ex ejus omissione periculosa sequatur mors alterius, quamvis præter ejus intentionem, peccat peccato homicidii, & tenetur ad restitutionem. Quia homicidium est ei voluntarium in causa, nempe in omissione diligentiæ debitæ ex justitia: ergo merito ei imputatur.

Hinc medicus reus est homicidii mortalis, & tenetur ad restitutionem, si æger moriatur propter ejus imperitiam vel negligentiam: quia scilicet non fecit id, quod periti & diligentes medici facere solent in simili casu. Nec excusatur ob ignorantiam; nam tenetur scire, vel se non immiscere aliis curandis cum eorum periculo, ex c. ult. *de injur.* Idem dic de advocato, ex cujus imperitia vel negligentia cliens innocens morte damnatur, & de principe non expellente, cum potest, latrones, qui occidunt, vel spoliant viatores &c.

Resp. 5. Omittens aliquid, ad quod ex caritate tantum obligatur, si alter ex tali omissione moriatur, peccat moraliter, & reus est mortis alterius; nam hæc est ei sufficienter voluntaria in causa, nempe in omissione, juxta illud: *Si non pavisti, occidisti.* Non tenetur tamen ad restitutionem, quia non peccavit contra justitiam commutativam, & fecit homicidium late, non stricte dictum, quatenus mors illa non sequitur ex omissione contra justitiam.

Nota. Quæ hic dicta sunt de homicidio, ea sunt applicanda mutilationi, & aliis peccatis ac damnis, quæ ex alterius actu sequuntur. Nam hæc imputantur, si sequantur ex actu periculoso illicito: vel etiam licito, sed non adhibita diligentia debita ad ea præcavenda. Vide dicta, q. 10. c. 3.

Quæst. XIII. *An duellum est aliquando licitum?*

Nota. Duellum proprie est duorum, vel paucorum certamen, in certo loco & tempore designato, cum vitæ vel mutilationis periculo, ex mutuo consensu initum auctoritate privata. Dico, *privata*; nam pugna paucorum, quæ auctoritate principis in bello justo cum hoste suscipitur ob bonum commune, non est stricte duellum, & juxta multos potest quandoque esse licita, ut 1. Si suscipiatur ad justum bellum conficiendum, quia paucorum pugna non est minus licita quam pugna generalis: imo potius est eligibilis, in quantum paucorum sanguine finitur bellum, vitanturque cædes, & damna majora; modo tamen per hoc non redigatur victoria ad statum magis dubium, quam per pugnam generalem: alioqui princeps peccaret contra justitiam in subditos, spem victoriæ fere certam commutando cum incerto eventu duelli. 2. Si tempore belli videtur necessaria ad debilitandos hostium animos, & suorum erigendos, & ad victoriam facilius consequendam &c. Nam sicut in bello justo ob bonum commune auctoritate Principis licita est pugna inter multos, ita & inter paucos. Sic David auctoritate Saulis pugnavit cum Goliath.

Illicita tamen esset pugna inter duos vel paucos milites, etsi cum consensu principum, ad delectationem quamdam, vel vanam ostentationem, aut privatam illorum vindictam. Quia principes non habent dominium vitæ suorum subditorum, sed solum convenientem usum ad bonum commune; unde non possunt eam exponere ob finem vanum, nec necessarium bono communi.

Resp. Duellum, quod fit auctoritate privata, semper est mortale & intrinsece malum, nec unquam licet illud offerre vel acceptare. *Ita omnes*. Quia 1. Deus solus habet dominium vitæ hominis; ergo non licet eam destruere, nec illius destruendæ periculo se exponere sine auctoritate Dei, qui hanc non dedit privatis, nisi ad necessariam vitæ propriæ defensionem: nam destructio rei propria auctoritate facta, actus est domini in illam. Præterea occidere alterum non est modus satisfaciendi, sed est mera vindicta; nam est ei nocere, absque eo quod nobis aliquid emolumenti eveniat. Ergo duellum omne graviter repugnat juri naturali divino. Quare Conc. Trid. sess. 25. cap. 19. ait: *Detestabilem duellorum usum fabricante diabolo introductum esse, ut cruenta corporum morte animarum etiam perniciem lucretur.* 2. Graviter etiam prohibetur jure, tum ecclesiastico, c. 1. *de Torneam.*, ex Conc. Later. & c. *de purgatione vulgari*, & a Concil. Trid. cap. citato, cum civili, nempe principum edictis. Quare duellum quodlibet etiam privatum repugnat omni juri, atque etiam specialiter caritati propriæ & proximi, cum duellantium vita & salus æterna morali periculo exponantur (1).

Adde quod si duellum fiat vel ad indagandam veritatem, aut ad justitiam ac innocentiam probandam, tunc crudelitati additur superstitio: nam hoc medium fallax est, & improportionatum, cum innocens possit perinde occidi ac reus. Vel ob inimicitias, & ad injuriam vindicandam; at vindicta nunquam licita est privata auctoritate, imo nec publica cum æquali periculo injuriam passi.

Dices. Duellum necessarium est ad vitandam ignominiam, seu ignaviæ notam, quæ contrahitur, si duellum non acceptetur, vel injuria accepta non vindicetur.

Resp. 2. Hæc est falsa ignominia. Nam apud Deum & homines vere sapientes ac probos, in quorum existimatione vera fama consistit, nullam incurrit ignominiam, sed magnam gloriam acquirit, qui ut divinis humanisque legibus duellum vetantibus pareat, duellum injuria affectus non offert, nec provocatus acceptat. Neque enim dedecus est, sed ingens

(1) *Vid. N. 17. 24. item Theses 5. a Bened. XIV. proscriptas, quas legere est in calce hujus Theologiæ.*

gent honor ac gloria, virtutem, & præsertim caritatem ac fortitudinem, seipsum ac iram vincendo, exercere, Christi mansuetudinem ac patientiam imitari, quippe *Gloria magna est sequi Dominum*, Eccli. 23. Nam Dei præceptum, & virtus est sola regula veri honoris. Nec vir sapiens falsis improborum hominum judiciis, sed recta ratione, & fide divina duci debet.

Præterea qualiscumque sit illa apprehensa ignominia, quæ ex solo perverso mundanorum hominum judicio sequitur, est prorsus contemnenda, ne amittatur gloria cælestis ac felicitas æterna, & contrahatur ignominia æterna ac summa infelicitas. Neque enim ad ignominiam, quæcumque illa sit, vitandam, licet vitam alterius ac propriam periculo committere, contra legem divinam vetantem vitæ propriæ, & alienæ destructionem, & proinde ejus periculum: nam solus Deus est dominus vitæ hominum, & vita est superioris ordinis quam honor & fama. Hinc Alex. VII. damnavit hanc propositionem. *Vir equestris ad duellum provocatus potest illud acceptare, ne timiditatis notam apud alios incurrat.*

Porro non licet provocato hora condicta ad locum certaminis se conferre, etsi non animo duellandi, sed se defendendi contra provocantem, si ab ipso oppugnetur. Quia in his circumstantiis esset directe se exponere periculo vitam alienam destruendi, vel propriam amittendi, & alteri occasionem proximam aggrediendi præbere. Imo moraliter ac in æstimatione prudenti, & æquivalenter esset duellum acceptare.

Nec dic acceptationem duelli esse defensionem. Nam defensio solum habet locum, dum ab actuali aggressore vis vi repellitur, cum debita moderatione. Præterea ipsa acceptatio est etiam aggressio, nam qui acceptat, vult aggredi adversarium, & ipsum invadit.

Quæst. XIV. *Quænam sunt pœnæ duelli?*

Resp. Conc. Trid. sess. 25. cap. 19. ipso facto excommunicat, 1. Principes ac dominos temporales, qui in suis terris locum aliquem ad ejusmodi pugnam concesserint. 2. Suasores & spectatores duelli. 3. Ipsos pugnantes, & qui eorum patrini vocantur, cum proscriptione bonorum, perpetua infamia, & pœnis homicidarum; & si in conflictu decesserint, privatione ecclesiasticæ sepulturæ. Greg. XIII. Const. 78. & Clemens VIII. Constit. *Illius vices*, pœnas illas extenderunt ad duella privata, seu non sollemnia, hoc est, in loco non tuto, nec publice commissa, & absque patrinis sociisve; imo ad provocantem & acceptantem, etiamsi pugnam ob aliquod impedimentum non commiserint, si ad locum accesserint pugnaturi, & per eos non steterit, quo minus pugnarent. Item Clemens VIII. hanc excommunicationem Papæ reservavit, & hanc cum aliis pœnis supradictis extendit etiam ad suadentes, vel provocantes, ad spectatores, ad scribentes, mittentes ac divulgantes chartulas provocatorias, eorumque fautores & complices, ad eos qui ad duellum arma, equos, commeatus, vel consilium & auxilium præbuerint, vel præberi curaverint quocumque modo, etiamsi pugna non fuerit secuta, atque etiam ad eos, qui paciscuntur de dirimendo certamine, cum primum alteruter vulneratus fuerit, seu sanguinem effuderit, aut certus ictuum numerus utrinque illatus fuerit.

Observa 1. Duvallius asserit, has Constitutiones, quamvis in Gallia promulgatæ non sint, tamen esse usu receptas, eo quod committentes duella particularia puniantur excommunicatione & privatione sepulturæ ecclesiasticæ. Alii dicunt Episcopos Galliæ specialiter excommunicationem sibi reservatam duello annexuisse. Certe cœtus multorum Archiepiscoporum & Episcoporum Parisiis, anno 1654. congregatorum, excommunicationem ipso facto tulit, & Episcopo reservavit contra duellum privatum ineuntes, contra provocantes, voces vel chartas provocatorias ferentes, & alios eas acceptantes, quamvis pugna non sit secuta; modo per eos non steterit, quominus pugnarent. Natalis Alexander, in sua Theologia dogmatica & morali, l. 1. sic ait: *Consuetudo in Gallia invaluit, ut duelli crimen & provocatio ipsa ad duellum, singulari certamine non secuto, sint casus solis Episcopis reservati.*

2. Nomine spectatorum juxta multos non intelliguntur casu, & obiter aspicientes duellum, qui illac fortuito transibant, sed qui illud spectant *ex composito*, ut fert Bulla Gregorii, & *de industria*, ut Clemens loquitur.

3. Licet quævis pugna cum vitæ periculo voluntarie suscepta privata auctoritate, sit jure naturali illicita, cum nusquam liceat privatim vitam hominis destruere, vel illius destruendæ periculo se exponere ad vindicandam quamlibet injuriam: tamen ad contrahendam excommunicationem illam, juxta multos requiritur pugna ex pacto invicem inito, uno scilicet indicente, & altero acceptante, cum designatione loci ac temporis. Quia Gregorius expresse dicit, *Ex condicto, statuto tempore, & in loco convento*: & Clemens, *Ex composito*, unde si duo subito in iram vel rixam versi gladios extrahant, & ibi pugnent, quamvis peccent mortaliter, tamen hanc excommunicationem non contrahunt, quia hæc pugna non est ex condicto, seu ex composito, sive pacto pugnandi, sed est ipsamet rixa.

4. Qui moritur in conflictu, privatur sepultura sacra. Si tamen duellum non fuerit notorium, Barbosa monet, tunc Parochum debere rem ad Ordinarium deferre: quia publicæ pœnæ solum publicis criminibus, & auctoritate publica sunt infligendæ.

5. Secundum multos, qui alterum in duello utique voluntario occidit, non tenetur ipsi nec ejus hæredibus ad restitutionem: quia, inquiunt, occisus in pugnam lethalem consentiendo, censetur sponte in mortem consentire, adeoque in damna mortem consequentia, & concedere alteri facultatem contra se agendi, quod potest. Item provocatus si provocantem occidat, nil tenetur restituere, quia provocans invitat alium ad sui occisionem, si forte superior sit, & sic implicite consentit in omnia damna inde secutura: scienti autem & sponte consentienti non fit injuria. Nihilominus videtur teneri restituere damna creditoribus inde obvenientia, & alere uxorem ac liberos occisi, si indigent, & occisus eos alebat ex suo quæstu: nam hic non potest valide condonare jus alienum. Constat autem provocantem teneri ad restitutionem, si provocatus occidatur, & involuntarie pugnarit, & solum ad vim repellendam; quia provocans est tunc aggressor injustus, nec aggressori injusto sponte condonatur restitutio. Porro provocatus, qui voluntarie & ex condicto descendit in pugnam, censetur, & est aggressor: nam nul-

lam

lam vim patitur, & revera provocantem etiam aggreditur, nec pure se defendit.

Quæst. XV. *Quid tenetur homicida, vel mutilator restituere?*

Resp. 1. Ex communi sententia, læsor tenetur solvere integras expensas factas in curationem læsi, & compensare omne lucrum cessans, & omnia damna realia ex homicidio, mutilatione, vel læsione secuta, l. ult. *de his qui effund.* Quia injusta sua actione fuit caussa efficax talium damnorum & cessationis lucri, sed qui est caussa damni per injuriam, tenetur ad restitutionem, cap. ult. *de injur.* Omnia autem damna realia, & lucrum cessans restitui debent hæredibus occisi, quia ex ejus morte hæc damna passi sunt. Quia hæredes hoc ipso quod sunt hæredes, succedunt in omnia jura realia defuncti; l. 37. §. *de acquir. vel amitt. hæred.*

Hinc si læsus quæstum ex officio, industria, labore, vel artificio aliquo faciebat, tenetur læsor restituere hæredibus, non quidem quantum læsus lucratus erat, (cum hoc sit incertum, & variis modis impediri possit) sed quantum judicio prudentum valet spes lucri, spectatis omnibus circumstantiis: æstimatio enim lucri cessantis facienda est inspectis hominis occisi vel læsi valetudine, robore, ætate, peritia, artificio, statu, modo vivendi & lucrandi, deductis quidem impensis, & iis quæ consumpsisset; nam quæ consumpturus erat, non possunt numerari in lucris ad hæredes pervenientibus. Occisor autem solum tenetur restituere valorem operarum & industriæ; quatenus ex illis obventurum erat hæredibus emolumentum.

Sed ex communi sententia deduci non debet æstimatio laboris. Tum quia labor fuit injuste impeditus: tum quia plerique libentius laborem impendunt ad lucrum, quam otiantur; & alioqui plerumque nihil restituendum esset, cum sæpe lucrum non superet æstimationem laboris.

Item occisor tenetur aliquid, arbitrio prudentum, restituere animæ occisi: si non constet decessisse in statu peccati, & præsumatur pro peccatis suis esse satisfacturus, si diutius vixisset. Nam ex hac parte damnum spirituale per injuriam illatum est, cum privando facultate præstandi has satisfactiones: quod proinde resarciri debet per eleemosynas, Missas, preces &c. juxta æstimationem verisimilitudinis satisfactionum, quas occisus per se vel per alios sibi comparasset, si non fuisset occisus. Ita *S. Anton. ex Scoto, Delugo, Navar. & alii.*

Nota. Si homicida vel alius damnificator moriatur, antequam restituerit, tenentur hæredes ex ejus bonis restituere, quantum ipse tenebatur. Quia hæredes succedunt in omnes obligationes reales defuncti, sicut in omnia ejus bona & jura, quamvis jus civile neget hæredibus occisi actionem de damno in foro externo in hæredes occisoris, nisi ante mortem ejus lis contestata fuerit; sed hoc non liberat eos in foro conscientiæ, nihil enim facit ad obligationem coram Deo, quod lis ante contestata, vel non contestata fuerit. Imo ex communi sententia ad restitutionem tenentur hæredes, etiamsi læsor, morte vel alia pœna mulctatus sit. Quia damna privati non resarciuntur per hanc publicam punitionem; quæ in vindictam publicam & terrorem aliorum irrogatur, & quæ est tantum compensatio injuriæ Reip. illatæ: lex autem divina naturalis obligat ad resarciendum omne damnum injuste illatum, & cum quis duobus diversis res debet, non satisfacit utrique debito, solvendo uni, & non solvendo alteri quod ei debet. Nisi tamen hæredes occisi contenti sint pœna talionis, ut plerumque solent, si sint nobiles ac divites: nam restitutionem remittere possunt.

Resp. 2. Ordinarie læsor qui tenetur restituere pro impensis funeris. Nam cum aliquando faciendæ fuerint, nil damni ex hac parte illatum est, nisi forte propter accelerationem; eo quod citius illæ impensæ fieri debuerint, ex quibus adhuc aliquid lucri fieri potuisset; vel nisi funus factum sit in alieno loco, ubi majores sumptus quam domi fieri debuerunt: nam omne lucrum cessans & damnum emergens compensari debet.

Quæst. XVI. *An occisor, vel mutilator tenetur restituere non solum uxori & liberis, sed etiam aliis, & creditoribus.*

Resp. 1. Si occisus vel mutilatus alebat uxorem & liberos, vel parentes ex quæstu quem faciebat, læsor tenetur eos alere. *Est communis sententia.* Quia tantumdem damni illis injuste intulit, per occisionem injustam impediendo, ne alerentur ab hoc homine determinate, nempe marito, patre, vel filio. Imo ad id tenetur, etiamsi læsus omnia, quantum potest, occisori remiserit, quia hæc obligatio oritur ex injuria talibus illata, quæ non potest valide cedere juri, quod habet uxor ut a marito, liberi ut a parentibus, parentes ut a filiis alantur, cum hoc jus fundetur in specialissima conjunctione, & speciali debito ad invicem. *Delugo, & alii.*

Dixi, *ex quæstu*. Nam si alebat ex bonis quæ extant, & sufficiunt ad eos alendos, occisor non tenetur eos alere, sed solum alia omnia compensare.

Resp. 2. Occisor tenetur alere eos, quos occisus determinate alebat ex liberalitate, si probabiliter imposterum aliturus erat, & quamdiu erat aliturus. Sive tenetur illis restituere secundum æstimationem spei, quam habebant de alimentis ex liberalitate occisi percipiendis. Ita *S. Bernard. Vasq. Turrian. Azor, dicens esse communem, & alii multi contra multos.* Quia ipsis fuit caussa injusta talis damni, & fecit injuriam: violando jus quod habebant, ne via injusta impedirentur ab alimentis accipiendis a tali homine. Quilibet enim jus rigorosum habet, ne per actionem injustam impediatur a beneficio alterius. Ergo sicut qui per vim in alium illatam eum ex quocumque motivo impedit, ne tibi donet aliquid, tenetur tibi restituere: ita &c. Et vero actio exterior, quæ est contra justitiam, si fiat ex odio, & animo nocendi, est etiam contra justitiam, si fiat ex alio motivo, cum sit per se injusta.

Resp. 3. Occisor tenetur restituere creditoribus occisi quantum occisus probabiliter judicio prudentum soluturus erat, si bona ejus extantia non sufficiant ad debita omnia solvenda. *Ita omnes.* Quia occisor per illam injustam occisionem caussa fuit, cur isti creditores damnum passi fuerint, & fecit eis injuriam violando jus quod habebant, ne adimeretur debitori facultas iis solvendi, & ne impedirentur sine justa caussa a receptione debitorum.

Id tamen quod creditoribus restituetur, detrahendum erit ex iis, quæ hæredibus sunt restituenda; cum tanto minus ex bonis occisi post mortem ejus naturalem accepissent. Quod si hæredibus omne lucrum cessans & damnum emergens restituerint, nihil debe-

cre-

creditoribus; quia hi debent petere solutionem ab hæredibus.

Item dic de mutilatione ob eamdem rationem.

Nota. Cum læsus antequam moreretur, dixit se remittere injuriam ac mortem occisori, id intelligi debet quoad odium ac rancorem, ut lege caritatis tenetur, vel etiam quoad actionem ad pœnam, non autem quoad restitutionem damnorum realium inde secutorum, nisi hoc clare exprimat. Nam remissio restitutionis non est necessario connexa cum depositione odii & remissione pœnæ, nec ad eam obligatur læsus. Imo etiamsi hæc damna expresse remittat, non videtur valida esse remissio respectu creditorum, & uxoris ac liberorum quoad alimenta, quæ tenebatur iis præbere nisi bona relicta ad eos alendos sufficiant; quia non potest cedere jus aliorum.

Quæst. XVII. *An debet aliquid restitui pro vita, membro, cicatrice hominis liberi?*

Resp. Certum est, 1. Cum per injustam occisionem vel mutilationem illata sit injuria non solum realis, sed etiam personalis, quæ est vera offensa ac contemptus personæ, teneri læsorem ad satisfactionem pro ea, per significationem doloris, petitionem veniæ, aliaque submissionis signa apta ad placandum læsum, si adhuc vivat: nam omnis injuria tolli ac resarciri debet ex justitia quantum potest. Quod si conditio lædentis hæc non patiatur, & læsus placari possit per satisfactionem pecuniariam, ad hanc tenetur lædens saltem: ut quoddam est submissionis ac doloris signum, & animi placandi medium. Quemadmodum si per pecuniam posset vitam vel membrum restituere, teneretur ex justitia eam in hunc finem suppeditare. 2. Lædentem teneri in conscientia solvere mulctam pecuniariam a judice impositam in pœnam: nam judex habet jus puniendi injurias, & sententia justa obligat.

Sed controversia est, an præcise pro vita, membro &c. pecunia sponte restitui debeat. Alii afferunt probabilius, quia omne damnum restitui debet eo modo, quo id fieri potest. Negant alii, eo quod nemo tenetur restituere damnum boni superioris ordinis per bona inferioris. Vide dicta p. 2. c. 6. q. 6.

Dixi, *hominis liberi*. Nam pro vita animalis, vel mancipii, solvi debet, quanti vendi poterant: pro mutilatione vero quanti minoris inde æstimantur, quia vita (*) servi & animalis pretio æstimatur, & sic ad æqualitatem compensari potest.

Quæst. XVIII. *An tenetur ad restitutionem, qui putans occidere Petrum, occidit Paulum, quem invincibiliter putabat esse Petrum?*

Resp. (Vid. N. 93. 94.) Affirm. ex l. 18. §. *de injur*. Quis revera voluit injuste occidere hunc hominem individuum, qui est reipsa Petrus, quamvis putarit esse Paulum. Sive quis voluit injuste occidere hominem, & reipsa injuste occidit hunc qui est Paulus. *Ita Rebellus, & alii*. Unde non minus tenetur ad restitutionem quam teneretur, si incendisset domum Titii, putans eam esse Caii.

CAPUT III.

De injuriis in corpus proximi per stuprum & adulterium, & de necessaria restitutione.

Quæst. I. **A** *D quid tenetur corruptor virginis?* Ex communi sententia, qui virginem sponte consentientem, & absque ulla vi, fraude, dolo, importunitate precum, & promissione matrimonii vitiavit, ad nihil ei tenetur: quia scienti & sponte consentienti non fit injuria, ex reg. jur. 27. in 6.

Sed tenetur ad aliquam satisfactionem honorariam erga parentes puellæ adhuc sub patris potestate existentis, per signa doloris, submissionis, petitionem veniæ &c. si crimen resciant. *Ita Cajet. Navar. Valentia, Reboll. & alii*, cum S. Antonin. 2. part. tit. 5. c. 6. ubi ait: *In foro conscientiæ, si defloerat eam voluntariam, non tenetur ei. Patri autem tenetur, quia injuriatus est. Unde ei in aliquo satisfaciat, vel saltem eum placet*. Nam violavit jus custodiæ, quod habet circa illam pater: pater enim habet jus custodiendi & tuendi integritatem corporis suæ virginis. Item talis familiam dedecoravit. Quod si ideo parentes majorem postea dotem debeant conferre filiæ ut nubat juxta suam conditionem, tenetur corruptor, hoc damnum resarcire, cum sequatur ex injuria a se parentibus illata, sicque ipse sit causa illius injusta. *Ita Azor, Navar. Valent. & alii multi*.

Porro tenetur mulier alere prolem a partu usque ad tertium annum. Ab anno tertio & deinceps ipse corruptor, donec proles possit sibi providere: imo ab ipso partu, si mater non possit, vel ipse ad id se obligarit. Si vero duo eamdem feminam cognoverint, & dubitetur, uter sit pater, uterque tenetur æqualiter hoc onus sustinere; cum æquale sit de utroque dubium, & uterque certo posuerit actionem per se generativam. *Ita communiter*. Quod si hospitali exposita fuit proles, debent parentes ei restituere impensas: nam hospitale solum fundatum est pro pauperibus gratis alendis, non pro aliis, nisi sumptu suo. *Est communis sententia*.

Resp. 2. Qui vi, minis, aut fraude, vel falsis persuasionibus vitiavit virginem absque promissione matrimonii, tenetur compensare omnia damna virgini, & ejus parentibus inde obvenientia. Quia est illorum causa per injuriam; ergo tenetur eam resarcire pecunia, vel eam ducere, si aliter resarcire nequeat. *Invitam & seductam si constupravit, injungendum est sibi, quod satisfaciat ad arbitrium boni viri, vel eum ea componat. Et si promisisset eam ducere in uxorem, ut copulam ab ea extorqueret, servet promissum; & hoc, nisi nimis distans esset eorum conditio, puta mulier plebeja, vir nobilis & potens*, ait S. Antonin. loc. cit. In foro autem externo in pœnam obligabitur ad eam dotandam aut ducendam, quamvis nuptias non promiserit, ex c. 1. *de adulter*.

Quod si puellæ ejusque parentibus nulla obvenerint damna, quia res mansit occulta, & ipsa æque commodis potita est nuptiis, stuprator juxta multos non

(*) Servi *ex jure Civili, & Gentium*.

non tenetur, nisi ad satisfactionem honorariam, puta petitionem veniæ &c. Quia nihil debetur pro ipsa defloratione pudicitiæ, cum sit irreparabilis, & pretio non æstimabilis, neque pro alio damno inde secuto, cum nullum reipsa secutum sit.

Non pauci tamen probabilius docent, pro solo damno virginitatis injuste violatæ fieri debere compensationem pecuniariam, vel aliam arbitrio boni viri. Quia nempe damnum irreparabile in bono superioris ordinis compensandum est per bona inferioris ordinis. Vide dicta p. 2. hujus tract. c. 6. q. 6. Quod si jam nupta damnum aliquod patiatur, quia res v. gr. innotuit marito &c. certum est stupratorem teneri hæc damna resarcire, cum ex ejus injuria sequantur.

Nota. Metus reverentialis conjunctus cum metu mali injuste inferendi, sufficit, ut stuprator teneatur ad restitutionem, si nempe puella, vel alia mulier; ob auctoritatem sollicitantis, & ex reverentia erga eum, & metu patiendi aliquod malum injustum, non audeat resistere. Nam quamvis talis metus non excuset a culpa, facit tamen, ut consensus non sit omnino voluntarius, seu ut sit mixtus involuntario, nec sufficit ad valorem donationis simili metu extortæ; ergo retinet rationem injuriæ, ac proinde damnum sequens est injustum, & parit obligationem restituendi. Secus de muneribus, & blanditiis, quæ non minuunt, sed potius augent voluntarium, item de precibus quæ non injiciunt metum mali injuste postea inferendi, nec continent vexationem injustam. *Delugo*.

Resp. 3. Qui promissione matrimonii mulierem corrupit, is tenetur eam ducere, sive vere, sive ficte promiserit. *Est communis sententia*. Nam si vere ex animo promisit, tenetur eam ducere; quia hæc promissio fuit vera contractus onerosus sub conditione, quæ fuit impleta ab una parte: ergo altera tenetur illum ex parte sua complere, cum id licite præstare possit.

Quod si matrimonium ficte promiserit, ex communi sententia tenetur adhuc illud inire. Quia qui exigit aliquid ab alio per fictam promissionem, injuste decipit, & facit injuriam, violando jus, quod quisque habet, ne per deceptionem aliquid ab eo exigatur, ac proinde deceptor tenetur deceptionem injustam ac injuriam tollere, eliciendo verum consensum, atque illo mediante veram promissionem latere, & factam præstare. Et alioqui infinitis fraudibus commercia humana paterent, & in illis esset inæqualitas. Præterea nemini sua fraus patrocinari debet, ut monent jura. Igitur non sufficit, mulierem sic corruptam dotare, vel pecunia damnum resarcire, si ipsa non consentiat; nam ipsa non consensit in copulam, nisi ut seductori nuberet. Nec huic licet religionem ingredi; quia non potest nisi matrimonio injuriam resarcire, ad quod ex justitia tenetur. Idem dic, si animo ficto cum ea per verba de præsenti contraxit, eo tantum fine, ut ea potiretur, ut docet S. Tho. in 4. dist. 28. art. 1. ad 4. Quamvis enim matrimonium tunc sit nullum, tamen manet obligatio eam ducendi, si ipsa velit, ratione scilicet injuriæ resarciendæ: nec satis est pecuniam dare, cum in propria specie satisfieri possit; nam non potest creditori invito unum solvi pro alio quod debetur, l. 2. *de rebus credit.* quia habet jus ad id quod sibi debetur.

Excipiuntur aliqui casus, in quibus stuprator non tenetur corruptam ducere, etiamsi id vere promiserit, sed tunc tenetur solum aliter, v. gr. pecunia, damnum inde secutum compensare. 1. Si illa finxit se virginem nobilem, divitem, cum non esset; quia injuste decepit, & in injurias datur compensatio: imo idem docent multi, si ipse non ab ipsa deceptus falso putavit esse virginem: quia hæc est sufficiens caussa dissolvendi sponsalia; ideoque recedendi a promissione, modo damnum aliter resarciatur. 2. Si puella nolit ei nubere, vel parentes nolint eam tradere. 3. Si inde prudenter timerentur gravia mala, ut infelices exitus, graves discordiæ inter familias, grave scandalum &c. Nam tunc mulier non est rationabiliter invita, modo damnum aliunde resarciatur. 4. Si aliquod impedimentum legitimum intervenerit, ut si sacros ordines suscepisset, quamvis illicite. 5. Si femina deflorata postea cum alio fornicetur: quia promittenti fecit injuriam, & justam dedit caussam recedendi a promissione. Idem censet Sanchez, quoties supervenit mutatio, seu caussa gravis, sufficiens ad sponsalia dissolvenda. 6. Si facta fuerit promissio, & hanc fictionem femina potuerit deprehendere ex verborum ambiguitate, aut aliis conjecturis claris, vel ex magna disparitate conditionis sibi nota, ut si seductor sit nobilis, vel opulentus, & ipsa plebeja, & pauper. Ita S. Th. in 4. dist. 28. art. 2. ad 3. ubi ait, *non teneris ducere, si sis multo melioris conditionis, aut aliquod signum evidens fraudis fuerit*; tunc enim puella seipsam stulte decepit, & sibi deceptionem imputare debet. Damnum tamen inde secutum resarciri debet, ut ipsa alteri æquali nubat, vel si nubere nolit, reponatur in statu honesto, ubi decenter vivere possit: quia promissio illa involuntarium aliquod effecit; nam puella si certo fraudem novisset, non consensisset, & sic injuriam aliquam passa est.

Quod si mulier disparitatem illam in nobilitate, divitiis &c. ignoravit, & alter nuptias ficte promiserit, juxta multos non tenetur etiam eam ducere, sed solum pecunia satisfacere arbitrio prudentum, ut possit, æque honeste ac commode alteri nubere, ac si corrupta non fuisset, ut indicat S. Thom. loc. cit. Quia seductor ratione injustæ deceptionis solum tenetur ad restituendum, quantum feminæ intererat poni consensum illum, quem apprehendebat, & quem volebat pro sui corporis pretio: nam per hoc tollitur deceptio injusta mulieris, & reponitur æqualitas. Ipsa autem non apprehendebat nec petebat consensum tanti valoris, sed minoris: quia non cognoscebat conditionem ac dignitatem promittentis. Quem proinde consensum non potest deceptor reddere, nisi reddat simul multo plus quam femina petiit, & quam ipse debebat. Quare deceptor tunc solum tenetur reddere in æquivalenti, tantum pecuniæ dando, quantum sufficit, ut nubat viro æqualis conditionis, nisi tamen jurasset eam ducturum, nec dispensationem obtinuisset: nam ducere tenetur non vi promissionis fictæ, sed vi juramenti, & reverentiæ Deo debitæ.

Porro vir superioris conditionis, qui vere nuptias promisit, ad eas tenetur, nisi grave scandalum inde merito timeretur. *Sanchez, Azor, Delugo, Lessius, & alii*. Quia tunc juri suo cessit, & ratione promissionis veræ, & acceptatæ debitus est excessus, ad quem reddendum voluit se obligare. Et vero sponsalia

asta inter æquales valent, & obligant: ergo multo magis erunt valida, quando in compensationem femina sui corporis usuram concessit. Quare si aliam ducit, tenetur compensare, quantum feminæ interest, habere ipsum in vicum, cum tantumdem damni ei injuste intulerit: mulier enim per promissionem sibi factam sub onere a se impleto, acquisivit jus ad rem promissam, tamquam ad aliquid sibi debitum ex justitia.

Quod si mulier corrupta nolit nubere seductori volenti promissum complere, is juxta multos non tenetur eam dotare, si sit æqualis conditionis, ex reg. jur. 41. in 6. *Imputari non debet ei, per quem non stat, si non faciat quod per eum fuerat faciendum:* & ex hac 66. ib. *Cum non stat per eum ad quem pertinet, quominus conditio impleatur, haberi debet perinde ac si impleta fuisset.*

Enim vero nuptias solum promisit, & mulier non habet justam caussam aliud exigendi loco illarum. Sed juxta Panormit. tenetur eam dotare, si femina sit longe melioris conditionis, nec velit ei nubere: quia damnum & dedecus illatum non resarciretur talibus nuptiis, sed novum inferretur. Quod verum est, si damnum & dedecus familiæ inde sequeretur: nam mulieri non fuit injuste illatum, si (ut suppono) sine vi & fraude, sed sola promissione matrimonii adducta consensit in copulam, sciens inæqualitatem conditionis.

Sed quid si is, qui vera vel ficta promissione matrimonii seduxit aut stupravit, nec potest satisfacere nisi nubendo, habeat votum castitatis, aut religionis?

Resp. Si votum secutum sit deflorationem, ex communi sententia tenetur ducere: quia jam ante erat jus strictum feminæ acquisitum, & obligatio eam ducendi. Quare votum non potuit esse de non contrahendo hoc matrimonio, alioqui nullum esset, cum sit de re illicita: sicut invalidum est votum dandi pauperibus id quod jam alteri debitum est ex justitia.

Si autem votum præcesserit copulam, adhuc secundum communem, aut saltem communiorem sententiam, tenetur eam ducere, saltem post obtentam dispensationem voti, quam tenetur petere, si hæc votum ignoravit. Quia 1. executio voti non ineundi matrimonium, jam facta est ei illicita respectu talis mulieris, cum fieri nequeat sine gravi ejus injuria. 2. Quia, inquit Delugo, obligatio voti provenit solum ex libera voluntate gratuita voventis, qui sibi imponit talem obligationem. Non potest autem aliquis velle se obligari tali genere obligationis in præjudicium juris alieni, quia non potest ipse propria auctoritate alieno juri derogare. Unde votum involvit hanc conditionem tacitam: Si potero implere sine præjudicio juris alterius. 3. Si quis vovisset dare omnia bona sua pauperibus, si postea gravem injuriam in bonis alteri inferret, teneretur restituere per bona voto promissa pauperibus. 4. Tunc potest & debet petere dispensationem voti, seu dilationem executionis ejus: quivis enim tenetur adhibere media licita necessaria ad actum justitiæ exercendum. Si tamen femina scivisset votum, tunc corruptor non tenetur eam ducere, quia illa non bona fide contraxit, cum videret eum non posse licite nuptias promittere, nisi forte ipse ei persuaserit se facile obtenturum dispensationem; quo casu tenetur eam sibi comparare.

Quid dicendum de seductore mulieris non virginis?

Resp. Patet ex dictis. Itaque qui viduam honestam, vel mulierem ab alio corruptam, sed quæ passim virgo habebatur, promissione matrimonii etiam simulata seduxit, tenetur eam ducere, si ipsa velit. Nam hæc promissio facta est in modum contractus, *Do, ut facias:* cum mulier det sui corporis usum, ut ille promissa perficiat. Quod si ficte promisit, adhuc tenetur: quia tenetur tollere deceptionem & injuriam illatam. Si autem vi aut fraude sine tali promissione seduxit, tenetur ante sententiam judicis damna inde secuta compensare, cum sit injusta illorum caussa.

Quæst. II. *Ad quid tenetur, qui sub promissione matrimonii consanguineam violavit.*

Sic respondet Delugo: Si impedimentum sit tale, in quo Papa nunquam soleat dispensare, ut inter consanguineos in primo gradu transverso, vel certe in quo non soleat dispensare, nisi ex gravissima caussa, qualis tunc non datur: tunc promissio est invalida propter impossibilitatem rei promissæ, ac proinde solum erit obligatio satisfaciendi & resarciendi damnum alio modo, si quod injuste illatum est; quod non contingit quando femina non fuit decepta, non vi aut metu coacta. Si vero impedimentum est tale, in quo dispensari soleat ex caussa, qualis tunc intervenit, & matrimonium promissum fuit sub conditione dispensationis; tunc promissio illa obligat ad procurandam dispensationem: quia totum id quod promittitur, licitum est & possibile, nempe procurare dispensationem, & ea obtenta matrimonium contrahere. Imo idem censet, etiamsi promissio matrimonii facta fuerit sine illa conditione; modo uterque impedimentum noverit. Quia conditio dispensationis utpote necessariæ subintelligebatur: nam conditio, quæ de jure necessaria est ad valorem actus promissi, semper subintelligitur in ipsa promissione: taciti autem & expressi eadem est vis. Porro si quis consanguineam per vim, metum aut fraudem absque promissione matrimonii corrupit, tenetur resarcire damna illata, & secuta; quia fuit injusta caussa illorum, copulam obtinendo per injuriam. Quod si aliter damnum resarcire non potest, nisi eam ducendo, tenetur sibi dispensationem procurare, ut eam ducat; nam qui tenetur ad damnum illatum resarciendum, tenetur adhibere media ad hoc necessaria. *Ita Delugo.*

Quæst. III. *Ad quid tenentur adulteri?*

Resp. 1. Si partus non sit secutus, adulter secundum multos tenetur solum ad satisfactionem honorariam marito præstandam pro injuria ei illata: quia pro injuria ab omni damno reparata non debetur ex justitia nisi satisfactio per signa doloris & submissionis, ut petitionem veniæ &c. Quæ tamen locum non habet, cum injuria ignoratur, nam satisfactio honoraria non fit nisi scienti se injuria affectum, cum consistat in placatione animi juste offensi. Unde non est exhibenda marito, nisi injuriam norit, & eam cupere putetur.

Resp. 3. Si proles ex adulterio nata sit, tenetur adulter prolem alere ab anno tertio & deinceps, donec sibi de alimentis providere possit: a partu ad tertium annum inclusive ipsa mater, ex c. 2. *de convers. infid.* in defectu matris tenetur pater, & vicissim.

Resp. 3. Adulter & adultera tenentur æque primo & ex æquo compensare damna, quæ obveniunt marito & legitimis hæredibus; & sustentatione, hæreditatis partitione, & legatis, donationibus proli spuriæ factis a consanguineis patris putativi, vel matris in damnum legitimarum prolium, quibus alioqui cederent. *Est communis sententia*. Quia uterque est æque principalis caussa injusta horum omnium damnorum: nam uterque posuit actionem injustam, ex qua sequitur generatio prolis, ac deinde omne tale damnum. Et ad id tenentur singuli in solidum ex alterius defectu, ex cap. ult. de injur. *Si culpa tua datum est damnum, vel injuria irrogata, jure semper his satisfacere te oportet*. Idque ex communi sententia, etiamsi adulter suppositionem non suaserit. Quia nihilominus est æque prima caussa horum damnorum ac adultera: nam cum generatio prolis in muliere conjugata sit vera caussa deceptionis ac suppositionis, & ad actionem generativam injuste uterque æque primo concurrerit, uterque est æque prima caussa damnorum inde evenientium.

Neque refert, si alteruter alterum ad adulterium induxit sine vi & dolo: nam consulens ut consulens non est damni caussa principalis respectu exequentis. Uterque autem executioni mandavit caussam damnorum, nempe adulterium. Si tamen alteruter vim aut metum gravem etiam reverentialem incussisset, hic teneretur de omni damno: nam esset solus caussa principalis adulterii, & consequenter damnorum ex eo secutorum. Alter vero teneretur solum in ejus defectum, cum sit caussa minus principalis, utpote minus voluntaria, nec posuerit caussam damni, nisi per injuriam, priore sibi illatam compulsus.

Resp. 4. Si probabilius sit prolem ab adultero esse genitam, tenentur adulter & adultera compensare omnia damna; nam tunc possunt prudenter negare esse suam, ideoque se obligari ad compensationem damnorum, & utrumque prudenter judicare possunt.

Sed quid, si dubium sit, utrum ab ipso adultero, an a marito proles sit genita?

Resp. Tunc tenentur adulter & adultera restituere marito vel ejus hæredibus, pro ratione majoris vel minoris dubii, judicio prudentum. *Ita Molin. Rebel. Laym. & alii*. 1. Quia uterque est caussa injusta periculi pretio æstimabilis, quod subit maritus prolem alienam tamquam propriam alendi. 2. Iniquum est, ut in dubio damni totum illius periculum subeat innocens, & caussa talis periculi, quæ posuit actionem de se damnificativam, sit omnino libera.

Obj. 1. In dubio nemo spoliandus est re sua, & melior est conditio possidentis.

Resp. Hoc axioma æque, immo magis favet marito quam adulteris. Nam ille est in possessione suorum bonorum, quibus in dubio non debet spoliari, & insuper ei certo facta est injuria de se damni illativa. Spoliaretur autem in dubio, si deberet bona sua impendere ad alendam prolem dubiam: nam quamdiu dubium est, an proles sit ab ipso, an ab adultero genita, dubium quoque est an ipse, an adulter teneatur illam alere, neque enim tenetur maritus alere nisi suam prolem.

Obj. 2. Proles in dubio an sit legitima, debet præsumi legitima, nam ratione matrimonii est in possessione suæ legitimitatis, qua non debet privari ratione dubii.

Resp. Proles debet quidem tunc in foro externo præsumi legitima, & habet etiam in foro interno jus dividendi hæreditatem cum legitimis. Sed quia in hoc dubio manet marito periculum certum damni subeundi, in quod adulteri eum injuste conjecerunt, hi tenentur hanc injuriam pretio æstimabilem resarcire. Et præsumptio illa est solum in gratiam prolis innocentis.

Quæst. IV. *Quomodo tenetur adultera damna compensare.*

Resp. 1. Adultera tenetur, quantum fieri potest circa famæ jacturam & vitæ periculum, procurare, ne quid damni maritus & legitimi hæredes ratione prolis spuriæ patiantur. *Est communis sententia*. Quia si omnibus modis, quibus potest, non caveret damnum marito & hæredibus, iis inferret injuriam, cum posuerit actionem injustam damni illativam. Hinc si habet bona propria, tenetur ex illis damna compensare. Si non habeat, tenetur rem familiarem diligentius administrare, de cultu corporis sui, & sumptibus solitis propriis detrahere quantum potest, spectata conditione status, valetudine &c. Item relinquere in morte solis legitimis tantum ex bonis, de quibus libere disponere potest, & secundum multos religiosum statum spurio suadere, si ad eum idoneus videatur.

Resp. 2. Si hisce modis plene potest damnum compensare, non tenetur revelare crimen suum: nam tunc nullum damnum inde sequitur legitimis hæredibus. Si vero non potest, nec judicat prudenter illud impeditum iri, si detegat crimen suum, tunc nec tenetur aperire, quia imprudenter & frustra aperiret. Imo etiamsi judicaret posse averti damna hæredibus per illam revelationem, non tenetur crimen suum occultum revelare cum periculo mortis, vel gravis scandali, discordiarum, perpetui odii mariti, infamiæ totius familiæ, vel propriæ, saltem publicæ, si non sit suspecta, vel alterius mali gravioris, quam sit damnum hæredum. *Est communis sententia*. Prob. 1. ex c. 9. *de pœnit.* ubi Innocentius III. consultus de quadam muliere, quæ partum sibi supposuerat, ne bona mariti ad alios devolverentur, esset ne absolvenda, cum crimen suo marito timeret detegere, respondet Pontifex: *Sicut mulieri quæ ignorante marito de adulterio prolem suscepit, quamvis id viro suo timeat confiteri, non est pœnitentia deneganda: ita nec illi debet pœnitentia denegari ... sed competens satisfactio per discretum Sacerdotem ei debet injungi*. Ergo non tenetur cum tali metu crimen detegere: si enim teneretur & nollet, non esset capax absolutionis. 2. Quia tunc maritus & hæredes non sunt rationabiliter inviti: & tunc restitutio censetur moraliter impossibilis.

Si tamen mulier sciret, spurium esse valde bonum ac prudentem, & sibi fidem habiturum, & hæreditatem cessurum, nec crimen ejus revelaturum, quod vix & rarissime præsumendum est) teneretur ei detegere. Quia infamia nocentes apud unum aut alterum postponenda est gravissimo innocentium damno, cujus est caussa injusta: ut patet ex eo, quod juxta communem sententiam liceat grave peccatum alterius occultum aperire tertio, ad avertendum grave damnum ei ab illo altero impendens.

In praxi tamen ordinarie non est obliganda adultera ad crimen suum aperiendum, sive marito, &

gravia mala inde obventura, quæ ordinarie imminent; sive spurio, quia hæc revelatio est ordinarie inutilis ad avertendum damnum: nam filius, juxta communem sententiam, non tenetur credere matri juranti eum esse spurium, nisi id probet certis argumentis, ut si tempore conceptionis, & ante & post ostendat maritum absentem fuisse &c. Nam qui nascitur in conjugio legitimo, censetur esse legitimus, nisi contrarium ostendatur.

Nota. Quæ dixi de adultera & filio spurio, dicenda sunt de filio supposito, quem mulier supposuit ac finxit esse suum, ne hæreditas ad alios transeat: nam injuria his facta est, quæ eodem modo tolli, vel resarciri debet.

CAPUT V.

De injuriis contra famam & honorem per judicium temerarium, detractionem, calumniam, & contumeliam, & de necessaria restitutione. De susurratione dictum est tract. de peccatis cap. 7. art. 6.

Quæst. I. QUale peccatum est judicium temerarium, item suspicio ac dubitatio temeraria?

Nota. Dubitatio est suspensio intellectus inter assensum & dissensum. Suspicio est inclinatio, seu cogitatio mentis ad assentiendum uni parti, sic tamen ut nondum absolute ei assentiatur. Judicium est assensus mentis, qui si fit cum formidine oppositi, dicitur opinio: si sine tali formidine, vocatur judicium firmum. Hi actus sunt temerarii, quando sine sufficientibus indiciis, seu rationibus concipiuntur: nam si ex sufficientibus motivis, non sunt temerarii, ut si judices Petrum esse injustum, quia usuras exigit. Caritas tamen postulat, ut dum opus externum excusare non potes, excuses intentionem vel indeliberationem, si possis, aut totum Deo discutiendum relinquas. Porro majora indicia requiruntur ad prudens judicium, quam ad suspicionem, vel dubitationem, cum plus sit judicare, quam suspicari, vel dubitare.

Nota 2. Levia sunt indicia, quæ considerata facti & personæ qualitate, aliisque circumstantiis, ut loci, temporis &c. non sufficiunt ad movendum virum prudentem & bonum ad sic dubitandum, suspicandum, vel judicandum de proximo. Gravia autem sunt, quæ omnibus illis consideratis movere possunt probum & prudentem ad dubitandum, vel male opinandum, seu judicandum de proximo: cum enim hæc materia sit moralis, non potest alio modo definiri, quodnam sit leve, quodnam grave judicium seu argumentum, quam ex prudentia, & boni viri judicio, ait Sylvius, tom. 3.

Resp. 1. Temerarium de re gravi proximum infamante judicium etiam opinativum, quod cum plena advertentia concipitur, est mortale contra justitiam. *Ita omnes de judicio firmo, & communis est sententia inter recentiores, teste Delugo, de judicio etiam opinativo ac formidoloso*. Prob. 1. Ex Matth. 7. *Nolite judicare, ut non judicemini. In quo enim judicio judicaveritis, judicabimini, & in qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis*. Et ex Luc. 6. *Nolite judicare, & non judicabimini. Nolite condemnare, & non condemnabimini*. Et Jac. 4. *Qui judicat fratrem suum, detrahit legi, & judicat legem*. Ubi generatim & indistincte prohibetur graviter omne judicium temerarium, & proinde non solum firmum, sed etiam opinativum. 2. Quia per illud fit gravis injuria proximo. Nam graviter violatur jus quod habet, ne sine sufficienti caussa judicetur malus aut vilis, & perdat bonam æstimationem apud alium; hocque homines molestissime ferre solent. Quare est obligatio illud judicium statim deponendi, ut tollatur injuria. 3. *Ex hoc ipso quod aliquis malam opinionem habet de alio sine caussa sufficienti, indebite contemnit ipsum, & ideo injuriatur ei*, ait S. Th. 2. 2. qu. 60. art. 3. ad 2. *Itaque nolite ante tempus judicare, quoadusque veniat Dominus, qui & illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium*; 1. ad Cor. 4.

Dixi 1. *Temerarium*. *Nam judicium de personis, licet quandoque sit falsum, non tamen semper est peccatum, nisi quando est omnino temerarium*, ait S. Thom. quodlib. 12. art. 34. Proximus enim non habet jus, ut æstimetur probus ab eo, cui crimen ejus sufficienter cognitum est.

Dixi 2. *Cum plena advertentia*: nam potest esse veniale non solum ob levitatem materiæ & temeritatis, sed etiam ob defectum plenæ advertentiæ. Imo nullum est, si sit ex sola intellectus promptitudine absque ullo deliberato voluntatis consensu conceptum. Sed ubi primum advertis te sic male judicare, peccas perseverando in eo judicio, utpote mortali, posita plena advertentia cum gravitate materiæ.

Porro ad temeritatem mortalem non requiritur advertentia actualis ad insufficientiam indiciorum seu motivorum, si mala præoccupatio, voluntaria passio, invidia vel odium sit caussa præcipitationis judicii & defectus advertentiæ actualis: nam tunc temeritas illa est sufficienter voluntaria in caussa, nempe in mala affectione; & inadvertentia insufficientiæ indiciorum est vincibilis ac culpabilis.

Resp. 2. Suspicio & dubitatio voluntariæ graviter temerariæ in re valde gravi, & cum advertentia plena, sunt peccata mortalia, saltem si ex pravo affectu & malevolentia nascantur. *Ita Delugo, Lessius, & alii multi*. Quia 1. ad Tim. 6. Inter gravia peccata numerantur *suspiciones malæ*. Et ex 1. ad Cor. 13. *Caritas non cogitat malum*. Quem locum sic explicat S. Chrysostom. homil. 33. *Non modo nihil male comparat contra illum qui diligitur; sed ne suspicatur quidem*. 2. Ex S. Aug. epist. 137. *Ne malevolo animo de servis Dei falsa suspicando pereatis, illud Apostolicum recordamini: Nolite ante tempus judicare*. 3. Tunc fit gravis injuria proximo: nam quisque habet jus, ne quisquam de ipso sine sufficienti caussa male opinetur, suspicetur, & de sua probitate dubitet, illudque jus graviter violatur in re valde gravi. Et nullus est prudens, qui non putet gravem sibi injuriam fieri, indeque gravem molestiam sentiat; nec eum, qui ita de se suspicaretur, haberet in numero suorum amicorum. In dubitatione illa continetur judicium: nam, qui sic cum plena deliberatione dubitat, non solum suspendit assensum, sed etiam judicat ambiguam esse probitatem proximi, nec eum posse prudenter judicari probum.

Quare cum S. August. tract. 90. in Joan. ait su-

ſpiciones temerarias ad tentationem humanam pertinere, ſine qua duci non poteſt iſta vita; & S. Th. q. 60. art. 3. dicit dubitationem temerariam eſſe venialem: intelligi debent de repentinis nondum ſatis deliberatis, vel leviter temerariis, & ex humano errore, non ex malevolentia conceptis. Et ideo multi docent, peccare ſolum venialiter eum, qui de gravi malo proximi ſuſpicatur, vel dubitat ex ſolo errore intellectus, quo apprehendit indicia, ob quæ ſuſpicatur, tamquam ſufficientia ad ſuſpicandum, paratus ſuſpicionem deponere, ubi melius adverterit: tum quia temeritas illa non eſt omnino voluntaria, cum non ex malitia, ſed ex ſolo humano errore & fragilitate ſuſpicetur: tum quia indicia propter quæ ſuſpicatur, non carent omni veriſimilitudine ad ſuſpicandum: quando enim ſuſpicio non eſt ex malevolentia, ſed ex ſolo humano errore, indicia non carent omni probabilitate.

Obj. 1. Quando timorati, præſertim ſcrupuloſi, inquit Sylvius, ejuſmodi ſiniſtas cogitationes de proximis patiuntur, & dubitant, an lethaliter peccaverint, interrogandi ſunt, an ſi tunc advertiſſent illud eſſe judicium temerarium & peccatum, deliberate voluiſſent conſentire? Si enim negative reſpondeant, cenſendi ſunt non peccaſſe mortaliter, quia vel nullus adfuit voluntarius conſenſus, vel non fuit plene deliberatus. Quare regula etiam locum habet in timoratis, qui vel contra fidem, vel contra caſtitatem tentationes & varias cogitationes patiuntur, quibus nullo modo conſentire vellent; ſi eas plene adverterent.

Obj. 2. Materia, quæ in detractione ad mortale ſufficit, hic quoque ſufficit. Hinc materia gravis cenſetur non ſolum peccatum mortale, ſed etiam habitus peccati venialis, ſpectatis ſtatu, fama, & qualitate perſonæ, vel defectus inculpabilis, ſed infamans, ſeu unde quis notabiliter vileſcit in animo judicantis, vel in contemptum adducitur, ut eſſe fatuum, ſpurium &c. Ergo mortaliter peccas, ſi temere judices, vel ſuſpiceris Religioſum habere conſuetudinem mentiendi, eſſe vanum, regulas ſuas negligere, orationi non vacare &c. aliquem eſſe ſpurium, & officio ac honore indignum &c.

Obj. 3. Quamvis certum ſit, opus ab aliquo factum, eſſe mortale ex genere ſuo, non ideo tamen potes judicare proximum certo peccaſſe mortaliter. Quia poteſt excuſari coram Deo ob imperfectam deliberationem, vel conſiderationem aut ignorantiam invincibilem. Item incertis rumoribus de proximi crimine, vel malo infamante, fides nulla adhibenda eſt: nam rumores incerti non poſſunt fundare judicium prudens. Denique ſemper extra neceſſitatem animus a dubitatione, ſuſpicione, & judicio de peccatis alienis cohibendus eſt, ut vitetur periculum temere judicandi, vel ſuſpicandi cum injuria proximi. *Etiamſi perperam actum quidem deprehendas, nec ſic judices proximum: magis autem excuſa intentionem, ſi opus non potes, puta ignorantiam, puta ſubreptionem*, ait Sanct. Bernard. ſerm. 40. in Cantic.

Sed hic quæri poteſt, utrum dubia ſunt in meliorem partem interpretanda?

Reſp. 1. Dubia de perſonis ad bonam, vel malam æſtimationem pertinentia ſunt in meliorem partem interpretanda. *Eſt communis ſententia*. Prob. 1. Ex S. Auguſt. lib. 2. de ſermone Domini in monte cap. 18. *Nolite judicare, ut non judicemini &c. Hoc loco nihil aliud nobis præcipi exiſtimo, niſi ut ea facta, quæ dubium eſt, quo animo fiant, in meliorem partem interpretemur ... de quibus temerarium eſt judicare, maxime ut condemnemus*. 2. Ex S. Thom. 2. 2. q. 60. art. 4. *Ex hoc ipſo quod aliquis habet malam opinionem de alio abſque ſufficienti cauſſa, injuriatur ei & contemnit ipſum. Nullus autem debet alium contemnere, vel nocumentum quodcumque inferre abſque cauſſa cogente; & ideo ubi non apparent manifeſta indicia de malitia alicujus, debemus eum ut bonum habere, in meliorem partem interpretando quod dubium eſt*. 3. Quia maxime cavendum eſt, ne fiat injuria proximo, & de poſſeſſione bonæ famæ injuſte dejiciatur.

Sic autem dubia in meliorem partem ſunt interpretanda. 1. Negative, ita ut in dubio etiam poſitivo nunquam judices, opineris, vel ſuſpiceris proximum eſſe improbum, vel peccaſſe graviter; alioqui peccares contra juſtitiam, inferendo malum proximo ſine ſufficienti & juſta cauſſa: quiſque enim jus ſtrictum habet, ne ei malum ſine juſta cauſſa inferatur: haberi autem improbum, eſt malum proximi grave, utpote per ſe concitativum gravis moleſtiæ. Et dubium etiam poſitivum non eſt ſufficiens, nec juſta cauſſa judicandi proximum peccaſſe: incertum enim crimen non eſt ſufficiens & juſta cauſſa eum privandi bona æſtimatione, quam poſſidet.

2. Poſitive practice, hoc eſt, ut in praxi & vitæ civilis uſu, ubi de cautela non agitur, affectu interno, & externo modo agendi proximus tractetur, tamquam ſi revera eſſet probus, ei præſtando conſueta honoris & urbanitatis officia, perinde ac ſi nullum eſſet de ejus probitate dubium. Nam illis proximum ob dubium exortum privare iniquum eſſet, contra has regulas caritatis: *Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris. Omnia quæcumque vultis, ut faciant vobis homines, & vos facite illis*. Item quoties pravus in proximum animi motus vincendus eſt, aut vis hic & nunc ſtatuere apud te quo loco ſit habendus, aut periculum eſt, ne bona opinio de eo a te concepta minuatur, ſi judicium ſuſpendas; tunc judicare debes poſitive eum habendum ut virum probum, nec ob dubium exortum bonam de eo opinionem minuendam eſſe.

Dixi, *de perſonis*. Nam dubia de rebus, puta an contractus talis ſit licitus necne, non ſunt in meliorem partem interpretanda, ſed ſuis momentis æſtimanda. Quia tunc id unum agitur, ut cognoſcatur veritas, & vitetur illicitum; nec timendum, ne cuiquam inferatur injuria, & ex eo nihil boni vel mali accreſcit rei.

Reſp. 2. Cum agitur de damno vitando, vel remedio adhibendo, dum non conſtet de probitate proximi, ex communi ſententia, licet ſibi & aliis conſulere, & eam cautionem adhibere, quam prudentia dictaret adhibendam, ſuppoſito quod eſſet malus, non tamen de eo male judicando aut ſuſpicando. Quia tunc nemini infertur injuria, vel damnum: licitum eſt autem ſibi & proximo ſine cujuſquam injuria providere. Hinc non peccas, dum excipiendo ignotum in ædes tuas, ita caves rebus tuis, ac ſi dubia eſſet hominis probitas.

Quæſt. II. *Quid eſt Detractio, Contumelia, & Calumnia?*

Nota, Fama eſt exiſtimatio bona de aliquo, quæ

puta-

putatur bonus, & habilis ad aliquem bonum usum: sive est existimatio, seu opinio excellentiæ. Honor est testificatio excellentiæ alterius animo conceptæ. Excellentia autem, quam spectat fama & honor, consistit primario in virtute ac sapientia, earumque functionibus, quæ homines vere laudabiles reddunt, secundario autem in aliis perfectionibus, ut sunt ingenium, doctrina, nobilitas. Item quoad honorem, potestas sive ecclesiastica sive sæcularis, dignitas principis, & quæ inest parentibus &c. Imo id quod singularem quemdam ad has perfectiones ordinem habet, vel ut instrumentum virtutis, vel ut effectus, est etiam ratio honorandi, ut nobilitas, quæ ex præclare gestis orta est.

Hinc fama & honor inter se differunt, cum fama sit opinio de excellentia alterius; honor vero externa testificatio nostræ opinionis de excellentia alterius.

Resp. 1. Detractio est injusta ademptio seu læsio, vel imminutio bonæ famæ alterius in ejus absentia. Nam si quis coram altero famæ ipsius detrahat, jam non erit simplex detractio, sed etiam contumelia, qua coram violatur honor alterius.

Ex S. Thoma fieri potest detractio octo modis. 1. Falsum crimen vel defectum imponendo. 2. Verum amplificando. 3. Occultum detegendo. 4 Sinistre interpretando factum alterius. 5. Recte facta vel dotes alterius negando. 6. Illa extenuando 7. Silendo, ubi silentium æquivaleat confessioni defectus proximi, ut quando ex silentio intelligi facile potest alium vel non esse laude dignum, vel non tanta, vel habere aliquem defectum. 8. Simulate vel remisse aut frigide laudando, juxta hos versus.

Imponens, augens, manifestans, in mala vertens,
Qui negat, aut reticet, minuit, laudatve remisse.

Resp. 2. Calumnia est falsi criminis aut defectus impositio. Unde est species detractionis omnium gravissima ex genere suo, cum superaddat detractioni generice sumptæ mendacium perniciosum.

Resp. 3. Contumelia est injusta inhonoratio personæ præsentis, seu læsio honoris alterius sine justa caussa & auctoritate coram eo facta, sive dictis, sive factis; ut crimen, vel defectum vel malum pœnæ alteri præsenti objiciendo ex animo illum inhonorandi: vel ejus imaginem conculcando, ipsum percutiendo, repræsentando aliquid, quod honorem illius lædat, ei maledicendo, conviciando, illum illudendo, irridendo &c. quod est ex genere suo mortale; cum hoc sit per se dissolutivum amicitiæ, juxta illud, Eccli. 22. *Qui conviciatur amico, dissolvit amicitiam.*

Quæst. III. *An & quando detractio, calumnia, & contumelia sint peccata mortalia?*

Resp. 1. Hæc tria sunt ex genere suo mortalia contra justitiam. *Ita omnes*. Nam 1. ad Rom. 2. detractores & contumeliosi dicuntur esse digni morte. 2. Per detractionem & calumniam proximus injuste læditur in fama, per contumeliam in honore, quæ sunt bona præstantiora divitiis, & ad quæ proximus jus habet. Quare hæc tria sunt peccata graviora furto, quod ex genere suo mortale est: nam (ut ait S. Th. 2. 2. qu. 73. art. 3.) *Peccata quæ committuntur in proximum, sunt pensanda per se secundum nocumenta, quæ proximo inferunt. Tanto autem est majus nocumentum, quanto majus bonum demitur.*

Dixi, *ex genere suo*: nam possunt esse venialis culpa, 1. Ob defectum sufficientis advertentiæ, 2. Ob levitatem materiæ, ut si narretur levis aliqua alterius imperfectio. Plures tamen ejusdem defectus leves alteri detegere, potest esse mortale; quia possunt tandem collecti lædere graviter bonam existimationem illius. Item *cum peccatum convicii, vel contumeliæ ex animo dicentis dependeat*, (inquit S. Tho. qu. 72. art. 2. ad 3.) *potest contingere quod sit peccatum veniale, si sit leve convicium, non multum hominem dehonestans, & proferatur ex aliqua animi levitate vel ex levi ira absque firmo proposito aliquem dehonestandi, puta cum aliquis intendit, aliquem per hujusmodi verbum leviter contristare*. Porro ad 2. ait: *Sicut licitum est aliquem verberare, vel in rebus damnificare caussa disciplinæ: ita etiam caussa disciplinæ potest aliquis alteri, quem debet corrigere, verbum aliquod conviciosum dicere, & hoc modo Dominus discipulos vocavit stultos, & Apostolus Galatas insensatos.* Et ita excusari possunt plura verba contumeliosa parentum in filios, & dominorum in servos. Raro tamen adhibenda sunt verba contumeliosa in correptionibus: quia sæpe potius exarcebant quam emendent, & subditus facile putat ea potius ex aliqua animi passione, quam ex caritate proficisci.

Resp. 2. Detractio omnis, licet fiat solum ex quadam animi levitate, vel loquacitate & sine intentione lædendi proximum, est ex genere suo mortalis culpa contra justitiam. Prob. Ex 1. ad Cor. 6. *Neque fures .... neque maledici regnum Dei possidebunt*. Et Jacob. 4. *Nolite detrahere alterutrum. Qui detrahit fratri ... detrahit legi, & judicat legem.* Hinc illud Prov. 4. *Remove a te os pravum, & detrahentia labia sint procul a te.* 2. Quia injusta ac voluntaria læsio famæ proximi est gravius peccatum quam furtum; nam per eam aufertur fama, quæ est bonum majus divitiis, quæ per furtum auferuntur, juxta illud, Prover. 22. *Melius est nomen bonum, quam divitiæ multæ.* Sed detractio facta ex mera loquacitate & sine animo lædendi proximum, est læsio famæ proximi injusta, ut patet: nam proximus habet jus, ne ejus fama lædatur ex quocumque fine ac modo; & est etiam voluntaria saltem indirecte & implicite, cum voluntarie dicantur ea, ex quibus per se sequitur læsio famæ proximi: ad mortale autem sufficit voluntarium indirectum. *Si autem proferat ex animi levitate, vel propter caussam aliquam non necessariam, non est peccatum mortale, nisi forte verbum quod dicitur, sit adeo grave, quod notabiliter famam alicujus lædat; & præcipue in his quæ pertinent ad honestatem vitæ: quia hoc ex ipso genere verborum habet rationem peccati mortalis*, ait S. Thom. 2. 2. q. 73. art. 2. Unde tunc est obligatio restituendi, ex cap. ult. de injur. *Nec ignorantia te excusat, si scire debuisti ex facto tuo injuriam verisimiliter posse contingere vel jacturam.* Ibid. *Eliminemus igitur omnem ex ore nostro detractionem, scientes, quod etsi cinerem comedamus; nulla nobis aspera vita hujus utilitas proderit, nisi a detractione abstineamus*, ait S. Chrysost. hom. 3. ad popul.

Idem dic de contumelia, qua notabiliter honor proximi lædatur, etiamsi sine animo lædendi profe-

ratur ; quia semper est mortale , voluntarie , etiam indirecte , inferre sine justa caussa damnum notabile proximo ex quovis motivo . Infertur autem voluntarie damnum grave in honore, quoties profertur aliquid , quod prævidetur , vel prævideri potest aptum esse ad lædendum notabiliter honorem , & contristandum graviter proximum .

Ceterum detractio, quæ fit per libellum famosum, pejor est, ceteris paribus, quam quæ voce fit ; quia infamia ad plurimos permeat, & vix potest aboleri. Unde morte punitur, & qui talem libellum spargit , & qui inventum vulgavit , l. unic. cod. *de famos. libell.* Jure etiam canonico gravissime prohibetur, cum caussa 5. q. 1. tum in Bullis Pii V. & Greg. XIII. Item pejor est, si fiat in aliquam communitatem, capitulum, ordinem religiosum : quia plures læduntur in fama, & ita damnum majus est.

Resp. 3. Ex communi sententia, detractio & contumelia sunt culpa mortalis , quoties sine justa caussa graviter læditur fama, vel honor proximi , licet absque animo graviter lædendi : nam mortale est , notabile damnum sine justa caussa inferre proximo . Venialis vero , si non graviter lædatur, nam levitas damni excusat a mortali , nisi fiat ex intentione graviter nocendi , vel prævideatur gravem dolorem concitatura proximo: nam sine justa caussa & auctoritate graviter nocere, vel gravi in mœrorem creare proximo est mortalis culpa ; cum sit, grave malum inferre proximo.

Graviter autem vel leviter læditur fama vel honor pro gravitate , vel levitate materiæ , spectatis omnibus circumstantiis , præsertim personæ læsæ . Nam gravitas vel levitas materiæ hic præcipue spectanda est , relate ad personam læsam , & ejus famam : fieri enim potest ut quod respectu unius est materia levis, sit gravis respectu alterius, si sit persona magnæ auctoritatis & famæ valde integræ, aut quæ obligetur ad majorem vitæ sanctitatem ; ut si de puero vel vili famulo dicas , quod sæpe mentiatur, censetur leve: at si hoc dicas de Episcopo, Sacerdote, Religioso bonæ famæ , vel laico honorato, est grave ; nam per hoc graviter læditur fama illorum, cum ii qui mentiri consueverunt, parvi fiant, præsertim si ex statu, munere, officio ceteris virtute præstare debeant . Regula ergo universalis , inquit Delugo, ad gravitatem detractionis desumenda est ex circumstantiis personæ , defectus qui narratur, existimationis quam persona illa apud homines habet , & similibus , ex quibus si grave detrimentum prudentis arbitrio famæ infertur, detractio erit gravis: sin minus, erit levis .

Item contumelia in se levis , potest esse gravis respectu personæ , cui infertur , ut si sit superior , pater &c. Imo semper mortalis est , quoties fit ex animo graviter dedecorandi vel contristandi proximum : nam sola voluntas gravis mali proximo creandi sine justa caussa est mortalis . E contra si convicium absolute ac in se grave sit , sed propter vilem personarum conditionem , aut morem patrium loquendi, grave esse non censeatur, veniale esse docent multi, qui mortalis non damnant pueros , mehercules , ac viros infimæ fortis, cum certis conviciis ac contumeliis apud plebejos usitatis se lacessant : quia honor vilium personarum his injuriis non censetur graviter lædi, nec his fides adhibetur. Excipe, nisi sit intentio graviter lædendi vel contristandi ; nam hæc mortalis est.

Hinc 1. mortaliter peccat qui detrahit cum animo notabiliter lædendi famam proximi , vel absque tali animo eam notabiliter lædit , aut dat caussam tali læsioni , advertens, vel advertere debens probabiliter ex eo dicto , vel facto tale damnum inferri . *Navarr.*

2. Narratio defectus venialis plerumque est solum venialis; quia non solet graviter lædere famam proximi , cum etiam justi sine culpa veniali non vivant. *In multis enim offendimus omnes* , Jacob. 3. Est tamen mortale dicere de quibusdam personis in munere , vel statu majorem perfectionem exigente constitutis, ver. grat. Episcopo, Religioso &c. quod habeat consuetudinem alicujus peccati venialis, ver. gr. quod sæpe plus justo bibat, sit vanus &c. Nam in talibus id censetur magni momenti, & eorum fama multum inde imminuitur, & ideo despiciuntur.

3. Quamvis possit esse solum veniale , referre aut exprobrare defectus naturales & involuntarios , ut ingenii , corporis , fortunæ , cum hi defectus non sint culpabiles : tamen mortale est, si fama vel honor inde graviter læditur; vel si proximus graviter contemnendus sit, viliorque apud alios redditur , ut si extra casus exceptos de viro honorato , qui habetur nobilis, dicas esse ignobilem , ejus parentes pœnam infamantem subiisse ; item si inde grave damnum alteri sequatur ; vel si in faciem exprobretur conviciandi caussa , etiam vili personæ , quæ gravem inde mœrorem patiatur . Nam mortale est sine justa caussa contristare graviter proximum , vel grave damnum ei inferre. Ideo per se mortale est narrare defectum occultum natalium , v. gr. si dicas de aliquo , eum esse illegitimum : nam hoc vilitat hominem, idque molestius ferre solent homines, quam si de illis referatur grave peccatum.

4. *Ex Navarro* , detractio , quæ generalibus nominibus vitiorum tam mortalia quam venialia comprehendentibus fit , ut si dicas aliquem esse avarum , iracundum &c. mortalis est , quando cum damno notabili , aut magno ejus periculo fit , aut coram talibus, qui probabiliter existimari possunt tam maculas mortales quam veniales concepturi ; nisi de solis venialibus vel de sola naturæ propensione verba fieri admoneatur : nam alioqui graviter læditur fama.

5. Peccat mortaliter , qui nullum defectum in particulari de proximo detegit, sed solum in genere dicit, se de illo aliquid scire , quod nemo de illo facile suspicaretur , vel quod illum magno pudore afficeret, si diceretur: item si dicas , illum non esse eum , qui communiter habetur &c. Tunc enim graviter læditur fama proximi , & sæpe gravius, quam si gravis ejus defectus nominatim detegeretur : nam ex hoc obscuro loquendi modo grave aliquid , imo sæpe longe deteriora latere auditores intelligunt vel suspicantur , quam forte reipsa sint.

6. Quando ratione conditionis personæ , peccatum aliquod mortale non censetur notabiliter lædere famam , illius revelatio non est mortalis : ut si de milite narres eum duellum commisisse ; vel referas ea delicta de personis , quas scis se de illis publice jactare .

7. Irrisio , quæ est species contumeliæ , mortalis est, quoties fit ex animo graviter confundendi proxi-

xi-

xinium ; vel exprobatur sine caussa justa grave peccatum, aut defectus infamis, vel derisus graviter contristatur aut contemnitur: nam tunc ei grave malum infertur sine caussa justa: *Aliquem illudere vel irridere est eum omnino parvipendere, & eum tam vilem æstimare, ut de ejus malo non sit curandum, sed sit quasi pro ludo habendum. Et sic derisio est peccatum mortale . . . & tanto gravius, quanto major reverentia debetur personæ, quæ illuditur,* ait S. Th. 2. 2. q. 75. art. 2.

Resp. 4. Est mortale detegere alicujus crimen occultum grave non nominando personam, sed solum communitatem ex qua est, quando communitas inde gravem infamiam passura est, ut monasterium, capitulum &c. Item si de aliqua communitate in genere detrahas, v. gr. si dicas de communitate religiosi, nullam ibi esse disciplinam; aut de civitate, eam esse plenam adulteris, usurariis &c. graviter peccas, nisi hæc infamia sit publica ubi hoc dicis. Quia tunc gravis infamia injuste infertur illi communitati, & sic manet obligatio eam reparandi. Nam quamvis congregatio regularium reipsa non maculetur ex unius hominis nequitia: sicut nec Apostolorum collegium ex scelere Judæ; maculatur tamen ejus fama apud homines præsertim simplices & imperfectos.

Resp. 5. Est mortale detrahere in re gravi apud unicum personam & sub secreto; licet putetur non revelatura. *Est communis sententia, teste Delugo.* Quia tunc injuste infertur proximo grave damnum ablatione bonæ existimationis apud alium, ut patet in judicio temerario, quo quis apud se unum spoliat alterum bona existimatione; perinde enim proximo nocetur, sive in propria, sive in aliena mente ingeneretur de eo prava opinio. Et vero diffamatio apud unicum est res per se concitativa gravis molestiæ ac doloris, ut patet ex difficultate, quam ordinarie homo habet in aperiendo crimine soli confessario, quamvis sciat hoc sibi salutare esse. Unde vix est vir honestus, qui naturaliter non ferat molestius bonæ famæ amissionem apud unum virum gravem, quam jacturam summæ notabilis pecuniæ.

Resp. 6. Est mortale imponere alteri culpas veniales falsas, vel veras, sed occultas detegere; aut defectus naturales falsos, quando inde patitur damnum notabile, vel impeditur a consecutione boni notabilis, vel officii aut beneficii quo dignus est, si hoc prævideri potest, aut eo animo deteguntur; & est obligatio hæc damna eum fama restituendi, ex cap. ult. *de injur.* Quia tunc injuste datur caussa damni gravis & jactura boni notabilis. Sic Navarrus ait, se novisse virum insignem & probum ab adipiscendo egregio quodam munere impeditum per culpas veniales vanitatis & iracundiæ falso ei impositas.

Quæst. IV. *An contumelia & detractio differant specie?*

Resp. Affirm. Quia per illas proximus diverso modo & in diversis specie bonis injuste læditur. Imo peccata contumeliæ possunt inter se specie differre, sicut & peccata detractionis, pro diversitate specifica objectorum: sic injusta revelatio adulterii specie differt ab injusta manifestatione furti. Unde qui uno sermone de eodem dicit, eum commisisse furtum, adulterium, & homicidium, triplex specie peccatum detractionis admittit; & qui eumdem contumeliose compellat furem, adulterum & homicidam, tria peccata contumeliæ admittit specie distincta. *Azor.* Nam peccata sumunt speciem ab objecto; unde specie diversa sunt, si habeant objecta specie moraliter diversa.

Quæst. V. *An & quando auditor detractoris peccat mortaliter?*

Resp. 1. Hortari, incitare alterum ad inchoandam, vel continuandam gravem detractionem, ver. gr. approbando exterius dicta, addendo de suo, item scienter præbendo occasionem detrahendi, ver. gr. interrogando de aliorum defectibus, significando id sibi gratum fore, &c. ex communi sententia est mortale tum contra caritatem ratione scandali, & inductionis ad peccatum; tum contra justitiam. Quia talis est caussa moralis detractionis injustæ, aut saltem ei moraliter cooperatur, & sic tenetur ad restitutionem in defectum detractoris. *Si aliquis detractiones audiat absque resistentia, videtur detractori consentire; unde fit particeps peccati ejus. Et si quidem inducat eum ad detrahendum, vel saltem placeat ei detractio propter odium ejus, cui detrahitur, non minus peccat quam detrahens, & quandoque magis. Unde Bernardus dicit, detrahere, aut detrahentem audire, quid horum damnabilius sit, non facile dixerim,* ait S. Th. 2. 2. q. 73. art. 4.

Resp. 2. Auditor, qui lætatur detractione gravi, licet non inducat ad detrahendum, nec incitet ad continuandam, nec exterius sibi placere significet, ex communi sententia peccat mortaliter tum contra caritatem, quia lætatur gravi damno proximi, tum affectu contra justitiam, quia gaudet de actu injusto: nam *digni sunt morte non solum qui mala faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus,* ad Rom. 1. Non tenetur tamen ad restitutionem, quia non est caussa damni; peccatum enim contra justitiam non parit obligationem restitutionis, nisi ex eo secutum sit damnum. Equidem tenebatur illud impedire, sed solum ex caritate, non ex officio, ut suppono.

Resp. 3. Auditor detractionis gravis, licet ad eam non inducat, nec ea lætetur, nec libenter audiat ex curiositate, secundum communem sententiam peccat mortaliter contra caritatem, non impediendo dum impedire potest, aut non obsistendo, nisi prudenter putet monitionem suam inutilem fore, aut metuat grave aliquod damnum; perinde ac non impediens furem bona proximi auferentem, cum potest impedire. Quia secundum omnes, teste Delugo, ex lege caritatis quisque graviter tenetur impedire grave damnum, si sine gravi incommodo, seu damno proprio potest; nam quisque ex caritate tenetur amare proximum sicut seipsum, & ei facere quod sibi rationabiliter fieri vellet in simili casu: Hinc illud, Eccli. 28. *Linguam nequam noli audire.* Et illud Prov. 24. *Cum detractoribus non commiscearis; quoniam repente consurget perditio eorum; & ruinam utriusque quis novit?* Imo, juxta Delugo, si damnum proximi sit gravissimum, & irreparabile, teneris impedire cum aliquo gravi tuo incommodo.

Porro cum auditor detractioni non potest resistere, tenetur tamen, saltem si commode potest, discedere, vel sermonem alio avertere, vel faciem tristio-

stiorem ostendere. Nam hoc pacto impeditur continuatio detractionis, aut saltem minuitur detractoris fervor, ex Prov. 25. *Ventus Aquilo dissipat pluvias, & facies tristis linguam detrahentem.* Et tunc saltem est tacita improbatio peccati, & virtualis correptio. Tenetur autem quisque damnum proximi, & offensam Dei impedire, quantum moraliter potest.

Resp. 4. Dum proximo infertur calumnia, cujus falsitatem nosti, teneris ejus falsitatem aperire, ac probare quantum potes. Quia ex caritate teneris impedire grave damnum proximi, quando sine gravi tuo incommodo potes. Quod si tuum silentium in talibus circumstantiis æquivaleat tacitæ confessioni delicti, seu defectus falso impositi proximo, ut fit, dum ille est tibi notissimus, & tamen ejus innocentiam non pandis, peccas contra justitiam. Nam tunc moraliter censeris consentire, & fateri rem ita esse ut refertur; & ita facis contra jus, quod proximus habet, ne ullo modo, etiam tacite, approbetur & confirmetur calumnia sibi illata; est enim tunc tacita calumnia, seu calumniæ confirmatio & approbatio, contra justitiam, obligans ad restitutionem. Sic si quis Romæ de tuo concive tibi notissimo coram te dicat, eum esse ignobilem, spurium, injustum &c. & ipse contrarium sciens taceas, eo ipso videris consentire, & fateri ita esse. *Delugo.*

Resp. 5. Si superior subditum detrahentem famæ alterius etiam non subditi, non impediat; nec coerceat, peccat contra justitiam, & tenetur ad restitutionem famæ, in defectum subditi. *Ita Lessius, Delugo, & alii.* Quia superior tenetur ex officio, ideoque ex justitia subditos suos corrigere, a peccato cohibere, & impedire ne alios injuste lædant, unde si non impedit cum potest, merito censetur caussa injusti damni. Quod si subditus absente superiore detrahat; tunc superior ex officio tenetur cogere subditum, ut restituat famam; nam tenetur ex officio compellere subditum, ne perseveret in injuria alteri inferenda: perseverat autem in injuria eamque continuat subditus, qui non restituit famam a se læsam, cum potest. Hinc pater, dominus, Prælatus &c. tenentur ex justitia impedire detractiones & cogere subditos detrahentes ad restitutionem.

Dixi etiam *Prælatus*, seu superior regularium: quia Prælatus est etiam caput politicum suorum subditorum; quare tenetur eos gubernare, etiam in ordine ad bonum commune aliorum civium, sicuti dominus tenetur gubernare suos servos & curare, ne inferant damna aliis civibus. Ei enim, qui est caput politicum, tribuuntur, & imputantur damna a subditis illata, si non impediat. *Ita Delugo.* Et a fortiori quivis superior ac Prælatus tenetur ex justitia impedire subditum detrahentem alteri suo subdito: nam ex officio & justitia tenetur ab omni damno subditos suos tueri, si possit, quia non solum est rector suorum subditorum, sed etiam judex & custos, qui ex suo munere, ideoque ex justitia tenetur impedire damna suorum subditorum.

Nota. Jure naturali non licet librum famam proximi lædentem, & crimina vera sed occulta sine caussa justa pandentem legere, perinde ac audire detractionem: nam crimini auctoris libri quodam modo consentit, aut cooperator lector, aut auditor detractioni. Prætere quisque rationabiliter vellet, ut liber contra ejus famam injuste scriptus a nemine legeretur.

Quæst. VI. *An audita, lecta, vel aliqua qualibet referens absque asseveratione peccat?*

Resp. 1. Qui audita vel lecta refert eo modo, vel nominatis ita auctoribus, ut audientes merito possint induci ad opinandum, vel suspicandum grave malum de proximo, peccat mortaliter contra justitiam, & tenetur ad restitutionem. Quia est caussa injusta gravis damni seu mali proximi, nempe malæ opinionis, vel suspicionis: nam dat aliis sufficientem caussam male opinandi, hoc ipso quod eo modo refert audita, ut alii merito inducantur ad male opinandum.

Resp. 2. Qui audita refert sine caussa iis amicis, quos probabile est credituros ex sola levitate vel malitia, quamvis non eo modo referat, ut merito credi possent, peccat mortaliter non solum contra caritatem, ex qua quisque tenetur impedire malum proximi saltem cum facile potest, sed etiam contra justitiam, & sic tenetur ad restitutionem, saltem si non sint publica. Nam recte censetur caussa injusta gravis damni, cum sine justa caussa ponit id, ex quo probabiliter prævidet secuturum grave damnum proximi; & proximus habet jus, ne in tali circumstantia, seu cum suæ infamiæ periculo audita referantur.

Præterea talis est caussa, ut alii peccatum proximi norint; ideoque est caussa, ut fama alterius apud tales amittatur. Idem dic, si ex ejus narratione gravis mali suspicio auditoribus verisimiliter subortura sit, ut vulgo sæpe accidit, ob infirmitatem hominum, qui facilius mala quam bona de proximo opinantur. Talis enim suspicio est grave malum saltem respectu personæ honestæ.

Resp. 3. Qui audita refert eo modo, in iis circumstantiis, ubi constet auditores non esse credituros, nec ullum esse periculum infamiæ, neque malæ suspicionis, aut dubitationis de probitate proximi (quod raro contingit) non peccat mortaliter; imo nec venialiter, si adsit justa caussa referendi, quia tunc nullum damnum nec periculum damni erat.

Quæst. VII. *An crimen proximi quod publicum est in aliquo loco, liceat detegere in alio, ubi ignoratur, vel in eodem.*

Nota 1. Crimen dicitur publicum seu notorium tripliciter. 1. Publicitate juris: dum de eo constat per publicam judicis sententiam, vel per confessionem rei, aut convictionem in judicio, seu legitimum testium testimonium. 2. Publicitate facti, cum in loco publico coram multis patratum est, ita ut nulla tergiversatione celari possit, nec ullo juris suffragio excusari. 3. Publicitate famæ, quando fama criminis ex sufficientibus indiciis orta pervenit ad majorem partem communitatis, vel ad tot personas de communitate, ut spectatis circumstantiis, impossibile sit moraliter, quin perveniat ad notitiam majoris partis communitatis, seu civitatis, pagi, parœciæ, collegii, vel monasterii.

Nota 2. Crimen notum majori parti unius communitatis particularis, v. gr. collegii, monasterii, non censetur publicum absolute & respectu omnium, sed solum respective ad illam communitatem, v. gr. collegium, monasterium &c. Quare si notum sit solum collegio, monasterio, non censetur publicum

ex-

extra illud; ne sine injustitia potest narrari iis, qui non sunt de illo. Quia talis publicitas non est absoluta, sed restricta ad illos cum quibus monasterium communicat in regula & regimine. Sic peccata solum publica inter domesticos non possunt narrari iis, qui non sunt de familia. Item peccata publica in religione aliqua non possunt revelari externis: nam religiosus infamis tantum apud suos retinet jus ad famam apud externos. Item si in vicina dumtaxat notum sit crimen, est contra justitiam illud revelare aliis partibus amplæ civitatis, vel locis, in quibus criminosus famam hactenus illæsam retinet. Ita Layman dicens hanc esse communem doctrinam.

Resp. 1. Ex communi sententia, non est contra justitiam revelare in quovis loco crimen alicubi notum per sententiam judicis publice denuntiatam, in qua nominetur reus. Quia per hanc sententiam reus privatur jure ad famam pro omni loco: nam judex habet jus spoliandi absolute reum fama, sicut & vita, in vindictam publicam criminis; & reipsa spoliare intendit, quando eum publice condemnat, ut ceteris ubique sit in exemplum & terrorem; datque omnibus facultatem illud divulgandi, & ideo nocentes puniuntur in media luce & coram populo.

Delictum tamen in una religione publicum etiam per sententiam judicis regularis, injuste extra eam revelaretur. Quia ex mente ferentis sententiam ipsa non est lata pro publica notitia aliorum, sed solum pro privata suorum subditorum, alioqui bono communi religionis perniciosa esset.

Resp. 2. Est mortale contra caritatem crimen alterius alicubi publicum, etiam per sententiam publicam judicis, detegere sine justa caussa in eo loco, quo fama non erat illud perlatura, si auctor criminis erat ibi bonæ famæ. *Ita Lessius asserens hanc esse fere communem sententiam*. Quia proximo infertur sine justa caussa grave malum graviter contristativum; nempe infamia, quod ipse detegens nollet rationabiliter sibi fieri in pari casu, contra illud, *Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris*. Nec refert, quod ille jus ad famam jam amiserit: nam illam absque injuria & fraude adhuc possidebat, & possessurus erat in eo loco. Si tamen fama communis crimen sic publicum brevi erat perlatura in locum ubi revelasti, non peccas mortaliter contra caritatem, illud antea aperiendo: quia fama brevi juste destruenda non magni æstimatur, nec proinde illius damnum censetur magnum.

Dico *juste*; nam qui crimen, quod injuste divulgandum erat, prior divulgat, peccat mortaliter, & tenetur compensare damna; sicut is qui prior incendit domum, prævidens injuste brevi incendendam ab aliis. Nam qui prævenit in injuria, prævenit in obligatione, quæ contraheretur ab aliis, & quæ necessario annexa est injuriæ damnosæ.

Resp. 3. Si crimen quantumvis publicum non sit verum, est mortale contra justitiam illud nescienti aperire. *Ita Layman, Delugo & alii*. Quia innocens per infamationem injustam licet publicam, non amittit jus ad famam: nam jus illud fundatur in carentia criminis, vel ignorantia publica veri criminis, ac proinde non potest sine injuria diffamatio ejus ad plures propagari. Et vero innocentem infamare, etiam apud unum, per se malum injustum est, atque mendacium perniciosum.

Resp. 4. Est mortale contra justitiam, crimen verum, sed solum notum per confessionem rei in judicio, vel testium testimonium, divulgare in loco, ubi nondum de eo publice infamatus est. *Est communis sententia, teste Layman*. Quia reus adhuc retinet jus ad famam, cum nondum eo in pœnam sit privatus per auctoritatem publicam; & nondum crimen publicum est in ordine ad populum; sed illis duobus modis dicitur notorium solum in ordine ad judicem, ut ab eo condemnari possit. Quare nequidem in eo loco licet illud divulgare, nisi ibi jam infamia de illo laboret, ut sæpe contingit.

Resp. 5. Juxta multos mortale est contra justitiam, crimen verum in uno loco publicum sola publicitate facti vel famæ, divulgare in alio loco, quo fama non erat illud perlatura. *Ita Adrianus, Tolet. Sotus, Rebell. Valentia, Molina & alii*. Quia auctor criminis alibi illæsam habet famam, & per talem notitiam non amisit jus ad famam in aliis locis; neque enim ille censetur famam abjecisse respective ad alia loca, neque jure ad illam privatus est per auctoritatem publicam in pœnam criminis. Fatentur tamen licere ob bonum publicum referre in historiis delicta publica defunctorum, quamvis infamia ad alia loca deferatur, tum ut notitia rerum publice gestarum habeatur, tum ut homines timore infamiæ perpetuo duraturæ a criminibus deterreantur.

Dixi, *in alio loco*. Nam ex communi sententia non est contra justitiam, nescientibus revelare crimen alterius in loco, ubi in eo publice infamatus est. Quia is in illo loco jus ad famam, sive jus secreti amisit per publicitatem, cui caussam dedit, committendo crimen in multorum conspectu, vel dando multis indicia, per quæ crimen multis innotescit & divulgatur. Addit Delugo ad bonum publicum expedire, quod unusquisque ab aliis cognoscatur, qualis revera publice est. Neque etiam hæc revelatio mortalis est contra caritatem, quia ex ea non sequitur grave damnum proximo, cum ibi jam sit publice infamatus: nec potest rationabiliter id multum moleste ferre, cum famam ipse suam in eo loco abjecisse censeatur, crimen publice committendo.

Quod si crimen verum factum sit injuste publicum, ut si cum esset secretum, aliqui pluribus illud revelarint. Delugo negat peccare contra justitiam eum, qui illud aliis ejusdem loci nescientibus detegit. Quia tunc solum est contra justitiam manifestatio criminis, quando jus habet proximus ne infametur; ejusmodi autem jus nullum habet in prædicto casu: nam totum jus proximi fundatur, vel in carentia talis criminis, vel in eo quod sit occultum; uterque enim hic titulus dat jus: prior quidem absolute & universaliter; posterior vero saltem ut non narretur absque necessitate: utroque autem titulo cessante, nullum manet jus. Cum ergo sive juste sive injuste verum crimen factum est publicum, ablatum est fundamentum totum juris impedientis ne detegatur, cum & verum sit, & publicum jam sit, undecumque publicitas illa provenerit, modo non oriatur ex confessione sacramentali.

Resp. 6. Si is, qui olim ob sua crimina infamis fuit, famam honeste vivendo recuperaverit, mortale est contra caritatem illa crimina nescientibus narrare, vel revocare in memoriam. Quia sine justa caus-

sa ei inferatur grave damnum ac mulum, quod narrans in simili casu nollet rationabiliter sibi inferri. Imo est contra justitiam, si crimen non fuit publicum per sententiam judicis. Quia sicut malis moribus infamia facti contrahitur, & fama bona amittitur; ita bonis moribus infamia facti tollitur, & fama bona recuperatur cum jure ad illam. *Ita Tolet. Azor, Molina, Reginald. Delugo, Layman, & alii*. A fortiori est contra justitiam, si inde detur occasio opinandi eum adhuc esse improbum, etiamsi per sententiam juste olim infamatus sit; nam habet jus ad famam illam, quam postea bene vivendo sibi comparavit, & quam juste possidet.

Item est mortale contra justitiam, crimen alterius, quod facto vel fama dumtaxat publicum fuit, sed jam sola oblivione deletum, narrare nescientibus, vel reducere in memoriam. Quia talis jus habet ad famam pro tempore, quo crimen suum desiit esse publicum; nam per oblivionem reducitur res ad eum statum quem habuit, antequam esset publica. Ergo sicut res antea, dum erat occulta, non poterat revelari; ita nec postea, quando redit ad priorem statum & rursus inducit naturam rei occultæ. *Ita Delugo*, qui excipit crimen publicum per sententiam publicam; quia facultas illud divulgandi orta ex sententia publica adhuc irrevocata, perseverat donec publica auctoritate infamia tollatur. Sed saltem id erit contra caritatem.

Quæst. VIII. *An eum; qui uno aut altero crimine infamis est, licet de aliis infamare?*

Resp. 1. Si illa alia crimina sint ordinarie conjuncta cum graviori crimine, quod jam publicum est, ita ut non censeatur notabiliter augere infamiam; non est peccatum, saltem mortale, illa detegere iis, qui jam principale norunt. Quia non censetur nova infamia saltem gravis inferri, aut prior graviter augeri, ut si narres de ebrioso publico, eum non recte curare rem familiarem, rixari cum uxore &c. De fornicario publico, quod scripserit litteras amatorias &c.

Dixi, *graviori*. Nam mortale est contra justitiam, aperire crimen atrox ei, qui novit majus grave licet ejusdem speciei, v. gr. Si dicas Paulum surripuisse mille nummos, cum alter sciat eum tres solum furatum esse: quia tunc graviter & injuste augetur ejus infamia.

Imo potest esse gravis injuria detegere peccata ejusdem speciei multiplicata: ut si semel aliqua femina adulterium notorium commisit, non ideo postea licebit aliud ejusdem adulterium occultum patefacere: nam relapsus multum auget infamiam. *Delugo*.

Resp. 2. Si crimina illa non sint connexa; ex communi sententia est mortale contra justitiam illa detegere, præsertim si sint alterius generis. Quia graviter injuste læderetur ejus fama, sive inferretur ei nova infamia gravis; nam qui infamis est in uno genere vitii, non idcirco censetur infamis in omnibus aliis vitiis; diversorum enim vitiorum diversa est infamia, & alia major, alia minor. Quare qui emisit jus ad famam in una virtute, non ideo jus amisit ad famam in altera virtute. Sic potest quis haberi ebriosus, & tamen esse & haberi justus in contractibus, fidelis uxori &c. Fama quippe non est quid simplex & indivisibile, sed constat diversis quasi partibus, quarum una potest haberi sine alia. Quare sicut potest quis habere unam partem famæ; licet non habeat alias; ita potest retinere jus ad unam partem famæ, licet non retineat ad alias.

Hinc est contra justitiam, furis capite damnati adulterium occultum prodere &c.

Notat Delugo, totum hoc desumendum esse ex damno novo quod circa famam fit, an judicio prudentum sit grave vel leve.

Quæst. IX. *An licet aliquando revelare crimen occultum alterius?*

Nota. Certum est id nunquam licere, si crimen innotuit solum per confessionem sacramentalem, vel si talis revelatio cedit in detrimentum publicum. Sed extra hos casus.

Resp. 1. Ex communi sententia; revelatio criminis occulti fieri potest & debet, quando necessaria est ad avertendum grave damnum communitati, aut privato innocenti impendens, sive spirituale, sive temporale. Quia nocens non habet jus retinendi famam cum gravi damno, quod inde alteri injuste obveniret: nam bonum commune & privatum innocentis præferri debet bono privato nocentis. Et caritas obligat ad impediendum damnum communitatis, vel privati innocentis, cum impediri potest, nec alter tunc censetur rationabiliter invitus, cum adsit justa caussa, ob quam debeat famæ suæ jacturam pati, ob eamdem rationem idem tibi licet, si hoc necessarium sit ad avertendum tuum grave damnum injustum, etiam temporale.

Manifestatio autem criminis occulti alterius non est detractio, nisi cum est inordinata. Sed quæ fit ob justam & rationabilem caussam & sine animo nocendi, est ordinata; nam detractio formalis, quæ semper intrinsece mala est, solum fit, cum proximi defectus aut crimen revelatur, vel sine justa caussa, vel ex intentione illum infamandi. Imo ex S. Th. 2. 2. q. 70. art. 1. ad 2. homo tenetur manifestare ea, duæ sibi sub secreto commissa sunt: *Si pertinent ad corruptionem multitudinis spiritualem vel corporalem, vel in grave damnum alicujus personæ*.

Hinc quando agitur de officio, beneficio Ecclesiastico conferendo, de matrimonio contrahendo, de Religione suscipienda, potes & debes occulta impedimenta, incapacitatem vel vitia alterius, unde aliquod grave damnum merito timetur, detegere iis, ad quos spectat, sed non pluribus; & illi tenentur sic audita non referre aliis. Sic tibi licet monere amicum, ut in famulum non assumat Petrum, nihil aliud initio allegans, quam quod ei non convenit, & postea dicere esse furacem, si amicus persistat velle eum assumere, nisi caussam repellendi norit. Item licet monere alterum, ut vitet consortium hominis, quem certo nosti esse corruptis moribus, ne ipse pervertatur, vel ut sibi caveat ab homine injuriis dedito. Sic Apost. 2. ad Timoth. 4. monet: *Alexander ærarius multa mala mihi ostendit ..... quam & tu devita*.

Item talis revelatio fieri debet, cum necessaria est ad bonum spirituale delinquentis, ut si fiat superiori, parentibus, servato quantum opus est ordine fraternæ correctionis: quia bonum spirituale animæ anteponi debet famæ. *S. Basil. in reg. brev. resp. ad interrog. 5.*

Resp. 2. Licet injuriam sibi ab alio factam referre ad petendum consilium necessarium, non nominata persona, nisi ad consilium opus sit, modo non

pluribus referatur, quam necesse sit: quia tunc injuriatus non est rationabiliter invitus, & læsus haber jus, consilium necessarium in injuris acceptis quærendi. Non tamen licet ad solatium præcise seu ad dolorem leniendum narrare amico injuriam sibi factam, nominata persona: quia iniquum est gravem infamiam proximo inferre sine justa & gravi caussa, quale est solatium illud, quod non est bonum tanti momenti, nec necessarium: cum verum solatium possit sine infamatione proximi obtineri, scilicet confugiendo ad Deum, qui est *Pater misericordiarum, & Deus totius consolationis, qui consolatur nos in omni tribulatione nostra*. 2. ad Cor. 1. Et vero si non licet furari pro solatio suæ gravis miseriæ: cur liceret detrahere pro solatio doloris.

Resp. 3. Si quis ficta virtutibus, vel simulata peritia famam sibi comparavit, licet aperire hanc simulationem, si ea vergat in alicujus damnum grave: ut si quis simulet se peritum medicum, advocatum &c. & constet non esse talem. Quia is non habet jus famam in errore fundatam retinendi cum aliorum damno vel periculo. Quod si simulatio virtutis vel doctrinæ nemini nocere possit, est contra justitiam eam detegere: nam quamdiu hypocritæ malitia est occulta & nemini nocet, jus habet ne positive existimetur malus: detegendo autem hypocrisim, facit ut positive existimetur malus.

Quæst. X. *An est mortale detrahere defuncto in gravi?*

Resp. Affirm. Etiamsi ejus infamia ad alios non redundet. *Ita omnes*. Quia defunctus retinet jus ad bonam opinionem, quam habet apud homines, & censetur etiam post mortem possidere famam suam, per quam vivit in memoria hominum. Ergo eam auferendo, infertur ei grave damnum injustum; fama enim etiam post mortem magni æstimatur ab hominibus, & ideo ejus intuitu res maxime arduas aggrediuntur. Hinc illud Eccl. 41. *Curam habe de bono nomine, hoc enim magis permanebit tibi, quam mille thesauri pretiosi & magni*.

Quare est obligatio restituendi famam defuncto sive ante, sive post ejus mortem injuste læsam. Nam injusta ademptio boni proximi obligat ad restitutionem. Nec hanc remittere potest hæres, quia jus remanet defuncto, qui damnum injuste patitur.

Quæst. XI. *An liceat seipsum infamare?*

Resp. 1. Ex communi sententia, laudabile est se ipsum infamare, veritatem aperiendo sine scandalo, vitæ periculo, & aliorum injuria aut damno, ad coercendam superbiam ac vanam gloriam, ad acquirendam humilitatem, ad imitandam Christi opprobria, ut fecerunt quidam Sancti. Quia homo est dominus suæ famæ, & honeste eam bono majori postponit. Si id faciat sine justa causa, erit per se loquendo venialis culpa, quia est quædam inordinatio & prodigalitas. Non est tamen per se mortalis, quia nec est contra justitiam, cum homo sit dominus suæ famæ, nec contra caritatem, quia caritas non obligat ad bona temporalia externa comparanda vel conservanda, nisi quatenus sunt necessaria ad bona spiritualia, vel ad vitam temporalem nostram aut proximi conservandam.

Resp. 2. Ex communi sententia, est mortale contra caritatem seipsum infamare, aut cum scandalo proximi, vel etiam proprio, ut si inde fiat ad peccandum effrænatior: aut cum periculo vitæ propriæ, ut si dicas te violasse thorum alterius: nam est mortale dare alteri occasionem graviter peccandi, & prodigere id cujus dominium non habes. Item si infamia tua impediat, ne possis prodesse proximo, cui ex sola caritate prodesse teneris.

Imo est etiam contra justitiam, si propria infamia redundet ad alios: ut ad ordinem religiosum, si sis religiosus; quia cum fama tua sit connexa cum fama aliorum, non potest lædi fama tua, quin etiam fama illorum lædatur. Ii autem jus habent, ne sua fama spolientur sine gravi & justa caussa, quod jus tunc violas. Item si fama tua sit necessaria ad bene & utiliter gubernandos alios, ut si sis episcopus, parochus, prælatus &c. Nam ex justitia teneris nihil facere quod impediat, ne recte & utiliter aliis munus tuum exequaris: cum tenearis ex justitia illud recte & utiliter aliis obire.

Quæst. XII. *An licet contumeliam illatam repellere?*

Resp. Sic respondet S. Th. 2. 2. qu. 72. art. 3. *Dicendum quod sicut patientia necessaria est in his quæ contra nos fiunt; ita etiam in his quæ contra nos dicuntur. Præcepta autem patientiæ in his quæ contra nos fiunt, sunt in præparatione animi habenda, sicut August. 1. De sermone Domini in monte exponens illud præceptum Domini: Si quis percusserit te in unam maxillam, præbe ei & aliam, ut scilicet homo sit paratus hoc facere, si opus fuerit; non tamen hoc semper tenetur facere actu; quia nec ipse Dominus hoc fecit, sed cum suscepit alapam, dixit: quid me cædis? Et ideo etiam circa verba contumeliosa, quæ contra nos dicuntur, est idem intelligendum. Tenemur enim habere animum paratum ad contumelias tolerandas, si expediens fuerit. Quandoque tamen oportet ut contumeliam illatam repellamus, maxime propter duo. Primo quidem propter bonum ejus qui contumeliam infert, ut videlicet ejus audacia reprimatur, & de cætero talia non attentet secundum illud.* Prov. 26. Responde stulto juxta stultitiam suam, ne sibi sapiens videatur. *Alio modo propter bonum multorum, quorum profectus impeditur propter contumelias nobis illatas.*

Quæst. XIII. *An & quomodo restituenda est fama?*

Resp. 1. Est obligatio justitiæ ex genere suo gravis restituendi famam injuste læsam, sive imponendo falsum crimen, sive detegendo sine justa caussa verum, sed occultum defectum vel crimen. *Ita omnes*. Quia tunc illata est vera injuria damnosa, quæ proinde tolli ac resarciri debet; jus enim, quod quisque habet ad famam, auferri ob crimen etiam verum sed occultum, & jam nemini nociturum nequit, nisi per auctoritatem publicam. Adde quod bonum commune exigat, ut defectus vel crimina occulta non detegantur sine necessitate aliqua: alias læderetur pax ac tranquillitas publica, & tolleretur maximum frænum vitandi postea alia crimina, quod est famæ bonæ conservatio; & quo sublato in desperationem & quodvis flagitium facile fuit humana fragilitas.

Resp. 2. Fama injuste ablata restitui debet integre apud eos omnes, apud quos ablata fuit. Nam justitia exigit, ut damnum injuste illatum resarciatur integre, & fiat restitutio ad æqualitatem, alioqui injustitia non tolleretur totaliter, & remaneret

inæqualitas. Hinc qui publice infamavit, tenetur famam publice restituere. *Restitutio* (inquit S. Thom. 2. 2. q. 72. art. 2. *est actus justitiæ commutativæ, quæ in quadam æqualitate consistit. Et ideo restituere importat redditionem illius rei, quæ injuste ablata est. Cum ergo conservare justitiam sit de necessitate salutis, consequens est, quod restituere id quod injuste ablatum est alicui, sit de necessitate salutis.*

Resp. 3. Qui alium infamavit, falsum crimen imponendo, ex communi sententia tenetur illud efficaciter revocare, & adhibere omnem moralem diligentiam, ut falsa illa opinio ex animis hominum evellatur. Unde tenetur auditoribus aperte significare voce, vel scripto, si necesse sit, se falsum dixisse, aut etiam mentitum esse si opus sit, adhibito etiam juramento & testibus, si aliter non putentur credituri, quamvis idcirco ipse sit infamandus. Quia tenetur efficaciter resarcire injuriam illatam, ac proinde adhibere media ad id necessaria; & suæ culpæ imputare debet, quod sibi imposuerit tale onus.

Qui autem verum alterius crimen, vel defectum injuste revelavit, non debet dicere se falsum dixisse, quia mentiretur; quod nunquam licet: neque enim sunt facienda mala ut eveniant bona; sed debet apud rudes dicere se perperam locutum fuisse, talem injuste infamasse, ei injuriam intulisse: apud peritos vero qui ex ejusmodi locutione magis confirmarentur in opinione admissi criminis, debet (quantum fieri potest sine mendacio) infamatum laudare in aliis virtutibus apud eos, coram quibus detraxit, ut quantum in una virtute amisit opinionis bonæ, tantum in aliis acquirat, & sic fiat quædam compensatio; item eum honorare, vel quovis alio modo ingenerare bonam opinionem de eo. *Aliquis potest alicui famam tripliciter auferre. Uno modo verum dicendo, & juste, puta cum aliquis crimen alterius prodit ordine debito servato, & non tenetur ad restitutionem famæ. Alio modo falsum dicendo, & injuste: & tunc tenetur restituere famam, confitendo se falsum dixisse. Tertio modo verum dicendo, sed injuste, puta cum aliquis prodit crimen alterius contra ordinem debitum: & tunc tenetur ad restitutionem famæ quantum potest, sine mendacio tamen, utpote quod dicat se male dixisse, vel quod injuste eum diffamaverit.* Ita S. Tho. 2. 2. q. 61. art. 2. ad 2.

Sed qui libro famoso alterum injuste infamavit, tenetur restituere famam contrariis scriptis, vel publica revocatione: alioqui restitutio non esset efficax, & proportionata damno.

Resp. 4. Qui falsum, vel verum crimen alterius injuste revelavit, tenetur ex justitia reparare famam non solum apud eos omnes apud quos eam abstulit, sed etiam apud alios omnes quibus hi postea idem retulerant, saltem in eorum defectum, si prævidit vel prævidere potuit, eos apud quos detraxit, rem propagaturos. *Est communis sententia.* Quia tunc detractor fuit caussa injusta ulterioris infamiæ secutæ ex illius injuria, & voluntariæ in illa. Quare ab immediatis auditoribus quærere tenetur, an idem aliis retulerint? imo etiamsi probabilius putasset, auditores immediatos audita non relaturos esse aliis, videntur adhuc teneri in horum defectum. Quia tunc adhuc dedit injuste occasionem alii ulteriori infamiæ: nam homines etiam alias prudentes facile, data occasione, ex inconsideratione, vel aliter, audita narrant. *Qui autem occasionem damni dat, damnum videtur dedisse*, cap. ult. de injur.

Quæst. XIV. *An qui crimen falsum alteri imponit, vel verum sed occultum injuste detegit, tenetur omnia alia damna sive in corpore, sive in aliis bonis inde secuta resarcire?*

Resp. Affirm. *Est communis & certa sententia*; *Prob.* 1. Ex cap. ult. de injur. ubi Greg. XIII. ait: *Si culpa tua datum est damnum, vel injuria irrogata, jure super his satisfacere te oportet.* 2. Quia est obligatio resarciendi omnia damna secuta ex injuria morali; qui enim hanc intulit, est caussa injusta damnorum inde secutorum: idque verum est, etiamsi crimen sit verum, sed occultum. Nam qui illud injuste manifestavit, est caussa moralis injusta damnorum; hæc enim secuta non fuissent sine tali manifestatione injuste criminis.

Hinc qui defectum seu crimen, sive verum, sive falsum injuste aperiendo impedivit alterum a consecutione optimi matrimonii vel officii, aut beneficii, quo dignus est, tenetur restituere quanti spes illius obtinendi valet arbitrio prudentis, cum injuste impediverit. Quod si infamatus ideo privatus sit officio, vel alio bono quod jam habebat, restitui debet valor officii, vel talis boni, quia detractor fuit caussa injusta jacturæ boni jam acquisiti. Imo qui proximum in vitæ periculum conjicit, falsum crimen ei affingendo, tenetur ex justitia retractare etiam cum propriæ vitæ periculo. Nam in pari caussa & discrimine potior est conditio innocentis quam nocentis, qui est culpabilis caussa periculi; & ideo quivis tenetur damnum a se alteri injuste paratum impedire cum suo damno saltem pari aut paullo majori.

Quæst. XV. *An tenetur ad restitutionem, qui falso: sed bona fide putans crimen esse verum & publicum, illud narravit?*

Resp. Qui innocentem licet inculpate infamavit etiam correctionis caussa, ubi primum errorem suum deprehendit, tenetur ex justitia famam ejus restituere, & avertere damnum ex infamia imminens. *Est communis sententia, teste Deluge.* Quia 1. Justitia quemlibet obligat ad curandum, ne ex sua actione sequatur damnum aliis sine justa caussa. 2. Tenetur ratione rei acceptæ seu famæ ablatæ, sicut qui bona fide accepit rem alienam, tenetur eam restituere ubi primum id agnovit. Fama autem ex natura rei manet in potestate ejus, a quo ablata est. Item caussa fuit damni dati, & est in potestate ipsius eam auferre, & impedire ne ulterius illud continuetur. 3. Non restituendo, quodammodo detines famam proximi, dum in mente alterius malam opinionem a te injectam relinquis, quam potes evellere.

Hinc si fueris in mora restituendæ famæ, & interea damnum in aliis bonis infamato eveniat, teneris adhuc illud resarcire. Quia ex illo tempore quo tuum errorem deprehendisti, & potuisti sine tuo gravi incommodo restituere, censeris causa injusta infamiæ ut perseverantis, seu detentionis famæ, & damnorum ex tua omissione injuste secutorum. Præterea qui caussam damni a se positam non removet; censetur velle effectum, seu damnum, quod ex ea secuturum novit. Secus si infamatus sine infamatoris culpa patiatur aliquod damnum, antequam infama-

ta

tot errorem suum agnoverit: nam tunc non tenetur illud resarcire, cum sit inculpabilis caussa infamiæ, ideoque & damni secuti: nemo autem extra contractum aut quasi contractum, seu officium tenetur resarcire damnum, quod sine sua culpa voluntaris alteri sequitur.

Sed quid si me narrante de aliquo publice infamato, auditores alium intelligant?

Resp. Si periculum fuit ne auditores alium intelligerent, teneris ex justitia etiam cum pari damno ad restitutionem. Tunc enim merito censeris caussa moralis infamiæ ex tua narratione secutæ. Si non fuit tale periculum, innocentem purgare, si potes saltem sine gravi incommodo; teneris, tum ex caritate quæ semper exigit, ut grave damnum proximi avertamus, quoties sine gravi incommodo possumus; tum ex justitia; quæ obligat ad curandum, ne ex nostra actione sequatur alis damnum sine justa caussa, *Molina Delugo &c.*

Quæst. XVI. *An hæres detractoris teneatur ad restitutionem famæ a defuncto violatæ?*

Resp. Neg. Quia hæc obligatio non respicit bona ei relicta, sed est mere personalis. At tenetur ex justitia resarcire damna realia ex infamis secuta. Nam obligatio resarciendi damni in rebus illati afficit bona infamatoris, & hæc bona cum suo onere transeunt ad hæredem, defuncti personam repræsentantem, qui sicut in bona ac jura, item in onera ac debita realia defuncti succedit.

Quæst. XVII. *Quænam excusant a restitutione famæ?*

Resp. Excusat 1. Condonatio valida talis restitutionis facta ab eo, cujus infamia non redundat in alios: nam cum talis sit dominus suæ famæ, potest ejus restitutionem sicut aliorum externorum valide condonare. Illicite tamen condonaret, si ejus fama necessaria esset ad ædificationem proximi, vel ad tollendum scandalum, tunc enim peccaret contra caritatem.

In tribus autem casibus non potest valide condonari restitutio famæ. 1. Si infamia tua redundet in alios, qui inde maneant infamati vel suspecti: quia non potes de aliorum fama disponere, & redere jus, quod habent, ne infamia eis inferatur, & ut illata tollatur: talis est infamia religiosi, quæ redundat in suum ordinem &c. 2. Si fama tua necessaria sit ad rectam muneris tui administrationem, nisi officium deponas, vel aliter famam tuam apud alios recuperes: Nam subditi habent jus, ut munus tuum erga illos recte ac utiliter exerceas, ideoque ut tollatur impedimentum ortum ex tua infamia. 3. Si ex tua infamia secuturum est damnum alicui tertio; nam infamator tenetur ex justitia impedire illud damnum, cum ei caussam injuste dederit, ac proinde tenetur tollere infamiam tuam, ex qua obventurum est, nisi tamen aliter removeatur.

2. Excusat, si fama sit aliunde recuperata, puta per sententiam judicis, vel per rei evidentiam, vel per testes, aut aliter. Quia jam sublatum est totum damnum illatum; ergo nihil manet resarciendum; perinde ac si equum tibi surreptum casu recepisses. Potest tamen infamator condemnari per judicem ad aliquam satisfactionem etiam pecuniariam in pœnam criminis: sed si non accusetur apud judicem, tenetur tantum ad satisfaciendum per signa doloris, petitionem veniæ, vel honorem aliquem secundum conditionem personarum, ob mœrorem illarum & infamiam, quam passus est læsus, donec sublata fuerit, si putetur talem satisfactionem velle. Damna autem in aliis bonis ex infamis secuta, compensari semper debent. Calumniator tamen tenetur semper revocare calumnia, non obstante sententia judiciaria accusatum absolvente: quia per illam sententiam non sufficienter restituta est fama apud omnes: multi enim existimant & existimare possunt, accusatum fuisse absolutum ob defectum probationum criminis, non vero ob ejus falsitatem.

3. Si restitutio sit impossibilis; nam nemo tenetur ad impossibile, ex reg. jur. in 6.

4. Si revera nulla fuit infamia ex detractione secuta, ut si audientes jam antea sciebant quod narrasti, vel illud non crediderunt: quia tunc nullum damnum secutum est; ergo nullum est resarciendum. Si tamen tua narratione infamia proximi notabiliter aucta est: aut si audientes inducti sunt ad judicandum malum de proximo, quod antea tantum suspicabantur, teneris ad restitutionem: quia tunc fuisti caussa injusta talis incrementi, seu damni.

5. Si restitutio fieri nequeat sine periculo vitæ infamatoris, quæ judicio prudentum præstat famæ infamati. Quia non est obligatio restituendi cum longe majori damno, spectatis omnibus; nec tunc læsus est rationabiliter invitus. Si tamen ex tua calumnia impendeat infamato aut aliis damnum grave in spiritualibus, vel periculum vitæ, aut grave scandalum, aut grande malum publicum, teneris cum periculo vitæ famam restituere. Nam illa damna æquivalent, aut etiam præstant damno vitæ infamatoris. Idem dic, si jactura famæ, vel aliorum bonorum tanti, vel fere tanti ex circumstantiis æstimetur, quanti jactura vitæ tuæ: nam quisque tenetur damnum a se illatum restituere etiam cum æquali, vel paullo majore detrimento suo. A fortiori fieri potest, ut quis famam restituere teneatur cum jactura bonorum omnium.

6. Juxta multos non teneris restituere, si crimen verum occultum, quod aliis narrasti, fiat alia via justa publicum publicitate, qua infamatus amiserit jus ad famam.

7. Si infamia penitus abierit in oblivionem, nec periculum sit ne reviviscat: quia tunc infamia jam est abolita, ac proinde damnum sublatum. Sed si reviviscet postea; erit tunc obligatio restituendi. Si autem periculum sit, ne aliquando infamia reviviscat, (ut facile fieri potest, nam homines data occasione facile recordantur quæ obliti erant) debet detractor satisfacere pro illo periculo, honorando, laudando infamatum, imo & dicta revocando, si crimen sit falsum.

Quæst. XVIII. *An in restitutione famæ potest fieri compensatio?*

Resp. 1. Est mortale contra justitiam falsum crimen sive in judicio, sive extra illud imponere etiam calumniatori ad suam justitiam, vel famam tuendam *Est communis sententia, teste Delugo*. Quia 1. est medium intrinsece malum, & prohibitum hac lege, *Non falsum testimonium dices*, Matt. 19. estque mendacium perniciosum ac injustum in re gravi: nam quisque habet jus, ne ei ob ullam caussam falsum crimen affingatur. Hinc Concil. Arelatense I. & II. & Matiscon. I. & alia Concilia jubent excommunicari generaliter eos, qui falsum crimen obji-

ciunt

ciunt aliis : 2. Innocent. XI. damnavit has propositiones. 43. *Quidni nonnisi veniale sit detrahentis auctoritatem magnam sibi noxiam falso crimine elicere? 44. Probabile est non peccare mortaliter, qui imponit falsum crimen alicui ut suam justitiam defendat. Et si hoc non sit probabile, vix ulla erit opinio probabilis in Theologia.*

Resp. 2. Non licet infamantem infamare, narrato etiam vero crimine præcise ad compensandam infamiam illatam. *Est communis sententia.* Quia non licet privata auctoritate malum pro malo reddere, & vindictam exercere. *Non reddentes malum pro malo, nec maledictum pro maledicto, sed e contrario benedicentes, quia in hoc vocati estis, ut benedictionem hæreditate possideatis. Qui enim vult vitam diligere, & dies videre bonos, coerceat linguam suam a malo, & labia ejus ne loquantur dolum. Declinet a malo, & faciat bonum: inquirat pacem, & sequatur eam.* 1. Pet. 3. Est autem mera vindicta, quando quis privata auctoritate infert damnum, per quod proprium damnum non impeditur, vel acceptum non resarcitur, ut cum infamia alterius non tollit tuam infamiam: sic non licet incendere domum ejus qui tuam incendit. Hinc qui se mutuo infamantur, tenentur ad restituendum sibi mutuo famam, nisi sibi mutuo condonent, ut præsumitur, si æqualitas sit in infamia.

Resp. 3. Si quis te falso infamet, ex communi sententia potes aliquem ejus delictum vel peccatum verum occultum detegere ad labefactandum ejus testimonium, v. g. quod antea fuerit deprehensus in mendacio, perjurio, modo hæc manifestatio sit utilis & necessaria ad famæ tuæ defensionem, nec majorem ei infamiam pariat, quam sit ea quam tibi injuste parat. Quia 1. quisque habet jus tuendi propriam famam, quam alter vult injuste adimere; nec ille est tunc rationabiliter invitus, cum cogat læsum ad hoc medium necessarium. 2. Potes detegere crimen alterius ad impediendum grave damnum proprium vel proximi; ergo multo magis id potes ad avertendum damnum, quod ipse criminosus tibi parat injuste inferre.

Illicita tamen est defensio immoderata propriæ famæ, ut si majorem infamiam alteri inferas ad tuam minorem avertendam: nam esset inæqualitas, ideoque injustitia resarcienda.

Quod si manifestatio alieni criminis non sit necessaria ad famæ tuæ defensionem, sive quia potes eam aliter tueri, ut testibus, juramento &c. sive quia hæc revelatio ad tuam defensionem inutilis est; tunc illud detegendo peccas contra justitiam, & teneris ad restitutionem. Nam ille habet jus ad famam, quamdiu ejus infamia non est necessaria ad infamiam, quam tibi injuste infert, amovendam: & sine justa caussa læderetur fama proximi, quod est intrinsece malum: estque mera vindicta, *Sanchez, Molina, Delugo, Lessius dicens hanc esse communiorem sententiam.*

Resp. 4. Dum duo se mutuo infamarunt, & infamia utriusque æqualis est, si unus nolit famam alteri restituere, juxta multos alter non tenetur ad restitutionem, modo infamia prioris non redundet in alios. *Prob.* 1. Ex cap. ult. *de adult.* ibi: *Cum paria crimina compensatione mutua deleantur.* Quia in rebus temporalibus, quando jura sunt paria, si alter nolit tibi servare jus & solvere debitum, nec tu teneris præstare quod ei debes: est enim quædam justa defensio tui juris, & compensatio boni tibi debiti. Fama autem est bonum temporale, cujus domini sumus: unde uterque potest ob infamationem mutuam alter alteri restitutionem famæ condonare. Qui tamen prius læsisset, tenetur ad restitutionem talis excessus infamiæ, alioqui non reduceretur æqualitas. Item si altero volente tibi restituere, tu nolis idem ei præstare, peccas graviter contra justitiam; quia es caussa damni quod is invitus patitur. Neque enim infamatio tui tollit infamiam ei illatam.

Quæst. XIX. *An qui infamiam a se injuste illatam tollere nequit, tenetur pecunia compensare?*

Resp. Multi negant, eo quod bona superioris ordinis nequeant resti tui per bona inferioris ordinis; ac proinde tunc fit impotentia restituendi. Nam, inquiunt, justitia commutativa, quæ æqualitatem spectat ac postulat, non obligat ad restitutionem, nisi res ablata reddi possit vel in se, vel in æquivalenti saltem ex parte. Sed fama utpote bonum superioris ordinis ad pecuniam, non potest reddi in æquivalenti etiam ex parte per pecuniam, alioqui bonum inferioris ordinis posset tandem per sui incrementum exæquare ex toto bonum superioris ordinis, ac proinde pecunia totam famam, contra illud, Prov. 22. *Melius est nomen bonum, quam divitiæ multæ.* Igitur cum fama sit supra omne pretium, non est pretio æstimabilis; nec compensabilis.

Alii tamen cum S. Tho. 2. 2. q. 62. art. 2. ad 1. & 2. probabilius docent, talem teneri compensare pecunia, vel piis suffragiis pro infamato oblatis, vel aliter arbitrio prudentis, propter easdem rationes, ob quas dicunt pecuniam pro damno vitæ vel membri restitui debere. *Vide dicta*, part. 2. cap. 6. q. 6.

Fatetur Lessius, infamatorem teneri ex quadam æquitate & etiam ex caritate infamiam pecunia compensare, si infamatus sit pauper, qui non videatur aliter mœrorem depositurus, & infamator sit dives. Sicut enim ratione alicujus conjunctionis vel beneficii accepti lex caritatis me magis obligat erga hunc, quam erga alium: ita etiam ratione alicujus incommodi, quod alteri intuli, magis teneor erga illum. Sed videtur hæc esse obligatio justitiæ: nam ex justitia depelli debet mœror injuste illatus, & in hoc casu pecunia est unicum medium aptum ad eum tollendum.

Porro consentiunt omnes, infamatorem, si per judicem condemnetur ad satisfactionem pecuniariam, teneri ex justitia illam præstare. Quia supposita tali injuria judex habet jus eum ad talem satisfactionem condemnandi in pœnam criminis, & dandi læso jus ad illam; idque etiamsi fama esset recuperata; nam judex potest justa pœna punire delicta etiam post damna sarta. At quisque tenetur justæ sententiæ parere. Item si infamator transigat certa pecuniæ summa cum infamato, tenetur ex justitia eam tradere: nam hoc pactum est justum: cum infamatus possit certa pecunia pacisci, ut cedat jus quod habet ad accusandum infamatorem, & exigendam satisfactionem ac restitutionem cum erit possibilis. Justæ autem conventiones obligant ex justitia.

Quæst. XX. *An honor per contumeliam læsus restitui debet, & quomodo?*

Resp. 1. Qui injuste alterius honorem læsit sive

coram aliis, sive coram ipso solo, ex communi sententia tenentur ad restitutionem. Quia fecit injuriam contra justitiam commutativam; & contumelia parit imminutionem dignitatis; & dolorem ac mœrorem, quæ per satisfactionem tolli debent. Nam secundum æstimationem hominum per contumeliam læditur & imminuitur dignitas: dum enim aliquem contumelia afficit, ejus dignitatem lædis, eumque quantum in te est, viliorem reddis.

Item qui caussam offensionis dedit proximo, tenetur quantum potest ipsum placare, & se ei reconciliare, ex Matt. 5. *Qui dixerit fratri suo, fatue, reus erit gehennæ ignis. Si ergo offers munus tuum ad altare, & ibi recordatus fuerit, quod frater tuus habet aliquid adversum te; relinque ibi munus tuum, & vade prius reconciliari fratri tuo ..... Esto consentiens adversario tuo cito &c.*

Quod si honor coram aliis læsus sit, debet apud illos omnes restitui, alioqui honor injuste ablatus non restitueretur ad æqualitatem. Si tamen læsus vindictam sumpserit de inhonorante, v. gr. si eum percusserit, & hic id toleraverit, secundum Delugo non requiritur ordinarie ulterior satisfactio pro honore, nisi læsus sit multo superior. Quia pro satisfactione videtur acceptare vindictam de se sumptam, & hoc ipso quod alter vicissim non vindicat, censetur agnoscere suam culpam, & testari existimationem de læso. Deberetur tamen alia reparatio honoris apud alios testes injuriæ, qui de hac vindicta sumpta nihil rescirent.

Resp. 2. Si simul cum contumelia illata sit infamia, vel ex illa sequatur aliquod aliud damnum, tunc etiam cum fama resarciri debet damnum illud, quia lædens est illorum caussa injusta.

Resp. 3. Ea adhiberi debet satisfactio, quæ prudentum judicio, spectatis omnibus circumstantiis personæ lædentis, & læsæ dignitate, injuriæ gravitate &c. sufficit ad reparandum honorem violatum: nam justitia obligat ad satisfactionem æqualem offensæ &c.

Varii autem assignantur satisfaciendi modi, scilicet exhibitio externa honoris, amica & honorifica salutatio ac compellatio, invitatio ad mensam locum honorificum ibi dando, significatio doloris, veniæ petitio, & alia signa doloris, humiliationis & reverentiæ erga offensum &c. Raro autem superiores tenentur veniam a subditis petere, *ne dum nimia servatur humilitas, regendi frangatur auctoritas*, ait S. Aug. epist. 109. Sed contumeliam ostensione majoris benevolentiæ & peculiari honore ac favore tollere possunt.

Nota. Omissio honoris debiti superioribus vel etiam æqualibus, est peccatum non solum contra observantiam, sed etiam contra justitiam, ideoque obligat ad aliquam satisfactionem: Quia hoc debitum rigorosum est, & amissio honoris debiti, ubi & quando debetur, est inhonoratio ac contumelia interpretativa: nam per illam censetur lædi dignitas superioris, & honor æqualis: ut si transeunte prælato, non aperias caput, ceteris aperientibus, censeris eum contumelia afficere.

CAPUT V.

De injuriis in bonis quæ dicuntur fortunæ, & necessaria restitutione.

NOta. Injuriæ circa bona fortunæ complectuntur omnes damnificationes, seu actiones & omissiones, quibus damnum in ejusmodi bonis injuste alteri infertur, sive rem ejus usurpando, recipiendo, detinendo, sive destruendo, sive deteriorando, sive exigendo id quod non debetur, sive non solvendo id quod ei debetur ex justitia, sive quovis alio modo. Quæ omnia sub nomine furti late sumpti comprehenduntur, & prohibentur præcepto: *Non furtum facies*, ex Concil. Colon. & Catech. Romano. *Aperte enim totum significavit quidquid illicite rerum proximi aufertur*, ait S. August. in c. *Pœnale* 14. qu. 5. Et vero inferre quocumque modo damnum alteri, idem est, quod quidpiam ab ipso auferre. Nam (ut ait Aristoteles) damnum quempiam accipere idem est quod minus habere quam habere debuit. Quare quæ dicuntur de furto stricte sumpto, applicanda sunt omnibus aliis modis creandi damni proximo.

Quæst. I. *Quid est furtum & rapina, & quomodo differunt inter se?*

Resp. 1. Furtum sumitur tripliciter. 1. Latissime pro omni injusta damnificatione in bonis, sive commissione, sive omissione fiat. 2. Late pro omni injusta acceptione rei alienæ, sive ea sit fraudulenta ut fit per contractus iniquos, sive occulta ut fit per furtum stricte dictum, sive violenta ut fit per rapinam. 3. Stricte, & furtum sic sumptum est occulta rei alienæ ablatio invito rationabiliter domino, vel ejus justo detentore.

Dicitur. 1. *Ablatio*, per quam intelligitur occupatio, acceptio & retentio: nam acceptio, & accepti retentio moraliter censetur eadem actio: qui enim rem alienam inique retinet, licet eam antea juste acceperit, perinde facit ac si tunc primo injuste acciperet. *Detinere id quod alteri debetur, eamdem rationem nocumenti habet cum acceptione injusta: & ideo sub injusta acceptione intelligitur etiam injusta detentio*, ait S. Tho. 2. 2. q. 66. art. 3. ad 2.

2. *Occulta*, hoc est, quæ fit domino nesciente, vel saltem quam quis intendit facere domino nesciente, & sine vi.

3. *Rei*, quo nomine a Theologis intelliguntur non solum res corporales & mobiles, sed etiam res immobiles & jura, ut census, servitutes, usus ac possessio.

4. *Invito domino*, seu sine consensu domini saltem prudenter præsumpto. Nam si quis acciperet aliquid, quod prudenter judicat donaturum dominum, si peteret, & nequit petere, non furatur, ex l. 47. §. *de furt.* Si autem id incertum sit, præsumendus est dominus invitus, cum nullus præsumatur velle ut bona sua auferantur.

5. *Rationabiliter*. Nam dominus debet esse cum ratione invitus: unde qui in extrema necessitate accipit occulte ex quibus indiget ad vitam servandam, nec aliter potest ea habere, non est reus furti.

6. *Vel ejus detentore*, seu possessore. Nam furtum committitur quoties aufertur res invito eo qui eam

eum legitime possidet vel detinet, ut conductore, commodatario &c. Ex l. 10. & 11. §. *de furt.* Quia tunc aufertur usus, possessio, vel securitas, quam alter per illam rem habebat.

Resp. 2. Rapina est rei alienæ usurpatio injusta & violenta, seu facta præsente & invito domino, vel ejus detentore justo. Specie differt a furto, quia injustitiæ furti superaddit aliam injuriæ speciem contra proximi honorem: nam vim inferre alicui in bonis suis, species quædam est contemptus & contumeliæ. Quare rapina ceteris paribus est peccatum gravius furto. Imo fieri potest ut quis mortaliter peccet in genere contumeliæ, licet res ablata sit materia furti venialis, ut si rem exiguam superiori vel personæ illustri per vim eripiat.

Porro rapinæ reus est, qui per metum injuste incussum aliquid ab altero extorquet: ut si publici ministri, vel potentes viri aliquid indebitum postulent ab aliis, quod rogati ob metum recusare non audent, estque crimen concussionis. Nam ipsis interius renitentibus vim inferunt, dum exterius reluctari non audent.

Quæst. II. *Quomodo dividitur furtum?*

Resp. Dividitur in simplex, & qualificatum, quod scilicet secundum leges est dignum majore pœna, quodque quadruplex est. Primum est Sacrilegium, quod est furtum rei sacræ, vel rei prophanæ in loco sacro. 2. Est Peculatus, quod est furtum rei ad fiscum vel ærarium publicum pertinentis. 3. Plagium, quod est surreptio servi alieni, vel etiam hominis liberi. 4. Abigeatus seu adductio alienorum pecorum.

Quæst. III. *Quale peccatum sunt furtum, & quavis injusta damnificatio, & rapina?*

Resp. Sunt mortalia ex genere suo; ita omnes. Constat, 1. Ex 1. Cor. 6. *An nescitis quia iniqui regnum Dei non possidebunt? Nolite errare ... Neque fures ... Neque rapaces regnum Dei possidebunt.* 2. Quia sine justa caussa & auctoritate inferre damnum proximo est tum contra caritatem, tum contra Justitiam: quæ virtutes obligant sub mortali in re gravi. *Quam grave scelus furtum sit, ipsa natura vis & ratio satis ostendit; est enim justitiæ contrarium, quæ suum cuique tribuit*, ait Catechismus Concilii Tridentini.

Dixi, *Ex genere suo:* quia furtum potest esse veniale ex parvitate materiæ: nam per furtum rei levis leve damnum infertur proximo, nisi inde sequatur aliud malum.

Quæst. IV. *Quænam quantitas requiritur, ut furtum, vel quævis alia damnificatio in rebus externis sit mortalis?*

Nota, 1. Furtum rei levis potest esse mortale per accidens ratione damni inde secuti aut lucri cessantis: ut si acum fureris sartori, qui non possit aliam habere, & ideo uno, vel pluribus diebus operas suas perdat; tunc peccas mortaliter, non quidem peccato furti stricte dicti, cum non surripias aliquid notabile, sed peccato damnificationis injustæ, quæ proprio nomine caret: nam per ablationem acus es caussa injusta, cur sartor damnum grave patiatur; est autem mortale contra Justitiam, creare alteri grave damnum sine justa caussa. 2. Ratione scandali, ut si scias ideo alterum blasphematurum: nam mortale est sine justa caussa facere id, ex quo prævidetur alter mortaliter peccaturus. 3. Ratione gravis mœroris, quem concipit dominus ex furto rei levis propter affectum ad illam: tunc enim graviter peccas saltem contra caritatem, ex qua tenemur impedire grave damnum proximi, quando facile possumus; licet illud irrationabiliter eventurum sit. Sed hic quæritur quænam materiæ quantitas per se requiratur ad mortale, secluso omni alio.

Nota, 2. Quantitas per se requisita ad mortale peccatum in furto & quavis alia damnificatione injusta, debet esse gravis, vel absolute, vel respective: nam ablatio rei levissimæ, puta oboli, non potest esse mortalis per se, cum sit levis læsio proximi & leve malum. Quantitas autem gravis absolute est ea, quæ secundum se & respectu omnium est notabilis, & parit utilitatem notabilem: ideoque ejus ablatio privat notabili utilitate, & sic infert damnum notabile, & consequenter reddit dominum cum ratione graviter invitum. Quantitas gravis respective est ea, quæ est notabilis relate ad facultatem, conditionem & indigentiam certarum personarum, spectatis omnibus circumstantiis: sic quantitas aliqua levis respectu divitis, censetur gravis ac notabilis respectu pauperis ratione illius inopiæ. Hinc Marc. 12. Christus ait, viduam pauperem, quæ duo minuta dederat, plus, spectata scilicet ejus penuria, dedisse, quam divites, qui multa præbuerant.

Resp. Quantitas gravis absolute, ideoque sufficiens ad mortale respectu omnium, etiam regum, est ea quæ exæquat valorem sexaginta assium seu trium librarum. Nam talis summa secundum se spectata, est notabilis, & parit utilitatem notabilem. Nec levis est etiam respectu regis spectatis omnibus ejus oneribus, ad quæ sustinenda non parum juvat: ex ea enim rex potest uno die decem vel duodecim milites alere, qui vitam suam pro illo exponunt, vel unum militem per multos dies. Igitur cum talis valor in ordine ad usus humanos sit magnus in se, nec contemnendus, ejus damnum merito censetur magnum absolute & respectu cujuslibet vel ditissimi, quem privat facultate disponendi de bono secundum se notabili, nec parum utili; & sic talis valoris damnum est notabile secundum se ac ratione boni ablati. Adde quod si tale furtum non prohiberetur graviter, daretur occasio multis illud patrandi, unde sequeretur gravissimum damnum principibus; imo multi doctores minorem quantitatem ad mortale assignant etiam respectu ditissimorum.

Quantitas vero gravis respective ad conditiones personarum & sufficiens ad mortale, quadruplex est; nimirum respectu divitis est circiter triginta asses; respectu mediocriter divitis viginti asses; respectu artificis non pauperis duodecim asses, vel quantum ei valet merces operæ diurnæ; respectu pauperis sex asses, vel id quod singulis sufficit ad victum diurnum. Nam unaquæque hæc summa respectu singulorum merito censetur notabilis, & singuli præsumuntur in his esse cum ratione graviter inviti: enim vero talis summa est respectu singulorum pretium laboris haud levis, & illis sufficit ad victum diurnum, & non exiguum ipsis parit utilitatem; atque ejus privatio incommodum non leve. Et vero victus diurnus secundum communem existimationem, est quid notabile: ergo quantitas ad eum necessaria, est etiam notabilis.

Nota. Cum quantitas materiæ furti mortalis non possit mathematice statui, sed tantum moraliter, quia

regis

regi surriperet summam designatam excepto uno vel altero asse, censebitur peccare mortaliter, quia in moralibus parum pro nihilo reputatur: ac proinde quæ parum distant, nihil distare censentur.

Quæst. V. *An & quando peccatur mortaliter per minuta furta?*

Resp. 1. Ex communi sententia, qui per plura parva furta uni vel pluribus facta, intendit acquirere quantitatem notabilem, peccat mortaliter cum illa intentione: quia volitio furandi rem notabilem, seu inferendi damnum notabile, mortalis est; nam est volitio peccandi mortaliter, & actus voluntatis participat totam malitiam objecti. Tunc etiam quovis furto levi ex illa intentione procedente; quia singulis vicibus aufert rem parvam cum intentione mortali auferendi magnam. Quod autem fit ex intentione mortali, quamvis in se leve sit, est peccatum mortale: actus enim imperatus a voluntate participat malitiam interioris actus imperantis: nam cum illo constituit unum moraliter actum totalem, estque illius executio. Supposita tamen tali intentione, multa illa furta continenter facta, unum sunt furtum mortale: quia manant ab uno eodemque proposito efficaci, non interrupto & virtualiter permanente. Sed si interrupte fiant, tunc multiplicantur actus voluntatis mortaliter mali. Item peccat mortaliter qui rem levem semel furatur cum voluntate furandi magnam, si ea occurreret, quia habet volitionem furti mortalis.

Resp. 2. Qui sæpe minima furatur sine animo auferendi rem notabilem, sed tantum ex occasione data accipit successive quantitatem notabilem, vel damnum notabile paullatim & successive infert, peccat mortaliter per ultimum furtum vel damnum rei de se levis, ubi advertit se per illud quantitatem notabilem complere. *Est communis sententia*. Prob. Non solum quis tunc incipit detinere alienum in notabili quantitate, ut docet communis sententia, sed etiam ratione ipsius acceptionis, ut docet saltem communior. Nam tunc scienter accipit usque ad notabilem quantitatem, & hac ultima acceptione notabile damnum infert. 2. Qui vult & ponit complementum damni notabilis proximi, eo ipso vult damnum notabile proximi, sed qui vult damnum notabile proximi, peccat mortaliter: Ergo. Et vero si quis decem furtis parvis surripuit novem asses artifici, & videns, si adhuc tres furetur, quantitatem fore notabilem, & damnum grave respectu illius; certe eo ipso quod vult furari & furatur tres asses, vult saltem interpretative quantitatem quam surripuit, esse notabilem, & damnum quod intulit, esse grave. Sed qui hoc vult, peccat mortaliter. 3. Hæc ultima acceptio licet de se levis, prout conjuncta moraliter cum aliis prioribus complet ablationem rei gravis, revera gravis est, ac proinde mortalis: sicut retentio ultimæ partis licet de se levis, tamen quatenus cum retentione aliarum jam acceptarum complet retentionem gravem, est gravis ac mortalis retentio. Itaque licet levia furta præterita non uniantur moraliter cum hoc ultimo in ratione peccati, uniuntur tamen ratione materiæ & damni illati: multæ enim leves materiæ & multa levia damna inter se moraliter uniuntur, & aliquid grave constant. Hanc autem totam materiam gravem censeris velle per ultimum furtum illam complens, quo volens injuste retinere multas materias leves, adhuc accipis unam cum aliis prioribus aliquid grave constituentem: sicque vis omnes illas simul sumptas, ideoque grave damnum alterius.

Hinc famuli & ancillæ peccant mortaliter, & tenentur ad restitutionem, si per plura furta levia etiam circa esculenta & poculenta, quantitatem sufficientem ad mortale compleant: quamvis juxta multos requiratur major quantitas in esculentis & poculentis, quæ ipsimet consumunt, quam in iis quæ aliis donant. Item dic de liberis, licet circa illos multi requirant majorem quantitatem, quam circa famulos, quia, inquiunt, parentes sunt minus inviti.

Imo secundum Rebell. Sanch, Delugo, Bonac. & alios, quodlibet furtum leve factum post completam materiam est mortale. Quia toties adest voluntas saltem implicita augendi prius damnum grave, quod seipsa augetur; & totis completur voluntas habendi materiam gravem, partim retinendo, partim addendo novam, ac proinde quodlibet furtum subsequens est executio talis pravæ voluntatis.

Resp. 3. Qui per furta minima quantitatem notabilem implevit, ex communi sententia tenetur sub mortali quam primum restituere: quia alioqui esset iniquus detentor rei alienæ, seu alteri debitæ notabilis, & læderet jus alterius in re gravi. Hinc Innocent. XI. damnavit hanc propositionem: *Non tenetur quis sub pœna peccati mortalis restituere quod ablatum est per pauca furta, quantumcumque sit magna summa totalis.*

Resp. 4. Tota hæc doctrina de levibus furtis vera est, etiamsi fiant diversis personis, quarum singulæ seorsim sumptæ damnum duntaxat leve patiantur, ita ut 1. quodlibet ejusmodi furtum cum animo quid notabile acquirendi, sit mortale. *Ita communiter*. Tum quia graviter & generaliter damnantur in Scriptura omnes, qui utuntur ponderibus vel mensuris iniquis, licet ex tali usu sæpe leve duntaxat damnum singulis obveniat, Deut. 25. *Non habebis in sacculo diversa pondera, majus & minus: nec erit in domo tua modius major & minor ..... Abominatur enim Deus eum, qui facit hæc, & adversatur omnem injustitiam.* Et Prover. 11. *Statera dolosa abominatio est apud Dominum .... & pondus æquum voluntas ejus.* Tunc quia quodlibet fit cum voluntate mortali, seu peccandi mortaliter: nam mortale est velle furari alienum in magna quantitate, cum hoc graviter prohibitum sit, & materia sit gravis. Præterea hæc ratio damni ereandi noceet graviter societati humanæ; unde merito censetur graviter prohibita jure naturali: nam alioqui singuli a diversis possent grave damnum accipere, & daretur ansa artes ac labores honestos negligendi; nam citra mortale quilibet posset ditescere per minuta illa furta diversis facta.

2. Licet plura levia furta ac damna fiant diversis sine intentione acquirendi aliquid notabile, sed tantum ex occasione data, tamen ultimum furtum, seu damnum de se leve, sed complens quantitatem notabilem, est mortale. *Ita Turrian. Valentia, Sanchez, & alii multi.* Quia licet quantitas sit levis respectu singulorum, quibus fit furtum, nec proinde singulis inferatur grave damnum, est tamen notabilis respectu communitatis, seu multitudinis eorum. Ergo fur ultimo furto levi complente quantitatem notabilem, vult & infert damnum notabile illius com-

communitati sed multitudini eorum; & vult habere & habet alienum in magna quantitate. Et vero multis interre damnum parvum, perinde est, inquit Lessius, ac si uni inferas magnum; nam omnia illa parva simul juncta efficiunt unum magnum, quod est communitatis, quæ tali summa posset aliquem notabiliter juvare.

3. Est obligatio sub mortali sic accepta restituendi quam primum, nam alioqui injuste retineretur res aliena notabilis, & notabile damnum injuste illatum continuaretur. Quod si restitutio fieri moraliter nequeat singulis, quibus subtracta est res levis, aut illatum leve damnum, vel quia ignorantur ii singuli, vel quia executio difficilior est, quam res tantilla postulet, vel quia periculum est infamiæ; tunc restitutio fieri debet pauperibus communitatis damnificatorum, vel in alia pia opera eidem loco utilia impendi: nam hoc videtur consentaneum justæ voluntati illorum. Secus, si quis sit modus restituendi ipsis læsis vel majori illorum parti, v. gr. vendendo eisdem civibus postea in majori mensura, vel minuendo pretium: quia læsus habet jus ut damnum sibi restituatur, dum restitui ei potest.

Nota. Secundum multos ad mortale requiritur major quantitas in furtis parvis, quæ fiunt pluribus, quam quæ uni: quia damnum divisum in plures censetur minus. Iidem Doctores communiter aliquando plus requirunt in furtis levibus ad mortale constituendum, quam in uno furto gravi. quando inter furta illa parva intervallum magnum intercedit: Quia dominus minus graviter cum ratione invitus est, & minus damnum censetur: quam si simul eadem quantitas surriperetur. Unde exigunt quantitatem paullo majorem in illis furtis minutis, ut quantitas censeatur notabilis in ordine ad constituendum mortale, quam in uno furto gravi. Certe si non adeo magnum sit intervallum, non requiritur ad materiam gravem major quantitas, dum paullatim accipitur, quam dum simul; nam tunc illa ejusdem est æstimationis, & damnum æque magnum infertur.

Quæst. VI. *An quando plures uni per levia furta grave damnum inferunt, singuli peccant mortaliter, & tenentur ad restitutionem, licet singuli parum accipiant?*

Resp. 1. Si id communi consilio, vel auxilio, vel concursu fiat, singuli peccant mortaliter, & tenentur ad restitutionem in solidum: nam singuli consentiunt in totum damnum, & ad illud totum moraliter cooperantur. Hinc si multi milites vineam ingressi, communi consilio vel auxilio notabile damnum inferant, quilibet miles peccat mortaliter, & tenetur ad restitutionem in solidum, licet duos tantum racemos carpsisset.

Resp. 2. Si id casu fiat, ita ut alter alterius non sit conscius, sed quilibet seorsim, & independenter ab alio leve damnum inferat, ignoretque damnum ab aliis illatum, vel inferendum, tunc nullus peccat mortaliter, & singuli tenentur solum sub veniali restituere partem damni a se illati. Quia tunc singuli non sunt caussa physica aut moralis damni notabilis, nec in illud ullatenus consentiunt, unde quod damnum notabile ex singulorum furtis simul sumptis sequatur, est omnino per accidens & præter intentionem singulorum.

Resp. 3. Si advertant notabile damnum inferendum per minuta furta, & tamen aliquid leve singuli accipiant, sed sine communi consilio & auxilio; ita ut nullus sit alteri suo exemplo vel hortatione caussa furandi, quilibet peccat solum venialiter, & tenetur tantum ad restitutionem levis damni quod infert; quia quilibet non est physica vel moralis caussa damni gravis, sed dumtaxat levis. Damnum enim leve per suum furtum intulit, & non fuit aliis caussa, nec occasio furandi, ut supponitur, nec consilio, auxilio, aliave ratione cooperatus est moraliter damnis ab aliis illatis. Nec unum furtum ratione solius cognitionis aliorum conjungitur moraliter cum illis in ordine ad constituendum unum damnum grave imputabile singulis, nec quilibet tunc vult interpretative damnum notabile proximi, ac in illud consentit. Quia quilibet non cooperatur moraliter gravi damno, & per accidens ac præter cujusque intentionem est, quod suum furtum cum aliis grave damnum physice constituat.

Quæst. VII. *An fur acquirat dominium rei furtivæ?*

Resp. Neg. Si ea discerni possit a rebus propriis: quia ad transferendum dominium requiritur justus titulus, ex l. 31. §. *de acquir. rer. domin.* qui hic deest. Idem dic de usuris, quia ex hac lege nunquam nuda traditio transfert dominium, nisi præcesserit venditio aut justa caussa. Cum autem, *instit. de rer. divis.* dicitur traditione rei transferri dominium, hoc intelligitur de traditione rei cum justo titulo, quem alibi leges requirunt. At traditio usurarum est sine justo titulo seu caussa justa, nam ratione mutui nihil licet accipere; nec illæ liberaliter ac sponte donatur; sed sunt bonum alienum domino invito ac sine justo titulo acceptum & retentum, perinde ac pecunia a latrone extorta. Hinc qui bona fide res alienas a fure vel usurario accepit, tenetur eas restituere vero domino, ubi primum id rescierit: nam *nemo plus juris ad alium transferre potest, quam ipse haberet*, L. 54. §. de reg. jur.

Si autem fur vel usurarius res furtivas vel usuras suis rebus permiscuerit ita ut ab his discerni nequeant, & ipse habeat animum acquirendi sibi totum cumulum, earum dominium juxta multos acquirit, ex instit. de rer. divis. & l. 78. §. de solut. ibi: *Si alieni nummi inscio vel invito domino soluti sunt, manet ejus, cujus fuerunt. Si mixti essent, ita ut discerni non possent, ejus fieri qui accepit, in libris Cassii scriptum est, ita ut actio domino cum eo qui dedisset furti competeret*. Sed lex illa non loquitur de mixtione mala fide facta. Et *Instit. loco cit.* id relinquitur arbitrio judicis. Illud certum est remanere tunc obligationem restituendi earum valorem, & compensandi omnia damna ob injuriam illata. Ex communi autem sententia fur & usurarius fiunt domini pretii accepti ab emente bona fide rem aliquam alienam, sed cum prædicta obligatione, ex l. 49. §. *de furt.* ibi: *Quod enim ex re furtiva redigitur, furtivum non esse nemini dubium est. Nummus ergo qui redactus est ex pretio rei furtivæ, non est furtivus*. Quare si hac pecunia fur aliquid emat, v. gr. pannum, venditor fit dominus talis pecuniæ, nec tenetur illam restituere, cum sit furis: sed fur manet obligatus ad restitutionem. Imo fur aliquid emens pecunia furtiva rei emptæ dominium acquirit, ex *L. penult.* Cod. *Si quis alteri sibi &c.* Venditor vero non fit dominus

pe-

pecuniæ furtivæ, nisi quando illam cum propria miscuit, ita ut ab illa discerni nequeat, l. 78. §. *de solut.* Ratio est, quia fur non habet dominium rei furtivæ sicut alter contrahens rei suæ: ergo non potest illud æque transferre. Præterea hoc ita statutum est legibus; nec est iniquum, quia pro eo quod rei alienæ venditor fit dominus pretii, ipse vicissim emptori de evictione obligatus manet.

Quæst. VIII. *An liceat occulte recipere rem suam apud alium extantem?*

Resp. 1. Qui occulte accipit rem suam apud alium justo titulo. v. gr. pignoris, locationis, commodati extantem, peccat contra justitiam, & tenetur rem illam reddere, & resarcire damnum, si quod inde evenit. Quia injuste alium privat usu juris, quod in illam rem habebat, scilicet juris securitatem ex ea percipiendi, vel ea utendi. Qui autem rem suam apud alium depositam furtim accipit, peccat; quia (ut ait S. Th. qu. 66. art. 5. ad 3) gravat depositarium, & sic tenetur ad revelandum hoc gravamen, ipsum monendo, vel depositum reddendo.

Resp. 2. Qui occulte accipit rem suam apud alium sine justo titulo existentem, & quam potest alia ratione, puta per judicem recuperare, peccat contra justitiam legalem, quia violat juris ordinem. Sed non tenetur ad restitutionem, quia res illa sua est, & alter nullum ius in illam habet. Ita S. Th. 2. 2. qu. 66. art. 4. ad 5. ibi: *Qui furtim accipit rem suam apud alium injuste detentam, peccat quidem, non quia gravet eum, qui detinet; (& ideo non tenetur ad restituendum aliquid, vel ad recompensandum) sed peccat contra communem justitiam, dum ipse sibi usurpat sua rei judicium, juris ordine prætermisso. Et ideo tenetur Deo satisfacere, & dare operam ut scandalum proximorum, si inde ortum fuerit, sedetur.* Talis autem non peccaret, si alia ratione, nempe petitionem, vel judicis auctoritate, vel sine magnis sumptibus rem suam recuperare non posset, modo absit scandalum, & moneatur injustus detentor (si fieri potest) nihil jam debere.

Quæst. IX. *An uti liceat occulta compensatione?*

Nota. Occulta compensatio est, cum inscio eo qui tibi debet, accipis, vel retines privata auctoritate ex ejus bonis ea, quæ tibi certo debet ex justitia.

Resp. 1. Non licet officialibus Reip. opificibus, operarii, famulis & ancillis &c. aliquid surripere; eo quod putent stipendium, de quo convenerunt, esse justo minus. Quia, 1. Innocent. XI. damnavit hanc propositionem: *Famuli & famulæ domesticæ possunt occulte heris suis surripere ad compensandam operam suam, quam majorem judicant salario, quod acceperunt.* 2. Nunquam licita est compensatio, nisi debitum sit certum; quod hic non contingit. 3. Agerent contra pactum: nam consenserunt in pretium minus. 4. Nihil eis debetur ex justitia ratione laboris & operarum, nisi pretium, de quo conventum est, licet sit infimum, ex Matth. 20. *Non facio tibi injuriam. nonne ex denario convenisti mecum?* Quod si constaret pretium illud, de quo convenerunt, esse minus infimo, tamen fieri potest ut illorum opera non sit magis utilis domino, qui illa noluisset acceptare sub majore pretio. An autem hoc ita se habeat, non ipsorum, sed domini est judicare. 5. Non invenerunt alios, qui plus dare voluerint. Ergo illud est justum pretium; nam justum pretium est illud, quod communiter homines solvunt; non enim plus valet res vel opera, quam id quod communiter pro ipso inveniri potest. Denique si id liceret, aperiretur via innumeris furtis; nam isti sibi facile persuaderent stipendia esse justo minora: essentque judices & executores in propria caussa etiam dubia ac incerta. Hinc sartores peccant contra justitiam, si retineant fragmenta panni, fila serica &c. ut sic compensent sibi mercedem, quam putant satis magnam non solvi; & tenentur ad restitutionem. Idem de aliis, qui laborant in materia aliena.

Resp. 2. Concurrentibus certis conditionibus licita est occulta compensatio. *Est communis sententia.* Quia jure naturali unicuique licet indemnem se servare citra alterius injuriam. In occulta autem compensatione licita nemini fit injuria: nam occulta compensatio neque est contra justitiam commutativam, cum nulla injuria inferatur debitori nolenti solvere: ipse enim ex justitia tenetur tantumdem dare, & creditor accipit id quod ex justitia suum esse debet, estque justa defensio ab injuria, qua creditorem continuo vexat debitor injuste retinendo id, quod ei ex justitia debet. Ergo debitor non potest esse rationabiliter invitus quoad substantiam; sed nec quoad modum, quia creditorem excusat necessitas, & impotentia aliter accipiendi solutionem. Neque est contra justitiam legalem & publicam potestatem: nam supponitur judex vel nolle, vel non posse rem debitam creditori adjudicare.

Conditiones autem necessariæ ad licitam compensationem hæ sunt,

1. Ut certum sit, rem illam tunc actu debitam esse ex justitia. Nam si id certum esset, non liceret quidquam surripere. quia in dubio & in casu incerto melior est conditio possidentis; & iniquum est pro debito incerto certam solutionem propria auctoritate sumere, atque exponere se periculo accipiendi rem alienam sibi non debitam. Neque id licet, si res non esset debita ex justitia, sed solum ex gratitudine; quia debitum ex gratitudine non est rigorosum, nec ullum parit jus ad rem, nec est circa aliquid determinatum, sed pendens ex libera voluntate alterius. Defectus hujus conditionis continet peccatum injustitiæ obligans ad restitutionem, quia tunc fit injuria cum damno.

2. Ut creditor non possit rem suam vel sibi debitam alia ratione, puta petitione; vel per judicem obtinere, saltem sine gravi detrimento vel incommodo. Alioqui fieret injuria publicæ potestati, & peccaretur contra ordinem debitum a jure constitutum juxta l. unic. Cod. *Ne quis in sua caussa*, ibi: *Generali lege decernimus, neminem sibi esse judicem, vel jus sibi dicere debere.* Solus tamen defectus hujus conditionis non obligat ad restitutionem: quia debitori non est illatum damnum; cum (ut supponitur) non plus acceptum sit ex ejus bonis, quam certo debitum erat ex justitia. *Ita S. Antoninus.*

3. Ut creditor non accipiat rem debitoris depositam apud se, vel sibi commodatam ex l. 11. Cod. *depos.* & l. ult. Cod. *commodat.* & ex c. ult. *de depos.* ubi Gregor. IX. ait: *Sane depositori licuit, pro voluntate sua depositum revocare contra quod compensationi, vel deductioni locus non fuit: ut contractus, qui ex bona fide oritur, ad perfidiam minime referatur, licet compensatio admittatur in aliis,*

si caussa ex qua postulatur, sit liquida. Ratio est, quia fieret contra fidelitatem & obligationem depositi vel commodati, quod maximam fidem postulat, & contra conventionem saltem tacitam restituendi rem domino.

4. Ut accipiatur res in eadem specie, si fieri potest: alioqui debitoris res sine necessitate & ejus consensu, ac proinde injuste permutaretur.

5. Ut fiat sine periculo scandali, & infamiæ propriæ vel proximi, vel damni tertii, qui putaretur furatus, & cogeretur restituere. Nam quamvis hoc damnum sequeretur per accidens, tenemur tamen ex caritate impedire grave malum proximi, [illegible] possumus sine nostro gravi damno.

6 Ut fiat sine injuria tertii, qualis esset, si acciperetur res alteri commodata, locata, oppignorata, vel apud eum deposita. Nam iste tertius habet jus, rem illam ad suum usum vel securitatem detinendi, aut custodiendi. Item si bona omnia essent hypothecata aliis: nam hi habent jus ex iis solutionem accipiendi cum detrimento aliorum. Vel etiamsi non essent hypothecata, sed non sufficerent aliis debitis solvendis, non potes integram solutionem recipere, nisi hypothecam, vel privilegium habeas: nam alioqui non habes jus ad integram solutionem cum damno aliorum, sed solum pro rata, cum alii creditores æque jus habeant ad bona debitoris, quod jus violas, si ex integro debitum recipias; nam auferes aliis id, quod pro rata perciperent. His adde, ut facta compensatione, debitor, si fieri moraliter potest, moneatur nihil jam debere: tum ne permaneant in peccato, existimando se teneri debitum solvere; tum ne ipse, vel ejus hæredes cogantur iterum solvere; tuis hæredibus. Quod si voluerit postea solvere, non debet accipi iterata solutio, vel si nequeat sine infamia recusari, occulte statim restitui debet.

Cum autem rarissime omnes istæ conditiones concurrant, rarissime licita esse potest compensatio occulta. Quamvis autem sit illicita, non tamen obligat ad restitutionem, nisi quando injuste illatum est damnum alteri.

Quæst. X. *An liceat in gravi vel extrema necessitate aliena surripere?*

Resp. 1. Non licet in necessitate tantum gravi alienum surripere. *Prob.* 1. Ex c. 3. de furt. *Si quis propter necessitatem famis aut nuditatis furatus fuerit cibaria, vestem, vel pecus, pœniteat hebdomadas tres.* 2. Innocentius damnavit hanc propositionem. *Permissum est furari non solum in extrema, sed etiam in gravi necessitate.* Neque jure naturali, neque gentium id permittitur, cum in sola extrema necessitate bona sint communia. Imo id debuit jure naturali prohiberi: nam si liceret, pateret via innumeris furtis cum magno societatis humanæ detrimento ac perturbatione Reipubl. nec homines satis abstinerent ab otio, inertia, vel dilapidatione bonorum.

Resp. 2. In extrema necessitate licet accipere rem alienam, necessariam ad vitæ suæ vel suorum conservationem. *Est communis sententia.* Quia in extrema necessitate omnia sunt communia saltem quoad usum. Nam quisque habet jus naturale & obligationem conservandi vitam suam ac suorum per media ordinaria ad hoc ex se ordinata, & a Deo auctore naturæ omnibus concessa, quali sunt bona externa, quorum proinde divisio & proprietas fieri non potuit, nisi servato alias jure utendi illis in extrema necessitate.

In tali necessitate *etiam potest aliquis occulte rem alienam accipere, ut subveniat proximo sic indigenti*, ita S. Th. 2. 2. q. 66. art. 7. ad 3. si nempe ex propriis bonis nequeat illi subvenire: tunc enim surripiens est veluti instrumentum indigentis. Præterea cum quisque teneatur diligere proximum sicut seipsum, potest & debet ei subvenire eo modo, quo sibi licite posset & vellet opitulari in eadem necessitate.

Neutrum tamen licet, 1. Si dominus rei sit, vel foret in pari necessitate. *Ita omnes.* Nam *in pari caussa melior est conditio possidentis*, reg. jur. 2. nisi probabilis spes sit, posse te convenienti modo petendo obtinere id quod indiges; quia cum propria per donationem habere potes, sine necessitate alienum surriperes. Putat tamen Lessius, in hoc casu peccare solum venialiter non petendo; eo quod non peccetur quoad rem ipsam, sed solum quoad modum, & dominus debeat esse contentus quoad substantiam.

Qui autem rem alienam etiam magni momenti clam in extrema necessitate surripuit, secundum multos non tenetur restituere, quando commoda facultas aderit. Quia omnia tunc sunt communia simpliciter & absolute, cum bona ad vitæ conservationem a Deo hominibus omnibus concessa sint. Unde S. Th. ad 2. ait. *Per talem necessitatem efficitur suum id, quod aliquis accipit ad sustentandam propriam vitam.* Teneris tamen restituere id, quod mutuo accepisti, vel emisti, & in extrema necessitate consumpsisti. Quia consumpsisti rem propria acquisitam per contractum obligantem ad reddendum æquivalens; & ideo quando res illa tibi, qui es dominus actu, perit, non alteri, qui fuit, sed jam non est ejus dominus. Quare obligatio, quam per contractum contraxisti, per supervenientem necessitatem fuit solum suspensa, non extincta. Idem dic, si res in necessitate accepta perduret hac transacta, ex c. *Quod.* 1. qu. 7. Sic qui equum alterius abstulit, ut fuga vitæ consulat, tenetur illum reddere, ubi ex periculo evasit; quia indigebat solum usu equi, non ejus proprietate. Item qui magnam pecuniæ summam in extrema necessitate surripuit, tenetur ea transacta residuum restituere, quia cessante tali necessitate cessat jus ex ea ortum, quod est solum ad vitæ necessaria. Item si non sit simpliciter & absolute pauper, sed habeas alibi bona, teneris restituere, quod extra patriam in extrema necessitate surripuisti; quia non licet alienum surripere, nisi eo modo, quo extrema necessitas urget. At necessitas non est simplex & absoluta, ergo non potes quidquam sumere nisi sub conditione restituendi. Præterea non habes plus juris ad capiendam rem alterius, quam hic habeat obligationem eam dandi tibi: at tenetur solum eam tibi mutuare, cum non sis simpliciter pauper.

Quæst. IX. *Quandonam uxor marito, & maritus uxori injuriam infert in bonis, & tenetur ad restitutionem?*

Resp. 1. Ex communi sententia, uxor peccat contra justitiam, & tenetur restituere viro vel ejus hæredibus, si aliquid de bonis dotalibus, vel communibus, vel propriis viri surripiat aut impendat inscio

vito

vito rationabiliter marito. Quia injuriam cum damno infert marito: nam is solus in suum commodum habet administrationem dotis, & bonorum communium, quæ scilicet conferuntur initio, vel acquiruntur tempore matrimonii, & proprietatem mediæ partis horum, ut constat ex jure: dominium vero omnium bonorum propriorum, id est, quæ ipse ante matrimonium habebat, & quæ per contractum matrimonii noluit esse communia. Uxor tamen, secundum communem sententiam, potest de bonis communibus, & fructibus dotalibus accipere quantum opus est ad suam sustentationem, ad quamcunque familiæ necessitatem, si maritus ea deneget, cum dare possit; vel ad eleemosynas moderatas faciendas secundum consuetudinem piarum mulierum ejusdem conditionis & facultatis, nisi vir sufficient largitur, vel ad avertendum damnum familiæ aut mariti, ut fecit Abigail 1. *Reg. c.* 25. Item si maritus sit prodigus, potest uxor subtrahere bona necessaria ad alendam familiam, & educandos ac collocandos liberos secundum suum statum. Nam in his omnibus maritus non est rationabiliter invitus, cum speciali jure teneatur ista præstare, & familiam ac uxorem sustentare convenienter suo statui, & spectatis facultatibus utriusque. Vir enim debet uxori tamquam sociæ, familiæque matri decentem sustentationem pro qualitate status & quantitate facultatum utriusque, & ideo uxor dedit ei dotem, & insuper præstat subsidium atque operas suas.

Potest etiam uxor ex bonis dotalibus & communibus, si non habeat alia, nec vir dare velit, accipere quantum opus est ad suppeditandam sustentationem necessariam patri indigenti, vel matri, vel proli propriæ indigenti, si quam habet ex alio matrimonio, modo remaneant necessaria marito & ejus familiæ. Quia ipsa tenetur illis subvenire, & isti jus speciale ab ea petendi alimenta habent, nec vir potest rationabiliter id inique ferre. Omnia tamen sic tradita tenetur probabiliter uxorem referre in suam partem, dum partitio fiat cum hæredibus viri; quia injuste de alieno subveniret, cum habeat propria. Alii tamen censent, uxorem ad hoc non teneri; quia ea lege censentur matrimonia contrahi, ut onera & debita realia quæ superveniunt uni conjugum, fiant quoque debita alterius; & quia inopia parentum, filiorum, uxoris censetur esse inopia ipsiusmet uxoris, cui maritus subvenire tenetur.

Resp. 2. Maritus peccat contra justitiam, & tenetur restituere uxori, vel ejus hæredibus. 1. Si dissipet ejus dotem, cum dotis proprietas sit penes uxorem, vel accipiat aut impendat bona paraphernalia, id est, ea bona quæ uxor non attulit in dotem, nec per contractum matrimonialem voluit esse communia, sed sibi reservavit; nam uxor habet illorum omnium plenum dominium & administrationem, nec proinde vir habet jus ullum de iis disponendi. Idem dic de bonis sibi a marito vel a quovis alio donatis, ut de illis libere disponat.

2. Si bona communia notabili quantitate, invita uxore, prodige donet, vel in usus malos aut vanos impendat: nam licet horum administratio sit penes maritum, tamen proprietas mediæ partis illorum ad uxorem jure comuni pertinet; ac proinde maritus facit ei injuriam, partem ipsius, ipsa rationabiliter invita, profundens. Unde soluto matrimonio, tenetur maritus, vel ejus hæredes ad restituendum uxori, vel ejus hæredibus. *Ita Lessius, Sanchez, & alii multi.*

Quæst. XII. *An liberi peccant, & tenentur ad restitutionem, surripiendo bona parentum?*

Resp. Liberi qui surripiunt vel impendunt aliquid notabile ex bonis parentum, vel ex bonis quorum dominium vel usumfructum pater habet, peccant mortaliter & tenentur restituere parentibus vel cohæredibus. *Est communis sententia*, & constat, 1. Ex Prov. 28. *Qui subtrahit aliquid a patre suo & a matre, & dicit hoc non esse peccatum, particeps hom[illegible] est.* Ergo peccat mortaliter: 2. Quia accipiun[illegible]enam notabilem invito domino: neque enim ha[illegible]ullum disponendi de bonis parentum viventi[illegible] Nam *quamvis filius familias sit hæres, non tamen est adhuc dominus rerum, & ideo dare non potest*, ait S. Th. in 4. dist. 15. q. 2. art. 5. qu. 2. ad 1. Quare Catech. Rom. ait furti reos esse filios & uxores, qui a parentibus & viris pecunias surripiunt.

Idem dic si filius contra voluntatem parentis in usus vanos vel illicitos, ut in compotationes, comessationes, ludum &c. expendat summam notabilem ex iis pecuniis, quas parens ei ad honestos tantum usus præfinitos dedit, puta ad emendum libros, vestes &c. quia parens non intendit illi pecunias donare absolute ac simpliciter, sed tantum cum restrictione ad usus a se determinatos. Unde filius non habet jus de illis disponendi, nisi ad tales usus: pater enim non plus juris ei confert, quam intendit conferre. *Ita Lessius, Navar.* &c.

Hinc si filius habeat bona castrensia, vel quasi castrensia, tenetur ex illis restituere: si non habeat, tenebitur in partitione hæreditatis cum cohæredibus computare in suam partem quod surripuit, nisi constet hos tantumdem surripuisse, vel nisi pater expresse, aut tacite condonavit.

Quæst. XIII. *An si filius familias plus ceteris fratribus pro patre laboret, & aliquid ultra suam sustentationem ex labore suo ac industria lucretur, potest ex tali lucro pretium operarum suarum subtrahere, patre inscio?*

Resp. Nihil potest sibi assumere, si parentes egeant ejus obsequio: quia filius ex pietate debet ejusmodi obsequia utrique parenti indigenti. Quod si parentes non egeant ejus obsequio, & plus lucretur, quam impendat, juxta multos potest operæ stipendium petere, sicut potest alteri locare operas, ex l. 10. §. *de obseq.* ibi: *Pietatem liberi parentibus, non operas debent*. Quod si nihil petat, nihil potest clam surripere. Quia tunc censetur gratis laborare, & alioqui si petivisset, pater potuisset eum repellere, & ejus loco accipere alium, qui gratis aut viliore pretio aut melius servisset. Ergo cum pater non contraxerit cum filio, ei non debet salarium, præsertim cum non sit consuetudo, ut talis filius salarium a patre exigat. Præterea etiam deberetur illi salarium, non ei licet surripere patre vivo, quia illud lucrum recensetur inter bona adventitia, quorum possessio & usufructus pertinent ad patrem donec filius emancipetur.

Multi tamen contra multos docent, in tali casu filium familiæ qui laboravit cum voluntate mercedem aliquando percipiendi, sed quam ex metu patrem offendendi petere non ausus est, posse retinere aliquid suo labori congruens, quod patre mortuo ex bo-

bonis surripuit, deductis sustentatione & usufructu. Quia inquiunt, filius non debet esse deterioris conditionis quam extraneus, cui ejusmodi merces deberetur; neque tenetur pro patre non indigente gratis laborare. Et licet in foro externo censeatur gratis laborasse, cum nullam pactionem inierit; tamen hæc præsumptio non habet locum in foro interno, cum ille semper habuerit voluntatem contrariam. *Ita Bartkol, Decius, Navarr. Lessius, Cabassut, &c.* Sed hoc est incertum. Quare non ei licet salarium occulte compensare: nam occulta compensatio non est licita, nisi ubi jus certum est.

Quæst. XIV. *An qui rem furtiva[illegible], teneantur illam restituere domino?*

Resp. 1. Qui rem furtivam emi[illegible]de, sciens, vel dubitans esse furtivam, tenetur [illegible]am restituere si habeat, vel ejus pretium in defectum furis, si non habeat nec possit recuperare. *Est communis sententia.* Quia injustitiam commisit, rem alienam malâ fide sibi accipiendo contra voluntatem domini: unde tenetur ratione injustæ acceptionis. Nec potest a domino exigere pretium furi datum, sed jacturam illam malitiæ suæ ac imprudentiæ imputare debet, ex Tob. 2. *Videt ne forte furtivus sit, reddite eum dominis suis, quia non licet nobis aut edere ex furto aliquid aut contingere.*

Resp. 2. Qui rem alienam a fure exiguo pretio emit cum intentione eam reddendi domino, tenetur quidem illam restituere cum fructibus perceptis, sed potest a domino exigere pretium furi datum, & impensas ad eam emendam ac conservandam factas, & dominus tenetur id totum ei rependere. *Est communis sententia.* Quia ille rem domini utiliter gessit, rem ejus exiguo pretio emendo, ne ei periret. Ergo Æquitas exigit, ut ei rependatur quidquid de suo ad hoc impendit, quod si magno, vel fere æquali pretio emit cum tali intentione, dominus tenetur solum reddere, quantum judicio prudentum gerendo utiliter negotium ejus, impendere potuit.

Resp. 3. Qui rem furtivam emit bona fidê, nesciens, nec dubitans esse furtivam, tenetur eam restituere domino etiam non repetenti; nec potest reddere furi ut pretium datum recipiat, nisi certo sciat ab eo rem domino restitutum iri. *Ita Major, Covarruvias, Medina, Sotus, Azor, Molina, Layman, & alii multi contra multos.* Quia 1. dominus habet jus, ut sua sibi res restituatur a quocumque ejus possessore, non obstante jactura pretii, nam ea non obstante, dominus potest per se immediate a quovis possessore rem suam recipere ac vendicare, l. 3. Cod. *de rei vendic.* & dominus nihil juris circa talem rem amisit, perinde ac si a fure donata fuisset. Dominium rei alienæ non transfertur nisi per legem, aut judicis sententiam, vel per domini voluntatem, ex l. 11. §. de reg. jur. *Id quod nostrum est, sine facto nostro ad alium transferri non potest.* Ergo possidens ratione rei acceptæ tenetur eam reddere domino. Et vero perinde esse videtur, sive dominus rem suam repetat, sive ob facti ignorantiam non repetat: nam ignorantia jus ipsi suum non adimit. 2. Si fur non inveniretur, vel si obiisset, juxta omnes, res furtiva deberet reddi domino, nec potest exigi pretium datum: quia nempe est aliena. At ex eo quod reperiri latro possit, idem dominus nullum jus amittit. 3. Tradens rem alienam furi non restituro, cooperatur iniquæ illius detentioni, & positive concurrit ad privandum dominum propria re. 4. Res cum omnibus suis conditionibus, & melioramentis ad dominum pertinet. Cum ergo jam sit in statu securitatis apud emptorem, & hic status spectet ad rem ipsam, sitque quoddam melioramentum extrinsecum rei, ad dominum pertinet. 5. Non licet rem alienam a periculo ereptam in illud reducere, v. gr. non licet rem alienam ab incendio extractam in ignem projicere. His adde textum Tob. 2. supra cit. qui supponit rem bona fide emptam esse.

Nec potest emptor pretium furi datum a domino repetere, ex l. 2. Cod. *de furt.* ibi: *In civilem rem* (id est contra jus, ait gloss.) *desideratis, ut agnitas res furtivas non prius reddatis, quam pretium solutum fuerit a dominis.* Nam qui emit a fure, nullum habuit jus in re empta, nisi quod a fure potuit transferri. At nullum jus potuit a fure transferri; cum fur nullum habuerit, ex reg. jur. 97. in 6. & l. 54. §. de divers. reg. *Nemo plus juris ad alium transferre potest, quam ipse haberet.* Ergo emptor nihil potest exigere pro re illa, in quam jus nullum habet; sed damnum, quod inde patitur, fortuito casui imputare debet, perinde ac si pecuniam adulterinam accepisset, vel aliquid casu amisisset. Si tamen sciret furem restituturum rem domino, posset ei reddere ut pretium datum recuperaret; nam tunc dominus non est rationabiliter invitus. Imo fur habet jus rem repetendi reddito pretio ut eam restituat.

Obj. 1. Qui furi rem emptam reddit, is non ponit rem illam in pejore statu quam erat ante emptionem. Ergo non facit injuriam domino.

Resp. Neg. conseq. Nam rem privat statu intermedio meliore, quem acquisiverat.

Inst. Hic status non provenit ex ipsa re, sed ex libera voluntate ementis.

Resp. Undecumque proveniat hic status, spectat ad rem, proindeque ad dominum rei. Sic res ex incendio erepta ab altero, non potest ab eodem in idem periculum injici. Ergo dominus jus habet, ut res sua in illo statu meliori, seu securiore relinquatur.

Obj. 2. In jure datur actio furi, per quam possit rem reposcere.

Resp. Non datur talis actio, nisi quia prudenter judicatur velle rem domino restituere, quod leges illæ præsumunt.

Resp. 4. Si emptor bonæ fidei rem furtivam bonâ fidê consumpsit, aut si illa apud eum casu vel culpa periit, non tenetur ejus pretium restituere domino, nisi quatenus ejus pretio vel ea factus est ditior, ex l. 23. *de petit. hæred.* quia fuit possessor bonæ fidei, seclusa lege positiva aliud statuente.

Resp. 5. Si quis rem furtivam bona fide emptam revendiderit, & postea compareat dominus, primus emptor tenetur rescindere contractum, pretium secundo emptori reddere, & rem ipsam furtivam restituere domino. *Ita Sotus, Azor, Valentia, Delugo, & alii.* Quia 1. Venditor ex vi contractus tenetur servare emptorem indemnem ab omni lite, molestia, & sumptu circa rem venditam, nec potest eum ad alium ablegare, ex l. 1. §. *de evict.* alioquin esset inæqualitas, ideoque injustitia: nam cum accipiat pretium certum ac securum, cujus dominium in eum transfertur, tradere debet emptori rem securam, cujus quoque dominium in eum transferatur: quam

rem si non tradit, tenetur pretium reddere, & rem recipere, ut reponatur æqualitas. 2. Error dedit caussam contractui, nec emptor voluit tradere pretium nisi pro re, cujus dominium in ipsum pariter vere transferretur. Quare venditor non satisfacit cedendo actionem, quam habet contra eum, a quo prius eam emit; hoc enim non est, eum indemnem servare, sed cogere ad sumptus & molestias, ex l. 11. §. *de actione empt.*

Quod si comparente domino, secundus emptor, qui rem habet, inveniri nequeat, venditor non tenetur pretium acceptum domino rei restituere, nisi illud quod ex revenditione sine industria propria lucratus est, vel nisi rem dono accepisset. Quia cum domino teneatur solum ratione rei acceptæ, & jam rem alienam non possideat, nec habere queat, tenetur solum restituere, quatenus ex ea factus est ditior. Et aliunde leges statuunt, ut venditio rei furtivæ valeat ad transferendum dominium pretii pro ea accepti: non tamen ipsius rei, l. 49. §. *de furt.*

Quæst. XV. *An qui pascit, vel ligna cadit contra justam prohibitionem, tenetur ad restitutionem?*

Resp. 1. Qui pascit, vel ligna cædit in loco alicujus privati, vel in loco communitatis suæ, sed locato alteri, vel in loco alterius communitatis, peccat contra justitiam pro ratione rei ablatæ, & damni illati, quod sæpe multo pluris est, quam res succisa valeat: & tenetur ad restitutionem. *Ita Sotus, Lessius & alii.* Qia violat jus alienum cum damno: nam herbæ & ligna, utpote prædiorum fructus, pertinent ad dominum fundi, qui potest ea locare & vendere.

Licet tamen, herbis & frugibus collectis, mittere oves ad pascendum herbam nascentem, quam, dominus agri non est venditurus, nec ex ea utilitatem percepturus, nec suo gregi destinaturus. Quia tunc non aufertur alienum invito domino, sed tacite consentiente, & ita fert consuetudo recepta.

Resp. 2. Qui in loco communitatis suæ pascit, vel ligna cædit contra justam prohibitionem, peccat, & tenetur restituere communitati, si magnum damnum inferat. *Ita Delugo, Valentia & alii.* Qui aufert alienum invito domino, & injuste minuit portionem aliorum. Enimvero si pecuniæ ad communitatem suam pertinentes & singulis ejus membris distribuendæ summam notabilem surriperet, nonne graviter peccaret, & restituere teneretur? Ergo etiam peccat, & ad restitutionem tenetur, si æquivalens injuste quoquo modo auferat. Idem dic a fortiori de eo, qui ligna cædit in sylva ad principem pertinente, cum vere auferat rem alienam invito domino.

Quæst. XVI. *An is, qui contra prohibitionem venatur, piscatur, vel aucupatur, peccat & tenetur ad restitutionem?*

Nota. Certum est. 1. Eum qui alterum impedit a venatione vel piscatione, ad quam jus habet, peccare, & teneri ad restitutionem probabilis lucri, quod deductis impensis ac laboribus facturus erat, quia ei injuriam infert cum damno. 2. Eum, qui etiam juste venando, damnum aliis infert, puta segetes proculcando, sepimenta dissipando &c. teneri resarcire damna illata: quia alii habent jus, ne damnum patiantur in bonis suis. 3. Eum, qui occidit aut lædit animal alterius, dum in suo prædio damnum infert, peccare graviter, & teneri ad restitutionem, Quia non habet jus occidendi aut lædendi animal alienum, sed solum expellendi, & satisfactionem exigendi; non enim ideo desinit esse domini sui, sine cujus consensu destrui non potest nisi per auctoritatem publicam.

Resp. 1. Qui venatur in fundo alicujus privati invito domino, semper peccat saltem venialiter. *Ita Covarruv. Medina, Lessius, & alii.* Quia facit ei injuriam: nam dominus jus habet, ut nemo in suo fundo se nolente venetur, *ex institut. de rer. divis.* Et, l. *Item*, §. *de usufructu.* Quod si notabile damnum inferat, ut capiendos feras, quas dominus fundi venaturus erat, & probabiliter capturus; vel crebra venatione efficiendo, ut minoris æstimetur jus venandi, quod vendere, & locare statuerat, peccat mortaliter contra justitiam, & tenetur ad restitutionem judicio prudentis statuendam; nam violat jus dominii cum gravi ejus damno.

Resp. 2. Qui venatur in fundo alieno, sæpe vel muro clauso, peccat graviter, & tenetur restituere animalia in tali loco detenta, quæ ibi cepit. Quia ejusmodi animalia sunt domini, cujus est locus, cum censeantur amisisse naturalem libertatem, & jam occupata a domino, a quo facile apprehendi possunt. *Instit. de rer. divis.* Idem dic de eo, qui in alieno stagno seu vivario piscatur; quia pisces omnes ibi conclusi, sunt domini loci.

Resp. 3. Qui venatur aut piscatur in loco publico non prohibito, nec ulli speciatim addicto, sed modo, seu medio, vel tempore prohibito, peccat mortaliter, si notabile damnum inferat, v. gr. extinguendo magna ex parte ferinam sobolem, vel aquas inficiendo. *Lessius & alii.* Quia tunc graviter lædit jus venandi ac piscandi, quod habet communitas, & spem lucri ac oblectationis injuste aliis eripit, vel saltem notabiliter minuit: unde tenetur ad resarciendum hoc damnum.

Resp. 4. Qui venatur in loco publico venationi Principis vel aliorum juste assignato, semper peccat contra justitiam saltem venialiter, & mortaliter, dum notabile damnum infert, ut capiendo feras magni pretii, vel multas, ita ut Princeps vel alii qui soli jus venandi habent, non possint tot capere quot antea solebant, vel non æque facile &c. Ita *Valent. Lessius & alii.* Quia tunc graviter lædit jus Principis: unde tenetur ad compensationem damni, si Princeps eam curet, nec contentus sit ut deprehensi pœnam luant.

Resp. 5. Qui in loco publico prohibito, vel ad privatum pertinente venatur invito domino, licet peccet, & teneatur resarcire damnum illatum; non tamen tenetur restituere feras captas, quæ libertate naturali fruebantur. Quia ejusmodi feræ sunt primo occupantis, cum nullius sint, nisi tamen feræ libertate fruentes lege aliqua ita addicantur Principi vel bono publico, ut non cedant in dominium capientium.

Quæst. XVII. *An tributa solvi debent ex justitia?*

Nota. Tributum hic late sumitur, nempe pro eo omni quod principi vel Reip. penditur, ut & statum ac dignitatem suam tueri, & communibus necessitatibus ac commodis prospicere possit. Unde hac voce continetur etiam vectigal, quod pro rebus in civitatem, vel provinciam invectis, vel ex ea evectis exigitur, & vocatur etiam Gabella.

Resp. Est obligatio justitiæ solvendi justa tributa ac vectigalia. *Est communis sententia.* Prob. 1. Ex

Mitth-

Matt. 22. *Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari*. Et Rom. 3. *Reddite omnibus debita: cui tributum, tributum; cui vectigal, vectigal*. 2. Quia ex justitia debentur principi ratione sui ufficii ac laboris pro Rep. & pacti saltem impliciti: suntque justa stipendia administrationis suæ ad ejus sustentationem, & subsidia necessaria ad onera publica sustinenda, ad pacem, tranquillitatem, ac justitiam tuendam, reip. pericula avertenda &c. Principes enim ex officio tenentur subditorum felicitati, quieti, ac saluti diligenter consulere, justitiam per se, vel per suos præfectos ac magistratus administrare, crimina avertere, punire & coercere subditos, & eorum bona ac jura tueri, hostes arcere: item Leges divinas, Ecclesiam, & ejus jura ac decreta, atque Religionem catholicam tueri ac promovere. Ut autem hæc præstare possint, tenentur populi, tributa ac vectigalia eis solvere, iisque parere. Hinc tributa justa solvi debent antequam petantur, nisi ex consuetudine non solvantur ante petitionem; & ea communis sententia, teste Valentia, restituere debet, qui ea non solvit. Item non licet uti fraude ad vitandam gabellam, sed solvi debet saltem cum exigitur.

Imo etiam exteri tenentur vectigalia solvere. Quia juste iis imposita sunt, & sub hac tacita conditione admittuntur ad negotiandum; atque onus hoc compensatur per protectionem ad securitatem quam ibi habent, & per alia commoda quæ ibi percipiunt.

Ut autem tributa justa sint, non debent esse majora quam postulet principis sustentatio, consideratis status dignitate ac ditione, & necessitas vel magna Reip. utilitas. Nam hic est finis ad quem ordinantur, propter quem solum exigi possunt; ideoque non debent illum excedere. Quod si principes plus exigant ad superfluum luxum, ad prodigas largitiones, ad usu..anos &c. peccant contra justitiam, & tenentur ad restitutionem. Quia non habent potestatem in personas & facultates subditorum nisi in ordine ad bonum commune, & suam sustentationem convenientem. Nam omnis potestas publica est solum ad bonum publicum instituta, ideoque non se extendit ultra illud, cum finis rei sit ejus mensura. Unde S. Tho. 2. 2. qu. 66. art. 8. ad 3. ait: *Si aliquid principes indebite extorqueant, rapina est, sicut & latrocinium. Unde dicit Augustinus, remota justitia, quid sunt regna nisi magna latrocinia? .... Unde & ad restitutionem tenentur, sicut & latrones*. Debent quoque tributa exigi secundum proportionem facultatem singulorum, sic ut non alii plus, alii minus graventur, quam justum sit.

Quod si bonum commune postulet, ut nova & extraordinaria tributa imponantur ob caussam publicam, in eam ex justitia impendi debent, & caussa cessante cessare.

Obj. Samuel 1. Reg. c. 8. ait: *Hoc erit jus Regis: filios vestros tollet... agros quoque vestros, & vineas, & olivet optima tollet &c.*

Resp. Non intelligitur jus legitimum, sed usurpatum, quod Reges sibi arrogaturos esse prædicebat Samuel, ut populum e Regis postulatione avocaret. Unde vox hebræa significat judicium, mortem Regia. Nam 3. Reg. c. 21. Deus Regem Achab graviter arguit, & gravissima mala ei intentat, quod vineam Naboth usurpaverit.

Porro in dubbio de justitia tributorum, ea solvi debent. Quia in dubio justitia debet præsumi pro justo præcepto superioris possidentis jus percipiendi, & exigendi tributa, quod jus est altius & majus jure, quod habent subditi in bona quæ possident. Præterea princeps sæpe habet caussas justas occultas. Imo etiamsi essent evidenter injustæ sive ex toto, sive ex parte; tamen solvenda sunt, cum exiguntur ad vitandum scandalum ac perturbationem publicam, ob quam caussam quisque juri suo cedere debet.

Quæst. XVIII. *Quid dicendum de Decimis?*

Resp. Decimæ solvi debent ex justitia & religione secundum receptam consuetudinem, & ad restitutionem tenentur qui eas non solvunt integras, vel solum de deterioribus rebus. Constat 1. ex titulo de decimis, ex Conc. Gener. Later. II. quod c. 10. de laicis decimas Ecclesiarum quoquo modo accipientibus ait: *Nisi Ecclesiæ reddiderint, sciant se sacrilegii crimen committere, & periculum damnationis æternæ incurrere*. Eadem autem est ratio de non solventibus & sibi retinentibus. Et ex Later. IV. c. 52. ibi: *Decimas Ecclesiis cum integritate persolvant, & ad id per censuram ecclesiasticam compellantur. Illæ quippe decimæ necessario sunt solvendæ, quæ debentur ex lege divina, vel loci consuetudine approbata*. Item ex Conc. Trid. sess. 25. c. 12. ibi: *Cum decimarum solutio debita sit Deo: & qui eas dare noluerint, aut dantes impediunt, res alienas invadant*. 2. Quia sunt bona consecrata Deo, & debita ex justitia intuitu religionis in sustentationem ministrorum, qui habent jus percipiendi sustentationem a populo, cum in ejus commodum occupati sint, & pro eo Deum orent, laudent, sacrificium offerant, & alia sacra ministeria obeant.

Quæst. XIX. *An male distribuens bona, vel onera communia, tenetur ad restitutionem?*

Resp. 1. Quamvis violatio solius justitiæ distributivæ non obliget ad restitutionem, quippe quæ est actus justitiæ commutativæ, per æqualitatem rei ad rem spectantis; quia tamen sæpe justitia commutativa concurrit cum distributiva, ideo sæpe mala distributio bonorum, vel onerum distribuendorum obligat ad restitutionem, quoties scilicet in ea violatur justitia commutativa, seu aliquod alterius jus in re, vel ad rem.

Resp. 2. Qui onera, tributa, militum hospitia &c. male distribuit, nec justam proportionem in iis servat, tenetur ad restitutionem privatis, quos illa improportionata distributione gravat. Quia in hoc violat etiam justitiam commutativam: nam illos sine caussa justa spoliat bonis quæ possident, vel graviori incommoda afficit, & privatus quisque habet jus strictum ac proprium, ne supra facultatem, & debitam proportionem gravetur.

Resp. 3. Distributio bonorum communium debitorum privatis ex aliquo titulo particulari, v. gr. laboris, operæ, pacti &c. ut solutio stipendii facienda militibus, vel operariis ex ærario publico, pertinent ad justitiam commutativam, quippe quæ versatur circa debitum ex aliquo titulo particulari, ut constat ex ejus notione. Quare si male fiat, contrahitur obligatio restituendi.

Resp. 4. Si bona communia ex lege, vel consuetudine, vel voluntate superioris, aut donatoris destinata sint principaliter in bonum eorum quibus distribui debent, qualia sunt proventus aliquarum civitatum ad hoc donati vel destinati, ut singulis incolis distribuantur proportionate ad indigentiam, vel me-

merita aut dignitatem singulorum; item pecuniæ summa a principe in præmium constituta militibus, qui fortiter pugnarunt; aut spolia hostium jussu ducis dividenda inter milites pro singulorum meritis ac dignitate, male ea distribuens tenetur restituere eis, quibus minus distribuit quam habere debebant. Quia in ea distributione violavit justitiam commutativam: nam singuli habent jus accipiendi proportionate ad suam indigentiam, vel merita, servitia &c. fundatum in donatione talium bonorum per distributionem proportionate faciendam.

Item qui accipit bona destribuenda pauperibus alicujus communitatis juxta cujusque indigentiam, tenetur ex justitia commutativa talem pecuniam illis pauperibus, & non aliis sic distribuere secundum voluntatem donantis. Nam singuli illi habent jus rigorosum in donatione fundatum accipiendi secundum suam indigentiam. Ita S. Th. 2. 2. qu. 62. art. 1. ad 3. ibi: *Recompensatio, quam facit distribuens ei, cui dedit minus, quam debuit, fit per comparationem rei ad rem: ut si quanto minus habuit quam debuit, tanto plus ei detur. Et ideo jam pertinet ad justitiam commutativa.*

Resp. 5. Qui male distribuit bona communia primario ordinata ad bonum commune, ut qui confert officia publica, vel beneficia ecclesiastica indignis aut minus dignis, tenetur resarcire damna inde secuta Ecclesiæ, vel communitati. Quia ex officio & pacto implicito, vel ex commissione accepta, ideoque ex justitia commutativa erga Ecclesiam, vel communitatem, tenebatur in hac distributione bono communi prospicere, & eligere digniores. Sed juxta multos non tenetur ad restitutionem dignioris quos præteriit, quia hi non habent jus strictum ac sibi proprium, & fundatum in titulo aliquo particulari proprietatis, pacti, donationis, contractus, nisi id factum sit in concursu & examine, in quo digniores habent ex pacto implicito jus sibi proprium, ut aliis præferantur.

Quæst. XX. *An in dubio, utrum res sit aliena, restitui debet?*

Resp. 1. Qui bona fide rem possidere cœpit, si postea incipiat dubitare, an sit aliena, tenetur ex justitia veritatem diligenter exquirere. Nam hæc investigatio necessaria est, ut unicuique quod suum est reddatur, & alias se exponit periculo retinendi rem alienam. Quod si post diligentem inquisitionem non appareat probabilius rem esse alienam, manet in possessione bonæ fidei, nec tenetur restituere: quia in tali dubio melior est conditio possidentis, juxta reg. 65. jur. in 6. *In pari delicto vel caussa, potior est conditio possidentis*. Et l. 170. §. de reg. jur. *In pari caussa possessor potior haberi debet*. Nam possessor præter jus dubium utrinque æquale habet jus certum actualis possessionis, quo potiori jure vincit jus dubium alterius non possidentis. Idque exigit bonum commune, ut finiantur lites, sumptus impediantur, bona non negligantur, & alioqui nemo fere securus esset in rerum suarum pacifica possessione.

Quod si æque probabile appareat rem esse alienam, Azor cum aliis docet, licere possessori eam consumere vel vendere, modo in animo habeat ejus pretium domino postea cognito restituere, & admoneat emptorem de illo dubio: nam est quoddam vitium occultum rei, ex quo damnum emptori sequi potest, si dominus compareat. Si vero multo probabilius possessori appareat esse alienam, tenetur eam restituere domino, vel si cognosci nequeat, pauperibus. Nam tunc longe major probabilitas prævalet possessioni, & potest certitudinem moralem parere: Nec jam par est caussa, quam regulæ juris ad meliorem conditionem possidentis exigunt ac supponunt, ut notat Delugo. Nec talis potest tunc prudenter negare esse alienam & jurare esse suam.

Resp. 2. Possessor bonæ fidei, qui occurrente dubio non exquirit diligenter veritatem, peccat mortaliter, & si postea certo agnoscat dominum verum rei, tenetur ei restituere rem, & ex eo tempore quo dubitare cœpit, rei fructus, tum naturales, tum mixtos, non solum quos percepit, sed etiam quos non percepit, sed percepisset dominus, rem suam habuisset. *Lessius & alii*. Quia ex eo tempore cœpit esse possessor malæ fidei, cum sciverit se non posse juste sine inquisitione diligenti rem retinere; & fecit domino injuriam, negligendo inquirere; nam quilibet habet jus, ne quis se exponat periculo retinendi rem ejus, & ut in dubio ejus expendatur. Quod si, quia neglexit statim inquirere, nequeat postea veritatem invenire, tenetur restituere pro ratione dubii. *Ita Sanchez, Delugo, & alii*. Nam omittendo inquirere, fecit injuriam ei de quo dubitabat an esset dominus: ergo hæc injuria resarciri debet secundum proportionem spei, quam alter habere poterat, ut agnosceretur verus dominus.

Resp. 3. Qui antequam possideat, dubitat utrum res sit aliena, potest eam accipere titulo venditionis, donationis, &c. modo accipiat ex intentione eam restituendi domino, si post diligentem inquisitionem invenerit. Quia in hoc domino præstat beneficium, nam alioqui nunquam fortasse fuisset ei restituenda. Quod si accipiat ut sibi absolute retineat, peccat contra justitiam: Nam lege justitiæ tenetur non se exponere periculo accipiendi rem alienam invito domino: at tali periculo se exponit, cum res illa possit esse alterius. Acceptam tamen potest, mutato animo, retinere, donec inveniat dominum cui restituat, & tunc, debet diligenter inquirere an sit aliena. Et si probabilius appareat esse alienam, tenetur eam domino cognito, vel pauperibus, si cognosci nequeat, restituere cum omnibus fructibus: nam non potest tunc prudenter judicare esse suam, & negare esse alienam. Si autem si æque probabile rem esse alienam, debet eam cum altero, de quo dubitat, dividere, & possessio capta cum dubia fide, meliorem non facit conditionem sic possidentis. Ergo cum æqua sit ejus conditio ac alterius non possidentis, æquale jus uterque habet, ideoque res, vel ejus pretium inter illos æquabiliter dividi debet.

Idem dic si quis dubitans an res sit aliena, præoccupavit illius possessionem a nemine occupatam. Si vero dubius an res sit sua, eam abstulit a possessore bonæ fidei, tenetur totam ei restituere sicut possessor malæ fidei: quia in dubio & pari caussa potior est conditio possessoris bonæ fidei.

Resp. 4. Quando nullus eorum, de quibus dubitatur an sint domini rei, rem possidet, si dubium sit æquale, res æqualiter inter illos dividi debet: vel si dividi nequeat, ejus pretium, nisi forte ex eorum consensu agatur: nam non est ratio uni totum, vel plus aut minus adjudicandi. Si longe probabilius sit ad unum illorum totam pertinere, tota ei est adjudicanda, ut adjudicaret æquus judex, re ita cognita.

Quæst XXI. *An qui dubitat utrum solverit debitum, tenetur adhuc illud integre solvere, si certo scire nequeat se solvisse.*

Resp. Affirm. *Est communis sententia*. Quia 1. Debito certo non satisfit per solutionem non certam; nam solutio dubia non est æqualis debito certo: justitia autem æqualitatem exigit. 2. In eo casu pro debito stat possessio. 3. In foro conscientiæ judicare debemus de rebus istis, sicut prudens judex cognita veritate, & inspecto jure naturali judicaret in foro externo; nam forum internum debet sequi sententiam fori externi, nisi constet externum niti præsumptione falsa. At in foro externo debitor cogetur solvere debitum certum, nisi probet solutum esse, etiam creditor fateatur se de solutione dubitare, nec de ea recordari.

Nec dicas in dubio meliorem esse conditionem possidentis. Nam 1. hoc non est verum, nisi quando in ceteris par est caussa possidentis & non possidentis: nam regulæ juris parem caussam exigunt ad meliorem conditionem possidentis. 2. Creditor possidet jus exigendi & accipiendi solutionem debiti sui, quo jure spoliari non debet in dubio. Nec refert quod debitor pecuniam solvendam possideat; nam dubium non versatur circa ipsam pecuniam, cujus sit; sed circa jus exigendi debitum, an adhuc sit. Cum autem jus illud certo extiterit, & non constet de ejus extinctione, creditor possidet durationem juris illius. *Ita Del. Sanch. &c.*

Quæst. XXII. *An est contra justitiam prodere alterius secretum sua fidei commissum, & est obligatio resarciendi damnum inde secutum?*

Resp. Affirm. *Est communis sententia*. Quia quilibet habet jus, ne ejus secreta detegantur; estque mortale, si arcanum sit gravis momenti, vel inde grave damnum proximi aut discordiæ sequi possit. Unde illud, Eccli. 27. *Qui denudat arcana amici, fidem perdit . . . Denudare amici mysteria desperatio est animæ infelicis.*

Quando non licet arcanum etiam a privato creditum, sine ejus consensu alteri aperire, etiam ex præcepto superioris, nisi alia via cognitum sit, *quia servare fidem est de jure naturali*, ait S. Th. qu. 70. art. 1. ad 2. Nihil autem potest præcipi, nec fieri contra id quod est de jure naturali.

Hinc graviter peccant & ad restitutionem tenentur, qui proximi secretum explorant, vel ad januam auscultando, vel epistolas legendo, vel alio quovis modo: nam quilibet jus habet ad suum secretum. Item superiores, consiliarii, medici, advocati, amici, quibus consilii, vel auxilii petendi caussa, secretum committitur, graviter peccant, si illud detegant: qui vi muneris sui officii sui, ad servandum secretum obligantur. Imo qui ab altero alienum secretum accepit, & illud detegit cum gravi proximi detrimento, mortaliter peccat, tum contra caritatem vetantem, ne quis alteri faciat quod sibi fieri non vult, tum etiam contra justitiam, perinde ac cum fama læditur: nam quivis jus habet ad suum secretum, perinde ac ad suam famam.

Excipe, nisi secreti revelatio necessaria sit ad impediendum grave damnum injustum spirituale vel temporale tertii, vel communitatis a tali homine inferendum aut continuandum; tunc enim non spectato præcepto superioris teneris secretum tibi creditum revelare iis quorum interest, non nominata persona, nisi hoc necessarium sit ad malum impediendum *ita communiter*. Quia caritas obligat ad impediendum damnum commune & privatum innocentis etiam cum damno nocentis: nam bonum publicum, vel jus innocentis, ad cujus defensionem revelatur secretum, prævalet juri, quod nocens habebat ad illud secretum, & ejus damno.

Circa ea, quæ aliter (quam per confessionem sacramentalem) *homini sub secreto committuntur, aliquando sunt talia, quæ statim cum ad notitiam hominis venerint, homo ea manifestare tenetur, puta, si pertinent ad corruptionem multitudinis spiritualem vel corporalem, vel in grave damnum alicujus personæ, vel si quid aliud est hujusmodi, quod quis propalare tenetur vel testificando, vel denuntiando. Et contra hoc debitum obligari non potest per secreti commissum*. Ita S. Tho. 2. 2. qu. 70. art. 1. ad 2.

Hinc teneris patefacere eos, qui prava dogmata occulte spargunt, vel aliquid moliuntur contra patriam, vel vitam, famam, bona alicujus privati, modo id extra confessionem noveris. Idque quamvis juralles te non revelaturum. Nam juramentum illud, utpote contra obligationem naturalem caritatis, invalidum est & illicitum.

Item juxta multos non teneris secretum juste cognitum cum certo periculo vitæ tuæ, vel gravissimi damni occultare, nisi sit ex confessione notum, vel secretum principis, aut Reip. vel nisi ejus revelatio vergeret in grave Reip. seu communitatis malum, vel promissum cum tanto damno servaturum. Quia seclusis his casibus & ceteris, habes jus tibi potius consulendi quam alteri privato, quia non est in hoc rationabiliter invictus, nec conseris voluisse te obligare cum tanto onere ad illud servandum.

Nota. Is, cui alter injuste aperuit secretum tertii, tenetur illud non detegere. Quia illa cognitio derivata est a primo, manifestatione sub secreto data, & ulterior illa manifestatio cederet in injuriam alterius, qui secretum commisit, essetque extensio ac ampliatio injuriæ factæ a primo iniquo proditore. Præterea si tale secretum detegas, impedis separationem damnorum quæ ex prima secreti violatione sequuntur, & ad quam jus habet ille tertius.

Quæst. XXIII. *An obligatio restituendi bona externa, & resarciendi damna in illis injuste illata a defuncto, transit ad hæredes etiam extraneos?*

Resp. Affirm. Constat. 1. ex cap. ult. *de sepult.* & c. 9. *de usur.* & cap. 5. *de raptor. ibi: Hæredes ejus moneas & compellas, ut his, quibus ille per incendium, vel alio modo damna contra justitiam irrogaverat, juxta facultates suas condigne satisfaciant*. 2. Quia onus restituendi bona est affixum bonis defuncti, qui eo ipso censebatur jam totum id habere minus in suis bonis, quod teneretur illud in conscientia solvere; ac proinde onus illud transit ad eorum possessorem. 3. Hæres substituitur in locum defuncti, cumque repræsentat quoad bona, jura, ac debita realia, & sicut succedit in bona ac jura, item in onera ac debita realia defuncti, quæ in se suscipit ex contractu implicito per acceptationem hæreditatis.

Si plures sint hæredes, singuli tenentur pro hæreditaria portione, non tamen in solidum. Quia sicut bona & jura defuncti dividuntur inter hæredes, ita & onera ac debita dividi debent, ex l. 2. Cod. de